

School of Theology at Claremont

1001 1341053

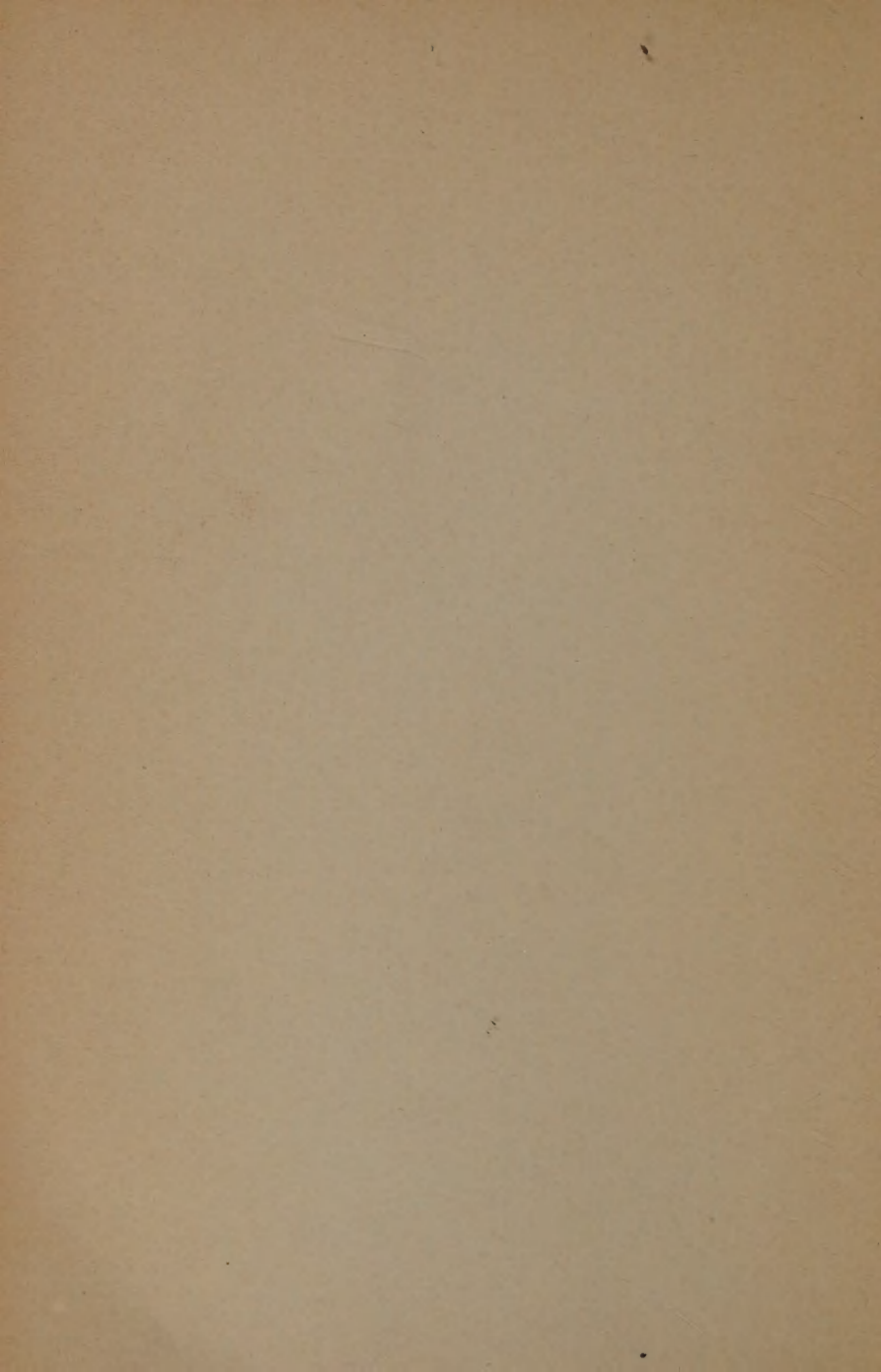

Theology Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

William
MacCormack

EUSEBIUS'
ECCLESIASTICAL HISTORY

London

HENRY FROWDE

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE

7 PATERNOSTER ROW

160
E4
B8
1881

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΙ ΔΕΚΑ
Rev. William MacCormack,

ST. ANN'S CHURCH,

BROOKLYN, N. Y.

EUSEBIUS'

ECCLESIASTICAL HISTORY

ACCORDING TO THE TEXT OF BURTON

With an Introduction

by

WILLIAM BRIGHT, D.D.

CANON OF CHRIST CHURCH

REGIUS PROFESSOR OF ECCLESIASTICAL HISTORY

Second Edition

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

1881

[All rights reserved]

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

CONTENTS.

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
INTRODUCTION	XV

BOOK I.

1. The Subject of the Work	I
2. Summary statement of the Pre-existence and Divinity of our Lord and Saviour Jesus Christ	3
3. That both the Name of Jesus, and also that of Christ itself, were known from the first, and honoured by the inspired Prophets	9
4. That the Religion announced by Christ to all nations was not of a new or strange character	13
5. On the time of Christ's Appearance among Men	16
6. About the time of Christ, in accordance with the prophecies, those rulers came to an end that previously governed the Jewish nation by hereditary succession, and the Jews had for the first time a foreigner as their king in the person of Herod	17
7. On the supposed Discrepancy between the Gospels as to the Genealogy of Christ	19
8. Herod's plot against the children; and how he came to his end	22
9. On the Times of Pilate	24
10. The High Priests of the Jews in whose time Christ taught	25
11. The Testimonies concerning John the Baptist and Christ ...	26
12. On the Disciples of our Saviour,	28
13. Narrative about the Prince of the Edessenes	29

BOOK II.

Preface	33
1. The proceedings of the Apostles after our Lord's Ascension	<i>ib.</i>

b

334194

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
2. How Tiberius was affected when informed by Pilate respecting Christ	36
3. The rapid diffusion of Christianity throughout the world ...	37
4. Caius, succeeding to Tiberius, makes Agrippa king of the Jews, and condemns Herod to perpetual exile	38
5. Philo's Embassy to Caius on behalf of the Jews	39
6. The miseries that fell on the Jews after their crime against Christ	40
7. Pilate's Suicide	41
8. The Famine under Claudius	<i>ib.</i>
9. Martyrdom of James the Apostle	42
10. How Herod Agrippa, after persecuting the Apostles, immediately experienced the Divine judgment	43
11. Theudas the Impostor	44
12. Helena, Queen of Osrohene	45
13. Simon Magus	<i>ib.</i>
14. The Preaching of the Apostle Peter at Rome	47
15. The Gospel according to Mark	48
16. Mark the first preacher of Christianity in Egypt	<i>ib.</i>
17. Philo's account of the Ascetics of Egypt	49
18. The works of Philo that have come down to us	52
19. The calamity which befell the Jews at Jerusalem on the day of the Passover	54
20. Events at Jerusalem under Nero	55
21. The Egyptian mentioned in the Acts of the Apostles ...	<i>ib.</i>
22. Paul, having been sent in bonds from Judæa to Rome, made his defence, and was acquitted	56
23. The Martyrdom of James, called the Lord's Brother ...	57
24. Annianus was appointed first Bishop of the Alexandrian Church after Mark	60
25. The Persecution under Nero, during which Paul and Peter were honoured with Martyrdom in the cause of Religion at Rome	61
26. The Jews were involved in numberless calamities, and entered on their final war with Rome	62

BOOK III.

1. The parts of the world where the Apostles preached Christ	63
2. Who first presided over the Roman Church	<i>ib.</i>
3. On the Epistles of the Apostles	<i>ib.</i>
4. On the first Successors of the Apostles	65
5. The last Siege of the Jews after the time of Christ	66

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
6. On the Famine that afflicted them	68
7. On Christ's Predictions	71
8. On the Signs that preceded the War	73
9. On Josephus, and the writings which he has left	74
10. How Josephus mentions the Divine Books	75
11. How Symeon, after James, ruled the Church in Jerusalem... ..	76
12. How Vespasian ordered search to be made for the descend- ants of David	77
13. How Anencletus was the second Bishop of the Romans	<i>ib.</i>
14. How Abilius was second Bishop of Alexandria	<i>ib.</i>
15. How Clement was third Bishop of the Romans	<i>ib.</i>
16. On the Epistle of Clement	78
17. On the Persecution under Domitian	<i>ib.</i>
18. On the Apostle John, and his Apocalypse	<i>ib.</i>
19. How Domitian ordered the descendants of David to be put to death	79
20. On the Kinsmen of our Saviour	<i>ib.</i>
21. How Cerdon was the third who ruled the Church of the Alexandrians	80
22. How Ignatius was the second who ruled the Church of the Antiochenes	81
23. Narrative concerning John the Apostle	<i>ib.</i>
24. On the order of the Gospels	83
25. On the acknowledged Divine Scriptures, and on those which are not such	86
26. On Menander the Impostor	87
27. On the Heresy of the Ebionites	88
28. On Cerinthus the Heresiarch	89
29. On Nicolas, and those who were called after him	90
30. On those of the Apostles who were married	91
31. On the Death of John and Philip	<i>ib.</i>
32. How Symeon, Bishop of Jerusalem, was martyred	92
33. How Trajan forbade search to be made for Christians	94
34. How Evarestus was the fourth who ruled the Church of the Romans... ..	95
35. How Justus was the third who ruled the Church of Jeru- salem	<i>ib.</i>
36. On Ignatius, and his Epistles	<i>ib.</i>
37. On those who even at that time were conspicuous as 'Evan- gelists'	97
38. On the Epistle of Clement, and the writings falsely ascribed to him	99
39. On the writings of Papias	<i>ib.</i>

BOOK IV.

<i>Chap.</i>		<i>Page</i>
1.	The Bishops of the Romans and Alexandrians during the reign of Trajan	103
2.	The sufferings of the Jews under Trajan	<i>ib.</i>
3.	Those who made Defences for the Faith in the time of Hadrian	104
4.	The Bishops of the Romans and Alexandrians in the time of Hadrian	105
5.	The Bishops of Jerusalem from our Saviour's time down to that time	<i>ib.</i>
6.	The Last Siege of the Jews, under Hadrian	106
7.	Those who, at that time, became leaders of 'falsely named Gnosis'	107
8.	Church Writers of that time	109
9.	Letter of Hadrian, forbidding us to be persecuted without trial	111
10.	Those who became Bishops of the Romans and Alexandrians during the reign of Antoninus	<i>ib.</i>
11.	On the Heresiarchs of those times	<i>ib.</i>
12.	On the Apology of Justin addressed to Antoninus	113
13.	Letter of Antoninus to the 'Community of Asia' respecting our religion	<i>ib.</i>
14.	What is recorded about Polycarp, who was acquainted with the Apostles	114
15.	The Martyrdom of Polycarp, with others, at the city of Smyrna, under Verus	115
16.	How Justin the Philosopher, proclaiming the doctrine of Christ in the city of Rome, was martyred	121
17.	On the Martyrs mentioned by Justin in a work of his own	122
18.	What writings of Justin have come down to us	124
19.	Those who presided over the Churches of the Romans and Alexandrians in the reign of Verus	126
20.	Those who presided over the Church of the Antiochenes	<i>ib.</i>
21.	On the Ecclesiastical Writers who flourished in those times	<i>ib.</i>
22.	On Hegesippus, and those whom he mentions	<i>ib.</i>
23.	On Dionysius, bishop of the Corinthians, and the Letters which he wrote	128
24.	On Theophilus, bishop of the Antiochenes	130
25.	On Philip and Modestus	<i>ib.</i>
26.	On Melito, and what is mentioned by him	131
27.	On Apollinarius, bishop of the Church of the Hierapolitans	133
28.	On Musanus, and his writings	<i>ib.</i>

<i>Chap.</i>		<i>Page</i>
29.	On the Heresy of Tatian	134
30.	On Bardesanes the Syrian, and his extant writings	135

BOOK V.

	Preface	136
1.	The number of those who, under Verus, in Gaul, suffered for Religion; and the manner of their suffering	137
2.	How the martyrs, beloved of God, tended with kindness those who had lapsed in the persecution	144
3.	The Vision that appeared in a dream to the martyr Attalus	146
4.	How the Martyrs by a letter recommended Irenæus	147
5.	How God sent rain from heaven to the Emperor Marcus Aurelius in answer to the prayers of our brethren	<i>ib.</i>
6.	A Catalogue of those who had held the Episcopate at Rome	149
7.	How, even to those times, wonderful Miracles were wrought by the believers	<i>ib.</i>
8.	How Irenæus mentions the Divine Scriptures	150
9.	Those who held the Episcopate in the time of Commodus	153
10.	On Pantænus the Philosopher	<i>ib.</i>
11.	On Clement of Alexandria	154
12.	On the Bishops at Jerusalem	<i>ib.</i>
13.	On Rhodon, and the dissension among the Marcionites which he mentions	155
14.	On the False Prophets in Phrygia	156
15.	On the Schism caused by Blastus at Rome	<i>ib.</i>
16.	What is recorded about Montanus, and the false prophets his companions	157
17.	On Miltiades, and the Works which he composed	160
18.	How Apollonius confuted the Phrygians; and what he mentions	161
19.	Sarapion's opinion respecting the Heresy of the Phrygians	163
20.	The writings of Irenæus against the Schismatics at Rome	164
21.	How Apollonius suffered martyrdom at Rome	165
22.	The Bishops that were conspicuous at this time	166
23.	On the Question then raised about Easter	167
24.	On the Dissension in Asia	168
25.	How all agreed in one resolution about Easter	170
26.	The learned works of Irenæus which have come down to us	<i>ib.</i>
27.	Those of the other Writers who then flourished	171
28.	On those who originally adopted the heresy of Artemon; their character and conduct, and their attempt at corrupting the Holy Scriptures	<i>ib.</i>

BOOK VI.

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
1. On the Persecution under Severus	175
2. On the self-discipline practised by Origen from childhood ...	<i>ib.</i>
3. How in early youth he advocated the doctrine of Christ ...	178
4. The number of those who, having been instructed by him, were led on to martyrdom	180
5. On Potamiæna	<i>ib.</i>
6. On Clement of Alexandria	182
7. On Judas the Historian	<i>ib.</i>
8. On the rash deed of Origen	<i>ib.</i>
9. On the miracles wrought by Narcissus	184
10. On the Bishops at Jerusalem	185
11. On Alexander	<i>ib.</i>
12. On Sarapion, and his extant writings	187
13. On the Writings of Clement	<i>ib.</i>
14. On the Scriptures mentioned by him	189
15. On Heraclas	190
16. How Origen devoted himself to the study of the Divine Scriptures	191
17. On Symmachus the Translator	<i>ib.</i>
18. On Ambrosius	192
19. What is recorded about Origen	193
20. The works of the Writers of that time which are now extant	196
21. The number of the Bishops who were eminent at that time	<i>ib.</i>
22. The extant writings of Hippolytus	197
23. On Origen's earnestness in study; and how he was thought worthy of the presbyteral office in the Church	<i>ib.</i>
24. His Commentaries composed at Alexandria	198
25. How he mentions the Canonical Scriptures	<i>ib.</i>
26. Heraclas succeeded to the Episcopate of the Alexandrians ...	200
27. How the Bishops regarded Origen	201
28. On the Persecution under Maximin	<i>ib.</i>
29. On Fabian, how wonderfully he was appointed by God to the Roman Episcopate	202
30. The number of those who became Origen's pupils	<i>ib.</i>
31. On Africanus	203
32. The Commentaries which Origen wrote at Cæsarea in Palestine	<i>ib.</i>
33. On the Error of Beryllus	204
34. Events under the Emperor Philip	205
35. Heraclas succeeded in the Episcopate by Dionysius	<i>ib.</i>

<i>Chap.</i>		<i>Page</i>
36.	The number of Origen's other Works	205
37.	On the Dissension of the Arabians	206
38.	On the Heresy of the Helcesaites	<i>ib.</i>
39.	On the events under Decius	207
40.	What happened to Dionysius	208
41.	On those who were martyred in Alexandria itself	209
42.	On the other events narrated by Dionysius	212
43.	On Novatus, his character, and his heresy	213
44.	Dionysius's anecdote of Sarapion	216
45.	Dionysius's Letter to Novatus	217
46.	On the other Letters of Dionysius	<i>ib.</i>

BOOK VII.

	Preface	219
1.	On the wickedness of Decius and Gallus	<i>ib.</i>
2.	The Bishops of the Romans at this time	<i>ib.</i>
3.	How Cyprian, and the Bishops with him, maintained for the first time that those who returned from heretical error ought to be cleansed by the Laver	220
4.	The number of the letters written by Dionysius on this subject	<i>ib.</i>
5.	On the Peace after the Persecution	<i>ib.</i>
6.	On the Heresy of Sabellius	221
7.	On the detestable error of the heretics, and the vision divinely sent to Dionysius, and the rule of Church order which he received	222
8.	On the Heterodoxy of Novatus	223
9.	On the godless baptism of the Heretics	<i>ib.</i>
10.	On Valerian, and the persecution under him	224
11.	On the events which then happened to Dionysius and those in Egypt	225
12.	On those who were martyred at Cæsarea in Palestine	229
13.	On the Peace under Gallienus	<i>ib.</i>
14.	The Bishops who flourished at that time	230
15.	How Marinus was martyred at Cæsarea	<i>ib.</i>
16.	Anecdote respecting Astyrius	231
17.	On the evidences of our Saviour's miraculous working at Paneas	<i>ib.</i>
18.	On the Statue erected by the woman with the issue of blood	232
19.	On the throne of James the Bishop	233
20.	On the Festal Letters of Dionysius, in which he gives rules concerning Easter	<i>ib.</i>

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
21. On the events at Alexandria	233
22. On the outbreak of Pestilence	235
23. On the reign of Gallienus	236
24. On Nepos and his Schism	237
25. On the Apocalypse of John	238
26. On the Letters of Dionysius	241
27. On Paul of Samosata, and the heresy formed by him at Antioch	242
28. On the distinguished Bishops of that time	<i>ib.</i>
29. How Paul, after being convicted by a certain Malchion, a presbyter who had been a 'sophist,' was excommunicated	243
30. On the Letter of the Bishops against Paul	244
31. On the heterodox error of the Manicheans, which began at that time	247
32. On those Churchmen who were eminent within our own memory; and which of them survived until the destruction of the churches	248

BOOK VIII.

Preface	254
1. On the events preceding the Persecution which took place in our time	<i>ib.</i>
2. On the Destruction of the Churches	256
3. On the nature of the sufferings endured in the Persecution ...	257
4. On the renowned Martyrs of God, who filled every place with their memory, having won for themselves manifold crowns in the cause of Religion	258
5. On the events at Nicomedia	259
6. On the events in the Imperial Palace	<i>ib.</i>
7. On the Egyptians in Phœnicia	261
8. On those who suffered in Egypt	263
9. On those who suffered in the Thebaid	<i>ib.</i>
10. Account of the events at Alexandria, written by Phileas the Martyr	265
11. On those who suffered in Phrygia	267
12. On many other men and women who underwent various sufferings	<i>ib.</i>
13. On those Prelates of the Church who by the shedding of their own blood proved the reality of the Religion which they proclaimed	270
14. On the character of the enemies of religion	273
15. On the events that happened to the Heathen	276

Contents.

xiii

<i>Chap.</i>	<i>Page</i>
16. On the change of matters for the better	277
17. On the Emperors' change of policy	278
A Fragment appended to some copies of the eighth book ...	279
On the Martyrs in Palestine. Appended, in one copy, to the eighth book	282

BOOK IX.

1. On the pretended Relaxation	309
2. On the subsequent Reverse	311
3. On the Statue newly made at Antioch	312
4. On the Decrees against us	<i>ib.</i>
5. On the forged Memoirs	313
6. On those who became Martyrs at that time	<i>ib.</i>
7. On the Decree against us set up on pillars	314
Copy of the translation of Maximin's Reply to the Decrees made against us, taken from the tablet at Tyre	315
8. On the Events that followed,—famine, pestilence, wars ...	317
9. On the victory of the Emperors beloved of God	319
Copy of Translated Letter by the tyrant Maximin	322
10. On the death of the Tyrants, and the words uttered by them before their death	324
Copy of Translated Edict of the Tyrant in behalf of Christians, from the Latin	325
11. On the final destruction of the Enemies of Religion	327

BOOK X.

1. On the Peace ordained for us by God	330
2. On the Restoration of the Churches	331
3. On the Feasts of Dedication everywhere held	332
4. A 'Panegyric' on the joyous aspect of our affairs	333
A Panegyric on the building of Churches, addressed to Paulinus bishop of the Tyrians	<i>ib.</i>
5. Copies of Imperial Laws	349
Copy of Imperial Ordinances translated from the Latin language	<i>ib.</i>
Copy of another Imperial Ordinance, which they again made, signifying that the grant was given only to the Catholic Church	351
Copy of the Emperor's Letter, by which he orders a synod of Bishops to be held at Rome, to promote the unity and unanimity of the Churches	<i>ib.</i>

<i>Chap.</i>		<i>Page</i>
	Copy of the Emperor's Letter, by which he ordains that a second Synod shall be held in order to remove all dis- sension among the Bishops	352
6.	[On the property belonging to Christians]	353
	Copy of the Emperor's Letter, by which he grants money to the Churches	<i>ib.</i>
7.	On the Immunity of the Clergy from civil office	354
	Copy of the Emperor's Letter, by which he orders the Pre- lates of the Churches to be freed from all obligation to discharge civil offices	<i>ib.</i>
8.	On the subsequent wickedness of Licinius, and on his end ...	355
9.	On the Victory of Constantine, and on the results of his government to the subjects of the Roman empire ...	358

INTRODUCTION¹.

IN accordance with a resolution of the Delegates of the Clarendon Press, Dr. Burton's smaller edition of the Ecclesiastical History of Eusebius is here reprinted, with a special view to the convenience of students preparing for the Oxford Theological School. The table of contents, the headings of pages, and the index, which has been revised and enlarged, appear in English: marginal references have been added, together with some ascertained dates: a few changes in punctuation have been made for the sake of greater clearness: but the text of Burton has been retained, and information respecting manuscripts and editions should be sought in the first volume of his larger work.

The student of Eusebius will of course consult the accounts of his life and works which are given by Valesius, by Tillemont in his 'Mémoires,' by Cave in his 'Historia Literaria,' and by Bishop Lightfoot in a very exhaustive article contributed to the 'Dictionary of Christian Biography.' Yet something must here be said by way of introducing the reader to so famous a writer and so important a book.

Eusebius himself, in the 'Ecclesiastical History,' gives some indications of the date of his own birth. It took place, we

¹ This Introduction is reprinted from the edition of 1872, with some alterations.

learn, before the death of Dionysius bishop of Alexandria¹, and before the appearance of the heresy of Paul of Samosata²; but apparently somewhat later than the accession of Gallienus to sole sovereignty after the capture of Valerian³. This accession was in A. D. 260; the first Council of Antioch, on the case of Paul, was held in A. D. 264: and Dionysius died in the early part of A. D. 265⁴. Eusebius, therefore, was probably born not later than A. D. 263: that is, soon after the commencement of the second of those protracted periods of outward tranquillity into which the Church history of the third century may on the whole be divided, and each of which may be described by the phrase applied to the former in St. Cyprian's summary of the moral effects of 'a long peace'⁵.

The place of his birth was probably the city of which he was afterwards bishop, and from which one of his two distinctive appellations was derived: we usually speak of him as 'Eusebius of Cæsarea.' That stately 'head of Judæa,' as Tacitus calls it⁶, although founded as a monument of Herodian policy and splendour, had become so richly stored with Christian associations, extending from the conversion of Cornelius to the labours and teaching of Origen⁷, as to be an appropriate scene for the mental and moral training of the future historian of the Primitive Church of Christ. Here, as we may infer from his own words in a celebrated letter to the people of the diocese⁸, he was catechized and baptized, probably by bishop Theotecnus⁹; the next bishop, Agapius, a hard-working and warm-hearted chief pastor¹⁰, appears to have ordained him to the priesthood; and it was, as he himself tells us, under Agapius that he formed the intimacy which did so much for the moulding of his mind and the determination of his future, and which has been commemo-

¹ H. E. iii. 28.² Ib. v. 28; vii. 26.³ Ib. vii. 14.⁴ Le Quien, Oriens Christ. ii. 395; Neale, Hist. Alex. i. 39.⁵ De Laps. 4.⁶ Tac. Hist. ii. 79.⁷ Eus. H. E. vi. 23.⁸ Soc. i. 8.⁹ H. E. vii. 14.¹⁰ Ib. vii. 32.

rated in the designation of 'Eusebius the friend of Pamphilus¹.'

One of the most beautiful friendships in Christian history was also one of the most memorable in its results. The abilities and the character of Pamphilus were such as to exercise over the mind of Eusebius an influence amounting to fascination. A Phœnician by birth, he had studied at Alexandria, under the learned, ascetic, and eloquent Pierius, sometimes called 'the younger Origen²;' from whom he had imbibed an extreme admiration for the greatest, but the most erratic, of Alexandrian divines. It was probably not long after the accession of Diocletian in A. D. 284 that Pamphilus quitted Egypt for Palestine, settled in the city which had been Origen's second home, was enrolled among its presbyters, established there a school of theological learning³, and became 'the dearest of friends' to Eusebius, who enthusiastically describes him as 'the glory of the Cæsarean church, illustrious for every virtue, especially for absolute unworldliness, "philosophic" conduct and self-discipline, thorough devotedness to the study of Scripture, untiring energy in all that he undertook, generosity to the poor, and ready kindness to all who came near him⁴.' The last words of this eulogy are illustrated by an extant fragment of Eusebius' memoir of his friend. 'He not only gave all that he could give to persons in want of subsistence, but prepared a number of copies of the Scriptures, which he presented to men or women who might be desirous of possessing them⁵.' Such a man would take pleasure in stimulating and directing a companion's interest in those Scriptural studies, with the love of which, as Jerome says, he was himself 'enkindled⁶;' and some of the happiest and most profitable days of Eusebius'

¹ See Jerome, Ep. 84 (al. 65). 11; Photius, Bibl. 13.

² For Pierius, see H. E. vii. 32; Jerome, de Vir. Illustr. 76; Photius, Bibl. 119. Cf. Routh, Rell. Sacr. iii. 425 sq.

³ H. E. vii. 32.

⁴ Ib. viii. 13; Mart. Pal. 7, 11.

⁵ Quoted by Jerome, c. Ruf. i. 9.

⁶ Jerome, de Vir. Ill. 75, 81.

life must have been spent among the books which Pamphilus had collected, and which included a carefully arranged series of the Pauline Epistles, a copy of the 'Gospel according to the Hebrews,'—a transcript, by his own hand, of the greater part of the writings of Origen¹, and Origen's editions of the Old Testament, called 'Hexapla' and 'Tetrapla,' by help of which he was able, in conjunction with Eusebius, to produce a new recension of the Septuagint, afterwards described by Jerome as 'the Palestinian².' And while, as we may well think, deeper motives than those of mere study would attract the two Cæsarean presbyters to that holiest ground where, within the precincts of 'Ælia,' the name of Jerusalem was almost obsolete³, they would find ample materials for research in the library which had been there founded by the confessor bishop Alexander, and which abounded in letters of eminent ecclesiastics⁴. Nor could a scholar like Pamphilus fail to impress on his friend the maxim of Origen, that a hearty pursuit of secular studies would be found 'eminently helpful towards the full appreciation of Divine Scripture⁵;' and a mind so receptive and so eager for knowledge as that of Eusebius would thus receive an additional impulse towards that wide and various reading which is exhibited by the large quotations in some of his works, which is illustrated by his frequent appeals to 'lovers of learning,' and which earned for him from later writers such appellations as *πολυίστωρ, τὰ μάλιστα λόγιος*, 'doctissimus,' 'eruditissimus,' 'one familiar with all the literature of antiquity⁶.' And while he made it his business, even in the interests of Christian faith, to give time and pains to the study of non-Christian authors, he was not less careful to inform himself as to all the aspects of anti-Christian controversy: he read through the fifteen

¹ H. E. vi. 32; Jerome, de Vir. Ill. 75.

² Jerome, c. Ruf. ii. 27.

³ Mart. Pal. 11. For Eusebius's deep interest in the localities of Jerusalem, see, e.g. Dem. Ev. ii. 3; vi. 13; viii. 2.

⁴ H. E. vi. 20.

⁵ Ib. 18.

⁶ See Jerome, de Vir. Ill. 81, and also de Sit. Loc. præf. 'admirabilis viri,' and 'Testimonia' adduced by Valesius.

books 'Against the Christians,' in which Porphyry¹, about A. D. 270, had concentrated large masses of destructive criticism: he became familiar with Pagan arguments against Scripture history or Christian doctrine—Pagan sarcasms (in the style of Celsus) against Christian belief as 'blind and irrational'²—Pagan insults to the Personal Object of that belief, as one who should be classed with the most successful of 'deceivers' and 'impostors'³. Nor was he incurious as to that other line of hostility, not less bitter than that of Paganism itself, which struck at the Church, and at her faith in a crucified Christ, from the ground of the Jewish Synagogue⁴.

So passed the quiet years, during which attacks like these were the worst that befell Christianity. The Church had rest from actual oppression; her worship had long been a 'religio licita'⁵; and out of security had grown prosperity, for Eusebius tells us⁶ that 'in every city the old houses of prayer' had become too small for the increasing congregations, and 'new churches on a larger scale were to be seen rising up.' In various provinces, bishops were treated by the local authorities with respectful observance; the open profession of a creed once associated by public prejudice with civil treason or loathsome crime⁷ was now compatible with positions of high official dignity: Christians, well known to be such, were to be seen on the tribunal of the magistrate, or in the chair of the prefect, exempted by special grant from compliance with Pagan rites, and strong in the confidence and esteem of a Pagan sovereign⁸. Others held places of trust in 'Cæsar's household': one of the most interesting documents of the time is the letter in which Theonas, bishop of Alexandria, exhorted a Christian high-chamberlain of the

¹ See H. E. vi. 19; Præp. Ev. x. 9, etc.

² Præp. Ev. i. 1, 5; vii. 1; xii. 1; xiv. 10; xv. 1; Dem. Ev. i. 1.

³ Dem. Ev. iii. 3 (πλάνος), ib. 6 (γόης). Eusebius himself applies the latter term to Gnostic heresiarchs, H. E. iv. 7.

⁴ Præp. Ev. i. 2; Dem. Ev. ii. 1.

⁵ Since the Edict of Gallienus, A. D. 261-2.

⁷ See ib. iv. 7; v. 1.

⁶ H. E. viii. 1.

⁸ Ib. viii. 1, 9, 11.

palace to use his great opportunities in the service of his heavenly Master¹; and a somewhat similar case was made known to Eusebius when, during a visit to Antioch, he listened with satisfaction to the expository sermons of Dorotheus, a presbyter and a learned Hebraist, whom Diocletian had appointed to the superintendence of the purple-dye works at Tyre². And when, in the autumn of A. D. 296, Eusebius saw Diocletian on his way through Palestine, with Constantine, the son of the Cæsar Constantius, in attendance at his right hand, he had probably as little expectation that the grave self-controlled sovereign would, in less than seven years, be induced to begin the most terrible of persecutions as that the tall and handsome young prince would, somewhat later, sit on the throne of the empire as an Augustus professing himself the servant and instrument of Christ³.

Before these seven years were ended, Eusebius appears to have planned, and even commenced, his elaborate work on Chronology⁴. The first part of it was to embrace the chronology of various ancient nations, each being treated by itself: the materials being mainly drawn from the work of Julius Africanus⁵. The second was to consist of parallel tables of events, intended to cover the whole field of the world's history. This twofold work was translated, but amplified, by Jerome⁶: the Greek text is not extant, but an Armenian version (differing as to the dates of early Roman bishops from Jerome and from the Church History) was found at Constantinople, and published in 1818⁷. One of the later entries records the clandestine oppression of Christian soldiers⁸, out of which, 'by degrees, the persecution extended itself through all countries' in the empire; and this statement, referring to the fourteenth⁹

¹ Routh, *Rell. Sacr.* iii. 439.

² H. E. vii. 32.

³ *Vit. Con.* i. 19.

⁴ It is referred to in the beginning of 'Eclogæ Prophetiæ:' v. *infr.* and *Præp. Ev.* x. 9.

⁵ For Africanus, see H. E. vi. 31.

⁶ See, e. g. Jerome in *Dan.* i. 9: c. *Ruf.* i. 11.

⁷ Bishop Lightfoot supposes that Eusebius published two editions of this 'Chronicle.'

⁸ Cf. H. E. viii. 1, 4.

⁹ See Jerome, ed. Vallars. vii. 767, that there is a various reading, 'seventeenth.' This is adopted by Mason, *Persecution of Dioclet.* p. 41.

year of Diocletian, illustrates the language of the 'Church History' as to the gradual approach of the great tribulation, and the warnings amply given, but hardly heeded. Almost reproducing Cyprian's language as to the relaxed and secularized tone of Christian society about A. D. 249, Eusebius confesses that the freedom so long enjoyed by the Church had betrayed her members into factiousness and negligence: 'as if we had no perception of the Divine judgment, which was gentle and moderate in the outset of its visitation, we added one wickedness to another¹.' The storm burst forth in February of A. D. 303, when orders were given, and obeyed, which must have brought home to the most superficial and self-complacent Christians the actual presence of a day of visitation. 'With his own eyes' Eusebius saw 'churches pulled down, and the Scriptures burned in the market-place².' the heart-piercing sight was marked by him ever afterwards as an epoch,—he describes the first seven books of his History as embracing the whole period 'from our Saviour's nativity to the destruction of the houses of prayer³.' He must have known too well what was coming: ere long he saw clergy of all orders dragged to prison, and afterwards brought forth, to sacrifice or die⁴. Many, he says, gave way under the mere prospect of torture⁵: others were firm of purpose, but were declared, in spite of evidence, to have yielded: others, like Procopius (June 7, 303), the first of the 'Martyrs of Palestine,' were put to death⁶—sometimes after barbarous inflictions. After the first year, laymen suffered as well as clergy; but of these we need only specify one, a young Lycian, named Apphianus, who, on coming to Cæsarea, lodged in the same house with Eusebius, and was aided by him in spiritual preparation for the 'conflict' which, in fact, he invited⁷, but in which he 'more than overcame.' One hardly understands how

¹ H. E. viii. 1.² Ib. 2: cf. x. 4.³ Ib. vii. 32.⁴ Ib. viii. 2, 6; Mart. Pal. 1.⁵ H. E. viii. 2. Cf. vii. 32 (Stephen).⁶ Mart. Pal. 1.⁷ Mart. Pal. 4. Comp. ib. 3. Contrast the judgment expressed by the Church of Smyrna in H. E. iv. 15; and see Cypr. Ep. 80.

Eusebius himself escaped seizure: at times he seems to have withdrawn from the city, for we find him visiting a fugitive bishop named Meletius, from Pontus, who for seven years inhabited a hiding-place in Palestine¹. He found means, also, to pursue his studies; for he wrote his 'Eclogæ Prophetiæ,' or comments on some portions of the Old Testament, the extant portion of a large work called a 'General Elementary Introduction²,'—'under the blast,' as he says, 'of the present persecution, fiercer than all that had preceded it³.' But about the end of A. D. 307, all other thoughts and interests were absorbed in solicitude for Pamphilus, who, after cruel tortures, was cast into prison, where Eusebius, regardless of danger, 'became his constant companion; and during the two years that this imprisonment lasted, the two friends composed together a "Defence of Origen," in five books, to which Eusebius afterwards added a sixth⁴;' and the work, originally dedicated 'to the Christians condemned to the mines in Palestine⁵,' became long afterwards important in the Origenistic controversy. The parting of the friends came at last: Pamphilus, with eleven others, was martyred in February of A. D. 309⁶: it was then, probably, that Eusebius visited Tyre, where he became intimate with the newly appointed bishop Paulinus, and where also he saw Christians exposed to wild beasts in the amphitheatre⁷. From Tyre he proceeded to Egypt, where, by his own statement, he witnessed several martyrdoms, and procured information about others⁸, particularly about that of Phileas, bishop of Thmuis⁹. According to a story told by Epiphanius, and confirmed by

¹ H. E. vii. 32.² Ecl. Proph. iii. præm.³ Ib. i. 8, 20.⁴ Burton, Eccl. Hist. ii. 49, after H. E. vi. 33; Photius, Bibl. 118. Jerome (c. Ruf. i. 11) quotes from the sixth book a criticism on Methodius of Tyre.⁵ See Routh, Rell. Sacr. iv. 341.⁶ Mart. Pal. 11.⁷ H. E. viii. 7. He says that for a time the beasts would not touch them. He found Pagan mythology rife and current in Phœnician cities and villages; Præp. Ev. ii. præm. Comp. Vit. Const. iii. 58.⁸ H. E. viii. 9. Cf. Gibbon, ii. 284, on the ambiguity of his language.⁹ H. E. viii. 10; Routh, Rell. Sacr. iv. 87; Ruinart, Act. Sinc. p. 519.

a sentence in one of the Athanasian documents¹, he was actually imprisoned in company with an Egyptian prelate named Potammon, who, many years afterwards (under circumstances, we must own, of great provocation), flung at him the taunt, 'You and I were once companions in bonds: I lost an eye for the Truth: you came off scatheless—you best know how!' An imputation thus made, and not supported by independent evidence, may fairly be set aside. 'Non dubito,' says Valesius, 'quin id falsum sit, et ab inimicis Eusebii confictum².' We know not how long Eusebius remained in Egypt: he may have returned to Palestine before the end of A. D. 309; at any rate, he then visited some confessors who were allowed for awhile to dwell together, but were martyred early in A. D. 310. One of these, who had been blinded, he heard reciting passages of Scripture in the midst of a large congregation³. He may have been able to live quietly at Cæsarea, and resume his literary work: it was probably at this time that he wrote what Photius calls his 'little book'—still extant—in refutation of 'Remarks by a Lover of Truth, addressed to Christians,' in which Hierocles, a Pagan magistrate, (who had been one of the first instigators of the persecution,) had represented Apollonius of Tyana, the Pythagorean mystic of the first century, as having done greater works than Christ⁴. A far more welcome task, and one which he doubtless took in hand at the first opportunity, was the composition of a Life of Pamphilus, including a catalogue of

¹ Epiph. Hær. 68. 7; Encyclic of Egyptian bishops in S. Athan. Apol. c. Ari. 8.

² He adds, that if Eusebius had lapsed in Egypt, he would not have been elected (not long afterwards) to the see of Cæsarea. See Möller, de Fid. Eus. p. 85.

³ Mart. Pal. 13. Eusebius at first thought that Silvanus was reading the Lessons: on coming nearer, he found to his astonishment that he was listening to a blind man.

⁴ See C. Hierocl. 2 sq.; Lactantius, Div. Instit. v. 2; Phot. Bibl. 39. On Apollonius, see Dict. Biogr.; Farrar's Bamp. Lect. p. 87. The notion of setting him up as a Pagan substitute for Christ, entertained by Hierocles as, perhaps, formerly by Philostratus, is alluded to by St. Augustine, Ep. 138.

his library¹; and a kindred work was the collection of more than a hundred letters of Origen into 'tomes,' 'that they might never again be scattered².'

Such, it seems, were his employments, when, in May of A. D. 311, tidings came to Palestine that the emperor Galerius, the true author of the persecution, had been constrained by the terrors and agonies of his hideous deathbed to grant toleration to the Christians, and even to entreat the aid of their prayers³. Maximin, the tyrant of the East, on whose hands was the blood of so many martyrs, could not bring himself to publish his superior's edict; but official letters, written by his minister Sabinus, secured to his Christian subjects about six months of repose and freedom. 'You might have seen,' says Eusebius, 'exiles returning home with bright and joyous countenances, singing psalms as they went along the roads and through the public places:' and Christian assemblies were 'thronged' as in the old time⁴. But, towards the end of the year, the real intentions of Maximin were apparent. Peter, the bishop of Alexandria, was beheaded⁵; and a series of insults and oppressions began⁶, which soon developed into a persecution, 'more grievous than the former.' In the autumn of A. D. 312, the alliance of Constantine and Licinius compelled Maximin to announce a milder policy⁷. After his defeat by Licinius, he proclaimed a complete toleration⁸, but soon afterwards died miserably at Tarsus. And now, at last, the Church had rest from persecution; and it was, probably, amid the 'indescribable gladness' and triumph of a time which Eusebius compares to a day of cloudless splendour⁹ that he was chosen to the bishopric of Cæsarea, then vacant, it seems, by the recent death of Agapius. One of his first episcopal acts

¹ H. E. vi. 32; Mart. Pal. 2.

² H. E. vi. 36

³ H. E. viii. 17.

⁴ Ib. ix. 1.

⁵ The martyrdom of St. Peter of Alexandria was in November, A. D. 311.

⁶ H. E. ix. 3-5.

⁷ Ib. ix. 9; Mason, Persec. of Diocl. p. 333.

⁸ H. E. ix. 10.

⁹ Ib. x. 1.

was to attend the dedication of a new and splendid church, built at Tyre by his friend, bishop Paulinus; and the florid discourse which he then delivered, and which is chiefly valuable for its description of a basilica of that period, and for its allusions to the two classes of catechumens as distinguished from the faithful, is included in the tenth book of the Church History¹.

Urgent as must have been the public work of the metropolitan of 'Palæstina Prima' at so unique a crisis, he acted, from the outset, on the conviction that for *him* one of the chief episcopal duties was to write in the cause of religious truth,—to write with an industry befitting an admirer of 'the adamantine' Origen. His literary works accordingly went on apace, facilitated by the Church's new prosperity: he wrote essays on various Scriptural subjects, as the seventy weeks of Daniel², the numerous offspring of the Patriarchs³, the names of nations in Scripture, the Biblical 'chorography' of Judæa and of the portions of the Twelve Tribes, the topography of Jerusalem and the Temple, the names of places in Scripture⁴, the fulfilment of Christ's predictions⁵, together with a larger work on 'Discrepancies in the Gospels,' or 'Questions and Solutions on some points in the Gospel History⁶.' Nor can we go far wrong in assigning to this period the famous letter to Carpianus, in which, after observing that 'Ammonius of Alexandria' had arranged by the side of

¹ H. E. x. 4. See Bingham, viii. 3. 1 sq.

² H. E. i. 6.

³ Præp. Ev. vii. 8; Dem. Ev. i. 9. St. Basil gives an extract from this essay, 'Invoking the holy God of the prophets, the Illuminator through our Saviour Jesus Christ, with the Holy Spirit.' De Spir. S. 72.

⁴ This work, written, like the three next preceding, at the request of Paulinus, is extant in Greek, and in Jerome's version: see Jerome, ed. Vallars. iii. 123.

⁵ Præp. Ev. i. 3. Cf. H. E. iii. 7.

⁶ Dem. Ev. vii. 3. Part of this work (which Jerome describes as 'De Evangeliorum Diaphonia') related to the two Genealogies; part to difficulties in the concluding sections of the Gospels, and to this part belongs the famous discussion as to S. Mark xvi. Card. Mai discovered and published an abridgment of the treatise. See Dean Burgon's 'Last Twelve Verses of S. Mark,' p. 42.

St. Matthew's Gospel the parallel passages of other Gospels, he says that he had 'taken the occasion'¹ from this scheme to construct a better, by which a series of ten 'Canons' or tables, referring to various 'sections' of the Gospels, should exhibit the various cases of Evangelical parallelism, without breaking up the sequence and order of three Gospels for the sake of adhering to the first. And it was evidently soon after the great deliverance of the Church, followed up as this was by an increase of its adherents, that he composed his earliest extant work on evidential theology, the 'Theophaneia,' of which the Greek original is lost, but a Syriac version was found at Nitria, in Egypt, and translated by Professor Lee of Cambridge in 1843². It contains abundant proof of the author's erudition, and also his deep sense of the progressive victory of the risen Christ over Pagan darkness, misery, and sin. 'What other, excepting our Saviour . . . ever so conquered after his own death³?' In one passage he exults in the fact that 'those who glory in the royal apartments have now approached the Christ of God⁴;' alluding, doubtless, not only to Constantine, but to his sister, Licinius's wife, Constantia, who about this time requested the bishop of Cæsarea to send her a certain picture supposed to represent Christ. Eusebius declined to do so, alleging, according to a letter cited as his in the Iconoclastic controversy, that the Saviour's glorified form could not be portrayed without irreverence, nor without risk of a sensuous misconception; but in some of his words, says Neander significantly, 'we recognize' the ultra-spiritualism of 'the Origenist⁵.'

¹ Or, as we should say, 'availed himself of the hint' (*ἐληφὼς ἀφορμὰς*). See Burgon, p. 127. It is mere carelessness on Jerome's part to say (*de Vir. Illustr.* 55) that Ammonius 'devised' these canons. See Fabricius, *Bibl. Gr.* vii. 400; Cave, *Hist. Lit.* i. 110. On Ammonius, see *Eus. H. E.* vi. 19. But Eusebius probably confounded the Christian Ammonius with Ammonius Saccas.

² See Dr. Lee's Preface, p. xxi.

³ *Theoph.* iii. 12, 32; cf. *H. E.* x. 4, p. 337.

⁴ *Theoph.* iv. 4; cp. *H. E.* x. 4.

⁵ *Mansi, Conc.* xiii. 700; Neander, *Ch. Hist. (E. Tr.)* iii. 389. See *Eus. H. E.* vii. 18, on some then extant pictures of Christ.

But we recognize, not less, a signal excellence of the Origenistic spirit in that desire to recommend Christianity to thoughtful and candid enquirers¹, which led Eusebius to plan and execute an elaborate work consisting of two long treatises, the 'Preparation for the Gospel' in fifteen books, and the 'Demonstration of the Gospel' in twenty. The former is remarkable for its large extracts from ancient Greek writers², and exhibits the author's acquaintance with Pagan mythology and philosophy³, as well as with Pagan and Jewish objections to the Christian creed. Although dedicated to Theodotus, bishop of Laodicea⁴, it was evidently addressed to Pagan minds⁵; and, as evidently, was written while the recollection of Pagan persecution was still fresh⁶. The last chapter introduces the reader to the succeeding treatise on the 'Demonstration of the Gospel⁷,' of which only half remains to us, and in which Eusebius dwells on the relation of Christianity to earlier Divine economies, the Messianic sense and Christian fulfilment of prophecy, the simplicity and truthfulness of the Gospel narratives⁸, the moral contrast between Christ and all 'impostors⁹,' the majesty of His Person, and the sacrificial efficacy of His death¹⁰, the manifestly supernatural success of His first disciples¹¹, the witness borne to Him by the Church and the Sacraments¹², and not less by the misery of the nation that had denied His claim¹³. Eusebius wrote

¹ See Pressensé, *Trois Prem. Sièc. II. tome 2. p. 364.* 'Origène a donnél'apologie.....la mieux faite pour amener la pensée humaine aux pieds du Christ.'

² See Fabricius, *Bibl. Gr. vii. 346. ed. 1801.* 'Opus profecto nobilissimum,' Cave, *Hist. Lit. i. 178.* See Photius, *Bibl. 9,* 'in which, to speak generally, he exposes the absurdity of Paganism.'

³ *Præp. Ev. iii. 10; x. 4; xi. 4; xiii. 14; xiv. 2; xv. 3, 13, 32, 61.* For some remarks on this treatise, see Mr. Gladstone's *Gleanings from Past Years, vii. 39.*

⁴ See *Præp. Ev. i. 1:* so *Dem. Ev. i. 1.* For Theodotus, see Theodoret, *H. E. i. 5.*

⁵ *Præp. Ev. xv. 61.* Cf. *xiv. 2; xv. 1.*

⁶ *Ib. xii. 10.*

⁷ Referred to in *H. E. i. 2 fin.*

⁸ *Dem. Ev. iii. 5.*

⁹ *Ib. 6.*

¹⁰ *Ib. i. 10; iv. 3; x. 1.*

¹¹ *Ib. iii. 7.*

¹² *Ib. v. 3.*

¹³ *Ib. ii. 3; vi. 13, 18.*

thus, as he tells us, while 'churches were to be seen flourishing amid cities and villages¹,' and while the Roman power restrained the Egyptian Pagans from 'uttering insults against our Saviour's Church².'

But, while carrying on this work, the indefatigable bishop of Cæsarea was building up the mighty edifice of his Ecclesiastical History. He had already, as we have seen, begun his 'Chronological Tables' of events, including those of the Christian period; and he must have taken a special pleasure in forming his 'Collection' of records of ancient Martyrdoms from authentic documents, which, in all likelihood, were supplied to him by public registrars under express order from the government. This noble Book of Martyrs, several times referred to in his Church History³, is unhappily lost: it must have been 'of vast extent⁴,' and of surpassing interest, and we cannot but wonder that Gregory the Great had been unaware of its existence, until questioned about it by a brother patriarch; after which he searched for it in vain 'in the archives of his church, and in the libraries of the city of Rome⁵.' One fragment of it, indeed, we possess in the precious narrative of the persecution in Gaul, which so grandly opens the fifth book of the Church History; and from that letter of the confessing Churches, well nigh unique in vividness and in pathos, and irradiated by a truly Pauline faith, we can understand how the rest of the 'Collection' was, as Eusebius describes it, 'replete not only with historical but with practical instruction⁶.'

The sufferings and triumphs of 'the white-robed army of Martyrs' form one of the various subjects which Eusebius

¹ Dem. Ev. v. 3. 11.

² Ib. vi. 20. Yet in Dem. Ev. iii. 5. 80 is a passage contemplating persecution as present.

³ H. E. iv. 15; v. proem. 4. 21.

⁴ Cave, Hist. Lit. i. 182; Tillemont, vii. 57.

⁵ S. Greg. Epist. viii. 24, to Eulogius: 'Hæc neque si collecta sint, neque si non sint, ante vestræ Beatitudinis scripta cognovi,' &c.

⁶ H. E. v. proem. On this account of the Gallic persecution, see Mosheim, de Rebus Christ. p. 247: 'Quam nemo sine animi commotione legerit.' Valesius ascribes it to St. Irenæus.

undertook to treat of in his Church History¹. Others were, the leading events in the Church's annals, the chief bishops in the most conspicuous sees, the principal Church writers and other teachers, the various heresiarchs, the troubles which befell the Jewish race from the epoch of the crucifixion, the several occasions and forms of heathen hostility to 'the Divine teaching,' and, 'beside all, the gracious and merciful assistance of our Lord and Saviour, Jesus, the Christ of God².' In marking out this path for himself, he knew that he could find hardly any 'footprints of previous travellers;' a few narratives of limited scope embraced some parts of the great theme; he might see, as he expresses it, some 'torches' gleaming through the darkness, might hear some 'voices, as from a far-off height, directing him which way to go:' but if, for instance, the 'Memorials' of Hegesippus³ (to whom in these words he chiefly refers) could not offer him any continuous guidance, there were other and abundant aids in an ample store of important Church documents, as catalogues of bishops⁴ and records of synods⁵, or apologetic, doctrinal, and polemical treatises, or letters, by men who, if they had not written Church history, had in various measures acted it. Moreover, he could illustrate his subject by the help of Jewish and Pagan⁶ writers, and produce State papers, as imperial edicts or rescripts, many of which, no doubt, were supplied to him by Constantine: his knowledge of the lives of some eminent Churchmen, as Origen and Dionysius of Alexandria, was full and accurate: he had access to much traditional information⁷, and, as regarded the more recent events, to

¹ For references to martyrdom in the History, see iv. 15; v. pref.; vi. 1, 39, 42, and viii. freq., Mart. Pal. pass.; x. 9.

² H. E. i. 1.

³ *Ib.* iv. 8, 22. For Hegesippus, see Westcott on the Canon, p. 202.

⁴ See H. E. iv. 5, 22; and Heinichen's note on v. 12, criticizing a remark of Pearson's.

⁵ E. g. H. E. v. 23, 25; vii. 30.

⁶ For Pagan authorities, cf. H. E. ii. 7, 8; iii. 18; iv. 2; v. 5.

⁷ E. g. vi. 5, 9, for local traditions.

much testimony of a primary or all but primary kind. Of some characteristics of his use of these materials we must make an estimate further on.

While he was thus at work on history, and also while he was anxiously watching the revival of persecution under Licinius¹, Eusebius became, unhappily for himself, involved in a great doctrinal controversy which had broken forth in Egypt in the year 319. Arianism, it need hardly be said, affirmed that the Son of God, although 'Divine,' was not coeternal with the Father, and was therefore extraneous to the uncreated Godhead. He had existed, said the Arians, from an incalculably remote period, but 'once He did *not* exist:' He transcended other creatures in antiquity, in dignity, in greatness,—but He was a creature after all². Now Eusebius, as we gather from his earlier theological writings, was emphatic in confessing the Son's 'Divinity,' and abhorred the Psilanthropism which from time to time had denied it³: he spoke of Him as having borne, under the old covenant, the sacred 'Name of four letters⁴;' repeatedly enlarged on the majesty of His Person, and of His office as the 'Interpreter' of the Father; expressly contrasted His unique 'generation, before all times and ages,' with the 'formation' of the creatures called into being through His agency⁵; but on the other hand, averred that the Father had 'existed before Him⁶,' and was alone the object of *proper* worship⁷, 'the God over all⁸,' 'the God of the universe⁹;'—alone truly *God* in the

¹ H. E. x. 8; Vit. Con. ii. 1 sq.

² S. Athan. Orat. i. 5, 18 &c.; Soc. i. 5, 6; Theod. i. 4. See Bright's Introduction to St. Athanasius's Orations against Arians, p. x.

³ Dem. Ev. iv. 3, 10, 15; vii. 2. Cf. H. E. i. 2, 3; iii. 27; v. 28; vii. 27; x. 4. On his zeal for *ὁρθοδοξία*, see H. E. iii. 38; iv. 21, 23; compare v. 3, 27, &c.

⁴ Ecl. Proph. i. 3.

⁵ Dem. Ev. v. 1 (this may correct iv. 2). He calls the Son a 'ray of the unbegotten essence,' &c. Cf. H. E. i. 2, 3.

Dem. Ev. iv. 3.

⁷ Præp. Ev. vii. 15. This notion Eusebius derived from Origen.

⁸ Ecl. Proph. iii. 8; Dem. Ev. i. 5. Cf. H. E. x. 4.

⁹ Ecl. Proph. iv. 23; Dem. Ev. i. 5; iv. 7. Cf. Præp. Ev. xi. 14, 16.

strict sense of the title, which, indeed, was applied to the Son as 'the only Son and natural Image of the true God, who dwelt in' and acted by Him¹. In other words, while Eusebius shrank from the downright Arian conclusion, 'The Son is but the chiefest of the works or creatures of God,' he seems to have held notions which, to other minds, would involve it, and to have assigned to the Son, not the second place in a coequal, coeternal Trinity², but a secondary and inferior kind of Deity, such as, in fact, was assigned to Him, even in the poem called 'Thalia,' by the heresiarch himself. No wonder, therefore, that although he did not thoroughly side with Arius, and distinctly disapproved of part of his language, yet he so far answered the Alexandrian presbyter's appeal for support as to write in his behalf to his bishop Alexander³. He did more: he sent a letter to a Syrian prelate named Euphraton, in which he said that the Son was 'God,' but not 'very God⁴;' and when Arius, after his sojourn at Nicomedia with Eusebius's namesake (supposed, but needlessly, to be his kinsman⁵), returned to Palestine, the metropolitan of Cæsarea was one of those prelates who allowed him to hold services on condition that he should seek reconciliation with Alexander⁶,—a condition which shows that Eusebius regarded the dispute rather as a personal quarrel between a priest and his bishop⁷ than as a question of vital moment for Christianity⁸. Arius, he would probably think,

¹ Dem. Ev. v. 4. In H. E. x. 4 (the oration at Tyre) Eusebius calls the Son *αὐροθεός* (so, *αὐροσοφία*, Dem. Ev. iv. 2), which might mean, 'made God in Himself.' It is, however, urged in proof of his orthodoxy by Valesius, Cave, and Bull. But see below, p. 347.

² He spoke of the Holy Spirit as inferior to the Son, Præp. Ev. vii. 15.

³ Theod. i. 6. ⁴ S. Ath. de Syn. 17; Mansi, Concil. xiii. 701.

⁵ Cf. Theod. i. 5. ⁶ Soz. i. 15.

⁷ Eus. Chron. a. 320; Vit. Con. iii. 4.

⁸ 'The plain question was, whether our Lord.....was literally of, and in, the one indivisible Essence which we adore as God, "consubstantial with God," or of a substance which had a beginning. The Arians said that He was a creature, the Catholics that He was very God.' Newman, Arians, p. 260, ed. 1871.

had been by no means blameless in the controversy: he had been provoked into exaggerations—he had used language derogatory to the dignity of the Divine Sonship; and these errors might be repaired if an understanding could be brought about between him and his superior. But then Eusebius may have added, in conformity to his habits of thought, that if Alexander had asserted the eternal coexistence of the Son, he had in effect made the Sonship unreal¹, and detracted from the incommunicable prerogatives of the Father. This confusion between the anti-Arian, that is, the Catholic doctrine on the Sonship, and the detested heresy of Sabellius²,—together with what may be described as an *extreme* ‘Subordinationism’³, already (through Origenistic influence⁴) rooted in his mind as a theologian,—must be taken account of in estimating the advantage which the Arian cause derived from the degree of countenance bestowed on it, at this time, by the most learned prelate in the Church.

The well-meant, but ignorant endeavour of the Church’s imperial patron⁵ (then and long afterwards unbaptized) to effect the accommodation desired by Eusebius, failed, as it could not but fail. The Nicene Council followed, in the summer of A. D. 325. Eusebius, of course, attended, and was profoundly impressed by the sight of that majestic gathering, which he afterwards likened to ‘a glorious garland composed of beautiful flowers of every hue’⁶. He occupied a distinguished position in the Council; he was its spokesman in welcoming the emperor: he was evidently recognized by the orthodox majority as not committed⁷ to Arianism,—for when he presented what he described as the baptismal creed of his

¹ See Athan. Treatises (Lib. Fath.), i. 98.

² Newman, Arians, p. 121 sq. On Sabellianism, see H. E. vii. 8.

³ On the truth involved in the idea of ‘Subordination,’ see Newman, Arians, pp. 159, 168 sq., and Sermons, vi. 60; Liddon’s Bamp. Lect. p. 423.

⁴ Orig. c. Cels. viii. 15.

⁵ Soc. i. 7: see Prof. Lee’s Theophania. p. xxv.

⁶ Vit. Con. iii. 6.

⁷ Athanasius, indeed, says, that at this time Eusebius ‘concurred’ with Arians (ad Afros Episc. 6).

own church, it was not rejected like his Nicomedian namesake's document¹, but approved as far as it went, and only not adopted because it was inadequate to the emergency². It did, in fact, furnish some materials for the Creed which was ultimately drawn up, but in which, in order to exclude Arianism, were inserted the phrases, 'begotten of the Father's essence,' and 'of one essence (*homoousion*) with the Father.' Eusebius demurred to the first of these phrases, but strongly objected to the second. He held out, in fact, for a whole day³ against it, urging that it would suggest to some minds a Sabellian, to others a materializing misconception of the Divine essence⁴; and that it had been deliberately put aside by the Council of Antioch in the case of Paul of Samosata⁵. But authorities were quoted as having sanctioned its use: he was assured that neither this phrase nor the other implied any forgetfulness of the spirituality, immutability, and unity of the Godhead, and that in particular *Homoousion* meant 'that the Son, unlike the creatures, was from the Father, not from any other essence,'—as he reports the explanation made to him⁶. On the next day, as if yielding to these representations, and moved by the expressed opinion of Constantine, he signed the Creed, and even accepted the anathematism appended to it,—but did so, as we gather from his own statement, by dint of evasive glosses which he certainly could not have announced at the time⁷. While, then, he verbally acquiesced in the doctrinal decisions of the Nicene Council, and the consequent condemnation of Arius, he did so re-

¹ Theod. i. 8.

² See his letter to the people of his diocese in S. Ath. de Decr. Nic. app.; Soc. i. 8; Theod. i. 12.

³ Ath. de Decr. Nic. 3.

⁴ See Dem. Ev. v. 1, against all ideas of *προβολή, διαίρεσις, μείωσις*..... *ἀμερές γὰρ καὶ ἄτομον τὸ θεῖον*. Cp. de Eccl. Theol. i. 12. 9.

⁵ See Athanasius's explanation of this in de Syn. 45.

⁶ See note in Athan. Treat. i. 64.

⁷ 'It was not thought absurd to anathematize the saying, "Before He was begotten He was not," for it was admitted by all that the Son of God existed before His fleshly birth.'

luctantly, under pressure, and in senses of his own. He knew that he would be thought to have compromised his convictions, and therefore wrote his account of the transaction to the people of his diocese, and, as Athanasius expresses it, 'excused himself in his own way¹.' He gained, however, some solace amid his vexation, if, as has been suggested by Dean Stanley, he was commissioned, as the most erudite member of the Council, to facilitate the practical solution of the 'Paschal question' by 'adjusting the lunar date to the solar year².' Some such request might be the occasion of his revision of the Paschal cycle of nineteen years, constructed in the third century by the Alexandrian scholar Anatolius³; but it was not until nine years later⁴ that he published a treatise on the subject, which Constantine 'read with pleasure,' and caused to be put into wide circulation⁵.

The solemn closing of the Nicene Council was combined by the emperor with the opening festival of his 'Vicennalia,' for he entered the twentieth year of his reign on July 25, 325. Eusebius, who describes the imperial banquet then given to the prelates as a kind of 'image of Christ's promised kingdom⁶,' appears to have regarded this epoch as a fitting *terminus* for the Chronicle. Jerome, in his edition of the Chronicle, marks the year with the words, 'Thus far Eusebius, *Pamphili martyris contubernalis*: we have subjoined the rest.' As to the History, not only must its final chapter, in which Crispus, the eldest son of Constantine, is associated with his father as a 'pious and benevolent' prince, have been written before the disgrace and execution of Crispus, which darkened the close of this 'twentieth year⁷,' but the last book was dedicated

¹ Ath. de Decr. Nic. 3; de Syn. 13.

² Stanley, Eastern Church, p. 182. See, however, Lightfoot, in Dict. Chr. Biogr. ii. 313.

³ Jerome, de Vir. Illustr. 61, 73. For Anatolius, who became bishop of the Syrian Laodicea, see H. E. vii. 32.

⁴ Tillemont, vi. 668.

⁵ Vit. Con. iv. 35. The Eccl. Hist. shows his interest in the 'Paschal question': see v. 23 sq.; vi. 22; vii. 32.

⁶ Vit. Con. iii. 15.

⁷ H. E. x. 9; see Clinton, Fast. Rom. i. 380.

to Paulinus, who died, as bishop of Antioch¹, before the Nicene Council: so that this dedication must at any rate be dated earlier than the spring of 325, when Eustathius was bishop of Antioch. Professor Westcott, quoted by Bishop Lightfoot, is even of opinion that the first nine books were substantially written not long after 313—in strong contrast to Heinichen.

It was probably after the conclusion of the History² that Eusebius wrote a long treatise, apparently in twenty-five³ books, in reply to Porphyry's work, already referred to, 'Against the Christians;' but his attention and interest must have been largely absorbed, in A.D. 326 and A.D. 327, by proceedings in Jerusalem and its neighbourhood, which he regarded as a signal gain to Christianity. The Sepulchre of Christ, he tells us⁴, was brought to light by the removal of a large paved mound which had been raised over it, and been crowned by a 'true sepulchre of souls' in the form of a temple of Aphrodite. The work of excavation was carried on under orders from the emperor, who, rejoicing in its successful result, instructed the provincial authorities to furnish materials for a splendid basilica, which was to be erected in immediate proximity to the sepulchral cave, as a 'Memorial church of the Saviour's Resurrection.' Of any alleged discovery of 'the true Cross,' Eusebius says nothing⁵; yet some story to that effect must have been current within ten years, at least, after he wrote his 'Life of Constantine⁶;' and he may have purposely ignored it, as not believing it to be true. He had not the slightest doubt as to the identification of the sepulchre: he dwells with evident delight on the details of the

¹ He only held that see for six months. Philostorg. iii. 15.

² For he does not mention this treatise in H. E. vi. 19: so Valesius. See also Tillemont, vii. 64.

³ See Vallars. on Jerome de Vir. Illustr. 81. Cf. Jerome, Ep. 70. 3.

⁴ Vit. Con. iii. 26 sq.

⁵ The expression in Vit. Con. iii. 30, 'token of the most holy Passion,' refers, in fact, to the Sepulchre.

⁶ See Cyril of Jerusalem, Catech. iv. 10; x. 19; xiii. 4.

new church, which he calls 'a new Jerusalem¹:' he celebrates the pious activity of Constantine's mother Helena in building churches on the Mount of Olives and at Bethlehem, and also the touching union, in her conduct, of assiduous devotion with munificent and tender-hearted charity². Her son was not behindhand in zeal for Church extension³ throughout Palestine; and Eusebius, in common with other prelates, received from him a letter of rebuke for 'neglecting' to suppress the superstitious Pagan observances carried on at Mamre under 'Abraham's terebinth⁴.'

But the quiet work thus resumed by Eusebius was again interrupted by a transaction which has brought no honour on his memory. The new bishop of Antioch had held a prominent place in the Nicene Council, had refused to admit six notorious Arianizers into the ranks of his clergy⁵, had written a treatise in eight books against Arianism, and had openly charged Eusebius with unfaithfulness to the creed which he had accepted at Nicæa⁶. Eusebius, who must have disliked Eustathius as hostile to Origen's speculations, retorted by taxing him with Sabellian heresy; probably in that 'Defence' of his own orthodoxy which Gelasius of Cyzicus tells us that he sent to all orthodox bishops⁷. He afterwards took part in a conference of Arianizing prelates, in which a twofold attack on Eustathius was arranged. A bishop named Cyrus undertook to prosecute the charge of Sabellianism. Athanasius tells us that Eustathius was accused of insolence to Helena; but it appears from the obscure language of Eusebius, as also from the express statement of Theodoret, that a charge of immorality was added,—advanced, as Theodoret tells us, by means of a most atrocious plot⁸. One would gladly hope that Eusebius did not 'come into' this 'secret;' but, in spite of indignant remonstrances from a large body of Antiochene churchmen,

¹ Vit. Con. iii. 33.

² Ib. 44.

³ Ib. ii. 46 (letter to Eusebius and other bishops).

⁴ Ib. iii. 51 sq.

⁵ Ath. Hist. Ari. 4.

⁶ παραχαράττοντα, Soc. i. 23.

⁷ Gelas. Hist. Conc. Nic. ii. 1.

⁸ Vit. Con. iii. 59, 60; Theod. i. 21.

a tribunal of bishops pronounced Eustathius guilty, and persuaded Constantine to sustain their award. Eustathius was sent into exile¹: Eusebius, either then or soon afterwards², was proposed by Arianizers for the bishopric of Antioch: strong influence was exerted in support of the proposal, but strong opposition was also manifested: Eusebius himself tells us that swords were nearly drawn³. He takes credit to himself for having acted as a peacemaker, and deprecated the proposed translation as contrary to the canons of the Church⁴. Constantine commended his scruples and his unselfishness⁵, and also wrote to his supporters at Antioch, that he had long known the abilities and merits of the bishop of Cæsarea, but that to transfer him to Antioch would be a wrong to his own church⁶. Euphronius, one of the two persons whom Constantine himself recommended, was thereupon chosen for the see, but not acknowledged by the zealous adherents of Eustathius; and a schism thus commenced 'which lasted,' says Theodoret⁷, 'for eighty-five years.' Eusebius, it should be added, took part at the same time in the condemnation of the orthodox Asclepas, bishop of Gaza⁸.

A great writer has said, on the question relating to the theological position of Eusebius, that 'his *acts* are his confession . . . he sanctioned and shared' the Arians' 'deeds of violence and injustice perpetrated on the Catholics⁹.' If this

¹ Tillemont, vii. 29. See Chrys. Hom. in S. Eustath. 3, 4; Jerome, de Vir. Ill. 85.

² From Eusebius' own account, and that of Socrates (i. 24) and Sozomen (ii. 19), it would seem that this proposal followed immediately after the ejection of Eustathius; but Theodoret makes Eulalius succeed Eustathius, and places the proposal after his speedy death; i. 22.

³ Vit. Con. iii. 59.

⁴ Alluding, probably, to the fifteenth Nicene canon.

⁵ Vit. Con. iii. 61.

⁶ Ib. 60.

⁷ Theod. iii. 5.

⁸ See Athan. Apol. e. Ari. 47; compare Apol. de Fuga, 3; Tillemont, vii. 45.

⁹ Newman, Arians, p. 269. Compare Tillemont (vii. 70), who, however, judges Eusebius with uniform severity. It is of this practical connection between Eusebius and the Arian party that Jerome gives an exaggerated description in the phrase, 'Arianæ signifer factionis' (c. Ruf. i. 8: cf. ib. ii. 15). See Christian Remembrancer, vol. xix. p. 321 (April, 1850).

be true as to the persecution of Eustathius, it is not less true as to the protracted intrigue whereby the Arian faction endeavoured to ruin Athanasius, without openly impugning the doctrine for which he lived. The calumny connected with the name of the schismatic bishop Arsenius was, indeed, as it might seem, triumphantly defeated; but Eusebius of Nicomedia was soon again at work, and it was arranged that 'the charges against Athanasius' should be brought before a council at Cæsarea in 334. Athanasius persistently refused to attend it; and the significance of this refusal appears from the statement of some of his suffragans in 335, that it was well known 'why Eusebius of Cæsarea had in the preceding year become their enemy¹.' But their great primate was compelled to appear at another council, held at Tyre in 335, when the bishop of Cæsarea, sitting among the judges, was assailed by the Egyptian bishop Potammon with the reproach or imputation already referred to, which he repelled by a remark on 'Egyptian insolence.' He witnessed the dramatic scene in which Athanasius introduced his supposed victim Arsenius, safe and sound, into the assembly: he heard the outcry of 'Sorcerer!' which followed: he acquiesced, it seems, in the appointment of six Arianizing partisans to investigate the story of 'the broken chalice:' he joined in the adoption of their report,—in spite of evidence as to its *ex parte* character,—and in the consequent condemnation of Athanasius after he had appealed to the justice of Constantine². In company with other prelates, Eusebius repaired to Jerusalem for the dedication of 'the Resurrection church:' he complacently describes the assembly which there met as equal in grandeur to the Nicene Council³: he enlarged in several addresses on the magnificence of the

¹ Apol. c. Arian. 77; Tillemont, viii. 33. Theodoret thinks that Constantine 'surmised that Athanasius suspected Cæsarea because of its prelate;' i. 28.

² See the facts in S. Ath. Apol. c. Ari.; Soc. i. 27-32. For a summary, cf. Bright's History of the Church, pp. 36-41, or Athan. Orat. against Arians, Introduction, pp. xxvi-xxxv.

³ Vit. Con. iv. 47.

new basilica ; and he there assented to the solemn recognition of Arius, as an orthodox Christian who had been misrepresented by personal ill-will¹. Nor did he, any more than his namesake, hesitate or falter when suddenly summoned by the emperor to Constantinople : he was one of the six who hastened thither, dropped the old accusations against Athanasius, took up a new one equally frivolous, and urged it until Constantine cut short the dispute by sending Athanasius into exile at Treves.

Such was the part taken by Eusebius of Cæsarea in the Arian faction's attack on Athanasius. He spent that winter of A. D. 335-6 at Constantinople. To him the new capital, intended to be a purely Christian city, and dedicated, as he tells us, to the God of Martyrs², was a place of surpassing interest. He had already, at the imperial founder's request, sent for use in its churches fifty copies of the Scriptures, executed by skilled hands in sets of three or four leaves, in volumes splendidly adorned : a deacon of his had conveyed them, at the public expense, to Constantinople³. He would now, while traversing the city, admire those stately basilicas of Irene, of Dynamis, of the Apostles,—the statue of Rhea with its hands turned into a suppliant posture,—the gilded figures of the Good Shepherd and the prophet Daniel over the fountains in the market-places⁴: in front of the palace he would see a picture of Constantine with a cross above his head, and under his feet a serpent, transfixed and hurled into the sea : in the chief state apartment he would look up—doubtless, remembering what Constantine had asseverated as to the appearance of the luminous cross with 'By this conquer'⁵—at the cross of gold and jewels which glittered in the ceiling, and beneath which, perhaps, he himself stood while delivering an address on the holy Sepulchre before the assembled court, the emperor him-

¹ 'Ο μισόκαλος φθόνος,—see the synodal letter in Ath. de Syn. 21; Apol. c. Ari. 84.

² Vit. Con. iii. 48.

³ Ib. iv. 36 : cf. ib. iii. 1.

⁴ Ib. iii. 49.

⁵ Ib. i. 28.

self, as he tells us with complacency, 'declining, though requested, to sit down¹,'—which, as Tillemont drily observes, was 'no small proof of his patience².'

Another discourse, pronounced under like circumstances, is extant, the panegyric called 'The Praises of Constantine,' whose 'Tricennalia' was being celebrated: it contains, amid much that is pompous, and much that is adulatory towards the imperial 'interpreter of the truth³,' a few impressive passages on the life and death of Christ, as the Divine Conqueror of idolatry and of the 'ancient maladies' that had 'oppressed mankind⁴.' There are also some words in regard to His pre-existence, which, by themselves, might be taken as owning Him to be coeternal⁵, and to inhere in the Supreme Essence⁶; but they are counteracted by other and lower language⁷.

While he was at Constantinople, he united with his friends in a judicial inquiry into the tenets of a friend of Athanasius, who is described as having been impelled by the intensity of his anti-Arianism into a peculiar modification of Sabellianism. This was Marcellus, bishop of Ancyra, who, provoked by the popularity of a treatise by the Arian 'sophist⁸' Asterius, had written and shown to Constantine a book 'on the Subjection of Christ⁹,' in which—to judge by the extant extracts—he represented the 'Word' as eternal but impersonal, and reserved the title 'Son of God' for the man Jesus, whom the Word had selected as its temporary organ¹⁰. In his attack

¹ Vit. Con. iv. 33.

² Tillemont, vii. 59.

³ Laud. Con. 2 (cf. Vit. Con. i. 4, 8). Yet he mentions, in order to reply to, the sarcasms levelled at the emperor for 'caring so much about *sepulchres*,' ib. 11.

⁴ Laud. Const. 13.

⁵ Ib. 2.

⁶ Ib. 12.

⁷ Ib. 3, 11.

⁸ See Athanasius, de Synod. 18.

⁹ Hilary, Fragm. ii. 22.

¹⁰ On this theory, there would be no truly *Divine* Sonship: the Trinity would be, in modern phrase, 'economic,' and not 'essential,' an 'expansion,' as Marcellus said, of the original Unity, into which it was ultimately to fall back,—the creative agency of the Word, its 'assumption of flesh,' the outpouring of the Holy Spirit, being steps in this process, which would end when God should be all in all; and the association of the Word with the human Jesus, God's 'Son' and 'Image,' would then come to an end also.

on the chief Arianizers, such as Eusebius of Nicomedia, he did not spare his namesake of Cæsarea: as our author quaintly says, 'he pursued the other Eusebius¹:' he adverted to a remark by Hosius, bishop of Cordova, that 'Eusebius of Palestine' believed in 'two' (Divine) 'essences²:' he accused him of 'holding the Heathens' opinion about gods, in that he had written, not that there was an only God, but that the only true God was one.' We cannot wonder, then, that when a council now held at Constantinople condemned Marcellus, and requested Eusebius to answer his book, the task was zealously³ discharged in two books 'Against Marcellus,' and three 'on Ecclesiastical Theology,'—writings which would suffice to prove that their author was neither fully orthodox nor consistently Arian, but in fact the chief founder of the Semi-Arian school. As in his ante-Nicene writings, so now he separated the Son, in nature, from proper Godhead⁴: insisted in the Arian manner (which certainly could not plead Origen's authority⁵), that being begotten, He could not be eternal⁶: and in distinguishing the

It should be added, that Marcellus's doctrinal position has been matter of controversy. Athanasius once heard Epiphanius' question about it in silence, with a significant smile (Hær. 72. 4). Epiphanius thought that Marcellus must have felt that he had something to explain, when he wrote to Julius of Rome, identifying the Son with the Word. Bp. Montague (Annot. in Eus. c. Marc.) and Tillemont (vii. 514) decline to condemn him on the ground of the Eusebian extracts. The view in the text is that of Card. Newman (Athanasius, Treatises, Lib. Fath. ii. 505 ff.), Döllinger ('Hippolytus and Callistus'), and Dörner ('Person of Christ'). Compare Hefele, Hist. of Councils, b. iii. s. 51.

¹ Eus. c. Marc. i. 4. 3.

² Ib. i. 4. 28. Yet in Eccl. Theol. i. 6 he uses *ὀυσιαῶδες* for 'personally.'

³ Compare Eus. c. Marc. i. 1. Tillemont remarks on his 'chaleur,' and refuses to recognise in it 'la chaleur de l'Esprit de Dieu;' vii. 507.

⁴ C. Marc. i. 1. 33; Eccl. Theol. i. 11. He also explains John x. 30 not of an essential, but of a moral unity, ib. iii. 19, as Asterius had done, c. Marc. i. 4. 44. See, on this Arianizing tone, Hussey's note on Socrates, i. 36.

⁵ The Catholic phrase 'eternal Generation' comes from Origen's 'The Saviour is always being generated.' Cp. Routh, Rell. Sac. iv. 354.

⁶ Comp. Eccl. Theol. ii. 3; c. Marc. i. 1. 17, ii. 2. 3. Yet in Eccl. Theol. iii. 4. 5 he speaks of the Son as 'ever coexisting.' The passages referred to by Bp. Lightfoot as anti-Arian (c. Marc. i. 4. 20; de Eccl. Theol.

Father and the Son as two real 'hypostases,' was careful to add that this did not make them equal in honour¹, while he also anticipated the Macedonian heresy by describing the Son as the maker of the Holy Spirit². Yet, on the other hand, he spoke of 'the all-holy and thrice-blessed Trinity³,' called the Son 'life itself,' and 'God⁴,' as being Son of God⁵ by an unique and inscrutable generation⁶; and condemned those who 'numbered' Him with 'creatures made out of nothing⁷.' And whatever erroneous teaching or inconsistent thought may be found in these two treatises, they contain effective protests in behalf of the Word's personality, of His identity with the Son, of His permanent⁸ Incarnation in the Christ. What was wanting to his Christology was a greater purity and intensity in its idea of God, which would have supplied the only true basis for its acknowledgment of a Divine Redeemer.

Another reminiscence of Eusebius's stay at Constantinople is best given in his own words. 'I myself, once arriving at the palace gates, saw many barbarian envoys standing there in due order, differing in dress, hair, beards,—grim and terrible in aspect, gigantic in stature—some ruddy-faced, others pale. One saw them,—just as one might in a picture,—presenting to Constantine golden and jewelled crowns, yellow-haired boys, rich robes, horses, shields, spears, bows and arrows. . . . He accepted their presents, and gave rich gifts in return⁹.'

About a year after his return home, Eusebius received the

i. 2, 3; ib. i. 8-10) do not assert actual coeternity. It is ominous that Eusebius upholds Asterius, and his own namesake of Nicomedia, as orthodox, twice calling the latter 'the great;' c. Marc. i. 4.

¹ *ισορίπουσ*, Eccl. Theol. ii. 7. Both Marcellus and Eusebius seem to use *hypostasis* for 'really existing person;' see Eccl. Theol. ii. 19 (where it is equivalent to *πρόσωπον*); ib. i. 1. 3; c. Marc. i. 1. 17, and *ὑφεστῶτα* in Eccl. Theol. i. 6. Compare Card. Newman, Tracts Theol. and Eccles. p. 295 ff. On 'hypostasis,' cp. Newman's Arians, pp. 377-383, 444-453, and Athan. Treat. i. 65 ff.

³ Ep. ad Flacill.; c. Marc. i. 1.

² Eccl. Theol. iii. 6.

⁴ Eccl. Theol. i. 8.

⁵ Eccl. Theol. i. 10.

⁶ Ib. i. 2, 12.

⁷ Ib. 9.

⁸ On the well-known Marcellian tenet, that Christ's 'kingdom' would have an end, see c. Marc. ii. 4; Eccl. Theol. iii. 13.

⁹ Vit. Con. iv. 7.

news of his patron's death, at the Whitsuntide of A.D. 337. He does not seem to have been scandalized by the circumstance that the prince whom he had regarded as 'a kind of general bishop'¹ had deferred his baptism until he received it on his deathbed²: he paid the last homage to Constantine's memory by writing that 'Life' of which Socrates says, with too much justice, that the author was 'more intent on making a high-wrought eulogy than on giving an accurate narrative'³. Although we are indebted to this 'Christian Cyropædia' for several interesting anecdotes and important documents, we cannot but find, with Tillemont⁴, 'something mean,' and with Möller, something almost profane⁵, in the excess of panegyric which proves that the fascination of an imperial proselyte's intimacy had blunted the biographer's sense of truth, and degraded him both as bishop and as man.

He did not long survive the object of his enthusiastic loyalty,—if we may so apply the word. He probably died in 339⁶,—being about seventy-six years old,—and, one would hope, before he could have taken part in the schemes of his friends for expelling Athanasius a second time, and setting up the Arian Pistus as bishop of Alexandria⁷. He was succeeded in the see of Cæsarea by his pupil Acacius, who inherited his invaluable library, and who soon became conspicuous as representing a peculiar form of Arianism, destined to temporary but almost worldwide success⁸. We may well regret that his 'Life of Eusebius' has not come down to posterity.

The 'volumes published' by Eusebius are described by Jerome as 'innumerable'⁹. Among those which cannot be

¹ Vit. Con. i. 44: cf. ib. iv. 24.

² Ib. iv. 61.

³ Soc. i. 1.

⁴ Tillemont, vii. 75.

⁵ 'Vides,' says Möller (de fide Eus.), 'blasphemix quam vicina sint adulatoria ingenia!'

⁶ See Soc. ii. 4, and Dict. Chr. Biogr. ii. 318.

⁷ Athan. Apol. c. Ari. 24.

⁸ That of which the symbol was *Homoion*, and which triumphed at the Council of Ariminum some twenty years after Eusebius's death.

⁹ Jerome, de Vir. Ill. 81.

assigned to any particular period of his life may be mentioned three, now lost, which 'were read' by Photius¹ in succession, the 'Ecclesiastical Preparation,' the 'Ecclesiastical Demonstration,' and an apologetic work called 'Refutation and Defence,' in which he marshalled certain Pagan objections, and answered them 'fairly well,' says Photius (with a touch of what Gibbon² calls his 'discreet freedom'), 'if not quite satisfactorily.' Another lost work is referred to by Epiphanius, when he classes Eusebius of Cæsarea among those who have written against Manicheism³. The Commentary on the First Epistle to the Corinthians, mentioned by Jerome⁴, has also perished. The 'very learned'⁵ Commentary written by Eusebius on the whole Psalter, mostly translated by Eusebius of Vercellæ⁶ into Latin, 'lay long neglected,' says Cave⁷, until Montfaucon discovered and published the greater part of it,—as he did also in regard to the Commentary on Isaiah⁸. Fragments of the Commentary on the Song of Solomon, and of a work on the Lives of the Prophets, have also been preserved. He is also said to have written an essay on Weights and Measures, another on the Death of Herod, and a preface to the Canticle of Moses in Exod. xv⁹. Of the 'fourteen Opuscula' attributed by Sirmond to Eusebius, the first only, —an anti-Sabellian treatise¹⁰,—is supposed by Tillemont¹¹ to be his; but all of them are characterized by Fabricius¹² as 'not unworthy' of him.

¹ Photius, *Bibl.* 11-13. ² Gibbon, vii. 40. ³ Epiph. *Hær.* 66. 21.

⁴ Jerome, *Ep.* 49.

⁵ *Ib.* de Vir. Ill. 81: cf. *Ep.* 112.

⁶ *Ib.* de Vir. Ill. 96; *Ep.* 61. This work was promised, as it were, by Eusebius in *Dem. Ev.* v. 21.

⁷ *Hist. Lit.* i. 180.

⁸ Jerome, de Vir. Ill. 81. He says that it consisted of ten books, and (*Comm. in Isa. lib. v. præf.*) that Eusebius 'sometimes forgot his promise' to interpret historically.

⁹ See Fabricius, *Bibl. Gr.* vii. 407.

¹⁰ Sirmond, *Op.* i. 1; Galland. *Bibl. Patr.* iv. 469. This treatise alludes to 'the Galatian,' supposed to be Marcellus of Ancyra.

¹¹ Tillemont, vii. 62.

¹² Fabr. *Bibl. Gr.* vii. 406.

And now, in conclusion, something must be said as to the leading characteristics of the Ecclesiastical History.

Eusebius, as Möller says¹, had almost unequalled advantages for the task of a Church historian in documents, books, traditionary or other information. It is true that his acquaintance with Western affairs was comparatively imperfect; bishop Pearson says that on this subject he was 'not a very accurate writer²,' and, as is well known, sets aside his chronology of the early Roman bishops as not derived from authentic sources³. He knew nothing, apparently, of those troubles of the Roman church in which Hippolytus—whom he mentions only as a bishop and a writer—was so intimately concerned⁴. He tells us but little, considering how much there is to be told, about St. Cyprian⁵. Like other 'Greeks,' he calls Novatian Novatus, although he once quotes a letter of Dionysius correctly speaking of 'Novatian⁶.' He assigns to pope Xystus II. (of whose martyrdom he is ignorant) eleven years⁷, instead of one only: to a later bishop, Eutychianus, nearly ten months instead of nearly nine years: to Caius fifteen years instead of twelve⁸. Some mistakes, which occur in the translations of Latin documents, inserted by him in his work, would seem to show that he was not familiar with the language⁹. But on Eastern matters the case was quite different: in that field he was at home.

How, it may be asked, did he use his materials? (1) Was he honest in dealing with them? Here the famous criticism of Gibbon on two passages of his account of the Diocletian

¹ Möller, de fid. Eus. p. 20.

² Pearson, Annal. Cypr. præf. s. 1: cf. Valesius on H. E. vii. 27.

³ Pearson, de Success. diss. i. 10. 2 (Minor Works, ii. 393).

⁴ H. E. vi. 20, 22; Bp. Wordsworth's 'St. Hippolytus,' p. 128.

⁵ See H. E. vi. 43; vii. 3.

⁶ Ib. vii. 8.

⁷ Ib. vii. 27.

⁸ Ib. 32; Pearson, Minor Works, ii. 403.

⁹ H. E. ii. 2, 25; iii. 20, 33. In iv. 8, he says he has translated Hadrian's rescript into Greek 'as well as he could:' cf. viii. 17, and Vit. Con. ii. 47. Sometimes, probably, he employed a translator, or used an old translation.

persecution¹ has led many to regard him as avowedly a supporter of the disastrous maxim, that facts discreditable to religion or to the Church may be suppressed in order to edification,—that it is, in this sense, lawful ‘to lie for God.’ Eusebius does certainly say that he will not go into the details of episcopal misconduct, that he thinks it better to dwell on what is ‘virtuous and praiseworthy;’ but he tells us generally that many prelates were very blameable, that some fell away in the persecution, and, in particular, that Stephen, bishop of Laodicea, had thus apostatized². At the same time his reticence, in the Life of Constantine, as to the tragedies in the imperial house, is not without significance; and it may be thought that his silence, in the History, as to the charge of heresy against Dionysius³, and his reserve as to ‘the doctrinal opposition called forth by Origen,’ were ‘not undesigned⁴.’ In another case, it is usually said that, in order to conform Josephus’s narrative of Agrippa I.’s death with that of St. Luke, he substitutes ‘an angel’ for ‘an owl⁵,’ regardless of the effect produced on the sense of the context; and this, says Möller, ‘is the one case in which, as far as I recollect, à sinceritatis viâ paululum deflexit noster:’ and if here he simply accepted a conjecturally alleged text⁶, he must have

¹ H. E. viii. 2; Mart. Pal. 12; Gibbon, ii. 281. Even the pious Milner says of the Council of the Oak, ‘I shall not stain these pages with a detail of their iniquitous proceedings;’ Hist. Ch. ii. 102.

² H. E. viii. 1, 2; Mart. Pal. 12; vii. 32. See Dean Stanley on the Eastern Church, p. liv; and Mason on Persecution of Diocletian, p. 40.

³ In H. E. vii. 26 he tells only a piece of the truth, i. e. that the treatise of Dionysius sent to his Roman namesake was on the Sabellian question, quietly omitting the circumstance that it was a defence against the imputation of an opposite error.

⁴ Döllinger says that he purposely (*absichtlich*) suppresses what might bring this out; Hippol. and Callist. p. 262. Yet see H. E. vi. 36.

⁵ H. E. ii. 10. ‘I impose à Joseph,’ says his French translator Cousin. ‘Malo more,’ says Valesius. For his recognition of the duty of truthfulness, cf. Præp. Ev. vi. 6, and the quotation in H. E. iv. 17.

⁶ So Lightfoot. But it is not merely an ‘omission of the owl;’ the word *ἄγγελον*, applied by Josephus to the bird as an ominous ‘messenger,’ in

been inattentive to the strange effect of the alteration. That he was equitable in his judgments on heresiarchs, is more than can be maintained: at any rate, he troubles himself very little to enter into their points of view, and represents them, for the most part, simply as instruments of Satan¹; but this was a defect common enough in his time, and long afterwards. It is to be borne in mind, also, that in many cases we find him careful in measuring his statements, discriminating between degrees of evidence, even anxious to let his readers judge of his data. 'It is commonly said,' 'we have understood,' 'the tradition runs thus,' are phrases frequently prefixed to his statements². 'There is nothing like hearing the letters themselves, copied from records,' or 'nothing like hearing the writer himself³;' 'the statement commonly made is confirmed by the fact that⁴,' &c. 'Let any one judge as he pleases⁵' (about the story of the 'Thundering Legion'). 'It is fitting to subjoin short extracts by way of proof⁶.' 'I know not how it was that a fire broke out in the palace⁷.' 'I have found no written account of the dates of the early bishops of Jerusalem⁸.' 'We may conjecture that many martyrdoms took place all over the world' (under Marcus)⁹. 'I know that this anecdote may be thought fabulous, but it was attested at the time¹⁰.' He is careful to mention such writings of eminent men as have come to his own knowledge, and to refer his studious readers to the books themselves¹¹. He tells us of books as to the authors of which he has no conformity with a preceding passage, is made in the Eusebian quotation to mean an angel.

¹ E. g. H. E. iii. 27, iv. 7, v. 14.

² E. g. λόγος ἔχει, κατέχει, ii. 1, 7, 17, 22, iii. 11, 18, 32, 36, 38, vi. 28, 34; but such phrases do not *per se* imply doubt on his part (Hussey, Acad. Serm. pref. p. xviii); ιστοροῦνται, ii. 25; φασί, iv. 29, vi. 9, vii. 17; ὡς ἡ παράδοσις περιέχει, iii. 1; μνημονεύουσιν, vii. 17; ἔλεγον, 'they told me,' vii. 18; λέγεται, vi. 5.

³ Ib. i. 13; iii. 32; iv. 23; vii. 23.

⁵ Ib. v. 5.

⁸ Ib. iv. 5.

¹¹ H. E. iv. 18, 26, 27.

⁴ Ib. ii. 25.

⁷ Ib. viii. 6.

¹⁰ Mart. Pal. 9.

⁶ Ib. iii. 36.

⁹ Ib. v. pref.

information¹: and in one case quotes largely from 'a certain writer².' He feels strongly the importance of accurate transcription³, and he can refrain from irrelevant digression⁴.

But (2) it may be asked whether Eusebius was intellectually competent to turn his stores of knowledge to the best account for the purposes of Church history. It must be admitted that although not devoid of the critical faculty, as is shewn by his remarks on Papias⁵, his judgment was decidedly inferior to his erudition. He cannot be severely blamed for accepting the authority of the Edessene documents about Abgar⁶, for catching at Philo's account of the Therapeutæ as a picture of Christian ascetics⁷, for not seeing the difficulties involved in one, at least, of his extracts from Hegesippus⁸, for accepting the story of the 'Thundering Legion'⁹, or for following Clement of Alexandria in his distinction of Cephas from St. Peter¹⁰, or for believing that the statue at Paneas represented our Lord¹¹. 'But the great fault of Eusebius,' says Professor Westcott, 'is a want of independent judgment: he writes under the influence of his last informant, and consequently his narrative is often confused and inconsistent¹².' Photius, who in one place describes him as 'not untrustworthy as to history, though not as to doctrine¹³,' elsewhere pronounces him 'deficient in *steadiness*¹⁴.' For instance, in regard to the Canon of the New Testament, he not only shows that he cannot make up his mind as to the authorship of the Apocalypse¹⁵, but uses 'spurious,' in one passage, as equivalent to 'disputed' books, and in another for books undoubtedly heretical¹⁶. As to chronology,—although he can detect a chronological flaw in the false 'Acts of

¹ H. E. v. 27.² Ib. v. 16.³ Ib. v. 20.⁴ Ib. vi. 33.⁵ Ib. iii. 39.⁶ Ib. i. 13.⁷ Ib. ii. 17.⁸ Ib. ii. 23.⁹ Ib. v. 5.¹⁰ Ib. i. 12.¹¹ Ib. vii. 18.¹² Westcott on the N. T. Canon, p. 411.¹³ Photius, Biblioth. 196.¹⁴ Ib. 13.¹⁵ E. g. H. E. iii. 25. His hesitation probably arose from his respect for the opinion of Dionysius, vii. 25.¹⁶ H. E. iii. 25, 31.

Pilate¹,—he ignores the chronological difficulties about the census of Cyrenius² and the insurrection of Theudas³: he dates the introduction of the standards with imperial ‘images’ into Jerusalem after the crucifixion instead of before it⁴: he refers to the time of our Lord’s ministry what Josephus said of a time preceding it⁵: assigns to that ministry, in one place, ‘not quite four years⁶,’ and in another seems to compress it into one⁷: makes the siege of Jerusalem follow immediately after the martyrdom of St. James the Just, of which event he cites two inconsistent accounts⁸: dates Pionius’s martyrdom in the second instead of the third century⁹, and the rise of the Helcesaites heresy in the third instead of the second¹⁰: and in one chapter gives passages from Dionysius referring to Valerian’s persecution, and then passages referring to the preceding persecution under Decius¹¹. Moreover, he carelessly cites Josephus as mentioning the tetrarchate of Lysanias along with that of Philip¹². He puts Vienne in the place of Lyons as the scene of the exile of Herod Antipas¹³. Holding, as it seems, that there were three Jameses, he cites Clement of Alexandria as saying that there were two¹⁴. He exaggerates, in one passage, Clement’s account of the composition of St. Mark’s Gospel, and quotes it correctly in another¹⁵. He acquiesces in the confusion between Philip the apostle and Philip the ‘evangelist¹⁶.’ He calls the second Apology of Justin, in one passage, the ‘first,’ having just before referred to it as the second¹⁷. He ascribes to Antoninus a document professedly by Marcus Aurelius¹⁸, and calls the latter the brother of the former¹⁹. He seems to antedate the heretical activity of Artemon²⁰; but this may be merely a case of ‘prolepsis.’ He seems to confound Ammonius the Neo-

¹ H. E. i. 9.² Ib. i. 5.³ Ib. ii. 11.⁴ Ib. ii. 6.⁵ Ib. i. 10.⁶ Ib.⁷ Ib. iii. 24.⁸ Ib. ii. 23.⁹ Ib. iv. 15.¹⁰ Ib. vi. 38.¹¹ Ib. vii. 11.¹² Ib. i. 9: see Reuterdahl, de Font. Eus. p. 13.¹³ H. E. i. 11.¹⁴ Ib. ii. 1.¹⁵ Ib. ii. 15; vi. 14.¹⁶ Ib. iii. 31.¹⁷ Ib. iv. 17, 16.¹⁸ Ib. iv. 12, 13.¹⁹ Ib. v. 5.²⁰ Ib. v. 28: comp. vii. 30.

Platonist with a Christian of the same name¹. He introduces, as referring to an Alexandrian sedition, a letter of Dionysius, which evidently refers to an Alexandrian pestilence². He seems to applaud those who voluntarily offered themselves for persecution³; whereas he had quoted the epistle of the Smyrnæan church, in the second century, condemning such an act⁴. He thus differs in some passages from authorities which he cites in others,—as also in regard to the dates of St. Mark's death⁵ and of the episcopate of Linus⁶. He substitutes declamation for exposition in his account of Saturninus and Basilides⁷. He is apt to tell his tale in a desultory and piecemeal fashion, which obscures instead of exhibiting its sequence and its landmarks. This is observable not only in regard to the formation of the New Testament Canon⁸, or the lives and writings of both the Clements⁹, or the progress of Montanism¹⁰, but even as to some leading points in the career of Origen¹¹. He does not appreciate, as his documents might have enabled him to do, the amount of authority on Cyprian's side in the question of heretics' baptism; and he is obscure as to Dionysius's view of the subject¹². There is also a want of proportion in his treatment of some subjects: one does not see why, having said so much about Montanism¹³, he should be so disappointingly brief and indistinct about Manicheism, which had risen up during his own boyhood¹⁴. Some of these flaws would probably have vanished from the History if he had given it a final and careful revision, which, it has been conjectured¹⁵,

¹ H. E. vi. 19.² Ib. vii. 21.³ Ib. vi. 12; Mart. Pal. 3.⁴ H. E. iv. 15. He might hold that his rule had its exceptions.⁵ H. E. ii. 24; v. 8.⁶ Ib. iii. 2; v. 6.⁷ Ib. ii. 7.⁸ Westcott on the N. T. Canon, p. 411. But his method of citing authorities as to the 'acknowledged' and 'disputed' books respectively has been thoroughly explained by Bp. Lightfoot in the 'Contemporary Review' for Jan. 1875.⁹ See H. E. iii. 16, 38; v. 11; vi. 13.¹⁰ Thus we have to read, chronologically, v. 18 before v. 16.¹¹ See H. E. vi. 8, 19, 23.¹² Ib. vii. 2, 3, 5, 7, 9.¹³ Ib. v. 16 sq.¹⁴ Ib. vii. 31. The usual date of Manes's preaching is about 270.¹⁵ Vales. on H. E. vi. 6; Heinichen, exc. 15. The 'Martyrs of Palestine'

he for some reason failed to do. Others may be thought characteristic, in various degrees, of the mental habits of the writer¹.

The style of the History has been a constant vexation to its readers. To say, as Photius says in reference to another work by Eusebius, that 'his diction is never pleasant nor clear²,' would be a verdict requiring but slight deduction. There are a few impressive passages, as the description of the Church's tranquil and majestic progress in the face of opposing heresies³,—of the agonies caused by a famine⁴,—of the joy with which the Christians welcomed the return of 'peace' and liberty⁵, which the martyrs of the recent persecution would have desired to see, and saw not,—but, he adds with solemn pathos, 'they, by hastening home, have secured what is far better.' It is right to add that Eusebius expresses himself like an unaffectedly religious man, accustomed to contemplate, with awe and thankfulness, the Divine judgments and the Divine mercies,—to see God's hand throughout the fortunes of His Church,—to recognize in a defence of the faith or a cessation of persecution the 'grace' or 'intervention' of 'our Saviour⁶.' He also speaks modestly of his own abilities⁷. But, as a rule, his narration is very deficient in attraction. The involved and overweighted sentences, the turgid affectations in phraseology, the frequent recurrence of vague and cloudy periphrasis, indicate a taste deficient in simplicity and dignity, and formed in a bad rhetorical school.

is apparently, as Bp. Lightfoot argues, an abridged form of a longer record extant in a Syriac version, and is 'plainly not complete as we have it.' The fragment given below at p. 279 may, he suggests, be part of the longer work. The *παλινοφδία* promised at the end of it must be found in viii. 17.

¹ He had a habit, it seems, of writing rapidly. An instance of his tendency to exaggeration will be found in Vit. Con. iv. 23.

² Photius, *Bibl.* 13. When Jerome says, 'Ecclesiasticam pulchrè Eusebii historiam texuit' (*Ep.* 84), we need not refer this to the style.

³ H. E. iv. 7.

⁴ *Ib.* ix. 8.

⁵ *Ib.* ix. 1; x. 1-3.

⁶ E. g. H. E. i. 1; ii. 14, 18; v. 21; viii. 1. 16. The greatest blemish of the book, in regard to Christian morality, is the commendation bestowed on a case of suicide; viii. 14.

⁷ H. E. x. 4.

And, on the whole, the style of the historian contrasts very unfavourably with the style of the documents which he has earned our perpetual gratitude by preserving. 'How inestimable,' says Dean Stanley, 'are the fragments of Hegesippus and the Epistle of the Church of Lyons, embedded in the rhetoric of Eusebius¹!' We may add, the Epistle of the Church of Smyrna,—the fragments of Dionysius of Corinth, of Caius, of Sarapion,—the vivid account of the rise of the Montanist fanatics,—the extracts from 'The Little Labyrinth' (now attributed to Hippolytus) on Theodotus and his 'God-denying apostasy²,'—the invaluable letters of Dionysius of Alexandria and of Philéas,—the synodal epistle concerning Paul of Samosata.

But, in whatever respects Eusebius is surpassed by these older and simpler writers, whose language is to his as a picture to its frame, he does not seem to have been far behind them in a genuine desire to serve the cause of religion, and do something by his literary labours for the advancement of the kingdom of Christ. No reader of his History can ignore this: and no Christian ought to name him without cordially recognizing it in conjunction with his energy and industry in the performance of an arduous and sacred task. These are merits which, in spite of literary defects, theological errors, and personal faults, have secured to Eusebius of Cæsarea a high place among the great benefactors of Christendom,—among the great benefactors of mankind.

¹ Stanley on the Eastern Church, p. lvi. Archdeacon Evans, in his vivid and beautiful 'Biography of the Early Church,' says of the History, 'This noble pile stands as a Westminster Abbey in the region of sacred literature, crowded with the remains of the worthies of former days;' vol. i. p. 10.

² See H. E. v. 28.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄.

CAP. I.

Τίς ἡ τῆς ἐπαγγελίας ὑπόθεσις.

ΤΑΣ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων διαδοχὰς, σὺν καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ εἰς ἡμᾶς διηνησμένοις χρόνοις, ὅσα τε καὶ πηλίκᾳ πραγματευθῆναι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν λέγεται, καὶ ὅσοι ταύτης διαπρεπῶς ἐν ταῖς μάλιστα ἐπισημοτάταις παροικίαις ἠγήσαντό τε καὶ προέστησαν, ὅσοι τε κατὰ γενεὰν ἐκάστην ἀγράφως ἢ καὶ διὰ συγγραμμάτων τὸν θεῖον ἐπρέσβευσαν λόγον, τίνες τε καὶ ὅσοι καὶ ὀπηνίκα νεωτεροποιίας ἰμέρω, πλάνης εἰς ἔσχατον ἐλάσαντες, ψευδωνύμου γνώσεως εἰσηγητὰς ἑαυτοὺς ἀνακεκηρύχασιν, ἀφειδῶς οἶα λύκοι βαρεῖς τὴν Χριστοῦ ποίμνην ἐπεντρίβοντες· προσέτι τούτοις καὶ τὰ παραντίκα τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος περιελθόντα· ὅσα τε αὖ καὶ ὅποια καὶ καθ' οὓς χρόνους πρὸς τῶν ἐθνῶν ὁ θεῖος πεπολέμηται λόγος, καὶ πηλίκῳ κατὰ καιροὺς τὸν δι' αἵματος καὶ βασάνων ὑπὲρ αὐτοῦ

διεξήλθον ἀγῶνα, τά τ' ἐπὶ τούτοις καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς μαρ-
 τύρια, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσιν ἴλεω καὶ εὐμενῆ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 ἀντίληψιν γραφῆ παραδοῦναι προηρημένος, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ
 πρώτης ἄρξομαι τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας. Ἄλλὰ μοι συγγνώμην ἤδη
 εὐγνωμόνων ἐντεῦθεν ὁ λόγος αἰτεῖ, μείζονα ἢ καθ' ἡμετέραν
 δύναμιν ὁμολογῶν εἶναι, τὴν ἐπαγγελίαν ἐντελῆ καὶ ἀπάραι-
 πτον ὑποσχέσειν. Ἐπεὶ καὶ πρῶτοι νῦν τῆς ὑποθέσεως ἐπι-
 βάντες οἶά τινα ἐρήμην καὶ ἀτριβῆ ἰέναι ὁδὸν ἐγχειροῦμεν,
 Θεὸν μὲν ὁδηγὸν καὶ τὴν τοῦ Κυρίου συνεργὸν σχήσειν εὐχό-
 μνοι δύναμιν, ἀνθρώπων γε μὴν οὐδαμῶς εὔρειν οἰοί τε ὄντες
 ἴχνη γυνὰ τὴν αὐτὴν ἡμῖν προωδευκότων ὁδὸν, μὴ ὅτι σμικρὰς
 αὐτὸ μόνον προφάσεις, δι' ὧν ἄλλος ἄλλως ὧν διηνύκασι χρό-
 νων μερικὰς ἡμῖν καταλελοίπασι διηγῆσεις, πόρρωθεν, ὡσπερὲν
 πυρσοῦς, τὰς ἐαυτῶν προανατείνοντες φωνὰς, καὶ ἄνωθ' ἐν ποθεν
 ὡσπερ ἐξ ἀπόπτου καὶ ἀπὸ σκοπιᾶς βοῶντες, καὶ διακελευ-
 3 ὄμενοι ἢ χρῆ βαδίζειν, καὶ τὴν τοῦ λόγου πορείαν ἀπλανῶς καὶ
 ἀκινδύως εὐθύνειν. Ὅσα τοίνυν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν
 λυσιτελεῖν ἠγοῦμεθα, τῶν αὐτοῖς ἐκείνοις σποράδην μνημονευ-
 θεντων ἀναλεξάμενοι, καὶ ὡς ἂν ἐκ λογικῶν λειμώνων τὰς ἐπι-
 τηδεῖους αὐτῶν τῶν πάλαι συγγραφέων ἀπαυθισάμενοι φωνὰς,
 δι' ὑψηγῆσεως ἱστορικῆς πειρασόμεθα σωματοποιήσαι· ἀγα-
 πῶντες, εἰ καὶ μὴ ἀπάντων, τῶν γοῦν μάλιστα διαφανεστάτων
 τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἀποστόλων τὰς διαδοχὰς κατὰ τὰς διαπρε-
 πούσας ἔτι καὶ νῦν μνημονευόμενας ἐκκλησίας, ἀνασωσαίμεθα.
 Ἀναγκαιότατα δέ μοι πονεῖσθαι τὴν ὑπόθεσιν ἠγοῦμαι, ὅτι
 μηδένα πω εἰς δεῦρο τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διέγνω
 περὶ τοῦτο τῆς γραφῆς σπουδῆν πεποιημένον τὸ μέρος. Ἐλ-
 πίξω δ' ὅτι καὶ ὠφελιμωτάτη τοῖς φιλοτίμως περὶ τὸ χρη-
 στομαθῆς τῆς ἱστορίας ἔχουσιν ἀναφανήσεται. Ἦδη μὲν οὖν
 τούτων καὶ πρότερον, ἐν οἷς διευτυπωσάμην χρονικοῖς κανόσιν,
 ἐπιτομῆν κατεστησάμην. Πληρεστάτην δ' οὖν ὅμως αὐτῶν ἐπὶ
 τοῦ παρόντος ὠρμήθην τὴν ἀφήγησιν ποιήσασθαι. Καὶ ἄρξεται
 γέ μοι ὁ λόγος, ὡς ἔφην, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν
 ἐπινοουμένης ὑψηλοτέρας τε καὶ κρείττονος ἢ κατὰ ἀνθρω-
 πον οἰκονομίας τε καὶ θεολογίας. Καὶ γὰρ οὖν τὸν γραφῆ

μέλλοντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑφηγήσεως παραδώσειν τὴν ἱστορίαν, ἄνωθεν ἐκ πρώτης τῆς κατ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὅτι περ ἐξ αὐτοῦ καὶ προσωνομίας ἠξιώθημεν, θειοτέρας ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς οἰκονομίας, ἀναγκαῖον ἂν εἶη κατάρξασθαι.

CAP. II.

Ἐπιτομὴ κεφαλαιώδης περὶ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν προϋπάρξεώς τε καὶ θεολογίας.

Διπτοῦ δὲ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὸν τρόπου, καὶ τοῦ μὲν σώματος ἑοικότος κεφαλῇ, ἢ Θεὸς ἐπινοεῖται, τοῦ δὲ ποσὶ παραβαλλομένου, ἢ τὸν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἔνεκεν ὑπέδν σωτηρίας, γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἐντεῦθεν ἐντελής ἢ τῶν ἀκολουθῶν ὑπόθεσις, εἰ τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας ἀπάσης ἀπὸ τῶν κεφαλαιωδεστάτων καὶ κυριωτάτων τοῦ λόγου τὴν ὑφήγησιν ποιησαίμεθα. Ταύτη δὲ ἤδη καὶ τῆς Χριστιανῶν ἀρχαιότητος τὸ παλαιὸν ὁμοῦ καὶ θεοπρεπὲς, τοῖς νέαν αὐτὴν καὶ ἐκτετοπισμένην, χθὲς καὶ οὐ πρότερον φανείσαν, ὑπολαμβάνουσιν, ἀναδειχθήσεται.

Γένους μὲν οὖν καὶ ἀξίας, αὐτῆς τε οὐσίας τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ φύσεως, οὗτις ἂν εἰς ἑκφρασιν αὐτάρκης γένοιτο λόγος. Ἐπι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον ἐν προφητεῖαις,

Τὴν γενεὰν αὐτοῦ,
φησὶ,
τίς διηγῆσεται;

Isa. liii. 8.

Ὅτι δὴ οὔτε τὸν Πατέρα τις ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὔτ' αὖ τὸν Υἱὸν τις γνώη ποτὲ κατ' ἀξίαν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ· τό τε φῶς τὸ προκόσμιον καὶ τὴν πρὸ αἰώνων νοερὰν καὶ οὐσιώδη σοφίαν, τὸν τε ζῶντα καὶ ἐν ἀρχῇ παρὰ τῷ Πατρὶ τυγχάνοντα Θεὸν Λόγον, τίς ἂν πλὴν τοῦ Πατρὸς καθαρῶς ἐννοήσῃ, πρὸ πάσης κτίσεως καὶ δημιουργίας ὀρωμένης τε καὶ ἀοράτου, τὸ πρῶτον καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ γέννημα, τὸν τῆς κατ'

οὐρανὸν λογικῆς καὶ ἀθανάτου στρατιᾶς ἀρχιστράτηγον, τὸν τῆς
 μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, τὸν τῆς ἀρρήτου γνώμης τοῦ Πα-
 5 τρὸς ὑπουργὸν, τὸν τῶν ἀπάντων σὺν τῷ Πατρὶ δημιουργὸν,
 τὸν δευτέρου μετὰ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων αἴτιον, τὸν τοῦ
 Θεοῦ Παῖδα γνήσιον καὶ μονογενῆ, τὸν τῶν γεννητῶν ἀπάντων
 Κύριον καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα, τὸ κῦρος ὁμοῦ καὶ τὸ κράτος
 αὐτῇ θεότητι καὶ δυνάμει καὶ τιμῇ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑποδε-
 δεγμένον, ὅτι δὴ κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ μυστικὰς τῶν γραφῶν
 θεολογίας,

John i. 1, 3. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν
 ὁ Λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.

Τοῦτό τοι καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς, ὡς ἂν προφητῶν ἀπάντων
 παλαιότατος, θείῳ πνεύματι τὴν τοῦ παντὸς οὐσίωσιν τε καὶ
 διακόσμησιν ἀπογράφων, τὸν κοσμοποιὸν καὶ δημιουργὸν τῶν
 ὄλων, αὐτῷ δὴ τῷ Χριστῷ, καὶ οὐδὲ ἄλλῳ ἢ τῷ θείῳ δηλαδὴ
 καὶ πρωτογόνῳ ἑαυτοῦ Λόγῳ τὴν τῶν ὑποβεβηκότων ποιήσιν
 παραχωροῦντα διδάσκει, αὐτῷ τε κοινολογούμενον ἐπὶ τῆς ἀν-
 θρωπογονίας.

Gen. i. 26.

Εἶπε γὰρ,

φησὶν,

ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Ταύτην δὲ ἐγγυᾶται τὴν φωνὴν προφητῶν ἄλλος, ᾧδὲ πως
 ἐν ὕμνοις θεολογῶν·

Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.

Ps. xxxii.
 LXX. (xxxiii.
 A. V.) 9.

Τὸν μὲν Πατέρα καὶ ποιητὴν εἰσάγων ὡς ἂν πανηγερόνα,
 βασιλικῷ νεύματι προστάττοντα· τὸν δὲ τούτῳ δευτερεύοντα
 θείου Λόγου, οὐχ ἕτερον τοῦ πρὸς ἡμῶν κηρυττομένου, ταῖς πα-
 τρικαῖς ἐπιτάξεσιν ὑπουργοῦντα. Τοῦτον καὶ οἱ ἀπὸ τῆς πρώτης
 ἀνθρωπογονίας πάντες, ὅσοι δὴ δικαιοσύνη καὶ θεοσεβείας ἀρετῇ
 διαπρέψαι λέγονται, ἀμφί τε τὸν μέγαν θεράποντα Μωϋσέα, καὶ
 πρό γε αὐτοῦ πρῶτος Ἀβραάμ, τούτου τε οἱ παῖδες, καὶ ὅσοι
 μετέπειτα δίκαιοι πεφήνασι καὶ προφήται, καθαρῶς διανοίας
 ὄμμασι φαντασθέντες, ἔγνωσαν τε καὶ οἶα Θεοῦ Παιδὶ τὸ προ-
 σῆκον ἀπένειμαν σέβας. Αὐτὸς δὲ οὐδαμῶς ἀπορραθυμῶν τῆς
 τοῦ Πατρὸς εὐσεβείας, διδάσκαλος τοῖς πᾶσι τῆς πατρικῆς καθ-

ίσταται γνώσεως. Ὡφθαι γοῦν Κύριος ὁ Θεὸς ἀνείρηται οἷά τις κοινοὺς ἄνθρωπος τῷ Ἀβραὰμ καθημένῳ παρὰ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ. Ὁ δ' ὑποπεσὼν αὐτίκα καίτοιγε ἄνθρωπον ὀφθαλμοῖς ὄρων, προσκυνεῖ μὲν ὡς Θεόν, ἱκετεύει δὲ ὡς **Θ** Κύριον. Ὁμολογεῖ τε μὴ ἀγνοεῖν ὅστις εἶη, ῥήμασι αὐτοῖς λέγων·

Κύριε ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν;

Gen. xviii. 25.

Εἰ γὰρ μηδεὶς ἐπιτρέποι λόγος τὴν ἀγέννητον καὶ ἄτρεπτον οὐσίαν Θεοῦ τοῦ παιτοκράτορος εἰς ἀνδρὸς εἶδος μεταβάλλειν, μὴ δ' αὖ γεννητοῦ μηδενὸς φαντασίᾳ τὰς τῶν ὀρώντων ὄψεις ἐξαπατᾶν, μηδὲ μὴν ψευδῶς τὰ τοιαῦτα πλάττεσθαι τὴν γραφὴν, Θεὸς καὶ Κύριος ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν καὶ ποιῶν κρίσιν ἐν ἀνθρώπου ὀρώμενος σχήματι, τίς ἂν ἕτερος ἀναγορευοίτο, εἰ μὴ φάναι θέμις τὸ πρῶτον τῶν ὄλων αἴτιον, ἢ μόνος ὁ προὖν αὐτοῦ Λόγος; περὶ οὗ καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀνείρηται,

Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴασατο αὐτοὺς, καὶ ἐρρύσατο αὐ- Ps. cvii. (cvii.)
20.
τοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν.

Τοῦτον δεῦτερον μετὰ τὸν Πατέρα Κύριον σαφέστατα Μωϋσῆς ἀναγορεύει λέγων·

Ἐβρεξε Κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θείον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου. Gen. xix. 24.

Τοῦτον καὶ τῷ Ἰακώβ αὐθις ἐν ἀνδρὸς φανέντα σχήματι, Θεὸν ἢ θεία προσαγορεύει γραφῆ, φάσκοντα τῷ Ἰακώβ·

Οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ. Ib. xxxii. 28.

Ὅτε καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου εἶδος Θεοῦ, λέγων,

Εἶδον γὰρ τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη ἡ Ib. 30.
ψυχὴ μου.

Καὶ μὴν οὐδ' ὑποβεβηκότων ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν Θεοῦ τὰς ἀναγραφείσας θεοφανείας ὑπονοεῖν θέμις. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ὅταν τις ἀνθρώποις παραφαίνηται, οὐκ ἐπικρύπτεται ἢ γραφῆ, ὀνομαστὶ οὐ Θεόν, οὐδὲ μὴν Κύριον, ἀλλ' ἀγγέλους χρηματίσαι λέγουσα, ὡς διὰ μυρίων μαρτυριῶν πιστώσασθαι ῥάδιον. Τοῦτον καὶ Μωϋσεὺς διάδοχος Ἰησοῦς, ὡς ἂν τῶν

οὐρανίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων τῶν τε ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡγούμενον, καὶ ὥσανεὶ τοῦ Πατρὸς ὕπαρχον, τὰ δευτερεία τῆς κατὰ πάντων βασιλείας τε καὶ ἀρχῆς ἐμπειπιστευμένον, ἀρχιστράτηγον δυνάμεως Κυρίου ὀνομάζει, οὐκ ἄλλως αὐτὸν ἢ αὐθις ἐν ἀνθρώπου μορφῇ καὶ σχήματι θεωρήσας. Γέγραπται γοῦν·

Jos. v. 13 sq. Καὶ ἐγενήθη ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἱεριχῶ, καὶ ἀναβλέψας ὄρᾳ ἄνθρωπον ἐστηκότα κατέναντι αὐτοῦ. Καὶ ἡ ῥομφαία ἐσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ προσελθὼν Ἰησοῦς, εἶπεν, Ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντίων; καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου νυνὶ παραγέγονα. Καὶ Ἰησοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Δέσποτα, τί προστάσεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος Κυρίου πρὸς 7 Ἰησοῦν, Λύσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, τόπος ἅγιός ἐστιν.

Ἔνθα καὶ ἐπιστήσεις ἀπὸ τῶν αὐτῶν ῥημάτων, ὅτι μὴ ἕτερος οὗτος εἶη τοῦ καὶ Μωϋσεὶ κεχρηματικώτος. Ὅτι δὴ αὐτοῖς ῥήμασι καὶ ἐπὶ τῷδε φησὶν ἡ γραφή·

Exod. iii. 4 sq. Ὡς δὲ εἶδε Κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τοῦ βάτου λέγων, Μωϋσῆ, Μωϋσῆ· ὁ δὲ εἶπε, Τί ἐστι; καὶ εἶπε, Μὴ ἐγγίσης ὧδε· λύσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας ἐπ' αὐτοῦ, γῆ ἁγία ἐστί. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς τοῦ πατρός σου, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ.

Καὶ ὅτι γέ ἐστιν οὐσία τις προκόσμιος ζῶσα καὶ ὑφειστώσα, ἢ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ τῶν ὄλων εἰς τὴν τῶν γενητῶν ἀπάντων δημιουργίαν ὑπηρετησαμένη, Λόγος Θεοῦ καὶ σοφία χρηματίζουσα, πρὸς ταῖς τεθειμέναις ἀποδείξεσιν, ἔτι καὶ αὐτῆς ἐξ ἰδίου προσώπου τῆς σοφίας ἐπακοῦσαι πάρεστι, διὰ Σολομῶντος λευκώτατα ὧδέ πως τὰ περὶ ἑαυτῆς μυσταγωγούσης·

Prov. viii. 12, 15, 16. Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκῆνωσα βουλήν καὶ γνώσιν, καὶ ἔνοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην· δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην· δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες μεγαλύνονται, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς.

Οἷς ἐπιλέγει·

1b. 22-25, 27, 28, 30, 31. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γενᾶ με. Ἦνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς τῆς ὑπ' οὐρανὸν, ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα.

Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρεν. Καθημέραν δὲ ἠϋφραϊνόμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ■ ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτε ἠϋφραϊνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας.

Ἔτι μὲν οὖν προῆν, καὶ τισὶν εἰ καὶ μὴ τοῖς πᾶσι ὁ θεῖος Λόγος ἐπεφαίνετο, ταῦθ' ἡμῖν ὡς ἐν βραχέσι εἰρήσθω.

Τί δὴ οὖν οὐχὶ καθάπερ ταῦν, καὶ πάσαι πρότερον εἰς πάντας ἀνθρώπους καὶ πᾶσι ἔθνεσι ἐκηρύττετο, ὡδὲ ἂν γένοιτο πρόδηλον. Οὐκ ἦν πω χωρεῖν οἶός τε τὴν τοῦ Χριστοῦ πανσοφον καὶ πανάρετον διδασκαλίαν ὁ πάσαι τῶν ἀνθρώπων βίος. Εὐθύς μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ μετὰ τὴν πρώτην ἐν μακαρίοις ζωὴν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, ἦττον τῆς θείας ἐντολῆς φροντίσας, εἰς τοῦτον τὸν θνητὸν καὶ ἐπίκηρον βίον καταπέπτωκε, καὶ τὴν ἐπάρατον ταυτηνὴ γῆν τῆς πάσαι ἐνθέου τρυφῆς ἀντικατηλλάξατο. Οἷτε ἀπὸ τούτου τὴν καθ' ἡμᾶς σύμπασαν πληρώσαντες, πολλὴν χεῖρους ἀναφανέντες ἐκτὸς ἐνός που καὶ δευτέρου, θηριώδη τινα τρόπον καὶ βίον ἀβίωτον ἐπαῆρητο· ἀλλὰ καὶ οὔτε πόλιν οὔτε πολιτείαν, οὔτε τέχνας, οὐκ ἐπιστήμας ἐπὶ νοῦν ἐβάλλοντο, νόμων τε καὶ δικαιωμάτων, καὶ προσέτι ἀρετῆς καὶ φιλοσοφίας οὐδὲ ὀνόματος μετείχον. Νομάδες δὲ ἐπ' ἐρημίας οἶα τινες ἄγριοι καὶ ἀπηνεῖς διήγον, τοὺς μὲν ἐκ φύσεως προσήκοντας λογισμοὺς, τὰ τε λογικὰ καὶ ἡμερα τῆς ἀνθρώπων ψυχῆς σπέρματα αὐτοπροαιρέτου κακίας ὑπερβολῇ διαφθείροντες, ἀνοσιουργίας δὲ πάσαις ὄλους σφᾶς ἐκδεδωκότες, ὡς τοτὲ μὲν ἀλληλοφθορεῖν, τοτὲ δὲ ἀλληλοκτουεῖν, ἄλλοτε δὲ ἀνθρωποβορεῖν, θεομαχίας τε καὶ τὰς παρὰ τοῖς πᾶσι βοωμένας γιγαντομαχίας ἐπιτολμᾶν, καὶ γῆν μὲν ἐπιτειχίζειν οὐρανῷ διανοεῖσθαι, μανία δὲ φρονήματος ἐκτόπου αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν πολεμεῖν παρασκευάζεσθαι. Ἐφ' οἷς τοῦτον ἕαντοὺς ἄγουσι τὸν τρόπον κατακλυσμοῖς αὐτοὺς καὶ πυρπολήσεσιν ὡσπερ ἀγρίαν ὕλην κατὰ πάσης τῆς γῆς κεχυμένην, Θεὸς ὁ πάντων ἔφορος μετῆι, λιμοῖς τε θ συνεχέσι καὶ λοιμοῖς, πολέμοις τε αὐτὸν καὶ κεραυνῶν βολαῖς ἀνωθεν αὐτοὺς ὑπετέμνετο, ὡσπερ τινα δεινὴν καὶ χαλεπωτάτην νόσον ψυχῶν, πικροτέροις ἀνέχων τοῖς κολαστηρίοις. Τότε μὲν οὖν, ὅτε δὴ καὶ πολλὸς ἦν ἐπικεχυμένος ὀλίγον δεῖν κατὰ πάντων ὁ τῆς κακίας κόρος, οἶα μέθης δεινῆς τὰς ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἐπισκιάζουσης καὶ ἐπισκοτούσης ψυχὰς, ἢ πρωτογονος καὶ πρωτόκτιστος τοῦ Θεοῦ Σοφία, καὶ αὐτὸς ὁ προὖν

Λόγος, φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ, τοτὲ μὲν δι' ὄπτασίας ἀγγέλων τοῖς ὑποβεβηκόσι, τοτὲ δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ οἷα Θεοῦ δύναμις σωτήριος, ἐνί που καὶ δευτέρῳ τῶν πάλαι θεοφιλῶν ἀνδρῶν, οὐκ ἄλλως ἢ δι' ἀνθρώπου μορφῆς, ὅτι μὴδ' ἑτέρως ἦν δυνατὸν, αὐτοῖς ὑπεφαίνετο. Ὡς δ' ἤδη διὰ τούτων τὰ θεοσεβείας σπέρματα εἰς πλῆθος ἀνδρῶν καταβέβλητο, ὅλον τε τὸ ἔθνος ἐπὶ γῆς θεοσεβείᾳ προσανέχον ἀνέκαθεν ἐξ Ἑβραίων ὑπέστη τοῦτο, τούτοις μὲν ὡσανεὶ πλήθεσιν ἔτι ταῖς παλαιαῖς ἀγωγαῖς ἐκδεδιητημένοι, διὰ προφήτου Μωϋσέως εἰκόνας καὶ σύμβολα σαββάτου τινὸς μυστικῆς καὶ περιτομῆς, ἐτέρων τε νοητῶν θεωρημάτων εἰσαγωγὰς, ἀλλ' οὐκ αὐτὰς ἐναργεῖς παρείδου τὰς μυσταγωγίας. Ὡς δὲ τῆς παρὰ τούτοις νομοθεσίας βοωμένης, καὶ πνοῆς δίκην εὐδῶδους εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαδιδομένης, ἤδη τότε ἐξ αὐτῶν καὶ τοῖς πλείοσι τῶν ἔθνων διὰ τῶν πανταχόσε νομοθετῶν τε καὶ φιλοσόφων ἡμέρωτο τὰ φρονήματα, τῆς ἀγρίας καὶ ἀπηνοῦς θηριωδίας ἐπὶ τὸ πρᾶον μεταβεβλημένης, ὡς καὶ εἰρήνην βαθείαν φιλίας τε καὶ ἐπιμιξίας πρὸς ἀλλήλους ἔχειν, τηρικαῦτα πᾶσι δὴ λοιπὸν ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν, ὡς ἂν προωφελημένοι καὶ ἤδη τυγχάνουσι

10 ἐπιτηδεῖοις πρὸς παραδοχὴν τῆς τοῦ Πατρὸς γνώσεως, ὁ αὐτὸς δὴ πάλιν ἐκεῖνος ὁ τῶν ἀρετῶν διδάσκαλος, ὁ ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς τοῦ Πατρὸς ὑπουργὸς, ὁ θεῖος καὶ οὐράνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, δι' ἀνθρώπου κατὰ μὴδὲν σώματος οὐσίᾳ τὴν ἡμετέραν φύσιν διαλλάττοντος, ἀρχομένης τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἐπιφανεῖς, τοιαῦτα ἔδρασέ τε καὶ πέπουθεν, οἷα ταῖς προφητεῖαις ἀκόλουθα ἦν, ἀνθρωπον ὁμοῦ καὶ Θεὸν ἐπιδημήσειν τῷ βίῳ παραδόξων ἔργων ποιητὴν, καὶ τοῖς πᾶσιν ἔθνεσι διδάσκαλον τῆς τοῦ Πατρὸς εὐσεβείας ἀναδειχθῆσθαι, τό τε παράδοξον αὐτοῦ τῆς γενέσεως καὶ τὴν καινὴν διδασκαλίαν καὶ τῶν ἔργων τὰ θαύματα, ἐπὶ τε τούτοις τοῦ θανάτου τὸν τρόπον, τὴν τε ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν εἰς οὐρανοῦς ἔνθεον ἀποκατάστασιν αὐτοῦ προκηρυττούσαις. Τὴν γοῦν ἐπὶ τέλει βασιλείαν αὐτοῦ Δανιὴλ ὁ προφήτης θείῳ πνεύματι συνορῶν, ᾧδὲ πη ἔθεοφορεῖτο, ἀνθρωπινώτερον τὴν θεοπτικὴν ὑπογράφων.

Dan. vii. 9, 10. Ἐθεώρου γάρ,
φησὶν,

ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο. Καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ὡσεὶ χιῶν λευκῶν, καὶ ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν. Ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός· οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρός εἰλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεῶχθησαν.

Καὶ ἐξῆς·

Ἐθεώρουν,

Dan. vii. 13.

φησὶ,

καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡσεὶ υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι, αὐτῷ δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρῆσεται.

Ταῦτα δὲ σαφῶς οὐκ ἐφ' ἕτερον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, Θεὸν Λόγον ἀναφέροιο ἂν, υἱὸν ἀνθρώπου διὰ τὴν ὑστάτην ἐναυθρώπησιν αὐτοῦ χρηματίζοντα. Ἀλλὰ γὰρ ἐν οἰκείοις ὑπομνήμασι τὰς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητικὰς ἐκλογὰς συναγαγόντες, ἀποδεικτικώτερόν τε τὰ περὶ αὐτοῦ δηλούμενα ἐν **11** ἑτέροις συστήσαντες, τοῖς εἰρημένοις ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεσθησόμεθα.

CAP. III.

Ὡς καὶ τὸ Ἰησοῦ ὄνομα, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἔγνωστό τε ἀνέκαθεν καὶ τετίμητο παρὰ τοῖς θεσπεσίοις προφήταις.

Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦνομα τοῦ τε Ἰησοῦ καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς τοῖς πάλαι θεοφιλέσι προφήταις τετίμητο, ἤδη καιρὸς ἀποδεικνύναι. Σεπτὸν ὡς ἐνὶ μάλιστα καὶ ἔνδοξον τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα πρῶτος αὐτὸς γνωρίσας Μωϋσῆς, τύπους οὐρανίων καὶ σύμβολα, μυστηριώδεις τε εἰκόνας ἀκολούθως χρησμοῦ φήσαντι αὐτῷ,

Ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει, Exod. xxv. 40.

παραδιδούς, ἀρχιερέα Θεοῦ, ὡς ἐνῆν μάλιστα δυνατὸν, ἀνθρωπον ἐπιφημίσας, τοῦτον Χριστὸν ἀναγορεύει. Καὶ ταύτη γε τῇ κατὰ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀξία, πᾶσαν ὑπερβαλλούση παρ' αὐτῷ τὴν ἐν ἀνθρώποις προεδρίαν, ἐπὶ τιμῇ καὶ δόξῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ περιτίθησιν ὄνομα. Οὕτως ἄρα τὸν Χριστὸν θεῖόν τι χρῆμα ἠπίστατο. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ τὴν τοῦ Ἰησοῦ προσηγορίαν εὖ μάλα πνεύματι θείῳ προῦδὼν, πάλιν τινὸς ἐξαιρέτου προνομίας καὶ ταύτην ἀξιοῖ. Οὐποτε γοῦν πρότερον ἐκφωνηθὲν εἰς ἀνθρώπους πρὶν ἢ Μωϋσέα γνωσθῆναι τὰ τοῦ Ἰησοῦ πρόσρημα, τούτῳ Μωϋσῆς πρώτῳ καὶ μόνῳ περιτίθησιν, ὃν κατὰ τύπον αὐθις καὶ σύμβολον ἔγνω μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν διαδεξόμενον τὴν κατὰ πάντων ἀρχήν. Οὐ πρότερον γοῦν τὸν αὐτοῦ διάδοχον τῇ τοῦ Ἰησοῦ κεχρημένον προσηγορίᾳ, ὀνόματι δὲ ἐτέρῳ τῷ Αὐσῆ, ὅπερ οἱ γεννήσαντες αὐτῷ τέθεινται, καλούμενον, Ἰησοῦν αὐτὸς ἀναγορεύει, γέρας ὥσπερ τίμιον παντὸς πολὺ μείζον βασιλικῷ διαδήματος, τοῦνομα αὐτῷ δωρούμενος, ὅτι δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν εἰκόνα ἔφερε, τοῦ μόνου μετὰ Μωϋσέα καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς δι' ἐκείνου παραδοθείσης συμβολικῆς λατρείας, τῆς ἀληθοῦς καὶ καθαρωτάτης εὐσεβείας τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου. Καὶ Μωϋσῆς μὲν ταύτη πη δυσὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀρετῇ καὶ δόξῃ παρὰ πάντα

12 τὸν λαὸν προφέρουσιν ἀνθρώποις, τῷ μὲν ἀρχιερεῖ, τῷ δὲ μετ' αὐτὸν ἡγησομένῳ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσηγορίαν ἐπὶ τιμῇ τῇ μεγίστῃ περιτέθειται. Σαφῶς δὲ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα προφήται, ὀνομαστὶ τὸν Χριστὸν προαναφωνοῦσιν, ὁμοῦ τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι κατ' αὐτοῦ συσκευὴν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν τῶν ἔθνῶν δι' αὐτοῦ κλήσιν προμαρτυρόμενοι. Τοτὲ μὲν ᾧδὲ πως Ἱερεμίας λέγων·

Lam. iv. 20. Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος, συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν· οὐ εἶπαμεν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Τοτὲ δὲ ἀμχανῶν Δαβὶδ, διὰ τούτων·

Ps. ii. 1, 2. Ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

Οἷς ἐξῆς ἐπιλέγει ἐξ αὐτοῦ δὴ προσώπου τοῦ Χριστοῦ·

Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ps. ii. 7. 8.
 Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν
 κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Οὗ μόνους δὲ ἄρα τοὺς ἀρχιερωσύνη τιμημένους, ἐλαίῳ
 σκευαστῶ τοῦ συμβόλου χρισμένους ἔνεκα, τὸ τοῦ Χριστοῦ
 κατεκόσμει παρ' Ἑβραίοις ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλέας, οὓς
 καὶ αὐτοὺς νεύματι θείῳ προφήται χρίοντες, εἰκονικούς τινας
 χριστοὺς ἀπειργάζοντο. Ὅτι δὴ καὶ αὐτοὶ, τῆς τοῦ μόνου καὶ
 ἀληθοῦς Χριστοῦ τοῦ κατὰ πάντων βασιλεύοντος θείου Λόγου
 βασιλικῆς καὶ ἀρχικῆς ἐξουσίας τοὺς τύπους δι' ἑαυτῶν ἔφερον.
 Ἦδη δὲ καὶ αὐτῶν τῶν προφητῶν τινας διὰ χρίσματος χρι-
 στοὺς ἐν τύπῳ γεγονέναι παρειλήφαμεν· ὡς τούτους ἅπαντας
 τὴν ἐπὶ τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν ἔνθεον καὶ οὐράνιον Λόγον,
 ἀναφορὰν ἔχειν, μόνον ἀρχιερέα τῶν ὄλων καὶ μόνον ἀπάσης
 κτίσεως βασιλέα, καὶ μόνον προφητῶν ἀρχιπροφήτην τοῦ Πα-
 τρὸς τυγχάνοντα. Τούτου δ' ἀπόδειξις, τὸ μηδένα πω τῶν
 πάλοι διὰ τοῦ συμβόλου κεχρισμένων, μήτε ἱερέων μήτε βασι-
 λέων, μήτε μὴν προφητῶν, τοσαύτην ἀρετῆς ἐνθέου δύναμιν
 κτήσασθαι, ὅσην ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ μόνος καὶ
 ἀληθινὸς Χριστὸς ἐπιδέδεικται. Οὐδεὶς γέ τοι ἐκεῖνων καίπερ
 ἀξιῶματι καὶ τιμῇ ἐπὶ πλείσταις ὅσαις γενεαῖς παρὰ τοῖς
 οἰκείοις διαλαμψάντων, τοὺς ὑπηκόους πώποτε ἐκ τῆς περὶ αὐ-
 τοῦ εἰκονικῆς τοῦ Χριστοῦ προσήσεως Χριστιανοὺς ἐπεφήμισεν·
 ἀλλ' οὐδὲ σεβάσμιός τιμι τούτων πρὸς τῶν ὑπηκόων ὑπῆρξε
 τιμή· ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν τελευτὴν τοσαύτη διάθεσις, ὥστε καὶ
 ὑπεραποθνήσκειν ἐτοιμῶς ἔχειν τοῦ τιμωμένου. Ἄλλ' οὐδὲ
 πάντων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν περὶ τινα τῶν τότε
 τοσαύτη γέγονε κίνησις, ἐπεὶ μηδὲ τοσοῦτον ἐν ἐκείνοις ἢ τοῦ
 συμβόλου δύναμις οἶα τε ἦν ἐνεργεῖν, ὅσον ἢ τῆς ἀληθείας
 παράστασις διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνδεικνυμένη· ὃς οὔτε σύμ-
 βολα καὶ τύπους ἀρχιερωσύνης παρά του λαβὼν, ἀλλ' οὐδὲ 13
 γένος τὸ περὶ σῶμα ἐξ ἱερωμένων κατάγων, οὐδ' ἀνδρῶν δορυ-
 φορίαις ἐπὶ βασιλείαν προαχθεὶς, οὐδὲ μὴν προφήτης ὁμοίως
 τοῖς πάλοι γενόμενος, οὐδ' ἀξίας ὅλως ἢ τινος παρὰ Ἰουδαίους
 τυχῶν προεδρίας, ὅμως τοῖς πᾶσιν εἰ καὶ μὴ τοῖς συμβόλοις,
 ἀλλ' αὐτῇ γε τῇ ἀληθείᾳ παρὰ τοῦ Πατρὸς κεκόσμητο. Οὐχ

ὁμοίων δ' οὖν οἷς προειρήκαμεν τυχόν, πάντων ἐκείνων καὶ Χριστὸς μᾶλλον ἀνηγόρευται. Καὶ ὡς ἂν μόνος καὶ ἀληθὴς αὐτὸς ὢν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, Χριστιανῶν τὸν πάντα κόσμον τῆς ὄντως σεμνῆς καὶ ἱερᾶς αὐτοῦ προσηγορίας κατέπλησεν, οὐκέτι τύπους οὐδὲ εἰκόνας, ἀλλ' αὐτὰς γυμνὰς ἀρετὰς καὶ βίον οὐράνιον αὐτοῖς ἀληθείας δόγμασι τοῖς θιασώταις παραδούς. Τό τε χρίσμα, οὐ τὸ διὰ σωμάτων σκευαστὸν, ἀλλ' αὐτῷ δῆ Πνεύματι θεῖῳ τὸ θεοπρεπὲς, μετοχῇ τῆς ἀγεννήτου καὶ πατρικῆς θεότητος ἀπειλήφει. Ὁ καὶ αὐτὸ πάλιν Ἡσαΐας διδάσκει, ὡς ἂν ἐξ αὐτοῦ ᾧδὲ πως ἀναβοῶν τοῦ Χριστοῦ·

Isa. lxi. 1.

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἶνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεισι, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν.

Καὶ οὐ μόνος γε Ἡσαΐας, ἀλλὰ καὶ Δαβίδ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἀναφωνεῖ λέγων·

Ps. xlv.
(xlv.) 7, 8.

Ὁ θρόνος σου, Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.

Ἐν οἷς ὁ λόγος ἐν μὲν τῷ πρώτῳ στίχῳ Θεὸν αὐτὸν ἐπιφημίζει· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, σκῆπτρῳ βασιλικῷ τιμᾷ. Εἴθ' ἐξῆς ὑποβὰς μετὰ τὴν ἐνθεον καὶ βασιλικὴν δύναμιν, τρίτῃ τάξει Χριστὸν αὐτὸν γεγονότα ἐλαίῳ, οὐ τῷ ἐξ ὕλης σωμάτων, ἀλλὰ τῷ ἐνθέῳ τῆς ἀγαλλιάσεως ἠλειμμένον παρίστησι. Παρὸ καὶ τὸ ἐξαίρετον αὐτοῦ καὶ πολὺ κρεῖττον καὶ διάφορον τῶν πάλοι διὰ τῶν εἰκόνων σωματικώτερον κεχρισμένων ὑποσημαίνει. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς ᾧδὲ πως τὰ περὶ αὐτοῦ δηλοῖ λέγων·

Ib. cix. (cx.) 1,
3, 4.

Ἐἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· καὶ ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε. Ὡμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Οὗτος δὲ εἰσάγεται ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις ὁ Μελχισεδέκ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, οὐκ ἐν σκευαστῷ τιμῇ χρίσματι ἀναδειγμένος, ἀλλ' οὐδὲ διαδοχῇ γένους προσήκων τῇ καθ' Ἑβραίους
14 ἱερωσύνῃ. Διὸ κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν τῶν ἄλλων σύμβολα καὶ τύπους ἀνειληφότων, Χριστὸς καὶ ἱερεὺς μεθ' ὄρκου παραλήψεως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνηγόρευται. Ὅθεν

οὐδὲ σωματικῶς παρὰ Ἰουδαίοις χρισθέντα αὐτὸν ἢ ἱστορία παραδίδωσιν, ἀλλ' οὐδ' ἐκ φυλῆς τῶν ἱερωμένων γενόμενον, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸ ἑωσφόρου μὲν, τουτέστι πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως οὐσιωμένον, ἀθάνατον δὲ καὶ ἀγήρω τὴν ἱερωσύνην εἰς τὸν ἄπειρον αἰῶνα διακατέχοντα. Τῆς δ' εἰς αὐτὸν γενομένης ἀσωμάτου καὶ ἐνθέου χρίσεως μέγα καὶ ἐν-αργὲς τεκμήριον, τὸ μόνον αὐτὸν ἐξ ἀπάντων τῶν πρόποτε εἰσέτι καὶ νῦν παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις καθ' ὅλου τοῦ κόσμου Χριστὸν ἐπιφημίζεσθαι, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι πρὸς ἀπάντων ἐπὶ τῇ προσηγορίᾳ, παρά τε Ἑλλησι καὶ βαρβάροις μνημονεύεσθαι, καὶ εἰσέτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην αὐτοῦ θιασώταις τιμᾶσθαι μὲν ὡς βασιλέα, θαυμάζεσθαι δὲ ὑπὲρ προφήτην, δοξάζεσθαι τε ὡς ἂν ἀληθῆ καὶ μόνον Θεοῦ ἀρχιερέα· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, οἷα Θεοῦ λόγον προόντα καὶ πρὸ αἰώνων ἀπάντων οὐσιωμένον, τὴν σεβάσμιον τιμὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπειληφότα, καὶ προσκυνεῖσθαι ὡς ἂν Θεόν. Τόγε μὴν ἀπάντων παραδοξότατον, ὅτι μὴ φωναῖς αὐτὸ μόνον καὶ ῥημάτων ψόφοις αὐτὸν γεραίρομεν οἱ καθωσιωμένοι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσῃ διαθέσει ψυχῆς, ὡς καὶ αὐτῆς προτιμᾶν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν.

CAP. IV.

Ὡς οὐ νεώτερος οὐδὲ ξενίζων ἦν ὁ τρόπος τῆς πρὸς αὐτοῦ καταγγελθείσης πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβείας.

Ταῦτα μὲν οὖν ἀναγκαίως πρὸ τῆς ἱστορίας ἐνταυθῆ μοι κείσθω, ὡς ἂν μὴ νεώτερόν τις εἶναι νομίσειε τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, διὰ τοὺς τῆς ἐνσάρκου πολιτείας αὐτοῦ χρόνους. Ἴνα δὲ μηδὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ νέαν εἶναι καὶ ξένην, ὡς ἂν ὑπὸ νέου καὶ μηδὲν τῶν λοιπῶν διαφέροντος ἀνθρώπων συστάσαν ὑπονοήσῃε τις, φέρε βραχεία καὶ περὶ τούτου διαλάβωμεν. Ἄρτι μὲν ὁμολογουμένως τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας νεωστὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιλαμψάσης, νέον ὁμολογουμένως ἔθνος οὐ μικρὸν οὐδ' ἐπὶ γωνίας ποι γῆς ἰδρυμένον, ἀλλὰ καὶ πάντων ἔθνῶν πολυ-

15 ἀνθρωπότατόν τε καὶ θεοσεβέστατον, ταύτη τε ἀνώλεθρον καὶ ἀήττητον, ἧ καὶ εἰς αἰὲ τῆς παρὰ Θεοῦ βοηθείας τυγχάνει, χρόνων προθεσμίαις ἀρρήτοις ἀθρόως οὕτως ἀναπέφηνε, τὸ παρὰ τοῖς πᾶσι τῇ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τιμημένον. Τοῦτο καὶ προφητῶν κατεπλάγη τις θείου Πνεύματος ὀφθαλμῶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προθεωρήσας, ὡς καὶ τάδε ἀναφθέγγεσθαι·

Isa. lxvi. 8. Τίς ἤκουσε τοιαῦτα; καὶ τίς ἐλάλησεν οὕτως; εἰ ᾧδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ εἰ ἐτέχθη ἔθνος εἰσάπαξ.

Ἐποσημαίνει δέ πως καὶ τὴν μέλλουσαν ὁ αὐτὸς προσηγορίαν, λέγων,

Ib. lxxv. 15, 16. Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εἰλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄλλ' εἰ καὶ νέοι σαφῶς ἡμεῖς, καὶ τοῦτο καινὸν οὕτως ὄνομα τὸ Χριστιανῶν ἀρτίως παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι γνωρίζεται, ὁ βίος δ' οὖν ὅμως καὶ τῆς ἀγωγῆς ὁ τρόπος, αὐτοῖς εὐσεβείας δόγμασιν, ὅτι μὴ ἔναγχος ὑφ' ἡμῶν ἐπιπέπλασται, ἐκ πρώτης δὲ ὡς εἰπεῖν ἀνθρωπογονίας φυσικαῖς ἐννοίαις τῶν πάλαι θεοφιλῶν ἀνδρῶν κατωρθότο, ᾧδέ πως ἐπιδείξομεν. Οὐ νέον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρχαιότητι τιμημένον ἔθνος, τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸ γνώριμον, τὸ Ἑβραίων τυγχάνει. Λόγοι δὲ παρὰ τούτῳ καὶ γράμματα παλαιοὺς ἀνδρας περιέχουσι, σπανίους μὲν καὶ ἀριθμῶ βραχεῖς, ἀλλ' ὅμως εὐσεβεία καὶ δικαιοσύνη καὶ πάση τῇ λοιπῇ διενεγκόντας ἀρετῇ· πρὸ μὲν γε τοῦ κατακλυσμοῦ, διαφόρους· μετὰ δὲ καὶ τούτου, ἑτέροισ τῶν τε τοῦ Νῶε παίδων καὶ ἀπογόνων, ἀτὰρ καὶ τὸν Ἀβραάμ, ὃν ἀρχηγὸν καὶ προπάτορα σφῶν αὐτῶν παῖδες Ἑβραίων αὐχοῦσι. Πάντας δὲ ἐκείνους δικαιοσύνη μεμαρτυρημένους, ἐξ αὐτοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀνιούσιν ἀνθρωπον, ἔργῳ Χριστιανοὺς εἰ καὶ μὴ ὀνόματι προσειπὼν τις, οὐκ ἂν ἐκτὸς βάλῃ τῆς ἀληθείας. Ὁ γάρ τοι δηλοῦν ἐθέλοι τοῦνομα, τὸν Χριστιανὸν ἀνδρα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως καὶ διδασκαλίας, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, καρτερία τε βίου καὶ ἀρετῆς ἀνδρία, εὐσεβείας τε ὁμολογία ἐνὸς καὶ μόνου τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ διαπρέπειν, τοῦτο πᾶν ἐκείνοις οὐ χεῖρον ἡμῶν ἐσπουδάξετο. Οὗτ' οὖν σώματος αὐτοῖς περιτομῆς ἔμελεν, ὅτι μὴ δὲ ἡμῖν· οὐ σαββάτων ἐπιτηρήσεως, ὅτι μὴ δὲ ἡμῖν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν τοιῶνδε τροφῶν παραφυλακῆς,

οὐδὲ τῶν ἄλλων διαστολῆς, ὅσα τοῖς μετέπειτα πρῶτος ἀπάντων Μωϋσῆς ἀρξάμενος ἐν συμβόλοις τελείσθαι παραδέδωκεν, ὅτι μὴ δὲ νῦν Χριστιανῶν τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ καὶ σαφῶς αὐτὸν ᾗδεσαν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, εἶγε ὦφθαι μὲν τῷ Ἀβραάμ, χρηματίσαι δὲ τῷ Ἰσαὰκ, λελαληκέναι δὲ τῷ Ἰακώβ, Μωϋσῆϊ τε καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα προφήταις ὠμιληκέναι προδέδεικται. Ἐνθεν αὐτοὺς 16 δὴ τοὺς θεοφιλεῖς ἐκείνους εὔροις ἂν καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κατηξιωμένους προσωνυμίας, κατὰ τὴν φάσκουσαν περὶ αὐτῶν φωνήν·

Μὴ ἄψησθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ ποιη- Ps. civ. (cv.)
ρήσηθε. 15.

Ὡστε σαφῶς πρώτην ἠγείσθαι δεῖν καὶ πάντων παλαιοτάτην τε καὶ ἀρχαιοτάτην θεοσεβείας εὔρεσιν, αὐτῶν ἐκείνων δὴ τῶν ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, τὴν ἀρτίως διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας πᾶσι ξθνεσι κατηγγελημένην. Εἰ δὲ δὴ μακρῷ ποθ' ὕστερον περιτομῆς φασὶ τὸν Ἀβραάμ ἐντολὴν εἰληφέναι, ἀλλὰ γε πρὸ ταύτης δικαιοσύνην διὰ πίστεως μαρτυρηθεῖς ἀνείρηται, ὧδέ πως τοῦ θείου φάσκουτος λόγου·

Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Gen. xv. 6.

Καὶ δὴ τοιοῦτῳ πρὸ τῆς περιτομῆς γενοῦντι χρησμός ὑπὸ τοῦ φήναντος ἑαυτὸν αὐτῷ Θεοῦ· οὗτος δ' ἦν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· περὶ τῶν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τὸν ὅμοιον αὐτῷ δικαιοῦσθαι τρόπον μελλόντων, ῥήμασι αὐτοῖς προεπήγ-
γελται λέγων·

Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Καὶ ὡς ὅτι Ib. xii. 3, 2.
ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολὺ. Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ Cf. xxii. 18.
ἔθνη τῆς γῆς.

Τούτῳ δὲ καὶ ἐπιστῆσαι εἰς ἡμᾶς ἐκπεπληρωμένῳ πάρεστι. Πίστει μὲν γὰρ ἐκείνος τῇ εἰς τὸν ὀφθέντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Χριστὸν δεδικαίωτο, πατρώας μὲν ἀποστὰς δεισιδαιμονίας καὶ πλάνης βίου προτέρας, ἕνα δὲ τὸν ἐπὶ πάντων ὁμολογήσας Θεὸν, καὶ τοῦτον ἔργοις ἀρετῆς, οὐχὶ δὲ θρησκείᾳ νόμου τοῦ μετὰ ταῦτα Μωϋσέως θεραπεύσας. Τοιοῦτῳ τε ὄντι εἴρητο, ὅτι δὴ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐν αὐτῷ εὐλογηθή-
σεται. Ἐργοις δὲ λόγων ἐναργεστέροις ἐπὶ τοῦ παρόντος παρὰ μόνους Χριστιανοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀσκούμενος αὐτὸς

ἐκεῖνος ὁ τῆς θεοσεβείας τοῦ Ἀβραὰμ ἀναπέφηνε τρόπος. Τί δὴ οὖν λοιπὸν ἐμποδῶν ἂν εἴη, μὴ οὐχὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν βίου τε καὶ τρόπον εὐσεβείας, ἡμῖν τε τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τοῖς πρόπαλαι θεοφιλέσις ὁμολογεῖν; ὥστε μὴ νέαν καὶ ξένην, ἀλλ' εἰ δεῖ φάναι ἀληθεύοντα, πρώτην ὑπάρχειν καὶ μόνην καὶ ἀληθῆ κατόρθωσιν εὐσεβείας, τὴν διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἀποδείκνυσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν ὦδε ἐχέτω.

CAP. V.

Περὶ τῶν χρόνων τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τῆς εἰς ἀνθρώπους.

Φέρε δὲ ἤδη μετὰ τὴν δέουσαν προκατασκευὴν τῆς προτεθείσης ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἤδη λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας, οἷά τινος ὁδοιπορίας ἐφαψώμεθα, τὸν τοῦ Λόγου Πατέρα Θεὸν, καὶ τὸν δηλούμενον αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν, τὸν οὐράνιον τοῦ Θεοῦ Λόγον, βοηθὸν ἡμῖν καὶ συνεργὸν τῆς κατὰ τὴν 17 διήγησιν ἀληθείας ἐπικαλεσάμενοι. Ἦν δὴ οὖν τοῦτο δεύτερον καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς Αὐγούστου βασιλείας, Αἰγύπτου δ' ὑποταγῆς καὶ τελευτῆς Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας, εἰς ἣν ὑστάτην ἢ κατ' Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων κατέληξε δυναστεία, ὄγδοον ἔτος καὶ οἰκοστὸν, ὀπηνίκα ὁ Σωτῆρ καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τῆς τότε πρώτης ἀπογραφῆς, ἡγεμονεύοντος Κυρηνίου τῆς Συρίας, ἀκολουθῶν ταῖς περὶ αὐτοῦ προφητείαις, ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται τῆς Ἰουδαίας. Ταύτης δὲ τῆς κατὰ Κυρήνιον 18 ἀπογραφῆς καὶ ὁ τῶν παρ' Ἑβραίοις ἐπισημότατος ἱστορικῶν Φλαύιος Ἰώσηπος μνημονεύει, καὶ ἄλλην ἐπισυνάπτων ἱστορίαν περὶ τῆς τῶν Γαλιλαίων κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφυσίσης χρόνουσ ἀιρέσεως, ἧς καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι μνήμην ὠδέ πως λέγων πεποίηται.

Acts v. 37.

Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ὀπίσω αὐτοῦ, κακείνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπέισθησαν αὐτῷ διεσκορπίσθησαν.

Τούτοις δ' οὖν καὶ ὁ δεδηλωμένος ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς ἀρχαιολογίας συνάδων, ταῦτα παρατίθεται κατὰ λέξιν·

Κυρήνιος δὲ τῶν εἰς τὴν βουλὴν συναγομένων ἀνὴρ, τὰς τε ἄλλας Jos. Ant. xviii. 1. 1.
 ἀρχὰς ἐπιτετελεκῶς καὶ διὰ πασῶν ὁδεύσας, ὑπατος γενέσθαι, τὰ τε
 ἄλλα ἀξιώματι μέγας, σὺν ὀλίγοις ἐπὶ Συρίας παρῆν, ὑπὸ Καίσαρος
 δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος, καὶ τιμητῆς τῶν οὐσιῶν γενη-
 σόμενος.

Καὶ μετὰ βραχέα φησίν·

Ἰούδας δὲ Γαυλανίτης ἀνὴρ ἐκ πόλεως ὄνομα Γαμάλας, Σάδδοχον Ib.
 Φαρισαῖον προσλαβόμενος, ἠπέιγετο ἐπὶ ἀποστάσει, τὴν τε ἀποτίμησιν
 οὐδὲν ἄλλο ἢ ἄντικρυ δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντες, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ'
 ἀντιλήψει παρακαλοῦντες τὸ ἔθνος.

Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου 19
 περὶ τοῦ αὐτοῦ ταῦτα γράφει·

Ἐπὶ τούτοις τις ἀνὴρ Γαλιλαῖος, Ἰούδας ὄνομα, εἰς ἀποστασίαν ἐνήγε Jos. Bell. Jud. ii. 8. 1.
 τοὺς ἐπιχωρίους, κακίζων, εἰ φόρον τε Ῥωμαίοις τελεῖν ὑπομένουσι, καὶ
 μετὰ τὸν Θεὸν οἴσουσι θνητοῦς δεσπότης.

Ταῦτα ὁ Ἰώσηπος.

CAP. VI.

Ὡς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀκολουθῶς ταῖς προφητείαις ἐξέλιπον
 ἄρχοντες οἱ τὸ πρὶν ἐκ προγόνων διαδοχῆς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους
 ἡγούμενοι, πρῶτος τε ἀλλόφυλος βασιλεύει αὐτῶν Ἡρώδης.

Τηρικαῦτα δὲ καὶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους Ἡρώδου πρώτου τὸ
 γένος ἀλλοφύλου διειληφότος τὴν βασιλείαν, ἢ διὰ Μωϋσείως
 περιγραφὴν ἐλάμβανε προφητεία,

Οὐκ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα οὐδὲ ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ Gen. xlix. 10.
 φήσασα,

ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται.

ἌΟν καὶ ἀποφαίνει προσδοκίαν ἔθνῶν ἔσεσθαι. Ἄτελῆ γέτοι
 τὰ τῆς προρρήσεως ἦν, καθ' ὃν ὑπὸ τοῖς οἰκείοις τοῦ ἔθνους
 ἄρχουσι διάγειν αὐτοῖς ἐξῆν χρόνου, ἄνωθεν ἐξ αὐτοῦ Μωϋσείως
 καταρξαμένοι, καὶ εἰς τὴν Αὐγούστου βασιλείαν διαρκέσασι·
 καθ' ὃν πρῶτος ἀλλόφυλος Ἡρώδης τὴν κατὰ Ἰουδαίων ἐπιτρέ-
 πεται ὑπὸ Ῥωμαίων ἀρχήν· ὡς μὲν Ἰώσηπος παραδίδωσιν, Jos. Ant. xiv. 1. 3; 7. 3.
 Ἰδουμαῖος ὢν κατὰ πατέρα τὸ γένος, Ἀράβιος δὲ κατὰ μητέρα.
 Ὡς δ' Ἀφρικανὸς, (οὐχ ὁ τυχὼν δὲ καὶ οὗτος γέγονε συγγρα-

φειδς,) ὡς φασὶν οἱ τὰ κατ’ αὐτὸν ἀκριβοῦντες, Ἀντιπάτρου τοῦτου δὲ Ἡρώδου τινὸς Ἀσκαλονίτου, τῶν περὶ τὸν νεῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροδούλων καλουμένων γεγενῆσθαι. Ὅς Ἀντί-
 20 πατρος ὑπὸ Ἰδουμαίων ληστῶν παιδίον αἰχμαλωτισθεὶς, σὺν ἐκείνοις ἦν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν πατέρα πτωχὸν ὄντα λύτρα καταθέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐντραφεὶς δὲ τοῖς ἐκείνων ἤθεσιν, ὕστερον Ὑρκανῶ τῷ Ἰουδαίων ἀρχιερεὶ φιλοῦται. Τούτῳ παῖς γίνεται ὁ ἐπὶ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἡρώδης. Εἰς δὴ οὖν τὸν τοιοῦτον τῆς Ἰουδαίων περιελθούσης βασιλείας, ἐπὶ θύραις ἦδη καὶ ἡ τῶν ἔθνῶν ἀκολουθῶς τῇ προφητεῖᾳ προσδοκία παρῆν, ἅτε διαλελοιπῶτων ἐξ ἐκείνου τῶν παρ’ αὐτοῖς ἐξ αὐτοῦ Μωϋσέως κατὰ διαδοχὴν ἀρξάντων τε καὶ ἡγησαμένων. Πρὸ μὲν γε τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μεταναστάσεως ἐβασιλεύοντο, ἀπὸ Σαοὺλ πρώτου καὶ Δαβιδ ἀρξάμενοι· πρὸ δὲ τῶν βασιλέων, ἄρχοντες αὐτοὺς διεῖπον, οἱ προσαγορευόμενοι κριταί· ἄρξαντες καὶ αὐτοὶ μετὰ Μωϋσέα καὶ τὸν τοῦτου διάδοχον Ἰησοῦν. Μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐ διέλιπον πολιτεία χρώμενοι ἀριστοκρατικῇ μετὰ ὀλιγαρχίας. Οἱ γὰρ ἱερεῖς προεστήκεσαν τῶν πραγμάτων, ἄχρις οὗ Πομπηῖος Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐπιστὰς τὴν μὲν Ἱερουσαλήμ πολιορκεῖ κατακράτος, μιάνει τε τὰ ἅγια μέχρι τῶν ἀδύτων τοῦ ἱεροῦ προελθῶν. Τὸν δὲ ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ διαρκέσαντα βασιλέα τε ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέα, Ἀριστόβουλος ὄνομα ἦν αὐτῷ, δέσμιον ἐπὶ Ῥώμην ἅμα τέκνοις ἐκπέμψας, Ὑρκανῶ μὲν τῷ τοῦτου ἀδελφῷ τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσι· τὸ δὲ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐξ ἐκείνου Ῥωμαίοις ὑπόφορον κατεστήσατο. Ἀντίκα γοῦν καὶ Ὑρκανοῦ, εἰς ὃν ὕστατον τὰ τῆς τῶν ἀρχιερέων περιέστη διαδοχῆς, ὑπὸ Πάρθων αἰχμαλώτου ληφθέντος, πρώτος, ὡς γοῦν ἔφην, ἀλλόφυλος Ἡρώδης ὑπὸ τῆς συγκλήτου Ῥωμαίων καὶ Αὐγούστου βασιλείως τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐγχειρίζεται. Καθ’ ὃν ἐναργῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐνστάσης καὶ τῶν ἔθνῶν ἢ προσδοκωμένη σωτηρία τέλος ἐλάμβανε, καὶ ἡ τῶν ἔθνῶν κλήσις ἀκολουθῶς τῇ προφητεῖᾳ παρηκολούθησεν· ἐξ οὗ δὴ χρόνου τῶν ἐξ Ἰουδα ἀρχόντων τε καὶ ἡγουμένων, λέγω δὲ τῶν ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους διαλελοιπῶτων, εἰκότως αὐτοῖς καὶ τὰ τῆς ἐκ προγόνων εὐσταθῶς ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα διαδόχους κατὰ

γενεὰν προϊούσης ἀρχιερωσύνης παραχρήμα συγχέεται. Ἐχεις καὶ τούτων ἀξιόχρεων τὸν Ἰώσηπον μάρτυρα, δηλοῦντα ὡς τὴν βασιλείαν παρὰ Ῥωμαίων ἐπιτραπεῖς Ἡρώδης, οὐκέτι τοὺς ἐξ ἀρχαίου γένους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τισιν ἀσήμεσι τὴν τιμὴν ἀπένεμεν· τὰ ὅμοια δὲ πρᾶξαι τῷ Ἡρώδῃ περὶ τῆς κατα- 21
στάσεως τῶν ἱερέων, Ἀρχέλαόν τε τὸν παῖδα αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτον Ῥωμαίους, τὴν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων παρειληφότας. Ὁ δ' αὐτὸς δηλοῖ, ὡς ἄρα καὶ τὴν ἱερὰν στολὴν τοῦ ἀρχιερέως πρῶ- Jos. Ant. xv.
τος Ἡρώδης ἀποκλείσας, ὑπὸ ἰδίαν σφραγίδα πεποίηται, μηκέτ' 11. 4.
αὐτὴν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἔχειν ὑφ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψας· ταῦτό δὲ καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀρχέλαον, καὶ μετὰ τοῦτον Ῥωμαίους δια-
πράξασθαι. Καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν εἰρήσθω, εἰς ἐτέραν ἀπόδειξιν προφητείας κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πεπερασμένης. Σαφέστατα γοῦν ἐν τῷ Δανιὴλ Dan. ix. 24.
ἐβδομάδων τινῶν ἀριθμὸν ὀνομαστὶ ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου περιλαβὼν ὁ λόγος, περὶ ᾧ ἐν ἐτέροις διειλήφαμεν, μετὰ τὸ τούτων συμπέρασμα ἐξολοθρευθήσεσθαι τὸ παρὰ Ἰουδαίους χρίσμα προφητεύει. Καὶ τούτο δὲ σαφῶς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γενέσεως ἀποδείκνυται συμπεπληρωμένον. Ταῦτα δ' ἡμῖν ἀναγκαίως εἰς παράστασιν τῆς τῶν χρόνων ἀληθείας προτετηρήσθω.

CAP. VII.

Περὶ τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις νομιζομένης διαφωνίας τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ γενεαλογίας.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ γενεαλογίαν διαφόρως ἡμῖν ὅ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς εὐαγγελιζόμενοι παραδεδώκασι, διαφωνεῖν τε νομίζονται τοῖς πολλοῖς, τῶν τε πιστῶν ἕκαστος ἀγνοία τ' ἀληθοῦς εὐρεσιλογεῖν εἰς τοὺς τόπους πεφιλοτίμηται, φέρε καὶ τὴν περὶ τούτων κατελθοῦσαν εἰς ἡμᾶς ἱστορίαν παραθώμεθα, ἣν δι' ἐπιστολῆς Ἀριστείδῃ γράφων περὶ συμ- (Cf. vi. 31.)
φωνίας τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γενεαλογίας, ὁ μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν δηλωθεὶς Ἀφρικανὸς ἐμνημόνευσε, τὰς μὲν τῶν λοιπῶν

δόξας ὡς ἂν βιαίους καὶ διεψευσμένας ἀπελέγξας, ἦν δ' αὐτὸς παρείληφεν ἱστορίαν, τούτοις αὐτοῖς ἐκτιθέμενος τοῖς ῥήμασιν·

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ὀνόματα τῶν γενῶν ἐν Ἰσραὴλ ἤριθμεῖτο ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, φύσει μὲν, γνησίῳ σπέρματος διαδοχῇ, νόμῳ δὲ, ἐτέρου παιδοποιουμένου εἰς ὄνομα τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἀτέκνου· (ὅτι γὰρ οὐδέπω δέδοτο ἐλπίς ἀναστάσεως σαφῆς, τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν ἀναστάσει ἐμμοῦντο θνητῇ, ἵνα ἀνέκλειπτον τὸ ὄνομα μείνη τοῦ μετηλλαχότος·) ἐπεὶ οὖν οἱ τῇ γενεαλογίᾳ ταύτῃ ἐμφερόμενοι, οἱ μὲν διεδέξαντο παῖς πατέρα γνησίως οἱ δὲ ἐτέροις μὲν ἐγενήθησαν, ἐτέροις δὲ προστετέθησαν κλήσει, ἀμφοτέρων γέγονεν ἡ μνήμη, καὶ τῶν γεγεννηκότων, καὶ τῶν ὡς γεγεννηκότων. Οὕτως οὐδέτερον τῶν εὐαγγελίων ψεύδεται, καὶ φύσιν ἀριθμῶν καὶ νόμον· ἐπεπλάκει γὰρ ἀλλήλοις τὰ γένη, τό τε ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Νάθαν, ἀναστάσεσιν ἀτέκνων, καὶ δευτερογαμίαις, καὶ ἀναστάσει σπερμάτων, ὡς δικαίως τοὺς αὐτοὺς ἄλλοτε ἄλλων νομίζεσθαι, τῶν μὲν δοκούντων πατέρων, τῶν δὲ ὑπαρχόντων· ὡς ἀμφοτέρας τὰς διηγήσεις κυρίως ἀληθεῖς οὔσας ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ, πολυπλόκως μὲν, ἀλλ' ἀκριβῶς, κατελθεῖν. Ἴνα δὲ σαφῆς ἢ τὸ λεγόμενον, τὴν ἐπαλλαγὴν τῶν γενῶν διηγῆσομαι. Ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ διὰ Σολομῶνος τὰς γενεὰς καταριθμουμένοις, τρίτος ἀπὸ τέλους εὐρίσκεται Ματθᾶν, ὃς ἐγέννησε τὸν Ἰακῶβ τοῦ Ἰωσήφ τὸν πατέρα· ἀπὸ δὲ Νάθαν τοῦ Δαβὶδ κατὰ Λουκᾶν, ὁμοίως τρίτος ἀπὸ τέλους Μελχί, οὗ υἱὸς ὁ Ἡλὶ ὁ τοῦ Ἰωσήφ πατῆρ· Ἰωσήφ γὰρ υἱὸς Ἡλὶ τοῦ Μελχί. Σκοποῦ τοίνυν ἡμῖν κειμένου τοῦ Ἰωσήφ, ἀποδεικτέον πῶς ἐκάτερος αὐτοῦ πατῆρ ἱστορεῖται, ὃ τε Ἰακῶβ ἀπὸ Σολομῶνος, καὶ Ἡλὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Νάθαν, ἐκάτερος κατάγοντες τὸ γένος· ὅπως τε πρότερον οὗτο δὴ

23 ὃ τε Ἰακῶβ καὶ Ἡλὶ δύο ἀδελφοὶ, καὶ πρό γε, πῶς οἱ τούτων πατέρες Ματθᾶν καὶ Μελχί διαφόρων ὄντες γενῶν, τοῦ Ἰωσήφ ἀναφαίνονται πάπποι. Καὶ δὴ οὖν ὃ τε Ματθᾶν καὶ ὁ Μελχί, ἐν μέρει τὴν αὐτὴν ἀγαγόμενοι γυναικα, ὁμομητρίους ἀδελφοὺς ἐπαιδοποιήσαντο, τοῦ νόμου μὴ κωλύοντος χηρεύουσας, ἤτοι ἀπολελυμένην, ἢ καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, ἄλλω γαμείσθαι. Ἐκ δὲ τῆς Ἐσθᾶ, (τοῦτο γὰρ καλεῖσθαι τὴν γυναικα παραδέδοται,) πρῶτος Ματθᾶν, ὁ ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος τὸ γένος κατάγων, τὸν Ἰακῶβ γενεᾶ· καὶ τελευτήσαντος τοῦ Ματθᾶν, Μελχί ὁ ἐπὶ τὸν Νάθαν κατὰ γένος ἀναφερόμενος, χηρεύουσας ἐκ μὲν τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἐξ ἄλλου δὲ γένους ὦν, ὡς προείπον, ἀγαγόμενος αὐτὴν, ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἡλὶ. Οὕτω δὴ διαφόρων δύο γενῶν εὐρήσομεν τὸν τε Ἰακῶβ καὶ τὸν Ἡλὶ, ὁμομητρίους ἀδελφοὺς· ὦν ὁ ἕτερος Ἰακῶβ, ἀτέκνου τοῦ ἀδελφοῦ τελευτήσαντος Ἡλὶ, τὴν γυναικα παραλαβὼν, ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τρίτον τὸν Ἰωσήφ· κατὰ φύσιν μὲν ἑαυτῷ, καὶ κατὰ λόγον· διὸ καὶ γέγραπται, Ἰακῶβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ· κατὰ νόμον δὲ τοῦ Ἡλὶ υἱὸς ἦν· ἐκείνῳ γὰρ ὁ Ἰακῶβ ἀδελφὸς ὦν, ἀνέστησε σπέρμα. Διόπερ οὐκ ἀκυρωθήσεται καὶ ἡ κατ' αὐτὸν γενεαλογία, ἦν Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστῆς ἐξαριθμούμενος Ἰακῶβ δέ, φησιν, ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ· ὁ δὲ Λουκᾶς ἀνάπαυιν, Ὅς ἦν υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο· (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προστίθησι)

‘τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Μελχί’ τὴν γὰρ κατὰ νόμον γένεσιν ἐπισημότερον οὐκ ἦν ἐξαιρεῖν. Καὶ τὸ, ‘ἐγέννησεν,’ ἐπὶ τῆς τοιαύτης παιδοποιίας ἄρχι τέλους ἐσιώπησε, τὴν ἀναφορὰν ποιησάμενος ἕως τοῦ Ἀδάμ τοῦ Θεοῦ κατ’ ἀνάληψιν.

Οὐδὲ μὴν ἀναπόδεικτον ἢ ἐσχεδιασμένον ἐστὶ τοῦτο· τοῦ γοῦν Σωτῆρος οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, εἴτ’ οὖν φανητιῶντες, εἴθ’ ἀπλῶς ἐκδιδάσκοντες, πάντως δὲ ἀληθεύοντες, παρέδωκαν καὶ ταῦτα. Ὡς Ἰδουμαῖοι λησταὶ Ἀσκάλωνι πόλει τῆς Παλαιστίνης ἐπελθόντες, ἐξ εἰδωλείου Ἀπόλλωνος, ὃ πρὸς τοῖς τείχεσιν ἴδρυτο, Ἀντίπατρον Ἡρώδου τινὸς ἱεροδοῦλου παῖδα, πρὸς τοῖς ἄλλοις σύλοις αἰχμάλωτον ἀπῆγον· τῷ δὲ λύτρα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ **24** καταθέσθαι μὴ δύνασθαι τὸν ἱερέα, ὃ Ἀντίπατρος τοῖς τῶν Ἰδουμαίων ἔθεσιν ἐντραφεῖς, ὕστερον Ὑρκανῶ φιλοῦται τῷ τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερεῖ. Πρεσβεύσας δὲ πρὸς Πομπηῖον ὑπὲρ τοῦ Ὑρκανοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν ἐλευθέρως αὐτῷ ὑπὸ Ἀριστοβούλου τοῦ ἀδελφοῦ περικοπτομένην, αὐτὸς ἠτύχησεν ἐπιμελητῆς τῆς Παλαιστίνης χρηματίας· διαδέχεται δὲ τὸν Ἀντίπατρον φθόνῳ τῆς πολλῆς εὐτυχίας δολοφονηθέντα υἱὸς Ἡρώδης, ὃς ὕστερον ὑπ’ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Αὐγούστου, συγκλήτου δόγματι τῶν Ἰουδαίων ἐκρίθη βασιλεύειν· οὗ παῖδες, Ἡρώδης οἱ τ’ ἄλλοι τετράρχαι. Ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ καὶ ταῖς Ἑλλήνων ἱστορίαις. Ἀναγράπτων δὲ εἰς τότε ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὄντων τῶν Ἑβραϊκῶν γενῶν, καὶ τῶν ἀρχιπροσηλύτων ἀναφερομένων, ἕως Ἀχιὼρ τοῦ Ἀμμανίτου, καὶ Ρουθ τῆς Μωαβίτιδος, τῶν τε ἀπ’ Αἰγύπτου συνεκπεσόντων ἐπιμίκτων, ὃ Ἡρώδης οὐδὲν τι συμβαλλομένου τοῦ Ἰσραηλιτῶν γένους αὐτῷ, καὶ τῷ συνειδῶτι τῆς δυσγενείας κρούμενος, ἐνέπηρσεν αὐτῶν τὰς ἀναγραφὰς τῶν γενῶν, οἴομενος εὐγενῆς ἀναφανείσθαι, τῷ μὴ· δὲ ἄλλον ἔχειν ἐκ δημοσίου συγγραφῆς τὸ γένος ἀνάγειν ἐπὶ τοὺς πατριάρχας ἢ προσηλύτους, τοὺς τε καλουμένους ‘γεωγράφους’ **25** Cf. Exod. xii. 19. LXX. τοὺς ἐπιμίκτους. Ὀλίγοι δὲ τῶν ἐπιμελῶν ἰδιωτικὰς ἑαυτοῖς ἀπογραφὰς, ἢ μνημονεύσαντες τῶν ὀνομάτων, ἢ ἄλλως ἔχοντες ἐξ ἀντιγράφων, ἐναβρύνονται, σωζομένης τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας· ὧν ἐτύχωναν οἱ προειρημένοι ‘δεσπότες’ καλούμενοι, διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον γένος συνάφειαν· ἀπὸ τε Ναζάρων καὶ Κωχαβὰ κωμῶν Ἰουδαϊκῶν τῇ λοιπῇ γῆ ἐπιφοιτήσαντες, καὶ τὴν προκειμένην γενεαλογίαν, ἐκ τε τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν εἰς ὅσον ἐξικινῶντο, ἐξηγησάμενοι. Εἴτ’ οὖν οὕτως, εἴτ’ ἄλλως ἔχει, σαφέστεραν ἐξήγησιν οὐκ ἂν ἔχει τις ἄλλος ἐξευρεῖν, ὡς ἔγωγε νομίζω πᾶς τε ὃς εὐνώμων τυγχάνει. Καὶ ἡμῖν αὕτη μελέτω, εἰ καὶ μὴ ἐμμάρτυρός ἐστι, τῷ μὴ κρείττονα ἢ ἀληθεστέραν ἔχειν εἰπεῖν. Τὸ γέ τοι εὐαγγελίον πάντως ἀληθεύει.

Καὶ ἐπὶ τέλει δὲ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, προστίθησι ταῦτα·

Ματθᾶν ὃ ἀπὸ Σολομῶνος ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ματθᾶν ἀποθανόντος, Μελχὶ ὃ ἀπὸ Νάθαν ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς ἐγέννησε τὸν Ἡλὶ. Ὁμομήτριοι ἄρα ἀδελφοὶ Ἡλὶ καὶ Ἰακώβ. Ἡλὶ ἀτέκνον ἀποθανόντος, ὃ Ἰακώβ ἀέστησεν αὐτῷ σπέρμα, γεννήσας τὸν Ἰωσήφ, κατὰ φύσιν μὲν ἑαυτῷ, κατὰ νόμον δὲ τῷ Ἡλὶ. Οὕτως ἀμφοτέρων υἱὸς ἦν ὁ Ἰωσήφ.

Τοσαῦτα δὴ ὁ Ἀφρικανός. Καὶ δὴ τοῦ Ἰωσήφ ᾧδὲ πως
26 γενεαλογουμένου, δυνάμει καὶ ἡ Μαρία σὺν αὐτῷ πέφηεν ἐκ
 τῆς αὐτῆς οὔσα φυλῆς, εἶγε κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον οὐκ ἐξῆν
 ἐτέραις ἐπιμίγνυσθαι φυλαῖς· ἐνὶ γὰρ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ δήμου
 καὶ πατρίδος τῆς αὐτῆς ζεύγνυσθαι πρὸς γάμον παρακελεύεται,
 ὡς ἂν μὴ περιστρέφοιτο τοῦ γένους ὁ κλῆρος ἀπὸ φυλῆς ἐπὶ
 φυλῆν. Ὡδὲ μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἐχέτω.

Num. xxxvi.
6, 7.

CAP. VIII.

Περὶ τῆς Ἡρώδου κατὰ τῶν παιδῶν ἐπιβουλῆς, καὶ οἷα μέτηλθεν αὐτὸν
 καταστροφή βίου.

Ἄλλὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ταῖς προφητείαις
 ἀκολούθως ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς δεδηλωμένους
 χρόνους, Ἡρώδης ἐπὶ τῇ τῶν ἐξ ἀνατολῆς μάγων ἀνερωτήσει,
 ὅπη εἶη διαπυρνανομένων ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων·
 (ἔωρακεναὶ γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα, καὶ τῆς τοσησδε πορείας τοῦτ'
 αἴτιον αὐτοῖς γεγονέναι, οἷα Θεῷ προσκυνῆσαι τῷ τεχθέντι διὰ
 σπουδῆς πεποιημένοις·) οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι ἄτε κινδύ-
 νευούσης, ὡς γε δὴ ᾤετο, αὐτῷ τῆς ἀρχῆς διακινηθεὶς, πυθόμενος
 τῶν παρὰ τῷ ἔθναι νομοδιδασκάλων τοῦ τὸν Χριστὸν γεννηθήσε-
 σθαι προσδοκῶν, ὡς ἔγνω τὴν Μιχαίου προφητείαν ἐν Βηθλεὲμ
 προαναφωνοῦσαν, ἐνὶ προστάγματι τοὺς ὑπομαζίους ἐν τε τῇ
 Βηθλεὲμ καὶ πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω
 παῖδας, κατὰ τὸν ἀπηκριβωμένον αὐτῷ χρόνον παρὰ τῶν μάγων,
 ἀναιρεθῆναι προστάττει, πάντως που καὶ τὸν Ἰησοῦν, ὡς γε ἦν
 εἰκὸς, τῆς αὐτῆς τοῖς ὀμηλίξι συναπολαῦσαι συμφορᾶς οἰόμενος.
 Φθάει γε μὴν τὴν ἐπιβουλήν εἰς Αἴγυπτον διακομισθεὶς ὁ παῖς,
 δι' ἐπιφανείας ἀγγέλου τὸ μέλλον προμεμαθηκότων αὐτοῦ τῶν
 γονέων. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἡ ἱερὰ τοῦ εὐαγγελίου διδάσκει
 γραφή. Ἄξιον δ' ἐπὶ τούτοις συνιδεῖν τὰ πλῆχειρα τῆς Ἡρώδου
27 κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὀμηλικῶν αὐτῷ τόλμης· ὡς παραντίκα
 μὴ δὲ σμικρᾶς ἀναβολῆς γεγενημένης, ἡ θεία δίκη περιόντα ἔτ'
 αὐτὸν τῷ βίῳ μετελήλυθε, τὰ τῶν μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν
 διαδεξομένων αὐτὸν ἐπιδεικνύσα προοίμια. Ὡς μὲν οὖν τὰς
 κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτῷ νομισθείσας εὐπραγίας ταῖς κατὰ τὸν
 οἶκον ἐπαλλήλοις ἡμαύρωσε συμφοραῖς, γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ

Mic. v. 2.

Matt. ii. 13
sq.

τῶν λοιπῶν τῶν μάλιστα πρὸς γένους ἀναγκαιοτάτων τε καὶ φιλτάτων μαιφουίαις, οὐδὲν οἶον τὸ νῦν καταλέγειν, τραγικὴν ἅπασαν δραματουργίαν ἐπισκιαζούσης τῆς περὶ τούτων ὑποθέσεως, ἣν εἰς πλάτος ἐν ταῖς καθ' αὐτὸν ἱστορίαις ὁ Ἰώσηπος διελέλυθεν. Ὡς δ' ἅμα τῇ κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν καὶ τῶν ἄλλων νηπίων ἐπιβουλῇ, θεήλατος αὐτὸν καταλαβοῦσα μαστιξ εἰς θάνατου συνήλασεν, οὐ χεῖρον καὶ τῶν φωνῶν τοῦ συγγραφέως ἐπακοῦσαι, κατὰ λέξιν ἐν ἑπτακαίδεκάτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας τὴν καταστροφὴν τοῦ κατ' αὐτὸν βίου τούτου γράφοντος τὸν τρόπον·

Ἡρώδῃ δὲ μεζόνως ἡ νόσος ἐνεπικραίνετο, δίκην ὧν παρανομήσειεν Jos. Ant. xvii. 6. 5. ἐκπρασσομένου τοῦ Θεοῦ. Πῦρ μὲν γὰρ μαλακὸν ἦν, οὐχ ὧδε πολλὴν ἀποσημαῖνον τοῖς ἐπαφωμένοις τὴν φλόγῳσιν, ὅσην τοῖς ἐντὸς προσετίθει τὴν κάκῳσιν· ἐπιθυμία δὲ δεινὴ τοῦ δέξασθαι τι, οὐδὲ ἦν μὴ οὐχ ὑπουργεῖν· καὶ ἔλκῳσις τῶν τε ἐντέρων, καὶ μάλιστα τοῦ κώλου δεινὰ ἀλγηδόνες. καὶ φλέγμα ὑγρὸν περὶ τοὺς πόδας καὶ διανυγές. Παραπλησία δὲ καὶ ἡ περὶ τὸ ἦτρον κάκῳσις ἦν. Ναὶ μὴν καὶ τοῦ αἰδοίου σήψις σκώληκας ἐμποιοῦσα, πνεύματός τε ὀρθία ἔντασις, καὶ αὐτὴ λίαν ἀηδῆς, ἀχθηδόνι τε τῆς **28** ἀποφορᾶς καὶ τῷ πυκνῷ τοῦ ἄσθματος. Ἐσπασμένοις τε περὶ πᾶν ἦν μέρος, ἰσχὺν οὐχ ὑπομενητὴν προστιθέμενος. Ἐλέγετο γοῦν ὑπὸ τῶν θειαζόντων, καὶ οἷς ταῦτα προαποφθέγγεσθαι σοφία προῦκειτο, ποινήν τοῦ πολλοῦ καὶ δυσσεβοῦς ταύτην ὁ Θεὸς εἰσπράττεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως.

Ταῦτα μὲν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ παρασημαίνεται ὁ προειρημένος. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ τῶν Ἰστοριῶν τὰ παραπλησία περὶ τοῦ αὐτοῦ παραδίδωσι, ὧδέ πως γράφων·

Ἐνθεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν ἡ νόσος διαλαβοῦσα ποικίλοις πάθεσιν ἐμέριζεν. Jos. Bell. Jud. i. 33. 5, 6. Πυρετὸς μὲν γὰρ ἦν οὐ λαβρὸς, κνησμὸς δ' ἀφόρητος τῆς ἐπιφανείας ὄλης, καὶ κώλου συνεχεῖς ἀλγηδόνες, περὶ τε τοὺς πόδας ὡς ὑδρωπιῶντος οἰδήματα, τοῦ τε ἦτρον φλεγμονῇ, καὶ αἰδοίου σπηθεῶν σκώληκας γεννώσα. Πρὸς τούτοις ὀρθόπνοια, καὶ δύσπνοια, καὶ σπασμοὶ ἀπάντων τῶν μελῶν, ὥστε τοὺς ἐπιθειάζοντας, ποινήν εἶναι τὰ νοσήματα, λέγειν. Ὁ δὲ παλαίων τοσοῦτοις πάθεσιν ὅμως τοῦ ζῆν ἀντείχετο, σωτηρίαν τε ἤλπιζε, καὶ θεραπείας ἐπενόει. Διαβάς γοῦν τὸν Ἰορδάνην, τοῖς κατὰ Καλλιρόην θερμοῖς ἐχρήτο. Ταῦτα δὲ ἔξεισι μὲν εἰς τὴν Ἀσφαλτίτιν λίμνην, ὑπὸ γλυκύτητος δὲ ἐστὶ καὶ πότιμα. Δόξαν δ' ἐνταῦθα τοῖς ἰατροῖς, ἐλαίῳ θερμῷ πᾶν ἀναθάψαι τὸ σῶμα χαλασθὲν εἰς ἐλαίου πλήρη πύελον, ἐκλύει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὡς τεθνεὼς ἀνέστρεψεν. Θορούβου δὲ τῶν θεραπόντων γενομένου, πρὸς μὲν τὴν κραυγὴν ἀνήνεγκεν. Εἰς δὲ τὸ λοιπὸν ἀπογνοὺς τὴν σωτηρίαν, τοῖς τε στρατιώταις ἀνὰ δραχμᾶς

πεντήκοντα ἐκέλευσε διανείμει, καὶ πολλὰ χρήματα τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις. Αὐτὸς δ' ὑποστρέψας, εἰς Ἱεριχοῦντα παραγίνεται, μελαγχολῶν ἤδη· καὶ μονουχι αὐτῷ τι τῷ θανάτῳ ἀπειλῶν, προέκοψεν εἰς ἐπιβολὴν ἀθεμίτου πράξεως. Τοὺς γὰρ ἀφ' ἐκάστης κώμης ἐπισήμους ἄνδρας ἐξ ὅλης Ἰουδαίας συναγαγὼν, εἰς τὸν καλούμενον ἵππόδρομον ἐκέλευσε συγκλείσαι. Προσκαλεσάμενος δὲ Σαλώμην τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸν ἄνδρα ταύτης Ἀλέξανδρον, Ὀΐδα, ἔφη, Ἰουδαίους τὸν ἐμὸν ἐορτάσοντας θάνατον.

29 Δύναμαι δὲ πενθεῖσθαι δι' ἐτέρων καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον σχεῖν, ἂν ὑμεῖς θελήσητε ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς ὑπουργῆσαι. Τούσδε τοὺς φρουρουμένους ἄνδρας, ἐπειδὴν ἐκπνεύσω, τάχιστα κτείνατε περιστήσαντες τοὺς στρατιώτας, ἵνα πᾶσα Ἰουδαία καὶ πᾶς οἶκος καὶ ἄκων ἐπ' ἐμοὶ δακρύσῃ.

Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν·

Jos. Bell. Jud. i. 33-7. Αἰθῖς δὲ, καὶ γὰρ ἐνδεία τροφῆς καὶ βηχὶ σπασμῶδει διεικνύετο, τῶν ἀλγηδόνων ἠττηθεὶς, φθάσαι τὴν εἰμαρμένην ἐπεβάλλετο. Λαβὼν δὲ μῆλον, ἤτησε καὶ μαχαίριον, εἴωθε γὰρ ἀποτέμνων ἐσθίειν, ἔπειτα περι-αθρήσας μή τις ὁ κωλύων αὐτὸν εἴη, ἐπήρε τὴν δεξιὰν ὡς πλήξων ἑαυτὸν.

Ib. Ant. xvii. 7. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ συγγραφεὺς, ἕτερον αὐτοῦ γνήσιον παῖδα πρὸ τῆς ἐσχάτης τοῦ βίου τελευτῆς, τρίτον ἐπὶ δυσίην ἤδη προαφηρημένους δι' ἐπιτάξεως ἀνελόντα, παραχρήμα τὴν ζωὴν οὐ μετὰ μικρῶν ἀλγηδόνων ἀπορρήξαι. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ πέρας τῆς Ἡρώδου γέγονε τελευτῆς, ποιήνῃ δικαίαν ἐκτίσαντος ὧν ἀμφὶ τὴν Βηθλεὲμ ἀνεῖλε παίδων, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς ἕνεκα. Μεθ' ἣν ἄγγελος ὄναρ ἐπιστὰς ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβοντι τῷ Ἰωσήφ, ἀπᾶραι ἅμα τῷ παιδί καὶ τῇ τούτου μητρὶ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν παρακελεύεται, τεθνηκέναι δηλῶν τοῦ ἀναζητοῦντας τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Τούτοις δ' ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπιφέρει λέγων·

Matt. i. 22. Ἀκούσας δ' ὅτι Ἀρχελαὸς βασιλεύει τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἡρώδου, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν. Χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας.

CAP. IX.

Περὶ τῶν κατὰ Πιλᾶτον χρόνων.

Τῇ δ' ἐπὶ τὴν ἀρχὴν μετὰ τὸν Ἡρώδην τοῦ Ἀρχελαοῦ καταστάσει συνάδει καὶ ὁ προειρημένος ἱστορικὸς, τὸν τε τρόπον ἀναγράφων καθ' ὃν ἐκ διαθηκῶν Ἡρώδου τοῦ πατρὸς, ἐπικρίσεώς τε Καίσαρος Αὐγούστου, τὴν κατὰ Ἰουδαίων βασιλείαν διεδέ-

Jos. Bell. Jud. i. 33. 8; ii. 6. 3; 7. 3. Cf. Ant. xvii. 8. 2; ii. 4; 13. 2.

ζατο, καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς μετὰ δεκαέτη χρόνον ἀποπεσόντος, οἱ 30 ἀδελφοὶ Φίλιππος τε καὶ ὁ νέος Ἡρώδης ἅμα Λυσανία τὰς ἑαυτῶν διεΐπον τετραρχίας. Ὁ δ' αὐτὸς ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Jos. Ant. xviii. 2. 2. ἀρχαιολογίας, κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Τιβερίου βασιλείας, (τοῦτου γὰρ τὴν καθ' ὅλων ἀρχὴν διαδέξασθαι, ἑπτὰ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτεσι τὴν ἡγεμονίαν ἐπικρατήσαντος Αὐγούστου,) Πόντιον Πιλάτον ἐπιτραπήναι τὴν Ἰουδαίαν δηλοῖ, ἐνταῦθά τε ἐφ' ὅλοις ἔτεσι δέκα σχεδὸν εἰς αὐτὴν παραμεῖναι τὴν Τιβερίου τελευτήν. Οὐκοῦν σαφῶς ἀπελήλεγται τὸ πλάσμα τῶν κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ὑπομνήματα χθὲς καὶ πρόην διαδεδοκότων (Cf. ix. 5.) ἐν οἷς πρῶτος αὐτὸς ὁ τῆς παρασημειώσεως χρόνος τῶν πεπλακότων ἀπελέγχει τὸ ψεῦδος. Ἐπὶ τῆς τετάρτης γοῦν ὑπατείας Τιβερίου, ἢ γέγονεν ἔτους ἐβδόμου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὰ περὶ τὸ σωτήριον πάθος αὐτοῖς τολμηθέντα περιέχει. Καθ' οὗ δεικνυται χρόνον μὴ δ' ἐπιστάς πω τῇ Ἰουδαίᾳ Πιλάτος, εἶγε τῷ Ἰωσήφῳ μάρτυρι χρῆσασθαι δέον, σαφῶς οὕτω σημαίνοντι κατὰ τὴν δηλωθεῖσαν αὐτοῦ γραφὴν, ὅτι δὴ δωδεκάτῳ ἐνιαυτῷ τῆς Τιβερίου βασιλείας ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας ὑπὸ Τιβερίου καθίσταται Πιλάτος.

CAP. X.

31

Περὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἀρχιερέων, καθ' οὓς ὁ Χριστὸς τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο.

Ἐπὶ τούτων δὴ οὖν κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν ἔτος πεντεκαίδεκατον Τιβερίου Καίσαρος ἄγοντος, τέταρτον δὲ τῆς ἡγεμονίας Ποντίου Πιλάτου, τῆς τε λοιπῆς Ἰουδαίας τετραρχούντων Ἡρώδου καὶ Λυσανίου καὶ Φιλίππου, ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, ἐπὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα παραγίνεται, καταρχὴν τε ποιεῖται τηνικαῦτα τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον κηρύγματος. Φησὶ δὲ αὐτὸν ἢ θεία γραφὴ τὸν πάντα τῆς διδασκαλίας διατελέσαι χρόνον ἐπὶ ἀρχιερέως Ἄννα καὶ Καϊάφα, δηλοῦσα ὅτι δὴ ἐν τοῖς μεταξὺ τῆς τούτων ἔτεσι λειτουργίας ὁ πᾶς τῆς διδασκαλίας αὐτῷ συνεπεράνθη χρόνος· ἀρξαμένου μὲν κατὰ τὴν τοῦ Ἄννα ἀρχιερωσύνην, μέχρι δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ Καϊάφα παραμείναντος· οὐδ' ὅλως ὁ μεταξὺ τετραέτης παρίσταται χρόνος. Τῶν 32

γάρ τοι κατὰ τὸν νόμον ἤδη πως καθηρημένων ἐξ ἐκείνου θεσμῶν, λέλυτο μὲν ᾧ διὰ βίου καὶ ἐκ προγόνων διαδοχῆς τὰ τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας προσήκοντα ἦν· ὑπὸ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἡγεμόνων ἄλλοτ' ἄλλοι τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπιτρεπόμενοι οὐ πλείον ἔτους ἐνὸς ἐπὶ ταύτης διετέλουν. Ἰστορεῖ δ' οὖν ὁ Ἰώσηπος τέσσαρας κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ Καϊάφαν ἀρχιερεῖς μετὰ τὸν Ἄνναν διαγενέσθαι, κατὰ τὴν αὐτὴν τῆς ἀρχαιολογίας γραφὴν, ὧδέ πως λέγων·

Jos. Ant.
xviii. 2. 2.

Οὐαλῆριος Γράτος παύσας ἱεράσθαι Ἄνανον, Ἰσμάηλον ἀρχιερέα ἀποφαίνει τὸν τοῦ Φαβί. Καὶ τοῦτον δὲ μετ' οὐ πολὺ μεταστήσας, Ἐλεάζαρον τὸν Ἀνάου τοῦ ἀρχιερέως υἱὸν ἀποδείκνυσιν ἀρχιερέα. Ἐνιαυτοῦ δὲ διαγενομένου καὶ τόνδε παύσας, Σίμωνι τῷ Καμίθου τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν. Οὐ πλέον δὲ καὶ τῷδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι διεγένητο χρόνος, καὶ Ἰώσηπος ὁ καὶ Καϊάφας διάδοχος ἦν αὐτῷ.

Οὐκοῦν ὁ σύμπας οὐδ' ὄλος τετραέτης ἀποδείκνυται τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν διδασκαλίας χρόνος, τεσσάρων ἐπὶ τέσσαρσιν 33 ἔτεσιν ἀρχιερέων ἀπὸ τοῦ Ἄννα καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Καϊάφα κατάστασιν ἐνιαύσιον λειτουργίαν διατετελεκότων. Τὸν γέτοι Καϊάφαν ἀρχιερέα εἰκότως τοῦ ἐνιαυτοῦ καθ' ὃν τὰ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπετελείτο, ἢ τοῦ εὐαγγελίου παρεσημήματο γραφῆ. Ἐξ ἧς καὶ αὐτῆς οὐκ ἀπάδων τῆς προκειμένης ἐπιτηρήσεως ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀποδείκνυται χρόνος. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, οὐ μετὰ πλείστον τῆς καταρχῆς τοῦ κηρύγματος, τοὺς δώδεκα ἀποστόλους ἀνακαλεῖται· οὓς καὶ μόνους τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μαθητῶν κατὰ τι γέρας ἐξαίρετον ἀποστόλους ὠνόμασεν. Καὶ αὐθις ἀναδείκνυσιν ἑτέρους ἐβδομήκοντα οὓς καὶ αὐτοὺς ἀπέστειλεν ἀνὰ δύο δύο, πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον καὶ πόλιν οὗ ἔμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι.

Luke x. 1.

CAP. XI.

Τὰ περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένα.

Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τοῦ νέου Ἡρώδου τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντος μνημονεύει μὲν καὶ ἡ θεία τῶν εὐαγγελίων γραφῆ· συνιστορεῖ γε μὴν καὶ ὁ Ἰώσηπος ὀνομαστὶ τῆς τε Ἡρωδιάδος μνήμην πεποιημένος, καὶ ὡς

Jos. Ant.
xviii. 5. 1.

ἀδελφοῦ γυναιῖκα οὖσαν αὐτὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον Ἑρῳδῆς, ἀθετήσας μὲν τὴν προτέραν αὐτῷ κατὰ νόμους γεγενημένην (Ἄρετα δ' ἦν αὕτη τοῦ Πετραίων βασιλέως θυγάτηρ) τὴν δὲ Ἑρωδιάδα ζῶντος διαστήσας τοῦ ἀνδρός· δι' ἣν καὶ τὸν Ἰωάννην ἀνελὼν, πόλεμον αἵρεται πρὸς τὸν Ἄρεταν, ὡς ἂν ἠτιμασμένης αὐτῷ τῆς θυγατρός. Ἐν ᾧ πολέμῳ μάχης γενομένης, πάντα φησὶ τὸν Ἑρῳδοῦ στρατὸν διαφθαρῆναι, καὶ ταῦτα πεπονημένοι τῆς ἐπιβουλῆς ἔνεκεν τῆς κατὰ τοῦ Ἰωάννου γεγενημένης. Ὁ δ' αὐτὸς Ἰώσηπος ἐν τοῖς μάλιστα δικαιοτάτου καὶ βαπτιστὴν ὁμολογῶν γεγονέναι τὸν Ἰωάννην, τοῖς περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων γραφὴν ἀναγεγραμμένοις συμμαρτυρεῖ. Ἱστορεῖ δὲ καὶ τὸν Ἑρῳδὴν τῆς βασιλείας ἀποπεπτωκέναι διὰ τὴν αὐτὴν Ἑρωδιάδα, μεθ' ἧς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπεληλάσθαι, Βιένναν τῆς Γαλλίας πόλιν οἰκεῖν καταδικασθέντα. Καὶ ταῦτά γε αὐτῷ ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς ἀρχαιολογίας δεδήλωται, ἔνθα συλλαβαῖς αὐταῖς περὶ τοῦ Ἰωάννου ταῦτα γράφει·

Jos. Ant.
xviii. 7. 2.
(Lyons.)

34

Τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ἄλωλέναι τὸν Ἑρῳδὸν στρατὸν ὑπὸ τοῦ Ib. 5. 2. Θεοῦ, καὶ μάλα δικαίως τινυμένον κατὰ ποιὴν Ἰωάννου τοῦ καλουμένου Βαπτιστοῦ. Κτείνει γὰρ τοῦτον Ἑρῳδῆς, ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦσι, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένους, βαπτισμῷ συνιέναι. Οὗτω γὰρ δὴ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανείσθαι, μὴ ἐπὶ τινῶν ἀμαρτῶν παραίτησι χρωμένον, ἀλλ' ἐφ' ἀγνείᾳ τοῦ σώματος, ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκεκαθαρμένης. Καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων, (καὶ γὰρ ἦσθησαν ἐπιπλείστον τῇ ἀκροάσει τῶν λόγων,) δεῖσας Ἑρῳδῆς τὸ ἐπὶ τοσόνδε πιθανὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις, μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ φέροιτο, (πάντα γὰρ ἐφόκεσαν συμβουλῇ τῇ ἐκείνου πράζοντες,) πολὺ κρείττον ἠγείται πρὶν τι νεώτερον ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι, προλαβὼν ἀναιρεῖν, ἢ μεταβολῆς γενομένης εἰς πράγματα ἐμπεσῶν μετανοεῖν. Καὶ ὁ μὲν ὑποψία τῇ Ἑρῳδῶν δέσμιος εἰς τὸν Μαχαιροῦντα πεμφθεὶς τὸ προειρημένον φρούριον, ταύτῃ κτίννυται.

Ταῦτα περὶ τοῦ Ἰωάννου διελθὼν, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ συγγράμματος ἱστορίαν ὧδέ πως μέμνηται·

Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς τις σοφὸς ἀνὴρ, εἶγε ἄνδρα Ib. 3. 3. αὐτὸν λέγειν χρή. Ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάληθῆ δεχομένων. Καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο. Ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐξεπαύσαντο οἱ τὸ πρώτων ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ

35

αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θυμασία εἰρηκότων. Εἰσέτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον.

Ταῦτα τοῦ ἐξ αὐτῶν Ἑβραίων συγγραφῆως ἀνέκαθεν τῆ ἑαυτοῦ γραφῆ περὶ τε τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παραδεδωκότος, τίς ἂν ἔτι λείποιο ἀποφυγῆ, τοῦ μὴ ἀναισχύντους ἀπελέγχεσθαι τοὺς καθ' αὐτῶν πλασαμένους ὑπομνήματα ; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω ταύτη.

CAP. XII.

Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Τῶν γε μὴν τοῦ Σωτῆρος ἀποστόλων παντί τῳ σαφῆς ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἢ πρόσρησις. Τῶν δ' ἑβδομήκοντα μαθητῶν, κατάλογος μὲν οὐδεὶς οὐδαμῆ φέρεται· λέγεται γε μὴν εἰς αὐτῶν Βαρνάβας γεγενῆαι, οὗ διαφόρως μὲν καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐμνημόνευσαν, οὐχ ἦκιστα δὲ καὶ ὁ Παῦλος Γαλάταις γράφων. Τούτων δ' εἶναι φασὶ καὶ Σωσθένην τὸν ἄμα Παῦλω Κορινθίους ἐπιστείλαντα. Ἡ δ' ἱστορία παρὰ Κλήμεντι κατὰ τὴν πέμπτην τῶν Ὑποτυπώσεων, ἐν ἧ καὶ Κηφᾶν, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος,

Gal. ii. 11. Ὅτε δὲ ἦλθε Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην,

36 ἕνα φησὶ γεγονέναι τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν, ὁμώνυμον Πέτρῳ τυγχάνοντα τῷ ἀποστόλῳ. Καὶ Μαθθίαν δὲ τὸν ἀντὶ Ἰούδα τοῖς ἀποστόλοις συγκαταλεγέντα, τὸν τε σὺν αὐτῷ τῆ ὁμοίᾳ ψήφῳ τιμηθέντα, τῆς αὐτῆς τῶν ἑβδομήκοντα κλήσεως ἤξιῶσθαι κατέχει λόγος. Καὶ Θαδδαῖον δὲ ἕνα τῶν αὐτῶν εἶναι φασὶ περὶ οὗ καὶ ἱστορίαν ἔλθοῦσαν εἰς ἡμᾶς αὐτίκα μάλα ἐκθήσομαι. Καὶ τῶν ἑβδομήκοντα δὲ πλείους τοῦ Σωτῆρος πεφηνῆναι μαθητὰς εὖροις ἂν ἐπιτηρήσας, μάρτυρι χρώμενος τῷ Παύλῳ, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν ὤφθαι αὐτὸν φήσαντι, πρῶτον μὲν Κηφᾶ, ἔπειτα τοῖς δώδεκα, καὶ μετὰ τούτους, ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ. Ὡν τινὰς μὲν ἔφασκε κεκοιμησθαι, τοὺς πλείους δ' ἔτι τῷ βίῳ καθ' ὃν καιρὸν αὐτῷ ταῦτα συνετάττετο περιέναι.

Ἐπειτα δ' ὤφθαι αὐτὸν Ἰακώβῳ φησίν· εἰς δὲ καὶ οὗτος τῶν φερομένων τοῦ Σωτῆρος ἀδελφῶν ἦν. Εἶθ' ὡς παρὰ τούτους, κατὰ μίμησιν τῶν δώδεκα, πλείστων ὄσων ὑπαρξάντων ἀποστόλων, οἷος καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ἦν, προστίθησι λέγων,

*Ἐπειτα ὤφθη τοῖς ἀποστόλοις πᾶσι.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶνδε. Τῆς δὲ περὶ τὸν Θαδδαίου ἱστορίας τοιοῦτος γέγονεν ὁ τρόπος.

CAP. XIII.

Ἱστορία περὶ τοῦ τῶν Ἐδεσσηνῶν δυνάστου.

Ἡ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεϊότης, εἰς πάντας ἀνθρώπους τῆς παραδοξοποιουῦ δυνάμεως ἐνεκεν βοιωμένη, μυρίους ὄσους καὶ τῶν ἐπ' ἀλλοδαπῆς πορρωτάτω τε τῆς Ἰουδαίας νόσων καὶ παντοίων παθῶν ἐλπίδι θεραπείας ἐπήγετο. Ταύτη τοι βασιλεὺς Ἄβγαρος, τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἔθνῶν ἐπισημότατα δυναστεύων, πάθει τὸ σῶμα δεινῶ καὶ οὐ θεραπευτῶ ὄσον ἐπ' ἀνθρωπείᾳ δυνάμει καταφθειρόμενος, ὡς καὶ 37 τοῦνομα τοῦ Ἰησοῦ πολὺ καὶ τὰς δυνάμεις συμφώνως πρὸς ἀπάντων μαρτυρουμένας ἐπύθετο, ἰκέτης αὐτοῦ πέμψας δι' ἐπιστοληφόρου γίγνεται, τῆς νόσου τυχεῖν ἀπαλλαγῆς ἀξιῶν. Ὁ δὲ μὴ τότε καλοῦντι ὑπακούσας, ἐπιστολῆς γούν αὐτὸν ἰδίας καταξιοί, ἓνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀποστέλλειν ἐπὶ θεραπεία τῆς νόσου, ὁμοῦ τε αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ τῶν προσηκόντων ἀπάντων ὑπισχνούμενος. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἄρα αὐτῶ ἐπληροῦτο τὰ τῆς ἐπαγγελίας. Μετὰ γούν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, Θωμᾶς, τῶν ἀποστόλων εἰς τῶν δώδεκα, Θαδδαίου ἐν ἀριθμῶ καὶ αὐτὸν τῶν ἐβδομήκοντα τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν κατειλεγμένον, κινήσει θειοτέρα ἐπὶ τὴν Ἐδεσσαν κήρυκα καὶ εὐαγγελιστὴν τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐκπέμπει, πάντα τε δι' αὐτοῦ τὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τέλος ἐλάμβανεν ἐπαγγελίας. Ἐχεις καὶ τούτων ἀνάγραφτον τὴν μαρτυρίαν, ἐκ τῶν κατὰ Ἐδεσσαν τοτηνικαῦτα βασιλευομένην πόλιν γραμματοφυλακείων ληφθεῖσαν. Ἐν γούν τοῖς αὐτόθι

δημοσίοις χάρταις, τοῖς τὰ παλαιὰ καὶ τὰ ἀμφὶ τὸν Ἄβγαρον
πραχθέντα περιέχουσι, καὶ ταῦτα εἰσέτι νῦν ἐξ ἐκείνου πε-
φυλαγμένα εὔρηται. Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ αὐτῶν ἐπακοῦσαι τῶν
ἐπιστολῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡμῖν ἀναληφθεισῶν, καὶ τόνδε
αὐτοῖς ῥήμασιν ἐκ τῆς Σύρων φωνῆς μεταβληθεισῶν τὸν τρόπον.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς γραφείσης ὑπὸ Ἄβγάρου τοπάρχου τῷ Ἰησοῦ,
καὶ πεμφθείσης αὐτῷ δι' Ἀνανία ταχυδρόμου εἰς Ἱεροσόλυμα.

- 38 Ἄβγαρος τοπάρχης Ἐδέσσης Ἰησοῦ Σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν τόπῳ
Ἱεροσολύμων χαίρειν. Ἦκουσταί μοι τὰ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν ἰαμάτων,
ὡς ἄνευ φαρμάκων καὶ βοτανῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων. Ὡς γὰρ λόγος,
τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς, χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ λεπροὺς καθαρίζεις, καὶ
ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ δαίμονας ἐκβάλλεις, καὶ τοὺς ἐν μακροσσίᾳ
βασανιζομένους θεραπεύεις, καὶ νεκροὺς ἐγείρεις. Καὶ ταῦτα πάντα ἀκούσας
περὶ σοῦ, κατὰ νοῦν ἐθέμην τὸ ἕτερον τῶν δύο· ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς, καὶ
καταβὰς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ποιεῖς ταῦτα, ἢ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ ποιῶν ταῦτα.
Διὰ τοῦτο τοίνυν γράψας ἐδεήθην σου σκυλῆναι πρὸς με, καὶ τὸ πάθος ὃ
ἔχω θεραπεῦσαι. Καὶ γὰρ ἤκουσα ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι καταγογγύζουσι καὶ
βούλονται κακῶσαί σε. Πόλις δὲ μικροτάτη μοι ἐστὶ καὶ σεμνὴ, ἥτις
ἐξαρκεῖ ἀμφοτέροις.

Τὰ ἀντιγραφέντα ὑπὸ Ἰησοῦ διὰ Ἀνανία ταχυδρόμου τοπάρχῃ
Ἄβγάρῳ.

Μακάριος εἶ πιστεύσας ἐν ἐμοί, μὴ ἑωρακῶς με. Γέγραπται γὰρ περὶ
ἐμοῦ, τοὺς ἑωρακότας με μὴ πιστεύσειν μοι, καὶ ἵνα οἱ μὴ ἑωρακότες αὐτοὶ
πιστεύσωσι καὶ ζήσονται. Περὶ δὲ οὗ ἔγραψάς μοι ἐλθεῖν πρὸς σέ, δέον
ἐστὶ πάντα δι' ἃ ἀπεστάλην, ἐνταῦθα πληρῶσαί με, καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι,
οὕτως ἀναληφθῆναι πρὸς τὸν ἀποστείλαντά με. Καὶ ἐπειδὴ ἀναληφθῶ,
ἀποστελῶ σοι τινὰ τῶν μαθητῶν μου, ἵνα ἰάσηταί σου τὸ πάθος, καὶ ζῶῃν
σοὶ καὶ τοῖς σὺν σοὶ παράσχηται.

Ταύταις δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς ἔτι καὶ ταῦτα συνήπτο τῇ Σύρων
φωνῇ.

- Μετὰ δὲ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτῷ Ἰούδας ὁ καὶ
39 Θωμᾶς Θαδδαῖον ἀπόστολον, ἓνα τῶν ἐβδομήκοντα. Ὡς ἐλθὼν κατέμενε
πρὸς Τωβίαν τὸν τοῦ Τωβία. Ὡς δὲ ἠκούσθη περὶ αὐτοῦ, ἐμνησθῆ τῷ
Ἄβγάρῳ ὅτι ἐλήλυθεν ἀπόστολος ἐνταῦθα τοῦ Ἰησοῦ, καθὰ ἐπέστειλέ σοι.
Ἦρξατο οὖν ὁ Θαδδαῖος ἐν δυνάμει Θεοῦ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ
μαλακίαν, ὥστε πάντα θανμάζειν. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ Ἄβγαρος τὰ μεγα-
λεῖα καὶ τὰ θανμάσια ἃ ἐποίει, καὶ ὡς ἐθεράπευεν, ἐν ὑπονοίᾳ γέγονεν, ὡς
ὅτι αὐτός ἐστι, περὶ οὗ ὁ Ἰησοῦς ἐπέστειλε, λέγων, Ἐπειδὴ ἀναληφθῶ,

ἀποστελῶ σοι τινὰ τῶν μαθητῶν μου, ὃς τὸ πάθος σου ἰάσεται.' Μετακαλεσάμενος οὖν τὸν Τωβίαν, παρ' ᾧ κατέμευεν, εἶπεν, "Ἦκουσα ὅτι ἀήρ τις δυνάστης ἔλθων κατέμευεν ἐν τῇ σῆ οἰκίᾳ· ἀνάγαγε αὐτὸν πρὸς με.' Ἐλθὼν θὲ ὁ Τωβίας παρὰ Θαδδαΐφ, εἶπεν αὐτῷ, "Ὁ τοπάρχης Ἄβγαρος μετακαλεσάμενός με εἶπεν ἀναγαγεῖν σε παρ' αὐτῷ, ἵνα θεραπεύσης αὐτοῦ τὸ πάθος.' Καὶ ὁ Θαδδαΐος, "Ἀναβαίνω,' ἔφη, "ἐπειδὴ περ δυνάμει παρ' αὐτῷ ἀπέσταλμαι.' Ὁρθρίσας οὖν ὁ Τωβίας τῇ ἑξῆς, καὶ παραλαβὼν τὸν Θαδδαΐον, ἦλθε πρὸς τὸν Ἄβγαρον' ὡς δὲ ἀνέβη, παρόντων καὶ ἐστώτων τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, παραχρῆμα ἐν τῷ εἰσεῖναι αὐτὸν, ὄραμα μέγα ἐφάνη τῷ Ἄβγαρῷ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀποστόλου Θαδδαΐου. Ὁ σπερ ἰδὼν Ἄβγαρος, προσεκύνησε τῷ Θαδδαΐῳ. Θαυμά τε ἔσχε πάντας τοὺς περιεστώτας. Αὐτοὶ γὰρ οὐχ ἑωράκασιν τὸ ὄραμα, ὃ μόνῳ τῷ Ἄβγαρῷ ἐφάνη. Ὅς καὶ τὸν Θαδδαΐον ἤρετο, "Εἰ ἐπ' ἀληθείας μαθητῆς εἶ Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς εἰρήκει πρὸς με, Ἀποστελῶ σοι τινὰ τῶν μαθητῶν μου, ὅστις ἰάσεται σε, καὶ ζώῃν σοι παρέξει.' Καὶ ὁ Θαδδαΐος ἔφη, "Ἐπεὶ μεγάλως πεπίστευκας εἰς τὸν ἀποστείλαντά με, διὰ τοῦτο ἀπεστά- 40 λην πρὸς σε. Καὶ πάλιν ἐὰν πιστεύσης ἐν αὐτῷ, ὡς ἂν πιστεύσης ἔσται σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου.' Καὶ ὁ Ἄβγαρος πρὸς αὐτὸν, "Οὕτως ἐπίστευσα, φησὶν, ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν βουλευθῆναι δυνάμιν παραλαβὼν κατακόψαι, εἰ μὴ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν Ῥωμαίων ἀνεκόπην τούτου.' Καὶ ὁ Θαδδαΐος εἶπεν, "Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ πεπλήρωκε, καὶ πληρώσας, ἀνελήφθη πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ.' Λέγει αὐτῷ Ἄβγαρος, "Κἀγὼ πεπίστευκα εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν Πατέρα αὐτοῦ.' Καὶ ὁ Θαδδαΐος, "Διὰ τοῦτο,' φησὶ, "τίθημι τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σε ἐν ὀνόματι αὐτοῦ.' Καὶ τοῦτο πράξαντος, παραχρῆμα ἐθεραπεύθη τῆς νόσου καὶ τοῦ πάθους οὗ εἶχεν. Ἐθαύμασε τε ὁ Ἄβγαρος, ὅτι καθὼς ἤκουσται αὐτῷ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὕτως τοῖς ἔργοις παρέλαβε διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Θαδδαΐου, ὃς αὐτὸν ἄνευ φαρμακείας καὶ βοτανῶν ἐθεράπευσεν. Καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἄβδον τὸν τοῦ Ἄβδου ποδάγραν ἔχοντα' ὃς καὶ αὐτὸς προσελθὼν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔπεσεν, εὐχὰς τε διὰ χειρὸς λαβὼν ἐθεραπεύθη' πολλοὺς τε ἄλλους συμπολίτας αὐτῶν ὃ αὐτὸς ἰάσατο θαυμαστά καὶ μεγάλα ποιῶν, καὶ κηρύσσων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἄβγαρος, "Σὺ Θαδδαΐε,' ἔφη, "σὺν δυνάμει τοῦ Θεοῦ ταῦτα ποιεῖς, καὶ ἡμεῖς σε αὐτοὶ ἐθαύμασαμεν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις δέομαί σου, διήγησαί μοι περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ πῶς ἐγένετο, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ἐποίηι, ἃ τίνα ἠκούσαμεν.' Καὶ ὁ Θαδδαΐος, "Νῦν μὲν σιωπήσομαι,' ἔφη, "ἐπειδὴ κηρύξαι τὸν λόγον ἀπεστάλην. Ἄβριον δὲ ἐκκλησιασὸν μοι τοὺς πολίτας 41 σου πάντας, καὶ ἐπ' αὐτῶν κηρύξω τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ σπερῶ ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τῆς ζωῆς, περὶ τε τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ καθὼς ἐγένετο, καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καὶ ἔνεκα τίνος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ μυστηρίων ὧν ἐλάλησεν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ποῖα δυνάμει ταῦτα ἐποίηε' καὶ περὶ τῆς καινῆς αὐτοῦ κηρύξεως, καὶ περὶ τῆς σμικρότητος καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ' καὶ πῶς

ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐσμίκρυνεν αὐτοῦ τὴν θεότητα^α καὶ ἐσταυρώθη, καὶ κατέβη εἰς τὸν ἄδην, καὶ διέσχισε φραγμὸν τὸν ἐξ αἰῶνος μὴ σχισθέντα, καὶ ἀνήγαγεν νεκρούς· καταβάς γὰρ μόνος, πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ συνήγειρεν πολλοὺς, εἶθ' οὕτως ἀνέβη.^β Ἐκέλευσεν οὖν ὁ Ἄβγαρος, τῇ ἔωθεν συνάξει τοὺς πολίτας αὐτοῦ, καὶ ἀκούσαι τὴν κήρυξιν Θεοδαιίου, καὶ μετὰ ταῦτα προσέταξε δοθῆναι αὐτῷ χρυσὸν καὶ ἄσημον. Ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο, εἰπὼν, Ἐὶ τὰ ἡμέτερα καταλελοίπαμεν, πῶς τὰ ἀλλότρια ληψόμεθα ;^γ Ἐπράχθη ταῦτα τεσσαρακοστῶ καὶ τριακοσιοστῶ ἔτει.

^α Α καὶ οὐκ εἰς ἄχρηστον πρὸς λέξις ἐκ τῆς Σύρων μεταβληθέντα φωνῆς, ἐνταῦθά μοι κατὰ καιρὸν κείσθω.

^β Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγου πρώτου τέλος.

PRAEFATIO.

Ὅσα μὲν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐχρῆν ὡς ἐν προοιμίῳ διαστείλασθαι, τῆς τε θεολογίας πέρι τοῦ σωτηρίου Λόγου, καὶ τῆς ἀρχαιολογίας τῶν τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας δογμάτων, ἀρχαιότητός τε τῆς κατὰ Χριστιανὸν εὐαγγελικῆς πολιτείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσα περὶ τῆς γενομένης ἐναγχοῦς ἐπιφανείας αὐτοῦ, τὰ τε περὶ τοῦ πάθους καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ πρὸ τούτου, συντεμόντες τὰς ἀποδείξεις, διειλήφαμεν. Φέρε δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἤδη καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ διασκεψόμεθα, τὰ μὲν ἐκ τῶν θείων παρασημαινόμενοι γραμμάτων, τὰ δ' ἕξωθεν προσιστοροῦντες ἐξ ὧν κατὰ καιρὸν μνημονεύσωμεν ὑπομνημάτων.

CAP. I.

Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ διαγωγῆς τῶν Ἀποστόλων.

Πρῶτος τοιγαροῦν εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀντὶ τοῦ προδότου Acts i. 26. Ἰούδα κληροῦται Μαθθίας, εἰς καὶ αὐτὸς, ὡς δεδήλωται, τῶν τοῦ Κυρίου γενόμενος μαθητῶν. Καθίστανται δὲ δι' εὐχῆς καὶ χειρῶν ἐπιθέσεως τῶν ἀποστόλων εἰς διακονίαν, ὑπηρεσίας Ib. vi. 6. ἕνεκα τοῦ κοινοῦ, ἄνδρες δεδοκιμασμένοι τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ οἱ 44 ἀμφὶ τὸν Στέφανον· ὃς καὶ πρῶτος μετὰ τὸν Κύριον, ἅμα τῇ χειροτονίᾳ, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο προαχθεὶς, λίθοις εἰς θάνατον πρὸς τῶν Κυριοκτόνων βάλλεται. Καὶ ταύτῃ πρῶτος τὸν αὐτῷ φερόντων τῶν ἀξιονίκων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων ἀποφέρεται στέφανον. Τότε δῆτα καὶ Ἰάκωβον, τὸν τοῦ Κυρίου λεγόμενον ἀδελφόν, (ὅτι δὴ καὶ αὐτὸς τοῦ Ἰωσήφ ὀνόμαστο

Matt. i. 18.

παῖς· τοῦ δὲ Χριστοῦ πατὴρ ὁ Ἰωσήφ, ᾧ μνηστευθεῖσα ἡ παρθένος, ‘πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, ἠῦρτο ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου,’ ὡς ἡ ἱερὰ τῶν εὐαγγελίων διδάσκει γραφή·) τοῦτον δὴ τὸν Ἰάκωβον, ὃν καὶ Δίκαιον ἐπέκλην οἱ πάλα δι’ ἀρετῆς ἐκάλουν προτερήματα, πρῶτον ἱστοροῦσι τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐγχειρισθῆναι θρόνον. Κλήμης δὲ ἐν ἑκτῶ τῶν Ὑποτυπώσεων γράφων ὧδε παρίστησι.

Πέτρον γάρ,

φησι,

καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννη μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προτετιμημένους, μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλ’ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἐλέσθαι.

‘Ὁ δ’ αὐτὸς ἐν ἐβδόμῃ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔτι καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ φησίν·

Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνώσιν ὁ Κύριος. Οὗτοι τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν. 45 Οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἐβδομήκοντα, ὧν εἷς ἦν καὶ Βαρνάβας. Δύο δὲ γεγονῶσιν Ἰάκωβοι, εἷς ὁ δίκαιος, ὁ κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθεὶς, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγείς εἰς θάνατον, ἕτερος δὲ ὁ καρτομηθεὶς.

Αὐτοῦ δὴ τοῦ δικαίου καὶ ὁ Παῦλος μνημονεύει γράφων·

Gal. i. 19.

Ἐτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.

Ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τὸν τῶν Ὀσροηνῶν βασιλέα τέλος ἐλάμβανεν ὑποσχέσεως. Ὁ γοῦν Θωμᾶς τὸν Θαδδαῖον κινήσει θειοτέρα ἐπὶ τὴν Ἐδεσσαν κήρυκα καὶ εὐαγγελιστὴν τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐκπέμπει, ὡς ἀπὸ τῆς εὐρεθείσης αὐτόθι γραφῆς μικρῷ πρόσθεν ἐδηλώσαμεν. Ὁ δὲ τοῖς τόποις ἐπιστὰς τὸν τε Ἀβγαρον ἴσται τῷ Χριστοῦ λόγῳ, καὶ τοὺς αὐτόθι πάντας τοῖς τῶν θαυμάτων παραδόξοις ἐκπλήττει· ἰκανῶς τε αὐτοὺς τοῖς ἔργοις διαθεῖς, καὶ ἐπὶ σέβας ἀγαγὼν τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως, μαθητὰς τῆς σωτηρίου διδασκαλίας κατεστήσατο· εἰσέτι τε νῦν ἐξ ἐκείνου ἡ πάσα τῶν Ἐδεσσηνῶν πόλις τῇ Χριστοῦ προσανάκειται προσηγορία, οὐ τὸ τυχὸν ἐπιφερομένη δείγμα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐξ ἀρχαίων ἱστορίας εἰρήσθω. Μετίωμεν δ’ αὖθις ἐπὶ τὴν θείαν γραφήν.

Γενομένου δὴτα ἐπὶ τῇ τοῦ Στεφάνου μαρτυρία πρώτου καὶ μεγίστου πρὸς αὐτῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας διωγμοῦ, πάντων τε τῶν μαθητῶν πλὴν ὅτι τῶν δώδεκα μόνων, ἀνὰ τὴν Ἰουδαίαν τε καὶ Σαμάρειαν διασπαρέντων, τινῆς, ἣ φησὶν ἡ θεία γραφή, 'διελθόντες ἕως Φοινίκης καὶ Acts xi. 19. Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας,' οὐπω μὲν ἔθνεσιν οἰοί τε ἦσαν τοῦ τῆς πίστεως μεταδιδόναι λόγου τολμᾶν, μόνοις δὲ τοῦτον Ἰουδαίοις κατήγγελλον. Τηνικαῦτα καὶ Παῦλος 'ἐλυμαίνετο εἰσέτι Ib. viii. 3. τότε τὴν ἐκκλησίαν, κατ' οἴκους τῶν πιστῶν εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ εἰς φυλακὴν παραδιδούς.' Ἄλλὰ καὶ Φίλιππος εἰς τῶν ἅμα Στεφάνῳ προχειρισθέντων εἰς τὴν διακονίαν, ἐν τοῖς διασπαρείσι γενόμενος, κάτεισιν εἰς τὴν Σαμάρειαν, θείας τε ἔμπλεως δυνάμεως, κηρύττει πρῶτος τοῖς αὐτόθι τὸν λόγον. Ἐποσάτη δ' αὐτῷ θεία συνήργει χάρις, ὡς καὶ Σίμωνα τὸν μάγον μετὰ πλείστων ὄσων τοῖς αὐτοῦ λόγοις ἔλχθῆναι. Ἐπιτοσοῦτον δ' ὁ Σίμων βεβοημένος κατ' ἐκείνου καιροῦ τῶν ἠπατημένων ἐκράτει γοητεία, ὡς τὴν μεγάλην αὐτὸν ἠγείσθαι εἶναι δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Τότε δ' οὖν καὶ οὗτος, τὰς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου δυνάμει θείᾳ τελουμένας καταπλαγεῖς παραδοξοποιίας, παραδύεται, καὶ μέχρι λουτροῦ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καθυποκρίνεται. Ὁ καὶ θαυμάζειν ἄξιον εἰς δεῦρο γινόμενον πρὸς τῶν ἔτι καὶ νῦν τὴν ἀπ' ἐκείνου μιαιωτάτην μετιόντων αἵρεσιν· οἱ τῇ τοῦ σφῶν προπάτορος μεθόδῳ, τὴν 46 ἐκκλησίαν λοιμώδους καὶ ψωραλέας νόσου δίκην ὑποδύομενοι, τὰ μέγιστα λυμαίνονται τοὺς οἷς ἐναπομάξασθαι οἰοί τε ἂν εἶεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀποκεκρυσμένον δυσαλθῆ καὶ χαλεπὸν ἰόν. Ἦδη γέτοι πλείους τούτων ἀπέωσθησαν, ὅποιοί τινες εἶεν τὴν μοχθηρίαν ἀλόντες· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Σίμων αὐτὸς πρὸς τοῦ Πέτρου καταφωραθεὶς ὃς ἦν, τὴν προσήκουσαν ἔτισε τιμωρίαν. Ἄλλὰ Acts viii. 20. γὰρ εἰς αὐξήσιν ὀσημέραι προϊόντος τοῦ σωτηρίου κηρύγματος, οἰκονομία τις ἦγεν καὶ ἀπὸ τῆς Αἰθιοπῶν τῶν τῆς αὐτόθι βασιλίδος, κατὰ τι πάτριον ἔθος ὑπὸ γυναικὸς τοῦ ἔθνους εἰσέτι νῦν βασιλευομένου, δυνάστην· ὃν πρῶτον ἐξ ἔθνῶν πρὸς τοῦ Φιλίππου δι' ἐπιφανείας τὰ τοῦ θείου λόγου ὄργια μετασχόντα, τῶν τε ἀνὰ τὴν οἰκουμένην πιστῶν ἀπαρχὴν γενόμενον, πρῶτον κατέχει λόγος ἐπὶ τὴν πάτριον παλινοστήσαντα γῆν, εὐαγγε-

λίσασθαι τὴν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ γνώσιν, καὶ τὴν ζωοποιὸν εἰς ἀνθρώπους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ἔργῳ πληρωθείσης δι' αὐτοῦ τῆς,

Ps. lxxvii.
(lxxviii.) 31.

Acts ix. 15;
Gal. i. 1, 12

Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ, περιεχούσης προφητείας. Ἐπὶ τούτοις Παῦλος τὸ τῆς ἑκλογῆς σκευός, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, δι' ἀποκαλύψεως δ' αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, ἀπόστολος ἀναδείκνυται, δι' ὄψασις καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν οὐρανοῦ φωνῆς, ἀξιωθεὶς τῆς κλήσεως.

CAP. II.

Ὅπως Τιβέριος ὑπὸ Πιλάτου τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ διδαχθεὶς ἐκινήθη.

Καὶ δὴ τῆς παραδόξου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεώς τε καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῖς πλείστοις ἤδη περιβοήτου καθεστῶσης, παλαιοῦ κεκρατηκότος ἔθους τοῖς τῶν ἐθνῶν ἄρχουσι τὰ παρὰ σφίσι καινοτομούμενα τῷ τὴν βασιλείου ἀρχὴν ἐπικρατοῦντι σημαίνειν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτὸν διαδιδράσκοι τῶν γινομένων, τὰ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας ἤδη καθ' ὅλης τῆς Παλαι-
47 στίνης βεβοημένα Πιλάτος Τιβερίῳ βασιλεῖ κοινοῦται, ὃς τὰς τε ἄλλας αὐτοῦ πυθόμενος τερατείας, καὶ ὡς ὅτι μετὰ θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, Θεὸς εἶναι παρὰ πολλοῖς ἤδη πεπίστευτο, ἀνευεγκεῖν μὲν τῇ συγκλήτῳ, ἐκείνην τ' ἀπόσασθαι φασὶ τὸν λόγον, τῷ μὲν δοκεῖν, ὅτι μὴ πρότερον αὐτῆ τοῦτο δοκιμάσασα ἦν παλαιοῦ νόμου κεκρατηκότος, μὴ ἄλλως τιὰ παρὰ Ῥωμαίοις θεοποιεῖσθαι, μὴ οὐχὶ ψήφῳ καὶ δόγματι συγκλήτου· τῇ δ' ἀληθεία, ὅτι μὴ δὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρίσεώς τε καὶ συστάσεως ἢ σωτήριος τοῦ θείου κηρύγματος ἐδέϊτο διδασκαλία. Ταύτης δ' οὖν ἀπωσαμένης τὸν προσαγγελθέντα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λόγον τῆς Ῥωμαίων βουλῆς, τὸν Τιβέριον, ἦν καὶ πρότερον εἶχε γνώμην τηρήσαντα, μηδὲν ἄτοπον κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπινοῆσαι. Ταῦτα Τερτυλλιανὸς τοὺς Ῥωμαίων νόμους ἠκριβωκῶς ἀνῆρ, τὰ τε ἄλλα ἔνδοξος, καὶ τῶν μάλιστα ἐπὶ Ῥώμῃ λαμπρῶν, ἐν τῇ γραφείῳ μὲν

αὐτῷ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ, μεταβληθείση δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλ- 48
λάδα γλώτταν, ὑπὲρ Χριστιανῶν Ἀπολογία, τίθησι κατὰ λέξιν
τοῦτον ἱστορῶν τὸν τρόπον·

Ἴνα δὲ καὶ ἐκ τῆς γενέσεως διαλεχθῶμεν τῶν τοιούτων νόμων, παλαιὸν Tert. Apol. 5.
ἦν δόγμα, μηδένα θεὸν ὑπὸ βασιλείως καθιεροῦσθαι, πρὶν ὑπὸ τῆς συγκλή-
του δοκιμασθῆναι. Μάρκος Αἰμίλιος οὕτως περὶ τινος εἰδώλου πεποιήκεν
Ἀλβούρνου. Καὶ τοῦτο ὑπὲρ τοῦ ἡμῶν λόγου πεποιήται, ὅτι παρ' ἡμῖν
ἀνθρωπεία δοκιμῇ ἢ θεότης δίδοται. Ἐὰν μὴ ἀνθρώπων θεὸς ἀρέση, θεὸς
οὐ γίνεται. Οὕτως κατὰ γε τοῦτο, ἄνθρωπον θεῷ ἴλεων εἶναι προσήκει.
Τιβέριος οὖν ἐφ' οὗ τὸ τῶν Χριστιανῶν ὄνομα εἰς τὸν κόσμον εἰσελήλυ-
θεν, ἀγγελθέντος αὐτῷ ἐκ Παλαιστίνης τοῦ δόγματος τούτου ἔνθα πρῶτον
ἤρξατο, τῇ συγκλήτῳ ἀνεκουώσατο, δῆλος ὢν ἐκείνοις, ὡς τῷ δόγματι
ἀρέσκειται. Ἡ δὲ σύγκλητος, ἐπεὶ οὐχ αὕτη δεδοκιμάκει, ἀπόσατο· ὁ δὲ
ἐν τῇ αὐτοῦ ἀποφάσει ἔμεινεν, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῶν Χριστιανῶν
κατηγόροις·

τῆς οὐρανίου προνοίας κατ' οἰκονομίαν τοῦτ' αὐτῷ πρὸς νοῦν
βαλλομένης, ὡς ἂν ἀπαραποδίστως ἀρχὰς ἔχων ὁ τοῦ εὐαγγελίου
λόγος πανταχόσε γῆς διαδράμοι.

CAP. III.

Ὅπως εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐν βραχεῖ χρόνῳ διέδραμεν ὁ περὶ τοῦ
Χριστοῦ λόγος.

Οὕτω δῆτα οὐρανίῳ δυνάμει καὶ συνεργίᾳ, ἀθρόως οἶά τις
ἡλίου βολῆ, τὴν σύμπασαν οἰκουμένην ὁ σωτήριος κατηύγαξε
λόγος, αὐτίκα ταῖς θείαις ἐπομένως γραφαῖς, * ἐπὶ πάσαν προῆι Ps. xviii.
τὴν γῆν ὁ φθόγγος τῶν θεσπεσίων εὐαγγελιστῶν τε αὐτοῦ (xix.) 4.
καὶ ἀποστόλων, 'καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα
αὐτῶν.' Καὶ δῆτα ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις τε καὶ κόμας, πλη-
θυσίας ἄλωνος δίκην, μυριάνδροι καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκ-
κλησίαι συνεστήκεσαν, οἷ τε ἐκ προγόνων διαδοχῆς καὶ τῆς 48
ἀνέκαθεν πλάνης παλαιᾷ νόσῳ δεισιδαιμονίας εἰδώλων τὰς
ψυχὰς πεπεδημένοι, πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως διὰ τῆς
τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ διδασκαλίας τε ὁμοῦ καὶ παραδοξοποιίας,
ὥσπερ δεινῶν δεσποτῶν ἀπηλλαγμένοι, εἰργμῶν τε χαλεπωτά-
των λύσιν εὐράμενοι, πάσης μὲν δαιμονικῆς κατέπτουον πολυ-
θείας, ἕνα δὲ μόνον εἶναι Θεὸν ὠμολόγουσαν τὸν τῶν συμπάντων
δημιουργόν, τοῦτόν τε αὐτὸν θεσμοῖς ἀληθοῦς εὐσεβείας δι'
ἐνθέου καὶ σώφρονος θρησκείας τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν τῷ

τῶν ἀνθρώπων βίῳ κατασπαρείσης ἐγέραιρον. Ἄλλὰ γὰρ τῆς χάριτος ἤδη τῆς θείας καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ χεομένης ἔθνη, καὶ
 Acts x. 1 sq. πρώτου μὲν κατὰ τὴν Παλαιστινῶν Καισάρειαν Κορνηλίου σὺν ὄλῳ τῷ οἴκῳ, δι' ἐπιφανείας θειοτέρας ὑπουργίας τε Πέτρου, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν καταδεξαμένου, πλείστων τε καὶ ἄλλων ἐπ' Ἀντιοχείας Ἑλλήνων, οἷς οἱ κατὰ τὸν Στεφάνου διωγμὸν διασπαρέντες ἐκήρυξαν, ἀνθούσης ἄρτι καὶ πληθούσης τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας, ἐν ταυτῷ τε ἐπιπαρόντων
 Ib. xiii. 1. πλείστων ὄσων τῶν τε ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφητῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς Βαρνάβα καὶ Παύλου, ἐτέρου τε πλήθους ἐπὶ τούτοις ἀδελφῶν, ἢ Χριστιανῶν προσηγορία τότε πρώτον αὐτόθι ὡσπερ
 Ib. xi. 26, 28. ἀπ' εὐθαλοῦς καὶ γονίμου πηγῆς ἀναδίδονται. Καὶ Ἀγαθος μὲν, εἰς τῶν συνόντων αὐτοῖς προφητῶν, περὶ τοῦ μέλλειν
 50 ἔσσεσθαι λιμὸν προθεσπίζει. Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας ἐξυπη-
 ρετησόμενοι τῇ τῶν ἀδελφῶν παραπέμπονται διακονία.

CAP. IV.

Ὡς μετὰ Τιβέριον Γάϊος Ἰουδαίων βασιλέα καθίστησιν Ἀγρίππαν, τὸν Ἡρώδην αἰδίῳ ζημιώσας φυγῇ.

A. D. 37.

Τιβέριος μὲν οὖν ἀμφὶ τὰ δύο καὶ εἴκοσι βασιλεύσας ἔτη τελευτᾷ· μετὰ δὲ τούτου Γάϊος τὴν ἡγεμονίαν παραλαβὼν, αὐτίκα τῆς Ἰουδαίων ἀρχῆς Ἀγρίππα τὸ διάδημα περιτίθησιν, βασιλέα καταστήσας αὐτὸν τῆς τε Φιλίππου καὶ τῆς Λυσανίου τετραρχίας. Πρὸς αἷς μετ' οὐ πολὺν αὐτῷ χρόνον καὶ τὴν Ἡρώδου τεταρχίαν παραδίδωσιν, αἰδίῳ φυγῇ τὸν Ἡρώδην (οὗτος δ' ἦν ὁ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος) σὺν καὶ τῇ γυναικὶ Ἡρωδιάδι, πλείστων ἔνεκα ζημιώσας αἰτιῶν· Μάρτυς Ἰώσηπος καὶ τούτων. Κατὰ δὲ τούτου Φίλων ἐγνωρίζετο, πλείστοις
 51 ἀνὴρ οὐ μόνον τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ὀρρωμένων παιδείας ἐπισημότατος. Τὸ μὲν οὖν γένος ἀνέκαθεν Ἑβραῖός ἦν, τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐν τέλει διαφανῶν οὐδενὸς χείρων. Περὶ μὲν οὖν τὰ θεῖα καὶ πάτρια μαθήματα, ὅσον τε καὶ ὀπηλίκον εἰσενήνεκται πόνον, ἔργῳ πᾶσι δηλός· καὶ περὶ τὰ φιλόσοφα δὲ καὶ ἐλευθέρια τῆς ἔξωθεν παιδείας οἷός τις ἦν, οὐδὲν δεῖ λέγειν· ὅτε καὶ μάλιστα τὴν κατὰ Πλά-

Jos. Ant. xviii. 7. 2.

τωνα καὶ Πυθαγόραν ἐξηλωκῶς ἀγωγῆν, διενεγκεῖν ἅπαντας τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἱστορεῖται.

CAP. V.

Ὡς Φίλων ὑπὲρ Ἰουδαίων πρεσβείαν ἐστείλατο πρὸς Γάϊον.

Καὶ δὴ τὰ κατὰ Γάϊον οὗτος Ἰουδαίοις συμβάντα πέντε βιβλίοις παραδίδωσι, ὁμοῦ τὴν Γαίου διεξιῶν φρενοβλάβειαν, ὡς ἂν θεὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύσαντος, καὶ μυρία περὶ τὴν ἀρχὴν ἐνυβρίσαντος, τὰς τε κατ' αὐτὸν Ἰουδαίων τλαιπωρίας, καὶ ἦν αὐτὸς ὁ Φίλων στειλάμενος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁμοεθνῶν ἐποιήσατο πρεσβείαν, ὅπως τε ἐπὶ τοῦ Γαίου καταστὰς ὑπὲρ τῶν πατρίων νόμων, οὐδέν τι πλέον γέλωτος καὶ διασυρμῶν ἀπηνέγκατο, μικροῦ δεῖν καὶ τὸν περὶ τῆς ζωῆς ἀνατλὰς κίνδυνον. Μένμνηται δὲ καὶ τούτων ὁ Ἰώσηπος ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς ἀρχαιολογίας, κατὰ λέξιν ταῦτα γράφων·

Καὶ δὴ στάσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης Ἰουδαίων τε οἱ ἐνοικοῦσι καὶ Ἑλλήνων, τρεῖς ἀφ' ἑκατέρας τῆς στάσεως πρεσβευταὶ αἰρεθέντες, παρῆσαν ὡς τὸν Γάϊον. Καὶ ἦν γὰρ τῶν Ἀλεξανδρέων πρέσβευον εἰς Ἀπίων, ὃς πολλὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐβλασφήμησεν, ἄλλα τε λέγων, καὶ ὡς τῶν Καίσαρος τιμῶν περιορῶν πάντων γούν, ὅσοι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ ὑποτελεῖς εἴεν, βωμοὺς τῷ Γαίῳ καὶ ναοὺς ἰδρυμένων, τὰ τε ἄλλα ἐν πᾶσιν αὐτὸν ὡσπερ τοὺς θεοὺς δεχομένων, μόνους τοῦσδε ἄδοξον ἡγείσθαι ἀνδριάσι τιμῶν, καὶ ὄρκιον αὐτοῦ τὸ ὄνομα ποιείσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ χαλεπὰ Ἀπίωνος εἰρηκότος, ὑφ' ὧν ἀρθῆναι ἤλπιζε τὸν Γάϊον, καὶ εἰκὸς ἦν, Φίλων ὁ προσετῶς τῶν Ἰουδαίων τῆς πρεσβείας, ἀνῆρ τὰ πάντα ἔνδοξος, Ἀλεξάνδρου τε τοῦ ἀλαβάρχου ἀδελφὸς ὢν, καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἄπειρος, οἷός τε ἦν ἐπ' ἀπολογία χωρεῖν τῶν κατηγορημένων. Διακλείει δ' αὐτὸν Γάϊος, κελύσας ἐκποδῶν ἀπελθεῖν· περιοργῆς τε ὢν, φανερὸς ἦν ἐργασόμενος τι δεινὸν αὐτοῦς. Ὁ δὲ Φίλων ἕξεισι περινβρισμένος, καὶ φησὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους οἱ περὶ αὐτὸν ἦσαν, ὡς χρή θαρρεῖν, Γαίου μὲν αὐτοῖς ὠργισμένου, ἔργῳ δὲ ἤδη τὸν Θεὸν ἀντιπαρεξάγοντος.

Ταῦτα ὁ Ἰώσηπος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φίλων ἐν ἧ συνέγραψε Πρεσβεία, τὰ κατὰ μέρος ἀκριβῶς τῶν τότεπραχθέντων αὐτῷ δηλοῖ· ὧν τὰ πλείστα παρῆς, ἐκείνα μόνον παραθήσομαι, δι' ὧν τοῖς ἐντυγχάνουσι προφανῆς γενήσεται δῆλωσις τῶν ἅμα τε καὶ οὐκ εἰς μικρὸν τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολμημένων ἔνεκεν Ἰουδαίοις συμβεβηκότων. Πρῶτον δὴ οὖν κατὰ Τιβέριον, ἐπὶ

Jos. Ant.
xviii. 8. 1.

52

μὲν τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἱστορεῖ Σηιανὸν τῶν τότε παρὰ βασιλεῖ τὰ μέγιστα δυνάμενον, ἄρδην τὸ πᾶν ἔθνος ἀπολέσθαι σπουδῆν εἰσηγηοχένα, ἐπὶ δὲ τῆς Ἰουδαίας Πιλάτου, καθ' ὃν τὰ περὶ τὸν Σωτῆρα τετόλμητο, περὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔτι τότε συνεστῶς ἱερὸν, ἐπιχειρήσαντά τι παρὰ τὸ Ἰουδαίοις ἐξόν, τὰ μέγιστα αὐτοὺς ἀναταράξαι.

53

CAP. VI.

Ἔσα Ἰουδαίοις συνερρήη κακὰ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τόλμαν.

Μετὰ δὲ τὴν Τιβερίου τελευταίην, Γάϊον τὴν ἀρχὴν παρειληφότα, πολλὰ μὲν εἰς πολλοὺς καὶ ἄλλα ἐνυβρίσαι, πάντων δὲ μάλιστα τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος οὐ σμικρὰ καταβλάψαι· ἃ καὶ ἐν βραχεῖ πάρεστι διὰ τῶν αὐτοῦ καταμαθεῖν φωνῶν, ἐν αἷς κατὰ λέξιν ταῦτα γράφει·

Philo, Legat.
ad Caium, 43.

Τοσαύτη μὲν οὖν τις ἢ τοῦ Γαίου περὶ τὸ ἦθος ἦν ἀνωμαλία πρὸς ἀπαντας, διαφερόντως δὲ πρὸς τὸ Ἰουδαίων γένος· ᾧ χαλεπῶς ἀπεχθανόμενος, τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι προσευχὰς, ἀπὸ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος, σφετερίζεται, καταπλήσας εἰκόνων καὶ ἀνδριάντων τῆς ἰδίας μορφῆς. Ὁ γὰρ ἐτέρων ἀνατιθέντων ἐφίεις, αὐτὸς ἰδρύετο δυνάμει. Τὸν δ' ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει νεῶν, ὃς λοιπὸν ἦν ἄψαστος ἀσυλίας ἡξιωμένος τῆς πάσης, μεθρημόζετο καὶ μετεσχημάτιζεν εἰς οἰκείον ἱερὸν, ἵνα Διὸς ἐπιφα-

54 νοὺς νέου χρηματίζη Γαίου.

Μυρία μὲν οὖν ἄλλα δεινὰ καὶ πέρα πάσης διηγῆσεως ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότα Ἰουδαίοις, ἐπὶ τοῦ δηλουμένου, ἐν δευτέρῳ συγγράμματι ᾧ ἐπέγραψε, 'Περὶ Ἀρετῶν,' ἱστορεῖ. Συνάδει δ' αὐτῷ καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὁμοίως ἀπὸ τῶν Πιλάτου χρόνων καὶ τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τετολμημένων τὰς κατὰ παντὸς τοῦ ἔθνους ἐνάρξασθαι σημαίνων συμφοράς. Ἄκουε δ' οὖν οἷα καὶ οὗτος ἐν δευτέρῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου αὐταῖς συλλαβαῖς δηλοῖ λέγων·

Jos. Bell.
Jud. ii. 9. 2.

Πεμφθεῖς δὲ εἰς Ἰουδαίαν ἐπίτροπος ὑπὸ Τιβερίου Πιλάτος, νύκτωρ κεκαλυμμένας εἰς Ἱεροσόλυμα παρεσκομίζει τὰς Καίσαρος εἰκόνας· σημαῖαι καλοῦνται. Τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην ταραχὴν ἤγειρε τοῖς Ἰουδαίοις· οἱ γὰρ ἐγγὺς πρὸς τὴν ὄψιν ἐξεπλάγησαν, ὡς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νόμων· οὐδὲν γὰρ ἀξιούσιν ἐν τῇ πόλει δείκλον τίθεσθαι.

Ταῦτα δὲ συγκρίνας τῇ τῶν εὐαγγελίων γραφῇ, εἶση ὡς οὐκ

εἰς μακρὰν αὐτοὺς μετῆλθεν, ἣν ἔρρηξαν ἐπ' αὐτοῦ Πιλάτου φωνῆν, δι' ἧς οὐκ ἄλλον ἢ μόνον ἔχειν ἐπεβόων Καίσαρα βασι- Josn xix. 19.
λέα. Εἶτα δὲ καὶ ἄλλην ἐξῆς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἱστορεῖ μετελθεῖν αὐτοὺς συμφορὰν ἐν τούτοις·

Μετὰ δὲ ταῦτα ταραχὴν ἐτέραν ἐκίνει, τὸν ἱερὸν θησαυρὸν, καλεῖται δὲ Jos. Bell. Jud. ii. 9. 4.
Κορβανᾶς, εἰς καταγωγὴν ὑδάτων ἐξαναλίσκων· κατῆει δὲ ἀπὸ τριακο- **55**
σίων σταδίων. Πρὸς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀγανάκτησις ἦν. Καὶ τοῦ Πι-
λάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα, περιστάντες τὸ βῆμα κατεβόων. Ὁ δὲ,
προῆδει γὰρ αὐτῶν τὴν ταραχὴν, τῷ πλήθει τοὺς στρατιώτας ἐνόπλους
ἴστησιν, ἐσθήσεσιν ἰδιωτικαῖς κεκαλυμμένους ἐγκαταμίξας. Καὶ ξίφει μὲν
χρήσασθαι κωλύσας, ξύλοις δὲ παίειν τοὺς κεκραγότες ἐγκελευσάμενος,
σύνθημα δίδωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος. Τυπτόμενοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, πολλοὶ
μὲν ἀπὸ τῶν πληγῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἐν τῇ φυγῇ καταπατη-
θέντες ἀπόλωντο· πρὸς δὲ τὴν συμφορὰν τῶν ἀνηρημένων καταπλαγὲν τὸ
πλήθος ἐσιώπησεν.

Ἐπὶ τούτοις μυρίας ἄλλας ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις κεκινῆσθαι νεωτεροποιίας ὁ αὐτὸς ἐμφαίνει, παριστὰς, ὡς οὐδαμῶς ἐξ ἐκείνου διέλιπον τὴν τε πόλιν καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἅπασαν στάσεις καὶ πόλεμοι, καὶ κακῶν ἐπάλληλοι μηχαναί, εἰσότε τὸ πανύστατον ἢ κατὰ Οὐεσπασιανὸν αὐτοὺς μετῆλθε πολιορκία. Ἰουδαίους μὲν οὖν ὦν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολμήκασιν, ταύτη πη τὰ ἐκ τῆς θείας μετῆει δίκης.

CAP. VII.

Ὡς καὶ Πιλάτος ἑαυτὸν διεχρήσατο.

Οὐκ ἀγνοεῖν δὲ ἄξιον, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνου τὸν ἐπὶ τοῦ Σωτήρος Πιλάτου, κατὰ Γάϊου, οὐ τοὺς χρόνους διέξιμεν, τοσαύταις περιπεσεῖν κατέχει λόγος συμφοραῖς, ὡς ἐξ ἀνάγκης αὐτοφονευτὴν ἑαυτοῦ καὶ τιμωρὸν αὐτόχειρα γενέσθαι, τῆς θείας, ὡς ἔοικε, δίκης οὐκ εἰς μακρὸν αὐτὸν μετελθούσης. Ἱστοροῦσιν Ἑλλήνων οἱ τὰς Ὀλυμπιάδας ἅμα τοῖς κατὰ χρόνους πεπραγμένοις ἀναγράψαντες.

CAP. VIII.

56

Περὶ τοῦ κατὰ Κλαύδιον γενομένου λιμοῦ.

Ἄλλὰ γὰρ Γάϊου οὐδ' ὄλοις τέτταρσιν ἔτεσι τὴν ἀρχὴν κατα-

A. D. 41.

σχόντα Κλαύδιος αὐτοκράτωρ διαδέχεται. Καθ' ὃν λιμοῦ τὴν οἰκουμένην πείσαντος, (τοῦτο δὲ καὶ οἱ πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγος συγγραφεῖς ταῖς αὐτῶν ἱστορίαις παρέδοσαν,) ἡ κατὰ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων Ἀγάβου προφήτου περὶ τοῦ μέλλειν ἔσεσθαι λιμὸν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην πέρασ ἐλάμβανε πρόρρησις. Τὸν δὲ κατὰ Κλαύδιον λιμὸν ἐπισημνηνόμενος ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Λουκᾶς, ἱστορήσας τε, ὡς ἄρα διὰ Παύλου καὶ Βαρνάβα οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐξ ὧν ἕκαστος ἠγύπορει διαπεμφόμενοι ἦσαν, ἐπιφέρει λέγων.

CAP. IX.

Μαρτύριον Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου.

Acts xii. 1.

Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν, (δῆλον ὅτι ἐπὶ Κλαυδίου,) ἐπέβαλεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης τὰς χεῖρας, κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀνείλε δὲ Ἰακώβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα.

Περὶ τούτου δ' ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου καὶ ἱστορίαν μνήμης ἀξίαν ἐν τῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἐβδόμῃ παρατίθεται, ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ φάσκων, ὅτι δὴ ὁ εἰσαγαγὼν αὐτὸν εἰς δικαστήριον, μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδὼν, κινηθεὶς ὡμολόγησεν
57 εἶναι καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν Χριστιανόν.

Συναπήχθησαν οὖν ἄμφω, φησὶ, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἤξιωσεν ἀφεθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου. Ὁ δὲ ὀλίγον σκεψάμενος, "Εἰρήνη σοι," εἶπε, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ὁμοῦ ἐκαταομήθησαν.

Τοτηνικαῦτα δὲ, ὡς φησιν ἡ θεία γραφή, ἰδὼν Ἡρώδης ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβου ἀναιρέσει, ὅτι δὴ πρὸς ἡδονῆς εἶη τὸ πραχθὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ἐπιτίθεται καὶ Πέτρῳ, δεσμοῖς τε αὐτὸν παραδοῦς, ὅσον οὕτω καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἐνήργησεν ἂν, εἰ μὴ διὰ θείας ἐπιφανείας ἐπιστάντος αὐτῷ νύκτωρ ἀγγέλου, παραδόξως τῶν εἰργμῶν ἀπαλλαγείς, ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος ἀφείται διακουίαν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Πέτρον οὕτως εἶχεν οἰκονομίας.

CAP. X.

Ὡς Ἀγρίππας ὁ καὶ Ἡρώδης Ἀποστόλους διώξας τῆς θείας παρατίκα
δίκης ἦσθετο.

Τὰ δέ γε τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐγχειρήσεως τοῦ βασι- A. D. 44.
λέως οὐκέτ' ἀναβολῆς εἶχετο, ἀλλὰ γέτοι αὐτὸν ὁ τῆς θείας
δίκης τιμωρὸς διάκονος μετήει, παρατίκα μετὰ τὴν τῶν ἀπο-
στόλων ἐπιβουλὴν, ὡς ἡ τῶν Πράξεων ἱστορεῖ γραφῆ, ὁρμή-
σαντα μὲν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ἐν ἐπισήμῳ δ' ἐνταῦθα ἑορτῆς
ἡμέρα λαμπρᾷ καὶ βασιλικῇ κοσμησάμενον ἐσθῆτι, ὑψηλὸν τε
πρὸ βήματος δημηγορήσαντα· τοῦ γάρ τοι δήμου παντὸς ἐπευ-
φημήσαντος ἐπὶ τῇ δημηγορίᾳ, ὡς 'ἐπὶ Θεοῦ φωνῇ καὶ οὐκ Acts xii. 22,
23.
ἀνθρώπου,' παραχρήμα τὸ λόγιον πατάξαι αὐτὸν ἄγγελον Κυρίου
ἱστορεῖ, γενόμενόν τε σκωληκόβρωτον ἐκψύξαι. Θαυμάσαι δ'
ἄξιον τῆς περὶ τὴν θείαν γραφῆν καὶ ἐν τῷδε τῷ παραδόξῳ
συμφωνίας τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν. Καθ' ἣν ἐπιμαρτυρῶν
τῇ ἀληθείᾳ δῆλός ἐστιν ἐν τόμῳ τῆς ἀρχαιολογίας ἐννεακαιδε-
κάτῳ, ἔνθα αὐτοῖς γράμμασιν ὧδέ πως τὸ θαῦμα διηγεῖται·

Τρίτον δ' ἔτος αὐτῷ βασιλεύοντι τῆς ὅλης Ἰουδαίας πεπλήρωτο, καὶ Jos. Ant.
xix. 8. 2.
παρῆν εἰς πόλιν Καισάρειαν, ἣ τὸ πρότερον Στράτωνος Πύργος ἐκαλεῖτο.
συνετέλει δ' ἐνταῦθα θεωρίας εἰς τὴν Καίσαρος τιμὴν, ὑπὲρ τῆς ἐκείνου
σωτηρίας ἑορτὴν τινα ταύτην ἐπιστάμενος. Καὶ παρ' αὐτὴν ἦθροιστο τῶν
κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐν τέλει καὶ προβεβηκότων εἰς ἀξίαν πλῆθος. Δευτέρα
δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρα, στολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ ἀργύρου πεποιημένην πᾶ-
σαν, ὡς θαυμάσιον ὑφὴν εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. 58
Ἐνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπιβολαῖς ὁ ἄργυρος καταυ-
γασθεὶς θαυμασίως ἀπέστιλβε, μαρμαίρων τι φοβερὸν καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν
ἀτενίζουσι φρικῶδες. Εὐθύς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδ' ἐκείνῳ πρὸς ἀγαθοῦ
ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων, θεὸν προσαγορεύοντες, 'Εὐμενὴς τε εἶης,
ἐπιλέγοντες· 'εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν, ἀλλὰ τοῦντεῦθεν
κρείττονά σε θνητῆς τῆς φύσεως ὁμολογοῦμεν.' Οὐκ ἐπέπληξε τούτοις
ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τὴν κολακείαν ἀσεβοῦσαν ἀπετρίψατο. Ἀνακύψας δὲ
μετ' ὀλίγον, τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ὑπερκαθεζόμενον εἶδεν ἄγγελον. Τούτον (Cf. Jos. I. c.
τὸν Βουβῶνα.
...)
εὐθύς ἐνόησε κακῶν εἶναι αἴτιον, τὸν καὶ ποτὲ τῶν ἀγαθῶν γενόμενον, καὶ
διακάρδιον ἔσχεν ὀδύνην. Ἄθρουν δ' αὐτῷ τῆς κοιλίας προσέφευσε ἄλγημα,
μετὰ σφοδρότητος ἀρξάμενον. Ἀναθεωρῶν οὖν πρὸς τοὺς φίλους, 'Ὁ θεὸς
ὑμῖν ἐγὼ,' φησὶν, 'ἥδη καταστρέφει ἐπιτάττομαι τὸν βίον, παραχρήμα τῆς
εἰμαρμένης τὰς ἄρτι μου κατεψευσμένας φωνὰς ἐλεγχούσης. Ὁ κληθεὶς
ἀθάνατος ὑφ' ὑμῶν, ἥδη θανεῖν ἀπάγομαι. Δεκτέον δὲ τὴν πεπρωμένην,

ἢ Θεὸς βεβούληται. Καὶ γὰρ βεβιώκαμεν οὐδαμῆ φαύλως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακαριζομένης λαμπρότητος.' Ταῦτα δὲ λέγων, ἐπιτάσει τῆς ὀδύνης καταπονεῖτο. Μετὰ σπουδῆς οὖν εἰς τὸ βασιλεῖον ἐκομίσθη, καὶ διῆξε λόγος εἰς πάντας, ὡς ἔχοι τοῦ τεθνήαι παντάπασι μετ' ὀλίγον. Ἡ πληθὺς δ' αὐτίκα σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐπὶ σάκκον καθεσθείσα τῷ πατρίῳ νόμφ τὸν Θεὸν ἰκέτεον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως· οἰμωγῆς τε πάντ' ἦν ἀνάπλευα καὶ θρήνων. Ἐν ὑψηλῷ δ' ὁ βασιλεὺς δωματίῳ κατακείμενος, καὶ κάτω βλέπων αὐτοὺς πρηεῖς προσπίπτοντας, ἄδακρυς οὐδ' αὐτὸς ἔμενεν. Συνεχῶς δ' ἐφ' ἡμέρας πέντε τῷ τῆς γαστρὸς ἀλγίματι διεργασθεὶς, τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀπὸ γενέσεως ἄγων πεντηκοστὸν ἔτος καὶ τέταρτον, τῆς δὲ 59 βασιλείας ἑβδομον. Τέσσαρας μὲν οὖν ἐπὶ Γαίου Καίσαρος ἐβασίλευσεν ἑνιαυτοὺς, τῆς Φιλίππου μὲν τετραρχίας εἰς τριετίαν ἄρξας, τῷ τετάρτῳ δὲ καὶ τὴν Ἑρώδου προσηληφῶς, τρεῖς δ' ἐπιλαβῶν τῆς Κλαυδίου Καίσαρος αὐτοκρατορίας.

Ταῦτα τὸν Ἰώσηπον μετὰ τῶν ἄλλων ταῖς θείαις συναληθεύοντα γραφαῖς ἀποθαυμάζω. Εἰ δὲ περὶ τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν δόξειέ τισι διαφωνεῖν, ἀλλ' ὅγε χρόνος καὶ ἡ πρᾶξις τὸν αὐτὸν ὄντα δείκνυσιν, ἥτοι κατὰ τι σφάλμα γραφικὸν ἐνηλλαγμένου τοῦ ὀνόματος, ἢ καὶ διωνυμίας περὶ τὸν αὐτὸν, οἷα καὶ περὶ πολλοὺς, γεγεννημένης.

CAP. XI.

Περὶ Θευδᾶ τοῦ γόητος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰσάγει τὸν 60 Γαμαλιὴλ ἐν τῇ περὶ τῶν ἀποστόλων σκέψει λέγοντα, ὡς ἄρα κατὰ τὸν δηλούμενον χρόνον ἄνεστη Θευδᾶς, λέγων ἑαυτὸν εἶναι τινα· ὃς κατελύθη, καὶ πάντες ὅσοι ἐπέιθοντο αὐτῷ διελύθησαν· φέρε καὶ τὴν περὶ τούτου παραθώμεθα τοῦ Ἰωσήπου γραφήν. Ἱστορεῖ τοίνυν αὐθις κατὰ τὸν ἀρτίως δεδηλωμένον αὐτοῦ λόγον, αὐτὰ δὲ ταῦτα κατὰ λέξιν·

Jos. Ant. xx.
5. 1.

Φάιδου δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, γόης τις ἀνὴρ, Θευδᾶς ὀνόματι, πείθει τὸν πλείστον ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις ἐπεσθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν αὐτῷ. Προφήτης γὰρ ἔλεγεν εἶναι, καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, δίοδον ἔφη παρέξειν αὐτοῖς ῥάδιαν. Καὶ ταῦτα λέγων, πολλοὺς ἠπάτησεν. Οὐ μὴν ἔλασεν αὐτοὺς τῆς ἀφροσύνης ὄνασθαι Φάδος, ἀλλ' ἐξέπεμψεν ἴλην ἰππέων ἐπ' αὐτοὺς, ἣτις ἀπροσδοκίτως ἐπιπεσοῦσα, πολλοὺς μὲν ἀνείλε, πολλοὺς δὲ ζώντας ἔλαβεν· αὐτὸν τε τὸν Θευδᾶν ζωγρήσαντες, ἀποτέμνουσι τὴν κεφαλὴν, καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

CAP. XII.

Περὶ Ἑλένης τῆς τῶν Ὀσροηνῶν βασιλίδος.

Τούτοις ἐξῆς καὶ τοῦ κατὰ Κλαύδιον γενομένου λιμοῦ, μνημονεύει ὧδέ πως.

Ἐπὶ τούτοις γε καὶ τὸν μέγαν λιμὸν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν συνέβη γενέ- Jos. Ant. xx.
σθαι, καθ' ἣν καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη πολλῶν χρημάτων ὠνησαμένη σίτου 5. 2.
ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, διένειμε τοῖς ἀπορουμένοις. 61

Σύμφωνα δ' ἂν εὔροις καὶ ταῦτα τῇ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων γραφῇ, περιεχούσῃ ὡς ἄρα τῶν κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν μαθητῶν,

καθὼς ἠμπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος εἰς διακονίαν ἀποστεῖλαι τοῖς κατοικουσί- Acts xi. 29.
σιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστεύσαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέ-
ρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Παύλου.

Τῆς γέ τοι Ἑλένης, ἧς δὴ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐποίησατο μνήμην, εἰσέτι νῦν στῆλαι διαφανεῖς ἐν προαστείοις δείκνυνται τῆς νῦν Αἰλίας. Τοῦ δὲ Ἀδιαβηνῶν ἔθνος αὕτη βασιλεύσαι ἐλέγετο.

CAP. XIII.

Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου.

Ἄλλὰ γὰρ τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς πάντας ἀνθρώπους ἤδη διαδομένης πίστεως, ὃ τῆς ἀνθρώπων πολέμιος σωτηρίας, τὴν βασιλεύουσαν προαρπάσασθαι πόλιν μηχανώμενος, ἐνταῦθα Σίμωνα τὸν πρόσθεν δεδηλωμένον ἄγει, καὶ δὴ ταῖς ἐντέχνοις τάνδρὸς συναιρούμενος γοητείαις πλείους τῶν τὴν Ῥώμην οἰκούντων ἐπὶ τὴν πλάνην σφετερίζεται. Δηλοῖ δὲ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς διαπρέψας λόγῳ Ἰουστίνου, περὶ οὗ τὰ προσήκοντα κατὰ καιρὸν παραθήσομαι. Καί μοι λαβὼν ἀνάγνωθι τοῦδε τὴν γραφὴν, ἣν ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Ἀντωνῖνον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος Ἀπολογία γράφων ὧδέ φησιν·

Καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου εἰς οὐρανὸν, προεβάλλοντο οἱ δαί- S. Justin M.
μονες ἀνθρώπους τινὰς, λέγοντας ἑαυτοὺς εἶναι θεοὺς· οἱ οὐ μόνον οὐκ Apol. i. 26.
ἐδιώχθησαν ὑφ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἠξιώθησαν· Σίμωνα μὲν τινα Σαμαρεῖα τὸν ἀπὸ κόμης λεγομένης Γιττῶν, ὃς ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος διὰ

61 τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις μαγικὰς ποιήσας ἐπὶ τῇ πόλει ὑμῶν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάντι παρ' ὑμῖν ὡς θεὸς τετίμηται, ἐν τῷ Τίβερι ποταμῷ μεταξύ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην, ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΩ ΣΑΓΚΤΩ,

ὅπερ ἐστὶ 'Σίμωνι θεῷ ἀγίῳ.'

Καὶ σχεδὸν μὲν πάντες Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, ὡς τὸν πρῶτον θεὸν ἐκείνον ὁμολογοῦντες προσκυνοῦσι. Καὶ Ἑλένην τινὰ τὴν συμπεριουστήσανα αὐτῷ κατ' ἐκείνο καιροῦ, πρότερον ἐπὶ τέγουσιν σταθείσαν ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης, τὴν ἀπ' αὐτοῦ πρῶτην ἔννοιαν λέγουσιν.

S. Iren. adv.
Hær. i. 23.

Ταῦτα μὲν οὗτος. Συνάδει δ' αὐτῷ καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐν πρώτῳ τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις, ὁμοῦ τὰ περὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ μιανὰν αὐτοῦ διδασκαλίαν ὑπογράφων, ἦν ἐπὶ τοῦ παρόντος περιττὸν ἂν εἶη καταλέγειν, παρὸν τοῖς βουλομένοις, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν κατὰ μέρος αἰρεσιάρχων τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς βίους, καὶ τῶν ψευδῶν δογμάτων τὰς ὑποθέσεις, τὰ τε πᾶσιν αὐτοῖς ἐπιτετηδευμένα διαγινῶναι, οὐ κατὰ πάρεργον τῇ δεδηλωμένῃ τοῦ Εἰρηναίου παραδεδομένα βίβλῳ. Πάσης μὲν οὖν ἀρχηγὸν αἱρέσεως πρῶτον γενέσθαι τὸν Σίμονα παρειλήφαμεν. Ἐξ οὗ καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὴν κατ' αὐτὸν μετιόντες αἵρεσιν, τὴν σόφρονα καὶ διὰ καθαρότητα βίου παρὰ τοῖς πᾶσι βεβοημένην Χριστιανῶν φιλοσοφίαν ὑποκρινόμενοι, ἧς μὲν ἔδοξαν ἀπαλλάττεσθαι περὶ τὰ εἰδῶλα δεισιδαιμονίας οὐδὲν ἦττον αὐθις ἐπιλαμβάνονται, καταπίπτοντες ἐπὶ γραφὰς καὶ εἰκόνας, αὐτοῦ τε τοῦ Σίμωνος καὶ τῆς σὺν αὐτῷ δηλωθείσης Ἑλένης, θυμιάμασί τε καὶ θυσῖαις καὶ σπονδαῖς τούτους θρησκεύειν ἐγχειροῦντες. Τὰ δὲ τούτων αὐτοῖς ἀπορρητότερα, ὧν φασὶ τὸν πρῶτον ἐπακούσαντα ἐκπλαγήσεσθαι, καὶ κατὰ τι παρ' αὐτοῖς λόγιον ἐγγραφον 'θαμβωθήσεσθαι,' θάμβους ὡς ἀληθῶς καὶ φρενῶν ἐκστάσεως

63 καὶ μανίας ἔμπλεα τυγχάνει, τοιαῦτα ὄντα, ὡς μὴ μόνου μὴ δυνατὰ εἶναι παραδοθῆναι γραφῇ, ἀλλ' οὐδὲ χεῖλεσιν αὐτὸ μόνου δι' ὑπερβολὴν αἰσχρουργίας τε καὶ ἀρρητοποιίας, ἀνδράσι σόφροσι λαληθῆναι. "Ὅτι ποτὲ γὰρ ἂν εἶη ἡ ἐπινοηθεῖη παντὸς αἰσχροῦ μιαιώτερον, τοῦτο πᾶν ὑπερηκόντισεν ἢ τῶνδε μυσαρωτάτῃ αἵρεσιν, ταῖς ἀθλίαις καὶ παντοίων ὡς ἀληθῶς κακῶν 'σεσωρευμέναις' γυναιξίν ἐγκαταπαιζόντων.

2 Tim. iii. 6.

CAP. XIV.

Περὶ τοῦ κατὰ Ῥώμην κηρύγματος Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου.

Τοιούτων κακῶν πατέρα καὶ δημιουργὸν τὸν Σίμωνα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὡσπερὲι μέγαν καὶ μεγάλων ἀντίπαλον τῶν θεοσπεσιῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων, ἡ μισόκαλος καὶ τῆς ἀνθρώπων ἐπίβουλος σωτηρίας πονηρὰ δύναμις προϋστήσατο. Ὅμως δ' οὖν ἡ θεία καὶ ὑπερουράνιος χάρις, τοῖς αὐτῆς συναιρομένη διακόνοις, δι' ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ παρουσίας, ἀναπομνήνῃν τοῦ πονηροῦ τὴν φλόγα ἢ τάχος ἐσβέννυ, ταπεινῶσα δι' αὐτῶν καὶ ἑκαθαιρούσα πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς ^{2 Cor. x. 5.} γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Διὸ δὴ οὔτε Σίμωνος οὔτ' ἄλλου του τῶν τότε φυνύτων συγκρότημά τι κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀποστολικοὺς ὑπέστη χρόνους. Ὑπερενίκα γάρ τοι καὶ ὑπερίσχυε ἅπαντα τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος, ὃ τε Λόγος αὐτὸς ὁ θεῖος ἄρτι θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιλάμψας, αὐτὸς τε ἐπὶ γῆς ἀκμάζων, καὶ τοῖς ἰδίῳι ἀποστόλοις ἐμπολιτευόμενος. Αὐτίκα ὁ δηλωθεὶς γόης ὡσπερ ὑπὸ θείας καὶ παροδόξου μαρμαρυγῆς τὰ τῆς διανοίας πληγεῖς ὄμματα, ὃ τε πρότερον ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐφ' οἷς ἐπονηρεύσατο πρὸς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου κατεφωράθη, μεγίστην καὶ ὑπερπόντιον ἀπάρας πορείαν τὴν ἀπ' ἀνατολῶν, ἐπὶ δυσμᾶς ἔρχετο φεύγων, μόνως ταύτῃ βιωτὸν αὐτῷ κατὰ γνώμην εἶναι οἰόμενος. Ἐπιβὰς δὲ τῆς Ῥωμαίων πόλεως, συναιρομένης αὐτῷ τὰ μεγάλα τῆς ἐφεδρευούσης ἐνταῦθα δυνάμεως, ἐν ὀλίγῳ τοσοῦτον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἤνυστο, ὡς καὶ ἀνδριάντος ἀναθέσει πρὸς αὐτῶν τῆδε οἶα θεὸν τιμηθῆναι. Οὐ μὴν εἰς μακρὸν αὐτῷ ταῦτα προὔχῳρει. Παραπόδας γοῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Κλαυδίου βασιλείας, ἡ πανάγαθος καὶ φιλανθρωποτάτη τῶν ὄλων πρόνοια τὸν καρτερὸν καὶ μέγαν τῶν ἀποστόλων, τὸν ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἀπάντων προήγορον, Πέτρον, ἐπὶ τὴν **64** Ῥώμην ὡς ἐπὶ τηλικούτου λυμεῶνα βίου χειραγωγεῖ, ὃς οἶα τις γενναῖος Θεοῦ στρατηγὸς τοῖς θείοις ὄπλοις φραξάμενος, τὴν πολυτίμητον ἐμπορίαν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἐξ ἀνατολῶν τοῖς κατὰ δύσιν ἐκόμιζεν, φῶς αὐτὸ καὶ λόγον ψυχῶν σωτήριον, τὸ κήρυγμα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας εὐαγγελιζόμενος.

CAP. XV.

Περὶ τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου.

Οὕτω δὴ οὖν ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς τοῦ θείου λόγου, ἡ μὲν τοῦ Σίμωνος ἀπέσβη καὶ παραχρήμα σὺν καὶ τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύναμις, τοσοῦτο δ' ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀκροατῶν τοῦ Πέτρου διανοίαις εὐσεβείας φέγγος, ὡς μὴ τῇ εἰσάπαξ ἰκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι ἀκοῇ, μὴ δὲ τῇ ἀγράφῳ τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλίᾳ παρακλήσεσι δὲ παντοίαις Μάρκον, οὐ τὸ εὐαγγελίου φέρεται, ἀκόλουθον ὄντα Πέτρου λιπαρήσαι, ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγου παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψοι διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνεῖναι, ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ταύτῃ αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς. Γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν φασὶ τὸν ἀπόστολον, ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος, ἡσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ κυρῶσαι τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς ἐκκλησίαις, (Κλήμης ἐν ἕκτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων παρατίθεται τὴν ἱστορίαν, συνεπιμαρτυρεῖ δ' αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας) τοῦ δὲ Μάρκου μνημονεύει τὸν Πέτρον ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ, ἣν καὶ συντάξαι φασὶν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης, σημαίνειν τε τοῦτ' αὐτὸν,

65 τὴν πόλιν τροπικώτερον Βαβυλῶνα προσειπόντα διὰ τούτων·

Cf. infr. vi.
14.

1 Pet. v. 13.

Ἄσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου.

CAP. XVI.

Ὡς πρῶτος ὁ Μάρκος τοῖς κατ' Αἴγυπτον τὴν εἰς τὸν Χριστὸν γνῶσιν ἐκήρυξεν.

Τοῦτον δὲ Μάρκον πρῶτον φασὶν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου στειλάμενον, τὸ εὐαγγέλιον δὲ καὶ συνεγράψατο κηρύξαι, ἐκκλησίας τε πρῶτον ἐπ' αὐτῆς Ἀλεξανδρείας συστήσασθαι. Τοσαύτῃ δ' ἄρα τῶν αὐτόθι πεπιστευκότων πληθὺς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς συνέστη, δι' ἀσκήσεως φιλοσοφωτάτης τε καὶ σφοδροτάτης, ὡς καὶ γραφῆς αὐτῶν ἀξιῶσαι τὰς διατριβὰς καὶ τὰς συνηλύσεις, τά τε συμπόσια, καὶ πάσαν τὴν ἄλλην τοῦ βίου ἀγωγὴν τὸν Φίλωνα.

CAP. XVII.

Οἷα περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἀσκητῶν ὁ Φίλων ἱστορεῖ.

Ὁν καὶ λόγος ἔχει κατὰ Κλαύδιον ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς ὀμιλίαν ἐλθεῖν Πέτρῳ, τοῖς ἐκέισε τότε κηρύττοντι. Καὶ οὐκ ἀπεικὸς ἂν εἶη τοῦτό γε, ἐπεὶ καὶ ὁ φαμεν αὐτῷ σύγγραμμα εἰς ὕστερον καὶ μετὰ χρόνους αὐτῷ πεπονημένον, σαφῶς τοὺς εἰς ἔτι νῦν καὶ εἰς ἡμᾶς πεφυλαγμένους τῆς ἐκκλησίας περιέχει κανόνας. 66 Ἄλλὰ καὶ τὸν βίον τῶν παρ' ἡμῖν ἀσκητῶν ὡς ἐνὶ μάλιστα ἀκριβέστατα ἱστορῶν, γένοιτ' ἂν ἕκδηλος, οὐκ εἰδὼς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποδεχόμενος, ἐκθειάζων τε καὶ σεμνύνων τοὺς κατ' αὐτὸν ἀποστολικοὺς ἄνδρας, ἐξ Ἑβραίων ὡς ἔοικε γεγονότας, ταύτη τε Ἰουδαϊκώτερον τῶν παλαιῶν ἔτι τὰ πλείιστα διατηροῦντας ἔθῳ. Πρῶτον γέτοι τὸ μηδὲν πέρα τῆς ἀληθείας οἴκοθεν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ προσθήσειν οἷς ἱστορήσειν ἔμελλεν ἀπισχυριστάμενος, ἐν ᾧ ἐπέγραψε λόγῳ Ῥωμαίων Φιλοθεωρητικοῦ ἢ Ἰκετῶν, ῥημάτων ἀποστολικῶν καὶ τὰς σὺν αὐτοῖς γυναῖκας ῥημάτων ἀποστολικῶν ἀποκαλεῖσθαι φησι, τὰς αἰτίας ἐπειπῶν τῆς τοιαύτης προσήσεως, ἥτοι γὰρ παρὰ τὸ τὰς ψυχὰς τῶν προσιόντων αὐτοῖς τῶν ἀπὸ κακίας παθῶν, ἰατρῶν δίκην, ἀπαλλάττοντας ἀκεῖσθαι καὶ θεραπεύειν, ἢ τῆς περὶ τὸ θεῖον καθαρᾶς καὶ εὐκρινοῦς θεραπείας τε καὶ θρησκείας ἕνεκα. Εἴτ' οὖν ἐξ ἑαυτοῦ ταύτην αὐτοῖς ἐπιτέθειται τὴν προσηγορίαν, οἰκείως ἐπιγράφας τῷ τρόπῳ τῶν ἀνδρῶν τὸννομα, εἶτε καὶ οὕτως τοῦτ' αὐτοὺς ἐκάλουν καταρχὰς οἱ πρῶτοι, μηδαμῶς πω τῆς Χριστιανῶν προσήσεως ἀνὰ πάντα τόπον ἐπιπεφημισμένης, οὐ τί πω διατείνεσθαι ἀναγκαῖον. Ὅμως δ' οὖν ἐν πρώτοις τὴν ἀπόταξιν αὐτοῖς τῆς οὐσίας μαρτυρεῖ, φάσκων ἀρχομένους φιλοσοφεῖν, ἐξίστασθαι τοῖς προσήκουσι τῶν ὑπαρχόντων. Ἐπειτα πάσαις ἀποταξαμένοις ταῖς τοῦ βίου φροντίσιν, ἐξω τειχῶν προελθόντας, ἐν μοναγρίοις καὶ κήποις τὰς διατριβὰς ποιείσθαι, τὰς ἐκ τῶν ἀνομοίων ἐπιμιξίας ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβερὰς εὐ εἰδότας, τῶν κατ' ἐκείνο καιροῦ τοῦθ' ὡς εἰκὸς ἐπιτελούντων ἐκθύμῳ καὶ θερμοτάτῃ πίστει, τῶν τὸν προφητικὸν ζῆλον ἀσκούντων βίον. Τοιγαροῦν καὶ ταῖς ὁμολογουμέναις τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν

Philo de Vit. Contemp. 1.

[γὰρ om. Val. Hein.]

Philo de Vit. Contemp. 2.

ἐμφέρεται, ὅτι δὴ πάντες οἱ τῶν ἀποστόλων γνώριμοι, τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις διαπιπράσκοντες, ἐμέριζον ἅπασιν καθ' ὃ ἂν τις χρεῖαν εἶχεν, ὡς μὴ δὲ εἶναι τινα ἐνδεῆ παρ' αὐτοῖς·

Acts iv. 34, 35.

Ὅσοι γοῦν κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, ὡς ὁ λόγος φησὶ,

πολοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, ἐτίθεσάν τε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, ὥστε διαδίδοσθαι ἐκάστῳ καθ' ὃ ἂν τις χρεῖαν εἶχεν.

Τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις μαρτυρήσας τοῖς δηλουμένοις ὁ Φίλων, συλλαβαῖς αὐταῖς ἐπιφέρει λέγων ταῦτα περὶ αὐτῶν οὕτω.

Philo de Vit.
Cont. 3.

Πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τὸ γένος. Ἐδεῖ γὰρ ἀγαθὸν τελείου μετασχέιν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον. Πλεονάζει δ' ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι, καθάπερ εἰς πατρίδα θεραπευτῶν, ἀποικίαν στέλλονται πρὸς τι χωρίον ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρίας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου σφόδρα εὐκαίρως, ἀσφαλείας τε ἔνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας.

Εἰθ' ἐξῆς τὰς οἰκῆσεις αὐτῶν ὅποιαί τινες ἦσαν διαγράψας, περὶ τῶν κατὰ χώραν ἐκκλησιῶν ταῦτά φησιν·

Ἐν ἐκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἔστιν οἴκημα ἱερὸν ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτὸν, μὴ σιτίον, μηδὲ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρεῖας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεοπισθῆντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνους, καὶ τᾶλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειοῦνται.

Καὶ μεθ' ἑτερά φησι·

Τὸ δ' ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι ἐσπέρας διάστημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστὶν ἄσκησις. Ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἐρμηνείας νομίζουσιν
68 ἀποκεκρυμμένης φύσεως, ἐν ὑπονοῖαις δηλουμένης. Ἔστι δ' αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεία τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορούμενοις ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι, μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως τὸν τρόπον.

Ταῦτα μὲν οὖν ἔοικεν εἰρηῆσθαι τῷ ἀνδρὶ, τὰς ἱεράς ἐξηγουμένων αὐτῶν ἐπακροασαμένῳ γραφάς. Τάχα δ' εἰκὸς ἂ φησιν ἀρχαίων παρ' αὐτοῖς εἶναι συγγράμματα, τὰ τε

εὐαγγέλια καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γραφὰς τυγχάνειν, διηγήσεις
τέ τινες κατὰ τὸ εἶκος τῶν πάλαι προφητῶν ἐρμηνευτικὰς,
ὁποίας ἢ τε πρὸς Ἑβραίους καὶ ἄλλαι πλείους τοῦ Παύλου
περιέχουσιν ἐπιστολαί, ταῦτα εἶναι. Εἶτα πάλιν ἐξῆς περὶ τοῦ
νέους αὐτοὺς ποιεῖσθαι ψαλμοὺς οὕτως γράφει·

᾿Ωστ' οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ἄσματα καὶ ὕμνους εἰς
τὸν Θεόν, διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ῥυθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγ-
καίως χαράσσοντες.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐν ταύτῳ
διέξιςιν, ἐκείνα δ' ἀναγκαῖον ἐφάνη δεῖν ἀναλέξασθαι, δι' ὧν
τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς ὑποτίθεται. Εἰ
δέ τῷ μὴ δοκεῖ τὰ εἰρημένα ἴδια εἶναι τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον
πολιτείας, δύνασθαι δὲ καὶ ἄλλοις παρὰ τοὺς δεδηλωμένους
ἀρμόττειν, πειθέσθω κὰν ἀπὸ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ φωνῶν, ἐν αἷς
ἀναμφήριστον, εἰ εὐγνωμονοίῃ, κομίζεται τὴν περὶ τοῦδε
μαρτυρίαν. Γράφει γὰρ ὧδε·

Ἐγκράτειαν δ' ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῇ ψυχῇ, τὰς Philo de Vit.
Cont. 4.
ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. Σιτίον γὰρ ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἀν αὐτῶν προσ-
ενέγκαίτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπεὶ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν
εἶναι, σκότους δὲ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, ὅθεν τῷ μὲν ἡμέραν, ταῖς δὲ
νυκτὶς βραχὺ τι μέρος ζειμαν. Ἔνιοι δὲ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ὑπο-
μιμνήσκονται τροφῆς, οἷς πλείων ὁ πόθος ἐπιστήμης ἐνίδρνται, τινὲς δ'
οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἐστιώμενοι πλουσίως καὶ 69
ἀφθόως τὰ δόγματα χορηγούσης, ὡς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον
ἀντέχειν, καὶ μόγις δι' ἕξ ἡμερῶν ἀπογεύεσθαι τροφῆς ἀναγκαίας
ἐθισθέντες.

Ταύτας τοῦ Φίλωνος σαφεῖς καὶ ἀναντιρρήτους περὶ τῶν καθ'
ἡμᾶς ὑπάρχειν ἠγούμεθα λέξεις. Εἰ δ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγων
τις ἔτι σκληρύνοιτο, καὶ οὕτως ἀπαλλαττέσθω τῆς δυσπιστίας,
ἐναργεστέραις πειθαρχῶν ἀποδείξιςιν, ἃς οὐ παρά τισιν, ἢ μόνῃ
τῇ τῶν Χριστιανῶν εὐρεῖν ἐστὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θρησκεία.

Φησὶ γὰρ δὴ τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος,

καὶ γυναῖκας συνείναι ὧν αἱ πλείεσται γηραλέαι παρθένοι τυγχάνουσι, τὴν Ib. 8.
ἀγνείαν οὐκ ἀνάγκη, καθάπερ εἶναι τῶν παρ' Ἑλλήσιν ἱερείων, φυλάσσαι
μᾶλλον ἢ καθ' ἑκούσιον γνώμην, διὰ ζῆλον καὶ πόθον σοφίας, ἢ συμβιοῦν
σπουδάσασαι, τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ἠλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐκγόνων,
ἀλλ' ἀθανάτων ὀρεχθεῖσαι, ἃ μόνῃ τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἷά τε ἐστὶν ἡ θεο-
φιλῆς ψυχή.

Εἶθ' ὑποκαταβὰς ἐμφαντικώτερον ἐκτίθεται καὶ ταῦτα·

Philo de Vit. Cont. 10. Αἱ δ' ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται αὐτοῖς δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. "Ἀπαντα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις εἰκέναι ζῶν, καὶ σῶμα μὲν ἔχει τὰς ῥητὰς λέξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν, ὃν ἤρξατο διαφερόντως ἡ θρησκεία αὐτῆ θεωρεῖν, ὡς διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων ἐξάισια κάλλη νοημάτων ἐμφαινόμενα κατιδοῦσα.

Philo, l. c. 4. Τί δεῖ τούτοις ἐπιλέγειν τὰς ἐπὶ ταῦτὸν συνόδους, καὶ τὰς ἰδίᾳ μὲν ἀνδρῶν, ἰδίᾳ δὲ γυναικῶν ἐν ταῦτῳ διατριβὰς, καὶ τὰς ἐξ ἔθους εἰσέτι καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν ἐπιτελουμένας ἀσκήσεις, ἃς διαφερόντως κατὰ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτῆν, ἐν ἀσιτίαις καὶ διανυκτερεύσεσιν, προσοχαῖς τε τῶν θείων λόγων ἐκτελεῖν εἰώθαμεν; "Ἄπερ ἐπακριβέστερον αὐτὸς ὃν καὶ εἰς δεῦρο τετήρηται παρὰ μόνοις ἡμῖν τρόπον, ἐπισημηνήμενος ὁ δηλωθεὶς ἀνὴρ, τῇ ἰδίᾳ παραδέδωκε γραφῆ· καὶ μάλιστα γὰρ τὰς τῆς με-
70 γάλης ἑορτῆς παννυχίδας, καὶ τὰς ἐν ταύταις ἀσκήσεις, τοὺς τε λέγεσθαι εἰωθότας πρὸς ἡμῶν ὕμνους ἱστορῶν, καὶ ὡς ἐνὸς μετὰ ῥυθμοῦ κοσμίως ἐπιψάλλοντος, οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι, τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσιν, ὅπως
Ib. 9. τε κατὰ τὰς δεδηλωμένας ἡμέρας ἐπὶ στιβάδων χαμενουῦντες, οἶνου μὲν τοπαράπαν, ὡς αὐτοῖς ῥήμασιν ἀνέγραψεν, οὐδ' ἀπογεύονται, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐναίμων τινὸς, ὕδωρ δὲ μόνον αὐτοῖς
Ib. 4. ἐστὶ τὸ ποτὸν, καὶ προσόψημα μετ' ἄρτου ἄλες καὶ ὕσσωπον.
Ib. 8, 9. Πρὸς τούτοις γράφει τὸν τῆς προστασίας τρόπον, τῶν τὰς ἐκκλησιαστικὰς λειτουργίας ἐγκεχειρισμένων, διακουίας τε καὶ τὰς ἐπὶ πᾶσιν ἀνωτάτῳ τῆς ἐπισκοπῆς προεδρίας. Τούτων δ' ὄφ' πόθος ἔνεστι τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστάσεως, μάθοι ἂν ἐκ τῆς δηλωθείσης τὰνδρὸς ἱστορίας. "Ὅτι δὲ τοὺς πρώτους κήρυκας τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας, τὰ τε ἀρχῆθεν πρὸς τῶν ἀποστόλων ἔθη παραδεδομένα καταλαβὼν ὁ Φίλων ταῦτ' ἔγραφε, παντὶ τῷ δῆλον.

CAP. XVIII.

"Ὅσα τοῦ Φίλωνος εἰς ἡμᾶς περιῆλθε συγγράμματα.

Πολὺς γὰρ μὴν τῷ λόγῳ, καὶ πλατὺς ταῖς διανοίαις, ὑψηλός τε ὢν καὶ μετέωρος ἐν ταῖς εἰς τὰς θείας γραφὰς θεωρίαις γεγε-

νημένος, ποικίλην καὶ πολύτροπον τῶν ἱερῶν λόγων πεποιήται τὴν ὑφήγησιν· τοῦτο μὲν εἰρμῶ καὶ ἀκολουθία, τὴν τῶν εἰς τὴν Γένεσιν διεξεληθῶν πραγματείαν, ἐν οἷς ἐπέγραψε νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, τοῦτο δὲ, κατὰ μέρος διαστολὰς κεφαλαίων τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ζητουμένων, ἐπιστάσεις τε καὶ διαλύσεις ποιούμενος, ἐν οἷς καὶ αὐτοῖς καταλλήλως τῶν ἐν Γενέσει καὶ τῶν ἐν ἔξαγωγῇ ζητημάτων τε καὶ λύσεων τέθειται τὴν ἐπιγραφὴν. Ἔστι δ' αὐτῷ παρὰ ταῦτα προβλημάτων τιῶν ἰδίως πεποιημένα σπουδάσματα· οἷά ἐστι τὰ 'περὶ Γεωργίας' δύο, καὶ τὰ 'περὶ Μέθης' τοσαῦτα, καὶ ἄλλα ἅττα διαφόρου καὶ οἰκείας ἐπιγραφῆς ἠξιώμενα. Οἷος ὁ 'περὶ ὧν νήψας ὁ νοῦς εὐχεται καὶ 71 καταρᾶται,' καὶ ὁ 'περὶ Συγχύσεως τῶν Διαλέκτων,' καὶ ὁ 'περὶ Φυγῆς καὶ Αἰρέσεως,' καὶ ὁ 'περὶ Φύσεως καὶ Εὐρέσεως,' καὶ ὁ 'περὶ τῆς πρὸς τὰ Παιδεύματα συνόδου,' 'περὶ τε τοῦ, τίς ὁ τῶν Θεῶν ἐστὶ Κληρονόμος, ἢ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα καὶ ἐναντία τομῆς,' καὶ ἔτι ὁ 'περὶ τῶν τριῶν Ἀρετῶν,' ἃς σὺν ἄλλαις ἀνέγραψε Μωϋσῆς. Πρὸς τούτοις, ὁ 'περὶ τῶν Μετονομαζομένων, καὶ ὧν ἕνεκα μετονομάζονται,' ἐν ᾧ φησὶ συνταχέναι καὶ 'περὶ διαθηκῶν πρώτης καὶ δευτέρας.' Ἔστι δ' αὐτοῦ καὶ 'περὶ Ἀποικίας, καὶ βίου σοφοῦ τοῦ κατὰ δικαιοσύνην τελειωθέντος, ἢ νόμων ἀγράφων.' Καὶ ἔτι 'περὶ Γιγάντων, ἢ περὶ τοῦ μὴ τρέπεσθαι τὸ θεῖον,' 'περὶ τε τοῦ κατὰ Μωϋσῆα θεοπέμπτους εἶναι τοὺς Ὀνειρούς,' πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον, πέμπτον. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα τῶν εἰς τὴν Γένεσιν. Εἰς δὲ τὴν Ἐξοδον ἔγνωμεν αὐτοῦ ζητημάτων καὶ λύσεων πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον, πέμπτον. Καὶ τὸ 'περὶ τῆς Σκηνῆς,' τό τε 'περὶ τῶν δέκα Λογίων,' καὶ τὰ περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων εἰς τὰ συντείνοντα κεφάλαια τῶν δέκα λόγων, α'. β'. γ'. δ'. Καὶ τὸ 'περὶ τῶν εἰς τὰς Ἱερουργίας ζῶων,' καὶ τίνα τὰ τῶν θυσιῶν εἶδη. Καὶ τὸ 'περὶ τῶν προκειμένων ἐν τῷ νόμῳ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἄθλων, τοῖς δὲ πονηροῖς ἐπιτιμίω καὶ ἄρῶν.' Πρὸς τούτοις ἅπασιν καὶ μονόβιβλα αὐτοῦ φέρεται, ὡς τὸ 'περὶ Προνοίας,' καὶ ὁ 'περὶ Ἰουδαίων' αὐτῷ συνταχθεὶς λόγος, καὶ ὁ Πολιτικός' ἔτι τε ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ περὶ τοῦ 72 λόγον ἔχειν τὰ ἄλογα ζῶα.' Ἐπὶ τούτοις ὁ 'περὶ τοῦ δούλου εἶναι πάντα φαῦλον.' Ὡς ἐξῆς ἐστὶν, ὁ περὶ τοῦ πάντα σπου-

δαίου ἐλεύθερον εἶναι.' Μεθ' οὓς συντέτακται αὐτῷ, ὁ 'περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν,' ἐξ οὗ τὰ περὶ τοῦ βίου τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν διεληλύθαμεν· καὶ τῶν ἐν νόμῳ δὲ καὶ προφήταις Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων αἱ ἐρμηνεῖαι, τοῦ αὐτοῦ σπουδῆ εἶναι λέγονται. Οὗτος μὲν οὖν κατὰ Γάϊον ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἀφικόμενος, τὰ περὶ τῆς Γαίτου θεοστουγίας αὐτῷ γραφέντα, ἃ μετὰ ἡθους καὶ εἰρωνείας 'περὶ Ἀρετῶν' ἐπέγραψεν, ἐπὶ πάσης λέγεται τῆς Ῥωμαίων συγκλήτου κατὰ Κλαύδιον διελθεῖν, ὡς καὶ τῆς ἐν βιβλιοθήκαις ἀναθέσεως θανμασθέντας αὐτοῦ καταξιοθῆναι τοὺς λόγους. Τηρικαῦτα δὲ καὶ Παύλου τὴν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ πορείαν μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ διανύοντος, Ἰουδαίους Ῥώμης ἀπελαύνει Κλαύδιος. Ὅτε Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα μετὰ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων τῆς Ῥώμης ἀπαλλαγέντες, ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καταίρουσιν· ἐνταῦθά τε Παῦλῳ τῷ ἀποστόλῳ συνδιατρίβουσι, τοὺς αὐτόθι τῶν ἐκκλησιῶν ἄρτι πρὸς αὐτοῦ καταβληθέντας θεμελίους ἐπιστηρίζουσι. Διδάσκαλος καὶ τούτων ἡ ἱερὰ τῶν Πράξεων γραφή.

Acts xviii. 2,
26.

73

CAP. XIX.

Οἷα τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαίους συμφορὰ μετῆλθεν ἐν τῇ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ.

Ἐτι δὲ Κλαυδίου τὰ τῆς βασιλείας διέποντος, κατὰ τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, τοσαύτην ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων στάσιν καὶ ταραχὴν ἐγγενέσθαι συνέβη, ὡς μόνων τῶν περὶ τὰς ἐξόδους τοῦ ἱεροῦ βία συνωθουμένων, τρεῖς μυριάδας Ἰουδαίων ἀποθανεῖν πρὸς ἀλλήλων καταπατηθέντων,

Jos. Bell.
Jud. ii. 12. 1.
Cf. Ant. xx.
5. 3.

γενέσθαι τε τὴν ἑορτὴν πένθος μὲν ὄλῳ τῷ ἔθνει, θρῆνον δὲ καθ' ἐκάστην οἰκίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ λέξιν ὁ Ἰώσηπος. Κλαύδιος δὲ Ἀγρίππαν, Ἀγρίππου παῖδα, Ἰουδαίων καθίστησι βασιλέα, Φήλικα τῆς χώρας ἀπάσης Σαμαρείας τε καὶ Γαλιλαίας, καὶ προσέτι τῆς ἐπικαλουμένης Περαιάς, ἐπίτροπον ἐκπέμψας. Διοικήσας δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν ἔτεσι τρισὶ καὶ δέκα πρὸς μηνὶ ὀκτῶ, Νέρωνα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλιπὼν τελευτᾷ.

A. D. 54.

CAP. XX.

Οἷα καὶ κατὰ Νέρωνα ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπράχθη.

Κατὰ δὲ Νέρωνα Φήλικος τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, αὐτοῖς ῥήμασι αὐθις ὁ Ἰώσηπος τὴν εἰς ἀλλήλους τῶν ἱερέων στάσιν ᾧδὲ πως ἐν εἰκοστῷ τῆς Ἀρχαιολογίας γράφει·

Ἐξάπτεται δὲ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι στάσις πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς πρώτους τοῦ πλήθους τῶν Ἱεροσολύμων, ἕκαστός τε αὐτῶν, στίφος ἀνθρώπων τῶν θραυστάτων καὶ νεωτεριστῶν ἐαυτῷ ποιήσας, ἡγεμῶν ἦν. Καὶ συρράσσοντες ἐκακολόγουν τε ἀλλήλους, καὶ λίθοις ἔβαλλον. Ὅ δ' ἐπιπλήξων ἦν οὐδὲ εἷς, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπροστατεύῳ πόλει ταῦτ' ἐπράσσετο μετ' ἐξουσίας. Τοσαύτη δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς κατέλαβεν ἀναίδεια καὶ τόλμα, ὥστε ἐκπέμπειν δούλους ἐτόλμων ἐπὶ τὰς ἀλwanas, τοὺς ληψομένους τὰς τοῖς ἱερεῦσι ὀφειλομένας δεκάτας. Καὶ συνέβαινε τοὺς ἀπορουμένους τῶν ἱερέων, ὑπ' ἐνδεΐας ἀπολλυμένους θεωρεῖν. Οὕτως ἐκράτει τοῦ δικαίου παντὸς ἢ τῶν στασιαζόντων βία.

Jos. Ant. xx. 8. 8.

Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Ἱεροσολύμοις ὑποφυῆναι ληστῶν τι εἶδος ἱστορεῖ, οἷ

μεθ' ἡμέραν,
ὥς φησι,

Ib. Bell. Jud. ii. 13. 3.

καὶ ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐφόνευον τοὺς συναντῶντας. Μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἐορταῖς μιγνυμένους τῷ πλήθει, καὶ ταῖς ἐσθήσεσιν ὑποκρύπτοντας μικρὰ ξιφίδια, τούτοις νύττειν τοὺς διαφόρους· ἔπειτα πεσόντων, μέρος γίνεσθαι τῶν ἐπαγανακτούντων αὐτοὺς τοὺς πεφονευκώτας· διὸ καὶ παντάπασιν ὑπ' ἀξιοπιστίας ἀνευρέτους γενέσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν ὑπ' αὐτῶν Ἰωνάθην τὸν ἀρχιερέα κατασφαγῆναι, μετὰ δ' αὐτὸν καθ' ἡμέραν ἀναιρεῖσθαι πολλοὺς, καὶ τῶν συμφορῶν τὸν φόβον εἶναι χαλεπώτερον, ἐκάστου καθάπερ ἐν πολέμῳ καθ' ὄραν τὸν θάνατον προσδεχομένου.

CAP. XXI.

Περὶ τοῦ Αἰγυπτίου, οὗ καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐμνημόνευσαν.

Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιφέρει μεθ' ἕτερα λέγων·

Μείζονι δὲ τούτων πληγῇ Ἰουδαίους ἐκάκωσεν ὁ Αἰγύπτιος ψευδοπροφήτης. Παραγενόμενος γὰρ εἰς τὴν χώραν ἀνθρωπος γόης, καὶ προφήτου πίστιν ἐπιθεὶς ἐαυτῷ, περὶ τρισμυρίου μὲν ἀθροίζει τῶν ἠπατημένων, περιαγαγὼν δ' αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐρημίας εἰς τὸ Ἐλαιῶν καλούμενον ὄρος, ἐκείθεν οἷός τε ἦν εἰς Ἱεροσόλυμα παρελθεῖν βιάζεσθαι, καὶ κρατήσας τῆς 75

Ib. 5.

τε Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ δήμου τυραννεῖν, χρώμενος τοῖς συνεισπεσοῦσι δορυφόροις. Φθάνει τ' αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν Φῆλιξ, ὑπαντήσας μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὀπλιτῶν. Καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνεφήψατο τῆς ἀμύνης, ὥστε συμβολῆς γενομένης, τὸν μὲν Αἰγύπτιον φυγεῖν μετ' ὀλίγων, διαφθαρῆναι δὲ καὶ ζωγρηθῆναι πλείστους τῶν σὺν αὐτῷ.

Ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἱστοριῶν ὁ Ἰώσηπος* ἐπιστῆσαι δὲ ἄξιον τοῖς ἐνταῦθα κατὰ τὸν Αἰγύπτιον δεδηλωμένοις, καὶ τοῖς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων. Ἐνθα τὰ κατὰ Φήλικα ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις χιλιάρχου εἴρηται τῷ Παύλῳ, ὅπηνίκα κατεστασίαζεν αὐτοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων πλήθος*

Acts xxi. 38.

Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπιος ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν σικαριῶν;

* Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Φήλικα τοιαῦτα.

CAP. XXII.

Ὡς ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην δέσμιος ἀναπεμφθεὶς Παῦλος, ἀπολογησάμενος πάσης ἀπελύθη αἰτίας.

Col. iv. 10.

Τούτου δὲ Φῆστος ὑπὸ Νέρωνος διάδοχος πέμπεται· καθ' ὃν δικαιολογησάμενος ὁ Παῦλος, δέσμιος ἐπὶ Ῥώμης ἄγεται. Ἀρίσταρχος δ' αὐτῷ συνῆν, ὃν καὶ εἰκότως 'συναίχμαλῶτόν' που τῶν ἐπιστολῶν ἀποκαλεῖ. Καὶ Λουκᾶς δὲ ὁ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων γραφῆ παραδοὺς, ἐν τούτοις κατέλυσε τὴν ἱστορίαν, 'διετίαν ὄλην' ἐπὶ τῆς Ῥωμῆς τὸν Παῦλον ἄνετον διατρίψαι, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀκωλύτως κηρύξαι' ἐπισημηγνάμενος. Τότε **78** μὲν οὖν ἀπολογησάμενον αὐθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακομίαν λόγος ἔχει στείλασθαι τὸν ἀπόστολον, δεύτερον δ' ἐπιβάντα τῇ αὐτῇ πόλει, τῷ κατ' αὐτὸν τελειωθῆναι μαρτυρίῳ. Ἐν ᾧ δεσμοῖς ἐχόμενος, τὴν πρὸς Τιμόθεον δευτέραν ἐπιστολὴν συντάττει, ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ γενομένην ἀπολογία, καὶ τὴν παραπόδας τελείωσιν. Δέχου δὴ καὶ τούτων τὰς αὐτοῦ μαρτυρίας*

Acts xxviii. 30, 31.

2 Tim. iv. 16.

* Ἐν τῇ πρώτῃ μου, φησὶν,

ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραγέμετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα

δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ, καὶ ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἔρρυσθην ἐκ στόματος λέοντος.

Σαφῶς δὴ παρίστησι διὰ τούτων, ὅτι δὴ τὸ πρότερον, ὅπως ἂν τὸ κήρυγμα τὸ δι' αὐτοῦ πληρωθείη, ἔρρυσθη ἐκ στόματος λέοντος, τὸν Νέρωνα ταύτη, ὡς ἔοικε, διὰ τὸ ὠμόθυμον προσειπῶν. Οὐκ οὖν ἐξῆς προστέθεικε παραπλήσιόν τι, τῷ,

ῥύσεται με ἐκ στόματος λέοντος.

Ἐώρα γὰρ τῷ πνεύματι τὴν ὅσον οὐπω μέλλουσαν αὐτοῦ τελευτήν. Διό φησιν ἐπιλέγων τῷ,

καὶ ἔρρυσθην ἐκ στόματος λέοντος,

τὸ,

ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον,

σημαίνων τὸ παραντίκα μαρτύριον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προλέγει γραφῇ φάσκων·

Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. ^{2 Tim. iv. 6.}

Νῦν μὲν οὖν ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τῶν πρὸς Τιμόθεον, ^{Ib. 11.} τὸν Λουκᾶν μόνον γράφουσι αὐτῷ συνεῖναι δηλοῖ, κατὰ δὲ τὴν ⁷⁷ προτέραν ἀπολογία οὐδὲ τοῦτου. Ὅθεν εἰκότως τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἐπ' ἐκείνου ὁ Λουκᾶς περιέγραψε τὸν χρόνον, τὴν μέχρις ὅτε τῷ Παύλῳ συνῆν ἱστορίαν ὑψηγησάμενος. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται παρισταμένοις, ὅτι μὴ καθ' ἦν ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπιδημίαν τοῦ Παύλου, τὸ μαρτύριον αὐτῷ συνεπεράθη. Εἰκὸς γέτοι κατὰ μὲν ἀρχὰς ἠπιώτερον τοῦ Νέρωνος διακειμένου, ῥᾶον τὴν ὑπὲρ τοῦ δόγματος τοῦ Παύλου καταδεχθῆναι ἀπολογία. Προελθόντος δὲ εἰς ἀθεμίτους τόλμας, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιχειρήσαι.

CAP. XXIII.

Ὡς ἐμαρτύρησεν Ἰάκωβος ὁ τοῦ κυρίου χρηματίσας ἀδελφός.

Ἰουδαῖοί γε μὴν τοῦ Παύλου Καίσαρα ἐπικαλεσαμένου, ἐπὶ τε τὴν Ῥωμαίων πόλιν ὑπὸ Φήστου παραπεμφθέντος, τῆς ἐλπίδος καθ' ἦν ἐξήρτου αὐτῷ τὴν ἐπιβουλήν, ἀποπεσόντες, ἐπὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Κυρίου τρέπονται ἀδελφὸν, ᾧ πρὸς τῶν ἀπο-

στόλων ὁ τῆς ἐπισκοπῆς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐγκεχέριστο θρόνος. Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κατὰ τούτου τολμήματα. Εἰς μέσον αὐτὸν ἀγαγόντες, ἄρνησιν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ παντὸς ἐζήτουν τοῦ λαοῦ. Τοῦ δὲ παρὰ τὴν ἀπάντων γνώμην ἐλευθέρᾳ φωνῇ καὶ μᾶλλον ἢ προσεδόκησαν ἐπὶ τῆς πληθύς ἀπάσης παρρησιασαμένου, καὶ ὁμολογήσαντος ὅτι εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, μηκέθ' οἰοί τε τὴν τοῦ ἀνδρὸς μαρτυρίαν φέρειν, τῷ καὶ δικαιοτάτου αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσι δι' ἀκρότητα ἧς μετήει κατὰ τὸν βίον φιλοσοφίας τε καὶ θεοσεβείας πιστεύεσθαι, κτείνουσι, καιρὸν εἰς ἐξουσίαν λαβόντες τὴν ἀναρχίαν, ὅτι δὴ τοῦ Φῆστου κατ' αὐτὸ τοῦ καιροῦ ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τελευτήσαντος, ἀναρχα καὶ ἀνεπιτρόπευτα τὰ τῆς αὐτόθι διοικήσεως καθειστήκει. Τὸν δὲ τῆς τοῦ Ἰακώβου τελευτῆς τρόπον ἤδη μὲν πρότερον αἱ παρατεθεῖσαι τοῦ Κλήμεντος φωναὶ δεδηλώκασιν, ἀπὸ τοῦ πτερυγίου βεβλήσθαι, ξύλῳ τε τὴν πρὸς θάνατον πεπλήχθαι αὐτὸν ἱστορικότος. Ἀκριβέστατά γε μὴν τὰ κατ' αὐτὸν ὁ Ἠγήσιππος, 78 ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων γενόμενος διαδοχῆς, ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι τοῦτου λέγων ἱστορεῖ τὸν τρόπον

Cf. ii. 1.

Cf. Routh, Rell. i. 208.

Διαδέχεται δὲ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων ὁ δίκαιος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν· ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκαλοῦντο. Οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἅγιος ἦν. Οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγε. Ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη, ἔλαιον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρήσατο. Τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. Οὐδὲ γὰρ ἔρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδόνας. Καὶ μόνος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναὸν, ἠύρισκετό τε κείμενος ἐπὶ τοῖς γόνασι, καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄφεςιν, ὡς ἀπεσκληρέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δικῆν καμῆλου, διὰ τὸ αἰεὶ κάμπτεν προσκυνούντα τῷ Θεῷ, καὶ αἰτεῖσθαι ἄφεςιν τῷ λαῷ. Διὰ γέτοι τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐκαλεῖτο ὁ δίκαιος καὶ ὠβλίαις· ὁ ἔστιν Ἑλλημιστὴς ὁ περιόχῃ τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνη, ὡς οἱ προφῆται δηλοῦσι περὶ αὐτοῦ. Τινὲς οὖν τῶν ἐπτά αἱρέσεων τῶν ἐν τῷ λαῷ, τῶν προγεγραμμένων μοι ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, ἐπυνθάνοντο αὐτοῦ, τίς ἢ θύρα τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἔλεγε τοῦτον εἶναι τὸν Σωτῆρα. Ἐξ ὧν τινὲς ἐπιστευσαν, ὅτι Ἰησοῦς ἔστιν ὁ Χριστός· αἱ δὲ αἱρέσεις αἱ προειρημέναι οὐκ ἐπίστευον οὔτε ἀνάστασιν, οὔτε ἐρχόμενον ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ 79 ἔργα αὐτοῦ. Ὅσοι δὲ καὶ ἐπίστευσαν, διὰ Ἰακώβου. Πολλῶν οὖν καὶ τῶν ἀρχόντων πιστευόντων, ἦν θόρυβος τῶν Ἰουδαίων καὶ γραμματέων καὶ Φαρισαίων λεγόντων, ὅτι κινδυνεύει πᾶς ὁ λαὸς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν

προσδοκᾶν. Ἔλεγον οὖν συνελθόντες τῷ Ἰακώβῳ, Παρακαλοῦμέν σε ἐπίσχεσ τὸν λαὸν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ. Παρακαλοῦμέν σε πείσαι πάντας τοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα περὶ Ἰησοῦ. Σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα. Ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι δίκαιος εἶ, καὶ ὅτι πρόσωπον οὐ λαμβάνεις. Πείσον οὖν σὺ τὸν ὄχλον περὶ Ἰησοῦ μὴ πλανᾶσθαι. Καὶ γὰρ πᾶς ὁ λαὸς καὶ πάντες πειθόμεθά σοι. Στήθι οὖν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ἄνωθεν ᾗς ἐπιφανής, καὶ ᾗ εὐάκουστά σου τὰ ῥήματα παντὶ τῷ λαῷ. Διὰ γὰρ τὸ πάσχα συνελθύθασι πᾶσαι αἱ φυλαὶ μετὰ καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἔστησαν οὖν οἱ προειρημένοι γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι τὸν Ἰάκωβον ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ναοῦ, καὶ ἔκραξαν αὐτῷ καὶ εἶπον, Ἐπίσχε, ὅτι πάντες πείθεσθαι ὀφείλομεν, ἐπεὶ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγγελον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἀπεκρίνατο φωνῇ μεγάλῃ, Τί με ἐπερωτᾶτε περὶ Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; καὶ αὐτὸς κάθηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως, καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πολλῶν πληροφορηθέντων, καὶ δοξαζόντων ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰακώβου, καὶ λεγόντων ὡς ἀνὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, τότε πάλιν οἱ αὐτοὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, Κακῶς ἐποιήσαμεν τοιαύτην μαρτυρίαν παρασχόντες τῷ Ἰησοῦ· ἀλλὰ ἀναβάντες, καταβάλωμεν αὐτὸν, ἵνα φοβηθέντες μὴ πιστεύσωσιν αὐτῷ. Καὶ ἔκραξαν λέγοντες, Ὡ ὦ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη. Καὶ ἐπλήρωσαν τὴν γραφὴν τὴν 80 ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γεγραμμένην. Ἄρουμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν Isa. iii. 10. ἐστὶ· τοῖνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. Ἀναβάντες οὖν κατέβαλον τὸν δίκαιον, καὶ ἔλεγον ἀλλήλοις· Διθάσωμεν Ἰάκωβον τὸν δίκαιον. Καὶ ἤρξαντο λιθάσειν αὐτὸν, ἐπεὶ καταβληθεὶς οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ στραφεὶς ἔθηκε τὰ γόνατα, λέγων, Παρακαλῶ, Κύριε Θεέ Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιῶσιν. Οὕτω δὲ καταλιθοβολούντων αὐτὸν, εἰς τῶν ἱερέων τῶν υἱῶν Ῥηχάβ υἱοῦ Ῥαχαβείμ τῶν μαρτυρουμένων ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, ἔκραζε λέγων, Παύσασθε· τί ποιεῖτε; εὐχεται ὑπὲρ ὑμῶν ὁ δίκαιος. Καὶ λαβὼν τις ἀπ' αὐτῶν εἰς τῶν κναφείων τὸ ξύλον ἐν ᾧ ἀπεπίεζε τὰ ἰμάτια, ἤνεγκε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δικαίου. Καὶ οὕτως ἐμαρτύρησεν. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐπὶ τῷ τόπῳ παρὰ τῷ ναῷ, καὶ ἔτι αὐτοῦ ἡ στήλη μένει παρὰ τῷ ναῷ. Μάρτυς οὗτος ἀληθῆς Ἰουδαῖοις τε καὶ Ἑλλήσι γεγένηται, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστίν. Καὶ εὐθύς Οὐεσπασιανὸς πολιορκεῖ αὐτούς.

Ταῦτα διὰ πλάτους συνφθὰ τῷ Κλήμεντι καὶ ὁ Ἠγήσιππος. 81
 Οὕτω δὲ ἄρα θαυμάσιός τις ἦν, καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπὶ δικαιοσύνῃ βεβόητο ὁ Ἰάκωβος, ὡς καὶ τοὺς Ἰουδαίων ἔμφρονας δοξάζειν, ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν τῆς παραχρήμα μετὰ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν δι' οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς συμβῆναι, ἢ διὰ τὸ κατ' αὐτοῦ τολμηθῆν ἄγος. Ἀμέλει

γέ τοι καὶ ὁ Ἰώσηπος οὐκ ἀπόκνησε καὶ τοῦτ' ἐγγράφως ἐπιμαρτύρασθαι, δι' ὧν φησι λέξωιν.

Cf. Origen c. Cels. i. 47. Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις, κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδήπερ δικαιοτάτων αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν εἰκοστῷ τῆς Ἀρχαιολογίας δηλοῖ διὰ τούτων·

Jos. Ant. xx. 9. 1.

Πέμπει δὲ Καῖσαρ Ἀλβίνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἑπαρχον, Φῆστου τὴν τελευταίην πυθόμενος. Ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην εἴπομεν παρεληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον καὶ τολμητῆς διαφερόντως. Αἵρεσιν δὲ μετῆι τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. Ἄτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, εἰς τὸ τεθνάαι μὲν Φῆστον, Ἀλβίνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν. Καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸν τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ λεγομένου, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καὶ τινες ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους. Ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ 82 τούτῳ. Καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα, παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάφῳ μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν· μὴ δὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιθέναι. Τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβίνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν, ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάφῳ χωρὶς τῆς αὐτοῦ γνώμης καθίσειν συνέδριον. Ἀλβίνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάφῳ, λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτοῦ ἄρξαντος μῆνας τρεῖς, Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμμαίου κατέστησεν.

Cf. iii. 25.

Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ Ἰάκωβον, οὗ ἡ πρώτη τῶν ὀνομαζομένων καθολικῶν Ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται. Ἰστέον δὲ ὡς νοθεύεται μὲν· οὐ πολλοὶ γοῦν τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν, ὡς οὐδὲ τῆς λεγομένης Ἰούδα, μιᾶς καὶ αὐτῆς οὔσης τῶν ἐπτὰ λεγομένων καθολικῶν. Ὅμως δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείσταις δεδημοσιευμένας ἐκκλησιαίαις.

CAP. XXIV.

Ὡς μετὰ Μάρκον πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Ἄννιανὸς κατέστη.

A. D. 62.

Νέρωνος δὲ ὄγδοον ἄγοντος τῆς βασιλείας ἔτος, πρῶτος μετὰ

Μάρκου τὸν εὐαγγελιστὴν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας Ἀννιανὸς τὴν λειτουργίαν διαδέχεται.

CAP. XXV.

83

Περὶ τοῦ κατὰ Νέρωνα διωγμοῦ, καθ' ὃν ἐπὶ Ῥώμης Παῦλος καὶ Πέτρος τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μαρτυρίοις κατεκοσμήθησαν.

Κραταιουμένης δὲ ἤδη τῷ Νέρωνι τῆς ἀρχῆς, εἰς ἀνοσίους ἐξοκέϊλας ἐπιτηδεύσεις, κατ' αὐτῆς ὠπλίζετο τῆς εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεοῦ εὐσεβείας. Γράφει μὲν οὖν οἷός τις οὗτος γεγνηται τὴν μοχθηρίαν, οὐ τῆς παρουσίας γένοιτ' ἂν σχολῆς. Πολλῶν γεμῆν τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβεστάταις παραδεδωκότων διηγήσεσι, πάρεστιν ὄψῳ φίλον, ἐξ αὐτῶν τὴν σκαιότητα τῆς τάνδρὸς ἐκτόπου καταθεωρῆσαι μανίας, καθ' ἣν οὐ μετὰ λογισμοῦ, μυρίων ὄσων ἀπωλείας διεξελθῶν, ἐπὶ τοσαύτην ἤλασε μαιφουίαν, ὡς μηδὲ τῶν οἰκειοτάτων τε καὶ φιλιτάτων ἀποσχέσθαι, μητέρα δὲ ὁμοίως καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναικα σὺν καὶ ἄλλοις μυρίοις τῷ γένει προσήκουσι, τρόπον ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ποικίλαις θανάτων ἰδέαις διαχρήσασθαι. Ἐνέδει δὲ ἄρα τοῖς πᾶσι καὶ τοῦτ' ἐπιγραφῆναι αὐτῷ, ὡς ἂν πρῶτος αὐτοκρατόρων τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας πολέμιος ἀναδειχθεῖη. Τούτου δὲ πάλιν ὁ Ῥωμαῖος Τερτυλλιανὸς, ὧδέ πως λέγων μνημονεύει·

Ἐντύχετε τοῖς ὑπομνήμασιν ὑμῶν. Ἐκεῖ εὐρήσετε πρῶτον Νέρωνα τοῦτο τὸ δόγμα, ἠνίκα μάλιστα ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀνατολὴν πᾶσαν ὑποτάξας ὤμος ἦν εἰς πάντας, διώξαντα. Τοιοῦτῃ τῆς κολάσεως ἡμῶν ἀρχηγῷ καυχόμεθα. Ὁ γὰρ εἰδὼς ἐκείνον νοῆσαι δύναται, ὡς οὐκ ἂν εἰ μὴ μέγα τι ἀγαθὸν ἦν, ὑπὸ Νέρωνος κατακριθῆναι.

Tert. Apol. 5.
[‘sectam . . .
Romæ orientem.’]

Ταύτῃ γοῦν οὗτος θεομήχος ἐν τοῖς μάλιστα πρῶτος ἀνακηρυχθεὶς, ἐπὶ τὰς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγὰς. Παῦλος δὴ οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτὸν ἱστοροῦνται. Καὶ πιστοῦταί γε τὴν ἱστορίαν ἢ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις. Οὐδὲν δ' ἦττον καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ Γάϊος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίνου Ῥωμαίων **61** γεγονὼς ἐπίσκοπον· ὃς δὴ Πρόκλῳ τῆς κατὰ Φρύγας προϊστα-

μένω γνώμης ἐγγράφως διαλεχθεὶς, αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν τόπων ἔνθα τῶν εἰρημένων ἀποστόλων τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατέθειται, φησὶν·

Cf. Routh,
Rell. ii. 127.

Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι. Ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὠστίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν αὐτῆν ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν.

Ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν, Κορινθίων ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγγράφως Ῥωμαίοις ὁμιλῶν, ᾧ δέ πως παρίστησιν·

Ib. i. 180.

Ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νοθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου φυτείαν γενηθείσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. Καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς, ὁμοίως
85 ἐδίδαξαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμόσε διδάξαντες, ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν.

Καὶ ταῦτα δὲ, ὡς ἂν ἔτι μᾶλλον πιστωθεῖται τὰ τῆς ἱστορίας.

CAP. XXVI.

Ὡς μυρίοις κακοῖς περιηλάθησαν Ἰουδαῖοι, καὶ ὡς τὸν ὕστατον πρὸς Ῥωμαίους ἤβρατο πόλεμον.

Jos. Bell.
Jud. ii. 14. 9.

Αὐθις δ' ὁ Ἰώσηπος πλείστα ὄσα περὶ τῆς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος καταλαβούσης διεληθὼν συμφορᾶς, δηλοῖ κατὰ λέξιν ἐπὶ πλείστοις ἄλλοις μυρίους ὄσους τῶν παρὰ Ἰουδαίοις τετιμημένων, μάλιστα αἰκισθέντας, ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ ἀνασταυρωθῆναι ὑπὸ Φλώρου. Τοῦτον δὲ εἶναι τῆς Ἰουδαίας ἐπίτροπον, ὀπηνίκα τὴν ἀρχὴν ἀναρριπισθῆναι τοῦ πολέμου, ἔτους δωδεκάτου τῆς Νέρωνος ἡγεμονίας συνέβη.

Ib. 18. 2.

Εἶτα δὲ καὶ καθ' ὅλην τὴν Συρίαν ἐπὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων ἀποστάσει, δεινὴν φησι κατειληφέναι ταραχὴν, πανταχόσε τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους πρὸς τῶν κατὰ πόλιν ἐνοίκων, ὡς ἂν πολεμίων, ἀνηλεῶς πορθουμένων·

ὥστε ὁρᾶν τὰς πόλεις μεστὰς ἀτάφων σωμάτων, καὶ νεκροὺς ἅμα νηπίους γέροντας ἐρριμμένους, γυναιὰ τε μὴ δὲ τῆς ἐπ' αἰδῶ σκέπης μετεληφότα. Καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἐπάρχιον μεστὴν ἀδηγίτων συμφορῶν, μείζονα δὲ τῶν ἐκάστοτε τολμωμένων τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπειλουμένοις ἀνάτασιν.

Ταῦτα κατὰ λέξιν ὁ Ἰώσηπος. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἰουδαίους ἐν τούτοις ἦν.

Τέλος τοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγου β'.

CAP. I.

Ἕποιο γῆς ἐκήρυξαν τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστολοι.

ΤΑ μὲν δὴ κατὰ Ἰουδαίους ἐν τούτοις ἦν. Τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἐφ' ἅπασαν κατασπαρέντων τὴν οἰκουμένην, Θωμᾶς μὲν, ὡς ἡ παράδοσις περιέχει, τὴν Παρθίαν εἴληχεν, Ἀνδρέας δὲ τὴν Σκυθίαν, Ἰωάννης τὴν Ἀσίαν, πρὸς οὓς καὶ διατρίψας ἐν Ἐφέσῳ τελευτᾶ. Πέτρος δὲ 88

ἐν Πόντῳ καὶ Γαλατίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ κεκηρυχέναι 1 Pet. i. 1. τοῖς ἐν διασπορᾷ Ἰουδαίοις ἔοικεν ὅς καὶ ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιῶσας παθεῖν. Τί δεῖ περὶ Παύλου λέγειν, ἀπὸ Ἱερουσαλὴν μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότος τὸ Rom. xv. 19. εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος μεμαρτυρηκότος;

Ταῦτα Ὁριγένει κατὰ λέξιν ἐν τρίτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν ἐξηγητικῶν εἴρηται.

CAP. II.

Τίς πρῶτος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας πρόσστη.

Τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρου μαρτυρίαν, πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος. Μνημονεύει τούτου Τιμοθέῳ γράφων ἀπὸ Ῥώμης ὁ Παῦλος, κατὰ 2 Tim. iv. 21. τὴν ἐπὶ τέλει τῆς ἐπιστολῆς πρόσρησιν.

CAP. III.

Περὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων.

Πέτρου μὲν οὖν Ἐπιστολὴ μία ἢ λεγομένη αὐτοῦ προτέρα

ἀναμολόγηται· ταύτη δὲ καὶ οἱ πάλοι πρεσβύτεροι ὡς ἀναμφιλέκτω ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακέχρηται συγγράμμασι. Τὴν δὲ φερομένην αὐτοῦ δευτέραν, οὐκ ἐνδιάθηκον μὲν εἶναι παρειλήφμεν. Ὅμως δὲ πολλοῖς χρήσιμος φανείσα, μετὰ τῶν ἄλλων ἐσπουδάσθη γραφῶν. Τό γε μὴν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ Πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὀνομασμένον Εὐαγγέλιον, τό τε λεγόμενον αὐτοῦ Κήρυγμα, καὶ τὴν καλουμένην Ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα, ὅτι μὴ τε ἀρχαίων μῆτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις. Προϊούσης δὲ τῆς ἱστορίας, προὔργου ποιήσομαι σὺν ταῖς διαδοχαῖς ὑποσημήνασθαι, τίνες τῶν κατὰ χρόνους ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὁποῖαις κέχρηται τῶν ἀντιλεγόμενων, τίνα τε περὶ τῶν ἐνδιαθηκῶν καὶ ὁμολογουμένων γραφῶν, καὶ ὅσα περὶ τῶν μὴ τοιούτων αὐτοῖς εἴρηται. Ἄλλὰ τὰ μὲν ὀνομαζόμενα Πέτρου, ὧν μόνην μίαν γνησίαν ἔγνων ἐπιστολὴν, καὶ παρὰ
90 τοῖς πάλοι πρεσβυτέροις ὁμολογουμένην, τοσαῦτα. Τοῦ δὲ Παύλου πρόδηλοι καὶ σαφεῖς αἱ δεκατέσσαρες. Ὅτι γε μὴν τινὲς ἠθετήκασιν τὴν πρὸς Ἑβραίους, πρὸς τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ὡς μὴ Παύλου οὔσαν αὐτὴν ἀντιλέγεσθαι φήσαντες, οὐ δίκαιον ἀγνοεῖν. Καὶ τὰ περὶ ταύτης δὲ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρημένα κατὰ καιρὸν παραθήσομαι. Οὐδὲ μὴν τὰς λεγομένας αὐτοῦ Πράξεις ἐν ἀναμφιλέκτοις παρείληφα. Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσήρῃσει τῆς πρὸς Ῥωμαίους, μνήμην πεποιήται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἑρμᾶ, οὐ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένου βιβλίον, ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὗ οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη, ὑφ' ἐτέρων δὲ ἀναγκαιότατον οἷς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται. Ὅθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν αὐτὸ δεδημόσιευμένον, καὶ τῶν παλαιωτάτων δὲ συγγραφέων κεχρημένους τινὰς αὐτῷ κατείληφα. Ταῦτα εἰς παράστασιν τῶν τε ἀναντιρρήτων καὶ τῶν μὴ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων θείων γραμμάτων εἰρήσθω.

CAP. IV.

Περὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς.

Ὅτι μὲν οὖν τοῖς ἐξ ἔθνῶν κηρύσσων ὁ Παῦλος τοὺς ‘ἀπὸ Rom. xv. 19.
 Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ’ τῶν ἐκκλησιῶν
 καταβέβληται θεμελίους, δῆλον ἐκ τῶν αὐτοῦ γένοιτ’ ἂν
 φωνῶν, καὶ ἀφ’ ὧν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορήσεν.
 Καὶ ἐκ τῶν Πέτρου δὲ λέξεων, ἐν ὁπόσαις καὶ οὗτος ἐπαρχίαις
 τοὺς ἐκ περιτομῆς τὸν Χριστὸν εὐαγγελιζόμενος, τὸν τῆς καινῆς 91
 διαθήκης παρεδίδου λόγον, σαφὲς ἂν εἴη, ἀφ’ ἧς εἰρήκαμεν
 ὁμολογουμένης αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἐν ἧ τῶν ἐξ Ἑβραίων οὖσιν
 ἐν διασπορᾷ Πόντου καὶ Γαλατίας Καππαδοκίας τε καὶ Ἀσίας
 καὶ Βιθυνίας γράφει. Ὅσοι δὲ τούτων, καὶ τίνες γνήσιοι
 ζηλωταὶ γεγονότες, τὰς πρὸς αὐτῶν ἰδρυθείσας ἱκανοὶ ποιμαίνειν
 ἐδοκιμάσθησαν ἐκκλησίας, οὐ ῥᾶδιον εἰπεῖν, μὴ ὅτι γε ὅσους ἂν
 τις ἐκ τῶν Παύλου φωνῶν ἀναλέξοιτο. Τούτου γὰρ οὖν μυριοὶ
 συνεργοί, καὶ ὡς αὐτὸς ὠνόμασε, ‘συστρατιῶται,’ γεγόνασιν, ὧν Phil. ii. 25 ;
 οἱ πλείους ἀλήστου πρὸς αὐτοῦ μνήμης ἤξιῶνται, διηνεκῆ τὴν Philem. 2.
 περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐγκαταλέξαντος.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τοὺς γνωρίμους
 αὐτοῦ καταλέγων, ἐξ ὀνόματος αὐτῶν μνημονεύει. Τιμόθεός
 γε μὴν τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροικίας ἱστορεῖται πρῶτος τὴν
 ἐπισκοπὴν εἰληχέναι, ὡς καὶ Τίτος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐκκλησιῶν.
 Λουκᾶς δὲ τὸ μὲν γένος ὧν τῶν ἀπ’ Ἀντιοχείας, τὴν ἐπιστήμην
 δὲ ἰατρὸς, τὰ πλείστα συγγεγονῶς τῷ Παύλῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς
 δὲ οὐ παρέργως τῶν ἀποστόλων ὠμιληκῶς, ἧς ἀπὸ τούτων
 προσεκτίησθε ψυχῶν θεραπευτικῆς ἐν δυσὶν ἡμῖν ὑποδείγματα
 θεοπνεύστοις καταλέλοιπε βιβλίοις· τῷ τε Εὐαγγελίῳ, ὃ καὶ
 χαράξαι μαρτύρεται, ‘καθὰ παρέδοντο αὐτῷ οἱ ἀπαρχῆς ἀν- Luke i. 2, 3.
 τόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου, οἷς καὶ φησιν [παρέδοσαν.]
 ἐπάνωθεν ἅπασιν παρηκολουθηκέναι,’ καὶ ταῖς τῶν ἀποστόλων
 Πράξεσιν, ἃς οὐκέτι δι’ ἀκοῆς, ὀφθαλμοῖς δὲ αὐτοῖς παραλαβὼν,
 συνετάξασθε. Φασὶ δὲ ὡς ἄρα τοῦ κατ’ αὐτὸν εὐαγγελίου
 μνημονεύειν ὁ Παῦλος εἴωθεν, ὀπηνίκα ὡς περὶ ἰδίου τινὸς
 εὐαγγελίου γράφωμ ἔλεγε,

2 Tim. ii. 8. Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου.

92 Τῶν δὲ λοιπῶν ἀκολουθῶν τοῦ Παύλου, Κρίσκης μὲν ἐπὶ τὰς
 Ib. iv. 10. Γαλλίας στειλάμενος ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρεῖται, Λίνος δὲ, οὗ
 Ib. iv. 21. Τιμόθεον ἐπιστολὴν, πρῶτος μετὰ Πέτρον τῆς Ῥωμαίων ἐκ-
 κλησίας τὴν ἐπισκοπὴν ἤδη πρότερον κληρωθεὶς δεδήλωται.
 Phil. iv. 3. Ἄλλὰ καὶ ὁ Κλήμης τῆς Ῥωμαίων καὶ αὐτὸς ἐκκλησίας τρίτος
 Acts xvii. 34. ἐπίσκοπος καταστὰς, Παύλου συνεργὸς καὶ συναθλητὴς γεγενῆσθαι
 Cp. iv. 23. πρὸς αὐτοῦ μαρτυρεῖται. Ἐπὶ τούτοις καὶ τὸν Ἀρεωπαγίτην
 ἐκείνου, Διονύσιος ὄνομα αὐτῷ, (ὃν ἐν Πράξεσι μετὰ τὴν ἐν
 Ἀρείῳ πάγῳ πρὸς Ἀθηναίους Παύλου δημηγορίαν, πρῶτον
 πιστεῦσαι ἀνέγραψεν ὁ Λουκᾶς,) ταῖς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίαις
 πρῶτον ἐπίσκοπον, ἀρχαίων τὶς ἕτερος Διονύσιος τῆς Κορινθίων
 παροικίας ποιμὴν ἱστορεῖ γεγενῆσθαι. Ἄλλὰ γὰρ ὁδῷ προ-
 βαίνουσιν, ἐπὶ καιροῦ τὰ τῆς κατὰ χρόνους τῶν ἀποστόλων
 διαδοχῆς ἡμῖν εἰρήσεται. Νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἴωμεν τῆς
 ἱστορίας.

CAP. V.

Περὶ τῆς μετὰ τὸν Χριστὸν ὑστάτης Ἰουδαίων πολιορκίας.

93 Μετὰ Νέρωνα δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσι τὴν ἀρχὴν ἐπι-
 A.D. 69. κρατήσαντα, τῶν ἀμφὶ Γάλβαν καὶ Ὄθωνα ἐνιαυτὸν ἐπὶ μῆσιν
 ἐξ διαγενομένων, Οὔεσπασιανὸς, ταῖς κατὰ Ἰουδαίων παρατάξεσι
 λαμπρυνόμενος, βασιλεὺς ἐπ' αὐτῆς ἀναδείκνυται τῆς Ἰουδαίας,
 αὐτοκράτωρ πρὸς τῶν αὐτόθι στρατοπέδων ἀναγορευθεὶς. Τὴν
 ἐπὶ Ῥώμης οὖν αὐτίκα στειλάμενος, Τίτῳ τῷ παιδὶ τὸν κατὰ
 Ἰουδαίων ἐγχειρίζει πόλεμον. Μετὰ γε μὴν τὴν τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν ἀνάληψιν, Ἰουδαίων πρὸς τῷ κατ' αὐτοῦ τολμήματι ἤδη
 καὶ κατὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ πλείστας ὄσας ἐπιβουλάς
 μεμηχανημένων, πρῶτον τε Στεφάνου λίθοις ὑπ' αὐτῶν ἀνη-
 ρημένου, εἶτα δὲ μετ' αὐτὸν Ἰακώβου, ὃς ἦν Ζεβεδαίου μὲν
 παῖς, ἀδελφὸς δὲ Ἰωάννου, τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντος, ἐπὶ
 πᾶσι τε Ἰακώβου, τοῦ τὸν αὐτόθι τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον πρῶτον
 μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν κεκληρωμένου, τὸν
 προδηλωθέντα τρόπον μεταλλάξαντος, τῶν τε λοιπῶν ἀποστόλων

μυρία εἰς θάνατον ἐπιβεβουλευμένων, καὶ τῆς μὲν Ἰουδαίας γῆς ἀπεληλαμένων, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ κηρύγματος διδασκαλίᾳ τὴν εἰς σύμπαντα τὰ ἔθνη στείλαμένων πορείαν σὺν δυνάμει τοῦ Χριστοῦ φήσαντος αὐτοῖς,

Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὀνόματί μου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας, κατὰ τινα χρησμὸν τοῖς αὐτόθι δοκίμοις δι' ἀποκαλύψεως ἐκδοθέντα, πρὸ τοῦ πολέμου μεταναστῆναι τῆς πόλεως καὶ τινα τῆς Περσίας πόλιν οἰκεῖν κεκελευσμένου, (Πέλλαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν,) ἐν ἣ τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ μετφικισμένων, ὡσὰν παντελῶς ἐπιλελοιπότην ἀγίων ἀνδρῶν αὐτὴν τε τὴν Ἰουδαίων βασιλικὴν μητρόπολιν καὶ σύμπασαν τὴν Ἰουδαίαν γῆν, ἣ ἐκ Θεοῦ δίκη λοιπὸν αὐτοὺς ἄτε τοσαῦτα εἰς τε τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ παρηνομηκότας μετῆει, τῶν ἀσεβῶν ἄρδην τὴν γενεὰν ταύτην ἐκείνην ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζουσα. Ὅσα μὲν οὖν τηρικὰδε κατὰ πάντα τόπον ὄλῳ τῷ ἔθνει συνερρῆ κακὰ, ὅπως τε αὐτὰ μάλιστα οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκῆτορες εἰς ἔσχατον περιηλάθησαν συμφορῶν, ὅποσαι τε μυριάδες ἡβηδὸν γυναιξίν ἅμα καὶ παισὶ, ξίφει καὶ λιμῷ καὶ μυρίοις ἄλλοις εἴδεσι περιπεπτώκασιν θανάτου, πόλεων τε Ἰουδαϊκῶν ὅσαι τε καὶ οἶαι γεγόνασι 94 πολιορκίαι, ἀλλὰ καὶ ὅποσα οἱ ἐπ' αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡσὰν ἐπὶ μητρόπολιν ὀχυρωτάτην καταπεφυγότες, δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν ἐωράκασι, τοῦ τε παντὸς πολέμου τὸν τρόπον, καὶ τῶν ἐν τούτῳ γεγενημένων ἐν μέρει ἕκαστα, καὶ ὡς ἐπὶ τέλει τὸ πρὸς τῶν προφητῶν ἀνηγορευμένον 'βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως' ἐν αὐτῷ κατέστη τῷ πάλαι τοῦ Θεοῦ περιβοήτῳ νεφί, παντελῆ φθορὰν καὶ ἀφανισμόν ἔσχατον τὸν διὰ πυρὸς ὑπομένειναι, πάρεστιν ὅτῳ φίλον ἐπ' ἀκριβὲς ἐκ τῆς τῷ Ἰωσήφῳ γραφείσης ἀναλέξασθαι ἱστορίας. Ὡς δὲ αὐτὸς οὗτος τῶν ἀθροισθέντων ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀπάσης ἐν ἡμέραις τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, ὡσπερ ἐν εἰρκτῇ ῥήμασι αὐτοῖς ἀποκλεισθῆναι εἰς τὰ Ἱερο-
Dan. ix. 27.
A. D. 70.
Jos. Bell. Jud. vi. 9. 4.

μετελθόντα αὐτοὺς ὄλεθρον πρὸς τῆς θέας δίκης καταδέξασθαι. Παρελθὼν δὴ τὰ τῶν ἐν μέρει συμβεβηκότων αὐτοῖς, ὅσα διὰ ξίφους καὶ ἄλλῳ τρόπῳ κατ' αὐτῶν ἐγκεχειρήται, μόνας τὰς διὰ τοῦ λιμοῦ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι συμφορὰς παραθέσθαι, ὡς ἂν ἐκ μέρους ἔχοιεν οἱ τῆδε τῇ γραφῇ ἐντυγχάνοντες εἰδέναί, ὅπως αὐτοὺς τῆς εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ παρανομίας οὐκ εἰς μακρὸν ἢ ἐκ Θεοῦ μετῆλθε τιμωρία.

CAP. VI.

Περὶ τοῦ πείσαντος αὐτοὺς λιμοῦ.

Jos. Bell. Jud.
v. 10. 2.

Φέρε δὴ οὖν τῶν ἱστοριῶν τὴν πέμπτην τοῦ Ἰωσήπου μετὰ χεῖρας αὐθις ἀναλαβὼν, τῶν τότε πραχθέντων διέλθε τὴν τραγῳδίαν·

Τοῖς γε μὴν εὐπόροις,

φησὶ,

[ἀπώλειαν.]

καὶ τὸ μένειν πρὸς ἀπωλείας ἴσον ἦν. Προφάσει γὰρ αὐτομολίας ἀνηρείτό τις διὰ τὴν οὐσίαν. Τῷ λιμῷ δὲ ἡ ἀπόνοια τῶν στασιαστῶν συνήκμαζε, καὶ καθημέραν ἀμφοτέρα προσεξεκάετο τὰ δεινά. Φανερός μὲν γε οὐδαμοῦ σίτος ἦν, ἐπεισηδῶντες δὲ διηρεύων τὰς οἰκίας. Ἐπειθ' εὐρόντες μὲν, ὡς ἀρνησαμένους ἠκίζοντο, μὴ εὐρόντες δέ, ὡς ἐπιμελέστερον κρύψαντας ἐβασάνιζον. Τεκμήριον δὲ τοῦ τ' ἔχειν καὶ μὴ, τὰ σώματα τῶν ἀθλίων, ὧν οἱ μὲν ἔτι συνεστῶτες εὐπορεῖν τροφῆς ἐδόκει, οἱ τηκόμενοι δὲ ἦδη παρωδεύοντο, καὶ κτείνειν ἄλογον ἐδόκει τοὺς ὑπ' ἐνδείας τεθνηξομένους αὐτίκα.

95 Πολλοὶ δὲ λάθρα τὰς κτήσεις ἐνὸς ἀντικατηλλάξαντο μέτρον, πυρῶν μὲν, εἰ πλουσιώτεροι τυγχάνοιεν ὄντες, οἱ δὲ πενέστεροι, κριθῆς. Ἐπειτα κατακλείοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ μυχαίτατα τῶν οἰκίῶν, τινὲς μὲν ὑπ' ἄκρας ἐνδείας ἀνέργαστον τὸν σίτον ἤσθιον, οἱ δὲ ἔπεσον, ὡς ἢ τε ἀνάγκη καὶ τὸ δέος παρήνει. Καὶ τράπεζα μὲν οὐδαμοῦ παρετίθετο, τοῦ δὲ πυρὸς ἀφέλκοντες ἔτ' ὠμὰ τὰ σιτία διήρπαζον. Ἐλεινὴ δ' ἦν ἡ τροφή καὶ δακρύων ἄξιος ἡ θέα, τῶν μὲν δυνατωτέρων πλεονεκτούντων, τῶν δὲ ἀσθενῶν ὀδυρομένων. Πάντων μὲν δὴ παθῶν ὑπερίσταται λιμός· οὐδὲν δ' οὕτως ἀπόλλυσιν ὡς αἰδῶς. Τὸ γὰρ ἄλλως ἐντροπῆς ἄξιον ἐν τούτῳ καταφρονεῖται. Γυναῖκες γοῦν ἀνδρῶν, καὶ παῖδες πατέρων, καὶ τὸ οἰκτρότατον, μητέρες νηπίων ἐξήρπαζον ἐξ αὐτῶν τῶν στομάτων τὰς τροφάς. Καὶ τῶν φιλιτάτων ἐν χειρὶ μαραινομένων, οὐκ ἦν φειδῶ τοὺς τοῦ ζῆν ἀφελίσθαι σταλαγμούς. Τοιαῦτα δὲ ἐσθίοντες, ὅμως οὐ διελάνθανον. Πανταχοῦ δ' ἐφίσταντο οἱ στασιασταὶ καὶ τούτων ταῖς ἀρπαγαῖς. Ὅποτε γὰρ καθίδιον ἀποκεκλεισμένην οἰκίαν, σημήνον ἦν τοῦτο, τοὺς ἐνδον προσφέρεσθαι τροφήν. Εὐθέως δὲ ἐξαρράξαντες τὰς θύρας, εἰσπηδῶν, καὶ μόνον οὐκ ἐκ τῶν φαρύγγων

Ib. 3.

Qu. αἰδῶ.]

ἀναθλίβοντες τοὺς ἀκόλους ἀνέφερον. Ἐτύπτοντο δὲ γέροντες ἀνετεχόμενοι τῶν σιτίων, καὶ κόμης ἐσπαράσσοντο γυναῖκες, συγκαλύπτουσαι τὰ ἐν χερσίν· οὐδὲ τις ἦν οἶκτος πολιᾶς, ἢ νηπίων, ἀλλὰ συνεπαίροντες τὰ νήπια τῶν ψωμῶν ἐκκρεμάμενα, κατέσειον εἰς ἔδαφος, τοῖς δὲ φθιάσσι τὴν εἰσδρομὴν αὐτῶν καὶ προκαταπιούσι τὸ ἀρπαγησόμενον, ὡς ἀδικηθέντες ἦσαν ὁμότεροι. Δεινὰς δὲ βασάνων ὁδοὺς ἐπενόουν πρὸς ἔρευναν τροφῆς, ὁρόβοις μὲν ἐμφράττοντες τοῖς ἀθλίους τοὺς τῶν αἰδοίων πόρους, ῥάβδοις δὲ ὀξείαις ἀναπείροντες τὰς ἔδρας. Τὰ φρικτὰ δὲ καὶ ἀκοαῖς ἔπασχε τις εἰς ἐξομολόγησιν ἐνὸς ἀρτοῦ, καὶ ἴνα μὴνύσῃ δράκα μίαν κεκρυμμένην ἀλφίτων. Οἱ βασανισταὶ δ' οὐκ ἐπέινον, (καὶ γὰρ ἂν ἦττον ὤμον ἦν τὸ μετ' ἀνάγκης·) γυμνάζοντες δὲ τὴν ἀπόνοιαν, καὶ προπαρασκευάζοντες ἑαυτοῖς εἰς τὰς ἐξῆς ἡμέρας ἐφόδια. Τοῖς δ' ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων φρουρὰν νύκτωρ ἐξεργύσασιν ἐπὶ λαχάνων συλλογὴν ἀγρίων καὶ πίας ὑπαντῶντες, ὅτ' ἦδη διαπεφευγέναι (καὶ ἀνάγκης.) τοὺς πολεμίους ἐδόκουν, ἀφήραζον τὰ κομισθέντα, καὶ πολλάκις ἰκετευόντων, καὶ τὸ φρικτότατον ἐπικαλουμένων ὄνομα τοῦ Θεοῦ μεταδοῦναι τι μέρος αὐτοῖς, ὧν κινδυνεύσαντες ἤνεγκαν, οὐδοτιοῦν μετέδωσαν. Ἀγαπητὸν 96 δ' ἦν, τὸ μὴ καὶ προσαπολέσθαι σεσυλημένον.

Τούτοις δὲ μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·

Ἰουδαῖοις δὲ μετὰ τῶν ἐξόδων ἀπέκοπή πᾶσα σωτηρίας ἐλπίς. Καὶ βαθύ- Beil. Jud. v. 12. 3.
 νας ἑαυτὸν ὁ λιμὸς κατ' οἴκους καὶ γενεὰς τὸν δῆμον ἐπεβόσκετο. Καὶ τὰ μὲν τέγγη πεπλήρωτο γυναικῶν καὶ βρεφῶν λελυμένων, οἱ στενωποὶ δὲ γερόντων νεκρῶν. Παῖδες δὲ καὶ νεανῖαι διοιδούντες, ὥσπερ εἰδῶλα κατὰ τὰς ἀγορὰς ἀνειλούντο καὶ κατέπιπτον, ὅπη τινα τὸ πάθος καταλαμβάνου· θάπτειν δὲ τοὺς προσήκοντας, οὔτε ἴσχυον οἱ κάμνοντες, καὶ τὸ διευτονοῦν ὄκνει, διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, καὶ τὸ κατὰ σφᾶς ἄδηλον. Πολλοὶ γοῦν τοῖς ὑπ' αὐτῶν θαπτομένοις ἐπαπέθνησκον, πολλοὶ δ' ἐπὶ τὰς θήκας πρὶν ἐπιστῆναι τὸ χρεῶν, προῆλθον. Οὔτε δὲ θρήνος ἐν ταῖς συμφοραῖς οὔτε ὀλοφυρμὸς ἦν, ἀλλὰ ὁ λιμὸς ἤλεγχε τὰ πάθη. Ξηροῖς δὲ τοῖς ὄμμασιν οἱ δυσθανατοῦντες ἐφεῶρων τοὺς φθιάσαντας ἀναπαύσασθαι. Βαθεῖα δὲ τὴν πόλιν περιείχε σιγῇ, καὶ νύξ θανάτου γέμουσα. Καὶ τούτων οἱ ληστοὶ χαλεπώτεροι. Τυμβωρυχοῦντες γοῦν τὰς οἰκίας, ἐσύλων τοὺς νεκροὺς, καὶ τὰ καλύμματα τῶν σωμάτων περισπῶντες, μετὰ γέλωτος ἐξήεσαν. Τὰς τε ἀκμὰς τῶν ξιφῶν ἐδοκίμαζον ἐν τοῖς πτώμασι, καὶ τινὰς τῶν ἐρριμμένων ἔτι ζῶντας διήλανον, ἐπὶ πείρα τοῦ σιδήρου. Τοὺς δὲ ἰκετευοντας χρῆσαι σφίσι δεξιὰν καὶ ξίφος τῷ λιμῷ κατέλιπον ὑπερηφανοῦντες. Καὶ τῶν ἐκπνεόντων ἕκαστος ἀνεγὲς εἰς τὸν ναὸν ἐφεῶρα, τοὺς στασιαστὰς ζῶντας ἀπολιπών. Οἱ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ τοὺς νεκροὺς θάπτειν ἐκέλευον, τὴν ὁσμὴν οὐ φέροντες· ἔπειθ' ὡς οὐ διήρκουν, ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐρρίπτουν εἰς τὰς φάραγγας. Περιῦων δὲ ταύτας ὁ Τίτος, ὡς ἐθεά- Ib. 4.
 σατο πεπλησμένας τῶν νεκρῶν, καὶ βαθὺν ἰχώρα μυδόντων τὸν ὑπορρέοντα τῶν σωμάτων, ἐστέναξέ τε καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας κατεμαρτύρατο τὸν Θεὸν, ὡς οὐκ εἴη τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Τούτοις ἐπειπὼν τινα μεταξὺ, ἐπιφέρει λέγων·

Jos. Bell. Jud.
v. 13. 6.

97 Οὐκ ἂν ὑποστυλαίμην εἰπεῖν, ἃ μοι κελεύει τὸ πάθος. Οἶμαι Ῥωμαίων βραδυνάντων ἐπὶ τοὺς ἀλιτηρίους, ἢ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν, ἢ τοὺς τῆς Σοδομηνῆς μεταλαβεῖν κερανοῦς. Πολὺ γὰρ τῶν ταῦτα παθόντων ἤνεγκε γενεὰν ἀθεωτέραν. Τῇ γοῦν τούτων ἀπονοία πᾶς ὁ λαὸς συναπώλετο.

Καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ δὲ βιβλίῳ οὕτω γράφει·

Ib. vi. 3-3.

Τῶν δ' ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων κατὰ τὴν πόλιν, ἄπειρον μὲν ἔπιπτε τὸ πλῆθος, ἀδιήγητα δὲ συνέβαινε τὰ πάθη. Καθ' ἐκάστην γὰρ οἰκίαν, εἴπου τροφῆς παραφανείη σκιὰ, πόλεμος ἦν, καὶ διὰ χειρῶν ἐχώρου οἱ φίλτατοι πρὸς ἀλλήλους, ἐξαρπάζοντες τὰ ταλαίπωρα τῆς ψυχῆς ἐφόδια. Πίστις δ' ἀπορίας οὐδὲ τοῖς θνήσκουσιν ἦν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμπνέοντας οἱ λησταὶ διηρεύων, μὴ τις ὑπὸ κόλπον ἔχων τροφήν, σκῆπτοιο τὸν θάνατον αὐτοῦ. Οἱ δὲ ὑπ' ἐνδείας κεχηνότες ὡσπερ λυσσῶντες κύνες ἐσφάλλοντο καὶ παρεφέροντο, ταῖς τε θύραις ἐνσειόμενοι μεθύντων τρόπον, καὶ ὑπὸ ἀμηχανίας εἰς τοὺς αὐτοὺς οἴκους εἰσπεσῆδων δις ἢ τρίς ὥρα μιᾶ. Πάντα δ' ὑπ' ὀδόντας ἦγον ἢ ἀνάγκη. Καὶ τὰ μηδὲ τοῖς ῥυπαρωτάτοις τῶν ἀλόγων ζώων πρόσφορα συλλέγοντες, ἐσθίειν ὑπέφερον. Ζωστήρων γοῦν καὶ ὑποδημάτων τοτελευταίων οὐκ ἀπέχοντο, καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἀποδέροντες ἐμασσῶντο. Τροφή δὲ ἦν καὶ χόρτου τισὶ παλαιῶν σπαράγματα. Τὰς γὰρ ἴνας ἔνοιον συλλέγοντες, ἐλάχιστον σταθμὸν ἐπώλουν Ἀττικῶν τεσσάρων. Καὶ τί δεῖ τὴν ἐπ' ἀψύχοις ἀναίδειαν τοῦ λιμοῦ λέγειν; εἰμι γὰρ αὐτοῦ δηλώσω ἐργον, ὅποιον μῆτε παρ' Ἑλλῆσι, μῆτε παρὰ βαρβάρους ἰστόρηται, φρικτὸν μὲν εἰπεῖν, ἀπιστον δὲ ἀκοῦσαι. Καὶ ἔγωγε μὴ δόξαιμι τερατεύεσθαι τοῖς αὖθις ἀνθρώποις, κὰν παρέλιπον τὴν συμφορὰν ἡδέως, εἰ μὴ τῶν κατ' ἐμαυτὸν εἶχον ἀπείρους μάρτυρας, ἄλλως τε καὶ ψυχρὰν ἂν καταθείμην τῇ πατρίδι χάριν καθυφέμενος τὸν λόγον, ὃν πέπονθε τὰ ἔργα. Γυνὴ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰορδάνην κατοικούντων, Μαρία τοῦνομα, πατρὸς Ἑλεαζάρου, κόμης Βαθεζῶρ, (σημαίνει δὲ τοῦτο οἶκος ὑσσώπου,) διὰ γένος καὶ πλοῦτον ἐπίσημος, μετὰ τοῦ λοιποῦ πλῆθους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καταφυγοῦσα συνεπολιορκεῖτο. Ταύτης τὴν μὲν ἄλλην κτήσιον οἱ τύραννοι διήρπασαν, ὅσην ἐκ τῆς Περαιᾶς ἀνασκευασαμένη μετήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ λείψανα τῶν κειμηλίων, κὰν εἴτι τροφῆς ἐπινοηθείη, καθημέραν εἰσπηδῶντες ἤρπασον οἱ δορυφόροι. Δεινὴ δὲ τὸ γύναιον ἀγανάκτησις εἰσῆει. Καὶ πολλάκις λοιδοροῦσα καὶ καταρωμένη, τοὺς ἄρπαγας ἐφ' ἑαυτὴν ἠρέθιζεν. Ὡς δ' οὔτε παροξυνόμενός τις οὐτ' ἐλεῶν αὐτὴν ἀνῆρει, καὶ τὸ μὲν εὐρεῖν τι σιτίον ἄλλοις ἐκοπία, παν-

Ib. 4.

98 ταχόθεν δ' ἀπορον ἦν ἤδη καὶ τὸ εὐρεῖν, ὁ λιμὸς δὲ διὰ σπλάγχμων καὶ μυελῶν ἐχώρει, καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκαιον οἱ θυμοὶ, σύμβουλον λαβοῦσα τὴν ὀργὴν μετὰ τῆς ἀνάγκης, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρει. Καὶ τὸ τέκνον, ἦν δ' αὐτῇ παῖς ἵπομάσθιος, ἀρπασαμένη, Ἐρέφος, εἶπεν, ἄθλωμα, ἐν πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ στάσει, τίμι σε τηρῶ; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις, δουλεία κὰν ζήσωμεν ἐπ' αὐτοῖς, φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. Ἴθι, γενοῦ μοι τροφή, καὶ τοῖς

στασιασταῖς ἐριννύς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος, ὁ μόνος ἐλλείπων ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς. Καὶ ταῦθ' ἅμα λέγουσα, κτείνει τὸν υἱόν. Ἐπειτ' ὀπτήσασα, τὸ μὲν ἡμισυ κατεσθίει, τὸ δὲ λοιπὸν κατακαλύψασα, ἐφύλαττεν. Εὐθέως δ' οἱ στασιασταὶ παρήσαν, καὶ τῆς ἀθεμίτου κνίσσης σπάσαντες, ἠπειλοῦν, εἰ μὴ δείξειε τὸ παρασκευασθὲν, ἀποσφάξειν αὐτὴν εὐθέως. Ἡ δὲ καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰπούσα καλὴν τετηρηκέαι, τὰ λείψανα τοῦ τέκνου διεκάλυψεν. Τοὺς δ' εὐθέως φρίκη καὶ φρενῶν ἔκστασις ἦρει, καὶ παρὰ τὴν ὄψιν ἐπέπηγεσαν. Ἡ δ', Ἐμὸν, ἔφη, τοῦτο τὸ τέκνον γνήσιον, καὶ τὸ ἔργον ἐμόν. Φάγετε, καὶ γὰρ ἐγὼ βέβρωκα. Μὴ γένησθε μῆτε μαλακώτεροι γυναϊκός, μῆτε συμπαθέστεροι μητρός. Εἰ δ' ὑμεῖς εὐσεβεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέψετε θυσίαν, ἐγὼ μὲν ὑμῖν βέβρωκα, καὶ τὸ λοιπὸν δ' ἐμοὶ μεινάτω. Μετὰ ταῦθ' οἱ μὲν τρέμοντες ἐξήεσαν, πρὸς ἓν τοῦτο δειλοὶ, καὶ μόλις ταύτης τῆς τροφῆς παραχωρήσαντες τῇ μητρὶ. Ἀνεπλήσθη δ' εὐθέως ὅλη τοῦ μύσου ἡ πόλις, καὶ πρὸ ὀμμάτων ἕκαστος τὸ πάθος ἀναλαμβάναν, ὡς παρ' αὐτῷ τολμηθὲν δεινῶς ἔφριπτε. Σπουδῇ δὲ τῶν λιμοττόντων ἐπὶ τὸν θάνατον ἦν, καὶ μακαρισμὸς τῶν φθασάντων πρὶν ἀκοῦσαι καὶ θεάσασθαι κακὰ τηλικαῦτα.

Τοιαῦτα τῆς Ἰουδαίων εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ παρανομίας τε καὶ δυσσεβείας τὰπίχειρα.

CAP. VII.

Περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ προρρήσεων.

Παραθεῖναι δ' αὐτοῖς ἄξιον τὴν ἀψευδῆ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόρρησιν, δι' ἧς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ ὧδέ πως προφητεύων·

Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχοῦσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ὑμῶν ἡ φυγὴ χειμῶνος, μὴ δὲ σαββάτω. Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται. Matt. xxiv. 19-21.

Συναγαγῶν δὲ πάντα τὸν τῶν ἀνηρημένων ἀριθμὸν ὁ συγγραφεὺς, λιμῷ καὶ ξίφει μυριάδας ἑκατὸν καὶ δέκα διαφθαρήναι φησι, τοὺς δὲ λοιποὺς στασιώδεις καὶ ληστρικοὺς, ὑπὸ ἀλλήλων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐνδεικνυμένους, ἀνηρησθαι, τῶν δὲ νέων τοὺς ὑψηλοτάτους καὶ κάλλει σώματος διαφέροντας τετηρηῆσθαι θριάμβῳ. τοῦ δὲ λοιποῦ πλήθους, τοὺς ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα ἔτη δεσμίους εἰς τὰ κατ' Αἴγυπτον ἔργα παραπεμφθῆναι, πλείους δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας διανεμησθαι φθαρσομένους ἐν τοῖς θεάτροις σιδήρῳ καὶ θηρίοις· τοὺς δ' ἐντὸς ἑπτακαίδεκα ἐτῶν, αἰχμαλώτους ἀχθέντας διαπεπρᾶσθαι, τούτων δὲ μόνων τὸν Jos. Bell. Jud. vi. 9. 3. 99 Ib. 2.

ἀριθμὸν, εἰς ἐννέα μυριάδας ἀνδρῶν συναχθῆναι. Ταῦτα δὲ τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον, δευτέρῳ τῆς Οὐεσπασιανοῦ βασιλείας ἔτει, ἀκολούθως ταῖς προγνωστικαῖς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προρρήσεσιν, θεία δύναμι ἐώσπερ ἤδη παρόντα προεωρακότος αὐτὰ, ἐπιδακρῦσαντός τε καὶ ἀποκλαυσαμένου κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν εὐαγγελιστῶν γραφὴν, οἱ καὶ αὐτὰς αὐτοῦ παρατίθενται τὰς λέξεις, τότε μὲν φήσαντος ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ·

Luke xix. 42. Εἰ ἔγνωσ καὶ γε σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. Ὅτι ἤξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ, καὶ περιβαλοῦσί σοι οἱ ἐχθροὶ σου χάρακα, καὶ περικυκλώσουσί σε, καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσί σε καὶ τὰ τέκνα σου·

τότε δὲ, ὡς περὶ τοῦ λαοῦ·

Ib. xxi. 23, 24. Ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄργη τῷ λαῷ τούτῳ. Καὶ πεσοῦνται ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλήμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν.

Καὶ πάλιν·

Ib. 20. Ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.

Συγκρίνας δέ τις τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέξεις ταῖς λοιπαῖς τοῦ συγγραφέως ἱστορίαις ταῖς περὶ τοῦ παντὸς πολέμου, πῶς οὐκ ἂν ἀποθανύμασιν, θείαν ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῶς παράδοξον τὴν πρόγνωσιν ὁμοῦ καὶ πρόρρησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁμολογήσας; Περὶ μὲν οὖν τῶν μετὰ τὸ σωτήριον πάθος καὶ τὰς φωνὰς ἐκείνας ἐν αἷς ἢ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς τὸν μὲν

Acts iii. 15. ληστήν καὶ φονέα τοῦ θανάτου παρήτηται, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἐξ αὐτῶν ἰκέτευσεν ἀρθῆναι, τῷ παντὶ συμβεβηκότων ἔθνει, οὐδὲν ἂν δέοι ταῖς ἱστορίαις ἐπιλέγειν. Ταῦτα δ' ἂν εἶη δίκαιον ἐπιθεῖναι, ἃ γένοιτ' ἂν παραστατικὰ φιλανθρωπίας τῆς παναγάθου προνοίας, τεσσαράκοντα ἐφ' ὅλοις ἔτεσι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τόλμαν, τὸν κατ' αὐτῶν ὄλεθρον ὑπερ-

100 θεμένης, ἐν ὅσοις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν πλείους,

Cp. ii. 23. Ἰάκωβός τε αὐτὸς ὁ τῆδε πρῶτος ἐπίσκοπος, τοῦ Κυρίου χρηματίζων ἀδελφὸς, ἔτι τῷ βίῳ περιόντες, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως τὰς διατριβὰς ποιούμενοι, ἕρκος ὡσπερ

ὄχυρώτατον παρέμενον τῷ τόπῳ, τῆς θείας ἐπισκοπῆς εἰσέτι τότε μακροθυμύσης, εἰ ἄρα ποτὲ δυνηθείεν ἐφ' οἷς ἔδρασαν μετανοήσαντες συγγνώμης καὶ σωτηρίας τυχεῖν, καὶ πρὸς τῇ τοσαύτῃ μακροθυμίᾳ, παραδόξους θεοσημίας τῶν μελλόντων αὐτοῖς μὴ μετανοήσασι συμβήσεσθαι παρασχομένης. Ἄ καὶ αὐτὰ μνήμης ἡξιωμένα πρὸς τοῦ δεδηλωμένου συγγραφέως, οὐδὲν οἶον τοῖς τῆδε προσιοῦσι τῇ γραφῇ παραθεῖναι.

CAP. VIII.

Περὶ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου σημείων.

Καὶ δὴ λαβὼν ἀνάγνωθι τὰ κατὰ τὴν ἕκτην τῶν ἱστοριῶν αὐτῷ δεδηλωμένα ἐν τούτοις·

Τὸν γοῦν ἄθλιον δῆμον οἱ μὲν ἀπατεῶνες καὶ καταφευδόμενοι τοῦ Θεοῦ ^{Jos. Bell.} ^{Jud. vi. 5. 3.} τηρικαῦτα παρέπειθον, τοῖς δ' ἐναργέσι καὶ προσημαίνουσι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι ἐρημίαν τέρασιν οὔτε προσείχον οὔτε ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς ἐμβρονημένοι, καὶ μήτε ὄμματα μήτε ψυχὴν ἔχοντες, τῶν τοῦ Θεοῦ κηρυγμάτων παρήκουον· τοῦτο μὲν, ὅτε ὑπὲρ τὴν πόλιν ἄστρον ἔστη ῥομφαία παραπλήσιον, καὶ παρατείνας ἐπ' ἐναυτὸν κομήτης, τοῦτο δ' ἦνίκα πρὸ τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ πρὸς τὸν πόλεμον κινήματος, ἀθροιζομένου τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτὴν, ὀγδόῃ Ξανθικοῦ μηνὸς κατὰ νυκτὸς ἐνάτην ὦραν, τοσοῦτο φῶς περιέλαμψε τὸν βωμὸν καὶ τὸν ναὸν, ὡς δοκεῖν ἡμέραν εἶναι λαμπράν. Καὶ τοῦτο παρέτεινεν ἐφ' ἡμίσειαν ὦραν. Ὁ τοῖς μὲν ἀπίστοις ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι, τοῖς δὲ ἱερογραμματεῦσι πρὸς τῶν ἀπο- 101 βεβηκότων εὐθέως ἐκρίθη. Καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἑορτὴν, βουδὸς μὲν ἀχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως πρὸς τὴν θυσίαν, ἔτεκεν ἄρνα ἐν τῷ ἱερῷ μέσῳ. Ἡ δ' ἀνατολικὴ πύλη τοῦ ἐνδοτέρω, χαλκῇ μὲν οὔσα καὶ στιβαρωτάτῃ, κλειομένη δὲ περὶ δειλὴν μόλις ὑπ' ἀνθρώπων εἴκοσι, καὶ μοχλοῖς μὲν ἐπερειδομένη σιδηροδέτοις, καταπῆγας δ' ἔχουσα βαθυτάτους, ὥφθη κατὰ νυκτὸς ὦραν ἕκτην αὐτομάτως ἠνοιγμένη. Μετὰ δὲ τὴν ἑορτὴν ἡμέραις οὐ πολλαῖς ὕστερον, μιᾷ καὶ εἰκάδι Ἀρτεμισίου μηνὸς, φάσμα τι δαιμόνιον ὥφθη μείζον πίστεως. Τέρας δ' ἂν ἔδοξεν εἶναι τὸ ῥηθησόμενον, εἰ μὴ καὶ παρὰ τοῖς θεασαμένοις ἰστόρητο, καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα πάθη τῶν σημείων ἦν ἄξια. Πρὸ γὰρ ἡλίου δύσεως ὥφθη μετέωρα περὶ πᾶσαν τὴν χώραν ἄρματα καὶ φάλαγγες ἔνοπλοι διάπτουσαι τῶν νεφῶν, καὶ κυκλούμεναι τὰς πόλεις. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν, ἡ Πεντηκοστὴ καλεῖται, νύκτωρ οἱ ἱερεῖς παρελθόντες εἰς τὸ ἱερὸν, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἦν, πρὸς τὰς λειτουργίας, πρώτων μὲν κινήσεως ἔφασαν ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κτύπου, μετὰ δὲ ταῦτα φωνῆς ἀθρόας, 'Μεταβαίνομεν ἐντεῦθεν.' Τὸ δὲ τούτων φοβερώτερον· Ἰησοῦς γάρ τις υἱὸς Ἀνανίου, τῶν ἰδιωτῶν ἄγροικος, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν τοῦ πολέμου, τὰ μάλιστα τῆς πόλεως εἰρηνευομένης καὶ εὐθηνούσης, ἔλθων

ἐπὶ τὴν ἑορτὴν ἐν ἣ σκηνοποιεῖσθαι πάντας ἔθος ἦν τῷ Θεῷ κατὰ τὸ ἱερὸν, ἐξαπίνης ἀναβοᾶν ἤρξατο, 'Φωνὴ ἀπ' ἀνατολῆς, φωνὴ ἀπὸ δύσεως, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεσσαρῶν ἀνέμων, φωνὴ ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ναὸν, φωνὴ ἐπὶ νυμφίους καὶ νύμφας, φωνὴ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν.' Τοῦτο μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ κατὰ πάντας τοὺς στενωποὺς περιήει κεκραγώς. Τῶν δ' ἐπισήμων τινὲς δημοτῶν ἀγανακτήσαντες πρὸς τὸ κακόφημον συλλαμβάνουσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ πολλαῖς αἰκίζονται πληγαῖς. Ὁ δὲ οὐθ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ φθεγξάμενος, οὔτε ἰδίᾳ πρὸς τοὺς παρόντας, ἄς καὶ πρότερον φωνὰς
 102 βοῶν διετέλει. Νομίσαντες δὲ οἱ ἄρχοντες, ὅπερ ἦν, δαιμονιώτερον εἶναι κίνημα τάνδρὸς, ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις ἔπαρχον ἔνθα μάλιστα μέχρις ὀστέων ξαινόμενος, οὐθ' ἰκέτευσεν οὐτ' ἐδάκρυσεν, ἀλλ' ὡς ἐνῆν μάλιστα τὴν φωνὴν ὀλοφυρτικῶς παρεγκλίνων, πρὸς ἐκάστην ἀπεκρίνατο πληγὴν, 'Αἱ αἱ Ἱεροσόλυμοι.'

Jos. Bell. Jud.
 iii. 8. 9; vi.
 5. 4.

Ἔτερον δέ τι τούτου παραδοξότερον ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ συγγραφεὺς, χρησμόν τινα φάσκων ἐν ἱεροῖς γράμμασιν εὐρηθῆσαι περιέχοντα, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνου ἀπὸ τῆς χώρας τὶς αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης* ὃν αὐτὸς μὲν ἐπὶ Οὐεσπασιανὸν πεπληρῶσθαι ἐξείληφεν. Ἄλλ' οὐχ ἀπάσης γε οὗτος ἢ μόνης ἤρξεν τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους. Δικαιότερον δ' ἂν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀναχθείη, πρὸς ὃν εἶρητο ὑπὸ τοῦ Πατρὸς,

Ps. ii. 8.

Αἰτήσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Ps. xviii.
 (xix.) 4.

Οὐ δὴ κατ' αὐτὸ δὴ ἐκείνο τοῦ καιροῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος* τῶν ἱερῶν ἀποστολῶν, 'καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.'

CAP. IX.

Περὶ Ἰωσήπου, καὶ ὧν κατέλιπε συγγραμμάτων.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, ἄξιον μὴδ' αὐτὸν τὸν Ἰώσηπον, τοσαῦτα
 103 τῇ μετὰ χεῖρας συμβεβλημένου ἱστορίᾳ, ὀπόθεν τε καὶ ἀφ' οἴου γένους ὠρμάτο, ἀγνοεῖν. Δηλοῖ δὲ πάλιν αὐτὸς καὶ τοῦτο, λέγων ὧδε*

Jos. Bell. Jud.
 Praef. 1.

Ἰώσηπος Ματθαίου παῖς, ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεὺς, αὐτὸς τε Ῥωμαίοις πολέμησας ταπρῶτα, καὶ τοῖς ὕστερον παρατυχὼν ἐξ ἀνάγκης.

Μάλιστα δὲ τῶν κατ' ἐκείνο καιροῦ Ἰουδαίων οὐ παρὰ μόνοις τοῖς ὁμοεθνεῖσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις γέγονεν ἀνὴρ ἐπιδοξότατος, ὡς αὐτὸν μὲν ἀναθέσει ἀνδριάντος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων

τιμηθῆναι πόλεως, τοὺς δὲ σπουδασθέντας αὐτῷ λόγους βιβλιοθήκης ἀξιοθῆναι. Οὗτος δὴ πᾶσαν τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν ἐν ὄλοις εἴκοσι καταβέβληται συγγράμμασι, τὴν δ' ἱστορίαν τοῦ κατ' αὐτὸν Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου ἐν ἑπτὰ λόγοις, ἃ καὶ οὐ μόνον τῇ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίῳ φωνῇ παραδοῦναι αὐτὸς ἑαυτῷ μαρτυρεῖ, ἄξιός γε ὢν διὰ τὰ λοιπὰ πιστεῦσθαι. Καὶ ἕτερα δὲ αὐτοῦ φέρεται σπουδῆς ἄξια δύο, τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος, ἐν οἷς καὶ ἀντιρρήσεις πρὸς Ἀπίωνα τὸν γραμματικὸν κατὰ Ἰουδαίων τηρικᾶδε συντάξαντα λόγον πεποιήται, καὶ πρὸς ἄλλους, οἱ διαβάλλειν καὶ αὐτοὶ τὰ πάτρια τοῦ Ἰουδαίων ἔθους ἐπειράθησαν. Τούτων ἐν τῷ προτέρῳ τὸν ἀριθμὸν τῆς λεγομένης παλαιᾶς τῶν ἐνδιαθῆκων γραφῶν τίθησι, τίνα παρ' Ἑβραίοις ἀναντίρρητα, ὡς ἂν ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως, αὐτοῖς ῥήμασι διὰ τούτων διδάσκων.

CAP. X.

Ὅπως τῶν θείων μνημονεῖ βιβλίων Ἰώσηπος.

Οὐ μυριάδες οὖν βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχομένων, ^{Jos. c. Apion. 1. 8.} δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἴκοσι βιβλία, τοῦ παντὸς ἔχοντα χρόνον τὴν ἀναγραφὴν, τὰ δικαίως θεῖα πεπιστευμένα. Καὶ τούτων πέντε μὲν ἐστὶ τὰ Μωϋσέως, ἃ τοὺς τε νόμους περιέχει καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπογονίας παράδοσιν, μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. Οὗτος ὁ χρόνος ἀπολείπει τρισχιλίων ὀλίγων ἐτῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς Μωϋσέως τελευτῆς μέχρι τῆς Ἀρταξέρξου τοῦ μετὰ Ξέρξην Περσῶν βασιλείας, οἱ μετὰ Μωϋσῆν προφήται τὰ κατ' αὐτοὺς 104 πραχθέντα συνέγραψαν ἐν τρισὶ καὶ δέκα βιβλίοις. Αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας τοῦ βίου περιέχουσιν. Ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου, γέγραπται μὲν ἕκαστα, πίστεως δ' οὐχ ὁμοίως ἠξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχὴν. Δῆλον δ' ἐστὶν ἔργον, πῶς ἡμεῖς πρόσμιεν τοῖς ἰδίῳ γράμμασι. Τοσούτου γὰρ αἰῶνος ἤδη παραφρηκτός, οὔτε προσθεῖναι τις, οὔτε μεταθεῖναι τετόλμηκε' πᾶσι δὲ σύμφυτόν ἐστιν εὐθὺς ἐκ πρώτης γενέσεως Ἰουδαίους, τὸ νομίζειν αὐτὰ Θεοῦ δόγματα, καὶ τούτοις ἐπιμένειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι, θήσκειν ἠδέως.

Καὶ ταῦτα δὲ τοῦ συγγραφέως χρησίμως ὤδε παρατεθείσθω. Πεπόνηται δὲ καὶ ἄλλο οὐκ ἀγεννὲς σπούδασμα τῷ ἀνδρὶ 'περὶ Αὐτοκράτορος Λογισμοῦ,' ὃ τινες Μακκαβαϊκὸν ἐπέγραψαν, τῷ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐν τοῖς οὕτω καλουμένοις Μακκαβαϊκοῖς συγγράμμασι ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας ἀνδρισμένων

Jos. Ant. xx.
12.

Ἑβραίων περιέχειν. Καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ τῆς εἰκοστῆς Ἀρχαιολογίας ἐπισημαίνεται ὁ αὐτὸς, ὡς ἂν προηρημένος ἐν τέταρσι συγγράφαι βιβλίοις κατὰ τὰς πατρίους δόξας τῶν Ἰουδαίων, ἑπεὶ Θεοῦ καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν νόμων, διὰ τί κατ' αὐτοὺς τὰ μὲν ἕξεστι πράττειν, τὰ δὲ κεκώλυται. Καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ σπουδασθῆναι ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ μνημονεύει λόγους. Πρὸς τούτοις εὐλογον καταλέγει καὶ ἅς ἐπ' αὐτοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ τέλους φωνὰς παρατίθεται, εἰς πίστωσιν τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ παραληφθέντων ἡμῖν μαρτυρίας. Διαβάλλων δὴτα Ἰουστον Τιβεριέα ὁμοίως αὐτῷ τὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἱστορήσαι χρόνους πεπειραμένον, ὡς μήτ' ἀληθῆ συγγεγραφότα, πολλὰς τε ἄλλας εὐθύνας ἐπαγαγὼν τῷ ἀνδρὶ, καὶ ταῦτα αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπιλέγει·

Jos. Vit. 65.

Οὐ μὴν ἐγὼ σοι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς ἑμαντοῦ γραφῆς ἔδεισα, ἀλλ' αὐτοῖς ἐπέδωκα τοῖς αὐτοκράτορσι τὰ βιβλία, μόνον οὐ τῶν ἔργων ἤδη βλεπομένων. Συνήδειν γὰρ ἑμαντῷ τετηρηκότι τὴν τῆς ἀληθείας παράδοσιν, ἐφ' ἣ μαρτυρίας τεύξεσθαι προσδοκήσας, οὐ διήμαρτον. Καὶ
105 ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἐπέδωκα τὴν ἱστορίαν, ὧν ἔνιοι καὶ παρατετυχήκεσαν τῷ πολέμῳ, καθάπερ βασιλεὺς Ἀγρίππας, καὶ τινες αὐτοῦ τῶν συγγενῶν. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοκράτωρ Τίτος οὕτως ἐκ μόνων αὐτῶν ἐβουλήθη τὴν γνώσιν τοῖς ἀνθρώποις παραδοῦναι τῶν πράξεων, ὥστε χαράξας τῇ αὐτοῦ χειρὶ, τὰ βιβλία δημοσιεύσθαι προσέταξεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀγρίππας ἐξήκοντα δύο ἔγραψεν ἐπιστολάς, τῇ τῆς ἀληθείας παραδοῖσι μαρτυρῶν.

Ἀφ' ὧν καὶ δύο παρατίθησιν. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τοῦτου ταύτη πη δηλώσθω· ἴωμεν δ' ἐπὶ τὰ ἐξῆς.

CAP. XI.

Ὡς μετὰ Ἰακώβον ἡγείται Συμεὼν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν Ἰακώβου μαρτυρίαν καὶ τὴν αὐτίκα γενομένην ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, λόγος κατέχει τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν τοὺς εἰσέτι τῷ βίῳ λειπομένους ἐπὶ ταῦτο πανταχόθεν συνελθεῖν, ἅμα τοῖς πρὸς γένους κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου· (πλείους γὰρ καὶ τούτων περιῆσαν εἰσέτι τότε τῷ βίῳ)· βουλήν τε ὁμοῦ τοὺς πάντας περὶ τοῦ τίνα χρῆ τῆς Ἰακώβου διαδοχῆς ἐπικρῖναι ἄξιον ποιήσασθαι. Καὶ δὴ ἀπὸ μιᾶς

γνώμης τοὺς πάντας Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ, οὗ καὶ ἡ τοῦ Matt. xiii.55.
 εὐαγγελίου μνημονεύει γραφῇ, τοῦ τῆς αὐτόθι παροικίας θρόνου
 ἄξιον εἶναι δοκιμάσαι, ἀνεψιὸν γε, ὡς φασὶ, γεγονότα τοῦ Σω-
 τῆρος. Τὸν γὰρ οὖν Κλωπᾶν ἀδελφὸν τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν
 Ἑγήσιππος ἱστορεῖ.

CAP. XII.

106

Ὡς Οὐεσπασιανὸς τοὺς ἐκ Δαβὶδ ζητεῖσθαι προστάττει.

Καὶ ἐπὶ τούτοις, Οὐεσπασιανὸν μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων
 ἄλωσιν πάντας τοὺς ἀπὸ γένους Δαβὶδ, ὡς ἂν μὴ περιλειφθεῖη
 τις παρὰ Ἰουδαίους τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς φυλῆς, ἀναζητεῖσθαι
 προστάξαι, μέγιστόν τε Ἰουδαίους αὐθις ἐκ ταύτης διωγμὸν
 ἐπαρτηθῆναι τῆς αἰτίας.

CAP. XIII.

Ὡς δεύτερος Ῥωμαίων ἐπίσκοπος Ἀνεγκλητος.

Ἐπὶ δέκα δὲ τὸν Οὐεσπασιανὸν ἔτεσι βασιλεύσαντα αὐτο- A. D. 79.
 κράτωρ Τίτος ὁ παῖς διαδέχεται, οὗ κατὰ δεύτερον ἔτος τῆς
 βασιλείας, Λίνος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, δυοκαί-
 δεκα τὴν λειτουργίαν ἐνιαυτοῖς κατασχὼν, Ἀνεγκλήτῳ ταύτην
 παραδίδωσι. Τίτον δὲ Δομετιανὸς ἀδελφὸς διαδέχεται, δύο
 ἔτεσι καὶ μῆσὶ τοῖς ἴσοις βασιλεύσαντα.

CAP. XIV.

107

Ὡς δεύτερος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος Ἀβίλιος.

Τετάρτῳ μὲν οὖν ἔτει Δομετιανοῦ, τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν
 παροικίας ὁ πρῶτος Ἀννιανὸς, δύο πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἀναπλήσας
 ἔτη τελευτᾷ· διαδέχεται δ' αὐτὸν δεύτερος Ἀβίλιος.

CAP. XV.

Ὡς τρίτος Ῥωμαίων ἐπίσκοπος Κλήμης.

Δωδεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας, τῆς Ῥωμαίων ἐκκλη-
 σίας Ἀνεγκλητου ἔτεσιν ἐπισκοπεύσαντα δεκαδύο διαδέχεται

Κλήμης. Ἐὐὐν σὐνεργὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι Φιλιππησίους ἐπιστέλλων ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων,

Phil. iv. 3.

Μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν σὐνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζῶῃς.

CAP. XVI.

Περὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστολῆς.

Τούτου δὴ οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη μία ἐπιστολὴ
108 φέρεται, μεγάλη τε καὶ θαυμασία, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκ-
κλησίας τῇ Κορινθίων διευτύπώσατο, στάσεως τηνικάδε κατὰ τὴν
Cp. iv. 23. Κόρινθον γενομένης. Ταύτην δὲ καὶ ἐν πλείσταις ἐκκλησίαις
ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δεδημοσιευμένην πάλαι τε καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς
ἔγνωμεν. Καὶ ὅτι γε κατὰ τὸν δηλούμενον τὰ τῆς Κορινθίων
κεκίνητο στάσεως, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ Ἡγήσιππος.

CAP. XVII.

Περὶ τοῦ κατὰ Δομετιανὸν διωγμοῦ.

Πολλὴν γε μὴν εἰς πολλοὺς ἐπιδειξάμενος ὁ Δομετιανὸς
ὠμότητα, οὐκ ὀλίγου τε τῶν ἐπὶ Ῥώμης εὐπατριδῶν τε καὶ ἐπι-
σήμων ἀνδρῶν πλήθος οὐ μετ' εὐλόγου κρίσεως κτείννας, μυρίους
τε ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας ταῖς ὑπὲρ τὴν ἐνορίαν ζημιώσας
φυγαῖς καὶ ταῖς τῶν οὐσιῶν ἀποβολαῖς ἀναιτίως, τελευτῶν τῆς
Νέρωνος θεοεχθρίας τε καὶ θεομαχίας διάδοχον ἑαυτὸν κατε-
στήσατο. Δεύτερος δῆτα τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεκίνει διωγμὸν,
καίπερ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐεσπασιανοῦ μηδὲν καθ' ἡμῶν ἄτο-
πον ἐπινοήσαντος.

CAP. XVIII.

Περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου καὶ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ κατέχει λόγος τὸν ἀπόστολον ἅμα καὶ εὐαγγελισ-
109 τὴν Ἰωάννην ἔτι τῷ βίῳ ἐνδιατρίβοντα, τῆς εἰς τὸν θεῖον λόγον
ἔνεκεν μαρτυρίας, Πάμμον οἰκεῖν καταδικασθῆναι τὴν νῆσον.
Γράφων γέτοι ὁ Εἰρηναῖος περὶ τῆς ψήφου τῆς κατὰ τὸν Ἀντί-
χριστον προσηγορίας φερομένης ἐν τῇ Ἰωάννου λεγομένη Ἀπο-

καλύψει αὐταῖς συλλαβαῖς ἐν πέμπτῳ τῶν πρὸς τὰς Αἰρέσεις ταῦτα περὶ τοῦ Ἰωάννου φησίν·

Εἰ δὲ ἔδει ἀναφανδὸν ἐν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τοῦνομα αὐτοῦ, δι' ἐκεῖνον ἂν ἐρρήθη τοῦ και τὴν ἀποκάλυψιν ἑωρακότος. Οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἑωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. Iren. adv. Haer. v. 30. 3.

Εἰς τοσοῦτον δὲ ἄρα κατὰ τοὺς δηλουμένους ἢ τῆς ἡμετέρας πίστεως διέλαμπε διδασκαλία, ὡς καὶ τοὺς ἄποθεν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου συγγραφεῖς μὴ ἀποκνήσαι ταῖς αὐτῶν ἱστορίαις τόν τε διωγμὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μαρτύρια παραδοῦναι. Οἶγε καὶ τὸν καιρὸν ἐπ' ἀκριβὲς ἐπεσημήναντο, ἐν ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ Δομετιανοῦ μετὰ πλείστων ἐτέρων καὶ Φλαυίαν Δομετίλλαν ἱστορήσαντες, ἐξ ἀδελφῆς γεγυῖαν Φλαυίου Κλήμεντος, ἐνὸς τῶν τηνικάδε ἐπὶ Ῥώμης ὑπάτων, τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἕνεκεν, εἰς νῆσον Ποντίαν κατὰ τιμωρίαν δεδόσθαι.

CAP. XIX.

Ὡς Δομετιανὸς τοὺς ἀπὸ γένους Δαβίδ ἀναιρεῖσθαι προστάττει.

Τοῦ δ' αὐτοῦ Δομετιανοῦ τοὺς ἀπὸ γένους Δαβίδ ἀναιρεῖσθαι προστάξαντος, παλαιὸς κατέχει λόγος τῶν αἰρετικῶν τιὰς κατηγορήσαι τῶν ἀπογόνων Ἰούδα, (τοῦτου δὲ εἶναι ἀδελφὸν κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος,) ὡς ἀπὸ γένους τυγχανόντων Δαβίδ, καὶ ὡς αὐτοῦ συγγένειαν τοῦ Χριστοῦ φερόντων. Ταῦτα δὲ δηλοῖ Cr. c. 32. κατὰ λέξιν ὧδέ πως λέγων ὁ Ἑγήσιππος·

CAP. XX.

Περὶ τῶν πρὸς γένους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Ἐτι δὲ περιῆσαν οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου υἱωνοὶ Ἰούδα, τοῦ κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, οὓς ἐδηλατόρευσαν, ὡς ἐκ γένους ὄντας **110** Δαβίδ. Τούτους δ' ὁ Ἰουόκατος ἤγαγε πρὸς Δομετιανὸν Καίσαρα· ἐφοβέιτο γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ Ἡρώδης. Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς, εἰ ἐκ Δαβίδ εἰσι. Καὶ ὠμολόγησαν. Τότε ἐπηρώτησεν αὐτοὺς, πόσας κτήσεις ἔχουσιν, ἢ πόσων χρημάτων κυριεύουσιν. Οἱ δὲ εἶπον ἀμφότεροι, ἐννακισχίλια δηνάρια ὑπάρχειν αὐτοῖς μόνα, ἐκάστῳ αὐτῶν ἀνήκοντος τοῦ ἡμίσεως. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυρίοις ἔφασκον ἔχειν, ἀλλ' ἐν διατιμῆσει γῆς πλῆθραν τριάκοντα ἐννέα μόνων, ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν, καὶ αὐτοὺς αὐτουργοῦντας διατρέφεσθαι.

Εἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν ἐπιδεικνύουσι, μαρτύριον τῆς αὐτουργίας τὴν τοῦ σώματος σκληρίαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἐργασίας ἐναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παριστάντας. Ἐρωτηθέντας δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅποια τις εἶη καὶ ποῖ καὶ πότε φανησομένη, λόγον δοῦναι, ὡς οὐ κοσμικὴ μὲν οὐδ' ἐπίγειος, ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικὴ τυγχάνει, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος γενησομένη, ὀπηνίκα ἐλθῶν ἐν δόξῃ κρίνειε ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. Ἐφ' οἷς μηδὲν αὐτῶν κατεγνωκότα τὸν Δομετιανὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα, ἐλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνεῖναι, καταπαῦσαι δὲ διὰ προστάγματος τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας διωγμὸν. Τοὺς δὲ ἀπολυθέντας ἠγήσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν δὴ μάρτυρας ὁμοῦ καὶ ἀπὸ γένους ὄντας τοῦ Κυρίου, γενομένης τε εἰρήνης, μέχρι Τραϊανοῦ παραμεῖναι αὐτοὺς τῷ βίῳ.

Ταῦτα μὲν ὁ Ἁγῆσιππος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς τοῦ Δομετιανοῦ τοιαύτην πεποίηται μνήμην

Tert. Apol. 5. Πειπειράκει ποτὲ καὶ Δομετιανὸς ταῦτὸ ποιεῖν ἐκείνῳ, μέρος ὦν τῆς Νέρωνος ὀμότητος. Ἄλλ' οἶμαι ἅτε ἔχων τι συνέσεως, τάχιστα ἐπαύσατο, ἀνακαλεσάμενος καὶ οὖς ἐξηλάκει.

111 A.D. 96. Μετὰ δὲ τὸν Δομετιανὸν πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ἐπικρατήσαντα, Νερούα τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, καθαιρεθῆναι μὲν τὰς Δομετιανοῦ τιμὰς, ἐπανελθεῖν δὲ ἐπὶ τὰ οἰκεία μετὰ τοῦ καὶ τὰς οὐσίας ἀπολαβεῖν τοὺς ἀδίκως ἐξεληλαμένους, ἢ Ῥωμαίων σύγκλητος βουλὴ ψηφίζεται· ἱστοροῦσιν οἱ γραφῇ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους παραδόντες. Τότε δὴ οὖν καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νῆσον φυγῆς τὴν ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διατριβῆν ἀπειληφέναι, ὁ τῶν παρ' ἡμῖν ἀρχαίων παραδίδωσι λόγος.

CAP. XXI.

Ὡς τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας τρίτος ἡγείται Κέρδων.

Μικρῷ δὲ πλέον ἐνιαυτοῦ βασιλεύσαντα Νερούαν διαδέχεται Τραϊανός. Οὐ δὴ πρῶτον ἔτος ἦν, ἐν ᾧ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν παροικίας Ἀβίλιον δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσιν ἠγησάμενον διαδέχεται Κέρδων. Τρίτος οὗτος τῶν αὐτόθι μετὰ τὸν πρῶτον Ἀντιανὸν προσέστη. Ἐν τούτῳ δὲ Ῥωμαίων εἰσέτι Κλήμης ἡγείτο,

τρίτου καὶ αὐτὸς ἐπέχων τῶν τῆδε μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον ἐπισκοπευσάντων βαθμόν. Λίνος δὲ ὁ πρῶτος ἦν, καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνέγκλητος.

CAP. XXII.

112

Ὡς τῆς Ἀντιοχείων δεύτερος Ἰγνάτιος.

Ἄλλὰ καὶ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας Εὐδοίου πρώτου καταστάματος, δεύτερος ἐν τοῖς δηλουμένοις Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο. Συμεὼν ὁμοίως δεύτερος μετὰ τὸν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἀδελφόν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας κατὰ τούτους τὴν λειτουργίαν εἶχεν.

CAP. XXIII.

Ἱστορία περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου.

Ἐπὶ τούτοις κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔτι τῷ βίῳ περιλειπόμενος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀπόστολος ὁμοῦ καὶ εὐαγγελιστῆς, Ἰωάννης τὰς αὐτόθι διεῖπεν ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νῆσον μετὰ τὴν Δομετιανοῦ τελευτηνὴν ἐπανελθὼν φυγῆς. Ὅτι δὲ εἰς τούτους ἔτι τῷ βίῳ περιῆν, ἀπόχρη διὰ δύο πιστώσασθαι τὸν λόγον μαρτύρων. Πιστοὶ δ' ἂν εἶεν οὗτοι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρεσβεύσαντες ὀρθοδοξίας, εἰ δὴ τοιοῦτοι Εἰρηναῖος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ὡν ὁ μὲν πρότερος ἐν δευτέρῳ τῶν 'πρὸς τὰς Αἰρέσεις' ᾧδὲ πως γράφει κατὰ λέξιν·

Καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι μαρτυροῦσιν, οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωάννη S. Iren. ii. 22. τῷ τοῦ Κυρίου μαθητῇ συμβεβληκότες, παραδεδικέναι τὸν Ἰωάννην. 5. Παρέμεινε γὰρ αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραϊανοῦ χρόνων.

Καὶ ἐν τρίτῳ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ταῦτ' οὗτο δηλοῖ διὰ τούτων·

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησία ὑπὸ Παύλου μὲν τεθεμελιωμένη, Ib. iii. 3. 4. Ἰωάννου δὲ παραμειναντος αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραϊανοῦ χρόνων, μάρτυς ἀληθῆς ἐστὶ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως.

Ὁ δὲ Κλήμης ὁμοῦ καὶ τὸν χρόνον ἐπισημνύμενος, καὶ ἱστορίαν ἀναγκαιοτάτην οἷς τὰ καλὰ καὶ ἐπωφελῆ φίλον ἀκούειν προστίθησιν, ἐν ᾧ, 'Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος,' ἐπέγραψεν αὐτοῦ συγγράμματι. Λαβὼν δὲ ἀνάγνωθι ᾧδὲ πως ἔχουσαν καὶ αὐτοῦ τὴν γραφήν·

Clem. Alex.
Quis Dives
etc. 42.

- *Ακουσον μῦθον οὐ μῦθον, ἀλλὰ ὄντα λόγον, περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου παραδεδομένον, καὶ μνήμη πεφυλαγμένον. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάμμου τῆς νήσου μετῆλθεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ἀπῆει παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσων, ὅπου δὲ ὄλας ἐκκλησίας ἀρμόσων, ὅπου δὲ κλήρω ἓνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος σημαιομένων. Ἐλθὼν οὖν καὶ ἐπὶ τινα τῶν οὐ μακρὰν πόλεων, ἧς καὶ τοῦνομα λέγουσιν ἔνιοι, καὶ τᾶλλα ἀναπαύσας τοὺς ἀδελφούς, ἐπὶ πᾶσι τῷ καθεστῶτι προσβλέψας ἐπισκόπων, νεανίσκον ἰκανὸν τῷ σώματι, καὶ τὴν ὄψιν ἀστείον, καὶ θερμὸν τὴν ψυχὴν ἰδὼν, 'Τοῦτον,' ἔφη, 'σοὶ παρακατατίθειμαι μετὰ πάσης σπουδῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος.' Τοῦ δὲ δεχομένου καὶ πάνθ' ὑπισχνουμένου, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διελέγετο καὶ διεμαρτύρητο. Εἶτα ἢ μὲν ἀπῆρεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ὃ δὲ πρεσβύτερος ἀναλαβὼν οἴκαδε τὸν παραδοθέντα νεανίσκον, ἔτρεφε, συνείχει, ἔθαλπε, τὸ τελευταῖον ἐφώτισε. Καὶ μετὰ τοῦτο, ὑφῆκε τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυλακῆριον ἐπιστήσας τὴν σφραγίδα τοῦ Κυρίου. Τῷ δὲ ἀνέσεως πρὸ ὥρας λαβομένῳ προσφθεύρουται τινες ἡλικες
- 114 ἀργοὶ καὶ ἀπερρωγώτες, ἐθάδες κακῶν. Καὶ πρῶτον μὲν δι' ἐστιάσεων πολυτελῶν αὐτὸν ἐπάγονται, εἶτά που καὶ νύκτωρ ἐπὶ λωποδυσίαν ἐξιόντες συνεπάγονται, εἶτά τι καὶ μείζον συμπράττειν ἤξιουν. Ὁ δὲ κατολίγον προσειδίξετο. Καὶ διὰ μέγεθος φύσεως, ἐκστὰς ὥσπερ ἄστομος καὶ εὐρωστος ἵππος ὀρθῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδακῶν, μειζόνως κατὰ τῶν βαράθρων ἐφέρετο. Ἀπογνοὺς δὲ τελέως τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν, οὐδὲν ἔτι μικρὸν διενοεῖτο, ἀλλὰ μέγα τι πράξας, ἐπειδὴπερ ἄπαξ ἀπολώλει, ἴσα τοῖς ἄλλοις παθεῖν ἤξιον. Αὐτοὺς δὴ τούτους ἀναλαβὼν, καὶ ληστήριον συγκροτήσας, ἔτοιμος λῆσταρχος ἦν, βιαιότατος, μαιφονώτατος, χαλεπώτατος. Χρόνος ἐν μέσῳ, καὶ τινος ἐπιπεσοῦσης χρείας, ἀνακαλοῦσι τὸν Ἰωάννην. Ὁ δὲ, ἐπεὶ τὰ ἄλλα ὦν χάριν ἦκε κατεστήσατο, 'Ἄγε δὴ,' ἔφη, 'ὃ ἐπίσκοπε, τὴν παρακαταθήκην ἀπόδος ἡμῖν, ἦν ἐγὼ τε καὶ ὁ Χριστός σοι παρακατεθέμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἧς προκαθέξῃ, μάρτυρος.' Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐξεπλάγη, χρήματα οἰόμενος ἄπερ οὐκ ἔλαβε συκοφαντεῖσθαι, καὶ οὔτε πιστεύειν εἶχεν ὑπὲρ ὧν οὐκ εἶχεν, οὔτε ἀπιστεῖν Ἰωάννην. Ὡς δὲ, 'Τὸν νεανίσκον,' εἶπεν, 'ἀπαιτῶ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ,' στενάξας κάτωθεν ὁ πρεσβύτερος, καὶ τι καὶ ἐπιδακρύσας, 'Ἐκείνος,' ἔφη, 'τέθνηκε.' 'Πῶς καὶ τίνα θάνατον;' 'Θεῷ τέθνηκεν,' εἶπεν 'ἀπέβη γὰρ ποιηρὸς καὶ ἐξώλης, καὶ τὸ κεφάλαιον, ληστής. Καὶ νῦν ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄρος κατέλιπε μεθ' ὁμοίου στρατιωτικοῦ.' Καταρρηξάμενος οὖν τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος, καὶ μετὰ μεγάλης οἰμωγῆς πληξάμενος τὴν κεφαλὴν, 'Καλὸν γε,' ἔφη, 'φύλακα τῆς τᾶδελφοῦ ψυχῆς κατέλιπον. Ἄλλ' ἵππος ἦδη μοι παρέστω, καὶ ἡγεμῶν γινέσθω μοὶ τις τῆς ὁδοῦ.' Ἦλανεν, ὥσπερ εἶχεν, αὐτόθεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ χωρίον, ὑπὸ τῆς προφυλακῆς τῶν ληστῶν ἀλίσκεται, μήτε φεύγων, μήτε παραιτούμενος, ἀλλὰ βοῶν, 'Ἐπὶ τοῦτ' ἐλήλυθα, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ὑμῶν ἀγάγετέ με.' Ὅς τέως ὥσπερ ὄπλιστο, ἀνέμενεν. Ὡς δὲ προσίοντα ἐγνώρισε τὸν Ἰωάννην, εἰς φυγὴν αἰδεσθεῖς ἐτρέπετο. Ὁ δὲ

ἔδωκεν ἀνὰ κράτος, ἐπιλαθόμενος τῆς ἡλικίας τῆς ἑαυτοῦ, κεκραγῶς, ‘Τί με φεύγεις, τέκνον, τὸν σεαυτοῦ πατέρα, τὸν γυμνὸν, τὸν γέροντα; ἐλέησόν με τέκνον, μὴ φοβοῦ. Ἔχεις ἔτι ζωῆς ἐλπίδα. Ἐγὼ Χριστῷ λόγον δώσω ὑπὲρ σοῦ, ἂν δέη’ τὸν σὸν θάνατον ἐκὼν ὑπομενῶ, ὡς ὁ Κύριος τὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὑπὲρ σοῦ τὴν ψυχὴν ἀντιδώσω τὴν ἐμήν. Στήθι, πιστεύσον, Χριστὸς με ἀπέστειλεν.’ Ὁ δὲ ἀκούσας, πρῶτον μὲν ἔστη κάτω 115 βλέπων, εἶτα ἔρριψε τὰ ὄπλα, εἶτα τρέμων ἔκλαιε πικρῶς. Προσελθόντα δὲ τὸν γέροντα περιέλαβεν, ἀπολογούμενος ταῖς οἰμωγαῖς ὡς ἐδύνατο, καὶ τοῖς δάκρυσι βαπτιζόμενος ἐκ δευτέρου, μόνην ἀποκρύπτων τὴν δεξιάν. Ὁ δ’ ἐγγνώμενος, ἐπομνύμενος, ὡς ἄφεςιν αὐτῷ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἠῆρηται, δεόμενος, γουυπετῶν, αὐτὴν τὴν δεξιάν ὡς ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκαθαρμένην καταφιλῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανήγαγε. Καὶ δαψιλῆσι μὲν εὐχαῖς ἐξαιτούμενος, συνεχέσι δὲ νηστείας συναγωνιζόμενος, ποικίλαις δὲ ῥήσεσι λόγων κατεπάδων αὐτοῦ τὴν γνώμην, οὐ πρότερον ἀπῆλθεν, ὡς φασι, πρὶν αὐτὸν ἀποκατέστησε τῇ ἐκκλησίᾳ, διδοὺς μέγα παράδειγμα μετανοίας ἀληθινῆς, καὶ μέγα γνώρισμα παλιγγενεσίας, τρόπαιον ἀναστάσεως βλεπομένης.

CAP. XXIV.

Περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων.

Ταῦτα τοῦ Κλήμεντος, ἱστορίας ὁμοῦ καὶ ὠφελείας τῆς τῶν ἐντευξομένων ἔνεκεν, ἐνταυθὰ μοι κείσθω. Φέρε δὲ καὶ τοῦδε τοῦ ἀποστόλου τὰς ἀναντιρρήτους ἐπισημηνηνόμεθα γραφάς. Καὶ δὴ τὸ κατ’ αὐτὸν Εὐαγγέλιον, ταῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν διεγνωσμένοι ἐκκλησίαις, πρῶτον ἀνωμολογήσθω. Ὅτι γε μὴν εὐλόγως πρὸς τῶν ἀρχαίων ἐν τετάρτῃ μοίρᾳ τῶν ἄλλων τριῶν κατέλεκται, 116 ταύτῃ ἂν γένοιτο δῆλον. Οἱ θεσπέσιοι καὶ ὡς ἀληθῶς θεοπρεπεῖς, φημὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἀποστόλους, τὸν βίον ἄκρως κεκαθαρμένοι, καὶ ἀρετῇ πάσῃ τὰς ψυχὰς κεκοσμημένοι, τὴν δὲ γλῶτταν ἰδιωτεύοντες, τῇ γε μὴν πρὸς τοῦ Σωτῆρος αὐτοῖς δεδωρημένη θείᾳ καὶ παραδοξοποιῶ δυνάμει θαρσοῦντες, τὸ μὲν ἐν περιολίᾳ καὶ τέχνῃ λόγων τὰ τοῦ Διδασκάλου μαθήματα πρεσβεύειν οὔτε ἤδεσαν οὔτε ἐνεχείρουν, τῇ δὲ τοῦ θείου ‘Πνεύματος’ τοῦ συνεργοῦντος αὐτοῖς ‘ἀποδείξει,’ καὶ τῇ δι’ αὐτῶν 1 Cor. ii. 4. συντελουμένη θαυματουργῶ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει μόνη χρώμενοι, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὴν γνώσιν ἐπὶ πᾶσαν κατήγγελλον τὴν οἰκουμένην, σπουδῆς τῆς περὶ τὸ λογογραφεῖν μικρὰν ποιούμενοι φροντίδα. Καὶ τοῦτ’ ἔπραττον, ἅτε μείζουσι καὶ

ὑπὲρ ἀνθρώπου ἐξυπηρετούμενοι διακουίᾳ. Ὁ γοῦν Παῦλος πάντων ἐν παρασκευῇ λόγων δυνατώτατος, νοήμασί τε ἱκανώτατος γεγωνῶς, οὐ πλέον τῶν βραχυτάτων ἐπιστολῶν γραφῇ παραδέδωκε, καίτοι μυρία γέ καὶ ἀπόρρητα λέγειν ἔχων, ἅτε τῶν

² Cor. xii. 2, 4. μέχρῃς 'οὐρανοῦ τρίτου' θεωρημάτων ἐπιψαύσας, ἐπ' αὐτόν τε τὸν θεοπρεπῆ 'παράδεισον' ἀναρπασθεὶς, καὶ τῶν ἐκεῖσε 'ῥημάτων ἀρρήτων' ἀξιωθείς ἐπακοῦσαι. Οὐκ ἄπειροι μὲν οὖν ὑπήρχον τῶν αὐτῶν καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν φοιτηταί, δώδεκα μὲν ἀπόστολοι, ἐβδομήκοντα δὲ μαθηταί, ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις μυριοί. Ὅμως δ' οὖν ἐξ ἀπάντων τῶν τοῦ Κυρίου διατριβῶν ὑπομνήματα Ματθαῖος ἡμῖν καὶ Ἰωάννης μόνοι καταλελοίπασιν, οὓς καὶ ἐπάναγκες ἐπὶ τῇ γραφῇ ἐλθεῖν κατέχει λόγος. Ματθαῖος μὲν γὰρ πρότερον Ἑβραίοις κηρύξας, ὡς ἡμελλεν καὶ ἐφ' ἑτέροις ἵεναι, πατρίῳ γλώττῃ γραφῇ παραδοὺς τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον, τὸ λείπον τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, τούτοις ἀφ' ὧν ἐστέλλετο, διὰ τῆς γραφῆς ἀπεπλήρου. Ἦδη δὲ Μάρκου καὶ Λουκᾶ τῶν κατ' αὐτοὺς Εὐαγγελίων τὴν ἔκδοσιν πεποιημένον, Ἰωάννην φασὶ, τὸν πάντα χρόνου ἀγράφῳ κεκρημένον κηρύγματι, τέλος καὶ ἐπὶ τῇ γραφῇ ἐλθεῖν τοιαύδε χάριν αἰτίας. Τῶν προαναγραφέντων τριῶν εἰς πάντας ἤδη καὶ εἰς αὐτὸν διαδεδομένων, ἀποδέξασθαι μὲν φασιν, ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐπιμαρτυρήσαντα, μόνην δὲ ἄρα λείπεσθαι τῇ γραφῇ τὴν περὶ τῶν ἐν πρώτοις καὶ κατ' ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πεπραγμένων διήγησιω. Καὶ ἀληθὴς γέ ὁ λόγος. Τοὺς ἄλλους γοῦν

117 τρεῖς εὐαγγελιστὰς συνιδεῖν πάρεστι, μόνα τὰ μετὰ τὴν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ κάθειρξιν ἐφ' ἓνα ἐνιαυτὸν πεπραγμένα τῷ Σωτῆρι συγγεγραφότας, αὐτό τε τοῦτ' ἐπισημνηναμένους καταρχὰς τῆς αὐτῶν ἱστορίας. Μετὰ γοῦν τὴν τεσσαρακονταήμερον νηστείαν, καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ πειρασμὸν, τὸν χρόνον τῆς ἰδίας γραφῆς ὃ μὲν Ματθαῖος δηλοῖ, λέγων,

Matt. iv. 12. Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ὁ δὲ Μάρκος ὡσαύτως,

Mark i. 14. Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι,

φησὶν,

Ἰωάννην, ἦλθεν Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ πρὶν ἄρξασθαι τῶν τοῦ Ἰησοῦ πράξεων, παραπλησίως ἐπιτηρεῖ, φάσκων·

Ἵς ἄρα προσθεῖς Ἡρώδης οἷς διεπράξατο πονηροῖς, κατέκλεισε τὸν Luke iii. 20.
Ἰωάννην ἐν φυλακῇ.

Παρακληθέντα δὴ οὖν τούτων ἕνεκά φασι τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην, τὸν ὑπὸ τῶν προτέρων εὐαγγελιστῶν παρασιωπηθέντα χρόνου, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν πεπραγμένα τῷ Σωτῆρι (ταῦτα δ' ἦν τὰ πρὸ τῆς τοῦ Βαπτιστοῦ καθείρξεως) τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ παραδοῦναι, αὐτό τε τοῦτ' ἐπισημῆνασθαι, τότε μὲν φήσαντα,

Ταύτην ἀρχὴν ἐποίησε τῶν παραδόξων ὁ Ἰησοῦς,

Cf. John ii.

τότε δὲ μνημονεύσαντα τοῦ βαπτιστοῦ μεταξύ τῶν Ἰησοῦ πράξεων ὡς ἔτι τότε βαπτίζοντος ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλεῖμ· Ib. iii. 23, 24.
σαφῶς τε τοῦτο δηλοῦν ἐν τῷ λέγειν,

Ὅπω γὰρ ἦν,

φησὶν,

Ἰωάννης βεβλημένος εἰς φυλακὴν.

Οὐκοῦν ὁ μὲν Ἰωάννης, τῇ τοῦ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίου γραφῇ, τὰ μηδέπω τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς φυλακὴν βεβλημένου πρὸς τοῦ Χριστοῦ πραχθέντα παραδίδωσιν, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ δεσμωτήριον κάθειρξιν τοῦ Βαπτιστοῦ μνημονεύουσιν. Οἷς καὶ ἐπιστήσαντι, οὐκέτι ἂν δόξαι διαφωνεῖν ἀλλήλοις τὰ Εὐαγγέλια, τῷ τὸ μὲν κατὰ Ἰωάννην τὰ πρῶτα τῶν τοῦ Χριστοῦ πράξεων περιέχειν, τὰ δὲ λοιπὰ τὴν ἐπὶ τέλει τοῦ χρόνου αὐτῷ γεγενημένην ἱστορίαν· εἰκότως δ' οὖν τὴν μὲν τῆς σαρκὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γενεαλογίαν, ἅτε Ματθαίῳ καὶ Λουκᾷ προγραφείσαν, ἀποσιωπῆσαι τὸν Ἰωάννην, τῆς δὲ θεολογίας ἀπάρξασθαι, ὡς ἂν αὐτῷ πρὸς τοῦ θείου Πνεύματος οἶα κρείττονι παραπεφυλαγμένης. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τῆς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου γραφῆς εἰρήσθω. Καὶ τῆς κατὰ Μάρκον δὲ ἡ γενομένη αἰτία ἐν τοῖς πρόσθεν ἡμῖν δεδήλωται. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἀρχόμενος καὶ αὐτὸς τοῦ κατ' Luke i. 1-4.

αὐτὸν συγγράμματος, τὴν αἰτίαν προῦθηκε, δι' ἣν πεποιήται τὴν σύνταξιν· δηλῶν ὡς ἄρα πολλῶν καὶ ἄλλων προπετέστερον ἐπιτετηδευκότων διήγησιν ποιήσασθαι ὦν αὐτὸς ἐπεπληροφόρητο λόγων, ἀναγκαίως ἀπαλλάττων ἡμᾶς τῆς περὶ τοὺς ἄλλους **118**

ἀμφηρίστου ὑπολήψεως, τὸν ἀσφαλῆ λόγον ὧν αὐτὸς ἱκανῶς τὴν ἀλήθειαν κατειλήφει, ἐκ τῆς ἅμα Παύλῳ συνουσίας τε καὶ διατριβῆς, καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ὁμιλίας ὠφελημένος, διὰ τοῦ ἰδίου παρέδωκεν Εὐαγγελίου. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς περὶ τούτων, οἰκειότερον δὲ κατὰ καιρὸν διὰ τῆς τῶν ἀρχαίων παραθέσεως τὰ καὶ τοῖς ἄλλοις περὶ αὐτῶν εἰρημένα πειρασόμεθα δηλώσαι. Τῶν δὲ Ἰωάννου συγγραμμάτων, πρὸς τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἡ προτέρα τῶν Ἐπιστολῶν παρά τε τοῖς νῦν καὶ τοῖς ἔτ' ἀρχαίοις ἀναμφίλεκτος ὁμολόγηται, ἀντιλέγονται δὲ αἰ λοιπαὶ δύο. Τῆς δ' Ἀποκαλύψεως ἔφ' ἐκάτερον ἔτι νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς περιέλεκται ἡ δόξα. Ὅμως γε μὴν ἐκ τῆς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας ἐν οἰκείῳ καιρῷ τὴν ἐπίκρισιν δέξεται καὶ αὐτή.

CAP. XXV.

Περὶ τῶν ὁμολογουμένων θείων γραφῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων.

Εὐλογον δ' ἐνταῦθα γενομένους ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰς δηλωθείσας τῆς καινῆς Διαθήκης γραφάς. Καὶ δὴ τακτέον ἐν πρώτοις τὴν ἁγίαν τῶν Εὐαγγελίων τετρακτὺν, οἷς ἔπεται ἡ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων γραφή. Μετὰ δὲ ταύτην, τὰς Παύλου καταλεκτέον Ἐπιστολὰς, αἷς ἐξῆς τὴν φερομένην Ἰωάννου προτέραν, καὶ ὁμοίως τὴν Πέτρου κυρωτέον Ἐπιστολήν. Ἐπὶ τούτοις τακτέον, εἶγε φανεῖν, τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου, περὶ ἧς τὰ δόξαντα κατὰ καιρὸν ἐκθησόμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὁμολογουμένοις. Τῶν δ' ἀντιλεγόμενων, γνωρίμων δ' οὖν ὅμως τοῖς πολλοῖς, ἡ λεγομένη Ἰακώβου φέρεται καὶ ἡ Ἰούδα, ἡ τε Πέτρου δευτέρα Ἐπιστολή, καὶ ἡ ὀνομαζομένη δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου, εἴτε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τυγχάνουσαι, εἴτε καὶ
 119 ἑτέρου ὁμωνύμου ἐκείνῳ. Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή, ὃ τε λεγόμενος Ποιμὴν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Πέτρου. Καὶ πρὸς τούτοις, ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή, καὶ τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι Διδαχαί· ἔτι τε, ὡς ἔφην, ἡ Ἰωάννου Ἀποκάλυψις, εἰ φανεῖν, ἦν τινες, ὡς ἔφην, ἀθετοῦσιν, ἕτεροι δὲ ἐγκρίνουσι τοῖς ὁμολογουμένοις. Ἦδη δ'

ἐν τούτοις τινες καὶ τὸ καθ' Ἑβραίουσιν Εὐαγγέλιον κατέλεξαν, ὧς μάλιστα Ἑβραίων οἱ τὸν Χριστὸν παραδεξάμενοι χαίρουσι. Ταῦτα μὲν πάντα τῶν ἀντιλεγομένων ἂν εἴη. Ἀναγκαίως δὲ καὶ τούτων ὅμως τὸν κατάλογον πεποιήμεθα, διακρίναντες τὰς τε κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀληθεῖς καὶ ἀπλάστους καὶ ἀνωμολογημένας γραφὰς, καὶ τὰς ἄλλας παρὰ ταύτας, οὐκ ἐνδιαθήκους μὲν, ἀλλὰ καὶ ἀντιλεγόμενας, ὅμως δὲ παρὰ πλείστοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γινωσκομένας, ἵν' εἰδέναι ἔχοιμεν αὐτάς τε ταύτας, καὶ τὰς ὀνόματι τῶν ἀποστόλων πρὸς τῶν αἰρετικῶν προφερομένας, ἥτοι ὡς Πέτρου καὶ Θωμᾶ καὶ Μαθθία, ἢ καὶ τινων παρὰ τούτους ἄλλων εὐαγγέλια περιεχούσας, ὡς Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων πράξεις, ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ τὰς 120 διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν. Πόρρω δέ που καὶ ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ· ἢ τε γνῶμη καὶ ἢ τῶν ἐν αὐτοῖς φερόμενων προαίρεσις, πλείστον ὅσον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπάδουσα, ὅτι δὴ αἰρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει, σαφῶς παρίστησι· ὅθεν οὐδ' ἐν νόθοις αὐτὰ κατατακτέον, ἀλλ' ὡς ἄτοπα πάντη καὶ δυσσεβῆ παραιτητέον. Ἴωμεν δὴ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν ἐξῆς ἱστορίαν.

CAP. XXVI.

Περὶ Μενάνδρου τοῦ γόητος.

Σίμωνα τὸν μάγον Μενάνδρος διαδεξάμενος, ὄπλον δεύτερον οὐ χεῖρον τοῦ προτέρου, τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποδείκνυται τὸν τρόπον· ἦν καὶ οὗτος Σαμαρεὺς, εἰς ἄκρον δὲ γοητείας οὐκ ἔλαττον τοῦ διδασκάλου προελθὼν, μείζουσιν ἐπιδαφιλεύεται τερατολογίαις, ἑαυτὸν μὲν, ὡς ἄρα εἶη, λέγων, ὁ σωτὴρ, ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀνωθέν ποθεν ἐξ ἀοράτων αἰώνων ἀπεσταλμένος σωτηρία, διδάσκων δὲ μὴ ἄλλως δύνασθαί τινα καὶ αὐτῶν τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων περιγενήσεσθαι, μὴ πρότερον διὰ τῆς πρὸς αὐτοῦ παραδιδομένης μαγικῆς ἐμπειρίας ἀχθέντα, καὶ διὰ τοῦ μεταδιδόμενου πρὸς αὐτοῦ βαπτίσματος· οὗ τοὺς κατηξιωμένους, ἀθανασίαν αἰδίου ἐν αὐτῷ τούτῳ μεθέξειν τῷ βίῳ,

μηκέτι θνήσκοντας, αὐτοῦ δὲ παραμένοντας, εἰς τὸ αἰεὶ ἀγήρως
 121 τινὰς καὶ ἀθανάτους ἔσομένους. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐκ τῶν

Iren. i. 23. 5. Εἰρηναίου διαγινῶναι ῥάδιον. Καὶ ὁ Ἰουστίνος δὲ κατὰ τὸ
 αὐτὸ τοῦ Σίμωνος μνημονεύσας, καὶ τὴν περὶ τούτου διήγησιν
 ἐπιφέρει, λέγων·

Just. Apol. i.
 26 (ἐνεργη-
 θέντα).

Μένανδρον δὲ τινα καὶ αὐτὸν Σαμαρέα τὸν ἀπὸ κόμης Καπαρραταίας,
 γενόμενον μαθητὴν τοῦ Σίμωνος, οἰστηθέντα καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν δαιμόνων,
 καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατήσαι διὰ μαγικῆς τέχνης
 οἶδαμεν· ὃς καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους, ὡς μὴ ἀποθνήσκουσιν, ἔπεισε. Καὶ
 νῦν τινες εἰσὶν ἀπ' ἐκείνου, τούτο ὁμολογοῦντες.

Ἦν δ' ἄρα διαβολικῆς ἐνεργείας, διὰ τοιῶνδε γοήτων τὴν
 Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑποδουμένων, τὸ μέγα τῆς θεοσεβείας
 μυστήριον ἐπὶ μαγείᾳ σπουδάσαι διαβαλεῖν, διασῦραι τε δι'
 αὐτῶν τὰ περὶ ψυχῆς ἀθανασίας καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως
 ἐκκλησιαστικὰ δόγματα. Ἄλλ' οὗτοι μὲν τούτους σωτήρας
 ἐπιγραφάμενοι, τῆς ἀληθοῦς ἀποπεπτώκασιν ἐλπίδος.

CAP. XXVII.

Περὶ τῆς Ἐβιοναίων αἰρέσεως.

Ἄλλους δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων τῆς περὶ τὸν Χριστὸν τοῦ
 Θεοῦ διαθέσεως ἀδυνατῶν ἐκσεῖσαι, θατέρᾳ ληπτὸς εὐρῶν,
 ἐσφετερίζετο. Ἐβιοναίους τούτους οἰκείως ἐπεφήμιζον οἱ
 πρῶτοι, 'πτωχῶς' καὶ ταπεινῶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάζοντας.
 Λιτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ κοινὸν ἠγοῦντο, κατὰ προκοπὴν ἤθους
 αὐτὸ μόνον ἄνθρωπον δεδικαιωμένον, ἐξ ἀνδρός τε κοινωνίας καὶ
 τῆς Μαρίας γεγεννημένον· δεῖν δὲ πάντως αὐτοῖς τῆς νομικῆς
 θρησκείας, ὡς μὴ ἂν διὰ μόνης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ
 τοῦ κατ' αὐτὴν βίου σωθησομένοις. Ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους
 τῆς αὐτῆς ὄντες προσηγορίας, τὴν μὲν τῶν εἰρημένων ἔκτοπον
 διεδίδρασκον ἀτοπίαν, ἐκ Παρθένου καὶ Ἁγίου Πνεύματος μὴ
 ἀρνούμενοι γεγονέναι τὸν Κύριον· οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως καὶ οὗτοι
 προϋπάρχειν αὐτὸν, Θεὸν Λόγον ὄντα καὶ Σοφίαν, ὁμολογοῦντες,
 τῇ τῶν προτέρων περιετρέποντο δυσσεβείᾳ, μάλιστα ὅτε καὶ τὴν
 σωματικὴν περὶ τὸν νόμον λατρείαν ὁμοίως ἐκείνοις περιέπειν
 ἐσπούδαζον. Οὗτοι δὲ τοῦ μὲν ἀποστόλου πάσας τὰς Ἐπιστολάς
 ἀρνητέας ἠγοῦντο εἶναι δεῖν, ἀποστάτην ἀποκαλοῦντες αὐτὸν τοῦ

νόμου, εὐαγγελίῳ δὲ μόνῳ τῷ καθ' Ἑβραίους λεγομένῳ χρο-
 μένοι, τῶν λοιπῶν σμικρὸν ἐποιοῦντο λόγον. Καὶ τὸ μὲν
 σάββατον καὶ τὴν ἄλλην Ἰουδαϊκὴν ἀγωγὴν ὁμοίως ἐκείνοις
 παρεφύλαττον, ταῖς δ' αὖ Κυριακαῖς ἡμέραις ἡμῖν τὰ παραπλήσια 122
 εἰς μνήμην τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως ἐπετέλουν. Ὅθεν παρὰ
 τὴν τοιαύτην ἐγχείρησιν τῆς τοιαύτης λελόγχασι προσηγορίας,
 τοῦ Ἑβριωνάων ὀνόματος, τὴν τῆς διανοίας πτωχείαν αὐτῶν
 ὑποφαίνουτος· ταύτη γὰρ ἐπὶ κλην ὁ ἄπ' Ἑβραίοις
 ὀνομαζέται.

CAP. XXVIII.

Περὶ Κηρίνου τοῦ αἰρεσιάρχου.

Κατὰ τοὺς δεδηλωμένους χρόνους, ἐτέρας αἰρέσεως ἀρχηγὸν
 γενέσθαι Κήρινον παρειλήφαμεν. Γάϊος, οὗ φωνὰς ἤδη πρό- Cf. supr. ii.
 τερον παρατέθειμαι, ἐν τῇ φερομένη αὐτοῦ ζητήσῃ, ταῦτα περὶ 25.
 τοῦ αὐτοῦ γράφει·

Ἄλλὰ καὶ Κήριθος ὁ δι' ἀποκαλύψεων ὡς ὑπὸ ἀποστόλου μεγάλου Cf. Routh,
 γεγραμμένων, τερατολογίας ἡμῖν, ὡς δι' ἀγγέλων αὐτῷ δεδειγμένας, ψευ- Rell. ii. 128.
 δόμενος, ἐπεισάγει· λέγων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειον εἶναι τὸ βασιλεῖον
 τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάλιν ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα
 πολιτευομένην δουλεύειν. Καὶ ἐχθρὸς ὑπάρχων ταῖς γραφαῖς τοῦ Θεοῦ
 ἀριθμὸν χιλιονταετίας ἐν γάμῳ ἐοριτῆς, θέλων πλανᾶν, λέγει γίνεσθαι.

Καὶ Διονύσιος δὲ ὁ τῆς καθ' Ἀλεξάνδρειαν παροικίας καθ' Cf. infr. ii.
 ἡμᾶς τὴν ἐπισκοπὴν εἰληχῶς, ἐν δευτέρῳ τῶν Ἐπαγγελιῶν περὶ 25.
 τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως εἰπὼν τινα ὡς ἐκ τῆς ἀνέκαθεν
 παραδόσεως, τοῦ αὐτοῦ μέμνηται ἀνδρὸς τούτοις τοῖς ῥήμασι·

Κήρινον δὲ τὸν καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν Κηρινθιανὴν αἵρεσιν συ-
 στησάμενον, ἀξιοπίστον ἐπιφημίσαι θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι ὄνομα.
 Τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ δόγμα, ἐπίγειον ἔσσεσθαι τὴν
 τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ ὧν αὐτὸς ὠρέγετο φιλοσόφματος ὧν καὶ πάνν
 σαρκικὸς, ἐν τούτοις ὀνειροπολεῖν ἔσσεσθαι, γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα
 πλησμοναῖς, τουτέστι σιτίοις καὶ ποτοῖς καὶ γάμοις, καὶ δι' ὧν ἐσφημότερον 123
 ταῦτα φήθη ποριεῖσθαι, ἐορταῖς καὶ θυσίαις καὶ ἱερείων σφαγαῖς.

Ταῦτα Διονύσιος. Ὁ δὲ Εἰρηναῖος ἀπορρητοτέρας δὴ τινὰς
 τοῦ αὐτοῦ ψευδοδοξίας ἐν πρώτῳ συγγράμματι τῶν ἄπ' ἑαυτοῦ πλάσματι ὄνομα.
 Αἰρέσεις· προθεῖς, ἐν τῷ τρίτῳ καὶ ἱστορίαν οὐκ ἀξίαν λήθης τῇ
 γραφῇ παραδέδωκεν, ὡς ἐκ παραδόσεως Πολυκάρπου, φάσκων
 Iren. i. 26. 1;
 iii. 3. 4. Cf.
 infr. iv. 14.

Ἰωάννην τὸν ἀπόστολον εἰσελθεῖν πότε ἐν βαλανεῖῳ ὥστε λούσασθαι, γνόντα δὲ ἔνδον ὄντα τὸν Κήρινθον, ἀποπηδήσαι τε τοῦ τόπου καὶ ἐκφυγεῖν θύραζε, μὴ δ' ὑπομείναντα τὴν αὐτὴν αὐτῷ ὑποδῦναι στέγην. Ταῦτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ παραινέσαι φήσαντα,

Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

CAP. XXIX.

Περὶ Νικολάου καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ κεκλημένων.

Ἐπὶ τούτων δῆτα καὶ ἡ λεγομένη τῶν Νικολαϊτῶν αἵρεσις ἐπὶ σμικρότατον συνέστη χρόνον· ἧς δὴ καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκάλυψις μνημονεύει. Οὗτοι Νικόλαου ἕνα τῶν ἀμφὶ τὸν Στέφανον διακόνων πρὸς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῇ τῶν ἐνδεῶν θεραπεία προκεχειρισμένων ἤρχον. Ὁ γε μὴν Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης ἐν τρίτῳ Στρωματεῖ ταῦτα περὶ αὐτοῦ κατὰ λέξιν ἱστορεῖ·

Rev. ii. 6.

Clem. Alex.
Strom. iii. 4.
25.

Ὡραίαν, φασὶ, γυναῖκα ἔχων οὗτος, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τῶν ἀποστόλων ὀνειδισθεὶς ζηλοτυπίαν, εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν γυναῖκα, γῆμαι τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεψεν. Ἀκόλουθον γὰρ εἶναί φασι τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐκείνη τῇ φωνῇ, τῇ ὅτι " παραχρᾶσθαι τῇ σαρκὶ δεῖ." Καὶ δὴ κατακολουθήσαντες τῷ γεγενημένῳ τῷ τε εἰρημένῳ ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως, ἀναίδην ἐκπορνεύουσιν οἱ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετιόντες. Πυνθάνομαι

124

Ib. 26.

δ' ἐγὼ τὸν Νικόλαον μηδεμιᾶ ἑτέρα παρ' ἣν ἔγχεμ κεχρησθαι γυναικί, τῶν τε ἐκείνου τέκνων, τὰς μὲν θηλείας καταγεράσαι παρθένους, ἄφθορον δὲ διαμείναι τὸν υἱόν. Ὡν οὕτως ἐχόντων, ἀποβολὴ πάθους ἦν ἢ εἰς μέσον τῶν ἀποστόλων τῆς ζηλοτυπουμένης ἐγκύκλησις γυναικὸς, καὶ ἡ ἐγκράτεια τῶν περισπουδάστων ἡδονῶν τὸ ' παραχρᾶσθαι τῇ σαρκὶ ' ἐδίδασκεν. Οὐ γὰρ οἶμαι ἐβούλετο κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολήν, ' δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, ἡδονῇ καὶ Κυρίῳ. Λέγουσι δ' οὖν καὶ τὸν Ματθίαν οὕτω διδάξαι, ' σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρᾶσθαι, μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόντα, ψυχὴν δὲ αὔξειν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως.

Matt. vi. 24.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν κατὰ τοὺς δηλουμένους χρόνους παραβραβεῦσαι τὴν ἀλήθειαν ἐγκεχειρηκότων, λόγου γε μὴν θάπτον εἰς τὸ παυτελὲς ἀπεσβηκότων, εἰρήσθω.

CAP. XXX.

Περὶ τῶν ἐν συζυγαίαις ἐξετασθέντων ἀποστόλων.

Ὁ μὲν τοι Κλήμης, οὗ τὰς φωνὰς ἀρτίως ἀνέγνωμεν, τοῖς προειρημένοις ἐξῆς διὰ τοὺς ἀθετοῦντας γάμον, τοὺς τῶν ἀποστόλων ἐξετασθέντας ἐν συζυγαίαις καταλέγει φάσκων·

Ἡ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάσουσι; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φί- Clem. Strom. iii. 6. 52, 53.
λιππος ἐπαιδοποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκε.
Καὶ ὁ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἐν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύσαι
'σύζυγον,' ἣν οὐ περιεκόμιζε, διὰ τὸ τῆς ἰπηρεσίας εὐσταλέος. Cf. Phil. iv. 3.

Ἐπεὶ δὲ τούτων ἐμνήσθημεν, οὐ λυπεῖ καὶ ἄλλην ἀξιοδιήγητον Clem. Strom. vii. 11. 63, 64.
ἱστορίαν τοῦ αὐτοῦ παραθέσθαι, ἣν ἐν τῷ ἐβδόμῳ Στρωματεῖ
τούτου ἱστορῶν ἀνέγραψε τὸν τρόπον·

Φασὶ γοῦν τὸν μακάριον Πέτρον, θεασάμενον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀπαγο- **125**
μένην τὴν ἐπὶ θανάτῳ, ἥσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριν καὶ τῆς εἰς οἶκον
ἀνακομιδῆς, ἐπιφωνῆσαι δὲ εὖ μάλα προτρεπτικῶς καὶ παρακλητικῶς ἐξ
ὀνόματος προσειπόντα, 'Μέμνησο, ὦ αὐτῆ, τοῦ Κυρίου.' Τοιοῦτος ἦν ὁ
τῶν μακαρίων γάμος, καὶ ἡ τῶν φιλτάτων τελεία διάθεσις.

Καὶ ταῦτα δ' οἰκεία ὄντα τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθέσει ἐνταυθά
μοι κατὰ καιρὸν κείσθω.

CAP. XXXI.

Περὶ τῆς Ἰωάννου καὶ Φιλίππου τελευτῆς.

Παύλου μὲν οὖν καὶ Πέτρον τῆς τελευτῆς ὃ τε χρόνος καὶ ὁ
τρόπος, καὶ προσέτι ὁ τῆς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου τῶν
'σκηνωμάτων' αὐτῶν καταθέσεως χῶρος, ἤδη πρότερον ἡμῖν Cf. 2 Pet. i. 14.
δεδήλωται. Τοῦ δὲ Ἰωάννου, τὰ μὲν τοῦ χρόνου ἤδη πῶς Cf. supr. ii. 25.
εἴρηται, τὸ δὲ γε τοῦ σκηνώματος αὐτοῦ χωρίου, ἐξ ἐπιστολῆς
Πολυκράτους, (τῆς δ' ἐν Ἐφέσῳ παροικίας ἐπίσκοπος οὗτος ἦν,)
ἐπιδεικνυται· ἦν Οὐϊκτορι Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ γράφων, ὁμοῦ τε
αὐτοῦ καὶ Φιλίππου μνημονεύει τοῦ ἀποστόλου, τῶν τε τούτου
θυγατέρων ὧδέ πῶς·

Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλη στοιχεῖα κεκοίμηται· ἃ τινα Cf. infr. v. 24.
ἀναστήσεται τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἔρχεται Routh, Rell. ii. 13.
μετὰ δόξης ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀναζητήσῃ πάντας τοὺς ἁγίους· Φίλιππον τῶν
δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ

126 γεγρακῦναι παρθένοι, καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πολιτευσαμένη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται. Ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ ἄταλον πεφορεκῶς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος· οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται.

Cf. Exod.
xxviii. 32.
LXX.

Cf. iii. 28.

Ταῦτα δὲ καὶ περὶ τῆς τῶνδε τελευτῆς. Καὶ ἐν τῷ Γαίῳ δὲ, οὗ μικρῶ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, διαλόγῳ, Πρόκλος, πρὸς ὃν ἐποιεῖτο τὴν ζήτησιν, περὶ τῆς Φιλίππου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τελευτῆς συνάδων τοῖς ἐκτεθείσιν οὕτω φησὶν·

Cf. Routh,
Rell. ii. 127.

Μετὰ τοῦτον δὲ προφήτιδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου γεγέννηται ἐν Ἱερὰ πόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν· ὁ τάφος αὐτῶν ἐστὶν ἐκεῖ, καὶ ὁ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Ταῦτα μὲν οὗτος. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, τῶν Φιλίππου θυγατέρων ἐν Καισαρείᾳ τῆς Ἰουδαίας ἅμα τῷ πατρὶ τότε διατριβουσῶν, προφητικῶ τε χαρίσματος ἠξιωμένων, μνημονεύει κατὰ λέξιν ὡδέ πως λέγων·

Acts xxi. 8.

Ἦλθομεν εἰς Καισαρείαν, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. Τούτῳ δὲ ἦσαν παρθένοι θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι.

Τὰ μὲν οὖν εἰς ἡμετέραν ἔλθόντα γυνῶσιν περὶ τε τῶν ἀποστόλων αὐτῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ὧν τε καταλελοίπασιν ἡμῖν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ τῶν ἀντιλεγόμενων μὲν, ὅμως δ' ἐν πλείσταις ἐκκλησίαις παρὰ πολλοῖς δεδημοσιευμένων, τῶν τε παντελῶς νόθων καὶ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀλλοτρίων, ἐν τούτοις διειληφότες, ἐπὶ τὴν τῶν ἐξῆς προΐωμεν ἱστορίαν.

CAP. XXXII.

Ὅπως Συμεὼν ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος ἐμαρτύρησεν.

Μετὰ Νέρωνα καὶ Δομετιανὸν, κατὰ τοῦτον οὗ νῦν τοὺς χρόνους ἐξετάζομεν, μερικῶς καὶ κατὰ πόλεις ἐξ ἐπαναστάσεως δῆμων, τὸν καθ' ἡμῶν κατέχει λόγος ἀνακινηθῆναι διωγμὸν. Ἐν ᾧ Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ, ὃν δεύτερον καταστῆναι τῆς

127 ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπον ἐδηλώσαμεν, μαρτυ-

Cf. iii. 17.

ρίῳ τὸν βίον ἀναλῦσαι παρειλήφαμεν. Καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ διαφόροις ἤδη πρότερον ἐχρησάμεθα φωναῖς,

Cf. ii. 23; iii.
20.

Ἡγήσιππος· ὃς δὴ περὶ τινῶν αἵρετικῶν ἱστορῶν, ἐπιφέρει

δηλῶν, ὡς ἄρα ὑπὸ τούτων κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ὑπομείνας κατηγορίαν πολυτρόπως ὁ δηλούμενος ὡς ἂν Χριστιανός, ἐπὶ πλείσταις αἰκισθεῖς ἡμέραις, αὐτόν τε τὸν δικαστὴν καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτόν εἰς τὰ μέγιστα καταπλήξας, τῷ τοῦ Κυρίου πάθει παραπλήσιον τέλος ἀπηνέγκατο. Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ τοῦ συγγραφέως ἐπακοῦσαι, αὐτὰ δὴ ταῦτα κατὰ λέξιν ὧδέ πως ἱστοροῦντος·

Ἐκ τούτων (δηλαδὴ τῶν αἰρετικῶν), κατηγοροῦσίν τινες Συμεῶνος τοῦ Κλωπᾶ, ὡς ὄντος ἀπὸ Δαβίδ καὶ Χριστιανοῦ. Καὶ οὕτω μαρτυρεῖ ἐτῶν ἂν ἑκατὸν εἴκοσι, ἐπὶ Τραϊανοῦ Καίσαρος καὶ ὑπατικοῦ Ἀττικοῦ. Cf. Routh, Rell. i. 207.

Φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς, ὡς ἄρα καὶ τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, ζητουμένων τότε τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Ἰουδαίων φυλῆς, ὡσὰν ἐξ αὐτῆς ὄντας, ἀλῶναι συνέβη. Λογισμῶ δ' ἂν καὶ τὸν Συμεῶνα τῶν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων εἴποι ἂν τις γεγυῖναι τοῦ Κυρίου, τεκμηρίῳ τῷ μήκει τοῦ χρόνου τῆς αὐτοῦ ζωῆς χρώμενος, καὶ τῷ μνημονεύειν τὴν τῶν Εὐαγγελίων γραφὴν Μαρίας τῆς τοῦ Κλωπᾶ, οὗ γεγυῖναι αὐτὸν καὶ πρότερον ὁ John xix. 25. λόγος ἐδήλωσεν. Ὁ δ' αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἑτέρους ἀπὸ γένους ἑνὸς τῶν φερομένων ἀδελφῶν τοῦ Σωτῆρος, ᾧ ὄνομα Ἰούδας, φησὶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιβιῶναι βασιλείαν, μετὰ τὴν ἡδὴ πρότερον ἱστορηθεῖσαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ Δομετιανοῦ μαρτυρίαν. Γράφει δὲ οὕτως·

Ἐρχονται οὖν καὶ προηγούνται πάσης ἐκκλησίας ὡς μάρτυρες, καὶ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου. Καὶ γενομένης εἰρήνης βαθείας ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ, μένουσι μέχρι Τραϊανοῦ Καίσαρος. Μέχρις οὗ ὁ ἐκ θεοῦ τοῦ Κυρίου ὁ προειρημένος Συμεὼν υἱὸς Κλωπᾶ, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν αἰρέσεων, ὡσαύτως κατηγορήθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἐπὶ Ἀττικοῦ τοῦ ὑπατικοῦ. Καὶ ἐπὶ πολλαῖς ἡμεραῖς αἰκιζόμενος, ἐμαρτύρησεν, ὡς πάντας ὑπερβαυμάζειν, καὶ τὸν ὑπατικόν, πῶς ἑκατὸν εἴκοσι τυγχάνων ἐτῶν ὑπέμεινε· καὶ ἐκελεύσθη σταυρωθῆναι. Cf. supr. iii. 20. Cf. infr. iv. 22.

128

Ἐπὶ τούτοις ὁ αὐτὸς ἀνὴρ διηγούμενος τὰ κατὰ τοὺς δηλουμένους, ἐπιλέγει ὡς ἄρα μέχρι τῶν τότε χρόνων παρθένος καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος ἔμεινεν ἡ ἐκκλησία, ἐν ἀδήλῳ που σκοτίῳ φωλευόντων εἰσέτι τότε τῶν, εἰ καὶ τινες ὑπῆρχον, παραφθείρειν ἐπιχειρούντων τὸν ὑγιῆ κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. Ὡς δ' ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρεληλύθει τε ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν Cf. infr. ib.

αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας ἐπακοῦσαι κατηξιωμένων, τηρικαῦτα τῆς ἀθέου πλάνης ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἢ σύστασις, διὰ τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων ἀπάτης· οἱ καὶ, ἅτε μηδεὺς ἔτι τῶν ἀποστόλων λειπομένου, γυμνῆ λοιπὸν ἤδη τῇ κεφαλῇ τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι 'τὴν ψευδώνυμον γυῶσιν' ἀντικηρύττειν ἐπεχείρουν.

1 Tim. vi. 20.

CAP. XXXIII.

Ὅπως Τραϊανὸς ζητεῖσθαι Χριστιανούς ἐκώλυεν.

Τοσοῦτός γε μὴν ἐν πλείοσι τόποις ὁ καθ' ἡμῶν ἐπετάθη τότε διωγμός, ὡς Πλίνιον Σεκοῦνδον ἐπισημότατον ἡγεμονῶν, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαρτύρων κινηθέντα, βασιλεῖ κοινώσασθαι περὶ τοῦ πλήθους τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρουμένων, ἅμα δ' ἐν ταύτῳ μηνύσαι, μηδὲν ἀνόσιον μηδὲ παρὰ τοὺς νόμους πράττειν αὐτοὺς κατειληφέναι, πλὴν τό γε 'ἅμα τῇ ἔφ διεγειρομένους, τὸν Χριστὸν Θεοῦ δίκην ὑμνεῖν, τὸ δὲ μοιχεύειν καὶ φονεύειν, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις ἀθέμιτα πλημμελήματα, καὶ αὐτοὺς ἀπαγορεύειν,' πάντα τε πράττειν ἀκολούθως τοῖς νόμοις. Πρὸς ἃ τὸν Τραϊανὸν δόγμα τοιούδε τεθεικέναι, 'τὸ Χριστιανῶν φῦλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσὸν δὲ κολάζεσθαι' οὐ γενομένου, ποσῶς μὲν τοῦ διωγμοῦ σβεσθῆναι τὴν ἀπειλὴν σφοδρότατα ἐγκειμένου, οὐ χείρονάς γε μὴν τοῖς κακουργεῖν περὶ ἡμᾶς ἐθέλουσι λείπεσθαι προφάσεις, ἔσθ' ὅπη μὲν τῶν δῆμων, ἔσθ' ὅπη δὲ καὶ τῶν κατὰ χώρας ἀρχόντων, τὰς καθ' ἡμῶν συσκευαζομένων ἐπιβουλὰς· ὡς καὶ ἄνευ προφανῶν 129 διωγμῶν μερικὸν κατ' ἐπαρχίαν ἐξάπτεσθαι πλείους τε τῶν πιστῶν διαφόροις ἐναγωνίζεσθαι μαρτυρίοις. Εἴληπται δ' ἡμῖν ἡ ἱστορία, ἐξ ἧς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν τοῦ Τερτυλλιανοῦ Ῥωμαϊκῆς Ἀπολογίας, ἧς ἡ ἐρμηνεία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Plin. Ep. x.
96.

Cf. supra, ii.
2, 25.

Tert. Apol. 2.

Καίτοι εὐρήκαμεν καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιζήτησιν κεκωλυμένην. Πλίνιος γὰρ Σεκοῦνδος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίου, κατακρίνας Χριστιανούς τινὰς καὶ τῆς ἀξίας ἐκβαλὼν, ταραχθεὶς τῷ πλήθει, διηγγόει τί αὐτῷ λοιπὸν εἴη πρακτέον. Τραϊανῷ οὖν τῷ βασιλεῖ ἀνεκοινώσατο, λέγων, ἔξω τοῦ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρεῖν, οὐδὲν ἀνόσιον ἐν αὐτοῖς εὐρηκέναι. Ἐμήγνε δὲ καὶ τοῦτο, ἀνίστασθαι ἔωθεν τοὺς Χριστιανούς, καὶ τὸν Χριστὸν Θεοῦ δίκην ὑμνεῖν, καὶ πρὸς τὸ τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν διαφυλάσσειν, κωλύεσθαι

φονεύειν, μοιχεύειν, πλεονεκτεῖν, ἀποστερεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Πρὸς ταῦτα ἀντέγραψε Τραϊανὸς, τὸ τῶν Χριστιανῶν φύλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἔμπεσον δὲ κολάζεσθαι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις ἦν.

CAP. XXXIV.

Ὅπως τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τέταρτος Εὐάρεστος ἡγείται.

Τῶν δὲ ἐπὶ Ῥώμης ἐπισκόπων ἔτει τρίτῳ τῆς τοῦ προειρημένου βασιλείως ἀρχῆς, Κλήμης Εὐάρεστῳ παραδοὺς τὴν λειτουργίαν, ἀναλύει τὸν βίον, τὰ πάντα προστὰς ἔτη ἐννέα τῆς τοῦ θείου λόγου διδασκαλίας.

CAP. XXXV.

Ὡς τρίτος τῆς Ἱεροσολύμων Ἰούστος ἡγείται.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Συμεῶνος τὸν δηλωθέντα τελειωθέντος τρόπον, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκοπῆς τὸν θρόνον Ἰουδαίος τις ὄνομα Ἰούστος, μυρίων ὄσων ἐκ περιτομῆς εἰς τὸν Χριστὸν τηρικαῦτα πεπιστευκότων εἰς καὶ αὐτὸς ὢν, διαδέχεται.

CAP. XXXVI.

130

Περὶ Ἰγνατίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Διέπρεπε γε μὴν κατὰ τούτους ἐπὶ τῆς Ἀσίας τῶν ἀποστόλων ὁμιλητῆς Πολύκαρπος, τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας πρὸς τῶν ἄυτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Κυρίου τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκεχει- Luke i. 3.
ρισμένος. Καθ' ὃν ἐγνωρίζετο Παπίας τῆς ἐν Ἱεραπόλει παροικίας καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος, ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιστα [Qu. om. ἀνὴρ εἰδήμων. . .]
λογιώτατος καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων, ὃ τε παρὰ πλείστοις εἰσέτι εἰδήμων. . .]
νῦν διαβόητος Ἰγνάτιος, τῆς κατ' Ἀντιόχειαν Πέτρου διαδοχῆς δεύτερος τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος. Λόγος δ' ἔχει τοῦτον, ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἀναπεμφθέντα, θηρίων γενέσθαι βορὰν τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἔνεκεν καὶ δὴ τὴν δι' Ἀσίας ἀνακομιδὴν μετ' ἐπιμελεστάτης φρουρῶν φυλακῆς ποιούμενος, τὰς κατὰ πόλιν αἰς ἐπεδήμει παροικίας ταῖς διὰ

λόγων ὀμιλίαις τε καὶ προτροπαῖς ἐπιρρωννύς, ἐν πρώτοις
 μάλιστα προφυλάττεσθαι τὰς αἰρέσεις ἄρτι τότε πρώτου ἀνα-
 131 φνεύσας καὶ ἐπιπολαζούσας παρῆνει, προὔτρεπέ τε ἀπρίξ
 ἔχεσθαι τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως, ἣν ὑπὲρ ἀσφαλείας
 καὶ ἐγγράφως ἤδη μαρτυρούμενος διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἠγείτο.
 Οὕτω δῆτα ἐν Σμύρῃ γενόμενος, ἔνθα ὁ Πολύκαρπος ἦν, μίαν
 μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἐφεσον ἐπιστολῇ ἐκκλησίᾳ γράφει, ποιμένος
 αὐτῆς μνημονεύων Ὀνησίμου, ἐτέραν δὲ τῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ
 πρὸς Μαιάνδρῳ ἔνθα πάλιν ἐπισκόπου Δάμα μνήμην πεποιήται·
 καὶ τῇ ἐν Τράλλεσι δὲ ἄλλην, ἧς ἄρχοντα τότε ὄντα Πολύβιον
 ἱστορεῖ. Πρὸς ταύταις καὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γράφει, ἣ
 καὶ παράκλησιν προτείνει, ὡς μὴ παραιτησάμενοι τοῦ μαρτυρίου,
 τῆς ποθουμένης αὐτὸν ἀποστερήσαιεν ἐλπίδος. Ἐξ ὧν καὶ
 βραχύτατα εἰς ἐπίδειξιν τῶν εἰρημένων παραθέσθαι ἄξιον.
 Γράφει δὴ οὕτω κατὰ λέξιν·

S. Ign. Rom.
5.

Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς
 καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένους δέκα λεοπάρδοις, ὃ ἐστὶ στρατιωτικὸν τάγμα· οἱ
 καὶ εὐεργετούμενοι, χεῖρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασι αὐτῶν μάλ-
 λον μαθητεύομαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμα. Ὁναίμην τῶν θηρίων
 τῶν ἐμοὶ ἐτοιμῶν· ἃ καὶ εὐχομαι σύντομά μοι εὐρεθῆναι, ἃ καὶ κολακεύσω
 συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἤψαντο· κἂν
 αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Συγγνώμην μοι ἔχετε.
 Τί μοι συμφέρεи, ἐγὼ γνώσκω. Νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι. Μηδέν με
 ζηλώσαι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω· πῦρ καὶ
 σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλε-
 σμοὶ ὄλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν,
 μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς δηλωθείσης πόλεως ταῖς καταλεχθεί-
 σαις ἐκκλησίαις διευτυπώσατο. Ἦδη δ' ἐπέκεινα τῆς Σμύρνης
 γενόμενος, ἀπὸ Τρωάδος τοῖς τε ἐν Φιλαδελφείᾳ αὐθις διὰ
 γραφῆς ὀμιλεῖ, καὶ τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ, ἰδίως τε τῷ ταύτης
 προηγουμένῳ Πολυκάρπῳ· ὃν οἶα δὴ ἀποστολικὸν ἄνδρα εὖ μάλα
 γνωρίζων, τὴν κατ' Ἀντιόχειαν αὐτῷ ποίμνην ὡς ἂν γνήσιος
 καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν παρατίθεται, τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα διὰ
 132 σπουδῆς ἔχειν αὐτὸν ἄξιον. Ὁ δ' αὐτὸς Σμυρναίοις γράφων,
 οὐκ οἶδ' ὀπόθεν ῥητοῖς συγκέχρηται, τοιαῦτά τινα περὶ τοῦ
 Χριστοῦ διεξιῶν·

Ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω Ign. Smyrn. ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἐλήλυθεν, ἔφη αὐτοῖς, 'Δάβετε, ³ ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαίμόνιον ἀσώματον' καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἤψαντο, καὶ ἐπίστευσαν. Cf. Luke xxiv. 39.

Οἶδε δὲ αὐτοῦ τὸ μαρτύριον καὶ ὁ Εἰρηναῖος, καὶ τῶν Iren. v. 28. 4. ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνημονεύει λέγων οὕτως·

Ὡς εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν μαρτυρίαν κατακριθεὶς Cf. Ign. Rom. πρὸς θηρία, ὅτι 'σίτός εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα ⁴ καθαρὸς ἄρτος εὐρεθῶ.'

Καὶ ὁ Πολύκαρπος δὲ τούτων αὐτῶν μέμνηται ἐν τῇ φερομένῃ αὐτοῦ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ, φάσκων αὐτοῖς ῥήμασι·

Παρακαλῶ οὖν πάντας ὑμᾶς πειθαρχεῖν καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονὴν, ἣν S. Polyc. εἶδετε κατ' ὀφθαλμοῦς οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ῥούφῳ καὶ ^{Phil. 9.} Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ὑμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, πεπεισμένους ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ 'εἰς κενὸν ἔδραμον,' Gal. ii. 2. ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ὅτι εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὰ Κυρίῳ, ^φ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ 'τὸν νῦν ἠγάπησαν αἰῶνα,' Tim. iv. 10. ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα, καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναστάντα.

Καὶ ἐξῆς ἐπιφέρει·

Ἐγράψατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνατίος, ἵνα ἕάν τις ἀπέρχηται εἰς Συ- Ib. 13. ρίαν, καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἀποκομίσῃ γράμματα. Ὅπερ ποιήσω, ἕάν λάβω καιρὸν εὔθετον, εἴτε ἐγὼ, εἴτε ἂν πέμπω πρεσβεύσοντα καὶ περὶ ὑμῶν. Τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας ὅσας εἶχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν καθὼς ἐνετείλασθε· αἵτινες ὑποταγμένοι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλα ὠφελήθηνα δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν οἰκοδομὴν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν **133** ἀνήκουσαν.

Καὶ τὰ μὲν περὶ τὸν Ἰγνάτιον τοιαῦτα. Διαδέχεται δὲ μετ' αὐτὸν τὴν Ἀντιοχείας ἐπισκοπὴν Ἡρῶς.

CAP. XXXVII.

Περὶ τῶν εἰσέτι τότε διαπρεπόντων εὐαγγελιστῶν.

Τῶν δὲ κατὰ τούτους διαλαμψάντων καὶ Κοδράτος ἦν, ὃν ἅμα ταῖς Φιλίππου θυγατράσι προφητικῶς χαρίσματι λόγος ἔχει διαπρέψαι. Καὶ ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις πλείους ἐγνωρίζοντο κατὰ τοῦσδε, τὴν πρώτην τάξιν τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπέχοντες διαδοχῆς· οἳ καὶ ἅτε τηλικῶνδε ὄντες διαπρεπεῖς μαθηταί, τοὺς

κατὰ πάντα τόπον τῶν ἐκκλησιῶν προκαταβληθέντας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων θεμελίους ἐπικοδομοῦν, αὔξοντες εἰς πλεόν τὸ κήρυγμα, καὶ τὰ σωτήρια σπέρματα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀνὰ πᾶσαν εἰς πλάτος ἐπισπεύροντες τὴν οἰκουμένην. Καὶ γὰρ δὴ πλείστοι τῶν τότε μαθητῶν σφοδροτέρῳ φιλοσοφίας ἔρωτι πρὸς τοῦ θείου λόγου τὴν ψυχὴν πληττόμενοι, τὴν σωτήριον προτέρον ἀπεπλήρουν παρακέλευσιν, ἐνδεέσι νέμοντες τὰς οὐσίας. Ἔπειτα δὲ ἀποδημίας στελλόμενοι, ἔργον ἐπετέλουν εὐαγγελιστῶν, τοῖς ἔτι πάμπαν ἀνηκόοις τοῦ τῆς πίστεως λόγου κηρύττειν τὸν Χριστὸν φιλοτιμούμενοι, καὶ τὴν τῶν θείων εὐαγγελίων παραδιδόναι γραφὴν. Οὗτοι δὲ θεμελίους τῆς πίστεως ἐπὶ ξένοις τισὶ τόποις αὐτὸ μόνον καταβαλλόμενοι, ποιμένας τε καθιστάντες ἑτέροις, τούτοις τε αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες τὴν τῶν ἀρτίως εἰσαχθέντων γεωργίαν, ἑτέρας αὐτοὶ πάλιν χώρας τε καὶ ἔθνη μετήεσαν, σὺν τῇ ἐκ Θεοῦ χάριτι καὶ συνεργίᾳ, ἐπεὶ καὶ τοῦ θείου Πνεύματος εἰσέτι τότε δι' αὐτῶν πλείσται παράδοξοι δυνάμεις ἐνήργουν, ὥστε ἀπὸ πρώτης ἀκροάσεως ἀθρώως αὐτανδρα πλήθη προθύμως τὴν εἰς τὸν τῶν ὅλων Δημιουργὸν εὐσέβειαν ἐν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καταδέχεσθαι. Ἄδυνάτου δ' ὄντος ἡμῖν ἅπαντας ἐξ ὀνόματος ἀπαριθμεῖσθαι, 134 ὅσοι ποτὲ κατὰ τὴν πρώτην τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν ἐν ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις γεγόνασι ποιμένες ἢ καὶ εὐαγγελισταὶ, τούτων εἰκότως ἐξ ὀνόματος γραφῆ μόνων τὴν μνήμην κατατεθείμεθα, ὧν ἔτι καὶ νῦν εἰς ἡμᾶς δι' ὑπομνημάτων τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἢ παράδοσις φέρεται· ὥσπερ οὖν ἀμέλει τοῦ Ἰγνατίου ἐν αἷς κατελέξαμεν ἐπιστολαῖς, καὶ τοῦ Κλήμεντος ἐν τῇ ἀνωμολογημένῃ παρὰ πᾶσιν, ἣν ἐκ προσώπου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διευτώσατο. Ἐν ἣ τῆς πρὸς Ἑβραίους πολλὰ νοήματα παραθεῖς, ἥδη δὲ καὶ αὐτολεξεί ρητοῖς τισὶν ἐξ αὐτῆς χρησάμενος, σαφέστατα παραστήσῃ ὅτι μὴ νεδὸν ὑπάρχει τὸ σύγγραμμα. Ὅθεν εἰκότως ἔδοξεν, αὐτὸ τοῖς λοιποῖς ἐγκαταλεχθῆναι γράμμασι τοῦ ἀποστόλου. Ἑβραίοις γὰρ διὰ τῆς πατρίου γλώττης ἐγγράφως ὠμιληκὸς τοῦ Παύλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, οἱ δὲ τὸν Κλήμεντα τοῦτον αὐτὸν ἐρμηνεύσαι λέγουσι τὴν γραφὴν. Ὁ καὶ μᾶλλον ἂν εἶη ἀληθὲς, τῷ τὸν ὅμοιον τῆς φράσεως

[c. 38, Vales.
Heinich.]
Cf. *supr.* 16.

χαρακτήρα τήν τε τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολήν καὶ τήν πρὸς Ἑβραίους ἀποσώζειν, καὶ τῷ μὴ πόρρω τὰ ἐν ἐκατέροις τοῖς συγγράμμασι νοήματα καθεστάναι.

CAP. XXXVIII.

Περὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστολῆς καὶ τῶν ψευδῶς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων.

Ἰστέον δ' ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή. Οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρα καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴδὲ καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν. Ἦδη δὲ καὶ ἕτερα πολυεπῆ καὶ μακρὰ συγγράμματα ὡς τοῦ αὐτοῦ ἐχθῆς καὶ πρῶην τινὲς προήγαγον, Πέτρου δὴ καὶ Ἀπίωνος διαλόγους περιέχοντα· ὧν οὐδ' ὅλως μνήμη τις 135 παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. Οὐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσώζει τὸν χαρακτήρα. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη γραφή, πρόδηλος. Εἴρηται δὲ καὶ τὰ Ἰγνατίου καὶ Πολυκάρπου.

CAP. XXXIX.

Περὶ τῶν Παπία συγγραμμάτων.

Τοῦ δὲ Παπία συγγράμματα πέντε τὸν ἀριθμὸν φέρεται, ἃ καὶ ἐπιγέγραπται, Ἑβραίων Κυριακῶν Ἐξηγήσεως. Τούτων καὶ Εἰρηναῖος ὡς μόνων αὐτῷ γραφέντων μνημονεύει, ὧδέ πως λέγων·

Ταῦτα δὲ καὶ Παπίας ὁ Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος Iren. v. 33. 4. γεγωνῶς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων. Ἔστι γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντεταγμένα.

Καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος ταῦτα. Αὐτὸς γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀκροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην οὐδαμῶς ἑαυτὸν γενέσθαι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρελιφέναι δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων διδάσκει, δι' ὧν φησὶ λέξεων·

Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον Cf. Routh, καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξαι ταῖς ἐρμηνείαις, διαβεβαιούμενος Rell. i. 7. ὑπὲρ αὐτῶν ἀληθειαν. Οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὡσπερ οἱ 136

πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τάληθῆ διδάσκουσιν· οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῆ πίστει δεδομένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγνομένας τῆς ἀληθείας. Εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκὸς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας, ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς, ἢ Ἰάκωβος· ἢ τί Ἰωάννης, ἢ Ματθαῖος, ἢ τίς ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν· ἃ τε Ἀριστίων, καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης.

Ἐνθα καὶ ἐπιστῆσαι ἄξιον δις καταριθμοῦντι αὐτῷ τὸ Ἰωάννου ὄνομα· ὦν τὸν μὲν πρότερον Πέτρῳ καὶ Ἰακώβῳ καὶ Ματθαίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις συγκαταλέγει, σαφῶς δηλῶν τὸν εὐαγγελιστὴν· τὸν δ' ἕτερον Ἰωάννην, διαστείλας τὸν λόγον, ἑτέροις παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀριθμὸν κατατάσσει, προτάξας αὐτοῦ τὸν Ἀριστίωνα. Σαφῶς τε αὐτὸν 'πρεσβύτερον' ὀνομάζει. Ὡς καὶ διὰ τούτων ἀποδείκνυσθαι τὴν ἱστορίαν ἀληθῆ τῶν δύο κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁμωνυμία κεχρησθαι εἰρηκώτων, δύο τε ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι μνήματα, καὶ ἑκάτερον Ἰωάννου ἔτι νῦν λέγεσθαι· οἷς καὶ ἀναγκαῖον προσέχειν τὸν νοῦν. Εἰκὸς γὰρ τὸν δευτερον, εἰ μή τις ἐθέλοι τὸν πρῶτον, τὴν ἐπ' ὀνόματος φερομένην Ἰωάννου Ἀποκάλυψιν ἑωρακεῖναι. Καὶ ὁ νῦν δὲ ἡμῖν δηλοῦμενος Παπίας τοὺς μὲν τῶν ἀποστόλων λόγους παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολουθηκώτων ὁμολογεῖ παρεληφέναι, Ἀριστίωνος δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου αὐτήκοον ἑαυτὸν φησι γενέσθαι. Ὀνομαστὶ γοῦν πολλάκις αὐτῶν μνημονεύσας, ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τίθησιν αὐτῶν παραδόσεις. Καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν οὐκ εἰς τὸ ἄχρηστον εἰρήσθω. Ἄξιον δὲ ταῖς ἀποδοθείσαις τοῦ Παπία φωναῖς προσάψαι λέξεις ἑτέρας αὐτοῦ, δι' ὧν παράδοξά τινα ἱστορεῖ καὶ ἄλλα, ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως εἰς αὐτὸν ἔλθοντα. Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἱεράπολιν Φίλιππον τὸν ἀπόστολον ἅμα ταῖς θυγατράσι διατρίψαι, διὰ τῶν πρόσθεν δεδήλωται. Ὡς δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὁ Παπίας γενόμενος διήγησιν παρεληφέναι θαυμασίαν ὑπὸ τῶν τοῦ Φιλίππου θυγατέρων μνημονεύει, τὰ νῦν σημειωτέον. Νεκροῦ γὰρ ἀνά-
137 στασιν κατ' αὐτὸν γεγονυῖαν ἱστορεῖ, καὶ αὐ πάλιν ἕτερον παράδοξον περὶ Ἰουστοῦ τὸν ἐπικληθέντα Βαρσαβάν γεγυῖος, ὡς δηλητήριον φάρμακον ἐμπιόντος καὶ μηδὲν ἀηδὲς διὰ τὴν τοῦ

Cp. supr. 25;
vii. 25.

Supr. iii. 31.

Κυρίου χάριμ ὑπομείναντος. Τοῦτου δὲ τὸν Ἰουστὸν, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους μετὰ Μαθθίαν στήσαι τε καὶ ἐπεύξασθαι ἀντὶ τοῦ προδότου Ἰούδα ἐπὶ τὸν κλῆρον τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ αὐτῶν ἀριθμοῦ, ἢ τῶν Πιράξεων ᾧδὲ πως ἱστορεῖ γραφή·

Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαβάν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰου- Acts i. 23.
στος, καὶ Μαθθίαν· καὶ προσευξάμενοι εἶπον.

Καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἦκουτα παρατέθειται, ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ τινα ἄλλα μυθικώτερα. Ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινὰ φησιν ἔτῶν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σωματικῶς τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταυτησί τῆς γῆς Cp. vii. 24.
ὑποστησομένης. Ἄ καὶ ἠγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνεωρακότα. Σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηράμενον εἰπεῖν, φαίνεται· πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν πλείστοις ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος γέγονε, τὴν ἀρχαιότητα τὰνδρὸς προβεβλημένοις, ὥσπερ οὖν Εἰρηναίῳ, καὶ εἴ τις ἄλλος τὰ ὅμοια φρονῶν ἀναπέφηνεν. Καὶ ἄλλας δὲ τῇ ἰδίᾳ γραφῇ παραδίδωσιν Ἀριστίωνος τοῦ πρόσθεν δεδηλωμένου τῶν τοῦ Κυρίου λόγων διηγήσεις, καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου παραδόσεις· ἐφ' ἃς τοὺς φιλομαθεῖς ἀναπέμφαντες, ἀναγκαίως νῦν προσθήσομεν ταῖς προεκτεθείσαις αὐτοῦ φωναῖς παράδοσιν, ἢ περὶ Μάρκου τοῦ τὸ Εὐαγγέλιον γεγραφότος ἐκτέθειται διὰ τούτων·

Καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγε. Μάρκος μὲν ἐρμηνευτῆς Πέτρου γενο- Cf. Routh,
μένος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μόντοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ Rell. i. 13.
Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. Οὔτε γὰρ ἦκουσε τοῦ Κυρίου, οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ· ὕστερον δὲ, ὡς ἔφην, Πέτρῳ, ὃς πρὸς τὰς χρεῖας ἐποίειτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν Κυριακῶν ποιούμενος λόγων· ὥστε οὐδὲν ἤμαρτε Μάρκος, οὕτως ἕνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. Ἐνὸς γὰρ ἐποίησατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὃν ἦκουσε παραλιπεῖν, ἢ ψεύσασθαι τι ἐν αὐτοῖς.

Ταῦτα μὲν οὖν ἱστορήται τῷ Παπῖᾳ περὶ τοῦ Μάρκου.
Περὶ δὲ τοῦ Μαθθαίου ταῦτ' εἴρηται·

Ματθαῖος μὲν οὖν Ἐβραϊδὶ διαλέκτῳ τὰ λόγια συνεγράψατο. Ἑρμήνευσε δ' αὐτὰ, ὡς ἦν δυνατὸς, ἕκαστος.

Κέχρηται δ' ὁ αὐτὸς μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου προτέρας Ἐπιστολῆς, καὶ ἀπὸ τῆς Πέτρου ὁμοίως. Ἐκτέθειται δὲ καὶ ἄλλην ἱστορίαν περὶ γυναικὸς, ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης ἐπὶ τοῦ Κυρίου· ἦν τὸ κατ' Ἐβραίους εὐαγγέλιον περιέχει. Καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν ἀναγκαίως πρὸς τοῖς ἐκτεθείσιν ἐπιτετηρήσθω.

Τέλος τοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγου τρίτου.

CAP. I.

Τίνες ἐπὶ τῆς Τραϊανοῦ βασιλείας Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων
ἐπίσκοποι γεγονάσιν.

ἌΜΦΙ δὲ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Τραϊανοῦ βασιλείας ὁ μικρῶ
πρόσθεν ἡμῖν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας δηλωθεὶς ἐπίσκοπος
τὴν ζωὴν μεταλλάττει, τέταρτος δὲ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν τῶν
αὐτόθι λειτουργίαν κληροῦται Πρίμος. Ἐν τούτῳ καὶ Ἀλέ-
ξανδρος ἐπὶ Ῥώμης, ὄγδοον ἔτος ἀποπληρώσαντος Εὐαρέστου,
πέμπτην ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου κατάγων διαδοχὴν, τὴν ἐπι-
σκοπὴν ἀπολαμβάνει.

CAP. II.

Ἄποια Ἰουδαῖοι κατ' αὐτὸν πεπόνθασιν.

Καὶ τὰ μὲν τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν διδασκαλίας τε καὶ
ἐκκλησίας ὁσημέραι ἀνθοῦντα ἐπιμείζου ἐχώρει προκοπῆς, τὰ δὲ
τῆς Ἰουδαίων συμφορᾶς κακοῖς ἐπαλλήλοις ἤκμαζεν. Ἦδη
γοῦν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς ἐνιαυτὸν ὀκτωκαιδέκατον ἐλαύνοντος, A.D. 115.
αὐθις Ἰουδαίων κίνησις ἐπαναστάσα πάμπολυ πλῆθος αὐτῶν **141**
διέφθειρεν. Ἐν τε γὰρ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Αἰγύπτῳ,
καὶ προσέτι κατὰ Κυρήνην, ὥσπερ ὑπὸ πνεύματος δεινοῦ τινὸς
καὶ στασιώδους ἀναρριπισθέντες, ὥρμητο πρὸς τοὺς συνοίκους
Ἕλληνας στασιάξειν· αὐξήσαντές τε εἰς μέγα τὴν στάσιν, τῷ
ἐπιόντι ἐνιαυτῷ πόλεμον οὐ μικρὸν συνήψαν, ἡγουμένου
τηνικαῦτα Λούππου τῆς ἀπάσης Αἰγύπτου. Καὶ δὴ ἐν τῇ
πρώτῃ συμβολῇ ἐπικρατῆσαι αὐτοὺς συνέβη τῶν Ἑλλήνων, οἱ
καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τοὺς ἐν τῇ πόλει
Ἰουδαίους ἐξώγησάν τε καὶ ἀπέκτειναν. Τῆς δὲ παρὰ τούτων
συμμαχίας ἀποτυχόντες οἱ κατὰ Κυρήνην, τὴν χώραν τῆς

Αἰγύπτου λεηλατοῦντες καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ νομοὺς φθείροντες
 διετέλουν, ἡγουμένου αὐτῶν Λουκούα· ἐφ' οὗς ὁ αὐτοκράτωρ
 ἔπεμψε Μάρκιον Τούρβωνα σὺν δυνάμει πεζῇ τε καὶ ναυτικῇ,
 ἔτι δὲ καὶ ἱππικῇ. Ὁ δὲ πολλαῖς μάχαις ἐν οὐκ ὀλίγῳ τε
 χρόνῳ τὸν πρὸς αὐτοὺς διαπονήσας πόλεμον, πολλὰς μυριάδας
 Ἰουδαίων, οὐ μόνου τῶν ἀπὸ Κυρήνης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπ'
 Αἰγύπτου συναιρομένων Λουκούα τῷ βασιλεῖ αὐτῶν ἀναιρεῖ.
 Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὑποπτεύσας καὶ τοὺς ἐν Μεσοποταμίᾳ
 Ἰουδαίους ἐπιθήσασθαι τοῖς αὐτόθι, Λουκίῳ Κυρήτῳ προσέταξεν
 142 ἐκκαθάραι τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦς. Ὁς καὶ παραταξάμενος
 πάμπλου πλήθος τῶν αὐτόθι φονεῖ, ἐφ' ᾧ κατορθώματι
 Ἰουδαίας ἡγεμῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεδείχθη. Ταῦτα
 καὶ Ἑλλήνων οἱ τὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους γραφῇ παρα-
 δόντες, αὐτοῖς ἰστορήσαν ῥήμασι.

CAP. III.

Οἱ κατὰ Ἀδριανὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογησάμενοι.

A. D. 117.

Τραϊανοῦ δὲ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν εἴκοσι τὴν ἀρχὴν μῆσιν ἐξ
 δεούσι κρατήσαντος, Αἴλιος Ἀδριανὸς διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν.
 Τούτῳ Κοδράτος λόγον προσφωνήσας ἀναδίδωσιν, Ἀπολογία
 συντάξας ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας, ὅτι δὴ τινες πονηροὶ
 ἄνδρες τοὺς ἡμετέρους ἐνοχλεῖν ἐπειρῶντο. Εἰσέτι δὲ φέρεται
 παρὰ πλείστοις τῶν ἀδελφῶν, ἀτὰρ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ σύγ-
 γραμμα, ἐξ οὗ κατιδεῖν ἐστὶ λαμπρὰ τεκμήρια τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς
 διανοίας, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοτομίας. Ὁ δ' αὐτὸς τὴν
 καθ' ἑαυτὸν ἀρχαιότητα παραφαίνει, δι' ὧν ἱστορεῖ ταῦτα
 ἰδίαις φωναῖς·

Τοῦ δὲ Σωτήρος ἡμῶν τὰ ἔργα αἰεὶ παρῆν· ἀληθὴ γὰρ ἦν· οἱ θεραπευ-
 θέντες, οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οἱ οὐκ ὤφθησαν μόνον θεραπευόμενοι καὶ
 ἀνιστάμενοι, ἀλλὰ καὶ αἰεὶ παρόντες· οὐδὲ ἐπιδημοῦντος μόνου τοῦ Σωτήρος,
 ἀλλὰ καὶ ἀπαλλαγέντος, ἦσαν ἐπὶ χρόνον ἰκανόν, ὥστε καὶ εἰς τοὺς ἡμε-
 143 τέρους χρόνους τινὲς αὐτῶν ἀφίκοντο.

Τοιοῦτος μὲν οὖν οὗτος. Καὶ Ἀριστείδης δὲ πιστὸς ἀνὴρ
 τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρμώμενος εὐσεβείας, τῷ Κοδράτῳ παραπλησίως
 ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογία, ἐπιφωνήσας Ἀδριανῷ, καταλέλοιπε.
 Σώζεται δὲ γε εἰς δεῦρο παρὰ πλείστοις καὶ ἡ τούτου γραφή.

CAP. IV.

Οί κατά ταυτὸν Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.

Ἔτει δὲ τρίτῃ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας, Ἀλέξανδρος Ῥωμαίων ἐπίσκοπος τελευτᾷ, δέκατον τῆς οἰκονομίας ἀποπλήσας ἔτος. Ζύστος ἦν τούτῳ διάδοχος. Καὶ τῆς Ἀλεξανδρέων δὲ παρροικίας ἀμφὶ τὸν αὐτὸν χρόνον Πρίμον μεταλλάξαντα δωδεκάτῳ τῆς προστασίας ἔτει διαδέχεται Ἰούστος.

CAP. V.

Οί ἀνέκαθεν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐπὶ τοὺς δηλουμένους, Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι.

Τῶν γε μὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων τοὺς χρόνους γραφῇ σωζομένους οὐδαμῶς εὔρον· κομιδῇ γὰρ οὖν βραχυβίους αὐτοὺς λόγος κατέχει γενέσθαι. Τοσοῦτον δ' ἐξ ἔγγράφων παρείληφα, ὡς μέχρι τῆς κατὰ Ἀδριανὸν Ἰουδαίων πολιορκίας πεντεκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν αὐτόθι γεγόνασιν ἐπισκόπων διαδοχαί, οὓς πάντας Ἑβραίους φασὶν ὄντας ἀνέκαθεν, τὴν γνῶσιν τοῦ Χριστοῦ γνησίως καταδέξασθαι. Ὡστ' ἤδη πρὸς τῶν τὰ τοιάδε ἐπικρίνειν δυνατῶν καὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων λειτουργίας ἀξίους δοκιμασθῆναι· συνεστάναι γὰρ αὐτοῖς τότε τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐξ Ἑβραίων πιστῶν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς τὴν τότε 144 διαρκεσάντων πολιορκίαν, καθ' ἣν Ἰουδαῖοι Ῥωμαίων αὔθις ἀποστάντες οὐ μικροῖς πολέμοις ἤλωσαν. Διαλελοιπότην δ' οὖν τηρικᾶντα τῶν ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπων, τοὺς ἀπὸ πρώτου νῦν ἀναγκαῖον ἂν εἶη καταλέξει. Πρῶτος τοιγαροῦν Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου λεγόμενος ἀδελφὸς ἦν· μεθ' ὃν δεῦτερος Συμεὼν, τρίτον Ἰούστος, Ζακχαῖος τέταρτος, πέμπτος Τωβίας, ἕκτος Βενιαμὴν, Ἰωάννης ἕβδομος, ὄγδοος Ματθίας, ἔνατος Φίλιππος, δέκατος Σενεκᾶς, ἐνδέκατος Ἰούστος, Λευὶς δωδέκατος, Ἐφρῆς τρισκαιδέκατος, τεσσαρεσκαιδέκατος Ἰωσήφ· ἐπὶ πᾶσι πεντεκαιδέκατος Ἰούδας. Τοσοῦτοι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως ἐπίσκοποι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων εἰς τὸν δηλούμενον διαγενόμενοι χρόνον, οἱ πάντες ἐκ περιτομῆς. Ἡδὴ δὲ δωδέ-

κατον ἐχούσης ἔτος τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ, Ξύστου δεκαεῖτη χρόνον ἀποπλήσαντα ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ἔβδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδέχεται Τελεσφόρος, ἐνιαυτοῦ δὲ μεταξὺ καὶ μηνῶν διαγενομένου, τῆς Ἀλεξανδρέων παροικίας τὴν προστασίαν Εὐμενῆς ἔκτω κλήρῳ διαδέχεται, τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἔτεσιν ἔνδεκα διαρκέσαντος.

CAP. VI.

Ἡ κατὰ Ἀδριανὸν ὑστάτη Ἰουδαίων πολιορκία.

Καὶ δὴ τὰ τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αἰτίας εἰς μέγα καὶ
 A. D. 132. πολὺ προελθούσης, Ῥούφος ἐπάρχων τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς
 145 αὐτῷ συμμαχίας ὑπὸ βασιλέως πεμφθείσης, ταῖς ἀπονοίαις
 αὐτῶν ἀφειδῶς χρώμενος ἐπεξήει, μυριάδας ἀθρόως ἀνδρῶν ὁμοῦ
 καὶ παίδων καὶ γυναικῶν διαφθείρων, πολέμου τε νόμφ τὰς
 χώρας αὐτῶν ἐξανδραποδιζόμενος. Ἐστρατήγει δὲ Ἰουδαίων
 τηρικαῦτα Βαρχωχεβᾶς ὄνομα, (ἀστέρα δηλοῖ τοῦτο,) τὰ μὲν
 ἄλλα φονικὸς καὶ ληστρικός τις ἀνὴρ, ἐπὶ δὲ τῇ προσηγορίᾳ,
 οἷα ἐπ' ἀνδραπόδων, ὡς δὴ ἐξ οὐρανοῦ φωστῆρ αὐτοῖς κατελη-
 λυθῶς, κακουμένοις τε ἐπιλάμψαι τερατευόμενος. Ἀκμάσαντος
 A. D. 135. δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ
 κατὰ Βίθηθρα, (πολίχνη τις ἦν ὄχυρωτάτη, τῶν Ἱεροσολύμων οὐ
 σφόδρα πόρρω διεστῶσα,) τῆς τε ἔξωθεν πολιορκίας χρονίου
 γενομένης, λιμῷ τε καὶ δίψει τῶν νεωτεροποιῶν εἰς ἔσχατον
 ὀλέθρου περιελαθέντων, καὶ τοῦ τῆς ἀπονοίας αὐτοῖς αἰτίου τὴν
 ἀξίαν ἐκτίσαντος δίκην, τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ
 146 τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργεται, νόμου δόγματι
 καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μηδ' ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ
 πατρῶον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ.
 Οὕτω δὴ τῆς πόλεως εἰς ἐρημίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ
 παντελῆ φθορὰν τῶν πάλαι οἰκητόρων ἐλθούσης, ἐξ ἄλλοφύλου
 147 τε γένους συνοικισθείσης, ἡ μετέπειτα συστᾶσα Ῥωμαϊκὴ πόλις
 τὴν ἐπωνυμίαν ἀμείψασα, εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος Αἰλίου
 Ἀδριανοῦ τιμῆν, Αἰλία προσαγορεύεται. Καὶ δὴ τῆς αὐτόθι
 ἐκκλησίας ἐξ ἔθνῶν συγκροτηθείσης, πρῶτος μετὰ τοὺς ἐκ

περιτομῆς ἐπισκόπους τὴν τῶν ἐκείσε λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Μάρκος.

CAP. VII.

Τίτες κατ' ἐκείνο καιροῦ γεγόνασι ψευδωνύμου γνώσεως ἀρχηγοί.

Ἦδη δὲ λαμπροτάτων δίκην φωστήρων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀποστιλβουσῶν ἐκκλησιῶν, ἀκμαζούσης τε εἰς ἅπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος τῆς εἰς τὸν Σωτήρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως, ὁ μισόκαλος δαίμων, οἷα τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἀεὶ τυγχάνων πολεμιώτατος, πάσας στρέφων κατὰ τῆς ἐκκλησίας μηχανὰς, πάλαι μὲν τοῖς ἕξωθεν διωγμοῖς κατ' αὐτῆς ὠπλίζετο· τότε γε μὴν τούτων ἀποκεκλεισμένος, 'πουηροῖς καὶ γόησιν ἀνδράσι' ὥσπερ τισιν ^{2 Tim. iii. 13.} ὀλεθροῖς ψυχῶν ὀργάνοις διακόνοις τε ἀπωλείας χρώμενος, ἐτέραις κατεστρατήγει μεθόδοις, πάντα πόρου ἐπινοῶν, ὡς ἂν ὑποδύντες γόητες καὶ ἀπατηλοὶ τὴν αὐτὴν τοῦ δόγματος ἡμῖν προσηγορίαν, ὁμοῦ μὲν τῶν πιστῶν τοὺς πρὸς αὐτῶν ἀλισκομένους εἰς βυθὸν ἀπωλείας ἄγοιεν, ὁμοῦ δὲ τοὺς τῆς πίστεως ἀγνώστας δι' ὧν αὐτοὶ δρῶντες ἐπιχειροῦεν ἀποτρέποιτο τῆς ἐπὶ τὸν σωτήριον λόγον παρόδου. Ἐκ τούτου τοῦ Μενάνδρου, ὃν διάδοχον τοῦ Σίμωνος ἤδη πρότερον παραδεδώκαμεν, ἀμφί- ^{iii. 26.} στομος ὥσπερ καὶ δικέφαλος ὀφιδῆς τις προελθοῦσα δύναμις, δυνεῖν αἰρέσεων διαφόρων ἀρχηγὸς κατεστήσατο, Σατορνίνον τε Ἐπισημόν τε καὶ Ἀντιοχέα τὸ γένος, καὶ Βασιλείδην Ἀλεξανδρέα, ὧν ὁ μὲν κατὰ Συρίαν, ὁ δὲ κατ' Αἴγυπτον, συνεστήσαντο θεομιστῶν αἰρέσεων διδασκαλεία. Τὰ μὲν οὖν πλείστα τὸν Σατορνίνον τὰ αὐτὰ τῷ Μενάνδρῳ ψευδολογήσαι ὁ Εἰρηναῖος δηλοῖ, προσχῆματι δὲ ^{Iren. i. 24.} ἀπορρητοτέρων τὸν Βασιλείδην εἰς τὸ ἀπειρον τεῖναι τὰς ἐπινοίας, **148** δυσσεβοῦς αἰρέσεως ἑαυτῷ τερατώδεις ἀναπλάσαντα μυθοποιίας. Πλείστων οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν κατ' ἐκείνο καιροῦ τῆς ἀληθείας ὑπεραγωνιζομένων, λογικώτερόν τε τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς δόξης ὑπερμαχούντων, ἤδη τινες καὶ διὰ συγγραμμάτων τοῖς μετέπειτα προφυλακτικὰς αὐτῶν δὴ τούτων τῶν δηλωθεισῶν αἰρέσεων παρέιχον ἐφόδους. Ἐν εἰς ἡμᾶς

κατήλθεν ἐν τοῖς τότε γνωριμωτάτου συγγραφέως Ἀγρίππα Κάστορος ἰκανώτατος κατὰ Βασιλείδου ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς τὰνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας. Ἐκφαίνων δ' οὖν αὐτοῦ τὰ ἀπόρητα, φησὶν αὐτὸν εἰς μὲν τὸ Εὐαγγέλιον τέσσαρα πρὸς τοῖς εἴκοσι συντάξαι βιβλία, προφήτας δὲ ἑαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββᾶν καὶ Βαρκῶφ, καὶ ἄλλους ἀνυπάρκτους τινὰς ἑαυτῷ συστησάμενον, βαρβάρους τε αὐτοῖς εἰς κατάπληξιν τῶν τὰ τοιαῦτα τεθηπότην ἐπιφημίσαι προσηγορίας· διδάσκειν τε ἀδιαφορεῖν εἰδωλοθύτων ἀπογενομένους, καὶ ἔξομνυμένους ἀπαραφυλάκτως τὴν πίστιν κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιροὺς Πυθαγορικῶς τε τοῖς προσιούσιν αὐτῷ πενταετῇ σιωπῆν παρακελεύεσθαι. Καὶ ἕτερα δὲ τούτοις παραπλήσια ἀμφὶ τοῦ Βασιλείδου καταλέξας ὁ εἰρημένος, οὐκ ἀγεννῶς τῆς δηλωθείσης αἰρέσεως εἰς προὔπτον ἐφώρασε τὴν πλάνην. Γράφει δὲ καὶ

Iren. i. 25. Εἰρηναῖος συγχρονίσει τούτοις Καρποκράτην, ἐτέρας αἰρέσεως

149 τῆς τῶν Γνωστικῶν ἐπικληθείσης πατέρα· οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος, οὐχ ὡς ἐκεῖνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς φανερὸν τὰς μαγείας παραδιδόναι ἠξίουσαν, ὡς ἐπὶ μεγάλοις δὴ μονουουχὶ σεμνυνόμενοι τοῖς κατὰ περιεργίαν πρὸς αὐτῶν ἐπιτελουμένοις φίλτροις, 'ὄνειροπομοῖς τε καὶ παρέδροις' τισὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ὁμοιοτρόποις τισὶν ἀγωγαῖς· τούτοις τε ἀκολούθως πάντα δρᾶν χρήναι διδάσκειν τὰ αἰσχροουργότατα τοὺς μέλλοντας εἰς τὸ τέλειον τῆς κατ' αὐτοὺς μυσταγωγίας, ἣ καὶ μᾶλλον μυσταροποιίας, ἐλεύσεσθαι, ὡς μὴ ἂν ἄλλως ἐκφενζομένους τοὺς 'κοσμικοὺς,' ὡς ἂν ἐκεῖνοι φαίεν, 'ἄρχοντας,' μὴ οὐχὶ πᾶσι τὰ δι' ἀρρητοποιίας ἀπονεύμαντας χρέα. Τούτοις δὴτα συνέβαινε διακόνοις χρώμενον τὸν ἐπιχαιρεσκάκων δαίμονα, τοὺς μὲν πρὸς αὐτῶν ἀπατωμένους οἰκτρῶς οὕτως εἰς ἀπώλειαν ἀνδραποδίζεσθαι, τοῖς δὲ ἀπίστοις ἔθνεσι πολλὴν παρέχειν κατὰ τοῦ θεοῦ λόγου δυσφημίας περιουσίαν, τῆς ἐξ αὐτῶν φήμης εἰς τὴν τοῦ παντὸς Χριστιανῶν ἔθνος διαβολὴν καταχεομένης. Ταύτη δ' οὖν ἐπιπλείστον συνέβαινε τὴν περὶ ἡμῶν παρὰ τοῖς τότε ἀπίστοις ὑπόνοιαν δυσσεβῆ καὶ ἀτοπωτάτην διαδίδοσθαι, ὡς δὴ ἀθεμίτοις πρὸς μητέρας καὶ ἀδελφὰς μίξεσιν ἀνοσίαις τε τροφαῖς χρωμένων. Οὐκ εἰς μακρὰν γε μὴν αὐτῷ ταῦτα προὔχῳρει, τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἑαυτὴν συνιστώσης, ἐπὶ μέγα τε φῶς κατὰ τὸν προῖοντα

χρόνον διαλαμπύσης. Ἐσβεστο μὲν γὰρ αὐτίκα πρὸς αὐτῆς ἐνεργείας ἀπελεγχόμενα τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιτεχνήματα, ἄλλων ἐπ' ἄλλαις αἰρέσεων καινοτομουμένων, ὑπορρεουσῶν ἀεὶ τῶν προτέρων, καὶ εἰς πολυτρόπους καὶ πολυμόρφους ιδέας ἄλλοτε ἄλλως φθειρομένων· προῆει δ' εἰς αὔξην καὶ μέγεθος ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα ἢ τῆς καθόλου καὶ μόνης ἀληθοῦς ἐκκλησίας λαμπρότης, τὸ σεμνὸν καὶ εἰλικρινὲς καὶ ἐλευθέριον τό τε σῶφρον καὶ καθαρὸν τῆς ἐνθέου πολιτείας τε καὶ φιλοσοφίας εἰς ἅπαν γένος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ἀποστίλβουσα. **150** Συναπέσβη γοῦν ἅμα τῷ χρόνῳ καὶ ἡ κατὰ παντὸς τοῦ δόγματος διαβολή, ἔμμενε δὲ μόνη ἄρα παρὰ πᾶσι κρατοῦσα, καὶ ἀνομολογουμένη τὰ μάλιστα διαπρέπειν ἐπὶ σεμνότητι καὶ σωφροσύνῃ θείοις τε καὶ φιλοσόφοις δόγμασιν, ἢ καθ' ἡμᾶς διδασκαλία· ὡς μηδένα τῶν εἰς νῦν αἰσχροὺς ἐπιφέρειν τολμᾶν κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν δυσφημίαν, μηδέ τινα τοιαύτην διαβολὴν, οἷαις πάλαι πρότερον φίλον ἦν χρῆσθαι τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπισυνισταμένοις. Ὅμως δ' οὖν κατὰ τοὺς δηλουμένους αὐθις παρήγεν εἰς μέσον ἡ ἀλήθεια πλείους ἑαυτῆς ὑπερμάχους, οὐ δι' ἀγράφων αὐτὸ μόνον ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων κατὰ τῶν ἀθέων αἰρέσεων στρατενομένων.

CAP. VIII.

Τίνες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς.

Ἐν τούτοις ἐγνωρίζετο Ἡγήσιππος, οὗ πλείσταις ἤδη Supr. ii. 23 ;
iii. 20, 32. πρότερον κεχρήμεθα φωναῖς, ὡς ἂν ἐκ τῆς αὐτοῦ παραδόσεώς τινα τῶν κατὰ τοὺς ἀποστόλους παρατιθέμενοι. Ἐν πέντε δὲ οὖν συγγράμμασιν οὗτος τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἀπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματισάμενος, καθ' ὃν ἐγνωρίζετο σημαίνει χρόνον, περὶ τῶν ἀρχῆθεν ἰδρυσάντων τὰ εἶδωλα οὕτω πως γράφων.

Οἷς καινοτάφια καὶ ναοὺς ἐποίησαν ὡς μέχρι νῦν· ὃν ἐστὶ καὶ Ἀντίνοος Cf. Routh,
Rell. i. 218. δοῦλος Ἀδριανοῦ Καίσαρος, οὗ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος, ἐφ' ἡμῶν γεόμενος. Καὶ γὰρ καὶ πόλιν ἔκτισεν ἐπάνυμον Ἀντινόου, καὶ προφήτας— **151**

Κατ' αὐτὸν δὲ καὶ Ἰουστίνος γνήσιος τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἑραστῆς, ἔτι τε τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἀσκούμενος ἐνδιέτριβε

λόγοις. Σημαίνει δὲ καὶ αὐτὸς τουτοῦ τὸν χρόνον ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίου Ἀπολογία ὧδε γράφων·

Just. Apol. i. 29. Οὐκ ἄποπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγούμεθα καὶ Ἀντινίου τοῦ νῦν γενομένου· ὃν καὶ ἅπαντες ὡς θεὸν διὰ φόβον σέβειν ὄρμητο, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπῆρχεν.

Ἄλλο δ' αὐτὸς καὶ τοῦ τότε κατὰ Ἰουδαίων πολέμου μνημονεύων, ταῦτα παρατίθεται·

Ib. 31. 152. Καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γενομένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχαχέβας, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγῆτος, Χριστιανούς μόνους εἰς τιμωρίας δεινὰς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀγεσθαι.

Ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν μεταβολὴν αὐτοῦ, ὅτι μὴ ἀλόγως, μετὰ κρίσεως δ' αὐτῷ γέγονει δηλῶν, ταῦτα γράφει·

Ib. ii. 12. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ τοῖς Πλάτωνος χαιρῶν διδάγμασι, διαβαλλομένους ἀκούων Χριστιανούς, ὁρῶν δὲ καὶ ἀφόβους πρὸς θάνατον καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα φοβερὰ, ἐνεόουν ἀδύνατον εἶναι ἐν κακίᾳ καὶ φιληδονίᾳ ὑπάρχειν αὐτούς. Τίς γὰρ φιλήδονος, ἢ ἀκρατῆς, καὶ ἀνθρωπείων σαρκῶν βορὰν ἡγούμενος ἀγαθόν, δύναται ἂν θάνατον ἀσπάξασθαι, ὅπως τῶν ἑαυτοῦ στερηθεῖ ἐπιθυμιῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ παντὸς ζῆν αἰετὴν τὴν ἐνθάδε βιοτήν καὶ λαυθάνει τοὺς ἄρχοντας ἐπειρᾶτο, οὐχ ὅτι ἑαυτὸν κατήγγελλε φονευθσόμενον;

Ἔτι δ' ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ δεξάμενον τὸν Ἀδριανὸν παρὰ Σερεννίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἡγουμένου γράμματα ὑπὲρ Χριστιανῶν, περιέχοντα ὡς οὐ δίκαιον εἶη ἐπὶ μηδενὶ ἐγκλήματι, βοαῖς δήμου χαριζομένους, ἀκρίτως κτείνειν αὐτούς, ἀντιγράψαι Μινουκίῳ Φουνδάνῳ ἀνθυπάτῳ τῆς Ἀσίας, προστάττοντα μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλήματος καὶ εὐλόγου κατηγορίας. Καὶ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ἀντίγραφον παρατίθεται, τὴν Ῥωμαϊκὴν φωνὴν, ὡς εἶχε, διαφυλάξας. Προλέγει δ' αὐτῆς ταῦτα·

Ib. i. 68. Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἔχοντες ἀπαιτεῖν ὑμᾶς, καθὰ ἡξιώσαμεν, κελεῦσαι τὰς κρίσεις γίνεσθαι, τοῦτο οὐχ ὡς ὑπὸ Ἀδριανοῦ κελευσθέν μᾶλλον ἡξιώσαμεν, 153 ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι δικαίαν ἀξιοῦν τὴν προσφώνησιν. Ὑπετάξαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὸ ἀντίγραφον, ἵνα καὶ τοῦτο ἀληθεύειν ἡμᾶς γνωρίζητε. Καὶ ἔστι τόδε.

Τούτοις ὁ μὲν δηλωθεὶς ἀνὴρ αὐτὴν παρατίθεται τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀντιγραφὴν, ἡμεῖς δ' ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ δύναμιν αὐτὴν μετειλήφαμεν, ἔχουσαν ὧδε.

CAP. IX.

Ἐπιστολὴ Ἀδριανοῦ ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν ἀκρίτως ἡμᾶς ἐλαύνειν.

Μινουκίῳ Φουνδάνῳ ἔπιστολὴν ἔδεξάμην γραφείσάν μοι ἀπὸ Σερεννίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἀνδρὸς, ὄντινα σὺ διεδέξω. Οὐ δοκεῖ μοι οὖν τὸ πρᾶγμα ἀζήτητον καταλιπεῖν, ἵνα μήτε οἱ ἄνθρωποι ταραττωνται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χορηγία κακουργίας παρασχεθῆ. Εἰ οὖν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν οἱ ἐπαρχιώται δύνανται δυσχυρίζεσθαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνασθαι, ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσεσιν, οὐδὲ μόνοις βοαῖς. Πολλῶ γὰρ μᾶλλον προσῆκεν, εἴ τις κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτό σε διαγινώσκειν. Εἴ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας, οὕτως ὄριζε κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἀμαρτήματος ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα εἴ τις συκοφαντίας χάριν τοῦτο προτείνοι, διαλάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος, καὶ φρόντιζε ὅπως ἂν ἐκδικήσεις.

Cf. Justin, ed. Otto, vol. i. p. 162.

Καὶ τὰ μὲν τῆς Ἀδριανοῦ ἀντιγραφῆς τοιαῦτα.

CAP. X.

154

Τίνες ἐπὶ τῆς Ἀντωνίνου βασιλείας ἐπίσκοποι Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων γεγόνασιν.

Τούτου δὲ τὸ χρεῶν μετὰ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἐκτίσαντος, Ἀντωνίνος ὁ κληθεὶς Εὐσεβῆς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διαδέχεται. Τούτου δὲ ἐν ἔτει πρώτῳ Τελεσφόρου τὸν βίου ἐνδεκάτῳ τῆς λειτουργίας ἐνιαυτῷ μεταλλάξαντος, Ὑγίνος τὸν κλῆρον τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς παραλαμβάνει. Ἰστορεῖ γὰρ μὴν ὁ Εἰρηναῖος τὸν Τελεσφόρον μαρτυρῶ τὴν τελευταίαν διαπρέψαι, δηλῶν ἐν ταύτῳ κατὰ τὸν δηλούμενον Ῥωμαίων ἐπίσκοπον Ὑγίνου, Οὐαλεντίνου ἰδίας αἰρέσεως εἰσηγητὴν, καὶ Κέρδωνα τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης ἀρχηγὸν, ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἄμφω γνωρίζεσθαι. Γράφει δὲ οὕτως.

A.D. 138.

Iren. iii. 3. 3.

CAP. XI.

Περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς αἰρεσιάρχων.

Οὐαλεντίνος μὲν γὰρ ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἐπὶ Ὑγίνου, ἤκμασε δὲ ἐπὶ Πίου, καὶ παρέμεινεν ἕως Ἀνικήτου. Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος, καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἕνατος ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔλθων καὶ ἐξομολογού-

Ib. 4. 3.

[octavus, Vers. Lat.]

- 155 **μενος, οὕτως διετελεσε, ποτὲ μὲν λαθροδιδασκαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐξομολογούμενος, ποτὲ δὲ ἐλεγχόμενος ἐφ' οἷς εἰδίδασκε κακῶς, καὶ ἀφιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδίας.**

Ταῦτα δὲ φησιν ἐν τρίτῳ τῶν 'πρὸς τὰς Αἰρέσεις.' *Ἐν γε μὴν τῷ πρώτῳ αὖθις περὶ τοῦ Κέρδωνος ταῦτα διέξεισι·

Iren. i. 27. 1.
[octavus,
V. L.]

Κέρδων δὲ τις ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Σίμωνα τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου ἑνατον κληρὸν τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολῶν ἔχοντας, ἐδίδαξε τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον Θεὸν μὴ εἶναι Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνώστα εἶναι· καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. Διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίῳ ὁ Ποντικὸς ἠξήσῃ τὸ διδασκαλεῖον, ἀπηρυθριασμένως βλασφημῶν·

- 156 **Ὁ δὲ αὐτὸς Εἰρηναῖος τὸν ἄπειρον βυθὸν τῆς Οὐαλεντίνου πολυπλανοῦς ὕλης εὐτονώτατα διαπλώσας, ἐρπετοῦ δίκην φωλεύοντος ἀπόκρυφον οὖσαν αὐτοῦ καὶ λεληθυῖαν ἀπογυμνοῖ τὴν κακίαν. Πρὸς τούτοις καὶ ἄλλου τινὰ, Μάρκος αὐτῷ ὄνομα, κατ' αὐτοὺς γενέσθαι λέγει μαγικῆς κυβείας ἐμπειρότατον. Γράφει δὲ καὶ τὰς ἀτελέστους αὐτῶν τελετὰς μυσαρὰς τε μυσταγωγίας ἐκφαίνων, αὐτοῖς δὴ τούτοις τοῖς γράμμασι·**

Ib. i. 13. 1.

Ib. i. 21. 3.

Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι, καὶ μυσταγωγίαν ἐπιτελοῦσι μετ' ἐπιρρήσεων τινῶν τοῖς τελουμένοις, καὶ πνευματικὸν γάμον φασκοῦσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον, κατὰ τὴν ὁμοίτητα τῶν ἄνω σφύγγων. Οἱ δὲ ἄγουσιν ἐφ' ὕδωρ, καὶ βαπτίζοντες, οὕτως ἐπιλέγουσιν· 'Εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὄλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα τῶν πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα εἰς τὸν Ἰησοῦν.' *Ἄλλοι δὲ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσι πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξασθαι τοὺς τελουμένους.

Ἄλλὰ γὰρ μετὰ τέταρτον τῆς ἐπισκοπῆς ἔτος Ὑγίνου τελευτήσαντος, Πίος ἐπὶ Ῥώμης ἐγχειρίζεται τὴν λειτουργίαν. Κατὰ γε μὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν Μάρκος ἀναδείκνυται ποιμῆν, Εὐμενοῦς ἔτη τὰ πάντα δέκα πρὸς τρισὶν ἐκπλήσαντος. Τοῦ τε Μάρκου ἐπὶ δέκα ἔτη τῆς λειτουργίας ἀναπαυσασμένου, Κελαδίῳ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας· τὴν λειτουργίαν παραλαμβάνει. Καὶ κατὰ τὴν Ῥωμαίων δὲ πόλιν πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἐπισκοπῆς

- 157 **ἐνιαυτῷ Πίου μεταλλάξαντος, Ἀνίκητος τῶν ἐκείσε προΐσταται. Καθ' ὃν Ἡγήσιππος ἱστορεῖ ἑαυτὸν ἐπιδημήσαι τῇ Ῥώμῃ, παραμεῖναι τε αὐτόθι μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλευθέρου. Μάλιστα δὲ ἤκμαζεν ἐπὶ τῶνδε Ἰουστίνος, ἐν φιλοσόφου σχήματι πρεσβεύων τὸν θείου λόγον, καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως**

c. 22.

ἐναγωνιζόμενος συγγράμμασιν· ὃς δὴ καὶ γράφας κατὰ Μαρκίωνος σύγγραμμα, μνημονεύει ὡς καθ' ὃν συνέταπτε καιρὸν γνωριζομένου τῷ βίῳ τὰνδρός. Φησὶ δὲ οὕτως·

Μαρκίωνα δὲ τινα Ποντικὸν, ὃς καὶ νῦν ἔτι ἐστὶ διδάσκων τοὺς πειθόμενους, ἄλλον τινα νομίζειν μείζονα τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, ὃς καὶ κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων, διὰ τῆς τῶν δαιμόνων συλλήψεως, πολλοὺς πέπεικε βλάσφημα λέγειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς Πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἄλλον δὲ τινα ὡς ὄντα μείζονα παρὰ τοῦτον ὁμολογεῖν πεποικέναι. Καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὠρμημένοι, ὡς ἔφαμεν, Χριστιανοὶ καλοῦνται· ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινὸν ἐστὶ.

Just. Apol. i. 26.

Τούτοις ἐπιφέρει λέγων·

Ἔστι δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἰρέσεων, ᾧ εἰ βούλεσθε ἐντυχεῖν, δώσομεν.

Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος Ἰουστίνος, καὶ ‘πρὸς Ἑλληνας’ ἱκανώτατα πουήσας, καὶ ἑτέρους λόγους ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀπολογίαν ἔχοντας βασιλεῖ Ἀντωνίνῳ τῷ δὴ ἐπικληθέντι Εὐσεβεῖ, καὶ τῇ Ῥωμαίων συγκλήτῳ βουλῇ, προσφωνεῖ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ῥώμης τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Ἐμφαίνει δὲ ἑαυτὸν ὅστις καὶ πόθεν ἦν διὰ τῆς Ἀπολογίας ἐν τούτοις.

CAP. XII.

Περὶ τῆς Ἰουστίνου πρὸς Ἀντωνίνου ἀπολογίας.

Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ Καίσαρι Σεβιστῷ, καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποητῷ, ἐραστῇ παιδείας, ἱερᾷ τε συγκλήτῳ καὶ παντὶ δήμῳ Ῥωμαίων, ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ἀδίκως μισουμένων καὶ ἐπηρεαζομένων, Ἰουστίνου Πρίσκου τοῦ Βακχείου, τῶν ἀπὸ Φλαβίας νέας πόλεως τῆς Συρίας Παλαιστίνης, εἰς αὐτῶν, τὴν προσφώνησιν καὶ ἔντευξιν πεποίημαι.

Ἐντευχθεῖς δὲ καὶ ὑφ' ἑτέρων ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀδελφῶν, παντοίαις ὕβρεσι πρὸς τῶν ἐπιχωρίων δήμων καταπονουμένων, τοιαύτης ἠξίωσε τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας διατάξωσ.

CAP. XIII.

159

Ἀντωνίνου πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας ἐπιστολὴ περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου.

Αὐτοκράτορ Καίσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνίνος Σεβαστὸς, Ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ τὸ δέκατον, p. 206.

Comp. Justin, ed. Otto, vol. i.

ὑπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας, χαίρειν. Ἐγὼ μὲν οἶδα ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελές ἐστί, μὴ λανθάνειν τοὺς τοιοῦτους. Πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκεῖνοι κολάσαιεν ἢ τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοὺς προσκυνεῖν, ἢ ὑμεῖς. Οὐδὲ εἰς παραχρῆν ἐμβάλλετε, βεβαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. Εἴη δ' ἂν κάκεινοις αἰρετὸν τὸ δοκεῖν κατηγοροῦμένους τεθνάναι μᾶλλον, ἢ ζῆν, ὑπὲρ τοῦ οἰκείου θεοῦ. Ὅθεν καὶ νικῶσι, προῖέμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἥπερ πειθόμενοι οἷς ἀξιούτε πράττειν αὐτούς. Περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γενοτόων καὶ γινομένων οὐκ ἄποπον ὑμᾶς ὑπομνήσαι, ἀθυμοῦντας μὲν ὅταν περ ὧσι, παραβάλλοντας δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. Οἱ μὲν οὖν εὐπαραρησιαστότεροι γίνονται πρὸς τὸν θεόν, ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, καὶ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον, ὃν δὴ τοὺς Χριστιανούς θρησκεύοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν ἔγραψαν πατρί· οἷς καὶ ἀντέγραψε μηδὲν ἐνοχλεῖν τοῖς τοιοῦτοις, εἰ μὴ φαίνονται τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχειροῦντες. Καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν, οἷς δὴ καὶ ἀντέγραψα, κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. Εἰ δὲ τις ἐπιμένοι τινα τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων ὡς δὴ τοιούτου, ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελεύσθω τοῦ ἐγκλήματος, καὶ εἴαν φαίνηται τοιοῦτος ὢν, ὁ δὲ καταφέρων ἔνοχος ἔσται δίκης. Προετέθη ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας.

al. ὑμέτερα.

160

c. 26.

Τούτοις οὕτω χωρήσασι ἐπιμαρτυρῶν Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, κατ' αὐτὸ γνωρίζομενος τοῦ χρόνου, δηλὸς ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ ἐν ἧ πεπολιῆται πρὸς αὐτοκράτορα Οὐῆρον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος χρησιμωτάτῃ Ἀπολογία.

CAP. XIV.

Τὰ περὶ Πολυκάρπου τοῦ τῶν ἀποστόλων γνωρίμου μνημονεύμενα.

Ἐπὶ δὲ τῶν δηλουμένων, Ἀνικήτου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἡγουμένου, Πολυκάρπον ἔτι περιόντα τῷ βίῳ γενέσθαι τε ἐπὶ Ῥώμης, καὶ εἰς ὀμιλίαν τῷ Ἀνικήτῳ ἐλθεῖν διὰ τι ζήτημα περὶ τῆς κατὰ τὸ Πάσχα ἡμέρας, Εἰρηναῖος ἱστορεῖ. Καὶ ἄλλην δὲ ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ Πολυκάρπου παραδίδωσι διήγησιν, ἣν ἀναγκαῖον τοῖς περὶ αὐτοῦ δηλουμένοις ἐπισυνάψαι, οὕτως ἔχουσαν. Ἀπὸ
161 τοῦ τρίτου τῶν 'πρὸς τὰς Αἰρέσεις' Εἰρηναίου

Iren. iii. 3. 4.

Καὶ Πολυκάρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ ἀποστόλων μαθητευθεὶς, καὶ συναναστραφεὶς πολλοῖς τοῖς τὸν Κύριον ἑωρακόσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀποστόλων κατασταθεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ ἐν Σμύρῃ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν καὶ

ἡμεῖς ἑώρακαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ. "Ἐπιπολὺ γὰρ παρέμεινε, καὶ πᾶν γηραλέος, ἐνδόξως καὶ ἐπιφανέστατα μαρτυρήσας, ἐξῆλθε τοῦ βίου, ταῦτα διδάξας αἰεὶ ἅ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν, ἅ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἅ καὶ μόνα ἐστὶν ἀληθῆ. Μαρτυροῦσι τούτοις αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησῖαι πᾶσαι, καὶ οἱ μέχρι νῦν διαδεδεγμένοι τὸν Πολύκαρπον, πολλῶ ἀξιοπιστότερον καὶ βεβαίωτερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ τῶν λοιπῶν κακογνωμόνων' ὃς καὶ ἐπὶ Ἀνικήτου ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἰρετικῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρεληφέναι, τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. Καὶ εἰσὶν οἱ ἀκηκοότες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπὼν, 'Φύγωμεν μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέση, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.' Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι, 'Ἐπιγίνωσκε ἡμᾶς,' ἀπεκρίθη, 'Ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ.' Τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν, 'Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ,' Tit. iii. 10. εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὃν αυτοκατάκριτος." 162 Ἔστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους γεγραμμένη ἰκανωτάτη. Ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, οἱ βουλόμενοι καὶ φροντίζοντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, δύνανται μαθεῖν.

Ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος. "Ὁ γέ τοι Πολύκαρπος ἐν τῇ δηλωθείσῃ Polyc. Phil. 1, 8, 10. πρὸς Φιλιππησίους αὐτοῦ γραφῇ φερομένη εἰς δεῦρο κέχρηται τισι μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Πέτρου προτέρας Ἐπιστολῆς. Ἄντωνίνον μὲν δὴ τὸν Εὐσεβῆ κληθέντα, εἰκοστὸν καὶ δεῦτερον ἔτος τῆς ἀρχῆς διανύσαντα, Μάρκος Αὐρήλιος Οὐῆρος, ὁ καὶ Ἄντωνίνος, υἱὸς αὐτοῦ, σὺν καὶ Λουκίῳ ἀδελφῷ, διαδέχεται. A. D. 161.

CAP. XV.

"Ὅπως κατὰ Οὐῆρον ὁ Πολύκαρπος ἅμα ἐτέροις ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τῆς Συμρυαίων πόλεως.

Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Πολύκαρπος, μεγίστων τὴν Ἀσίαν ἀναθορυβησάντων διωγμῶν, μαρτυρίῳ τελειοῦται. Ἀναγκαιότατον A. D. 155. δὲ αὐτοῦ τὸ τέλος, ἐγγράφως ἔτι φερόμενον, ἡγοῦμαι δεῖν μνήμη τῆσδε τῆς ἱστορίας καταθέσθαι. Ἔστι δὲ ἡ γραφὴ ἐκ προσώπου ἧς αὐτὸς ἐκκλησίας ἡγείτο, ταῖς κατὰ Πόντον παροικίαις τὰ κατ' αὐτὸν ἀποσημαίνουσα διὰ τούτων

Patr. Apost.
Mart. S.
Polyc.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παροικοῦσῃ ἐν Φιλομηλίῳ, καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἀγίας καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις, ἔλεος, εἰρήνη καὶ ἀγάπη Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη. Ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας, καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὅστις ὥσπερ ἐπισφραγίσας διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ κατέπαυσε τὸν διωγμὸν.

- 163 Τούτοις ἐξῆς πρὸ τῆς ἀμφὶ τοῦ Πολυκάρπου διηγήσεως, τὰ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἀνιστοροῦσι μάρτυρας, οἷας ἐνστάσεις πρὸς
- 164 τὰς ἀλγηδόνας ἐνεδείξαντο, διαγράφοντες. Καταπλήξαι γὰρ φασὶ τοὺς ἐν κύκλῳ περιεστῶτας θεωμένους, τοτὲ μὲν ‘μάστιξι μέχρι καὶ τῶν ἐνδοτάτω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν καταξαινομένους,’ ὡς ἦδη καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἀπόρρητα τοῦ σώματος σπλάγχνα τε αὐτῶν καὶ μέλη κατοπτρεύεσθαι· τοτὲ δὲ τοὺς ἀπὸ θαλάττης ‘κῆρυκας,’ καὶ τινας ὀξεῖς ὀβελίσκους ‘ὑποστρωννύμενους,’ καὶ διὰ παντὸς εἶδους κολάσεων καὶ ‘βασάνων’ προϋόντας, καὶ τέλος θηρσὶν εἰς βορὰν παραδιδομένους. Μάλιστα δὲ ἱστοροῦσιν διαπρέψαι τὸν γενναϊότατον Γερμανικὸν, ‘ὑπορρωννύντα’ σὺν θείᾳ χάριτι τὴν ἔμφυτον περὶ τὸν θάνατον τοῦ σώματος δειλίαν. ‘Βουλομένου γέτοι τοῦ ἀνθυπάτου πείθειν αὐτὸν,’ προβαλλομένου τε τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀντιβολοῦντος, κομιδῇ νέον ὄντα καὶ ἀκμαῖον, οἶκτον ἑαυτοῦ λαβεῖν, μὴ μελλῆσαι, προθύμως δὲ ‘ἐπισπάσασθαι εἰς ἑαυτὸν τὸ θηρίον,’ μονουοῦχι ‘βιασάμενον’ καὶ παροξύναντα, ὡς ἂν ‘τάχιον τοῦ ἀδίκου καὶ ἀνόμου βίου αὐτῶν ἀπαλλαγείη.’ Τούτου δὲ ἐπὶ τῷ διαπρεπεῖ θανάτῳ τὸ πᾶν ‘πλήθος ἀποθανάσαν’ τῆς ἀνδρείας τὸν ‘θεοφιλῆ’ μάρτυρα, καὶ τὴν καθόλου τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν ἀρετὴν, ἀθρόως ἐπιβοᾶν ἄρξασθαι, ‘Αἶρε τοὺς ἀθέους· ζητείσθω Πολύκαρπος.’ Καὶ δὴ πλειστής ἐπὶ ταῖς βοαῖς γενομένης ταραχῆς, Φρύγα τινὰ τὸ γένος Κοῖντου τοῦνομα, νεωστὶ ἐκ τῆς Φρυγίας ἐπιστάντα, ‘ιδόντα τοὺς θήρας,’ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἀπειλὰς, καταπτήξαι τὴν ψυχὴν μαλακισθέντα, καὶ τέλος τῆς σωτηρίας ἐνδοῦναι. Ἐδήλου δὲ τοῦτον ὁ τῆς προειρημένης γραφῆς λόγος προπετέστερον, ἀλλ’ οὐ κατ’ εὐλάβειαν, ἐπιπηδῆσαι τῷ δικαστηρίῳ σὺν ἑτέροις, ἀλόντα δ’ οὖν ὅμως καταφανὲς ὑπόδειγμα τοῖς πᾶσι παρασχεῖν, ὅτι μὴ δέοι τοῖς τοιούτοις ῥιψοκινδύνως καὶ ἀνευλαβῶς ἐπιτολμᾶν. Ἀλλὰ ταύτη μὲν εἶχε πέρας τὰ κατὰ τούτους. Τὸν γε μὴν ‘θαυμασιώτατον’

Πολύκαρπον, τὰ μὲν πρῶτα τούτων ἀκούσαντα, ἀπάραχον δια-
 μείναι, εὐσταθῆς τὸ ἦθος καὶ ἀκίνητον φυλάξαντα, 'βούλεσθαί'
 τε αὐτοῦ 'κατὰ τὴν πόλιν περιμένειν' πεισθέντα γε μὴν ἀντι- 165
 βολοῦσι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, καὶ ὡς ἂν 'ὑπεξέλθοι' παρακαλοῦσι,
 προελθεῖν εἰς οὐ πόρρω διεστῶτα τῆς πόλεως ἀγρὸν, 'διατρίβειν'
 τε σὺν ὀλίγοις ἐνταῦθα, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὔτι ἕτερον
 πράττοντα, ἢ ταῖς πρὸς τὸν Κύριον διακαρτεροῦντα εὐχαῖς, δι'
 ὧν δεῖσθαι καὶ ἰκετεύειν, εἰρήνην ἐξαιτούμενον 'ταῖς ἀνὰ πᾶσαν
 τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις.' τοῦτο γὰρ καὶ εἶναι ἐκ τοῦ παντὸς
 'αὐτῷ σὺνηθες.' Καὶ δὴ εὐχόμενον 'ἐν ὄπτασίᾳ, τριῶν πρότερον
 ἡμερῶν' τῆς συλλήψεως, νύκτωρ ἰδεῖν τὸ ὑπὸ κεφαλῆς αὐτοῦ
 στρώμα ἀθρόως οὕτως ὑπὸ πυρὸς φλεχθὲν δεδαπανῆσθαι· ἔξυπνον
 δὲ ἐπὶ τούτῳ γενόμενον, εὐθὺς ὑφερμηνεῦσαι τοῖς παροῦσι τὸ
 φανέν, μονοноχι τὸ μέλλον προθεσπίσαντα, σαφῶς τε ἀνειπόντα
 τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ὅτι δέοι αὐτὸν διὰ Χριστὸν πυρὶ τὴν ζωὴν
 μεταλλάξαι. Ἐπικειμένων δὴ οὖν σὺν πάσῃ σπουδῇ τῶν
 ἀναζητούντων αὐτὸν, αἰθῆς ὑπὸ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθέσεως καὶ
 στοργῆς ἐκβεβιασμένοι, 'μεταβῆναι' φασιν ἐφ' ἕτερου ἀγρὸν,
 ἔνθα μετ' οὐ πλείστον τοὺς συνελαύνοντας ἐπελθεῖν, δύο δὲ
 τῶν αὐτόθι συλλαβεῖν παίδων· ὧν θάτερον αἰκισαμένους,
 ἐπιστῆναι δι' αὐτοῦ τῇ τοῦ Πολυκάρπου καταγωγῇ. 'Ὅψὲ δὲ
 τῆς ὥρας ἐπελθόντας, αὐτὸν μὲν εὐρεῖν ἐν ὑπερώφῳ κατακείμενον,
 ὅθεν δυνατὸν ὄν αὐτῷ ἐφ' ἑτέραν μεταστῆναι οἰκίαν, μὴ
 βεβουλησθαι, εἰπόντα, 'Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γινέσθω.' Καὶ δὴ
 μαθὼν παρόντας, ὡς ὁ λόγος φησὶ, 'καταβὰς αὐτοῖς διελέξατο,'
 εὖ μάλα φαιδρῷ καὶ πραστάτῳ προσώπῳ, ὡς καὶ θαῦμα δοκεῖν
 ὄρῳ τοὺς πάλαι τοῦ ἀνδρὸς ἀγνώτας, ἐναποβλέποντας τῷ τῆς
 'ἡλικίας' αὐτοῦ παλαιῷ, καὶ τῷ σεμνῷ καὶ 'εὐσταθεῖ' τοῦ τρόπου,
 καὶ εἰ 'τοσαύτη γένοιτο σπουδῇ ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου συλληφθῆναι
 πρεσβύτην.' Ὁ δ' οὐ μελλήσας, εὐθέως τράπεζαν αὐτοῖς
 παρατεθῆναι προστάττει. Εἶτα τροφῆς ἀφθόνου μεταλαβεῖν
 ἀξιοί, μίαν τε 'ὥραν, ὡς ἂν προσεύξοιτο ἀδεῶς,' παρ' αὐτῶν
 αἰτεῖται. Ἐπιτρεψάντων δὲ, ἀναστὰς ἠύχετο, ἔμπλεως τῆς
 'χάριτος' ὧν τοῦ Κυρίου, ὡς 'ἐκπλήττεσθαι' τοὺς παρόντας
 εὐχομένοι αὐτοῦ ἀκροωμένους, 'πολλοὺς τε αὐτῶν μετανοεῖν'
 ἤδη, ἐπὶ τῷ τοιοῦτον ἀναιρεῖσθαι μέλλειν σεμνὸν καὶ 'θεοπρεπῆ

πρεσβύτην.' Ἐπὶ τούτοις ἡ περὶ αὐτοῦ γραφή κατὰ λέξιν ὡδέ πως τὰ ἐξῆς τῆς ιστορίας ἔχει·

Mart. Polyc.
8.

- 166 Ἐπεὶ δὲ ποτε κατέπαυσε τὴν προσευχὴν, μνημονεύσας ἀπάντων καὶ τῶν πώποτε συμβεβληκότων αὐτῷ, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξων τε καὶ ἀδόξων, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξιέναι, ὄνῳ καθίσαντες αὐτὸν, ἦγον εἰς τὴν πόλιν, ὄντος σαββάτου μεγάλου, καὶ ὑπήντα αὐτῷ ὁ εἰρήναρχος Ἡρώδης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικήτης· οἳ καὶ μεταθέντες αὐτὸν εἰς τὸ ὄχημα, ἔπειθον παρακαθεζόμενοι καὶ λέγοντες, 'Τί γὰρ κακὸν ἐστὶν εἰπεῖν, Κύριε Καίσαρ, καὶ θῦσαι καὶ διασώζεσθαι;' Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπεκρίνατο, ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν, ἔφη, 'Οὐ μέλλω πράττειν ὁ συμβουλευέτέ μοι.' Οἱ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ πείσαι αὐτὸν, δεινὰ ῥήματα ἔλεγον, καὶ μετὰ σπουδῆς καθήρουν, ὡς κατιόντα ἀπὸ τοῦ ὀχήματος ἀποσῦραι τὸ ἀντικνημιον. Ἄλλα γὰρ μὴ
- 167 ἐπιστραφεῖς, οἷα μηδὲν πεπονθῶς, πρόθυμος μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, ἀγόμενος εἰς τὸ στάδιον. Θορύβου δὲ τηλικούτου ὄντος ἐν τῷ σταδίῳ, ὡς μηδὲ πολλοῖς ἀκουσθῆναι, τῷ Πολυκάρῳ εἰσιόντι εἰς τὸ στάδιον φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ γέγονεν, 'Ἰσχυε, Πολύκαρπε, καὶ ἀνδρίζου.' Καὶ τὸν μὲν εἰπόντα οὐδεὶς εἶδεν, τὴν δὲ φωνὴν τῶν ἡμετέρων πολλοὶ ἤκουσαν. Προσαχθέντος οὖν αὐτοῦ, θόρυβος ἦν μέγας, ἀκουσάντων ὅτι Πολύκαρπος συνείληπται. Λοιπὸν οὖν προσελθόντα ἀνηράτα ὁ ἀνθύπατος, εἰ αὐτὸς εἶη Πολύκαρπος. Καὶ ὁμολογήσαντος ἔπειθεν ἀρνείσθαι, λέγων, 'Αἰδέσθητί σου τὴν ἡλικίαν· καὶ ἕτερα τούτοις ἀκόλουθα, ἃ σύνθετες αὐτοῖς ἐστὶ λέγειν.' 'Ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, μετανόησον, εἶπον, Αἶρε τοὺς ἀθέους.' Ὁ δὲ Πολύκαρπος ἐμβριθεὶ τῷ προσώπῳ εἰς πάντα τὸν ὄχλον τὸν ἐν τῷ σταδίῳ ἐμβλέψας, ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν χεῖρα, στενάξας τε καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπεν, 'Αἶρε τοὺς ἀθέους.' Ἐγκειμένου δὲ τοῦ ἡγουμένου, καὶ λέγοντος, 'Ὁμοσον, καὶ ἀπολύσω σε, λυιδόρησον τὸν Χριστὸν' ἔφη ὁ Πολύκαρπος, 'Ὀγδοῆκοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδὲν με ἠδίκησε· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν Βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με;' Ἐπιμένοντος δὲ πάλιν αὐτοῦ καὶ λέγοντος, 'Ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύχην,' ὁ Πολύκαρπος, 'Εἰ κενοδοξεῖς, φησὶν, ἵνα ὁμώσω τὴν Καίσαρος τύχην, ὡς λέγεις προσποιούμενος ἄγνοεῖν ὅς τις εἰμι, μετὰ παρρησίας ἄκουε· Χριστιανός εἰμι. Εἰ δὲ
- 168 θέλεις τὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ μαθεῖν λόγον, δὸς ἡμέραν καὶ ἄκουσον.' Ἐφη ὁ ἀνθύπατος, 'Πείσον τὸν δῆμον.' Πολύκαρπος ἔφη, 'Σὲ μὲν καὶ λόγον ἠξίωσα· δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσιαῖς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμῆν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· ἐκείνους δὲ οὐκ ἀξίους ἡγοῦμαι τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς.' Ὁ δὲ ἀνθύπατος εἶπε, 'Θηρία ἔχω· τούτοις σε παραβαλῶ ἔαν μὴ μετανοήσῃς.' Ὁ δὲ εἶπεν, 'Κάλει, ἀμετάθετος γὰρ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χεῖρω μετόνοια· καλὸν δὲ μετατίθεσθαι ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια.' Ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτὸν, 'Πυρὶ σε ποιήσω δαμασθῆναι, ἔαν τῶν θηρίων καταφρονῆς, ἔαν μὴ μετανοήσῃς.' Πολύκαρπος εἶπε, 'Πῦρ ἀπειλεῖς πρὸς ὧραν καίομενον, καὶ μετολίγον σβεννύμενον· ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ

αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. Ἄλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὁ βούλει.' Ταῦτα δὲ καὶ ἕτερα πλείω λέγων θάρσους καὶ χαρὰς ἐνεπίμ-
πλατο, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριτος ἐπληροῦτο, ὥστε μὴ μόνον μὴ
συμπεσεῖν ταραχθέντα ὑπὸ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦναντίον
τὸν ἀνθύπατον ἐκστήναι, πέμψαι τε τὸν κήρυκα καὶ ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ
κηρύξαι τρίς, 'Πολύκαρπος ὠμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι.' Τούτου
λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος, πᾶν τὸ πλήθος ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τῶν τὴν
Σμύρναν κατοικούντων ἀκατασχέτῳ θυμῷ καὶ μεγάλῃ φωνῇ ἐβόα, 'Οὗτός
ἐστὶν ὁ τῆς Ἀσίας διδάσκαλος, ὁ πατὴρ τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων
θεῶν καθαυρέτης, ὁ πολλοὺς διδάσκων μὴ θύειν μηδὲ προσκυνεῖν.' Ταῦτα
λέγοντες ἐπεβόων καὶ ἤρώτων τὸν Ἀσιάρχην Φίλιππον, ἵνα ἐπαφῇ τῷ **169**
Πολυκάρπῳ λέοντα. Ὁ δὲ ἔφη μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ, ἐπειδὴ πεπληρώκει τὰ
κυνηγέσια. Τότε ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι, ὥστε ζῶντα τὸν
Πολύκαρπον κατακαῦσαι. Ἔδει γὰρ τὸ τῆς φανερωθείσης αὐτῷ ἐπὶ τοῦ
προσκεφαλαίου ὀπτασίας πληρωθῆναι· ὅτε ἰδὼν αὐτὸ καίόμενον, προσευχο-
μενος, εἶπεν ἐπιστραφεὶς τοῖς μετ' αὐτοῦ πιστοῖς προφητικῶς, 'Δεῖ με ζῶντα
καῖναι.' Ταῦτα οὖν μετὰ τοσούτου τάχους ἐγένετο, θάπτον ἢ ἐλέγετο,
τῶν ὄχλων παραχρήμα συναγόντων ἐκ τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐκ τῶν βαλα-
νεῖων ξύλα καὶ φρύγανα· μάλιστα Ἰουδαίων προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς, εἰς
ταῦτα ὑπουργούντων. Ἄλλὰ ὅτε ἡ πυρὰ ἠτοιμάσθη, ἀποθέμενος ἑαυτῷ
πάντα τὰ ἱμάτια, καὶ λύσας τὴν ζώνην, ἐπειράτο καὶ ὑπολύειν ἑαυτὸν, μὴ
πρότερον τοῦτο ποιεῖν, διὰ τὸ ἀεὶ ἕκαστον τῶν πιστῶν σπουδάξαι ὅστις
τάχῃον τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἐφάψηται· ἐν παντὶ γὰρ ἀγαθῆς ἔνεκεν πολιτείας
καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς ἐκεκόσμητο. Εὐθέως οὖν αὐτῷ περιετίθητο τὰ πρὸς
τὴν πυρὰν ἠρμοσμένα ὄργανα. Μελλόντων δὲ αὐτῶν καὶ προσηλοῦν αὐτὸν,
εἶπεν, "Ἀφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ διδοὺς ὑπομείναι τὸ πῦρ δώσει καὶ χωρὶς
τῆς ἡμετέρας ἐκ τῶν ἡλίων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμείναι τῇ πυρᾷ." Οἱ **Mart. P.**
δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδωσαν δὲ αὐτόν. Ὁ δὲ ὀπίσω τὰς χεῖρας ποιήσας, **ἀσάλευτον.**
καὶ προσδεθείς ὡσπερ κριὸς ἐπίσημος ἀναφερόμενος ἐκ μεγάλου ποιμνίου
ὀλοκαύτωμα δεκτὸν Θεῷ παντοκράτορι, εἶπεν, 'Ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλο-
γητοῦ Παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατῆρ, δι' οὗ τὴν περί σου ἐπίγνωσιν
εἰληφάμην, ὁ Θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, παντός
τε τοῦ γένους τῶν δαικίων, οὐ ζῶσιν ἐνώπιόν σου· εὐλογῶ σε ὅτι ἡξιώσάς
με τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης, τοῦ λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων,
ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου ψυχῆς τε καὶ σώ-
ματος, ἐν ἀφθαρσίᾳ Πνεύματος Ἁγίου· ἐν οἷς προσδεχθείμην ἐνώπιόν σου
σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ, καθὼς προητοίμασας προφανερώσας
καὶ πληρώσας, ὁ ἀψευδῆς καὶ ἀληθινὸς Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων
σέ αἰνῶ, σέ εὐλογῶ, σέ δοξάζω, διὰ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ
τοῦ ἀγαπητοῦ σου Παιδὸς, δι' οὗ σοι σὺν αὐτῷ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ δόξα,
καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας, ἀμήν.' Ἀναπέμψαντος δὲ αὐτοῦ
τὸ ἀμήν, καὶ πληρώσαντος τὴν προσευχὴν, οἱ τοῦ πυρὸς ἄνθρωποι ἐξῆψαν **170**
τὸ πῦρ· μεγάλης δὲ ἐκλαμψάσης φλογὸς, θαῦμα εἶδομεν οἷς ἰδεῖν ἐδόθη· οἱ
καὶ ἐτηρήθησαν εἰς τὸ ἀναγγεῖλαι τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα. Τὸ γὰρ πῦρ
καμάρας εἶδος ποιήσαν, ὡσπερ ὀθόνης πλοίου ὑπὸ πνεύματος πληρουμένης,

κύκλω περιετείχισε τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος· καὶ ἦν εἰς μέσον οὐχ ὡς σὰρξ καιομένη, ἀλλ' ὡς χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν καμίνῳ πυρούμενος. Καὶ γὰρ εὐωδίας τοσαύτης ἀντελαβόμεθα, ὡς λιβανωτοῦ πνέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων. Πέρας γοῦν ἰδόντες οἱ ἄνομοι μὴ δυνάμενοι τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ πυρὸς δαπανηθῆναι, ἐκέλευσαν προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα παραβῦσαι ξίφος. Καὶ τοῦτο ποιήσαντος, ἐξῆλθε πλῆθος αἵματος, ὥστε κατασβέσαι τὸ πῦρ, καὶ θαυμάσαι πάντα τὸν ὄχλον, εἰ τοσαύτη τις διαφορά μεταξὺ τῶν τε ἀπίστων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν· ὧν εἷς καὶ οὗτος γέγονεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ προφητικὸς, γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικῆς ἐκκλησίας. Πᾶν γὰρ ῥῆμα ὃ ἀφῆκεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ ἐτελειώθη καὶ τελειωθήσεται. Ὁ δὲ ἀντίζηλος καὶ βάσκανος καὶ πονηρὸς, ὃ ἀντικείμενος τῷ γενεὶ τῶν δικαίων, ἰδὼν τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνεπίληπτον πολιτείαν, ἐστεφανωμένον τε τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον καὶ βραβεῖον ἀναντίρρητον ἀπενηγεμένον, ἐπετήδευσεν ὡς μηδὲ τὸ σωματίον αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν ληφθεῖν, καίπερ πολλῶν ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι, καὶ κοιναῖναι τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ. Ὑπέβαλον γοῦν τινὲς Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφὸν δὲ Ἀλκῆς, ἐντυχεῖν τῷ ἡγεμόνι, ὥστε μὴ δοῦναι αὐτὸ τὸ σῶμα, 'μή,' φησὶν, 'ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξωνται σέβειν.' Καὶ ταῦτα εἶπον, ὑποβαλόντων καὶ ἐνισχυσάντων Ἰουδαίων, οἱ καὶ ἐτήρησαν μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρὸς αὐτὸν λαμβανεῖν, ἀγνοοῦντες ὅτε οὔτε τὸν Χριστὸν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα, οὔτε ἕτερόν τινα σέβειν. Τοῦτον μὲν γὰρ, Ἰὼν ὄντα τοῦ Θεοῦ, προσκυνοῦμεν· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ Κυρίου, ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον Βασιλέα καὶ Διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι. Ἰδὼν οὖν ὁ ἑκατοντάρχης τὴν τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν, θεὶς αὐτὸν ἐν μέσῳ, ὡς ἔθος αὐτοῖς, ἔκαυσεν. Οὕτως τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον ὄσῃ αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. Ἐνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλίασει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἷς τε τὴν τῶν προφητικῶν μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἀσκησῖν τε καὶ ἐτοιμασίαν. Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας δωδέκατον ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσαντα· ὃς μόνος ὑπὸ πάντων μᾶλλον μνημονεύεται, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλεῖσθαι.

Mart. P. 16.
ἐξῆλθε
περιστέρα
καὶ πλῆθος.

171

172

173

Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὸν θαυμάσιον καὶ ἀποστολικὸν Πολύκαρπον τοιούτου κατηξίωτο τέλους, τῶν κατὰ τὴν Σμυρναίων ἐκκλησίαν ἀδελφῶν τὴν ἱστορίαν ἐν ἣ δεδηλώκαμεν αὐτῶν ἐπιστολῇ κατατεθειμένων. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ περὶ αὐτοῦ γραφῇ καὶ ἄλλα μαρτύρια συνήπτο κατὰ τὴν αὐτὴν Σμύρναν πεπραγμένα ὑπὸ τὴν αὐτὴν περίοδον τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Πολυκάρπου μαρ-

τυρίας· μεθ' ὧν καὶ Μητρόδωρος, τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης πρεσβύτερος δὴ εἶναι δοκῶν, πυρὶ παραδοθεὶς ἀνήρηται. Τῶν γε μὴν τότε περιβόητος μάρτυς εἰς τις ἐγνωρίζετο Πιόνιος· οὐ τὰς κατὰ μέρος ὁμολογίας, τὴν τε τοῦ λόγου παρρησίαν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν ἀρχόντων ἀπολογίας, διδασκαλικὰς τε δημηγορίας καὶ ἔτι τὰς πρὸς τοὺς ὑποπεπτωκότας τῶ κατὰ τὸν διωγμὸν πειρασμῶ δεξιώσεις, παραμυθίας τε ἅς ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς τοῖς παρ' αὐτὸν εἰσαφικνουμένοις ἀδελφοῖς παρετίθετο, ἅς τε ἐπὶ τούτοις ὑπέμεινε βασάνους τε καὶ τὰς ἐπὶ ταύταις ἀλγηδόνας, καθηλώσεις τε, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πυρᾶς καρτερίαν, τὴν τε ἐφ' ἅπασιν τοῖς παραδόξοις αὐτοῦ τελευτήν, πληρέστατα τῆς περὶ αὐτοῦ γραφῆς περιεχούσης, τοὺς οἷς φίλον, ἐπὶ ταύτην ἀναπέμψομεν, τοῖς τῶν ἀρχαίων συναχθείσιν ἡμῖν μαρτυρίοις ἐντεταγμένην. Ἐξῆς δὲ καὶ ἄλλων ἐν Περγάμῳ πόλει τῆς Ἀσίας ὑπομνήματα μεμαρτυρηκότων φέρεται, Κάρπου καὶ Παπύλου, καὶ γυναικὸς Ἀγαθονίκης, μετὰ πλείστας καὶ διαπρεπεῖς ὁμολογίας ἐπιδόξως τετελειωμένων.

CAP. XVI.

174

Ὅπως Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος τὸν Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως πρεσβεύων ἐμαρτύρησεν.

Κατὰ τούτους δὲ καὶ ὁ μικρῶ πρόσθεν ἡμῖν δηλωθεὶς Ἰουστίνος, δεύτερον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδοὺς τοῖς δεδηλωμένοις ἄρχουσι, θείῳ κατακοσμεῖται μαρτυρίῳ, φιλοσόφου Κρίσκευτος (τὸν φερώνυμον δὲ οὗτος τῇ Κυρικῇ προσηγορία βίου τε καὶ τρόπου ἐξήλου,) τὴν ἐπιβουλήν αὐτῶ καταρτίσαντος· ἐπεὶπερ πλεονάκις ἐν διαλόγοις ἐπ' ἀκροατῶν εὐθύνας αὐτὸν, τὰ νικητήρια τελευτῶν ἧς ἐπρέσβευεν ἀληθείας διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνεδήσατο. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ταῖς ἀληθείαις φιλοσοφώτατος, ἐν τῇ δεδηλωμένῃ Ἀπολογία σαφῶς οὕτως, ὥσπερ οὖν καὶ ἔμελλεν ὅσον οὐπω περὶ αὐτὸν συμβῆσθαι, προλαβὼν ἀποσημαίνει τούτοις αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι·

Comp.
Just. Apol.
ii. 3.

175

Κάγω οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὀνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, κὰν ξύλω ἐντιναγῆναι, ἢ κὰν ὑπὸ Κρίσκεντος τοῦ ἀφιλοσόφου καὶ φιλοκόμου. Οὐ γὰρ φιλόσοφον εἶπείν ἄξιον τὸν ἄνδρα, ὅς γε περὶ ὧν μὴ ἐπίσταται δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ, ὡς ἀθέων καὶ ἀσεβῶν Χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν, πεπλανημένως τοῦτο πράττων. Εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχῶν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι κατατρέχει ἡμῶν, παμπόνηρός ἐστι καὶ ἰδιωτῶν πολὺ χείρων, οἱ φυλάττονται πολλακίς, περὶ ὧν οὐκ ἐπίστανται, διαλέγεσθαι καὶ ψευδομαρτυρεῖν. Καὶ εἰ ἐντυχῶν μὴ συνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλείον, ἢ συνεῖς, πρὸς τὸ μὴ ὑποπτευθῆναι τοιοῦτος ταῦτα ποιεῖ, πολὺ μᾶλλον ἀγεννῆς καὶ παμπόνηρος, ἰδιωτικῆς καὶ ἀλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὢν. Καὶ γὰρ προθέντα με καὶ ἐρωτήσαντα αὐτὸν ἐρωτήσεις τινὰς τοιαύτας, μαθεῖν καὶ ἐλέγξει ὅτι ἀληθῶς μηδὲν ἐπίσταται, εἰδέναι ἡμᾶς βούλομαι. Καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, εἰ μὴ ἀνηέχθησαν ὑμῖν αἱ κοινωνίαι τῶν λόγων, ἔτοιμος καὶ ἐφ' ὑμῶν κοινωνεῖν τῶν ἐρωτήσεων πάλιν· βασιλικὸν δ' ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη. Εἰ δὲ καὶ ἐγνώσθησαν ὑμῖν αἱ ἐρωτήσεις μου καὶ αἱ ἐκείνου ἀποκρίσεις, φανερόν ὑμῖν ἐστίν, ὅτι οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἐπίσταται· ἢ εἰ ἐπίσταται, διὰ τοὺς ἀκούοντας δὲ οὐ τολμᾷ λέγειν, ὡς πρότερον ἔφην, οὐ φιλόσοφος, ἀλλὰ φιλόδοξος ἀνὴρ δέικνυται· ὅς γε μηδὲ τὸ Σακρατικὸν ἀξίεραστον ἔν τιμᾷ.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ἰουστίνος. Ὅτι δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόρρησιμ πρὸς τοῦ Κρίσκεντος συσκευασθεὶς ἐτελειώθη, Τατιανὸς, ἀνὴρ τὸν πρῶτον αὐτοῦ βίον σοφιστεύσας ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασι, καὶ δόξαν οὐ σμικρὰν ἐν αὐτοῖς ἀπενηνεγμένος, πλείστα τε συγγράμμασι αὐτοῦ καταλιπὼν μνημεῖα, ἐν τῷ 'πρὸς Ἑλληνας' ἱστορεῖ λέγων ὧδέ πως·

Tatian. ad
Græc. 18.

Καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἰουστίνος ὀρθῶς ἐξεφώνησεν, εἰκέναι τοὺς προεξημένους λησταῖς.

Εἴτ' ἐπειπὼν τινα περὶ τῶν φιλοσόφων, ἐπιλέγει ταῦτα·

Ib. 19.

176 Κρίσκης γοῦν ὁ ἐννεοστύσας τῇ μεγάλῃ πόλει, παιδεραστία μὲν πάντας ὑπερήνευκε, φιλαργυρία δὲ πάνυ προσεχῆς ἦν. Θανάτου δὲ ὁ καταφρονεῖν συμβουλεύων, οὕτως αὐτὸς ἐδεδίει τὸν θάνατον, ὡς καὶ Ἰουστίνον, καθάπερ μεγάλῳ κακῷ, τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν πραγματεύσασθαι· διότι κηρύττων τὴν ἀλήθειαν, λίχνους τοὺς φιλοσόφους καὶ ἀπατεῶνας ἐξήλεγε.

Καὶ τὸ μὲν κατὰ Ἰουστίνου μαρτύριον τοιαύτην εἴληχε τὴν αἰτίαν.

CAP. XVII.

Περὶ ὧν Ἰουστίνος ἐν ἰδίῳ συγγράμματι μνημονεύει μαρτύρων.

Ἄδ' αὐτὸς ἀνὴρ πρὸ τοῦ κατ' αὐτὸν ἀγῶνος, ἐτέρων πρὸ

αὐτοῦ μαρτυρησάντων ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ μνημονεύει Ἀπολογία, χρησίμως τῇ ὑποθέσει καὶ ταῦτα ἱστορῶν. Γράφει δὲ ὧδε·

Γυνὴ τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ αὐτῇ Just. Apol.
ii. 2.
πρότερον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω, ἐσωφρονίσθη, καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειράτο, τὰ δόγματα ἀναφέρουσα, 177
τὴν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως καὶ μετὰ λόγου ὄρθου βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν ἀπαγγέλλουσα. Ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀσελγείαις ἐπιμένων, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετὴν. Ἄσεβες γὰρ ἠγουμένη τὸ λοιπὸν ἢ γυνὴ συγκατακλίεσθαι ἀνδρὶ παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, καὶ παρὰ τὸ δίκαιον πόρους ἡδονῆς ἐκπαντὸς πειρωμένῳ ποιείσθαι, τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη. Καὶ ἐπειδὴ ἐξεδυσσωπείτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλπίδα μεταβολῆς ἤξοντός ποτε τοῦ ἀνδρὸς, βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπέμενεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθεὶς χαλεπώτερα πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων γένηται, μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ, καὶ ὁμοδαίτος καὶ ὁμόκοιτος γινομένη, τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, ἐχωρίσθη. Ὁ δὲ καλὸς κάγαθος ταύτης ἀνὴρ, δέον αὐτὸν χαιρεῖν ὅτι ἅ πάλοι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν μισθοφόρων εὐχερῶς ἔπραττε, μέθαις χαίρουσα καὶ κακία πάσῃ, τούτων μὲν τῶν πράξεων πέπαυτο, καὶ αὐτὸν τὰ αὐτὰ παύσασθαι πράττοντα ἐβούλετο· μὴ βουλομένου ἀπαλλαγείσης, κατηγορίαν πεποιήται, λέγων αὐτὴν Χριστιανὴν εἶναι. Καὶ ἡ μὲν βιβλιδίον σοι τῷ αυτοκράτορι ἀνέδωκε, πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς ἀξιοῦσα, ἔπειτα ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ κατηγορήματος μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν. Καὶ συνεχώρησας τοῦτο. Ὁ δὲ ταύτης ποτὲ ἀνὴρ πρὸς ἐκείνην μὲν μὴ δυνάμενος τανῦν ἔτι λέγειν, πρὸς Πτολεμαῖον τινα, ὃν Οὐρβίκιος ἐκολάσατο, διδάσκαλον ἐκείνης τῶν Χριστιανῶν μαθημάτων γενόμενον, ἐτράπετο διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου. Ἐκατόνταρχον εἰς δεσμὰ ἐμβαλόντα τὸν Πτολεμαῖον, φίλον αὐτῷ ὑπάρχοντα, ἔπεισε λαβέσθαι τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀνερωτῆσαι, εἰ αὐτὸ τοῦτο μόνον Χριστιανός ἐστι. Καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη ἄλλ' οὐκ ἀπατηλὸν οὐδὲ ψευδολόγον τὴν 178
γνώμην ὄντα, ὁμολογήσαντα ἑαυτὸν εἶναι Χριστιανὸν, ἐν δεσμοῖς γενέσθαι ὁ ἐκατόνταρχος πεποιήκε, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ δεσμοῦ τῆς ἐκολάσατο. Τελευταῖον δὲ ὅτε ἐπὶ Οὐρβίκιον ἤχθη ὁ ἄνθρωπος, ὁμοίως αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐξητάσθη εἰ εἶη Χριστιανός. Καὶ πάλιν τὰ κατὰ ἑαυτῷ συνεπιστάμενος διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχὴν, τὸ διδασκαλεῖον τῆς θείας ἀρετῆς ὡμολόγησεν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος ὅτι οὐκ εἶη, ἢ κατεγνωκῶς τοῦ πράγματος ἕξαρνος γίνεται, ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἀλλότριον τοῦ πράγματος τὴν ὁμολογίαν φεύγει· ὧν οὐδὲν πρόσεστι τῷ ἀληθινῷ Χριστιανῷ. Καὶ τοῦ Οὐρβίκιου κελεύσαντος αὐτὸν ἀπαχθῆναι, Λουκίος τις καὶ αὐτὸς ὢν Χριστιανός, ὄρων τὴν ἀλόγως οὕτω γενομένην κρίσιν, πρὸς τὸν Οὐρβίκιον ἔφη, Ἔτις ἡ αἰτία τοῦ μήτε μοιχὸν, μήτε πορνὸν,

μήτε ἀνδροφόνον, μήτε λαποδύτην, μήτε ἄραγα, μήτε ἀπλῶς ἀδίκημά τι πράξαντα ἐλεγχόμενον, ὀνόματος δὲ Χριστιανοῦ προσωνομίαν ὁμολογούντα, τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐκολάσω; Οὐ πρόποντα Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφῳ Καίσαρος παιδί, οὐδὲ ἱερᾷ συγκλήτῳ κρίνεις, ὦ Οὐρβίκιε.' Καὶ ὁς οὐδὲν ἄλλο ἀποκρινάμενος καὶ πρὸς τὸν Λούκιον ἔφη, 'Δοκεῖς μοι καὶ σὺ εἶναι τοιοῦτος.' Καὶ τοῦ Λουκίου φήσαντος, 'Μάλιστα,' πάλιν καὶ αὐτὸν ἀπαχθῆναι ἐκέλευσεν. 'Ὁ δὲ χάριν εἰδέναι ὠμολόγει, πονηρῶν γὰρ δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπηλλάχθαι ἐπέειπε, καὶ παρὰ ἀγαθὸν Πατέρα καὶ Βασιλέα τὸν Θεὸν πορεύεσθαι. Καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν, κολασθῆναι προσετιμήθη.

Τούτοις ὁ Ἰουστίνος εἰκότως καὶ ἀκολούθως ἅς προεμνημονεύσαμεν αὐτοῦ φωνὰς ἐπάγει, λέγων,

Καγὰ οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, καὶ τὰ λοιπὰ.

Τίνας εἰς ἡμᾶς ἦλθον τῶν Ἰουστίνου λόγων.

Πλείστα δὲ οὗτος καταλέλοιπεν ἡμῖν πεπαιδευμένης διανοίας καὶ περὶ τὰ θεῖα ἐσπουδακίας ὑπομνήματα, πάσης ὠφελείας ἔμπλεα· ἐφ' ἃ τοὺς φιλομαθεῖς ἀναπέμψομεν, τὰ εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἐλθόντα χρησίμως παρασημηνάμενοι. 'Ὁ μὲν τις ἐστὶν αὐτῷ λόγος πρὸς Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβῆ προσαγορευθέντα καὶ τοὺς τούτου παῖδας, τὴν τε Ῥωμαίων σύγκλητον προσφωνητικὸς, ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων· ὁ δὲ δευτέραν περιέχων ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀπολογία, ἣν πεποιήται πρὸς τὸν τοῦ δεδηλωμένου αὐτοκράτορος διάδοχόν τε καὶ ὁμώνυμον Ἀντωνῖνον Οὐῆρον, οὗ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐπὶ τοῦ παρόντος διέξιμεν. Καὶ ἄλλος ὁ 'πρὸς Ἑλληνας,' ἐν ᾧ μακρὸν περὶ πλείστων παρ' ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ἑλλήνων φιλοσόφοις ζητούμενων κατατείνας λόγον, περὶ τῆς τῶν δαιμόνων διαλαμβάνει φύσεως· ἃ οὐδὲν ἂν ἐπέιγοι τάνῳ παρατίθεσθαι. Καὶ αὐθις ἕτερον πρὸς Ἑλληνας εἰς ἡμᾶς ἐλήλυθεν αὐτοῦ σύγγραμμα, ὃ καὶ ἐπέγραψεν 'Ἐλεγχον.' Καὶ παρὰ τούτους ἄλλο 'Περὶ Θεοῦ Μοναρχίας,' ἣν οὐ μόνον ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν συνίστησι βιβλίον. Ἐπὶ τούτοις ἐπιγεγραμμένον 'Ψάλτης,' καὶ ἄλλο σχολικὸν 'περὶ Ψυχῆς.' Ἐν ᾧ διαφόρους πεύσεις προτείνας περὶ τοῦ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν

προβλήματος, τῶν παρ' Ἑλλησι φιλοσόφων παρατίθεται τὰς δόξας, αἷς καὶ ἀντιλέξειν ὑπισχνεῖται, τὴν τε αὐτὸς αὐτοῦ δόξαν ἐν ἐτέρῳ παραθήσεσθαι συγγράμματι. Καὶ Διάλογον δὲ πρὸς Ἰουδαίους συνέταξεν, ὃν ἐπὶ τῆς Ἐφεσίων πόλεως πρὸς Τρύφωνα τῶν τότε Ἑβραίων ἐπισημότατον πεποιήται· ἐν ᾧ τίνα 180 τρόπον ἢ θεία χάρις αὐτὸν ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως παρῶρμησε λόγον, δηλοῖ, ὁποῖαν τε πρότερον περὶ τὰ φιλόσοφα μαθήματα σπουδὴν εἰσενήνεκται, καὶ ὅσην ἐποιήσατο τῆς ἀληθείας ἐκθυμοτάτην ζήτησιν. Ἱστορεῖ δ' ἐν ταύτῳ περὶ Ἰουδαίων, ὡς κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιβουλήν συσκευασαμένων, αὐτὰ ταῦτα πρὸς τὸν Τρύφωνα ἀποτεινόμενος·

Οὐ μόνον δὲ μετενοήσατε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακῶς, ἀλλὰ ἄνδρας ἐκλεκ- Just. Dial. 17.
τοὺς ἐκλεξάμενοι τότε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐξεπέμψατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντες, αἵρεσιν ἄθεον Χριστιανῶν πεφάνθαι, καταλέγοντές τε ταῦτα, ἅπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς ἅπαντες λέγουσιν· ὥστε οὐ μόνον ἑαυτοῖς ἀδικίας αἴτιοι ὑπάρχετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀπλῶς ἀνθρώποις.

Γράφει δὲ καὶ ὡς ὅτι μέχρι καὶ αὐτοῦ χαρίσματα προφητικὰ Ib. 82.
διέλαμπεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Μέμνηται δὲ καὶ τῆς Ἰωάννου Ib. 81.
Ἀποκαλύψεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου αὐτὴν εἶναι λέγων. Καὶ ῥητῶν δὲ τιῶν προφητικῶν μνημονεύει, διελέγχων τὸν Τρύ- Ib. 71.
φωνα, ὡς ἂν περικοψάντων αὐτὰ Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς γραφῆς. Πλείστα δὲ καὶ ἕτερα παρὰ πολλοῖς φέρεται ἀδελφοῖς τῶν αὐτοῦ πόνων. Οὕτωςι δὲ σπουδῆς εἶναι ἄξιοι καὶ τοῖς παλαιοῖς ἐδόκουν οἱ τάνδρὸς λόγοι, ὡς τὸν Εἰρηναῖον ἀπομνημονεύειν αὐτοῦ φωνὰς, τοῦτο μὲν ἐν τῷ τετάρτῳ 'πρὸς τὰς Αἱρέσεις' αὐτὰ δὴ ταῦτα ἐπιλέγοντα·

Καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος ἐν τῷ πρὸς Μαρκίωνα συντάγματι φησιν, ὅτι Iren. iv. 6. 2.
αὐτῷ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἂν ἐπέισθην, ἄλλον θεὸν καταγγέλλοντι παρὰ τὸν δημιουργόν·

τοῦτο δὲ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διὰ τούτων·

Καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος ἔφη, ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας Ib. v. 26. 2.
οὐδέ ποτε ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν Θεόν, ἅτε μηδέπω εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατάκρισιν.

Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαίως εἰρήσθω, εἰς προτροπὴν τοῦ μετὰ σπουδῆς τοὺς φιλομαθεῖς καὶ τοὺς τούτου περιέπειν λόγους. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τόνδε τοιαῦτα ἦν.

181

CAP. XIX.

Τίνες ἐπὶ τῆς Οὐήρου βασιλείας, τῆς Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας προέστησαν.

*Ἦδη δὲ εἰς ὄγδοον ἐλαυνοῦσης ἔτος τῆς δηλουμένης ἡγεμονίας, τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν Ἀνίκητου ἑνδεκα τοῖς πᾶσιν ἔτεσι διελθόντα Σωτῆρ διαδέχεται. Ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀλεξανδρέων παροικίας Κελαδίωνος τέτταρσιν ἐπὶ δέκα ἔτεσι προστάντος, τὴν διαδοχὴν Ἀγριππίνος διαλαμβάνει.

CAP. XX.

Τίνες τῆς Ἀντιοχείων.

Καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας Θεόφιλος ἔκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐγνωρίζετο, τετάρτου μὲν τῶν ἐκείσε μετὰ Ἡρώνα καταστάντος Κορνηλίου, μετὰ δὲ αὐτὸν, πέμπτῳ βαθμῷ, τὴν ἐπισκοπὴν Ἐρωτος διαδεξαμένου.

CAP. XXI.

Περὶ τῶν κατὰ τούτους διαλαμφάντων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

*Ἠκμαζον δὲ ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας Ἠγήσιππος τε ὄν ἴσμεν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ Διονύσιος Κορινθίων ἐπίσκοπος, Πινυτός τε ἄλλος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐπίσκοπος, Φίλιππος τε ἐπὶ τούτοις, καὶ Ἀπολινάριος, καὶ Μελίτων, Μουσανός τε καὶ Μόδεστος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν Εἰρηναῖος ὢν καὶ εἰς ἡμᾶς τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἢ τῆς ὑγιούς πίστεως ἔγγραφος κατήλθεν ὀρθοδοξία.

CAP. XXII.

Περὶ Ἠγησίππου καὶ ὧν οὗτος μνημονεύει.

*Ὁ μὲν οὖν Ἠγήσιππος ἐν πέντε τοῖς εἰς ἡμᾶς ἔλθοῦσιν ὑπομνήμασι τῆς ἰδίας γνώμης πληρεστάτην μνήμην καταλείπει, ἐν οἷς δηλοῖ, ὡς πλείστοις ἐπισκόποις συμμίξειεν, ἀποδημίαν στειλάμενος μέχρι Ῥώμης, καὶ ὡς ὅτι τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων παρέλιφε διδασκαλίαν. Ἀκοῦσαι γέ τοι πάρεστι μετὰ

τινα περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῷ εἰρη- 182
μένα, ἐπιλέγοντος ταῦτα·

Καὶ ἐπέμενεν ἡ ἐκκλησία ἡ Κορινθίων ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ, μέχρι Πρίμου Cf. Routh,
ἐπισκοπεύοντος ἐν Κορίνθῳ· οἷς συνέμιξα πλέων εἰς Ῥώμην, καὶ συνδιέ- Rell. i. 217.
τριψα τοῖς Κορινθίοις ἡμέρας ἰκανὰς, ἐν αἷς συναναπέτημεν τῷ ὀρθῷ λόγῳ.
Γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, διαδοχὴν ἐποιήσαμην μέχρις Ἀνικῆτου, οὗ διά-
κονος ἦν Ἐλεύθερος. Καὶ παρὰ Ἀνικῆτου διαδέχεται Σωτήρ, μεθ' ὃν
Ἐλεύθερος. Ἐν ἐκάστη δὲ διαδοχῇ καὶ ἐν ἐκάστη πόλει οὕτως ἔχει, ὡς
ὁ νόμος κηρύσσει καὶ οἱ προφήται καὶ ὁ Κύριος.

Ἐν δὲ αὐτὸς καὶ τῶν καθ' αὐτὸν αἰρέσεων τὰς ἀρχὰς ὑποτί-
θεται διὰ τούτων·

Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ Ib. 215.
αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ θεοῦ αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλωπᾶ καθίσταται Supr. iii. 32.
ἐπίσκοπος· ὃν προέθεντο πάντες, ὄντα ἀνεψιοὶ τοῦ Κυρίου, δεύτερον.
Διὰ τοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον· οὕτω γὰρ ἔφθαρτο ἀκοαῖς
ματαίαις. Ἄρχεται δ' ὁ Θέβουθις, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον,
ὑποφθίρειν. Ἀπὸ τῶν ἑπτὰ αἰρέσεων, (ὧν καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ λαῷ ἀφ'
ὧν Σίμων, ὅθεν οἱ Σιμωνιανοὶ, καὶ Κλεόβιος, ὅθεν Κλεοβιηνοὶ, καὶ Δοσί-
θεος, ὅθεν Δοσιθεανοὶ, καὶ Γορθαῖος, ὅθεν Γορθηνοὶ, καὶ Μασβῶθεος,
ὅθεν Μασβωθαῖοι, ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ, καὶ Μαρκιωνισταὶ, καὶ
Καρποκρατιανοὶ, καὶ Οὐαλεντινιανοὶ, καὶ Βασιλειδιανοὶ, καὶ Σατοριλιανοὶ),
ἕκαστος ἰδίως καὶ ἑτέρως ἰδίαν δόξαν παρεισηγάγασαν. Ἀπὸ τούτων
ψευδόχριστοι, ψευδοπροφῆται, ψευδοπύστολοι, οἵτινες ἐμέρισαν τὴν
ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας φθορμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ
Χριστοῦ αὐτοῦ.

Ἐτι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας παρὰ Ἰουδαίοις
αἰρέσεις ἱστορεῖ, λέγων,

Ἦσαν δὲ γνώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ τῶν κατὰ τῆς Routh, i.
φυλῆς Ἰουδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταὶ· Ἑσσαῖοι, Γαλιλαῖοι, Ἡμεροβαπτι- 207.
σταὶ, Μασβῶθεοι, Σαμαρεῖται, Φαρισαῖοι. 184

Καὶ ἕτερα δὲ πλείστα γράφει, ὧν ἐκ μέρους ἤδη πρότερον Supr. ii. 23 ;
ἐμνημονεύσαμεν, οἰκέως τοῖς καιροῖς τὰς ἱστορίας παραθέμενοι. iii. 20.
Ἐκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίου Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συριακοῦ, καὶ
ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραϊδος διαλέκτου τινὰ τίθησιν, ἐμφαίνων ἐξ
Ἑβραίων ἑαυτὸν πεπιστευκέναι· καὶ ἄλλα δὲ ὡς ἂν ἐξ Ἰουδαϊ-
κῆς ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύει· οὐ μόνος δὲ οὗτος, ἀλλὰ
καὶ Εἰρηναῖος καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χορὸς, Ἐπανάρετον
Σοφίαν τὰς Σολομῶνος Παροιμίας ἐκάλουν. Καὶ περὶ τῶν
λεγομένων δὲ Ἀποκρύφων διαλαμβάνων, ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων

αὐτοῖς παραινέι. Καὶ τοὺς ἐξ οἷας δ' οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε Cf. vi. 42.
 πλημμελείας, εἴτε μὴν αἰρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας, δεξιού-
 σθαι προστάττει. Ταύταις ἄλλη ἐγκατείλεται 'πρὸς Κνωσ-
 σίου' ἐπιστολή, ἐν ἣ Ἰωνντὸν τῆς παροικίας ἐπίσκοπον
 παρακαλεῖ, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἀγγελίας τοῖς Cf. Acts xv.
28.
 ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι
 ἀσθενείας. Πρὸς ἣν ὁ Ἰωνντὸς ἀντιγράφων, θαυμάζει μὲν καὶ
 ἀποδέχεται τὸν Διονύσιον, ἀντιπαρακαλεῖ δὲ στερροτέρας ἤδη Cf. Heb. v.
14, 13.
 ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς, τελειότεροις γράμμασιν εἰσαυθὺς τὸν
 παρ' αὐτῷ λαὸν ὑποθρέψαντα, ὡς μὴ διατέλους τοῖς γαλακτώ-
 δεσιν ἐνδιατρίβοντες λόγοις τῇ νηπιώδει ἀγωγῇ λάθοιεν κατα-
 γηράσαντες. Δι' ἧς ἐπιστολῆς καὶ ἡ τοῦ Ἰωνντοῦ περὶ τὴν
 πίστιν ὀρθοδοξία τε καὶ φροντὶς τῆς τῶν ὑπηκόων ὠφελείας, τό-
 τε λόγιον καὶ ἡ περὶ τὰ θεῖα σύνεσις, ὡς δι' ἀκριβεστάτης ἀνα-
 δείκνυται εἰκόνας. Ἔτι τοῦ Διονυσίου καὶ 'πρὸς Ῥωμαίους'
 ἐπιστολή φέρεται, ἐπισκόπῳ τῷ τότε Σωτῆρι προσφωνοῦσα.
 Ἐξ ἧς οὐδὲν οἶον τὸ καὶ παραθέσθαι λέξεις, δι' ὧν τὸ μέχρι
 τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ φυλαχθὲν Ῥωμαίων ἔθος ἀποδεχόμενος,
 ταῦτα γράφει·

Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος ἐστὶ τοῦτο, πάντας μὲν ἀδελφοὺς ποικίλως Cf. Routh,
Rell. i. 179.
 εὐεργετεῖν, ἐκκλησίαις τε πολλαῖς ταῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν ἐφόδια πέμπειν,
 ὧδε μὲν τὴν τῶν δεομένων πενίαν ἀναψύχοντας, ἐν μετάλλοις δὲ ἀδελφοῖς
 ὑπάρχουσιν ἐπιχορηγοῦντας· δι' ὧν πέμπετε ἀρχῆθεν ἐφοδίων, πατροπαρά- Cf. vii. 5.
 δοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι διαφυλάττοντες, ὃ οὐ μόνον διατετήρηκεν
 ὁ μακάριος ὑμῶν ἐπίσκοπος Σωτῆρ, ἀλλὰ καὶ ἐπηύξηκεν, ἐπιχορηγῶν μὲν
 τὴν διαπεμπομένην δαψίλειαν τὴν εἰς τοὺς ἀγίους, λόγοις δὲ μακαρίους **187**
 τοὺς ἀνιόντας ἀδελφοὺς, ὡς τέκνα πατῆρ φιλόστοργος, παρακαλῶν.

Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μέμ-
 νηται ἐπιστολῆς, δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίου ἔθους ἐπὶ τῆς Cf. iii. 16.
 ἐκκλησίας τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Λέγει γοῦν·

Τὴν σήμερον οὖν Κυριακὴν ἀγίαν ἡμέραν διηγάγομεν, ἐν ἣ ἀνέγνωμεν Routh, Rell.
i. 180.
 ὑμῶν τὴν ἐπιστολήν· ἣν ἔξομεν αἰεὶ ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι, ὡς
 καὶ τὴν προτέραν ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν.

Ἔτι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν ὡς ραδιουργη-
 θεισῶν, ταῦτα φησίν·

Ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξίωσάντων με γράφαι, ἔγραφα. Καὶ ταύτας Ib. 181.
 οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ

Cf. Rev. xxii.
18, 19.

προσπιθέντες. Οἷς τὸ οὐαὶ κείται. Οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἶ καὶ τῶν Κυριακῶν ραδιουργησαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὅποτε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβουλεύκασι.

Καὶ ἄλλη δέ τις παρὰ ταύτας ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου φέρεται, Χρυσοφόρα πιστοτάτη ἀδελφῇ ἐπιστείλαντος, ἧ τὰ κατάλληλα γράφων, τῆς προσηκούσης καὶ αὐτῇ μετεδίδου λογικῆς τροφῆς. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Διονυσίου τοσαῦτα.

CAP. XXIV.

Περὶ Θεοφίλου τῶν Ἀντιοχέων ἐπισκόπου.

Τοῦ δὲ Θεοφίλου, ὃν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπον δεδηλώκαμεν, τρία τὰ ἑπὶ τὴν Αὐτόλυκον στοιχειώδη φέρεται συγγράμματα. Καὶ ἄλλο ἑπὶ τὴν αἵρεσιν Ἑρμογένους τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾗ ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου κέχρηται μαρτυρίαις· καὶ ἕτερα δέ τινα κατηχητικὰ αὐτοῦ βιβλία. Τῶν γε μὴν αἵρετικῶν οὐδὲν χεῖρον καὶ τότε, ζιζανίων δίκην, λυμαιομένων τὸν εἰλικρινῆ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας σπόρον, οἱ πανταχόσε τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες, ὥσπερ τινὰς θήρας ἀγρίους τῶν Χριστοῦ προβάτων ἀποσοβοῦντες αὐτοὺς ἀνεῖργον, τοτὲ μὲν ταῖς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς νουθεσίαις καὶ παραινέσεσι, τοτὲ δὲ πρὸς αὐτοὺς γυμνότερον ἀποδνόμενοι, ἀγράφοις τε εἰς πρόσωπον ζητήσεσι καὶ ἀνατροπαῖς, ἧδη δὲ καὶ δι' ἐγγράφων ὑπομνημάτων τὰς δόξας αὐτῶν ἀκριβεστάτοις ἐλέγχοις διευνθύνουτες. Ὁ γέ τοι Θεοφίλος σὺν τοῖς ἄλλοις κατὰ τούτων στρατευσάμενος δῆλός ἐστιν, ἀπὸ τινος οὐκ ἀγεννώως αὐτῷ κατὰ Μαρκίωνος πεπονημένου λόγου· ὃς καὶ αὐτὸς, μεθ' ὧν ἄλλων
188 εἰρήκαμεν, εἰσέτι νῦν διασέσωσται. Τοῦτον μὲν οὖν ἔβδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας διαδέχεται Μαξιμῖνος.

CAP. XXV.

Περὶ Φιλίππου καὶ Μοδέστου.

c. 23.

Φιλίππος γε μὴν, ὃν ἐκ τῶν Διονυσίου φωνῶν τῆς ἐν Γορτύνη παροικίας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν, πάνυ γε σπουδαιότατον πεποιήται καὶ αὐτὸς κατὰ Μαρκίωνος λόγον. Εἰρηναῖός τε

ὡσαύτως καὶ Μόδεστος, ὃς καὶ διαφερόντως παρὰ τοὺς ἄλλους τὴν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ἔκδηλον τοῖς πᾶσι κατεφώρασε πλάνην· καὶ ἄλλοι δὲ πλείους, ὧν παρὰ πλείστοις τῶν ἀδελφῶν εἰσέτι νῦν οἱ πόνοι διαφυλάττονται.

CAP. XXVI.

Περὶ Μελίτωνος καὶ ὧν αὐτὸς ἐμνημόνευσεν.

Ἐπὶ τῶνδε καὶ Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσι παροικίας ἐπίσκοπος, Ἀπολιναρίος τε τῆς ἐν Ἱεραπόλει, διαπρεπῶς ἠκμαζον· οἱ καὶ τῷ δηλωθέντι κατὰ τοὺς χρόνους Ῥωμαίων βασιλεῖ λόγους ὑπὲρ τῆς πίστεως ἰδίως ἐκάτερος Ἀπολογίας προσεφώνησαν. Τούτων εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἀφίκται τὰ ὑποτεταγμένα· Μελίτωνος, τὰ ‘περὶ τοῦ Πάσχα’ δύο, καὶ τὰ ‘περὶ Πολιτείας καὶ Προφητῶν,’ καὶ ὁ ‘περὶ Ἐκκλησίας,’ καὶ ὁ ‘περὶ Κυριακῆς’ λόγος. Ἔτι δὲ ὁ ‘περὶ φύσεως Ἀνθρώπου,’ καὶ ὁ ‘περὶ Πλάσεως,’ καὶ ὁ ‘περὶ Ὑπακοῆς Πίστεως,’ καὶ ὁ ‘περὶ Αἰσθητηρίων,’ καὶ πρὸς τούτοις ὁ ‘περὶ Ψυχῆς καὶ Σώματος ἢ νοῦς,’ καὶ ὁ ‘περὶ Λουτροῦ,’ καὶ ὁ ‘περὶ Ἀληθείας,’ καὶ ‘περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ.’ Καὶ λόγος αὐτοῦ ‘περὶ Προφητείας,’ καὶ **180** ὁ ‘περὶ Φιλοξενίας,’ καὶ ‘ἡ Κλείς.’ Καὶ τὰ ‘περὶ τοῦ Διαβόλου,’ καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου,’ καὶ ὁ ‘περὶ ἐνσωμάτου Cf. v. 28. Θεοῦ,’ ἐπὶ πᾶσι καὶ τὸ ‘πρὸς Ἀντωνίνου’ βιβλίδιον. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ‘περὶ τοῦ Πάσχα,’ τὸν χρόνον καθ’ ὃν συντάττεν, ἀρχόμενος σημαίνει ἐν τούτοις·

Ἐπὶ Σερουιλλίου Παύλου ἀνθυπάρχου τῆς Ἀσίας, ᾧ Σάγαρις καιρῷ Cf. Routh, ἐμαρτύρησεν, ἐγένετο ζήτησις πολλῇ ἐν Λαοδικείᾳ περὶ τοῦ Πάσχα, ἐμπε- Rell. i. 115. σόντος κατὰ καιρὸν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Καὶ ἐγράφη ταῦτα.

Τούτου δὲ τοῦ λόγου μέμνηται Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἰδίῳ περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ, ὃν ὡς ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ Μελίτωνος γραφῆς φησὶν ἑαυτὸν συντάξαι. Ἐν δὲ τῷ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα βιβλίῳ, τοιαῦτά τινα καθ’ ἡμῶν ἐπ’ αὐτοῦ γεγενῆναι ἱστορεῖ·

Τὸ γὰρ οὐδὲ πώποτε γενόμενον, νῦν διώκεται τὸ τῶν θεοσεβῶν γένος, καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασι κατὰ τὴν Ἀσίαν. Οἱ γὰρ ἀναιδεῖς συκοφάνται καὶ τῶν ἀλλοτριῶν ἐρασταί, τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων ἔχοντες

Cp. v. 1;
vi. 41.

ἀφορμὴν, φανερώς ληστεύουσι, νύκτωρ καὶ μεθημέραν διαρπάζοντες τοὺς μηδὲν ἀδικούντας.

Καὶ μεθ' ἕτερα φησι·

Cf. Routh,
Rell. i. 116.

Καὶ εἰ μὲν σοῦ κελεύσαντος ταῦτα πράττεται, ἔστω καλῶς γινόμενον. Δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀδικῶς βουλευσάιτο πώποτε. Καὶ ἡμεῖς ἠδέως φέρομεν τοῦ τοιούτου θανάτου τὸ γέρας. Ταύτην δέ σοι μόνην προσφέρομεν δέησιν, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνοὺς τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας δικαίως κρίνειας, εἰ ἄξιοι θανάτου καὶ τιμωρίας ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας εἰσίν. Εἰ δὲ καὶ παρὰ σοῦ μὴ εἶη ἢ βουλή αὕτη καὶ τὸ καινὸν τοῦτο διάταγμα, ὃ μηδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει πολεμίων, πολὺ μᾶλλον δεόμεθ' αὐτοῦ, μὴ περιδεῖν ἡμᾶς ἐν τοιαύτῃ δημῶδει λεηλασίᾳ.

Τούτοις αὖθις ἐπιφέρει λέγων·

Ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάροις ἤκμασεν, 190 ἐπανθήσασα δὲ τοῖς σοῖς ἔθνεσι κατὰ τὴν Αὐγούστου τοῦ σοῦ προγόνου μεγάλην ἀρχὴν, ἐγενήθη μάλιστα τῇ σῇ βασιλείᾳ αἴσιον ἀγαθόν. Ἐκτοτε γὰρ εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ῥωμαίων ἡξήθη κράτος· οὐ σὺ διάδοχος ἐνκταῖος γεγονᾶς τε καὶ ἔση μετὰ τοῦ παιδὸς, φυλάσσων τῆς βασιλείας τὴν σύντροφον καὶ συναρξαμένην Αὐγούστῳ φιλοσοφίαν· ἦν καὶ οἱ πρόγονοί σου πρὸς ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἐτίμησαν. Καὶ τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον συνακμάσαι τῇ καλῶς ἀρξαμένη βασιλείᾳ, ἐκ τοῦ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα κατὰ τὰς πάντων εὐχάς. Μόνοι πάντων ἀναπεισθέντες ὑπὸ τιῶν βασκάνων ἀνθρώπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δομετιανός· ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ἀλόγῳ συνηθείᾳ περὶ τοὺς τοιούτους ῥῆναι συμβέβηκε ψεῦδος. Ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν οἱ σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες ἐπανωρθώσαντο, πολλάκις πολλοῖς ἐπιπλήξαντες ἐγγράφως, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτόλμησαν. Ἐν οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανὸς, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, καὶ Φουνδάνῳ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ, ἡγουμένῳ δὲ τῆς Ἀσίας, γράφων φαίνεται· ὁ δὲ πατήρ σου, καὶ σοῦ τὰ σύμπαντα διοικούντος αὐτῷ, ταῖς πόλεσι περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν περὶ ἡμῶν ἔγραψεν· ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισσαίους, καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ Ἀθηναίους, καὶ πρὸς πάντας Ἑλληνας. Σὲ δὲ καὶ μᾶλλον περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἔχοντα γνώμην, καὶ πολὺ γε φιλανθρωποτέραν καὶ φιλοσοφοτέραν, πεπεῖσμεθα πάντα πράσσειν ὅσα σου δεόμεθα.

Cp. ii. 25;
iii. 20.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τῷ δηλωθέντι τέθειται λόγῳ. Ἐν δὲ 191 ταῖς γραφείσαις αὐτῷ ἐκλογαῖς, ὃ αὐτὸς κατὰ τὸ προοίμιον ἀρχόμενος τῶν ὁμολογουμένων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης γραφῶν ποιεῖται κατάλογον· ὃν καὶ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα καταλέξει, γράφει δὲ οὕτως·

Μελίτων Ὀνησίμω τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Ἐπειδὴ πολλάκις ἠξίωσας Cf. Routh, Rel. i. 119.
 σπουδῇ τῇ πρὸς τὸν λόγον χρώμενος, γενέσθαι σοι ἐκλογὰς ἕκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ πάσης τῆς πίστεως ἡμῶν, ἔτι δὲ καὶ μαθεῖν τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐβουλήθης ἀκριβείαν, πόσα τὸν ἀριθμὸν καὶ ὁποῖα τὴν τάξιν εἶεν, ἐσπούδασα τὸ τοιοῦτο πράξαι, ἐπιστάμενός σου τὸ σπουδαῖον περὶ τὴν πίστιν, καὶ φιλομαθῆς περὶ τὸν λόγον, ὅτι τε μάλιστα πάντων πόθω τῷ πρὸς Θεὸν ταῦτα προκρίνεις, περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἀγωνιζόμενος. Ἀνελθὼν οὖν εἰς τὴν ἀνατολήν, καὶ ἔως τοῦ τόπου γενόμενος ἔνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη, καὶ ἀκριβῶς μαθὼν Cp. vi. 25.
 τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία, ὑποτάξας ἔπεμψά σοι ὧν ἐστὶ τὰ ὀνόματα Μωϋσῆως πέντε, Γένεσις, Ἔξοδος, Ἀριθμοὶ, Λευιτικὸν, Δευτερονόμιον. Ἰησοῦς Ναυῆ, Κριταὶ, Ῥούθ· Βασιλειῶν τέσσαρα, Παραλειπομένων δύο. Ψαλμῶν Δαβιδ, Σολομῶνος Παροιμίαι, ἡ καὶ Σοφία, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα Ἀσμάτων, Ἰώβ. Προφητῶν, Ἡσαίου, Ἱερεμίου τῶν δώδεκα ἐν μονοβίβλῳ. Δανιὴλ, Ἰεζεκιήλ, Ἔσδρας. Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποίησάμην, εἰς ἕξ βιβλία διελῶν.

Καὶ τὰ μὲν τοῦ Μελίτωνος τοσαῦτα.

CAP. XXVII.

Περὶ Ἀπολιναρίου τοῦ τῆς Ἱεραπολιτῶν ἐκκλησίας ἐπισκόπου.

Τοῦ δὲ Ἀπολιναρίου πολλῶν παρὰ πολλοῖς σωζομένων, τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ἐστὶ τάδε· λόγος ὁ πρὸς τὸν προειρημένον Cp. v. 5.
 βασιλέα, καὶ πρὸς Ἕλληνας συγγράμματα πέντε. Καὶ περὶ Ἀληθείας πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ πρὸς Ἰουδαίους πρῶτον 192 καὶ δεύτερον. Καὶ ἂ μετὰ ταῦτα συνέγραψε κατὰ τῆς Φρυγῶν αἰρέσεως μετ' οὐ πολλὸν καινοτομηθείσης χρόνον· τότε γε μὴν ὥσπερ ἐκφύειν ἀρχομένης, ἔτι τοῦ Μουσανοῦ ἅμα ταῖς αὐτοῦ Cp. v. 16.
 ψευδοπροφήτισιν ἀρχὰς τῆς παρεκτροπῆς ποιουμένων.

CAP. XXVIII.

Περὶ Μουσανοῦ καὶ ὧν οὗτος συνεγράψατο.

Καὶ Μουσανοῦ δὲ, ὃν ἐν τοῖς φθάσασι κατελέξαμεν, φέρεται τις ἐπιστρεπτικώτατος λόγος πρὸς τινὰς αὐτῷ γραφεῖς ἀδελφοὺς, ἀποκλιναντας ἐπὶ τὴν τῶν λεγομένων Ἐγκρατιῶν αἵρεσιν ἄρτι τότε φύειν ἀρχομένην, ξένην τε καὶ φθοριμαίαν ψευδοδοξίαν εἰσάγουσαν τῷ βίβῃ ἧς παρεκτροπῆς ἀρχηγὸν καταστήναι Τατιανὸν λόγος ἔχει.

CAP. XXIX.

Περὶ τῆς κατὰ Τατιανὸν αἵρέσεως.

Οὗ μικρῶ πρόσθεν τὰς περὶ τοῦ θαυμασίου Ἰουστίνου παρατεθείμεθα λέξεις, μαθητὴν αὐτὸν ἱστοροῦντες τοῦ μάρτυρος. Δηλοῖ δὲ τοῦτο Εἰρηναῖος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ‘πρὸς τὰς Αἱρέσεις,’ ὁμοῦ τὰ τε περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς κατ’ αὐτὸν αἵρέσεως οὕτω γράφων·

Iren. i. 28. 1. Ἀπὸ Σατορνίνου καὶ Μαρκίωνος οἱ καλούμενοι Ἐγκρατεῖς ἀγαμίαν ἐκήρυξαν, ἀθετοῦντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡρέμα κατηγοροῦντες τοῦ ἄρρεν καὶ θήλυ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποιηκός· καὶ τῶν λεγομένων παρ’ αὐτοῖς ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ πάντα πεποιηκῷ Θεῷ· ἀντιλέγουσί τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ.

199 Καὶ τοῦτο νῦν ἐξευρέθη παρ’ αὐτοῖς, Τατιανοῦ τινὸς πρώτως ταύτην εἰσηγείαντος τὴν βλασφημίαν· ὃς Ἰουστίνου ἀκροατὴς γεγονὼς, ἐφ’ ὅσον μὲν συνῆν ἐκεῖνα, οὐδὲν ἐξέφηνε τοιοῦτον, μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖνον μαρτυρίαν ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας, οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθεὶς καὶ τυφωθείς ὡς διαφέρων τῶν λοιπῶν, ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου συνεστήσατο, αἰωνὰς τινὰς ἀοράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Οὐαλεντίνου μυθολογήσας, γάμον τε φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλησίως Μαρκίῳ καὶ Σατορνίνῳ ἀναγορεύσας, τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ’ ἑαυτοῦ τὴν αἰτιολογίαν ποιησάμενος.

Ταῦτα μὲν ὁ Εἰρηναῖος τότε· σμικρῶ δὲ ὕστερον Σεουηρός τις ὄνομα κρατύνας τὴν προδεδηλωμένην αἵρεσιν, αἴτιος τοῖς ἐξ αὐτῆς ὠρμημένοις τῆς ἀπ’ αὐτοῦ παρηγμένης Σεουηριανῶν προσηγορίας γέγονε. Χρῶνται μὲν οὖν οὗτοι Νόμῳ καὶ Προφῆταις καὶ Εὐαγγελίοις, ἰδίως ἐρμηνεύοντες τῶν ἱερῶν τὰ νοήματα γραφῶν· βλασφημοῦντες δὲ Παῦλον τὸν ἀπόστολον, ἀθετοῦσιν αὐτοῦ τὰς Ἐπιστολάς, μηδὲ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων καταδεχόμενοι. Ὁ μέντοι γε πρότερος αὐτῶν ἀρχηγὸς ὁ Τατιανὸς συνάφειάν τινα καὶ συναγωγὴν οὐκ οἶδ’ ὅπως τῶν εὐαγγελίων

194 συνθεῖς, τὸ ‘Διὰ τεσσάρων’ τοῦτο προσωνόμασεν· ὃ καὶ παρά τισιν εἰσέτι νῦν φέρεται. Τοῦ δὲ ἀποστόλου φασὶ τολμησαί τινας αὐτὸν μεταφράσαι φωνὰς, ὡς ἐπιδιορθούμενον αὐτῶν τὴν τῆς φράσεως σύνταξιν. Καταλέλοιπε δὲ οὗτος πολὺ τι πλήθος συγγραμμάτων. Ὡν μάλιστα παρὰ πολλοῖς μνημονεύεται διαβόητος αὐτοῦ λόγος, ὃ ‘πρὸς Ἕλληνας,’ ἐν ᾧ καὶ τῶν ἀνέκαθεν χρόνων μνημονεύσας, τῶν παρ’ Ἕλλησιν εὐδοκίμων ἀπάντων

προγενέστερον Μωϋσέα τε καὶ τοὺς Ἑβραίων προφήτας ἀπέ-
φηεν· ὃς δὴ καὶ δοκεῖ τῶν συγγραμμάτων ἀπάντων αὐτοῦ
κάλλιστός τε καὶ ὠφελιμώτατος ὑπάρχειν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ
τούσδε τοιαῦτα ἦν.

CAP. XXX.

Περὶ Βαρδησάνου τοῦ Σύρου, καὶ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς βασιλείας πληθουσῶν τῶν αἱρέσεων ἐπὶ
τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, Βαρδησάνης ἰκανώτατός τις ἀνὴρ, ἔν
τε τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος, πρὸς τοὺς κατὰ Μαρκίωνα Cp. iv. 11.
καὶ τινας ἑτέρους, διαφόρων προΐσταμένους δογμάτων, διαλόγους
συστησάμενος, τῇ οἰκείᾳ παρέδωκε γλώττῃ τε καὶ γραφῇ, μετὰ
καὶ πλείστων ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων· οὓς οἱ γνώριμοι
(πλείστοι δὲ ἦσαν αὐτῷ δυνατῶς τῷ λόγῳ παρισταμένῳ) ἐπὶ
τὴν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς Σύρων μεταβεβλήκασιν φωνῆς. Ἐν οἷς
ἔστι καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνου ἰκανώτατος αὐτοῦ ‘περὶ Εἰμαρμένης’
διάλογος, ὅσα τε ἄλλα φασὶν αὐτὸν προφάσει τοῦ τότε διωγμοῦ 195
συγγράψαι. Ἦν δ’ οὗτος πρότερον τῆς κατὰ Οὐαλεντίνου
σχολῆς, καταγνοὺς δὲ ταύτης, πλείστά τε τῆς κατὰ τοῦτου
μυθοποιίας ἀπελέγξας, ἐδόκει μὲν πως αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν
ὀρθοτέραν γνώμην μετατεθεῖσθαι, οὐ μὴν παντελῶς ἀπερρύψατο
τὸν τῆς παλαιᾶς αἱρέσεως ῥύπον. Ἐν τούτῳ γε μὴν καὶ ὁ τῆς
Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Σωτὴρ τελευτᾷ.

Τοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγου τετάρτου τέλος.

PRAEFATIO.

Ὁ μὲν οὖν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Σωτήρ, ἐπὶ ὄγδοον ἔτος ἡγησάμενος, τελευτᾷ τὸν βίον. Τοῦτου δωδέκατος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Ἐλεύθερος διαδέχεται· ἔτος δ' ἦν ἑπτακαιδέκατον αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου Οὐήρου, ἐν ᾧ κατὰ τινα μέρη τῆς γῆς σφοδρότερον ἀναρριπισθέντος τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ ἐξ ἐπιθέσεως τῶν κατὰ πόλεις δήμων, μυριάδας μαρτύρων ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διαπρέψαι, στοχασμῶ λαβεῖν ἔνεστιν ἀπὸ τῶν καθ' ἐν ἔθνος συμβεβηκότων· ἃ καὶ γραφῇ τοῖς μετέπειτα παραδοθῆναι, ἀλήστου μνήμης ὡς ἀληθῶς ἐπάξια ὄντα, συμβέβηκε. Τῆς μὲν οὖν περὶ τούτων ἐντελεστάτης ὑψηγῆσεως τὸ πᾶν σύγγραμμα 'τῆ τῶν Μαρτύρων' ἡμῖν κατατάσσεται 'συναγωγῇ,' οὐχ ἱστορικὴν αὐτὸ μόνον ἀλλὰ καὶ διδασκαλικὴν περιέχον διήγησιν. Ὅποσα γέ τοι τῆς παρουσίας ἔχοιτο πραγματείας, ταῦτ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναλεξάμενος παραθήσομαι.

Ἄλλοι μὲν οὖν ἱστορικὰς ποιούμενοι διηγήσεις πάντως ἂν παρέδωκαν τῇ γραφῇ πολέμων νίκας, καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν, στρατηγῶν τε ἀριστείας, καὶ ὀπλιτῶν ἀνδραγαθίας, αἵματι καὶ μυρίοις φόνοις παίδων καὶ πατρίδος καὶ τῆς ἄλλης ἔνεκεν περιουσίας μιανθέντων. Ὁ δέ γε περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτεύματος διηγηματικὸς ἡμῖν λόγος, τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τῆς κατὰ ψυχὴν εἰρήνης εἰρηνικωτάτους πολέμους, καὶ τοὺς ἐν τούτοις ὑπὲρ ἀληθείας μᾶλλον ἢ πατρίδος, καὶ μᾶλλον ὑπὲρ εὐσεβείας ἢ τῶν φιλότατων ἀνδρισάμενους, αἰωνίαις ἀναγράφεται στήλαις, τῶν εὐσεβείας ἀθλητῶν τὰς ἐνστάσεις, καὶ τὰς πολυτλήτους ἀνδρείας, τρόπαιά τε τὰ κατὰ δαιμόνων, καὶ νίκας τὰς κατὰ τῶν

ἀοράτων ἀντιπάλων, καὶ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τούτοις στεφάνους, εἰς αἰώνιον μνήμην ἀνακηρύττων.

CAP. I.

“Ὅσοι καὶ ὅπως κατὰ Οὐῆρον ἐπὶ τῆς Γαλλίας τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διεξήλθον ἀγῶνα.

Γαλλία μὲν οὖν ἡ χώρα ἦν, καθ’ ἣν τὸ τῶν δηλουμένων συνεκροτέιτο στάδιον· ἧς μητροπόλεις ἐπίσημοι καὶ παρὰ τὰς ἄλλας τῶν αὐτόθι διαφέρουσαι βεβόηνται Λούγδουνος καὶ Βίευνα, δι’ ὧν ἀμφοτέρων τὴν πᾶσαν χώραν πολλῶ τῷ ρεύματι περιρρέων ἡ Ῥοδανὸς ποταμὸς διέξεισι. Τὴν οὖν περὶ τῶν μαρτύρων γραφὴν αἱ τῆδε διαφανέστατοι ἐκκλησῖαι ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν διαπέμπονται, τὰ παρ’ αὐταῖς πραχθέντα τοῦτον ἀνιστοροῦσαι τὸν τρόπον. Παραθήσομαι δὲ τὰς αὐτῶν φωνάς·

Οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ τῆς Γαλλίας παροικούντες δούλοι Χριστοῦ, τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν τὴν αὐτὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῖν πίστιν καὶ ἐλπίδα ἔχουσιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη καὶ χάρις καὶ δόξα ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Εἶτα τούτοις ἐξῆς, ἔτερα προοιμιασάμενοι, τὴν τοῦ λόγου καταρχὴν ποιοῦνται ἐν τούτοις·

Τὸ μὲν οὖν μέγεθος τῆς ἐνθάδε θλίψεως, καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς ἁγίους ὄργην, καὶ ὅσα ὑπέμειναν οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐπ’ ἀκριβὲς οὐθ’ ἡμεῖς εὔπειν ἱκανοὶ, οὔτε μὴ γραφῇ περιληφθῆναι δυνατόν. Παντὶ γὰρ σθένει ἐνέσκηψεν ὁ ἀντικείμενος, προοιμιαζόμενος ἥδη τὴν ἀδεῶς μέλλουσαν ἔσεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ· καὶ διὰ πάντων διήλθεν, ἐθίζων τοὺς ἑαυτοῦ καὶ προγυμνάζων κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὴ μόνον οἰκῶν καὶ βαλανείων καὶ ἀγορᾶς εἶργεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου φαίνεσθαι ἡμῶν τινὰ αὐτοῖς ἀπειρησθαι ἐν ὀποίῳ δήποτε τόπῳ. Ἀντεστρατήγει δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεῖς ἐρρύετο, ἀντιπαρατάσσε δὲ στύλους ἐδραῖους, δυναμένους διὰ τῆς ὑπομονῆς πᾶσαν τὴν ὁρμὴν τοῦ πονηροῦ εἰς ἑαυτοὺς ἐλκύσαι· οἱ καὶ ὁμῶς ἐχώρουσαν αὐτῶ, πᾶν εἶδος ὀνειδισμοῦ καὶ κολάσεως ἀνεχόμενοι, οἱ καὶ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἡγούμενοι ἔσπευδον πρὸς Χριστὸν, ὄντως ἐπιδεικνύμενοι, ὅτι ‘οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.’ Καὶ πρῶτον μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ ὄχλου πανδημεὶ σωρηδὸν ἐπιφερόμενα γενναίως ὑπέμενον, ἐπιβοήσεις, καὶ πληγὰς, καὶ συρμούς, καὶ διαρπαγὰς, καὶ λίθων βολὰς, καὶ συγκλείσεις, καὶ πάνθ’ ὅσα ἡγριωμένῳ πλήθει ὡς πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους φιλεῖ

γίνεσθαι. Καὶ δὴ ἀναχθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τε τοῦ χιλιάρχου καὶ τῶν προσετηκότων τῆς πόλεως ἔξουσιῶν, ἐπὶ παντὸς τοῦ πλήθους ἀνακριθέντες καὶ ὁμολογήσαντες, συσσεκλήθησαν εἰς τὴν εἰρκτὴν ἕως τῆς τοῦ ἡγεμόνος παρουσίας. Μετέπειτα δὲ ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα ἀχθέντων αὐτῶν, κάκεινου πάσῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὠμότητι χρωμένον, Οὐτέτιος Ἐπάγαθος, εἰς 200 ἐκ τῶν ἀδελφῶν, πλήρωμα ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον κερχωρηκῶς, (οὐ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἠκρίβωτο ἡ πολιτεία, ὡς καίπερ ὄντα νέον συνεξισοῦσθαι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου Ζαχαρίου μαρτυρία· πεπόρευτο γοῦν ‘ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαίωμασι τοῦ Κυρίου ἀμεμπτος,’ καὶ πάσῃ τῇ πρὸς τὸν πλησίον λειτουργία ἄοκνος, ζῆλον Θεοῦ πολὺν ἔχων, καὶ ζέων τῷ πνεύματι·) τοιοῦτος δὴ τις ὢν τὴν οὕτω καθ’ ἡμῶν ἀλόγως γινωμένην κρίσιν οὐκ ἐβάστασεν, ἀλλ’ ὑπερηγανάκτησε, καὶ ἤξιον καὶ αὐτὸς ἀκουσθῆναι ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, ὅτι μηδὲν ἄθεον μηδὲ ἀσεβές ἐστὶν ἐν ἡμῖν. Τῶν δὲ περὶ τὸ βῆμα καταβησάντων αὐτοῦ, (καὶ γὰρ ἦν ἐπίσημος,) καὶ τοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνασχομένου τῆς οὕτως ὑπ’ αὐτοῦ δικαίας προταθείσης ἀξιώσεως, ἀλλὰ μόνον τοῦτο πυθομένου, εἰ καὶ αὐτὸς εἶη Χριστιανὸς, τοῦ δὲ λαμπροτάτῃ φωνῇ ὁμολογήσαντος, ἀνελήφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κλῆρον τῶν μαρτύρων, ‘παράκλητος Χριστιανῶν’ χρηματίσας, ἔχων δὲ τὸν Παράκλητον ἐν ἑαυτῷ, τὸ Πνεῦμα πλείον τοῦ Ζαχαρίου.

° Οὐ διὰ τοῦ πληρώματος τῆς ἀγάπης ἐνεδείξατο, εὐδοκήσας ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπολογίας καὶ τὴν ἑαυτοῦ θείναι ψυχὴν. Ἦν γὰρ καὶ ἔστι γνήσιος Χριστοῦ μαθητῆς, ἀκολουθῶν τῷ Ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ. Ἐντεῦθεν δὴ διεκρίνοντο οἱ λοιποὶ, καὶ φανεροὶ καὶ ἔτοιμοι ἐγίνοντο πρωτομάρτυρες. Οἱ καὶ μετὰ πάσης προθυμίας ἀνεπλήρουν τὴν ὁμολογίαν τῆς μαρτυρίας. Ἐφαίνοντο δὲ καὶ οἱ ἀνέτοιμοι καὶ ἀγύμναστοι, καὶ ἔτι ἀσθενεῖς, ἀγῶνος μεγάλου τόνον ἐνεγκέιν μὴ δυνάμενοι. Ὡν καὶ ἐξέτριψαν ὡς δέκα τὸν ἀριθμὸν· οἱ καὶ μεγάλην λύπην καὶ πένθος ἀμέτρητον ἐνεποίησαν ἡμῖν, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν λοιπῶν τῶν μὴ συνειλημμένων ἐνέκοψαν, οἱ καίπερ πάντα τὰ δεινὰ πάσχοντες, ὅμως συμπάρησαν τοῖς μάρτυσι καὶ οὐκ ἀπελείποντο αὐτῶν. Τότε δὴ οἱ πάντες μεγάλως ἐπτοήθημεν, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ὁμολογίας, οὐ τὰς ἐπιφερομένας κολάσεις φοβούμενοι, ἀλλὰ τὸ τέλος 201 ἀφορῶντες, καὶ τὸ ἀποπεσεῖν τινα δεδιότες. Συνελαμβάνοντο μέντοι καθ’ ἐκάστην ἡμέραν οἱ ἄξιοι, τὸν ἐκείνων ἀναπληροῦντες ἀριθμὸν, ὥστε συλλεγῆναι ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς σπουδαίους, καὶ δι’ ὧν μάλιστα συνεισθηκεῖ τὰ ἐνθάδε. Συνελαμβάνοντο δὲ καὶ ἐθνικοὶ τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων, ἐπεὶ δημοσιᾶ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς· οἱ καὶ κατ’ ἐνέδραν τοῦ Σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους ἅς τοὺς ἁγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμῶντων αὐτοὺς, κατεψεύσαντο ἡμῶν Θυέστεια δαίπνα, καὶ Οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ὅσα μῆτε λαλεῖν μῆτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεῖν εἴ τι τοιοῦτο πώποτε παρὰ ἀνθρώποις ἐγένετο. Τούτων δὲ φημισθέντων πάντες ἀπεθηρώθησαν εἰς ἡμᾶς, ὥστε καὶ εἰ τινες τὸ πρότερον δι’ οἰκειότητα ἐμετρίαζον, τότε μεγάλως ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο καθ’ ἡμῶν. Ἐπληροῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰρημένον, ὅτι ‘ἐλεύσεται καιρὸς, ἐν ᾧ πᾶς ὁ

Luke i. 6.

Cf. John
xiv. 16, 17.

Rev. xiv. 4.

Cp. iv. 7.

John xvi. 2.

κολαστήρια, περιέσονται αὐτοῦ, ὅποτε οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἀφῆν ἠνείχετο· ἢ ὅτι ἐναποθανὼν ταῖς βασάνοις, φόβον ἐμποίησεν τοῖς λοιποῖς· οὐ μόνον οὐδὲν περὶ αὐτὸν τοιοῦτο συνέβη, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν δόξαν

203 ἀνθρώπων ἀνέκυψε καὶ ἀνωρθώθη τὸ σωματίον ἐν ταῖς μετέπειτα βασάνοις, καὶ τὴν ἰδέαν ἀπέλαβε τὴν προτέραν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μελῶν, ὥστε μὴ κόλασιν, ἀλλ' ἴασιν, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τὴν δευτέραν στρέβλωσιν αὐτῷ γενέσθαι. Καὶ Βιβλιάδα δὲ τινα τῶν ἡρνημένων ἤδη δοκῶν ὁ

■ Pet. v. 8.

Διάβολος 'καταπεπωκέναι,' θελήσας δὲ καὶ διὰ βλασφημίας κατακρίναι, ἦγεν ἐπὶ κόλασιν, ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ ἡμῶν, ὡς εὐθραστον ἦδη καὶ ἄνανδρον. Ἡ δὲ ἐν τῇ στρεβλώσει ἀνένηψε, καὶ, ὡς ἂν εἰπέιν, ἐκ βαθέος ὕπνου ἀνεγρηγόρησεν, ὑπομνησθεῖσα διὰ τῆς προσκαίρου τιμωρίας τὴν αἰώνιον ἐν γενένη κόλασιν, καὶ ἐξ ἐναντίας ἀντίειπε τοῖς βλασφήμοις, φήσασα, 'Πῶς ἂν παιδία φάγοιεν οἱ τοιοῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων

Cf. Acts xv. 29.

ζῶων αἷμα φαγεῖν ἐξόν;' Καὶ ἀπὸ τοῦδε Χριστιανῆν ἑαυτὴν ὠμολόγει, καὶ τῷ κλήρῳ τῶν μαρτύρων προσετέθη. Καταργηθέντων δὲ τῶν τυραννικῶν κολαστηρίων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς τῶν μακαρίων ὑπομονῆς, ἐτέρας μηχανὰς ὁ Διάβολος ἐπευβεί, τὰς κατὰ τὴν εἰρκτὴν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ χωρίῳ συγκλείσεις, καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν, ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα, καὶ τὰς λοιπὰς αἰκίας, ὅσας εἴωθασιν ὀργιζόμενοι ὑπουργοὶ, καὶ ταῦτα Διαβόλου πλήρεις, διατιθέναι τοὺς ἐγκλειομένους, ὥστε ἀποπνιγῆναι τοὺς πλείστους ἐν τῇ εἰρκτῇ, ὅσους γε ὁ Κύριος οὕτως ἐξέλθειν ἠθέλησεν, ἐπιδεικνύων τὴν αὐτοῦ δόξαν.

Cf. vi. 39.

Οἱ μὲν γὰρ βασανισθέντες πικρῶς, ὥστε δοκεῖν μηδὲ τῆς πάσης θεραπείας τυχόντας ἔτι ζῆσαι δύνασθαι, παρέμενον ἐν τῇ εἰρκτῇ, ἔρημοι μὲν τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιμελείας, ἀναρρωνύμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου καὶ ἐνδυναμούμενοι

204 καὶ σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ τοὺς λοιποὺς παρορμῶντες καὶ παραμυθούμενοι. Οἱ δὲ νεαροὶ καὶ ἄρτι συνειλημμένοι, ὧν μὴ προκατήκιστο τὰ σώματα, τὸ βᾶρος οὐκ ἔφερον τῆς συγκλείσεως, ἀλλ' ἔνδον ἐναπέθνησκον. Ὁ δὲ μακάριος Ποθεινός, ὁ τὴν διακονίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Λουγδούνῳ πεπιστευμένος, ὑπὲρ τὰ ἐνεήκοντα ἔτη τῆς ἡλικίας γεγονῶς, καὶ πάνυ ἀσθενῆς τῷ σώματι, μόλις μὲν ἐμπνέων διὰ τὴν προκειμένην σωματικὴν ἀσθένειαν, ὑπὸ δὲ προθυμίας πνεύματος ἀναρρωνύμενος διὰ τὴν ἐγκειμένην τῆς μαρτυρίας ἐπιθυμίαν, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ βῆμα ἐσύρετο, τοῦ μὲν σώματος καὶ ὑπὸ τοῦ

Cf. iii. 36.

γῆρας καὶ ὑπὸ τῆς νόσου λελυμένου, τηρουμένης δὲ τῆς ψυχῆς ἐν αὐτῷ, ἵνα δι' αὐτῆς Χριστὸς θριαμβεύσῃ. Ὅς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ βῆμα κομισθεὶς, παραπεμπόντων αὐτὸν τῶν πολιτικῶν ἐξουσιῶν, καὶ παντὸς τοῦ πλήθους, ἐπιβοήσεις παντοίας ποιουμένων, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ, ἀπεδίδου τὴν καλὴν μαρτυρίαν. Ἀνεταζόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, τίς εἶη Χριστιανῶν ὁ Θεὸς, ἔφη, 'Ἐὰν ἦς ἄξιος, γνώσῃ.' Ἐντεῦθεν δὲ ἀφειδῶς ἐσύρετο, καὶ ποικίλας ἔπασχε πληγὰς, τῶν μὲν σύνεγγυς χερσὶ καὶ ποσὶν ἐνυβριζόντων παντοίως, μηδὲ τὴν ἡλικίαν αἰδουμένων αὐτοῦ, τῶν δὲ μακρὰν, ὁ μετὰ χεῖρας ἕκαστος εἶχεν, εἰς αὐτὸν ἀκοντιζόντων, πάντων δὲ ἡγουμένων μεγάλως πλημμελεῖν καὶ ἀσεβεῖν, εἴ τις ἀπολειφθεῖ τῆς εἰς αὐτὸν ἀσελγείας· καὶ γὰρ τοὺς θεοὺς ἑαυτῶν ᾤοντο οὕτως ἐκδικήσειν.

Καὶ μόγις ἐμπνέων ἐρρίφη εἰς τὴν εἰρκτὴν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέψυξεν. Ἐνταῦθα δὴ μεγάλη τις οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ἐγίνετο, καὶ ἕλεος ἀμέτρητον ἀνεφαίνετο Ἰησοῦ, σπανίως μὲν ἐν τῇ ἀδελφότητι γεγονὸς, μὴ ἀπολειπόμενον δὲ τῆς τέχνης τοῦ Χριστοῦ. Οἱ γὰρ κατὰ τὴν πρώτην σύλληψιν ἔξαρτοι γενόμενοι συνεκλείοντο καὶ αὐτοὶ καὶ μετέιχον τῶν δεινῶν (οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ὄφελος τι αὐτοῖς ἢ ἐξάρνησις ἐγίνετο) ἀλλ' οἱ μὲν ὁμολογούντες ὃ καὶ ἦσαν, συνεκλείοντο ὡς Χριστιανοί, μηδεμίαν ἄλλης Cf. iii. 33; iv. 17. αἰτίας αὐτοῖς ἐπιφερομένης· οὗτοι δὲ λοιπὸν ὡς ἀνδροφόνοι καὶ μιαιοκατείχοντο, διπλότερον παρὰ τοὺς λοιποὺς κολαζόμενοι. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἐπεκούφιζεν ἡ χαρὰ τῆς μαρτυρίας, καὶ ἡ ἐλπίς τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Πατρικόν· τούτους δὲ τὸ συνειδὸς μεγάλως ἐτιμωρεῖτο, ὥστε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἅπασι κατὰ τὰς παρόδους διαδήλους τὰς ὕψεις αὐτῶν εἶναι. Οἱ μὲν γὰρ ἰλαροὶ προήεσαν, 205 δόξης καὶ χάριτος πολλῆς ταῖς ὕψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης, ὥστε καὶ τὰ δεσμά κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφη κεκοσμημένη ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις, τὴν 'εὐωδίαν' ὀδωδότες ἅμα τὴν *Χρισ- 2 Cor. ii. 15. τῷ, ὥστε εἰνοῦς δόξει καὶ μύρω κοσμικῷ κεχρίσθαι αὐτούς· οἱ δὲ, κατηφέεις καὶ ταπεινοὶ καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλευσι, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγενεῖς καὶ ἄνανδροι, ἀνδροφόνων μὲν ἐγκλήματα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον καὶ ἔνδοξον καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. Ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες ἐστηρίχθησαν, καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὁμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ.

Τούτοις μεταξὺ τινα ἐπειπόντες, αἰθῖς ἐπιφέρουσι·

Μετὰ ταῦτα δὴ λοιπὸν εἰς πᾶν εἶδος διηρεῖτο τὰ μαρτύρια τῆς ἐξόδου αὐτῶν. Ἐκ διαφόρων γὰρ χρωμάτων καὶ παντοίων ἀνθῶν ἕνα πλέξαντες στέφανον, προσήνεγκαν τῷ Πατρί. Ἐχρῆν γοῦν τοὺς γενναίους ἀθλητὰς, ποικίλον ὑπομείναντας ἀγῶνα καὶ μεγάλως νικήσαντας, ἀπολαβεῖν τὸν μέγαν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον. Ὁ μὲν οὖν Μάτουρος καὶ ὁ Σάγκτος καὶ ἡ Βλανδίνα καὶ Ἄτταλος ἦγοντο ἐπὶ τὰ θηρία εἰς τὸ δημόσιον, καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἐθνῶν τῆς ἀπανθρωπίας θέαμα, ἐπίτηδες τῆς τῶν θηριομαχιῶν ἡμέρας διὰ τοὺς ἡμετέρους διδομένης. Καὶ ὁ μὲν Μάτουρος καὶ ὁ Σάγκτος αἰθῖς διήεσαν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ διὰ πάσης κολάσεως, ὡς μηδὲν ὄλως προ- 206 πεπονθότες, μᾶλλον δὲ ὡς διὰ πλειόνων ἤδη κλήρων ἐκβεβιακότες τὸν ἀντίπαλον, καὶ περὶ τοῦ στεφάνου αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, ὑπέφερον πάλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστίγων τὰς ἐκέισε εἰθισμένας, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν θηρίων ἐλκθημοὺς, καὶ πάνθ' ὅσα μαινόμενος ὁ δῆμος ἄλλοι ἀλλαχόθεν ἐπεβόων καὶ ἐπεκελεύοντο, ἐπὶ πᾶσι τὴν σιδηρᾶν καθέδραν, ἐφ' ἧς τηγαυζόμενα τὰ Cf. 2. Macc. vii. 5. σώματα κνίσσης αὐτοῦ ἐνεφόρει. Οἱ δ' οὐδ' οὕτως ἔληγον, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον ἐξεμαίνοντο, βουλόμενοι νικῆσαι τὴν ἐκείνων ὑπομονήν. Καὶ οὐδ' ὡς παρὰ Σάγκτου ἑτερόν τι εἰσήκουσαν, παρ' ἣν ἀπ' ἀρχῆς εἰθιστο λέγειν τῆς ὁμολογίας φωνήν. Οὗτοι μὲν οὖν, δι' ἀγῶνος μεγάλου ἐπιπολὺν παραμενούσης αὐτῶν τῆς ψυχῆς, τοῦσχατον ἐτίθησαν, διὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης,

ἀντὶ πάσης τῆς ἐν τοῖς μονομαχίαις ποικιλίας, αὐτοὶ θέαμα γενόμενοι τῷ κόσμῳ. Ἡ δὲ Βλαδῖνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προῦκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων· ἢ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι κρεμαμένη, διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς, πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει, βλέπόντων αὐτῶν ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς διὰ τῆς ἀδελφῆς τὸν ὑπὲρ αὐτῶν Ἐσταυρωμένον, ἵνα πείσῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ δόξης παθὼν τὴν κοινωνίαν αἰεὶ ἔχει μετὰ τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Καὶ μηδενὸς ἀψαμένου τότε τῶν θηρίων αὐτῆς, καθαιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀνελήφθη πάλιν εἰς τὴν εἰρκτῆν, εἰς ἄλλον ἀγῶνα τηρουμένη, ἵνα διὰ πλειόνων γυμνασμάτων νικήσασα τῷ μὲν σκολιῷ ὄφει ἀπαραιτήτον ποιῆσῃ τὴν καταδίκην, προτρέψῃται δὲ τοὺς ἀδελφούς ἢ μικρὰ καὶ ἀσθενῆς καὶ εὐκαταφρόνητος, μέγαν καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητὴν Χριστὸν ἐνδεδυμένη, διὰ πολλῶν κλήρων ἐκβιάσασα τὸν ἀντικείμενον, καὶ δι' ἀγῶνος τὸν τῆς ἀφθαρσίας στεφασμένη στέφανον. Ὁ δὲ Ἀτταλὸς καὶ αὐτὸς μεγάλως ἐξαιτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ὄχλου, (καὶ γὰρ ἦν ὀνομαστός), ἔτοιμος εἰσῆλθεν ἀγωνιστῆς διὰ τὸ εὐσυνείδητον, ἐπειδὴ γησιῶς ἐν τῇ Χριστιανῇ συντάξει γεγυμνασμένος ἦν, καὶ αἰεὶ μάρτυς ἐγεγόνηε παρ' ἡμῖν ἀληθείας. Καὶ περι-
207 αχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου, πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν ᾧ ἐγγράπτο Ῥωμαῖστὶ, Ὁὗτός ἐστιν Ἀτταλὸς ὁ Χριστιανός, καὶ τοῦ δήμου σφόδρα σφριγώντος ἐπ' αὐτῷ, μαθὼν ὁ ἡγεμὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀναληφθῆναι μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῇ εἰρκτῇ ὄντων, περὶ ὧν ἐπέ-
στειλε τῷ Καίσαρι, καὶ περιέμενε τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀπ' ἐκείνου. Ὁ δὲ διαμέσου καιρὸς οὐκ ἄργος αὐτοῖς οὐδὲ ἄκαρπος ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπο-
μουῆς αὐτῶν τὸ ἀμέτρητον ἔλεος ἀνεφαίνετο Χριστοῦ. Διὰ γὰρ τῶν ζώντων ἐξωποιοῦντο τὰ νεκρά, καὶ μάρτυρες τοῖς μὴ μάρτυσιν ἐχαρίζοντο. Καὶ ἐνεγένετο πολλὴ χαρὰ τῇ παρθένῳ μητρὶ, οὗς ὡς νεκροὺς ἐξέτρωσε, τούτους ζώντας ἀπολαμβάνουσα. Δι' ἐκείνων γὰρ οἱ πλείους τῶν ἡρνημένων ἀνε-
μετροῦντο καὶ ἀνεκίσκοντο καὶ ἀνεζωπυροῦντο, καὶ ἐμάνθανον ὁμολογεῖν, καὶ ζῶντες ἦδη καὶ τετονωμένοι προσήεσαν τῷ βήματι, ἐγγλυκαίνοντος τοῦ τὸν μὲν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ μὴ βουλομένου, ἐπὶ δὲ τὴν μετάνοιαν χρῆστενομένου Θεοῦ, ἵνα καὶ πάλιν ἐπερωτηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμῶνος.
208 Ἐπιστείλαντος γὰρ τοῦ Καίσαρος τοὺς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι, εἰ δὲ τινες ἀρνούντο, τούτους ἀπολυθῆναι, τῆς ἐνθάδε πανηγύρεως (ἔστι δὲ αὕτη πολυ-
άνθρωπος ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνεργησάντων εἰς αὐτήν) ἀρχομένης συν-
εστάναι, ἀνήγειν ἐπὶ τὸ βῆμα θεατρίζων τοὺς μακαρίους, καὶ ἐμπομπέων τοῖς ὄχλοις. Διὸ καὶ πάλιν ἀνήταξε, καὶ ὅσοι μὲν ἐδόκου πολιτείαν Ῥω-
μαίων ἐσχηκέναι, τούτων ἀπέτεμε τὰς κεφαλὰς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔπεμπε εἰς θηρία. Ἐδοξάζετο δὲ μεγάλως ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῖς πρότερον ἀρνησα-
μένοις, τότε παρὰ τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπόνοιαν ὁμολογοῦσι. Καὶ γὰρ ἰδίᾳ
208 οὗτοι ἀνητάζοντο, ὡς δῆθεν ἀπολυθησόμενοι. Καὶ ὁμολογοῦντες προσετί-
θεντο τῷ τῶν μαρτύρων κλήρῳ· ἔμειναν δὲ ἔξω, οἱ μὴδὲ ἴχνος πάποτε πίστεως, μηδὲ αἰσθησιν ἐνδύματος νυμφικοῦ, μηδὲ ἔννοιαν φόβου Θεοῦ στυόντες, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν βλασφημοῦντες τὴν ὁδόν, τουτέστιν οἱ υἱοὶ τῆς ἀπωλείας. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τῇ ἐκκλησίᾳ προσε-

Cf. Heb. xi.
35.

Matt. xxii.
31.

τέθησαν· ὧν καὶ ἀνεταζομένων, Ἀλέξανδρός τις, Φρύξ μὲν τὸ γένος, ἱατρὸς δὲ τὴν ἐπιστήμην, πολλοὺς ἔτεσιν ἐν ταῖς Γαλλίαις διατριψάς, καὶ γνωστὸς σχεδὸν πᾶσι διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ παρρησίαν τοῦ λόγου, (ἦν γὰρ καὶ οὐκ ἄμοιρος ἀποστολικοῦ χαρίσματος,) παρεστὼς τῷ βήματι, καὶ νεύματι προτρέπων αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁμολογίαν, φανερός ἦν τοῖς περιεστηκόσι τὸ βῆμα ὡσπερ ὠδίων. Ἀγανακτήσαντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῷ τοῦς πρότερον ἠρνημένους αὐθις ὁμολογεῖν, κατεβόησαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἐκείνου τοῦτο ποιούντος. Καὶ ἐπιστήσαντος τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀνετάσαντος αὐτὸν, ὅστις εἶη, τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι Ἐπισημῶν, ἐν ὄργῃ γενόμενος, κατέκρινεν αὐτὸν πρὸς θηρία· καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰσῆλθε μετὰ καὶ τοῦ Ἀττάλου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀττάλον τῷ ὄχλῳ χαριζόμενος ὁ ἡγεμὼν ἐξέδωκε πάλιν πρὸς θηρία. Οἱ καὶ διὰ πάντων διελθόντες τῶν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ πρὸς κόλασιν ἐξευρημένων ὀργάνων, καὶ μέγιστον ὑπομειναντες ἀγῶνα, τοῦσχατον ἐτύθησαν καὶ αὐτοί· τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου μήτε στενάξαντος μήτε γρυξάντος τι ὄλως, ἀλλὰ κατὰ καρδίαν ὁμιλοῦντος τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ Ἀττάλος ὅποτε ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπετέθη καθέδρας καὶ περιεκαίετο, ἡνίκα ἡ ἀπὸ τοῦ σωματίου κνίσσα ἀνεφέρετο, ἔφη πρὸς τὸ πλῆθος 209 τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ, Ἰδοῦ, τοῦτό ἐστιν ἀνθρώπου ἐσθίειν, ὃ ποιεῖτε ὑμεῖς· ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀνθρώπους ἐσθίομεν, οὔθ' ἕτερόν τι πονηρὸν πράσσομεν. Ἐπερωτώμενος δὲ τί ὄνομα ἔχει ὁ Θεός, ἀπεκρίθη, Ὁ Θεός ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἄνθρωπος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τῇ ἐσχάτῃ λοιπὸν ἡμέρᾳ τῶν μονομαχιῶν, ἡ Βλανδίνα πάλιν εἰσεκομίζετο μετὰ καὶ Ποντικοῦ παιδαρίου ὡς πεντεκαίδεκα ἐτῶν. Οἱ καὶ καθημέραν εἰσῆγοντο πρὸς τὸ βλέπειν τὴν τῶν λοιπῶν κόλασιν, καὶ ἠναγκάζοντο ὁμύναι κατὰ τῶν εἰδῶλων αὐτῶν. Καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν εὐσταθῶς καὶ ἐξουθενεῖν αὐτοὺς, ἠγριώθη πρὸς αὐτοὺς τὸ πλῆθος, ὡς μήτε τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς οἰκτεῖται, μήτε τὸ γύναιον αἰδεσθήναι. Πρὸς πάντα δὲ τὰ δεινὰ παρέβαλλον αὐτοὺς, καὶ διὰ πάσης ἐν κύκλῳ διῆγον κολάσεως, ἐπαλλήλως ἀναγκάζοντες ὁμοῖα, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι τοῦτο πράξαι· ὁ μὲν γὰρ Ποντικὸς ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς παρωρμημένος, ὡς καὶ τὰ ἔθνη βλέπειν ὅτι ἐκείνη ἦν προτρεπομένη καὶ στηρίζουσα αὐτὸν, πᾶσαν κόλασιν γενναίως ὑπομείνας, ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. Ἡ δὲ μακαρία Βλανδίνα πάντων ἐσχάτη, καθάπερ μήτηρ εὐγενῆς παρορμήσασα τὰ τέκνα καὶ υἰκηφόρους προπέμφασα πρὸς τὸν Βασιλέα, ἀναμετρομένη καὶ αὐτὴ πάντα τὰ τῶν παιδῶν ἀγωνίσματα, ἔσπευδε πρὸς αὐτοὺς χαίρουσα καὶ ἀγαλλιωμένη ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, ὡς εἰς νυμφικὸν δεῖπνον κεκλη- Cf. Rev. xix. μένη, ἀλλὰ μὴ πρὸς θηρία βεβλημένη. Καὶ μετὰ τὰς μαστιγὰς, μετὰ τὰ 9 θηρία, μετὰ τὸ τήγανον, τοῦσχατον εἰς γύργαθον βληθεῖσα, ταύρῳ παρεβλήθη· καὶ ἰκανῶς ἀναβληθεῖσα πρὸς τοῦ ζῶου, μηδὲ ἀίσθησεν ἕτι τῶν συμβαινόντων ἔχουσα διὰ τὴν ἐλπίδα καὶ ἐποχὴν τῶν πεπιστευμένων καὶ ὁμίλιαν πρὸς Χριστὸν, ἐτύθη καὶ αὐτὴ, καὶ αὐτῶν ὁμολογούντων τῶν ἐθνῶν ὅτι μηδὲ πώποτε παρ' αὐτοῖς γυνὴ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν. Ἄλλ' οὐδ' οὕτως κόρον ἐλάμβανεν αὐτῶν ἡ μαρτύριον καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀγίους ὁμότης. Ἐπὶ γὰρ ἀγρίου θηρὸς ἄγρια καὶ βάρβαρα φύλα παραχθέντα δυσπαύστως εἶχε, καὶ ἄλλην ἰδίαν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἐλάμβανεν ἡ ὑβρις αὐτῶν. 210

Rev. xxii. 11.

Cf. Mart.
Pal. 9.

Τὸ γὰρ νενικῆσθαι αὐτοὺς οὐκ ἔδυσώπει, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀνθρώπινον ἐπιλογισμόν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξέκαεν αὐτῶν τὴν ὄργην καθάπερ θηρίου, καὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦ δήμου τὸ ὅμοιον εἰς ἡμᾶς ἀδίκως ἐπιδεικνυμένων μίσος· ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, 'Ὁ ἄνομος ἀνομησάτω ἔτι, καὶ ὁ δίκαιος δικαιοθῆτω ἔτι.' Καὶ γὰρ τοὺς ἐναποπνιγέντας ἐν τῇ εἰρκτῇ παρέβαλλον κυσίην, ἐπιμελῶς παραφυλάσσοντες νύκτωρ καὶ μεθήμεραν, μὴ κηδευθῆ τις ὑφ' ἡμῶν. Καὶ τότε δὴ προθέντες τὰ τε τῶν θηρίων, τὰ τε τοῦ πυρὸς λείψανα, πῆ' μὲν ἐσπαραγμένα, πῆ δὲ ἠνθρακευμένα, καὶ τῶν λοιπῶν τὰς κεφαλὰς σὺν τοῖς ἀποτμήμασι αὐτῶν ὡσαύτως ἀτάφους παρεφύλαττον μετὰ στρατιωτικῆς ἐπιμελείας ἡμέραις συχναῖς. Καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτοῖς, ζητοῦντές τινα περισσοτέραν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν λαβεῖν· οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπετώθαζον, μεγαλύνοντες ἅμα τὰ εἶδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσάπτοντες τὴν τούτων τιμωρίαν. Οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι, καὶ κατὰ ποσὸν συμπαθεῖν δοκοῦντες, ὠνείδιζον πολὺ λέγοντες, 'Ποῦ ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ τί αὐτοὺς ὤνησεν ἢ θρησκεία, ἣν καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν εἶλοντο ψυχῆς;' Καὶ τὰ μὲν ἀπ' ἐκείνων τοιαύτην εἶχε τὴν ποικιλίαν, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῳ καθειστήκει πένθει, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ σώματα κρίναι τῇ γῆ. Οὔτε γὰρ νύξ συνεβάλλετο ἡμῖν πρὸς τοῦτο, οὔτε ἀργύρια ἔπειθεν, οὔτε λιτανεῖα ἐδυσώπει, παντὶ δὲ τρόπῳ παρετήρουν, ὡς μέγα τι κερδανοῦντες εἰ μὴ τύχοιεν ταφῆς.

Τούτοις ἐξῆς μεθ' ἕτερα φασιν·

Τὰ οὖν σώματα τῶν μαρτύρων παντοίως παραδειγματισθέντα καὶ αἰθριασθέντα ἐπὶ ἡμέρας ἕξ, μετέπειτα καέντα καὶ αἰθαλωθέντα ὑπὸ τῶν ἀνόμων κατεσαρώθη εἰς τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν πλησίον παραρρέοντα, ὅπως μηδὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι. Καὶ ταῦτ' ἔπραττον, ὡς δυνάμενοι νικῆσαι τὸν Θεόν, καὶ ἀφελῆσθαι αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν, 'ἵνα,' ὡς ἔλεγον ἐκείνοι, 'μηδὲ ἐλπίδα σχῶσιν ἀναστάσεως, ἐφ' ἣ πεποιθότες ξένην τινὰ καὶ καινὴν ἡμῖν εἰσάγουσι θρησκείαν, καὶ καταφρονοῦσι τῶν δειῶν, ἔτοιμοι καὶ μετὰ χαρᾶς ἦκοντες ἐπὶ τὸν θάνατον· νῦν ἴδωμεν εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελεῖσθαι ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν.'

Cf. Matt.
xix. 28.

Ὡς οἱ θεοφιλεῖς μάρτυρες τοὺς ἐν τῷ διωγμῷ διαπεπτωκότας ἐθεράπευον δεξιούμενοι.

Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν δεδηλωμένον αὐτοκράτορα ταῖς Χριστοῦ συμβέβηκεν ἐκκλησίαις, ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις ἐνηργημένα εἰκότι λογισμῷ στοχάζεσθαι πάρεστι. Ἄξιον τούτοις ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυνάψαι γραφῆς λέξεις

έτέρας, δι' ὧν τὸ ἐπιεικὲς καὶ φιλόανθρωπον τῶν δεδηλωμένων μαρτύρων ἀναγέγραπται τούτοις αὐτοῖς τοῖς ῥήμασιν·

Οἱ καὶ ἐπὶ τοσούτον ζηλωταὶ καὶ μιμηταὶ Χριστοῦ ἐγένοντο, 'ὃς ἐν Phil. ii. 6. μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·' ὥστε ἐν τοιαύτῃ δόξῃ ὑπάρχοντες, καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δις, ἀλλὰ πολλάκις μαρτυρήσαντες, καὶ ἐκ θηρίων αὐθις ἀναληφθέντες, καὶ τὰ καυτήρια καὶ τοὺς μώλωπας καὶ τὰ τραύματα ἔχοντες περικείμενα, οὐτ' αὐτοῖς 'μάρτυρας' ἑαυτοὺς ἀνεκέρυττον, οὔτε μὴν ἡμῖν ἐπέτρεπον τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορευεῖν αὐτοὺς, ἀλλ' εἴποτε τις ἡμῶν δι' ἐπιστολῆς ἢ διὰ λόγου 'μάρτυρας' αὐτοὺς προσεῖπεν, ἐπέπλησσον πικρῶς. 'Ἡδέως γὰρ παρεχώρουσιν τὴν τῆς μαρτυρίας προσηγορίαν τῷ Χριστῷ, τῷ πιστῷ καὶ ἀληθινῷ μάρτυρι, καὶ πρω- Rev. i. 5. τοτόκῳ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ·' καὶ ἐπεμνήσκοντο τῶν ἐξεληλυθότων ἤδη μαρτύρων, καὶ ἔλεγον, 'Ἐκείνοι ἤδη μάρτυρες, οὓς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ Χριστοῦ ἤξιώσεν ἀναληφθῆναι, ἐπισφραγισμένοι αὐτῶν διὰ τῆς ἐξόδου τὴν μαρτυρίαν· ἡμεῖς δὲ ὁμολογοὶ μέτριοι καὶ ταπεινοί.' Καὶ μετὰ δακρύων παρεκάλουν τοὺς ἀδελφοὺς, δεόμενοι ἵνα ἐκτενεῖς εὐχαὶ γίνωνται πρὸς τὸ τελειωθῆναι αὐτοὺς. Καὶ τὴν μὲν δύναμιν τῆς μαρτυρίας ἔργῳ ἐπεδείκνυντο, πολλὴν παρρησίαν ἄγοντες πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὴν εὐγένειαν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀφοβίας καὶ ἀτρομίας φανεράν ἐποίουν, τὴν δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῶν 'μαρτύρων' προσηγορίαν παρητοῦντο, ἐμπεπλησμένοι φόβου Θεοῦ.

Καὶ αὐθις μετὰ βραχεία φασίν·

'Ἐταπεινουν ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἰκανῶς νῦν εἰσὶν 1 Pet. v. 6. ὑψωμένοι. Τότε δὲ πᾶσι μὲν ἀπελογοῦντο, κατηγοροῦν δὲ οὐδενός· ἔλουν μὲν ἅπαντας, ἐδέσμευον δὲ οὐδένα· καὶ ὑπὲρ τῶν τὰ δεινὰ διατιθέντων ἤσυχοντο, καθάπερ Στέφανος ὁ τέλειος μάρτυς, 'Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς Acts vii. 60. τὴν ἁμαρτίαν ταύτην.' Εἰ δ' ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ἐδέετο, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν;

212

Καὶ αὐθις φασὶ μεθ' ἕτερα·

Οὗτος γὰρ καὶ μέγιστος αὐτοῖς πρὸς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐγένετο, διὰ τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης, ἵνα ἀποπνιχθεῖς ὁ θῆρ, οὓς πρότερον ᾄετο καταπεπωκῆναι, ζώντας ἐξεμέση. Οὐ γὰρ ἔλαβον καύχημα κατὰ τῶν πεπτωκότων, ἀλλ' ἐν οἷς ἐπλεύναζον αὐτοῖς, τοῦτο τοῖς ἐνδεεστέροις ἐπῆρκουν, μητρικὰ σπλάγχνα ἔχοντες, καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν ἐκχέοντες δάκρυα πρὸς τὸν πατέρα. Ζωὴν ἠτήσαντο, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς· ἦν καὶ συνεμερίσαντο τοῖς πλησίον. Κατὰ πάντων νικηφόροι πρὸς Θεὸν ἀπελθόντες, εἰρήνην ἀγαπήσαντες αἰεὶ, καὶ εἰρήνην ἡμῖν παρεγγυήσαντες, μετ' εἰρήνης ἐχώρησαν πρὸς Θεόν, μὴ καταλιπόντες πόνον τῇ μητρὶ, μηδὲ στάσιν καὶ πόλεμον τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ χαρὰν καὶ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην.

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς τῶν μακαρίων ἐκείνων πρὸς τοὺς παραπεπτωκότας τῶν ἀδελφῶν στοργῆς, ὠφελίμως προσκείσθω, τῆς

ἀπανθρώπου καὶ ἀνηλεοῦς ἕνεκα διαθέσεως, τῶν μεταταῦτα ἀφειδῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσι προσευηγεμένων.

CAP. III.

Ἅποια τῷ μάρτυρι Ἀττάλῳ δι' ὄνειρου γέγονεν ἐπιφάνεια.

Ἡ δ' αὐτὴ τῶν προειρημένων μαρτύρων γραφὴ καὶ ἄλλην τινα μνήμης ἀξίαν ἱστορίαν περιέχει, ἣν καὶ οὐδεὶς ἂν γένοιτο φθόνος, μὴ οὐχὶ τῶν ἐντευξομένων εἰς γνώσιν προσθεῖναι. Ἐχει δὲ οὕτως. Ἀλκιβιάδου γάρ τινος ἐξ αὐτῶν, πάνν ἀύχημ-
 ρὸν βιοῦντος βίον, καὶ μηδενὸς ὄλως τὸ πρότερον μεταλαμβά-
 νοντος, ἀλλ' ἡ ἄρτω μόνῳ καὶ ὕδατι χρωμένον, πειρωμένου τε
 καὶ ἐν τῇ εἴρκτῃ οὕτω διάγειν, Ἀττάλῳ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα
 δὲ ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ ἦνυσεν, ἀπεκαλύφθη ὅτι μὴ καλῶς ποιοίη
 ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς κτίσμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλ-
 λοις τύπον σκανδάλου ὑπολειπόμενος. Πεισθεὶς δὲ ὁ Ἀλκι-
 βιάδης πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, καὶ ἠὺχαρίσται τῷ Θεῷ.
 Οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι χάριτος Θεοῦ ἦσαν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ
 Ἅγιον ἦν σύμβουλον αὐτοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ὧδὶ ἐχέτω. Τῶν
 δ' ἀμφὶ τὸν Μουτανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεόδοτον, περὶ τὴν
 Φρυγίαν ἄρτι τότε πρῶτον τὴν περὶ τοῦ προφητεύειν ὑπόληψιν
 παρὰ πολλοῖς ἐκφερομένων, (πλείσται γὰρ οὖν καὶ ἄλλαι παρα-
 δοξοποιῖται τοῦ θεοῦ χαρίσματος, εἰσέτι τότε κατὰ διαφόρους
 213 ἐκκλησίας ἐκτελούμεναι, πίστιν παρὰ πολλοῖς τοῦ κἀκείνους
 προφητεύειν παρῆχον,) καὶ δὴ διαφωνίας ὑπαρχούσης περὶ τῶν
 δεδηλωμένων, αὐθις οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἰδίαν
 κρίσιν καὶ περὶ τούτων εὐλαβῆ καὶ ὀρθοδοξοτάτην ὑποτάττου-
 σιν, ἐκθέμενοι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς τελειωθέντων μαρτύρων
 διαφόρους ἐπιστολὰς, ἃς ἐν δεσμοῖς ἔτι ὑπάρχοντες τοῖς ἐπ'
 Ἀσίας καὶ Φρυγίας ἀδελφοῖς διεχάραξαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
 Ἐλευθέρῳ τῷ τότε Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, τῆς τῶν ἐκκλησιῶν
 εἰρήνης ἕνεκα πρεσβεύοντες.

CAP. IV.

Ὅπως οἱ μάρτυρες τὸν Εἰρηναῖον δι' ἐπιστολῆς παρετίθεντο.

Οἱ δ' αὐτοὶ μάρτυρες καὶ τὸν Εἰρηναῖον πρεσβύτερον ἤδη
τότ' ὄντα τῆς ἐν Λουγδούνῳ παροικίας τῷ δηλωθέντι κατὰ 214
ῥώμην ἐπισκόπῳ συνίστων, πλείστα τῷ ἀνδρὶ μαρτυροῦντες,
ὡς αἱ τοῦτου ἔχουσαι τὸν τρόπον δηλοῦσι φωναί·

Χαίρειν ἐν Θεῷ σε ἐν πᾶσιν εὐχόμεθα καὶ αἰεὶ, πάτερ Ἐλεύθερε.
Ταῦτά σοι τὰ γράμματα προετρεψάμεθα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ κοινῶν
Εἰρηναῖον διακομίσαι, καὶ παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραθέσει,
ζηλωτὴν ὄντα τῆς διαθήκης Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ἤδειμεν τόπον τινὲ δικαιο-
σύνην περιποιεῖσθαι, ὡς πρεσβύτερον ἐκκλησίας ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, ἐν
πρώτοις ἂν παρεθέμεθα.

Τί δεῖ καταλέγειν τὸν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ τῶν μαρτύ-
ρων κατάλογον, ἰδίᾳ μὲν τῶν ἀποτμήσει κεφαλῆς τετελειω-
μένων, ἰδίᾳ δὲ τῶν θηρσὶν εἰς βορὰν παραβεβλημένων, καὶ
ἀθθῖς τῶν ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς κεκοιμημένων, τὸν τε ἀριθμὸν τῶν
εἰσέτι τότε περιόντων ὁμολογητῶν; Ὅτῳ γὰρ φίλον, καὶ
ταῦτα ῥάδιον πληρέστατα διαγνῶναι, μετὰ χεῖρας ἀναλαβόντι
τὸ σύγγραμμα, ὃ καὶ αὐτὸ τῇ τῶν μαρτυρίων συναγωγῇ πρὸς
ἡμῶν, ὡς γοῦν ἔφην, κατείλεκται. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἐπ' Ἄντω-
νίου τοιαῦτα.

CAP. V.

Ὡς Μάρκῳ Αὐρηλίῳ Καίσαρι ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς οὐρανόθεν ὁ
Θεὸς ἐπακούσας ὑέτισεν.

Τούτου δὴ ἀδελφὸν Μάρκον Αὐρήλιον Καίσαρα λόγος ἔχει,
Γερμανοῖς καὶ Σαρμάταις ἀντιπαραταπτόμενον μάχῃ, δίψῃ πιε-
ζομένης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς, ἐν ἀμηχανίᾳ γενέσθαι, τοὺς δὲ ἐπὶ 215
τῆς Μελιτινῆς οὕτω καλουμένης λεγεῶνος στρατιώτας, διὰ
πίστεως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο συνεστῶσης, ἐν τῇ πρὸς τοὺς
πολεμίους παρατάξει γόνυ θέντας ἐπὶ γῆν, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἡμῶν
τῶν εὐχῶν ἔθος, ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἰκεσίας τραπέσθαι.
Παραδόξου δὲ τοῖς πολεμίοις τοῦ τοιοῦτου δὴ θεάματος φανέν-
τος, ἄλλο τι λόγος ἔχει παραδοξότερον ἐπικαταλαβεῖν αὐτίκα·

σκηπτὸν μὲν εἰς φυγὴν καὶ ἀπώλειαν συνελαύνοντα τοὺς πολεμίους, ὄμβρον δὲ ἐπὶ τὴν τῶν τὸ θείου παρακεκληκότων στρατιάν, πᾶσαν αὐτὴν ἐκ τοῦ δόψους μέλλουσαν ὕσον οὐπω διαφθάρησεσθαι, ἀνακτώμενον. Ἡ δὲ ἱστορία φέρεται μὲν καὶ παρὰ τοῖς πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου συγγραφεῦσιν, οἷς μέλου γέγονε τῆς κατὰ τοὺς δηλουμένους γραφῆς· δεδήλωται δὲ καὶ πρὸς τῶν ἡμετέρων. Ἄλλὰ τοῖς μὲν ἕξωθεν ἱστορικοῖς, ἅτε τῆς πίστεως ἀνοικείοις, τέθειται μὲν τὸ παράδοξον, οὐ μὴν καὶ ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς τοῦτο ὠμολογήθη γεγονέναι· τοῖς δὲ γε ἡμετέροις, ἅτε ἀληθείας φίλοις, ἀπλῶ καὶ ἀκακοῆθει τρόπῳ τὸ πραχθὲν παραδέδοται. Τούτων δ' ἂν εἴη καὶ Ἀπολιναρίου, ἐξ ἐκείνου φήσας τὴν δι' εὐχῆς τὸ παράδοξον πεποιηκυῖαν λεγεῶνα οἰκείαν τῷ γεγονότι πρὸς τοῦ βασιλέως εἰληφέναι προσηγορίαν, 'Κεραυνοβόλου' τῇ Ῥωμαίων ἐπικληθείσαν φωνῇ.

- 216 Μάρτυς δὲ τούτων γένοιτ' ἂν ἀξιόχρεως ὁ Τερτυλλιανὸς, τῇ Ῥωμαϊκῇ συγκλήτῳ προσφωνήσας ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογίαν, ἧς καὶ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν, τὴν τε ἱστορίαν βεβαιῶν σὺν ἀποδείξει μείζουσι καὶ ἐναργεστέρα. Γράφει δ' οὖν καὶ αὐτὸς λέγων, Μάρκου τοῦ συνετωτάτου βασιλέως ἐπιστολὰς εἰσέτι νῦν φέρεσθαι, ἐν αἷς αὐτὸς μαρτυρεῖ ἐν Γερμανίᾳ ὕδατος ἀπορία μέλλοντα αὐτοῦ τὸν στρατὸν διαφθεῖρεσθαι, ταῖς τῶν Χριστιανῶν εὐχαῖς σεσῶσθαι. Τοῦτον δὲ φησι καὶ θάνατον ἀπειλήσαι τοῖς κατηγορεῖν ἡμῶν ἐπιχειροῦσιν. Οἷς ὁ δηλωθεὶς ἀνὴρ καὶ ταῦτα προσεπιλέγει·

Ποταποὶ οὖν οἱ νόμοι οὗτοι οἷς καθ' ἡμῶν μόνων ἔπονται ἀσεβεῖς, ἄδικοι, ὠμοί; οὓς οὔτε Οὔεσπασιανὸς ἐφύλαξε, καίτοι γε Ἰουδαίους νικήσας· οὓς Τραϊανὸς ἐκ μέρους ἐξουθένησε, κωλύων ἐπιζητεῖσθαι Χριστιανούς· οὓς οὔτε Ἀδριανὸς, καίτοι γε πάντα τὰ περιέργα πολυπραγμονῶν, οὔτε ὁ Εὐσεβῆς ἐπικληθεὶς ἐπεκύρωσεν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὅπη τις ἐθέλη, τιθέσθω· μετίωμεν δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ἐξῆς ἀκολουθίαν. Ποθεινοῦ δὴ ἐφ' ὅλοις τῆς ζωῆς ἔτεσιν ἐνευήκουτα σὺν τοῖς ἐπὶ Γαλλίας μαρτυρήσασιν τελειωθέντος, Εἰρηναῖος τῆς κατὰ Λούγδουνον ἧς ὁ Ποθεινὸς ἠγάγετο παροικίας τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. Πολυκάρπου δὲ τούτου ἀκουστὴν γενέσθαι κατὰ τὴν νέαν ἐμανθάνομεν ἡλικίαν. Οὗτος τῶν ἐπὶ Ῥώμης τὴν διαδοχὴν ἐπισκόπων ἐν τρίτῃ συντάξει

τῶν 'πρὸς τὰς Αἱρέσεις' παραθέμενος, εἰς 'Ελευθέρον, οὗ τὰ 217
κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῖν ἐξετάζεται, ὡς ἂν δὴ κατ' αὐτὸν σπου-
δαζομένης αὐτῷ τῆς γραφῆς, τὸν κατάλογον Ἰσθησι, γράφων
ᾧδε.

CAP. VI.

Τῶν ἐπὶ 'Ρώμης ἐπισκοπευσάντων κατάλογος.

Θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν Iren. iii. 3. 3.
ἐκκλησίαν, Δίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν. Τούτου τοῦ
Δίνου Παῦλος ἐν ταῖς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολαῖς μέμνηται, διαδέχεται δὲ ■ Tim. iv. 21.
αὐτὸν 'Ανέγκλητος. Μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν
ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ ἑωρακὸς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους,
καὶ συμβεβληκὸς αὐτοῖς, καὶ ἔτι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων καὶ
τὴν παράδοσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, οὗ μόνος, ἔτι γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο
τότε ὑπὸ τῶν ἀποστόλων δεδιδαγμένοι. "Ἐπὶ τούτου οὖν τοῦ Κλήμεντος
στάσεως οὐκ ὀλίγῃς τοῖς ἐν Κορίνθῳ γενομένῃς ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν ἡ ἐν Supr. iii. 16.
'Ρώμῃ ἐκκλησία ἰκανωτάτην γραφὴν τοῖς Κορινθίοις, εἰς εἰρήνην συμβιβάζ-
ουσα αὐτοὺς, καὶ ἀνανεοῦσα τὴν πίστιν αὐτῶν, καὶ ἦν νεωστὶ ἀπὸ τῶν
ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει.

Καὶ μετὰ βραχέα φησί·

Τὸν δὲ Κλήμεντα τοῦτον διαδέχεται Εὐάρεστος, καὶ τὸν Εὐάρεστον
'Αλέξανδρος. Εἴθ' οὕτως ἔκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθίσταται Ξύστος.
Μετὰ δὲ τοῦτον Τελεσφόρος, ὃς καὶ ἐνδόξως ἐμαρτύρησεν' ἔπειτα Ὑγίνος,
εἶτα Πίος, μεθ' ὃν Ἀνίκητος. Διαδεξαμένου τὸν Ἀνίκητον Σωτήρος, νῦν
δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κλῆρον
'Ελευθέρος. Τῇ αὐτῇ τάξει καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ ἢ τε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήνηκεν εἰς
ἡμᾶς.

CAP. VII.

'Ὡς καὶ μέχρι τῶν τότε καιρῶν διὰ τῶν πιστῶν δυνάμεις ἐνηργοῦντο
παράδοξοι.

Ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος, ἀκολουθῶς ταῖς προδιεξοδευθείσαις ἡμῖν
ὑπογράφας ἱστορίαις, ἐν οἷς ἐπέγραφε πέντε οὔσι τὸν ἀριθμὸν,
'Ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς τῆς ψευδωνύμου Γνώσεως,' ἐν δευ-
τέρῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ὅτι δὴ καὶ εἰς αὐτὸν ὑποδείγματα
τῆς θείας καὶ παραδόξου δυνάμεως ἐν ἐκκλησίαις τισὶν ὑπολέ-
λειπτο, διὰ τούτων ἐπισημαίνεται λέγων·

Iren. ii. 31. 2. Τοσοῦτον δὲ ἀποδέουσι τοῦ νεκρὸν ἐγείρειν, καθὼς ὁ Κύριος ἤγειρε καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ προσευχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀδελφότητι πολλάκις, διὰ τὸ
218 ἀναγκάιον τῆς κατὰ τόπον ἐκκλησίας πάσης αἰτησαμένης μετὰ νηστείας καὶ λιτανείας πολλῆς, ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἐχαρίσθη ὁ ἄνθρωπος ταῖς εὐχαῖς τῶν ἁγίων.

Καὶ αὐθις φησὶ μεθ' ἕτερα·

Ib. 32. 4. Εἰ δὲ καὶ τὸν Κύριον φαντασιωδῶς τὰ τοιαῦτα πεποιηκέναι φήσουσιν, ἐπὶ τὰ προφητικὰ ἀνάγοντες αὐτοὺς, ἐξ αὐτῶν ἐπιδειξόμεν πάντα οὕτως περὶ αὐτοῦ καὶ προειρηθῆσαι καὶ γεγονέναι βεβαίως, καὶ αὐτὸν μόνον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ ἐν τῷ ἐκείνου ὀνόματι οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταί, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν, ἐπιτελοῦσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς ἕκαστος τὴν δωρεὰν εἴληφε παρ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ δαίμονας ἐλαύνουσι βεβαίως καὶ ἀληθῶς, ὥστε πολλάκις καὶ πιστεῖν αὐτοὺς ἐκείνους καθαρισθέντας ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ εἶναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ δὲ καὶ πρόγνωσιν ἔχουσι τῶν μελλόντων, καὶ ὄπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικὰς· ἄλλοι δὲ τοὺς κάμνοντας διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ἰδῶνται, καὶ ὑγιεῖς ἀποκαθιστᾶσιν. Ἦδη δὲ, καθὼς ἔφαμεν, καὶ νεκροὶ ἠγέρθησαν, καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῖν ἕτεσινα ἰκανοῖς. Καὶ τί γάρ; οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ ἐκκλησία παρὰ Θεοῦ λαβοῦσα, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἐκάστης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἔθνων ἐπιτελεῖ, μήτε ἐξαπατῶσά τινας, μήτε ἐξαργυριζομένη· ὡς γὰρ 'δωρεὰν' εἴληφε παρὰ Θεοῦ, δωρεὰν καὶ διακονεῖ.

Matt. x. 8.

Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ τόπῳ ὁ αὐτὸς γράφει·

Ib. v. 6. 1.

Καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προφητικὰ χαρίσματα ἐχόντων, καὶ παντοδαπαῖς λαλούντων διὰ τοῦ Πνεύματος γλώσσαις, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερὸν ἀγόντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκδιηγούμενων.

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ διαφορὰς χαρισμάτων μέχρι καὶ τῶν δηλουμένων χρόνων παρὰ τοῖς ἀξίοις διαμεῖναι.

219

CAP. VIII.

Ὅπως ὁ Εἰρηναῖος τῶν θείων μνημονεῖει γραφῶν.

Supr. i. 1.

Ἐπεὶ δὲ ἀρχόμενοι τῆς πραγματείας ὑπόσχεσιν πεποιήμεθα παραθήσεσθαι κατὰ καιρὸν εἰπόντες τὰς τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν πρεσβυτέρων τε καὶ συγγραφέων φωνὰς, ἐν αἷς τὰς περὶ τῶν ἐνδιαθῆκων Γραφῶν εἰς αὐτοὺς κατελθούσας παραδόσεις γραφῆ παραδεδῶκασι, φέρε καὶ τὰς αὐτοῦ παραθώμεθα

λέξεις. Καὶ πρώτας γε τὰς περὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων, οὕτως ἐχούσας·

Ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ καὶ γρα- Iren. iii. 1. 1.
φῆν ἐξήνεγκεν Εὐαγγελίου, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγε-
λιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ δὲ τὴν τούτων ἕξοδον,
Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ ἑρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου
κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε· καὶ Λουκᾶς δὲ ὁ ἀκόλουθος
Παύλου τὸ ὑπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον Εὐαγγέλιον ἐν βιβλίῳ κατέθετο.
Ἐπειτα Ἰωάννης ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀναπε-
σὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκε τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τρίτῳ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως τῷ προ-
δηλωθέντι εἴρηται. Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ περὶ τῆς Ἰωάννου
Ἀποκαλύψεως, καὶ τῆς ψήφου τῆς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προσ-
ηγορίας οὕτω διαλαμβάνει·

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ἐν πᾶσι δὲ τοῖς σπουδαίοις καὶ ἀρχαίοις Ib. v. 30. 1.
ἀντιγράφοις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κειμένου, καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκεί-
νων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἐωρακότων, καὶ τοῦ λόγου διδάσκοντος 220
ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων
ψήφον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ γραμμάτων ἐμφαίνεται.

Καὶ ὑποκαταβὰς περὶ τοῦ αὐτοῦ φάσκει·

Ἡμεῖς οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχρίστου Ib. 3.
ἀποφαινόμενοι βεβαιωτικῶς. Εἰ γὰρ ἔδει ἀναφανδὸν τῷ νῦν καιρῷ κηρύτ-
τεσθαι τοῦνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐρρέθη τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν
ἐωρακός· οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς
ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. Supr. iii. 18.

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἱστορήται τῷ δεδηλωμένῳ. Iren. iii. 16. 8;
Μέμνηται δὲ καὶ τῆς Ἰωάννου πρώτης Ἐπιστολῆς, μαρτύρια ἐξ iv. 9. 2, etc.
αὐτῆς πλείστα εἰσφέρων, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς Πέτρου προτέρας.
Οὐ μόνον δὲ οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται, τὴν τοῦ Ποιμένος
γραφῆν, λέγων·

Καλῶς οὖν εἶπεν ἡ γραφὴ ἢ λέγουσα, Ἐπισημαίνω πάντων πίστευσον ὅτι Ib. iv. 20. 2.
εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ τὰ ἐξῆς. Herm. Past. ii. 1.

Καὶ ῥητοῖς δὲ τισιν ἐκ τῆς Σολομώνος Σοφίας κέχρηται μο- Iren. iv. 38. 3.
νουουχὶ φάσκων· ὄρασις δὲ Θεοῦ περιποιητικὴ ἀφθαρσίας, (Wisd. vi. 18, 19.)
ἀφθαρσία δὲ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ. Καὶ ἀπομνημονευμάτων Ib. iv. 27. 1,
δὲ ἀποστολικοῦ τινὸς πρεσβυτέρου, οὗ τοῦνομα σιωπῆ παρέ- 6. 2; v. 28. 4.
δωκε, μνημονεύει, ἐξηγήσεις τε αὐτοῦ θείων γραφῶν παρατί-
θεται. Ἐτι καὶ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος καὶ Ἰγνατίου μνήμην Ib. iv. 6. 2;
v. 28. 4.

πέποιήται, μαρτυρίας αἰθίς καὶ ἀπὸ τῶν τούτοις γραφέντων
 Iren. i. 27. 4. κεκρημένους. Ἐπήγγελται δὲ ὁ αὐτὸς ἐκ τῶν Μαρκίωνος συγ-
 γραμμάτων ἀντιλέξειν αὐτῷ ἐν ἰδίῳ σπουδάσματι. Καὶ περὶ
 τῆς κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἑρμηνείας τῶν θεοπνεύστων Γρα-
 φῶν, ἀκούε οἷα κατὰ λέξιν γράφει·

Ib. iii. 21. 1, 2. Ὁ Θεὸς οὖν ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ αὐτὸς Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, δὸς τὸ
 τῆς παρθένου σημεῖον· ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνοιό φασι τῶν νῦν τολμώντων μεθερ-
 μνηνεύειν τὴν γραφὴν, "Ἴδού, ἡ νεῆνις ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν," ὡς
 Isa. vii. 14. **221** Θεοδοτίων ἠρμήνευσεν ὁ Ἐφέσιος, καὶ Ἀκύλας ὁ Ποντικός, ἀμφότεροι
 Ἰουδαῖοι προσήλυτοι· οἷς κατακολουθήσαντες οἱ Ἐβιωναῖοι ἐξ Ἰωσήφ
 αὐτὸν γεγενῆσθαι φάσκουσι.

Τούτοις ἐπιφέρει μετὰ βραχεία λέγων·

Πρὸ τοῦ γὰρ Ῥωμαίους κρατῦναι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ἔτι τῶν Μακεδόνων
 τὴν Ἀσίαν κατεχόντων, Πτολεμαῖος ὁ Δάγου φιλοτιμούμενος τὴν ὑπ' αὐ-
 τοῦ κατεσκευασμένην βιβλιοθήκην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κοσμήσαι τοῖς πάντων
 ἀνθρώπων συγγράμμασιν, ὅσα γε σπουδαία ὑπῆρχεν, ἤτήσατο παρὰ τῶν
 Ἱεροσολυμιτῶν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον σχεῖν αὐτῶν μεταβεβλημένας
 τὰς γραφάς. Οἱ δὲ, (ὑπήκουον γὰρ ἔτι τοῖς Μακεδόσι τότε,) τοὺς παρ'
 αὐτοῖς ἐμπειροτάτους τῶν γραφῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν διαλέκτων, ἑβδο-
 μήκοντα πρῆσβυτέρους, ἔπεμψαν Πτολεμαίῳ, ποιήσαντος τοῦ Θεοῦ ὅπερ
 ἠβούλετο. Ὁ δὲ ἰδίᾳ πείραν αὐτῶν λαβεῖν θελήσας, εὐλαβηθεὶς τε μὴ τι
 ἄρα συνθέμενοι ἀποκρύψωσι τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς διὰ τῆς ἑρμηνείας ἀλή-
 θειαν, χωρίσας αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐκέλευσε τοὺς πάντας τὴν αὐτὴν
 ἑρμηνείαν γράφειν, καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν βιβλίων ἐποίησε. Συνελ-
222 θόντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, καὶ συναντιβαλλόντων
 ἐκάστου τὴν ἑαυτοῦ ἑρμηνείαν, ὁ μὲν Θεὸς ἐδοξάσθη, αἱ δὲ γραφαὶ ὄντως
 θεαῖα ἐγνώσθησαν, τῶν πάντων τὰ αὐτὰ ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ τοῖς αὐτοῖς
 ὀνόμασιν ἀναγορευσάντων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ὥστε καὶ τὰ παρόντα
 ἔθνη γινώσκειν, ὅτι κατ' ἐπίπνοιαν τοῦ Θεοῦ εἰσὶν ἠρμηνευμένοι αἱ γραφαί.
 Καὶ οὐδέν γε θαυμαστὸν τοῦτο ἐνηργηκεῖναι τὸν Θεόν, ὅς γε καὶ ἐν τῇ ἐπὶ
 Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ, διαφθαρεῖσων τῶν γραφῶν, καὶ
 μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τῶν Ἰουδαίων ἀνελθόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν,
 ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐνέπνευσεν
 Ἐσδρα, τῷ ἱερεὶ ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ, τοὺς τῶν προγεγονότων προφητῶν
 πάντας ἀνατάξασθαι λόγους, καὶ ἀποκαταστήναι τῷ λαῷ τὴν διὰ Μωϋσέως
 νομοθεσίαν.

Τοσαῦτα ὁ Εἰρηναῖος.

CAP. IX.

Οἱ κατὰ Κόμοδον ἐπισκοπεύσαντες.

Ἐννέα δὲ καὶ δέκα ἔτεσι τῇ βασιλείᾳ διαρκέσαντος Ἀντωνίου, Κόμοδος τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνει· οὗ κατὰ τὸ A.D. 180. πρῶτον ἔτος τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν Ἰουλιανὸς ἐγχειρίζεται τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπὶ δυοκαίδεκα ἔτεσι Ἀγριππίνου τὴν λειτουργίαν ἀποπλήσαντος.

CAP. X.

Περὶ Πανταίου τοῦ φιλοσόφου.

Ἦγείτο δὲ τηρικαῦτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἐπιδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πάνταινος, ἐξ ἀρχαίου ἔθους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνε- 111 στώτος, ὃ καὶ εἰς ἡμᾶς παρατίθεται, καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφμεν. Ἐν δὲ τοῖς μάλιστα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαλάμψαι λόγος ἔχει τὸν δεδηλωμένον, οἷα καὶ ἀπὸ φιλοσόφου ἀγωγῆς τῶν καλουμένων Στωϊκῶν ὀρμώμενον. Τοσαύτην δ' οὖν φασὶν αὐτὸν ἐκθυμοτάτῃ διαθέσει προθυμίαν περὶ τὸν θεῖον λόγον ἐνδείξασθαι, ὡς καὶ κήρυκα τοῦ κατὰ Χριστὸν εὐαγγελίου τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσιν ἀναδειχθῆναι, μέχρι καὶ τῆς Ἰνδῶν στείλαμενον γῆς. Ἦσαν γὰρ, ἦσαν, εἰσέτι τότε πλείους εὐαγγελιστῆαι τοῦ λόγου, ἔνθεον ζῆλον ἀποστολικοῦ μιμήματος συνεισφέρειν ἐπ' αὐξήσει καὶ οἰκοδομῇ τοῦ θεῖου λόγου προμηθούμενοι. Ὡν εἰς γενόμενος καὶ ὁ Πάνταινος καὶ εἰς Ἰνδοὺς ἐλθεῖν λέγεται· ἔνθα λόγος εὑρεῖν αὐτὸν προφθάσαν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τὸ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγέλιον παρά τισιν αὐτόθι τὸν Χριστὸν ἐπεγνώκωσιν· οἷς Βαρθολομαῖον τῶν ἀποστόλων ἕνα κηρύξαι, αὐτοῖς τε Ἑβραίων γράμμασι τὴν τοῦ Ματθαίου καταλείψαι γραφὴν, ἣν καὶ σῶζεσθαι εἰς τὸν δηλούμενον χρόνον. Ὁ γε μὴν Πάνταινος ἐπὶ πολλοῖς κατορθώμασι τοῦ κατ' Ἀλεξάνδρειαν τελευτῶν ἡγείται διδασκαλείου, ζώσῃ φωνῇ καὶ διὰ συγγραμμάτων τοὺς τῶν θείων δογμάτων θησανροὺς ὑπομνηματιζόμενος.

CAP. XI.

Περὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως.

Κατὰ τοῦτον ταῖς θείαις γραφαῖς συνασκοῦμενος ἐπ' Ἀλεξ-
ανδρείας ἐγνωρίζετο Κλήμης, ὁμώνυμος τῷ πάλαι τῆς Ῥωμαίων
ἐκκλησίας ἠγησαμένῳ φοιτητῇ τῶν ἀποστόλων. Ὅς δὴ καὶ
224 ὠνομαστὶ, ἐν αἷς συνέταξεν Ὑποτυπώσεις, ὡς ἂν διδασκάλου
τοῦ Πανταίνου μέμνηται. Τοῦτον δὲ αὐτὸν καὶ τῶν Στρωμα-
τέων ἐν πρώτῳ συγγράμματι αὐνίττεσθαι μοι δοκεῖ, ὅτε τοὺς
ἐμφανεστεροὺς ἧς κατείληφεν ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐπισημαι-
νόμενος, ταῦτά φησιν·

Strom. i. i. ii. Ἦδη δὲ οὐ γραφὴ εἰς ἐπίδειξιν τετεχνασμένη ἦδε ἡ πραγματεία, ἀλλὰ
μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται, λήθης φάρμακον· εἶδωλον ἀτεχ-
νῶς καὶ σκιαγραφία τῶν ἐναργῶν καὶ ἐμψύχων ἐκείνων ὧν κατηξιώθη
ἐπακοῦσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν μακαρίων, καὶ τῷ ὄντι ἀξιολόγων. Τού-
των ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωνικός, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος,
τῆς Κοίλης ἄτερος αὐτῶν Συρίας ἦν, ὁ δὲ ἀπ' Αἰγύπτου. Ἄλλοι δὲ ἀνὰ
τὴν ἀνατολήν, καὶ ταύτης ὁ μὲν τῆς τῶν Ἀσσυρίων, ὁ δὲ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ
Ἑβραῖος ἀνέκαθεν. Ὑστάτῳ δὲ περιτυχῶν, δυνάμει δὲ ἄρα πρῶτος ἦν,
ἀνεπαυσάμην, ἐν Αἰγύπτῳ θηράσας λεληθότα. Ἄλλ' οἱ μὲν τὴν ἀληθῆ
τῆς μακαρίας σώζοντες διδασκαλίας παράδοσιν, εὐθὺς ἀπὸ Πέτρου καὶ
Ἰακώβου, Ἰωάννου τε καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων, παῖς παρὰ πα-
τρὸς ἐκδεξάμενος (ὀλίγοι δὲ οἱ πατράσιν ὅμοιοι), ἦκον δὴ σὺν Θεῷ καὶ εἰς
ἡμᾶς, τὰ προγονικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀποστολικά καταθησόμενοι σπέρματα.

CAP. XII.

Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων.

Ἐπὶ τούτων τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ὁ
παρὰ πολλοῖς εἰσέτι νῦν βεβοημένος Νάρκισσος ἐγνωρίζετο,
πεντεκαιδεκάτην ἄγων διαδοχὴν ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων κατὰ
Ἀδριανὸν πολιορκίας· ἐξ οὗ δὴ πρῶτον τὴν αὐτόθι ἐκκλησίαν
Supr. iv. 6. ἐξ ἔθνῶν συστήναι μετὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καθηγῆσασθαι τε
225 αὐτῶν πρῶτον ἐξ ἔθνῶν ἐπίσκοπον Μάρκον ἐδηλώσαμεν. Μεθ'
ὧν ἐπισκοπεῦσαι Κασσιανὸν αἱ τῶν αὐτόθι διαδοχαὶ περιέ-
χουσι· καὶ μετὰ τοῦτου Πούπλιον, εἶτα Μάξιμον, καὶ ἐπὶ τού-
τοις Ἰουλιανόν· ἔπειτα Γάϊον, μεθ' ὧν Σύμμαχον, καὶ Γάϊον

ἕτερον· καὶ πάλιν ἄλλον Ἰουλιανὸν, Καπίτωνά τε πρὸς τούτοις καὶ Οὐάλεντα, καὶ Δολιχίανον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν Νάρκισσον, τριακοστὸν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατὰ τὴν τῶν ἐξῆς διαδοχὴν γεγενημένον.

CAP. XIII.

Περὶ Ῥόδωνος καὶ ἧς ἐμνημόνευσεν κατὰ Μαρκίωνα διαφώνιας.

Ἐν τούτῳ καὶ Ῥόδων γένος τῶν ἀπὸ Ἀσίας, μαθητευθεὶς ἐπὶ Ῥώμης, ὡς αὐτὸς ἱστορεῖ, Τατιανῷ, ὃν ἐκ τῶν πρόσθεν ἔγνωμεν, διάφορα συντάξας βιβλία, μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ πρὸς τὴν Μαρκίωνος παρατέτακται αἴρεσιν· ἣν καὶ εἰς διαφόρους γνώμας κατ' αὐτὸν διαστάσαν ἱστορεῖ, τοὺς τὴν διάστασιν ἐμπεποιηκότας ἀναγράφων, ἐπ' ἀκριβές τε τὰς παρ' ἐκάστῳ τούτων ἐπινενοημένας διελέγχων ψευδολογίας. Ἄκουε δ' οὖν καὶ αὐτοῦ ταῦτα γράφοτος·

Διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἀσύμφωνοι γεγόνασιν, ἀυστάτου γνώμης ἀντιποιοῦμενοι. Ἐκ γὰρ τῆς τούτων ἀγέλης Ἀπελλῆς μὲν, ὁ τὴν πολιτείαν σεμννόμενος καὶ τὸ γῆρας, μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ, τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος, πειθόμενος ἀποφθέγμασι παρθένου δαιμονώσεως, ὄνομα Φιλουμένης. Ἔτεροι δὲ, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ ναύτης Μαρκίων, δύο ἀρχὰς εἰσηγοῦνται· ἀφ' ὧν εἰσὶ Πόσιτιός τε καὶ Βασιλικός. Καὶ οὗτοι μὲν κατακολουθήσαντες τῷ Ποντικῷ λύκῳ, καὶ μὴ εὐρίσκοντες τὴν διαίρεσιν τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲ ἐκεῖνος, ἐπὶ τὴν εὐχέριαν ἐτρέποντο, καὶ δύο ἀρχὰς ἀπεφήναντο ψιλῶς καὶ ἀναποδείκτως. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξοκείλαντες, οὐ μόνον δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς ὑποτίθενται φύσεις, ὡς ἐστὶν ἀρχηγὸς καὶ προστάτης Σύνερος, καθὼς οἱ τὸ διδασκαλεῖον αὐτοῦ προβαλλόμενοι λέγουσι.

Γράφει δὲ ὁ αὐτὸς, ὡς καὶ εἰς λόγους ἐλληλύθει τῷ Ἀπελλῆ, φάσκων οὕτως·

Ὁ γὰρ γέρων Ἀπελλῆς συμμίξας ἡμῖν πολλὰ μὲν κακῶς λέγων ἡλέγχθη· ὅθεν καὶ ἔφασκε μὴ δεῖν ὄλως ἐξετάζειν τὸν λόγον, ἀλλ' ἔκαστον, ὡς πεπίστευκε, διαμένειν. Σωθήσεσθαι γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν Ἐσταυρωμένον ἠλικιώτας ἀπεφαίνετο, μόνον ἐὰν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς εὐρίσκωνται. Τὸ δὲ πάντων ἀσάφιστατον ἐδογματίζετο αὐτῷ πρᾶγμα, καθὼς προειρήκαμεν, τὸ περὶ Θεοῦ. Ἐλεγε μὲν γὰρ μίαν ἀρχὴν, καθὼς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος.

Εἶτα προθεῖς αὐτοῦ πᾶσαν τὴν δόξαν, ἐπιφέρει φάσκων·

Λέγοντος δε μου πρὸς αὐτὸν, 'Πόθεν ἢ ἀπόδειξις αὕτη σοι, ἢ πῶς δύνασαι λέγειν μίαν ἀρχὴν, φράσον ἡμῖν;' ἔφη, 'τὰς μὲν προφητείας ἑαυτὰς ἐλέγγειν, διὰ τὸ μηδὲν ὄλως ἀληθὲς εἰρηκέναι· ἀσύμφωνοι γὰρ ὑπάρχουσι καὶ ψευδεῖς, καὶ ἑαυταῖς ἀντικείμεναι. Τὸ δὲ πῶς ἐστὶ μία ἀρχὴ, μὴ γινώσκειν ἔλεγεν, οὕτω δὲ κινεῖσθαι μόνον.' Εἶτ' ἐπομοσαμένου μου τάληθές εἰπεῖν, ὤμνηεν ἀληθεῶν λέγειν, μὴ ἐπίστασθαι πῶς εἷς ἐστὶν ἀγέννητος Θεὸς, τοῦτο δὲ πιστεύειν. Ἐγὼ δὲ γελάσας κατέγων αὐτοῦ, διότι διδάσκαλος εἶναι λέγων οὐκ ἤδει τὸ διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ κρατεύειν.

Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συγγράμματι Καλλιστίῳ προσφωνῶν, ὁ αὐτὸς μεμαθητεῦσθαι ἐπὶ Ῥώμης Τατιανῷ ἑαυτὸν ὁμολογεῖ. Φησὶ δὲ καὶ ἐσπουδάσθαι τῷ Τατιανῷ προβλημάτων βιβλίον δι' ὧν τὸ ἀσαφὲς καὶ ἐπικεκρυμμένον τῶν θείων γραφῶν παραστήσει ὑποσχομένου τοῦ Τατιανοῦ, αὐτὸς ὁ Ῥόδων ἐν ἰδίῳ 227 συγγράμματι τὰς τῶν ἐκεῖνον προβλημάτων ἐπιλύσεις ἐκθήσεσθαι ἐπαγγέλλεται. Φέρεται δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ 'εἰς τὴν Ἐξαήμερον' ὑπόμνημα. Ὁ γέ τοι Ἀπελλῆς οὗτος μυρία κατὰ τοῦ Μωϋσέως ἡσέβησε νόμου, διὰ πλείονων συγγραμμάτων τοὺς θείους βλασφημήσας λόγους, εἰς ἔλεγχόν τε, ὡς γε δὴ ἐδόκει, καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν οὐ μικρὰν πεποιημένος σπουδῆν. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

CAP. XIV.

Περὶ τῶν κατὰ Φρύγας ψευδοπροφητῶν.

Μισόκαλός γε μὴν ἐς τὰ μάλιστα καὶ φιλοπόνηρος ὦν ὁ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πολέμιος, μηδένα τε μηδαμῶς τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπολιπῶν ἐπιβουλής τρόπον, αἰρέσεις ξένας αὐθις ἐπιφύεσθαι κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐνήργει· ὦν οἱ μὲν ἰοβόλων δίκην ἐρπετῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας εἶρπον, τὸν μὲν Παράκλητον Μουτανὸν, τὰς δ' ἐξ αὐτοῦ γυναῖκας, Πρίσκιλλαν καὶ Μαξιμίλλαν, ὡς ἂν τοῦ Μουτανοῦ προφήτιδας γεγονυίας, ἀυχοῦντες.

CAP. XV.

Περὶ τοῦ κατὰ Βλάστον ἐπὶ Ῥώμης γενομένου σχίσματος.

Οἱ δ' ἐπὶ Ῥώμης ἤκμαζον, ὦν ἡγείτο Φλωρίνος, πρεσβυτερίου τῆς ἐκκλησίας ἀποπεσὼν, Βλάστος τε σὺν τούτῳ παρα-

πλησίῳ πτώματι κατεσχημένος. Οὐ καὶ πλείους τῆς ἐκκλησίας περιέλκοντες ἐπὶ σφῶν ὑπήγον βούλημα, θάτερος ἰδίως περὶ τὴν ἀλήθειαν νεωτερίζειν πειρώμενος.

CAP. XVI.

Ἔσα περὶ Μοντανοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ψευδοπροφητῶν μνημονεύεται.

Πρὸς μὲν οὖν τὴν λεγομένην *κατὰ Φρύγας* αἵρεσιν, ὄπλον ἰσχυρὸν καὶ ἀκαταγώνιστον, ἐπὶ τῆς Ἱεραπόλεως τὸν Ἀπολιναρίου, οὗ καὶ πρόσθεν μνήμην ὁ λόγος πεποιήτο, ἄλλους Supr. 5. τε σὺν αὐτῷ πλείους τῶν τριηκᾶδε λογίων ἀνδρῶν, ἣ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος ἀνίστη δύναμις, ἐξ ὧν καὶ ἡμῖν ἱστορίας πλείστη τις ὑπόθεσις καταλέλειπται. Ἀρχόμενος γοῦν τῆς κατ' αὐτῶν γραφῆς τῶν εἰρημένων δὴ τις, πρῶτον ἐπισημαίνεται ὡς **228** καὶ ἀγράφοις τοῖς κατ' αὐτῶν ἐπεξέλθαι ἐλέγχους. Προοιμιάζεται γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον*

Ἐκ πλείστου ὅσου καὶ ἰκανωτάτου χρόνου, ἀγαπητὲ Ἀουίρκιε Μάρκελλε, Routh, Rell.
ii. 183.
[Heinich.
'Αλκιβιάδην.] ἐπιταχθεὶς ὑπὸ σοῦ συγγράφαι τινα λόγον εἰς τὴν τῶν κατὰ Μιλτιάδην λεγομένην αἵρεσιν, ἐφεκτικώτερόν πως μέχρι νῦν διεκείμην, οὐκ ἀπορία τοῦ δύνασθαι ἐλέγχειν μὲν τὸ ψεῦδος, μαρτυρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ* δεδιῶς δὲ καὶ ἐξευλαβούμενος, μή πη δόξω τισὶν ἐπισυγγράφειν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου καινῆς Διαθήκης λόγῳ, ᾧ μήτε προσθεῖναι μήτ' ἀφελεῖν δυνατὸν τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεύεσθαι προηρημένῳ. Προσφάτως δὲ γενόμενος ἐν Ἀγκύρα τῆς Γαλατίας, καὶ καταλαβὼν τὴν κατὰ τόπον ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς νέας ταύτης, οὐχ, ὡς αὐτοὶ φασὶ, προφητείας, πολὺ δὲ μᾶλλον, ὡς δειχθήσεται, ψευδοπροφητείας διατεθρυλλημένην, καθόσον δυνατὸν, τοῦ Κυρίου παρασχόντος, περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ τῶν προτεινομένων ὑπ' αὐτῶν ἕκαστά τε διελέχθημεν ἡμέραις πλείουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ* ὡς τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἀγαλλιασθῆναι, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιρρωσθῆναι, τοὺς δὲ ἐξ ἐναντίας πρὸς τὸ παρὸν ἀποκρουσθῆναι, καὶ τοὺς ἀντιθέτους λυπηθῆναι. Ἀξιούντων οὖν τῶν κατὰ τόπον πρεσβυτέρων, ὅπως τῶν λεχθέντων κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ ὑπόμνημά τι καταλίπωμεν, παρόντος καὶ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Ζωτικοῦ τοῦ Ὁτρηνοῦ, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπράξαμεν, ἐπηγγειλάμεθα δὲ ἐνθάδε γράψαντες, τοῦ Κυρίου διδόντος, διὰ σπουδῆς πέμψειν αὐτοῖς.

Ταῦτα καὶ ἐξῆς τούτοις ἕτερα κατ' ἀρχὰς εἰπὼν τοῦ λόγου, **229** τὸν αἴτιον τῆς δηλουμένης αἰρέσεως προῖων τοῦτου ἀνιστορεῖ τὸν τρόπον*

Routh, Rell.
ii. 185.

Ἡ τοίνυν ἔνστασις αὐτῶν καὶ ἡ πρόσφατος τοῦ ἀποσχίσματος αἵρεσις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τὴν αἰτίαν ἔσχε τοιαύτην. Κώμη τις εἶναι λέγεται ἐν τῇ κατὰ τὴν Φρυγίαν Μυσία, καλουμένη Ἄρδαβαῦ τοῦνομα ἔνθα φασί τινα τῶν νεπίσταν πρώτως, Μοντανὸν τοῦνομα, κατὰ Γράτον Ἀσίας ἀνθύπατον, ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς ἀμέτρῳ φιλοπρωτείας δόντα πάροδον εἰς ἑαυτὸν τῷ ἀντικειμένῳ, πνευματοφορηθῆναι τε καὶ αἰφνιδίως ἐν κατοχῇ τινὶ καὶ παρεκστάσει γενόμενον ἐνθουσιᾶν, ἄρξασθαί τε λαλεῖν καὶ ξενοφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ διαδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος δῆθεν προφητεύοντα. Τῶν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ τῶν νόθων ἐκφωνημάτων ἀκροάσει γενομένων, οἱ μὲν ὡς ἐπὶ ἐνεργουμένῳ καὶ δαιμονῶντι καὶ ἐν πλάνης πνεύματι ὑπάρχοντι καὶ τοὺς ὄχλους ταραττόντι ἀχθόμενοι ἐπετίμων, καὶ λαλεῖν ἐκόλυον, μνησμένοι τῆς τοῦ Κυρίου διαστολῆς τε καὶ ἀπειλῆς, πρὸς τὸ φυλάττεσθαι τὴν τῶν ψευδοπροφητῶν ἐργηγορότως παρουσίαν· οἱ δὲ ὡς Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ προφητικῷ χαρίσματι ἐπαυρόμενοι, καὶ οὐχ ἥκιστα χανούμενοι, καὶ τῆς διαστολῆς τοῦ Κυρίου ἐπιλανθανόμενοι, τὸ βλαψίφρον καὶ ὑποκοριστικὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα προὔκαλοῦντο, θελγόμενοι καὶ πλανώμενοι ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ μηκέτι κωλύεσθαι σιωπᾶν. Τέχνη δέ τι, μᾶλλον δὲ τοιαύτη μεθόδῳ, κακοτεχνίας ὁ διάβολος τὴν κατὰ τῶν παρηκόων ἀπώλειαν μηχανησάμενος, καὶ παρ' ἄξιαν ὑπ' αὐτῶν τιμώμενος, ὑπεξήγειρε τε καὶ προσεξέκαυσεν αὐτῶν τὴν ἀποκεκοιμημένην ἀπὸ τῆς κατὰ ἀλήθειαν πίστεως διάνοιαν, ὡς καὶ ἐτέρας τινας δύο γυναῖκας ἐπεγεῖραι, καὶ τοῦ νόθου πνεύματος πληρῶσαι, ὡς καὶ λαλεῖν ἐκφρόνως καὶ ἀκαίρως καὶ ἄλλοτριότηρως ὁμοίως τῷ προειρημένῳ, καὶ τοὺς μὲν χαίροντας καὶ καυχώμενους ἐπ' αὐτῷ, μακαρίζοντας τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος, ἔσθ' ὅπη δὲ καὶ κατακρίνοντος στοχαστικῶς καὶ ἀξιοπίστως αὐτοὺς ἄντικρυς, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι δοκῇ· (ὀλίγοι δ' ἦσαν οὗτοι τῶν Φρυγῶν ἐξῆπατημένοι·) τὴν δὲ καθόλου καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῶν οὐρανῶν ἐκκλησίαν βλασφημεῖν, διδάσκοντας τοῦ ἀπηυθαδισμένου πνεύματος, ὅτι μήτε τιμὴν μήτε πάροδον εἰς αὐτὴν τὸ ψευδοπροφητικὸν ἐλάμβανε πνεῦμα. Τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῇ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων, καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων, καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων, καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὲ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξέώσθησαν, καὶ τῆς κοινωρίας εἴρχθησαν.

230

Ταῦτα ἐν πρώτοις ἱστορήσας, καὶ δι' ὅλου τοῦ συγγράμματος τὸν ἔλεγχον τῆς κατ' αὐτοὺς πλάνης ἐπαγαγὼν, ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς τελευτῆς τῶν προδεδηλωμένων ταῦτά φησιν·

Routh, Rell.
ii. 187.

Ἐπειδὴν τοίνυν καὶ προφητοφόντας ἡμᾶς ἀπεκάλουν, ὅτι μὴ τοὺς ἀμετροφώνους αὐτῶν προφήτας ἐδεξάμεθα, (τούτους γὰρ εἶναι φασιν, οὓσπερ ἐπηγγεῖλατο τῷ λαῷ πέμψειν ὁ Κύριος,) ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς Θεοῦ, ἔστι τις, ὃ βέλτιστοι, τούτων τῶν ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν λαλεῖν ἀρξαμένων, ὅστις ὑπὸ Ἰουδαίω ἐδιώχθη, ἢ ὑπὸ παρανόμων ἀπεκτάνθη;

οὐδείς· οὐδὲ γε τις αὐτῶν κρατηθεὶς ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀνεσταυρώθη; οὐ γὰρ οὖν· οὐδὲ μὴν οὐδὲ ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων τῶν γυναικῶν τις ἐμαστιγώθη ποτὲ, ἢ ἐλιθοβολήθη; οὐδαμῶσε οὐδαμῶς." Ἄλλω δὲ θανάτῳ τελευτήσῃσι λέγονται Μοντανός τε καὶ Μαξιμίλλα. Τούτους γὰρ ὑπὸ πνεύματος βλαψίφρονος ἐκατέρους ὑποκινήσαντος, λόγος ἀναρτήσῃσι ἑαυτοῦς, οὐχ ὁμοῦ, κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκάστου τελευτῆς καιρὸν φήμη πολλή· καὶ οὕτω δὲ τελευτήσῃσι καὶ τὸν βίον καταστρέψῃσι, Ἰούδα προδότου δίκην. Καθάπερ καὶ τὸν θαυμαστὸν ἐκείνου, τὸν πρῶτον τῆς κατ' αὐτοὺς λεγομένης προφητείας οἷον ἐπίτροπόν τινα Θεόδοτον, πολὺς αἰρεῖ λόγος, ὡς αἰρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοὺς παρεκστῆναι τε καὶ καταπιστεῦσαι 231 ἑαυτὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι, καὶ δισκευθέντα, κακῶς τελευτήσῃσι. Φασὶ γοῦν τοῦτο οὕτως γεγεμέναι. Ἄλλὰ μὴ ἄνευ τοῦ ἰδεῖν ἡμᾶς, ἐπίστασθαί τι τῶν τοιούτων νομίζομεν, ὦ μακάριε. Ἴσως μὲν γὰρ οὕτως, ἴσως δὲ οὐχ οὕτως, τετελευτήκασι Μοντανός τε καὶ Θεόδοτος καὶ ἡ προειρημένη γυνή.

Αὐθις δ' ἐν τῷ αὐτῷ φησὶ λόγῳ, τοὺς τότε ἱεροῦς ἐπισκόπους πεπειράσθαι μὲν τὸ ἐν τῇ Μαξιμίλλῃ πνεῦμα διελέγξαι, κεκωλύσθαι δὲ πρὸς ἐτέρων, συνεργούντων δηλαδὴ τῷ πνεύματι. Γράφει δὲ οὕτως·

Καὶ μὴ λεγέτω ἐν τῷ αὐτῷ τῷ κατὰ Ἀστέριον Οὐρβανὸν τὸ διὰ Μαξιμίλλης πνεῦμα, 'Διώκομαι ὡς λύκος ἐκ προβάτων· οὐκ εἰμὶ λύκος· ῥῆμά εἰμι καὶ πνεῦμα καὶ δύναμις·' ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ πνεύματι δύναμιν ἐναργῶς δεῖξάτω καὶ ἐλεγξάτω, καὶ ἐξομολογεῖσθαι διὰ τοῦ πνεύματος καταναγκασάτω τοὺς τότε παρόντας εἰς τὸ δοκιμάσαι καὶ διαλεχθῆναι τῷ πνεύματι λαλοῦντι, ἄνδρας δοκίμους καὶ ἐπισκόπους, Ζωτικὸν ἀπὸ Κομάνης κώμης, καὶ Ἰουλιανὸν ἀπὸ Ἀπαμείας. Ὡν οἱ περὶ Θεμίσωνα τὰ στόματα φιμώσαντες, οὐκ εἴασαν τὸ ψευδὲς καὶ λαοπλάνον πνεῦμα ὑπ' αὐτῶν ἐλεγχθῆναι.

Routh, Rell.
ii. 189.

Ἐν ταύτῳ δὲ πάλιν ἕτερα μεταξὺ πρὸς ἔλεγχον τῶν τῆς Μαξιμίλλης ψευδοπροφητειῶν εἰπῶν, ὁμοῦ τὸν τε χρόνον, καθ' ὃν ταῦτ' ἔγραφε, σημαίνει, καὶ τῶν προρρήσεων αὐτῆς μέμνηται, δι' ὧν πολέμους ἔσεσθαι καὶ ἀκαταστασίας προεμαντεύσατο· ὧν καὶ τὴν ψευδολογίαν εὐθύνει, ὧδε λέγων·

Καὶ πῶς οὐ καταφανὲς ἦδη γέγονε καὶ τοῦτο τὸ ψεῦδος; πλείω γὰρ ἢ τρισκαίδεκα ἔτη εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν, ἐξ οὗ τετελεύτηκεν ἡ γυνή· καὶ οὔτε μερικὸς οὔτε καθολικὸς κόσμος γέγονε πόλεμος, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοῖς μᾶλλον εἰρήνην διάμονος ἐξ ἐλέους Θεοῦ.

Ib. 190.

Καὶ ταῦτα δὲ ἐκ τοῦ δευτέρου συγγράμματος. Καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου δὲ σμικρὰς παραθήσομαι λέξεις, δι' ὧν πρὸς τοὺς αὐχοῦντας, ὡς ἄρα πλείους καὶ αὐτῶν μεμαρτυρηκότες εἶεν, ταῦτα φησίν·

Routh, Rell.
ii. 190.

232

“Οταν τοίνυν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ἐλεγχθέντες ἀπορήσωσιν, ἐπὶ τοὺς μάρτυρας καταφεύγειν πειρῶνται, λέγοντες πολλοὺς ἔχειν μάρτυρας, καὶ τοῦτο εἶναι τεκμήριον πιστὸν τῆς δυνάμεως τοῦ παρ’ αὐτοῖς λεγομένου προφητικοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ ἐστὶν ἄρα, ὡς ἔοικε, παντὸς μᾶλλον οὐκ ἀληθές. Καὶ γὰρ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τινὲς πλείστους ὄσους ἔχουσι μάρτυρας, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δῆπου συγκαταθησόμεθα, οὐδὲ ἀλήθειαν ἔχειν αὐτοὺς ὁμολογήσομεν. Καὶ πρῶτοί γε οἱ ἀπὸ τῆς Μαρκίωνος αἰρέσεως Μαρκιωνισταὶ καλούμενοι, πλείστους ὄσους ἔχειν Χριστοῦ μάρτυρας λέγουσιν· ἀλλὰ τὸν γε Χριστὸν αὐτὸν μετὰ ἀλήθειαν οὐχ ὁμολογοῦσι.

Καὶ μετὰ βραχέα τούτοις ἐπιφέρει λέγων·

Ib. 191.

“Οθεν τοι καὶ ἐπειδὴν οἱ ἐπὶ τὸ τῆς κατὰ ἀλήθειαν πίστεως μαρτύριον κληθέντες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τύχωσι μετὰ τινων τῶν ἀπὸ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως λεγομένων μαρτύρων, διαφέρονταί τε πρὸς αὐτοὺς, καὶ μὴ κοινω-
νήσαντες αὐτοῖς τελειοῦνται, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συγκαταθέσθαι τῷ διὰ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν πνεύματι. Καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐν Ἀπαμείᾳ τῇ πρὸς Μαϊάνδρῳ τυγχάνει γεγεννη-
μένοι, ἐν τοῖς περὶ Γάϊον καὶ Ἀλέξανδρον ἀπὸ Εὐμενείας μαρτυρησασί, πρόδηλον.

CAP. XVII.

Περὶ Μιλτιάδου καὶ ὧν συντάξει λόγων.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συγγράμματι καὶ Μιλτιάδου συγγραφέως μέμνηται, ὡς λόγον τινὰ καὶ αὐτοῦ κατὰ τῆς προειρημένης αἰρέσεως γεγραφότος. Παραθέμενος γοῦν αὐτῶν λέξεις τινὰς, ἐπιφέρει λέγων·

Ib. 192.
[Heinrich.
Μιλτιάδου.]

Ταῦτα εὐρὼν ἐν τινι συγγράμματι αὐτῶν ἐνισταμένων τῷ Ἀλκιβιάδου τοῦ ἀδελφοῦ συγγράμματι, ἐν ᾧ ἀποδείκνυσι περὶ τοῦ μὴ δεῖν προφήτην ἐν ἐκστάσει λαλεῖν, ἐπετερόμην.

Ἐποκαταβὰς δὲ ἐν ταύτῳ τοὺς κατὰ τὴν καινὴν Διαθήκην προπεφητευκότας καταλέγει, ἐν οἷς καταριθμεῖ Ἀμμίαν τινὰ καὶ Κοδράτου, λέγων οὕτως·

233

Ἄλλ’ ὅγε ψευδοπροφήτης ἐν παρεκστάσει, ᾧ ἔπεται ἄδεια καὶ ἀφοβία, ἀρχόμενος μὲν ἐξ ἐκουσίου ἀμαθίας, καταστρέφων δὲ εἰς ἀκούσιον μανίαν ψυχῆς, ὡς προείρηται. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον, οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιάν, οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορηθέντα προφήτην δεῖξαι δυνησονται, οὔτε Ἄγαβον, οὔτε Ἰούδαν, οὔτε Σίλαν, οὔτε τὰς Φιλίππου θυγατέρας, οὔτε τὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἀμμίαν, οὔτε Κοδράτου, οὔτε δὴ τινὰς ἄλλους μὴδὲν αὐτοῖς προσήκοντας καυχῆσονται.

Καὶ αὖθις δὲ μετὰ βραχέα·

Εἰ γὰρ μετὰ Κοδράτον καὶ τὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἀμμίαν, ὡς φασιν, αἱ περὶ Μοντανὸν διεδέξαντο γυναῖκες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τοὺς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο, δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας, ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι τεσσαρεσκαίδέκατον ἤδη ποῦ τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμίλλης τελευτήσῃ.

Οὗτος μὲν δὴ τοσαῦτα. "Ὁ γέ τοι πρὸς αὐτοῦ δεδηλωμένος Μιλτιάδης καὶ ἄλλας ἡμῖν τῆς ἰδίας περὶ τὰ θεῖα λόγια σπουδῆς μνήμας καταλέλοιπεν, ἐν τε οἷς 'πρὸς Ἑλληνας' συντάξε λόγους, καὶ τοῖς 'πρὸς Ἰουδαίους,' ἑκατέρᾳ ἰδίως ὑποθέσει ἐν δυσὶν ὑπαντήσας συγγράμμασιν, ἔτι δὲ καὶ 'πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας,' ὑπὲρ ἧς μετῆι φιλοσοφίας, πεποιήται ἀπολογία.

CAP. XVIII.

"Ὅσα καὶ Ἀπολλώνιος τοὺς κατὰ Φρύγας ἀπήλεγξε, καὶ τίνων ἐμνημόνευσεν.

Τῆς δὲ κατὰ Φρύγας καλουμένης αἰρέσεως, καὶ Ἀπολλώνιος, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ἀκμαζούσης εἰσέτι τότε κατὰ τὴν Φρυγίαν ἔλεγχον ἐνστησάμενος, ἴδιον κατ' αὐτῶν πεποιήται σύγγραμμα, τὰς μὲν φερομένας αὐτῶν προφητείας ψευδεῖς οὔσας κατὰ λέξιν εὐθύνων, τὸν δὲ βίον τῶν τῆς αἰρέσεως ἀρχηγῶν, ὁποῖός τις γέγορε, διελέγχων. Αὐτοῖς δὲ ῥήμασι περὶ τοῦ Μοντανοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε·

'Ἀλλὰ τίς ἐστὶν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος, τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἡ διδασκαλία δεικνυσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων, ὁ νηστείας νομοθετήσας, ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον 'Ἱερουσαλήμ' ὀνομάσας (πόλεις δὲ εἰσὶν αὗται μικραὶ τῆς Φρυγίας,) τοὺς πανταχόθεν ἐκεῖ συναγαγεῖν ἐθέλων, ὁ πρακτῆρας χρημάτων καταστήσας, ὁ ἐπ' ὀνόματι 'προσφορῶν' τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενος, ὁ σαλάρια χορηγῶν τοῖς κηρύσσουσιν αὐτοῦ τὸν λόγον, ἵνα διὰ τῆς γαστριμαργίας ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου κρατύνηται.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μοντανοῦ· καὶ περὶ τῶν προφητῶν δὲ αὐτοῦ ὑποκαταβάς οὕτω γράφει·

Δείκνυμεν οὖν αὐτὰς πρώτας τὰς προφήτιδας ταύτας, ἀφ' οὗ τοῦ πνεύματος ἐπληρώθησαν, τοὺς ἄνδρας καταλιπούσας. Πῶς οὖν ἐψεύδοντο, Πρίσκαν 'παρθένον' ἀποκαλοῦντες;

Εἰτ' ἐπιφέρει λέγων·

Δοκεῖ σοι πᾶσα γραφή κωλύειν προφήτην λαμβάνειν δῶρα καὶ χρήματα ; Ὅταν οὖν ἴδω τὴν προφήτιν εἰληφύϊαν καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ πολυτελείς ἐσθήτας, πῶς αὐτὴν μὴ παραιτήσωμαι ;

Αὐθις δὲ ὑποκαταβάς περὶ τινος τῶν κατ' αὐτοὺς ὁμολογητῶν ταῦτα φησίν·

Ἔτι δὲ καὶ Θεμίσιον, ὁ τὴν ἀξιόπιστον πλεονεξίαν ἡμφιεσμένος, ὁ μὴ βαστάσας τῆς ὁμολογίας τὸ σημεῖον, ἀλλὰ πλήθει χρημάτων ἀποθέμενος τὰ δεσμὰ, δέον ἐπὶ τούτῳ ταπεινοφρονεῖν, ὡς μάρτυς καυχόμενος ἐτόλμησε, μιμούμενος τὸν ἀπόστολον, ἡ καθολικὴν τινὰ συναξαζάμενος ἐπιστολὴν, κατηχεῖν μὲν τοὺς ἄμεινον αὐτοῦ πεπιστευκότας, συναγωνίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς κενοφωνίας λόγοις, βλασφημῆσαι δὲ εἰς τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν.

Καὶ περὶ ἑτέρου δὲ αὐθις τῶν κατ' αὐτοὺς τετιμημένων ὡς δὴ μαρτύρων οὕτω γράφει·

- Routh, Rell. i. 469. Ἴνα δὲ μὴ περὶ πλείονων λέγωμεν, ἢ προφήτης ἡμῖν εἰπάτω τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν μάρτυρα, ᾧ συνεστίαται, ᾧ προσκυνουσι
- 235 καὶ αὐτῷ πολλοὶ, οὐ τὰς ληστείας καὶ τὰ ἄλλα τολμήματα, ἐφ' οἷς κεκόλασται, οὐκ ἡμᾶς δεῖ λέγειν, ἀλλὰ ὁ ὀπισθόδομος ἔχει. Τίς οὖν τίνι χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα ; πότερον ὁ προφήτης τὰς ληστείας τῷ μάρτυρι, ἢ ὁ μάρτυς τῷ προφήτῃ τὰς πλεονεξίας ; εἰρηκότος γὰρ τοῦ Κυρίου, ἢ μὴ κτήσησθε χρυσὸν μήτε ἄργυρον, μήτε δύο χιτῶνας, οὗτοι πᾶν τοῦναντίον πεπλημμελήκασι περὶ τὰς τούτων τῶν ἀπηγορευμένων κτήσεις. Δείξομεν γὰρ τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς προφήτας καὶ μάρτυρας, μὴ μόνον παρὰ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πτωχῶν καὶ ὄρφανῶν καὶ χηρῶν κερματιζομένους. Καὶ εἰ πεποιθήσιν ἔχουσιν, στήτωσαν ἐν τούτῳ, καὶ διορισάσθωσαν ἐπὶ τούτοις, ἵνα ἂν ἐλεγχθῶσι, κἂν τοῦ λοιποῦ παύσωνται πλημμελοῦντες· δεῖ γὰρ τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τοῦ προφήτου· ἄπο γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ ξύλον γινώσκειται.
- Matt. x. 9, 10. Ἴνα δὲ τοῖς βουλομένοις τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον ἢ γνώριμα, κέκριται ὑπὸ Αἰμιλίου Φροντίνου ἀνθυπάτου ἐν Ἐφέσῳ, οὐ διὰ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ δι' ἃς ἐτόλμησε ληστείας, ὧν ἤδη παραβάτης· εἶτα ἐπιψευδόμενος τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἀπολέλεται, πλανήσας τοὺς ἐκεῖ πιστοὺς. Καὶ ἡ ἰδία παροικία αὐτὸν, ὅθεν ἦν, οὐκ ἐδέξατο, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ληστήν· καὶ οἱ θέλοντες μαθεῖν τὰ κατ' αὐτὸν ἔχουσι τὸ τῆς Ἀσίας δημόσιον ἀρχεῖον· ὃν ὁ προφήτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν ἄγνοεῖ. Τοῦτον ἐλέγχοντες ἡμεῖς, δι' αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐξελέγχομεν τοῦ προφήτου. Τὸ ὅμοιον ἐπὶ πολλῶν δυνάμεθα ἀποδείξαι. Καὶ εἰ θαρροῦσιν, ὑπομεινάτωσαν τὸν ἐλεγχον.
- Luke vi. 44.

Πάλιν τε αὖ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τοῦ συγγράμματος, περὶ ὧν αὐχοῦσι προφητῶν, ἐπιλέγει ταῦτα·

Ἐὰν ἀρῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι, τοῦτο ὁμολογησάτωσαν, ὅτι ἂν ἐλεγχθῶσιν εἰληφότες, οὐκ εἰσὶ προφῆται. Καὶ μυρίας

ἀποδείξεις τούτων παραστήσομεν. Ἐναγκαῖον δέ ἐστι πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. Προφήτης, εἰπέ μοι, βάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίξει; προφήτης δανείζει; Ταῦτα ὁμολογησάτωσαν πότερον ἕξεισιν ἢ μή· ἐγὼ δὲ ὅτι γέγονε παρ' αὐτοῖς, δείξω.

Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἀπολλώνιος κατὰ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα ἱστορεῖ, ὡς ἄρα τεσσαρακοστὸν ἐτύγχανεν ἔτος ἐπὶ τὴν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ γραφὴν, ἐξ οὗ τῇ προσποιήτῳ αὐτοῦ **111** προφητεία ὁ Μουτανὸς ἐπικεχείρηκε. Καὶ πάλιν φησὶν, ὡς ἄρα Ζωτικὸς, οὗ καὶ ὁ πρότερος συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν, ἐν Πεπούζοις προφητεύειν ἤδη προσποιουμένης τῆς Μαξιμίλλης ἐπιστᾶς, διελέγξαι τὸ ἐνεργοῦν ἐν αὐτῇ πνεῦμα πεπειραται, ἐκωλύθη γε μὴν πρὸς τῶν τὰ ἐκεῖνης φρονούντων. Καὶ Θρασέα δὲ τινος τῶν τότε μαρτύρων μνημονεύει. Ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν Σωτήρᾳ φησι προστεταχέναι τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις, ἐπὶ δώδεκα ἔτεσι μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. Κέχρηται δὲ καὶ μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως· καὶ νεκρὸν δὲ δυνάμει θείᾳ πρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐγηγέρθαι ἱστορεῖ. Καὶ ἄλλα τινὰ φησι, δι' ὧν ἰκανῶς τῆς προειρημένης αἰρέσεως πληρέστατα διηύθυνε τὴν πλάνην. Ταῦτα καὶ ὁ Ἀπολλώνιος.

CAP. XIX.

Σαραπίωνος περὶ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως.

Τῶν δὲ Ἀπολιναρίου κατὰ τῆς δηλωθείσης αἰρέσεως μνήμην πεποιήται Σαραπίων, ὃν ἐπὶ τῶν δηλουμένων χρόνων μετὰ Μαξιμίλινον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας γενέσθαι κατέχει λόγος. Μένυται δὲ αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Καρικὸν καὶ Ποντιὸν, ἐν ᾗ διευθύνων καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἐπιλέγει ταῦτα·

Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο ἴδητε ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης τάξεως τῆς ἐπικαλου- Routh, Rel.
μένης νέας προφητείας ἐβδέλυκται ἢ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ^{i. 451.}
ἀδελφότητι, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλανδίου Ἀπολιναρίου τοῦ μακαριωτάτου
γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου γράμματα.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τοῦ Σαραπίωνος ἐπιστολῇ καὶ ὑποσημειώσεις **237**
φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων, ὧν ὁ μὲν τις ὧδέ πως ὑπο-
σημειώται·

Ἀρρήλιος Κυρήμιος μάρτυς ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι·

ὁ δέ τις τούτον τὸν τρόπον·

Ἄλιος Πούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ κολωνείας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος. Ζῆ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι Σωτᾶς ὁ μακάριος ὁ ἐν Ἀγγιᾷ ἠθέλησε τὸν δαίμονα τὸν Πρισκίλλης ἐκβαλεῖν, καὶ οἱ ὑποκριταὶ οὐκ ἀφῆκαν.

Καὶ ἄλλων δὲ πλείονων τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων συμψήφων τούτοις ἐν τοῖς δηλωθείσι γράμμασιν αὐτόγραφοι φέρονται σημειώσεις. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τούτους ἦν τοιαῦτα.

CAP. XX.

Ἔσα Εἰρηναῖος τοῖς ἐπὶ Ῥώμης σχισματικοῖς ἐγγράφως διειλεκται.

Ἐξ ἐναντίας δὲ τῶν ἐπὶ Ῥώμης τὸν ὑγιῆ τῆς ἐκκλησίας θεσμόν παραχαρπτόντων, Εἰρηναῖος διαφόρους ἐπιστολὰς συντάττει, τὴν μὲν ἐπιγράψας πρὸς Βλάστον 'περὶ Σχίσματος,' τὴν δὲ πρὸς Φλωρίνου 'περὶ Μοναρχίας, ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν κακῶν.' Ταύτης γάρ τοι τῆς γνώμης οὗτος ἐδόκει προασπίξει· δι' ὃν αὖθις ὑποσυρόμενον τῇ κατὰ **κββ** Οὐαλεντίνου πλάνῃ, καὶ τὸ 'περὶ Ὀγδοάδος' συντάττεται τῷ Εἰρηναίῳ σπούδασμα· ἐν ᾧ καὶ ἐπισημαίνεται τὴν πρώτην τῶν ἀποστόλων κατειληφέναι ἑαυτὸν διαδοχὴν. Ἐνθα πρὸς τῷ τοῦ συγγράμματος τέλει χαριεστάτην αὐτοῦ σημείωσιν εὐρόντες, ἀναγκαίως καὶ ταύτην τῆδε καταλέξομεν τῇ γραφῇ, τούτων ἔχουσαν τὸν τρόπον·

Ἄρκίζω σε τὸν μεταγραφόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὁ μετεγράψω, καὶ κατορθώσῃς αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο, ὅθεν μετεγράψω, ἐπιμελῶς· καὶ τὸν ὄρκον τούτον ὁμοίως μεταγράψεις, καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ.

Καὶ ταῦτα δὲ ὠφελίμως ὑπ' ἐκείνου λελέχθω, πρὸς ἡμῶν τε ιστορεῖσθω, ὡς ἂν ἔχοιμεν ἄριστον σπουδαιοτάτης ἐπιμελείας τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους καὶ ὄντως ἱεροὺς ἀνδρας ὑπόδειγμα. Ἐν ἧ γέ μὴν προειρήκαμεν πρὸς τὸν Φλωρίνον ὁ Εἰρηναῖος ἐπιστολῇ, αὖθις τῆς ἅμα Πολυκάρπῳ συνουσίας αὐτοῦ μνημονεύει, λέγων,

Ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρίνε, ἵνα πεφεισμένως εἶπω, οὐκ ἔστιν ὑγιῶς

γνώμης· ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστι τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν μεγίστην ἀσέβειαν περιβάλλοντα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς· ταῦτα τὰ δόγματα οὐδὲ οἱ ἕξω τῆς ἐκκλησίας αἰρετικοὶ ἐτόλμησαν ἀποφῆναι ποτε· ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφουηθήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι. Εἶδον γάρ σε παῖς ἔτι ὢν ἐν τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ Πολυκάρφῳ, λαμπρῶς πράττοντα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ, καὶ πειρώμενον εὐδοκίμειν παρ' αὐτῷ. Μᾶλλον γὰρ τὰ τότε διαμνημονεύω τῶν ἔναγχος γινομένων. Αἰ γὰρ ἐκ παίδων μαθήσεις συναύξουσαι τῇ ψυχῇ ἐνούνται αὐτῇ, ὥστε με δύνασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος διελέγετο ὁ μακάριος Πολύκαρπος, καὶ τὰς προόδους αὐτοῦ καὶ τὰς εἰσόδους, καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἰδέαν, καὶ τὰς διαλέξεις ἃς ἐποίειτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν κατὰ Ἰωάννου συναναστροφὴν ὡς ἀπήγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἑωρακῶτων τὸν Κύριον· καὶ ὡς ἀπεμνημόνευε τοὺς λόγους αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ Κυρίου τίνα ἦν ἃ παρ' ἐκείνων ἀκηκόει, καὶ περὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, **299** ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν 'τῆς ζωῆς τοῦ Λόγου' παρειληφῶς ὁ Πολύκαρπος ^{1 John i. 1.} ἀπήγγελλε πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς. Ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ γεγονός σπουδαίως ἤκουον, ὑπομνηματίζόμενος αὐτὰ οὐκ ἐν χάρτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ· καὶ αἰεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ γησιῶς αὐτὰ ἀναμαρτυκῶμαι· καὶ δύναμαι διαμαρτύρασθαι ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἴ τι τοιοῦτον ἀκηκόει ἐκείνος ὁ μακάριος καὶ ἀποστολικὸς πρεσβύτερος, ἀνακράξας ἂν καὶ ἐμφράξας τὰ ὄρα αὐτοῦ, καὶ τὸ σύνθημα αὐτῷ εἰπὼν, 'ὦ καλὲ Θεέ, εἰς οἴους με καιροὺς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέχωμαι,' πεφεύγει ἂν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος ἢ ἐστὼς τῶν τοιούτων ἀκηκόει λόγων. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ ὢν ἐπέστειλεν ἦτοι ταῖς γεινιώσαις ἐκκλησίαις, ἐπιστηρίζων αὐτὰς, ἢ τῶν ἀδελφῶν τισι, νοθεῶν αὐτοὺς καὶ προτρεπόμενος, δύναται φανερωθῆναι.

Ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος.

CAP. XXI.

Ὅπως ἐπὶ Ῥώμης ἐμαρτύρησεν Ἀπολλώνιος.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τῆς Κομόδου βασιλείας χρόνον, μεταβέβλητο μὲν ἐπὶ τὸ πρᾶον τὰ καθ' ἡμᾶς, εἰρήνης σὺν θεῷ χάριτι τὰς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διαλαβούσης ἐκκλησίας· ὅτε καὶ ὁ σωτήριος λόγος ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων πᾶσαν ὑπήγετο ψυχὴν ἐπὶ τὴν εὐσεβῆ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ θρησκείαν· ὥστε ἦδη καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης εὖ μάλα πλούτῳ καὶ γένει διαφανῶν πλείους ἐπὶ τὴν σφῶν ὁμόσε χωρεῖν πανοικί τε καὶ παγγενῆ σωτηρίαν. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα τοῦτο τῷ μισοκάλῳ δαίμονι βασκάνῳ ὄντι τὴν φύσιν οἰστόν· ἀπεδύετο δ' οὖν αὖθις, ποικίλας

τὰς καθ' ἡμῶν μηχανὰς ἐπιτεχνώμενος. Ἐπὶ γοῦν τῆς Ῥωμαίων πόλεως Ἀπολλῶνιον, ἄνδρα τῶν τότε πιστῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένον, ἐπὶ δικαστήριον ἄγει, ἕνα γέ τινα τῶν εἰς ταῦτα ἐπιτηδεῖων αὐτοῦ διακόνων ἐπὶ κατηγορίᾳ τὰν
340 ὁρὸς ἐγείρας. Ἄλλ' ὁ μὲν δειλαιὸς παρὰ καιρὸν τὴν δίκην εἰσελθὼν, ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν κατὰ βασιλικὸν ὄρον τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα καταγνυται τὰ σκέλη, Περηνίου δικαστοῦ τοιαύτην κατ' αὐτοῦ ψήφου ἀπενέγκαντος. Ὁ δέ γε θεοφιλέστατος μάρτυς, πολλὰ λιπαρῶς ἰκετεύσαντος τοῦ δικαστοῦ καὶ λόγου αὐτὸν ἐπὶ τῆς συγκλήτου βουλήs αἰτήσαντος, λογιωτάτην ὑπὲρ ἧς ἐμαρτύρει πίστει ἐπὶ πάντων παρασχῶν ἀπολογίαν, κεφαλικῇ κολάσει ὡς ἀπὸ δόγματος συγκλήτου τελειοῦται, μὴ δ' ἄλλως ἀφείσθαι τοὺς ἀπαξ εἰς δικαστήριον παριόντας καὶ μηδαμῶς τῆς προθέσεως μεταβαλλομένους, ἀρχαίου παρ' αὐτοῖς νόμου κεκρατηκότος. Τούτου μὲν οὖν τὰς ἐπὶ τοῦ δικαστοῦ φωνὰς καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἃς πρὸς πεῦσιν πεποίητο τοῦ Περηνίου, πᾶσάν τε τὴν πρὸς τὴν σύγκλητου
241 ἀπολογίαν, ὅτφ διαγνῶναι φίλον, ἐκ τῆς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίων συναχθείσης ἡμῖν ἀναγραφῆς εἴσεται.

CAP. XXII.

Τίνες κατὰ τούτους ἐπίσκοποι ἐγνωρίζοντο.

Δεκάτῳ γε μὴν τῆς Κομόδου βασιλείας ἔτει δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν λειειτουργηκότα Ἐλεύθερον διαδέχεται Βίκτωρ· ἐν ᾧ καὶ Ἰουλιανοῦ δέκατον ἔτος ἀναπλήσαντος, τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν παροικιῶν τὴν λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Δημήτριος· καθ' οὗς καὶ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ὄγδοος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ πρόσθεν ἤδη δεδηλωμένος ἔτι τότε Σαραπίων ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο· Καισαρείας δὲ τῆς ἐπὶ Παλαιστίνῃ καθηγεῖτο Θεόφιλος. Καὶ Νάρκισσος δὲ ὁμοίως, οὗ καὶ πρόσθεν μνήμην ὁ λόγος ἐποιήσατο, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἔτι τότε τὴν λειτουργίαν εἶχεν. Κορίνθου δὲ τῆς καθ' Ἑλλάδα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπίσκοπος ἦν Βάκχυλλος, καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροικίας Πολυκράτης, καὶ ἄλλοι δὲ, ὡς γε εἰκὸς, ἐπὶ τούτοις μυριοὶ κατὰ τούσδε διέπρεπον. Ὡν γε μὴν ἔγγραφος ἡ τῆς

πίστεως εἰς ἡμᾶς κατήλθεν ὀρθοδοξία, τούτους εἰκότως ὀνομαστί κατελέξαμεν.

CAP. XXIII.

Περὶ τοῦ τότε κινήθεντος ἀμφὶ τοῦ πάσχα ζητήματος.

Ζητήσεως δῆτα κατὰ τούσδε οὐ σμικρὰς ἀνακινήθεισης, ὅτι δὴ τῆς Ἀσίας ἀπάσης αἱ παροικίαι, ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως ἀρχαιοτέρας, σελήνης τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ᾤοντο δεῖν ἐπὶ τῆς 242 τοῦ σωτηρίου Πάσχα ἑορτῆς παραφυλάττειν, ἐν ἣ θύειν τὸ πρόβατον Ἰουδαίοις προηγόρευτο· ὡς δέον ἐκ παντὸς κατὰ ταύτην, ὅποια δ' ἂν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι, τὰς τῶν ἀσιτιῶν ἐπιλύσεις ποιείσθαι, οὐκ ἔθους ὄντος τούτου ἐπιτελεῖν τὸν τρόπον ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν ἅπασαν οἰκουμένην ἐκκλησίαις, ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸ καὶ εἰς δεῦρο κρατήσαν ἔθος φυλαττούσαις, ὡς μὴδ' ἑτέρα προσήκειν παρὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν τὰς νηστείας ἐπιλύεσθαι. Σύνοδοι δὲ καὶ συνκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτον ἐγίνοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς [συγκροτήσεις.] πανταχόσε διευτυπύοντο, ὡς ἂν μὴδ' ἐν ἄλλῃ ποτὲ τῆς Κυριακῆς ἡμέρα τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ Κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ Πάσχα νηστειῶν φυλαττόμεθα τὰς ἐπιλύσεις. Φέρεται δ' εἰσέτι νῦν τῶν κατὰ Παλαιστίνην τηνικάδε συγκεκροτημένων γραφῆ, ὧν προὔτετακτο Θεόφιλος τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας ἐπίσκοπος, καὶ Νάρκισσος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης δὲ ὁμοίως ἄλλη περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἐπίσκοπον Βίκτορα δηλοῦσα· τῶν τε κατὰ Πόντον ἐπισκόπων, ὧν Πάλμας ὡς ἀρχαιοτάτος 243 προὔτετακτο, καὶ τῶν κατὰ Γαλλίαν δὲ παροικιῶν, ἃς Εἰρηναῖος ἐπεσκόπει· ἔτι τε τῶν κατὰ τὴν Ὀσροηνὴν καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις· καὶ ἰδίως Βακχύλλου τῆς Κορινθίων ἐκκλησίας ἐπισκόπου, καὶ πλείστων ὄσων ἄλλων, οἱ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν τε καὶ κρίσιν ἐξενηγεμένοι, τὴν αὐτὴν τέθεινται ψῆφον.

CAP. XXIV.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν διαφωνίας.

Καὶ τούτων μὲν ἦν ὄρος εἷς, ὁ δεδηλωμένος. Τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων, τὸ πάλαι πρότερον αὐτοῖς παραδοθὲν διαφυλάττειν ἕθος χρῆναι διῴσχυριζομένων, ἠγείτο Πολυκράτης· ὃς καὶ αὐτὸς ἐν ἧ' πρὸς Βίκτορα καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν διετυπώσατο γραφῇ, τὴν εἰς αὐτὸν ἔλθοῦσαν παράδοσιν ἐκτίθεται διὰ τούτων·

Routh, Rell.
ii. 13.
Cf. supr. iii.
31.

Ἡμεῖς οὖν ἀραδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες, μήτε ἀφαιρούμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται, ἃ τινὰ ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ἧ' ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἀναστήσει πάντας τοὺς ἁγίους, Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γενηρακῆς παρθένου. Καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πολιτευσαμένη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται· ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος
244 τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκῶς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος· οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. Ἔτι δὲ καὶ Πολύκαρπος ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς· καὶ Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται. Τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται; Ἔτι δὲ καὶ Παπεῖριον τὸν μακάριον, καὶ Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον· ὃς κείται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν, ἐν ἧ' ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται. Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες. Ἔτι δὲ κἀγὼ ὁ μικρότερος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρηκολούθησά τισιν αὐτῶν· ἑπτὰ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος· καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου, ὅταν ὁ λαὸς ἤρνεε τὴν ζύμην· ἐγὼ οὖν, ἀδελφοί, ἐξήκοντα πέντε ἔτη ἔχων ἐν Κυρίῳ, καὶ συμβεβληκῶς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς, καὶ πάσαν ἁγίαν γραφὴν διεληλυθῶς, οὐ πτύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομέ-
245 νοις. Οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασι, πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.

Acts v. 29.

Τούτοις ἐπιφέρει περὶ πάντων γράφων τῶν συμπαρόντων αὐτῷ καὶ ὁμοδοξούντων ἐπισκόπων, ταῦτα λέγων·

Routh, Rell.
ii. 16.

Ἐδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεῦσαι, οὓς ὑμεῖς ἠξιώσατε μετακληθῆναι ὑπ' ἐμοῦ, καὶ μετεκαλεσάμην· ὧν τὰ ὀνόματα εἰν
245 γράφῳ, πολλὰ πλήθῃ εἰσίν. Οἱ δὲ ἰδόντες τὸν μικρόν μου ἄνθρωπον,

συνηδύοκhsαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι εἰκὴ πολιὰς οὐκ ἤνεγκα, ἀλλὰ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολίτευμαι.

Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν τῆς Ῥωμαίων προεστῶς Βίκτωρ ἀθρόως τῆς Ἀσίας πάσης ἅμα ταῖς ὁμόροις ἐκκλησίαις τὰς παροικίας ἀποτέμνει, ὡς ἑτεροδοξούσας, τῆς κοινῆς ἐνώσεως πειράται· καὶ στηλιτεύει γε διὰ γραμμάτων, ἀκοινωνήτους πάντας ἄρδην τοὺς ἐκείσε ἀνακηρύττων ἀδελφούς. Ἄλλ' οὐ πᾶσί γε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἠρέσκετο. Ἀντιπαρακελεύονται δῆτα αὐτῶ, τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἐνώσεώς τε καὶ ἀγάπης φρονεῖν. Φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναί, πληκτικώτερον καθαπτομένου τοῦ Βίκτορος. Ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὦν ἠγείτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστείλας, παρίσταται μὲν τῷ δεῖν ἐν μόνῃ τῇ τῆς Κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον· τῷ γε μὴν Βίκτορι προσηκόντως, ὡς μὴ ἀποκόπτοι ὅλας ἐκκλησίας Θεοῦ, ἀρχαίου ἔθους παράδοσιν ἐπιτηρούσας, πλείστα ἕτερα παραινεῖ, καὶ αὐτοῖς δὲ ῥήμασι τάδε ἐπιλέγων·

Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ 246
τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν
αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας
ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη 247
μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων, οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ
πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκὸς, κρατούντων, 248
τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνηθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποικώ-
των. Καὶ οὐδὲν ἔλαττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσάν τε, καὶ εἰρηνεύομεν
πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως
συνίστησι.

Τούτοις καὶ ἱστορίαν προστίθησιν, ἣν οἰκείως παραθήσομαι, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον·

Ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι, οἱ προστάντες τῆς ἐκκλησίας
ἧς σὺ νῦν ἀφηγῇ, Ἀνίκητον λέγομεν καὶ Πίον, Ὑγινόν τε καὶ Τελεσφόρον
καὶ Ξύστον, οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὔτε τοῖς μετ' αὐτῶν ἐπέτρεπον, καὶ
οὐδὲν ἔλαττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρήνευον τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν, ἐν αἷς
ἐτηρεῖτο, ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς· καὶ τοι μᾶλλον ἐναντίον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς
μὴ τηροῦσι. Καὶ οὐδέ ποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες, ἀλλ'
αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν 249
τηροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν. Καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημή-
σαντος ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνίκητου, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ σχόντες Cf. iv. 14.
πρὸς ἀλλήλους εὐθύς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλερι-

στήσαντες εἰς ἑαυτούς. Οὐτε γὰρ ὁ Ἄνικητος τὸν Πολύκαρπον πείσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν, αἰὲν τετηρηκότα, οὔτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἄνικητον ἔπεισε τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. Καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκοινωνησαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἄνικητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι· καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπῆλλάγησαν, πάσης τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων καὶ τῶν τηρούντων καὶ τῶν μὴ τηρούντων.

Καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος, φερώνυμός τις ἂν τῇ προσηγορίᾳ, αὐτῷ τε τῷ τρόπῳ εἰρηνοποιὸς, τοιαῦτα ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης παρεκάλει τε καὶ ἐπρέσβευεν. Ὁ δ' αὐτὸς οὐ μόνον τῷ Βίκτορι, καὶ διαφόροις δὲ πλείστοις ἄρχουσιν τὰ κατὰλληλα δι' ἐπιστολῶν περὶ τοῦ κεκηνημένου ζητήματος ὠμίλει.

250

CAP. XXV.

Ὅπως τοῖς πᾶσι μία ψῆφος περὶ τοῦ πάσχα συνεφωνήθη.

Οἱ γε μὴν ἐπὶ Παλαιστίνῃς οὖς ἀρτίως διεληλύθαμεν, ὃ τε Νάρκισσος καὶ Θεόφιλος, καὶ σὺν αὐτοῖς Κάσσιος τῆς κατὰ Τύρον ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, καὶ Κλάρος τῆς ἐν Πτολεμαίδι, οἳ τε μετὰ τούτων συνελθυσθέντες περὶ τῆς κατελθούσης εἰς αὐτοὺς ἐκ διαδοχῆς τῶν ἀποστόλων περὶ τοῦ Πάσχα παραδόσεως πλείστα διεληφότες, κατὰ τὸ τέλος τῆς γραφῆς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπιλέγουσι ταῦτα·

Routh, Rell.
ii. 3.

Τῆς δ' ἐπιστολῆς ἡμῶν πειράθητε κατὰ πᾶσαν παροικίαν ἀντίγραφα διαπέμψασθαι, ὅπως μὴ ἔνοχοι ὦμεν τοῖς ῥαδίως πλανῶσιν ἑαυτῶν τὰς ψυχάς. Δηλοῦμεν δὲ ὑμῖν ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄγουσιν, ἥπερ καὶ ἡμεῖς. Παρ' ἡμῶν γὰρ τὰ γράμματα κομίζεται αὐτοῖς, καὶ ἡμῖν παρ' αὐτῶν, ὥστε συμφώνως καὶ ὁμοῦ ἄγειν ἡμᾶς τὴν ἁγίαν ἡμέραν.

CAP. XXVI.

Ὅσα τῆς Εἰρηναίου φιλοκαλίας καὶ εἰς ἡμᾶς κατῆλθεν.

Ἄλλὰ γὰρ πρὸς τοῖς ἀποδοθεῖσιν Εἰρηναίου συγγράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, φέρεται τις αὐτοῦ πρὸς Ἑλληνας λόγος συντομώτατος καὶ τὰ μάλιστα ἀναγκαιότατος, 'περὶ Ἐπιστήμης' ἐπιγεγραμμένος· καὶ ἄλλος ὃν ἀνατέθεικεν ἀδελφῷ, Μαρκιανῷ τοῦνομα, εἰς ἐπίδειξιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος· καὶ βιβλίον

τι διαλέξεων διαφόρων, ἐν ᾧ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς καὶ τῆς λεγομένης Σολομώντος Σοφίας μνημονεύει, ῥητά τινα ἐξ αὐτῶν παραθέμενος. Καὶ τὰ μὲν εἰς ἡμετέραν ἔλθοντα γνῶσι τῶν Εἰρηναίου τοσαῦτα. Κομόδου δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ δέκα καὶ τρισὶν ἔτεσι καταλύσαντος, αὐτοκράτωρ Σεβήρος οὐδ' ὄλοις A. D. 193. μῆσιν ἐξ μετὰ τὴν Κομόδου τελευτῆν Περτίνακος διαγενομένου, κρατεῖ.

CAP. XXVII.

251

Ἔσα καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τῆνικάδε συνηκμάκτων.

Πλείστα μὲν οὖν παρὰ πολλοῖς εἰσέτι νῦν τῶν τότε σώζεται παλαιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἐναρέτου σπουδῆς ὑπομνήματα· ὧν γε μὴν αὐτοὶ διέγνωμεν, εἴη ἂν τὰ Ἡρακλείτου 'εἰς τὸν Ἀπόστολον,' καὶ τὰ Μαξίμου περὶ τοῦ πολυθρυλλήτου παρὰ τοῖς αἰρεσιώταις ζητήματος, τοῦ 'πόθεν ἡ κακία,' καὶ 'περὶ τοῦ γεννητῆν ὑπάρχειν τὴν ὕλην' τὰ τε Κανδίδου 'εἰς τὴν Ἐξαήμερον,' καὶ Ἀπίωνος εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν· ὁμοίως Σέξτου 'περὶ Ἀναστάσεως,' καὶ ἄλλη τις ὑπόθεσις Ἀραβιανοῦ, καὶ μυρίων ἄλλων, ὧν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀφορμὴν, οὐχ οἶόν τε οὔτε τοὺς χρόνους παραδοῦναι γραφῆ, οὔθ' ἱστορίας μνήμην ὑποσημῆσθαι. Καὶ ἄλλων δὲ πλείστων, ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας καταλέγειν ἡμῖν δυνατὸν, ἦλθον εἰς ἡμᾶς λόγοι, ὀρθοδόξων μὲν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ὧς γε δὴ ἡ ἕκαστου παραδείκνυσι τῆς θείας γραφῆς ἐρμηνεία, ἀδήλων δὲ ὅμως ἡμῖν, ὅτι μὴ τὴν προσηγορίαν ἐπάγεται τῶν συγγραφαμένων.

CAP. XXVIII.

Περὶ τῶν τὴν Ἀρτέμωνος αἵρεσιν ἐξαρχῆς προβεβλημένων· οἷοί τε τὸν τρόπον γεγόνασι, καὶ ὅπως τὰς ἀγίας γραφὰς διαφθεῖραι τετολμήκασιν.

Τούτων ἔν τινος σπουδάσματι κατὰ τῆς Ἀρτέμωνος αἰρέσεως πεπονημένῳ, ἣν αὐθις ὁ ἐκ Σαμοσάτων Παῦλος καθ' ἡμᾶς vii. 30. ἀνανεώσασθαι πεπεύραται, φέρεται τις διήγησις ταῖς ἐξεταζομέναις ἡμῖν προσήκουσα ἱστορία. Τὴν γάρ τοι δεδηλωμένην αἵρεσιν, ψιλὸν ἀνθρωπον γενέσθαι τὸν Σωτῆρα φάσκουσιν, οὐ

252 πρὸ πολλοῦ νεωτερισθεῖσαν διευθύνων, ἐπειδὴ σεμνύνειν αὐτὴν ὡς ἂν ἀρχαίαν οἱ ταύτης ἤθελον εἰσηγηταί, πολλὰ καὶ ἄλλα εἰς ἔλεγχον αὐτῶν τῆς βλασφημίου ψευδηγορίας παραθεῖς ὁ λόγος ταῦτα κατὰ λέξιν ἱστορεῖ·

Routh, Rell.
ii. 129.

Φασὶ γὰρ τοὺς μὲν προτέρους ἅπαντας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους παρειληφέναι τε καὶ δεδιδαχέναι ταῦτα, ἃ νῦν οὗτοι λέγουσι, καὶ τετηρηῆσθαι τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος μέχρι τῶν Βίκτορος χρόνων, ὃς ἦν τρισκαιδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος· ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου παρακεχαράχθαι τὴν ἀλήθειαν. Ἦν δ' ἂν τυχὸν πιθανὸν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀντέπιπτον αὐτοῖς αἱ θείαι γραφαί. Καὶ ἀδελφῶν δὲ τινῶν ἐστὶ γράμματα πρεσβύτερα τῶν Βίκτορος χρόνων, ἃ ἐκείνοι καὶ πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὰς τότε αἰρέσεις ἔγραφαν· λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μελιτιάδου καὶ Τατιανοῦ καὶ Κλήμεντος καὶ ἐτέρων πλείονων· ἐν οἷς ἅπασι θεολογεῖται ὁ Χριστός. Τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελίτωνος καὶ τῶν λοιπῶν τίς ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν; Ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσαι, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστόν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες. Πῶς οὖν ἐκ τοσούτων ἐτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἐνδέχεται τοὺς μέχρι Βίκτορος οὕτως, ὡς οὗτοι λέγουσι, κεκηρυχέναι; πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτορος καταψεύδουσθαι, ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι Βίκτωρ Θεόδοτον τὸν σκυτέα, τὸν ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθεοῦ ἀποστασίας, ἀπεκήρυξε τῆς κοινωνίας, πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν; Εἰ γὰρ Βίκτωρ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐφρόνει, ὡς ἡ τούτων διδάσκει βλασφημία, πῶς ἂν ἀπέβαλλε Θεόδοτον τὸν τῆς αἰρέσεως ταύτης εὐρετὴν;

253 Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Βίκτορα τοιαῦτα. Τούτου δὲ ἔτεσι δέκα προστάντος τῆς λειτουργίας, διάδοχος καθίσταται Ζεφυρίνος, ἀμφὶ τὸ ἕνατον τῆς Σεβήρου βασιλείας ἔτος. Προστίθησι δὲ ὁ τὸ προειρημένον συντάξας περὶ τοῦ κατάρξαντος τῆς δηλωθείσης αἰρέσεως βιβλίον, καὶ ἄλλην κατὰ Ζεφυρίνον γενομένην πρᾶξιν, ᾧδὲ πως αὐτοῖς ῥήμασι γράφων·

1b. 130.

Ἐπομνήσω γοῦν πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν πρᾶγμα ἐφ' ἡμῶν γενόμενον, ὃ νομίζω ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγεγόνει, τυχὸν ἂν κάκεινους ἐνουθέτησε. Νατάλιος ἦν τις ὁμολογητῆς οὐ πάλαι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γενόμενος καιρῶν. Οὗτος ἠπατήθη ποτὲ ὑπὸ Ἀσκληπιοδότου καὶ ἐτέρου Θεοδότου τινὸς τραπεζίτου. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἄμφω Θεοδότου τοῦ σκυτέως μαθηταί, τοῦ πρώτου ἐπὶ ταύτῃ τῇ φρονήσει, μᾶλλον δὲ ἀφροσύνῃ, ἀφορισθέντος τῆς κοινωνίας ὑπὸ Βίκτορος, ὡς ἔφην, τοῦ τότε ἐπισκόπου. Ἀνεπίσθη δὲ ὁ Νατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληρωθῆναι ταύτης τῆς αἰρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαία δηνάρια ἑκατὸν πενήκοντα. Γεγόμενος οὖν σὺν

αὐτοῖς, δι' ὁραμάτων πολλάκις ἐνουθετεῖτο ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ὁ γὰρ εὐ-
σπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐκ ἐβούλετο ἔξω ἐκκλη-
σίας γενόμενον ἀπολέσθαι μάρτυρα τῶν ἰδίων παθῶν. Ἐπεὶ δὲ ῥαθυμότερον
τοῖς ὁράμασι προσείχε, δελεαζόμενος τῇ τε παρ' αὐτοῖς πρωτοκαθεδρία, καὶ
τῇ πλείστους ἀπολλυούσῃ αἰσχροκερδείᾳ, τελευταῖον ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων
ἐμαστιγώθη, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὐ μικρῶς αἰκισθεῖς· ὥστε ἔωθεν ἀναστήναι,
καὶ ἐνδυσάμενον σάκκον, καὶ σποδὸν καταπασάμενον, μετὰ πολλῆς σπουδῆς
καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας
οὐ μόνον τῶν ἐν κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν· συγχαίει τε τοῖς δάκρυσιν
τὴν εὐσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ· πολλῇ τε τῇ δέησει
χρησάμενος, δείξαντά τε τοὺς μάλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν, μόλις
κοινωνηθῆναι.

Τούτοις ἐπισυνάψωμεν καὶ ἄλλας περὶ τῶν αὐτῶν τοῦ αὐτοῦ
συγγραφέως φωνὰς, τοῦτον ἐχούσας τὸν τρόπον·

Γραφὰς μὲν θείας ἀφόβως ῥεραδιουργήκασιν, πίστεως δὲ ἀρχαίας κανόνα Routh, Rell.
ἠθετήκασιν, Χριστὸν δὲ ἠγνοήκασιν, οὐ τί αἱ θείαι λέγουσι γραφαὶ ζητοῦντες, ii. 132.
ἀλλ' ὅποιον σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῆς ἀθεότητος εὐρεθῆ σύστασιν,
φιλοπόνως ἀσκούντες· κἂν αὐτοῖς προτείνῃ τις ῥητὸν γραφῆς θεϊκῆς, ἐξετά- 254
ζουσι πότερον συνημμένον ἢ διεξευγμένον δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλο-
γισμοῦ. Καταλιπόντες δὲ τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ γραφὰς, γεωμετρίαν
ἐπιτηδεύουσι, ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες, καὶ τὸν
ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοοῦντες. Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλο-
πόνως γεωμετρεῖται, Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται, Γαλη-
νὸς γὰρ ἴσως ὑπὸ τιῶν καὶ προσκυνεῖται. Οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις
εἰς τὴν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουρ-
γία τὴν ἀπλήν τῶν θείων γραφῶν πίστιν κατηλέοντες, ὅτι μηδὲ ἐγγὺς
πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; Διὰ τοῦτο ταῖς θείαις γραφαῖς
ἀφόβως ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, λέγοντες αὐτὰς «διωρθῶκεναι.» Καὶ ὅτι τοῦτο
μὴ καταψευδόμενος αὐτῶν λέγω, ὁ βουλόμενος δύναται μαθεῖν. Εἰ γάρ τις
θελήσει συγκομίσας αὐτῶν ἐκάστου τὰ ἀντίγραφα ἐξετάζειν πρὸς ἄλληλα,
κατὰ πολὺ ἂν εὔροι διαφωνοῦντα. Ἀσύμφωνα γοῦν ἔσται τὰ Ἀσκληπιάδου
τοῖς Θεοδότου. Πολλῶν δὲ ἔστιν εὐπὸρησαι, διὰ τὸ φιλοτίμως ἐγγεγράφθαι
τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τὰ ὑφ' ἐκάστου αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ καλοῦσι, «κατωρθω-
μένα,» τούτεστιν ἠφανισμένα. Πάλιν δὲ τούτοις τὰ Ἐρμοφίλου οὐ συνάδει.
Τὰ γὰρ Ἀπολλωνίδου οὐδὲ αὐτὰ ἑαυτοῖς ἔστι σύμφωνα. Ἐνεστί γὰρ
συγκρίναι τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα τοῖς ὕστερον πάλιν
ἐπιδιαστραφεῖσι, καὶ εὐρεῖν κατὰ πολὺ ἀπάδοντα. Ὅσης δὲ τόλμης ἔστι
τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, εἰκὸς μηδὲ ἐκείνους ἀγνοεῖν. Ἡ γὰρ οὐ πιστεύουσιν
Ἁγίῳ Πνεύματι λελέχθαι τὰς θείας γραφὰς, καὶ εἰσὶν ἄπιστοι· ἢ ἑαυτοὺς 255
ἠγούνται σοφωτέρους τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπάρχειν, καὶ τί ἕτερον ἢ
δαιμονιώσιν; Οὐδὲ γὰρ ἀρνήσασθαι δύναται ἑαυτῶν εἶναι τὸ τόλμημα,
ὅποταν καὶ τῇ αὐτῶν χειρὶ ἢ γεγραμμένα, καὶ παρ' ὧν κατηχήθησαν μὴ
τοιαύτας παρέλαβον τὰς γραφὰς· καὶ δείξει ἀντίγραφα, ὅθεν αὐτὰ μετε-

γράψαντο, μὴ ἔχωσιν. "Ενιοι δὲ αὐτῶν οὐδὲ παραχαράσσειν ἤξιωσαν αὐτάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τὸν τε νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας προφάσει χάριτος, εἰς ἔσχατον ἀπωλείας ὄλεθρον κατωλίσθησαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτου ἱστορήσθω τὸν τρόπον.

Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγου πέμπτου τέλος.

CAP. I.

Περὶ τοῦ κατὰ Σεβήρον διωγμοῦ.

Ὡς δὲ καὶ Σεβήρος διωγμὸν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκίνει, Α. D. 202. λαμπρὰ μὲν τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλητῶν κατὰ πάντα τόπον ἀπετελείτο μαρτύρια, μάλιστα δ' ἐπλήθυνεν ἐπ' Ἀλεξανδρείας· τῶν ἀπ' Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος ἀπάσης ἀριστίνδην αὐτόθι ὥσπερ ἐπὶ μέγιστον ἀθλητῶν Θεοῦ παραπεμπομένων στάδιον, διὰ καρτερικωτάτης τε ποικίλων βασάνων καὶ θανάτου τρόπων ὑπομονῆς τοὺς παρὰ Θεοῦ στεφάνους ἀναδουμένων. Ἐν οἷς καὶ Λεωνίδης ὁ λεγόμενος Ὀριγένους πατὴρ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς νέον κομιδῇ καταλείπει τὸν παῖδα· ὃς δὴ ὅποίας ἐξ ἐκείνου περὶ τὸν θεῖον λόγον προαιρέσεως ἦν, οὐκ ἄκαιρον διὰ βραχέων διελεθῆναι, τῷ μάλιστα πολὺν εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς τὸν περὶ αὐτοῦ βεβωρημένον λόγον.

CAP. II.

Περὶ τῆς Ὀριγένους ἐκ παιδὸς ἀσκήσεως.

Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις εἴποι, τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς ἐν σχολῇ παραδοῦναι διὰ γραφῆς πειρώμενος, δέοιτο δ' ἂν καὶ ἰδίας ὑποθέσεως ἢ περὶ αὐτοῦ σύνταξις. Ὅμως δ' ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιτεμνόμενοι τὰ πλείστα, διὰ βραχέων ὡς οἶόν τε ὀλίγα ἄττα τῶν περὶ αὐτὸν διελευσόμεθα, ἕκ τινων ἐπιστολῶν καὶ ἱστορίας τῶν καὶ εἰς ἡμᾶς τῷ βίῳ πεφυλαγμένων αὐτοῦ γνωρίμων τὰ δηλούμενα φέροντες. Ὀριγένους καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, σπαργάνων ἀξιωμαθήμεντά μοι εἶναι δοκεῖ. Δέκατον μὲν γὰρ ἐπέειχε Σεβήρος τῆς βασιλείας ἔτος, ἡγήετο δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς λοιπῆς Αἰγύπτου Λαῖτος, τῶν δὲ αὐτόθι παροικιῶν τὴν ἐπισκοπὴν νεωστὶ τότε μετὰ Ἰουλιανὸν Δημήτριος

ὑπειλήφει. Εἰς μέγα δὴ οὖν τῆς τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊᾶς ἀφθείσης, καὶ μυρίων ὄσων τοῖς κατὰ τὸ μαρτυρίου ἀναδουμένων στεφάνοις, ἕως τοσοῦτος μαρτυρίου τὴν Ὀριγένους ἔτι κομιδῇ παιδὸς ὑπάρχοντος κατεῖχε ψυχὴν, ὡς ὁμόσε τοῖς κινδύνοις χωρεῖν, προπηδᾷ τε καὶ ὀρμῶν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα προθύμως ἔχειν. Ἥδη γέ τοι μικρὸν ὄσον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀπὸ τοῦ βίου ἀπαλλαγῆς οὐ πόρρω καθίστατο, μὴ οὐχὶ τῆς θείας καὶ οὐρανοῦ προνοίας εἰς τὴν πλειστων ὠφέλειαν διὰ τῆς αὐτοῦ μητρὸς ἐμποδῶν αὐτῷ τῆς προθυμίας ἐνστάσης. Αὕτη γοῦν τὰ μὲν πρῶτα λόγοις ἰκετεύουσα τῆς περὶ αὐτὸν μητρικῆς διαθέσεως φειδῶ λαβεῖν παρεκάλει· σφοδρότερον δ' ἐπιτείλαντα θεασαμένη, ὅτε γνοὺς ἄλόντα τὸν πατέρα δεσμωτηρίῳ φυλάττεσθαι, ἔβλος ἐγένετο τῆς περὶ τὸ μαρτύριον ὀρμῆς, τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἀποκρυσφαιμένη ἐσθῆτα, οἴκοι μένειν ἀνάγκην ἐπήγευ. Ὁ δὲ, ὡς οὐδὲν ἄλλο πράττειν αὐτῷ παρῆν, τῆς προθυμίας ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν ἐπιτεινωμένης, οὐχ οἴος τε ἂν ἡρεμεῖν, διαπέμπεται τῷ πατρὶ προτρεπτικωτάτην περὶ μαρτυρίου ἐπιστολὴν, ἐν ἧ κατὰ λέξιν αὐτῷ παραινεῖ λέγων·

Ἔπεχε, μὴ δι' ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσης.

Τοῦτο πρῶτον τῆς Ὀριγένους παιδικῆς ἀγχινοίας, καὶ περὶ τὴν θεοσέβειαν γνησιωτάτης διαθέσεως, ἀνάγραπτον ἔστω τεκμήριον. Καὶ γὰρ ἤδη καὶ τῶν τῆς πίστεως λόγων οὐ σμικρὰς ἀφορμὰς καταβέβλητο, ταῖς θείαις γραφαῖς ἐξέτι παιδὸς ἐνησκημένος. Οὐ μετρίως γοῦν καὶ περὶ ταύτας πεπόνητο, τοῦ πατρὸς αὐτῷ πρὸς τῆ τῶν ἐγκυκλίων παιδείᾳ, καὶ τούτων οὐ
259 κατὰ πάρεργον τὴν φροντίδα πεποιημένου. Ἐξ ἅπαντος γοῦν αὐτὸν, πρὸ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων μελέτης, ἐνήγε τοῖς ἱεροῖς ἐνασκεισθαι παιδεύμασιν, ἐκμαθήσεις καὶ ἀπαγγελίας ἡμέρας ἐκάστης αὐτὸν εἰσπραττόμενος. Οὐκ ἀπροαιρέτως δὲ ταῦτα ἐγένετο τῷ παιδί, ἀλλὰ καὶ ἄγαν προθυμότατα περὶ ταῦτα ποιοῦντι· ὡς μὴδ' ἐξαρκεῖν αὐτῷ τὰς ἀπλᾶς καὶ προχείρους τῶν ἱερῶν λόγων ἐντεύξεις, ζητεῖν δέ τι πλέον καὶ βαθυτέρας ἤδη ἐξ ἐκείνου πολυπραγμονεῖν θεωρίας· ὥστε καὶ πράγματα παρέχειν τῷ πατρὶ, τί ἄρα ἐθέλοι δηλοῦν τὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἀναπυθνανόμενος βούλημα. Ἐκείνος δὲ τῷ μὲν δοκεῖν εἰς πρόσωπον ἐπέπληττεν αὐτῷ, μηδὲν ὑπὲρ ἡλικίαν μηδὲ τῆς

προφανοῦς διανοίας περαιτέρω τι ζητεῖν παραινῶν, ἰδίως δὲ παρ' ἑαυτῷ τὰ μεγάλα γεγηθῶς, τὴν μεγίστην ὠμολόγει τῷ πάντων ἀγαθῶν αἰτίῳ Θεῷ χάρις, ὅτι δὴ αὐτὸν τοιοῦδε πατέρα γενέσθαι παιδὸς ἠξίωσεν. Ἐπιστάντα δὲ ἤδη πολλάκις καθεύδοντι τῷ παιδί, γυμνώσαι μὲν αὐτοῦ τὰ στέρνα φασίν, ὥσπερ δὲ θείου πνεύματος ἔνδον ἐν αὐτοῖς ἀφιερωμένου, φιλήσαι τε σεβασμίως, καὶ τῆς εὐτεκνίας μακάριον ἑαυτὸν ἠγάσασθαι. Ταῦτα καὶ ἕτερα τούτοις συγγενῇ περὶ παῖδα ὄντα τὸν Ὀριγένην γενέσθαι μνημονεύουσιν. Ὡς δὲ ἤδη αὐτῷ ὁ πατήρ μαρτυρῶ τετελειώτο, ἔρημος ἅμα μητρὶ καὶ βραχυτέροις ἀδελφοῖς τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ἑπτακαιδέκατον οὐ πλήρες ἔτος ἄγων, καταλείπεται. Τῆς γε μὴν τοῦ πατρὸς περιουσίας τοῖς βασιλικοῖς ταμείοις ἀναληφθείσης, ἐν σπάνει τῶν κατὰ τὸν βίον χρειῶν σὺν τοῖς προσήκουσι καταστάς, οἰκονομίας τῆς ἐκ Θεοῦ καταξιοῦται, καὶ τυγχάνει δεξιῶσεως ὁμοῦ καὶ ἀναπαύσεως παρὰ τινι πλουσιωτάτῃ μὲν τὸν βίον καὶ τὰ ἄλλα περιφανεστάτῃ γυναικί, διαβόητόν γε μὴν ἄνδρα περιεπούση τῶν τότε ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας αἰρεσιωτῶν· τὸ γένος ἦν οὗτος Ἀντιοχεύς· θετὸν δὲ αὐτὸν υἱὸν εἶχεν τε σὺν ἑαυτῇ, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα περιείπεν ἢ δεδηλωμένη. Ἄλλὰ τούτῳ γε ἐπάναγκες ὁ Ὀριγένης συνῶν, τῆς ἐξ ἐκείνου περὶ τὴν πίστιν ὀρθοδοξίας ἐναργῆ παρέιχετο δείγματα· ὅτι δὴ μυρίου πλήθους διὰ τὸ δοκοῦν ἱκανὸν ἐν λόγῳ τοῦ Παύλου, (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ ἀνδρὶ,) συναγομένου παρ' αὐτῷ οὐ μόνον αἰρετικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμετέρων, οὐδὲ πώποτε προυτράπη κατὰ τὴν εὐχὴν αὐτῷ συστήναι, φυλάττων ἐξέτι παιδὸς κανόνα ἐκκλησίας, 'βδελυττόμενός' τε, ὡς αὐτῷ ῥήματί φησί πον αὐτὸς, τὰς τῶν αἱρέσεων διδασκαλίας. Προαρχεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασι, ἐκθυμότερόν τε καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν τῇ περὶ τοὺς λόγους ἀσκήσει ὄλον ἐπιδοὺς ἑαυτὸν, ὡς καὶ παρασκευῆν ἐπὶ τὰ γραμματικὰ μετρίαν ἔχειν, μετ' οὐ πολὺ τῆς τοῦ πατρὸς τελειώσεως τούτοις ἐπιδεδωκῶς ἑαυτὸν, εὐπόρει τῶν ἀναγκαίων, ὡς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ, δαψιλῶς.

Ὡς κομιδῇ νέος ὦν τὸν Χριστοῦ λόγον ἐπέσβευεν.

Σχολάζουσι δὲ τῇ διατριβῇ, ὡς που καὶ αὐτὸς ἐγγράφως ιστορεῖ, μηδενὸς τε ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τῷ κατηχεῖν ἀνακειμένου, πάντων δὲ ἀπεληλαμένων ὑπὸ τῆς ἀπειλῆς τοῦ διωγμοῦ, προσήεσαν αὐτῷ τινὲς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀκουσόμενοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὡν πρῶτον ἐπισημαίνεται γεγονέναι Πλουτάρχον, ὃς μετὰ τὸ βιώσαι καλῶς καὶ μαρτυρίῳ θείῳ κατεκοσμήθη· δεύτερον Ἡρακλᾶν τοῦ Πλουτάρχου ἀδελφόν, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς παρ' αὐτῷ πλείστην φιλοσόφου βίον καὶ ἀσκήσεως ἀπόδειξιν παρασχών, τῆς Ἀλεξανδρέων μετὰ Δημήτριον ἐπισκοπῆς ἀξιούται. Ἔτος δ' ἦγεν ὀκτωκαίδέκατον, καθ' ὃ τοῦ τῆς κατηχήσεως προέστη διδασκαλείου. Ἐν ᾧ καὶ προκόπτει ἐπὶ τῶν κατὰ Ἀκύλαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἡγούμενον διωγμῶν, ὅτε καὶ μάλιστα διαβόητον ἐκτίσατο παρὰ πᾶσι τοῖς ἀπὸ τῆς πίστεως ὀρμωμένοις ὄνομα, δι' ἣν ἐνεδείκνυτο πρὸς ἅπαντας τοὺς ἁγίους ἀγνωστὰς τε καὶ γνωρίμους μάρτυρας δεξιῶσίν τε καὶ προθυμίαν. Οὐ μόνον γὰρ ἐν δεσμοῖς τυγχάνουσιν, οὐδὲ μέχρῃς ὑστάτης ἀποφάσεως ἀνακρινόμενοι συνῆν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταύτην ἀπαγομένοις τὴν ἐπὶ θανάτῳ τοῖς ἁγίοις μάρτυσι, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρώμενος, καὶ ὁμοσε τοῖς κινδύνοις χωρῶν· ὥστε ἤδη αὐτὸν προσιόντα θαρσαλέως, καὶ τοὺς μάρτυρας μετὰ πολλῆς παρρησίας φιλήματι προσαγορεύοντα, πολλάκις ἐπιμανεῖς ὁ ἐν κύκλῳ τῶν ἐθνῶν δῆμος μικροῦ δεῖν κατέλευσεν, εἰ μὴ τῆς θείας δεξιᾶς βοηθοῦ καθάπαξ τυγχάνων παραδόξως διεδίδρασκεν. Ἡ δ' αὐτῇ θείᾳ καὶ οὐράνιῳ χάρις, ἄλλοτε πάλιν καὶ πάλιν, καὶ οὐδ' ἔστιν ὁσάκις εἰπεῖν, τῆς ἄγαν περὶ τὸν Χριστοῦ λόγον προθυμίας τε καὶ παρρησίας ἔρεκεν, τηνικαῦτα ἐπιβουλευόμενον αὐτὸν διεφύλαττε. Τοσοῦτος δ' ἦν ἄρα τῶν ἀπίστων ὁ πρὸς

261 αὐτὸν πόλεμος, ὡς καὶ συστροφὰς ποιησαμένους στρατιώτας αὐτῷ περὶ τὸν οἶκον, ἔνθα κατέμενεν, ἐπιστήσαι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν τὰ τῆς ἱερᾶς πίστεως κατηχουμένων παρ' αὐτῷ. Οὕτω δὲ ὁσημέραι ὁ κατ' αὐτοῦ διωγμὸς ἐξεκάετο, ὡς μηκέτι χωρεῖν αὐτὸν τὴν πᾶσαν πόλιν, οἴκους μὲν ἐξ οἴκων ἀμείβοντα, πανταχόθεν δὲ

ἐλαυνόμενον, τῆς πληθύος ἕνεκεν τῶν δι' αὐτοῦ τῇ θείᾳ προσ-
 ιόντων διδασκαλίᾳ· ἐπεὶ καὶ τὰ κατὰ πρᾶξιν ἔργα αὐτῷ
 γνησιωτάτης φιλοσοφίας κατορθώματα εὖ μάλα θαυμαστὰ
 περιεῖχεν. ‘Οἶον γοῦν τὸν λόγον, τοιούδε,’ φασὶ, ‘τὸν τρόπον,
 καὶ οἶον τὸν τρόπον, τοιούδε τὸν λόγον ἐπεδείκνυτο.’ Διὸ δὴ
 μάλιστα συναιρομένης αὐτῷ δυνάμεως θείας, μυρίους ἐνήγειν ἐπὶ
 τὸν αὐτοῦ ζῆλον. Ἐπειδὴ δὲ ἑώρα φοιτητὰς ἤδη πλείους
 προσιόντας, αὐτῷ μόνῳ τῆς τοῦ κατηχεῖν διατριβῆς ὑπὸ Δη-
 μητρίου τοῦ τῆς ἐκκλησίας προεστῶτος ἐπιτετραμμένης, ἀσύμ-
 φωνου ἠγησάμενος τὴν τῶν γραμματικῶν λόγων διδασκαλίαν τῇ
 πρὸς τὰ θεῖα παιδεύματα ἀσκήσει, μὴ μελλήσας, ἀπορρήγνυσιν
 ἅτε ἀνωφελῆ καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐναντίαν τὴν τῶν
 γραμματικῶν λόγων διατριβὴν. Εἴτα λογισμῷ καθήκουτι, ὡς
 ἂν μὴ γένοιτο τῆς παρ’ ἐτέρων ἐπικουρίας ἐνδεῆς, ὅσαπερ
 ἦν αὐτῷ πρότερον λόγων ἀρχαίων συγγράμματα φιλοκάλως
 ἐσπουδασμένα μεταδοῦς, ὑπὸ τοῦ ταῦτα ἐωνημένου φερομένοις
 αὐτῷ τέτταρσιν ὀβολοῖς τῆς ἡμέρας ἠρκέιτο, πλείστοις τε ἔτεσι
 τοῦτον φιλοσοφῶν διετέλει τὸν τρόπον, πάσας ὕλας νεωτερικῶν
 ἐπιθυμιῶν ἑαυτοῦ περιαιρούμενος, καὶ διὰ πάσης μὲν ἡμέρας οὐ
 σμικροῦς ἀσκήσεως καμάτους ἀνατλῶν, καὶ τῆς νυκτὸς δὲ τὸν
 πλείονα χρόνον ταῖς τῶν θείων γραφῶν ἑαυτὸν ἀνατιθεὶς
 μελέταις, βίῳ τε ὡς ἔνι μάλιστα ἐγκαρτερῶν φιλοσοφωτάτῳ,
 τοτὲ μὲν τοῖς ἐν ἀσιτίαις γυμνασίοις, τοτὲ δὲ μεμετρημένοις
 τοῖς κατὰ τὸν ὕπνου καιροῖς, οὐ μεταλαμβάνειν οὐδ’ ὅλως ἐπὶ
 στρωμνῆς, ἀλλ’ ἐπὶ τοῦδαφος διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο. Πάντων
 δὲ μάλιστα τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ Σωτῆρος φωνὰς φυλακτέας
 εἶναι ᾗετο δεῖν, τὰς τε περὶ τοῦ μὴ ‘δύο χιτῶνας μὴδ’ ὑποδήμασι’
 χρᾶσθαι παραινούσας, μὴδὲ μὴν ταῖς περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου
 φροντίσι κατατρίβεσθαι. Ἄλλὰ καὶ μείζονι τῆς ἡλικίας προ-
 θυμία χρώμενος, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι διακαρτερῶν, εἰς ἄκρον
 τε ὑπερβαλλούσης ἀκτημοσύνης ἐλαύνων, τοὺς ἀμφ’ αὐτὸν εἰς
 τὰ μάλιστα κατέπληττε· μυρίους μὲν ὅσους λυπῶν εὐχομένους
 αὐτῷ κοινωνεῖν τῶν ὑπαρχόντων, δι’ οὗς ἑώρων αὐτὸν εἰσφέροντα
 περὶ τὴν θείαν διδασκαλίαν καμάτους, οὐ μὴν αὐτός γε ἐνδιδοὺς
 ταῖς καρτερίαις. Λέγεται γοῦν καὶ πλείονων ἐτῶν γῆν πεπα-
 τηκέσαι, μὴδενὶ μῆδαμῶς κεχρημένος ὑποδήματι, ἀλλὰ καὶ οἴνου

Matt. x. 10;
vi. 34.

χρήσεως καὶ τῶν ἄλλων παρὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν πλείστοις ἔτεσι ἀπεσχημένος, ὥστε ἤδη εἰς κίνδυνον ἀνατροπῆς καὶ 262 διαφθορᾶς τοῦ θώρακος περιπεσεῖν. Τοιαῦτα δὲ φιλοσόφου βίου τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα, εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον πλείους παρῶρμα τῶν φοιτητῶν, ὥστε ἤδη καὶ τῶν ἀπίστων ἔθνῶν, τῶν τε ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας, οὐ τοὺς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῇ δι' αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· οἷς καὶ αὐτοῖς γνησίως ἐν βάθει ψυχῆς τὴν εἰς τὸν θεῖον λόγον πίστιν δι' αὐτοῦ παραδεχομένοις, διαπρέπειν συνέβαινε κατὰ τὸν τότε τοῦ διωγμοῦ καιρὸν, ὡς καὶ τινες αὐτῶν ἀλόοντας μαρτυρίῳ τελειωθῆναι.

CAP. IV.

Ἔσοι δι' αὐτοῦ κατηχηθέντες προήχθησαν μάρτυρες.

Πρῶτος μὲν οὖν τούτων ὁ μικρῷ πρόσθεν δηλωθεὶς Πλούταρχος ἦν· οὗ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένου, σμικροῦ δεῖν αὐθις ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος, συμπαρῶν αὐτῷ εἰς ὑστάτην τοῦ βίου τελευτήν, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πολιτῶν ἀνῆρητο, ὡς αἴτιος αὐτῷ πεφηνῶς τοῦ θανάτου· Θεοῦ δὲ αὐτὸν ἐτήρει καὶ τότε βουλή. Μετὰ δὲ Πλούταρχον, δεύτερος τῶν Ὀριγένους φοιτητῶν μάρτυς ἀναδείκνυται Σερῆνος, διὰ πυρὸς τὴν δοκιμὴν ἧς παρειλήφει πίστεως παρεσχημένος. Τῆς αὐτῆς διατριβῆς τρίτος καθίσταται μάρτυς Ἑρακλείδης· καὶ ἐπὶ τούτῳ τέταρτος Ἑρων· ὁ μὲν πρότερος ἔτι κατηχούμενος, ὁ δὲ νεοφώτιστος, τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντες. Ἔτι πρὸς τούτοις τῆς αὐτῆς σχολῆς πέμπτος ἀθλητὴς τῆς εὐσεβείας ἀνακηρύττεται ἕτερος τοῦ πρώτου Σερῆνος· ὃν μετὰ πλείστην βασάνων ὑπομονὴν κεφαλῇ κολασθῆναι λόγος ἔχει. Καὶ γυναικῶν δὲ Ἑραῖς ἔτι κατηχουμένη, 'τὸ βάπτισμα,' ὡς που φησὶν αὐτὸς, 'τὸ διὰ πυρὸς λαβούσα,' τὸν βίου ἐξελήλυθεν.

CAP. V.

Περὶ Ποταμαίηνς.

Ἐβδομος ἐν τούτοις ἀριθμείσθω Βασιλείδης, τὴν περιβόητον Ποταμαίαιναν ἀπαγαγὼν, περὶ ἧς πολὺς ὁ λόγος εἰσέτι νῦν παρὰ

τοῖς ἐπιχωρίοις ἄδεται, μύρια μὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος ἀγνείας τε καὶ παρθενίας, ἐν ἧ̄ διέπρεψε, πρὸς ἔραστὰς ἀγωνισαμένη· (καὶ γὰρ οὖν αὐτῇ ἀκμαῖον πρὸς τῇ ψυχῇ καὶ τὸ τοῦ σώματος ὠραῖον ἐπήνθει·) μυρία δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀνατλάσης, καὶ τέλος μετὰ θειῶς καὶ φρικτὰς εἰπεῖν βασάνους ἅμα 263 τῇ μητρὶ Μαρκέλλῃ διὰ πυρὸς τελειωθείσης. Φασὶ γέ τοι τὸν δικαστὴν, (Ἀκύλας ἦν τούτῳ ὄνομα,) χαλεπὰς ἐπιθέντα αὐτῇ κατὰ παντὸς τοῦ σώματος αἰκίας, τέλος ἐφ' ὕβρει τοῦ σώματος μονομάχοις αὐτὴν ἀπειλῆσαι παραδοῦναι· τὴν δὲ βραχὺ τι πρὸς ἑαυτὴν ἐπισκεψαμένην, ἐρωτηθεῖσαν ὃ κρίνεις, τοιαύτην δοῦναι ἀπόκρισιν, δι' ἧς ἐδόκει νενομισμένον τι αὐτοῖς ἀσεβὲς ἀποφθέγξασθαι. Ἄμα δὲ λόγῳ τὸν τῆς ἀποφάσεως ὄρον καταδεξάμενην, ὁ Βασιλείδης, εἰς τις ὧν τῶν ἐν στρατείαις ἀναφερομένων, ἀπάγει παραλαβὼν τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Ὡς δὲ τὰ πλήθος ἐνοχλεῖν αὐτὴν καὶ ἀκολάστοις ἐνυβρίζειν ῥήμασιν ἐπειράτο, ὃ μὲν ἀνείργεν ἀποσοβῶν τοὺς ἐνυβρίζοντας, πλείστον ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν εἰς αὐτὴν ἐνδεικνύμενος, ἡ δὲ τῆς περὶ αὐτὴν συμπαθείας ἀποδεξαμένη τὸν ἄνδρα, θαρρεῖν παρακελεύεται· ἐξαιτήσεσθαι γὰρ αὐτὸν ἀπελθοῦσαν, παρὰ τοῦ ἑαυτῆς Κυρίου, καὶ οὐκ εἰς μακρὸν τῶν εἰς αὐτὴν πεπραγμένων τὴν ἀμοιβὴν ἀποτίσειν αὐτῷ. Ταῦτα δὲ εἰποῦσαν, γενναίως τὴν ἔξοδον ὑποστήναι, πίττης ἐμπύρου κατὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος ἀπ' ἄκρων ποδῶν καὶ μέχρι κορυφῆς ἡρέμα καὶ κατὰ βραχὺ περιχυθείσης αὐτῇ. Καὶ ὃ μὲν τῆς αἰοδίμου κόρης τοιοῦτος κατηγώνιστο ἄθλος. Οὐ μακρὸν δὲ χρόνον διαλιπὼν ὁ Βασιλείδης, ὄρκον διὰ τινα αἰτίαν πρὸς τῶν συστρατιωτῶν αἰτηθεὶς, μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ τὸ παράπαν ὀμνῦναι διεβεβαιούτο, Χριστιανὸν γὰρ ὑπάρχειν, καὶ τοῦτο ἐμφανῶς ὁμολογεῖν. Παίξειν μὲν οὖν ἐνομίζετο τέως τὰ πρῶτα. Ὡς δὲ ἐπιμόνως ἀπισχυρίζετο, ἀγεται ἐπὶ τὸν δικαστὴν, ἐφ' οὗ τὴν ἔνστασιν ὁμολογήσας, δεσμοῖς παραδίδοται. Τῶν δὲ κατὰ Θεὸν ἀδελφῶν ὡς αὐτὸν ἀφικομένων, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀθρόας καὶ παραδόξου ταύτης ὀρμῆς πυνθανομένων, λέγεται εἰπεῖν, ὡς ἄρα Ποταμίαινα, τρισὶν ὕστερον ἡμέραις τοῦ μαρτυρίου νύκτωρ ἐπιστᾶσα, στέφανον αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ περιθεῖσα εἶη, φαίη τε παρακεκληκέναι χάριν αὐτοῦ τὸν Κύριον, καὶ τῆς ἀξιώσεως τετυχηκέναι, οὐκ εἰς

Cf. iii. 23.

μακρόν τε αὐτὸν παραλήψεσθαι. Ἐπὶ τούτοις τῶν ἀδελφῶν τῆς ἐν Κυρίῳ σφραγίδος μεταδόντων αὐτῷ, τῇ μετέπειτα ἡμέρᾳ τῷ τοῦ Κυρίου διαπρέψας μαρτυρίῳ, τὴν κεφαλὴν ἀποτέμενται. Καὶ ἄλλοι δὲ πλείους τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀθρώως τῷ Χριστοῦ λόγῳ προσελθεῖν κατὰ τοὺς δεδηλωμένους ἱστοροῦνται, ὡς δὴ καθ' ὕπνου τῆς Ποταμιαίνης ἐπιφανείσης καὶ προσκεκλημένης αὐτούς. Ἄλλα ταῦτα μὲν ὦδε ἐχέτω.

264

CAP. VI.

Περὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως.

Cf. v. 11.

Infr. 13.

A. D. 192.
[Dec. 31.]

Πάνταινον δὲ Κλήμης διαδεξάμενος τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κατηχίσεως εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καθηγέιτο, ὡς καὶ τὸν Ὠριγένην τῶν φοιτητῶν γενέσθαι αὐτοῦ. Τὴν γέ τοι τῶν Στρωματέων πραγματείαν ὁ Κλήμης ὑπομνηματιζόμενος, κατὰ τὸ πρῶτον σύγγραμμα χρονικὴν ἐκθέμενος γραφήν, εἰς τὴν Κομόδου τελευτὴν περιγράφει τοὺς χρόνους· ὡς εἶναι σαφές, ὅτι κατὰ Σεβήρου αὐτῷ πεπόνητο τὰ σπουδάσματα, οὐ τοὺς χρόνους ὁ παρὼν ἱστορεῖ λόγος.

CAP. VII.

Περὶ Ἰούδα συγγραφέως.

Dan. ix. 24.

A. D. 202.

Ἐν τούτῳ καὶ Ἰούδας συγγραφέων ἕτερος, εἰς τὰς παρὰ τῷ Δανιὴλ ἑβδομήκοντα ἑβδομάδας ἐγγράφως διαλεχθεὶς, ἐπὶ τὸ δέκατον τῆς Σεβήρου βασιλείας Ἰστησι τὴν χρονογραφίαν· ὅς καὶ τὴν θρυλλομένην τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίαν ἤδη τότε πλησιάζειν ᾤετο· οὕτω σφοδρῶς ἢ τοῦ καθ' ἡμῶν τότε διωγμοῦ κίνησις τὰς τῶν πολλῶν ἀνετάραττε διανοίας.

CAP. VIII.

Περὶ τοῦ τολμηθέντος Ὠριγένει.

Matt. xix.
12.

Ἐν τούτῳ δὲ τῆς κατηχίσεως ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦργου ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμά τι διαπέπρακται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανικῆς, πίστεως δὲ ὁμοῦ καὶ σωφροσύνης μέγιστον δείγμα περιέχον. Τὸ γὰρ, Ἐἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν

ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀπλούστερον καὶ νε-
 νικώτερον ἐκλαβὼν, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνὴν ἀποπληροῦν
 οἰόμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τὸ νέον τὴν ἡλικίαν ὄντα, μὴ ἀνδράσι
 μόνου, καὶ γυναιξὶ δὲ τὰ θεῖα προσομιλεῖν, ὡς ἂν πᾶσαν τὴν 265
 παρὰ τοῖς ἀπίστοις αἰσχρὰς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειε,
 τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη, τοὺς πολλοὺς
 τῶν ἀμφ' αὐτὸν γνωρίμων διαλαθεῖν φροντίσας. Οὐκ ἦν δὲ
 ἄρα δυνατὸν αὐτῷ, καίπερ βουλομένῳ, τοσοῦτον ἔργον ἐπικρύ-
 ψασθαι. Γνωὺς δῆτα ὕστερον ὁ Δημήτριος, ἅτε τῆς αὐτόθι
 παροικίας προεστῶς, εὖ μάλα μὲν αὐτὸν ἀποθανμάζει τοῦ τολ-
 μήματος, τὴν δέ γε προθυμίαν καὶ τὸ γνήσιον αὐτοῦ τῆς
 πίστεως ἀποδεξάμενος, θαρρεῖν αὐτίκα παρακελεύεται, καὶ νῦν
 μᾶλλον ἔχασθαι αὐτὸν τοῦ τῆς κατηχήσεως ἔργου παρορμᾶ.
 Ἄλλὰ τότε μὲν οὗτος τοιοῦτός τις ἦν. Οὐ μακροῖς δὲ χρόνοις
 ὕστερον ὁ αὐτὸς ὄρων εὖ πράττουτα, μέγαν τε καὶ λαμπρὸν
 καὶ παρὰ πᾶσιν ὄντα βεβημένον, ἀνθρώπινόν τι πεπονηθὸς,
 τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκοποῖς καταγράφειν ὡς ἀτοπω-
 τάτου τοῦ πραχθέντος ἐπειράτο, ὅτι γε τῶν κατὰ Παλαιστίνην
 οἱ μάλιστα δόκιμοι καὶ διαπρέποντες Καισαρείας τε καὶ Ἱερο-
 σολύμων ἐπίσκοποι, πρεσβείων τὸν Ὠριγένην καὶ τῆς ἀνωτάτω
 τιμῆς ἄξιον εἶναι δοκιμάσαντες, χεῖρας εἰς πρεσβυτέριον αὐτῷ Infr. 23.
 τεθείκασι. Τηνικαῦτα δ' οὖν εἰς μέγα δόξης προελθόντος αὐ-
 τοῦ, ὄνομά τε παρὰ τοῖς πανταχῇ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ κλέος
 ἀρετῆς καὶ σοφίας οὐ σμικρὸν κτησαμένου, μηδεμιᾶς ἄλλης εὐ-
 πορῶν ὁ Δημήτριος κατηγορίας, τῆς πάλαι ἐν παιδὶ γεγυίας
 αὐτῷ πράξεως δεινὴν ποιεῖται διαβολὴν, συμπεριλαβεῖν τολ-
 μήσας ταῖς κατηγορίαις τοὺς ἐπὶ τὸ πρεσβυτέριον αὐτὸν
 προάξαντας. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ἐπράχθη ὕστερον. Τότε
 γε μὴν ὁ Ὠριγένης ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ τῆς θείας διδα-
 σκαλίας ἔργον εἰς ἅπαντας ἀφυλάκτως τοὺς προσιόντας νύκτωρ
 καὶ μεθημέραν ἐπετέλει, τοῖς θείοις ἀόκνως μαθήμασι, καὶ τοῖς 266
 ὡς αὐτὸν φοιτῶσι, τὴν πᾶσαν ἀνατιθεὶς σχολήν. Ἐπὶ δέκα
 δὲ καὶ ὀκτῶ ἔτεσι τὴν ἀρχὴν ἐπικρατήσαντα Σεβήρου Ἀντω-
 νίνου ὁ παῖς διαδέχεται. Ἐν τούτῳ δὲ τῶν κατὰ τὸν διωγμὸν
 ἀνδρισαμένων, καὶ μετὰ τοὺς ἐν ὁμολογίαις ἀγῶνας διὰ προ-
 νοίας Θεοῦ πεφυλαγμένων, εἰς τὶς ὧν ὁ Ἀλέξανδρος, ὃν ἀρτίως

ἐπίσκοπον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐδηλώσαμεν, οἷα ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ διαπρέψας ὁμολογίαις, τῆς δηλωθείσης ἐπισκοπῆς ἀξιούται, ἔτι Ναρκίσσου, ὃς ἦν αὐτοῦ πρότερος, περιόντος τῷ βίῳ.

CAP. IX.

Περὶ τῶν κατὰ Νάρκισσον παραδόξων.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα παράδοξα οἱ τῆς παροικίας πολῖται ὡς ἐκ παραδόσεως τῶν κατὰ διαδοχὴν ἀδελφῶν τοῦ Ναρκίσσου μνημονεύουσιν ἐν οἷς καὶ τοιούδε τι θαῦμα δι' αὐτοῦ γεγονὸς ἱστοροῦσι. Κατὰ τὴν μεγάλην ποτὲ τοῦ Πάσχα διανυκτέρουν τούλαιον φασὶ τοῖς διακόνοις ἐπιλιπεῖν. Ἐφ' ᾧ τὸ πᾶν πλήθος δεινῆς ἀθυμίας διαλαβούσης, τὸν Νάρκισσον τοῖς τὰ φῶτα παρασκευάζουσιν ἐπιτάξαι, ὕδωρ ἀνιμήσαντας ὡς αὐτὸν κομίσει. Τούτου δὲ ἅμα λόγῳ πραχθέντος, ἐπευξάμενον τῷ ὕδατι, ἐγχείαι κατὰ τῶν λύχων πίσκει τῇ εἰς τὸν Κύριον γηυσία παρακελεύσασθαι. Ποιησάντων δὲ καὶ τοῦτο, παρὰ πάντα λόγον δυνάμει παραδόξῳ καὶ θείῳ μεταβαλεῖν ἐξ ὕδατος εἰς ἐλαίου ποιότητα τὴν φύσιν, παρὰ τε πλείστοις τῶν αὐτόθι
 267 ἀδελφῶν ἐπὶ μήκιστον ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς ἡμᾶς βραχὺ τι δεῖγμα τοῦ τότε θαύματος φυλαχθῆναι. Ἄλλα τε πλείστα περὶ τοῦ βίου τούδε τοῦ ἀνδρὸς μνήμης ἄξια καταλέγουσιν, ἐν οἷς καὶ τοιούδε τι. Τὸ εὐτανον αὐτοῦ καὶ στερρὸν τοῦ βίου φαῦλοί τινες ἀνθρωπίσκει μὴ οἶοί τε φέρειν, δέει τοῦ μὴ δίκην ὑποσχέειν ἀλόντας, διὰ τὸ μυρία κακὰ ἑαυτοῖς συνειδέειν, συσκευῆν κατ' αὐτοῦ προλαβόντες συρράπτουσι, καὶ τινα δεινὴν καταχέουσι αὐτοῦ διαβολήν. Εἶτα πιστούμενοι τοὺς ἀκροωμένους, ὄρκους ἐβεβαίουν τὰς κατηγορίας· καὶ ὁ μὲν 'ἢ μὴν ἀπόλοιτο πυρὶ' ὤμνουν, ὁ δὲ 'ἢ μὴν σκαίῃ νόσῳ δαπανηθεῖ τὸ σῶμα,' ὁ δὲ τρίτος 'ἢ μὴν τὰς ὀράσεις πηρωθεῖ.' Ἄλλ' οὐδ' οὕτως αὐτοῖς, καίπερ ὀμνύουσι, τῶν πιστῶν τις προσείχε τὸν νοῦν, διὰ τὴν εἰς πάντα λάμπουσαν ἐκ τοῦ παντὸς σωφροσύνην τε καὶ πανάρετον ἀγωγὴν τοῦ Ναρκίσσου. Αὐτὸς γε μὴν τὴν τῶν εἰρημένων μηδαμῶς ὑπομένων μοχθηρίαν, καὶ ἄλλως ἐκ μακροῦ τὸν φιλόσοφον ἀσπασόμενος βίον, διαδρὰς πᾶν τὸ τῆς

ἐκκλησίας πλήθος, ἐν ἔρημίαις καὶ ἀφανέσιν ἀγροῖς λανθάνων, πλείστοις ἔτεσι διέτριβεν. Ἄλλ' οὐ καὶ ὁ τῆς δίκης μέγας ὀφθαλμὸς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἠρέμει, μετῆι δὲ ὡς τάχιστα τοὺς ἀσεβεῖς, αἷς καθ' ἑαυτῶν ἐπιποροῦντες κατεδήσαντο ἀραῖς. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἐκ μηδεμίας προφάσεως ἀπλῶς οὕτως μικροῦ διαπεσόντος ἐφ' ἧς κατέμενευ οἰκίας σπιυθῆρος, νύκτωρ ὑφαφθείσης ἀπάσης, παγγενῆ καταφλέγεται. Ὁ δὲ ἀθρόως τὸ σῶμα ἐξ ἄκρων ποδῶν ἐπὶ κεφαλῆν, ἧς αὐτὸς προσετίμησεν ἑαυτῷ, νόσου πίμπλαται. Ὁ δὲ τρίτος τὰς τῶν προτέρων συνιδῶν ἐκβάσεις, καὶ τοῦ πάντων ἐφόρου Θεοῦ τρέσας τὴν ἀδιάδραστον δίκην, ὠμολόγει μὲν τοῖς πᾶσι τὰ κοινῇ σφίσι αὐτοῖς ἐσκαιωρημένα, τοσαύταις δὲ κατετρύχето μεταμελόμενος οἰμωγαῖς, δακρῶν τε ἐς τοσοῦτον οὐκ ἀπέλιπεν, ἕως ἄμφω διεφθάρη τὰς ὄψεις. Καὶ οἶδε μὲν τῆς ψευδολογίας τοιαύτας ὑπέσχον τιμωρίας.

CAP. X.

268

Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων.

Τοῦ δὲ Ναρκίσσου ἀνακεχωρηκός, καὶ μηδαμῶς ὄπη ὧν τυγχάνοι γνωσκομένου, δόξαν τοῖς τῶν ὁμόρων ἐκκλησιῶν προσετώσιν, ἐφ' ἑτέρου μετίαςιν ἐπισκόπου χειροτονίαν. Δίος τούτῳ ὄνομα ἦν· ὃν οὐ πολὺν προστάντα χρόνον Γερμανίων διαδέχεται· καὶ τούτον Γόρδιος, καθ' ὃν ὡσπερ ἐξ ἀναβιώσεως ἀναφανείς ποθὲν ὁ Νάρκισσος, αὐθις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν προστασίαν παρακαλεῖται, μειζόνως ἔτι μᾶλλον τῶν πάντων ἀγασθέντων αὐτὸν, τῆς τε ἀναχωρήσεως ἕνεκα καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐφ' ἅπασιν δι' ἣν παρὰ τοῦ Θεοῦ κατηξίωτο ἐκδίκησιν.

CAP. XI.

Περὶ Ἀλεξάνδρου.

Καὶ δὴ μηκέθ' οἶον τε ὄντος λειτουργεῖν διὰ λιπαρὸν γῆρας, τὸν εἰρημένον Ἀλέξανδρον, ἐπίσκοπον ἐτέρας ὑπάρχοντα παροικίας, οἰκονομία Θεοῦ ἐπὶ τὴν ἅμα τῷ Ναρκίσσῳ λειτουργίαν ἐκάλει, κατὰ ἀποκάλυψιν νύκτωρ αὐτῷ δι' ὄραματος φανείσαν.

Ταύτη δ' οὖν ὡσπερ κατά τι θεοπρόπιον ἐκ τῆς Καππαδοκῶν γῆς, ἔνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἤξίλωτο, τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἔνεκεν πεποιημένοι, φιλοφρονέστατα οἱ τῆδε ὑπολαβόντες, οὐκέτ' οἴκαδε αὐτῷ παλινοστεῖν ἐπιτρέπουσι, καθ' ἑτέραν ἀποκάλυψιν καὶ αὐτοῖς νύκτωρ ὀφθείσαν, μίαν τε φωνὴν σαφεστάτην τοῖς μάλιστα αὐτῶν σπουδαίοις χρῆσασαν· ἐδήλου γὰρ προελθόντας ἔξω πυλῶν, τὸν ἐκ Θεοῦ προωρισμένον αὐτοῖς ἐπίσκοπον ὑποδέξασθαι. Τοῦτο δὲ πράξαντες, μετὰ κοινῆς τῶν ἐπισκόπων οἰ

269 τὰς περίξ διεῖπον ἐκκλησίας γνώμης, ἐπάναγκες αὐτὸν παραμένειν βιάζονται. Μνημονεύει γέ τοι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν ἰδίαις ἐπιστολαῖς ταῖς πρὸς Ἀντιοείτας εἰσέτι νῦν παρ' ἡμῖν σωζομέναις, τῆς Ναρκίσσου σὺν αὐτῷ προεδρίας, ταῦτα κατὰ λέξιν ἐπὶ τέλει γράφων τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς·

Routh, Rell.
ii. 166.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς Νάρκισσος, ὁ πρὸ ἐμοῦ διέπων τὸν τόπον τῆς ἐπισκοπῆς τὸν ἐνθάδε, καὶ νῦν συνεξαταζόμενός μοι διὰ τῶν εὐχῶν, ἑκατὸν δεκαεῖς ἔτη ἡνυκῶς, παρακαλῶν ὑμᾶς ὁμοίως ἐμοὶ ὁμοφρονῆσαι.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἶχε. Τῆς δὲ κατ' Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας, Σαραπίωνος ἀναπαυσασμένου, τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται Ἀσκληπιάδης, ἐν ταῖς κατὰ τὸν διωγμὸν ὁμολογίαις διαπρέψας καὶ αὐτός. Μέμνηται καὶ τῆς τούτου καταστάσεως Ἀλέξανδρος, Ἀντιοχεῦσι γράφων ὧδε·

Ib. 165.

Ἀλέξανδρος, δούλος καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ μακαρίᾳ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐλαφρά μοι καὶ κοῦφα τὰ δεσμὰ ὁ Κύριος ἐποίησε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰρκτῆς, πυθομένῳ τῆς ἁγίας ὑμῶν τῶν Ἀντιοχέων ἐκκλησίας κατὰ τὴν θείαν πρόνοιαν Ἀσκληπιάδην τὸν ἐπιτηδεϊότατον, κατ' ἀξίαν τὴν πίστιν, τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχειρισμένον.

Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν σημαίνει διὰ Κλήμεντος ἀπεσταλκένας, πρὸς τῷ τέλει τούτου γράφων τὸν τρόπον·

Ταῦτα δὲ ὑμῖν, κύριοί μου ἀδελφίδι, τὰ γράμματα ἀπέστειλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ δοκίμου, ὃν ἴστε καὶ ὑμεῖς καὶ ἐπιγνώσεσθε· ὃς καὶ ἐνθάδε παρὼν κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ Δεσπότη, ἐπεστήριξέ τε καὶ ἠύξησε τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν.

CAP. XII.

270

Περὶ Σαραπίωνος καὶ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων.

Τοῦ μὲν οὖν Σαραπίωνος τῆς περὶ λόγους ἀσκήσεως, καὶ ἄλλα μὲν εἰκὸς σώζεσθαι παρ' ἑτέροις ὑπομνήματα, εἰς ἡμᾶς δὲ μόνα κατῆλθε τὰ πρὸς Δομνίνου, ἐκπεπωκότα τινὰ παρὰ τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἔθελοθηρσκεῖαν, καὶ τὰ πρὸς Πόντιον καὶ Καρικὸν ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, καὶ ἄλλαι πρὸς ἑτέρους ἐπιστολαί· ἕτερός τε συντεταγμένος αὐτῷ λόγος περὶ τοῦ λεγομένου 'κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου' ὃν πεποιήται ἀπελέγχων τὰ ψευδῶς ἐν Cr. iii. 3. αὐτῷ εἰρημένα, διὰ τινος ἐν τῇ κατὰ Ῥωσσὸν παροικίᾳ, προφάσει τῆς εἰρημένης γραφῆς εἰς ἑτεροδόξους διδασκαλίας ἀποκείλαντας. Ἄφ' ἧς εὐλογον βραχείας παραθέσθαι λέξεις, δι' ὧν ἦν εἶχε περὶ τοῦ βιβλίου γνώμην προτίθησιν, οὕτω γράφων·

Ἡμεῖς γάρ, ἀδελφοί, καὶ Πέτρον καὶ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ἀποδεχόμεθα ὡς Χριστόν· τὰ δὲ ὀνόματι αὐτῶν ψευδεπίγραφα ὡς ἔμπειροι Routh, Reli. i. 452. παραιτούμεθα, γινώσκοντες ὅτι τὰ τοιαῦτα οὐ παρελάβομεν. Ἐγὼ γὰρ γενόμενος παρ' ὑμῖν ὑπενόουν τοὺς πάντας ὀρθῇ πίστει προσφέρεσθαι. Καὶ μὴ διελθὼν τὸ ὑπ' αὐτῶν προφερόμενον ὀνόματι Πέτρον εὐαγγέλιον, εἶπον, ὅτι 'εἰ τοῦτό ἐστι μόνον τὸ δοκοῦν ὑμῖν παρέχειν μικροψυχίαν, ἀναγινωσκέσθω.' Νῦν δὲ μαθὼν ὅτι αἰρέσει τινὶ ὁ νοῦς αὐτῶν ἐνεφώλευεν ἐκ τῶν λεχθέντων μοι, σπουδάσω πάλιν γενέσθαι πρὸς ὑμᾶς ὥστε, ἀδελφοί, προσδοκᾷτέ με ἐν τάχει. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, καταλαβόμενοι, ὅποίας ἦν αἰρέσεως ὁ Μαρκιανὸς, καὶ ἐαντῷ ἠναντιοῦτο μὴ νοῶν ἂ ἐλάλει, ἂ μαθήσεσθε ἐξ ὧν ὑμῖν ἐγράφη. Ἐδυνήθημεν γὰρ παρ' ἄλλων τῶν ἀσκησάντων αὐτὸ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον, τουτέστι παρὰ τῶν διαδόχων τῶν καταρξαμένων αὐτοῦ, οὓς Δοκητὰς καλοῦμεν, (τὰ γὰρ πλείονα φρονήματα 271 ἐκείνων ἐστὶ τῆς διδασκαλίας,) χρησάμενοι παρ' αὐτῶν, διελθεῖν, καὶ Cf. v. 7. εὐρεῖν τὰ μὲν πλείονα τοῦ ὀρθοῦ λόγου τοῦ Σωτῆρος, τινὰ δὲ προσδιεσταλμένα, ἃ καὶ ὑπετάξαμεν ὑμῖν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ Σαραπίωνος.

CAP. XIII.

Περὶ τῶν Κλήμεντος συγγραμμάτων.

Τοῦ δὲ Κλήμεντος Στρωματεῖς οἱ πάντες ὀκτὼ παρ' ἡμῖν Cf. v. 11. σώζονται, οὓς καὶ τοιαύτης ἡξίωσε προγραφῆς·

Τίτου Φλαυίου Κλήμεντος τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεῖς.

Cf. iii. 23.

Ἰσαριθμοὶ τε τούτοις εἰσὶν οἱ ἐπιγεγραμμένοι Ὑποτυπώσεων αὐτοῦ λόγοι, ἐν οἷς ὀνομαστὶ ὡς διδασκάλου τοῦ Πανταίνου μνημονεύει, ἐκδοχὰς τε αὐτοῦ γράφων καὶ παραδόσεις ἐκτιθέμενος. Ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ πρὸς Ἑλληνας λόγος ὁ Προτρεπτικὸς, τρεῖς τε οἱ τοῦ ἐπιγεγραμμένου 'Παιδαγωγοῦ.' Καὶ, 'Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος,' οὕτως ἐπιγραφεῖς ἕτερος αὐτοῦ λόγος· τό τε 'περὶ τοῦ Πάσχα' σύγγραμμα, καὶ διαλέξεις 'περὶ νηστείας.' Καὶ 'περὶ καταλαλιᾶς,' καὶ ὁ προτρεπτικὸς 'εἰς ὑπομονήν, ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ βεβαπτισμένους.' Καὶ ὁ ἐπιγε-
 272 γραμμένος 'Κανῶν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαίζοντας,' ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ δεδηλωμένῳ ἐπισκόπῳ ἀνατέθεικεν. Ἐν μὲν οὖν τοῖς Στρωματεῦσιν οὐ μόνον τῆς θείας κατάστρωσι πεποιήται Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσιν, εἴ τι ἄρα ὠφέλιμον ἐδόκει καὶ αὐτοῖς εἰρῆσθαι, μνημονεύει, τῶν τε παρὰ τοῖς πολλοῖς δογμάτων, τὰ Ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ τὰ βαρβάρων ἀναπτύσσων, καὶ ἔτι τὰς τῶν αἰρεσιάρχων ψευδοδοξίας εὐθύων· ἱστορίαν τε πολλὴν ἐξαπλοῖ, ὑπόθεσιν ἡμῖν πολυμαθοῦς παρέχων παιδείας. Τούτοις ἅπασι καταμίγνυσσι καὶ τὰ φιλοσόφων δόγματα· ὅθεν εἰκότως κατάλληλου τῇ ὑποθέσει καὶ τὴν προγραφὴν τῶν 'Στρωματέων' πεποιήται. Κέχρηται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγόμενων γραφῶν μαρτυρίαις, τῆς τε λεγομένης Σολομῶντος Σοφίας, καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιρὰχ, καὶ τῆς πρὸς Ἐβραίου ἐπιστολῆς, τῆς τε Βαρνάβα καὶ Κλήμεντος καὶ Ἰούδα. Μνημονεύει τε τοῦ 'πρὸς Ἑλληνας' Τατιανοῦ λόγου, καὶ Κασσιανοῦ, ὡς καὶ αὐτοῦ χρονογραφίαν πεποιημένου· ἔτι μὲν Φίλωνος καὶ Ἀριστοβούλου, Ἰωσήπου τε, καὶ Δημητρίου, καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίων συγγραφέων, ὡς ἂν τούτων ἀπάντων ἐγγράφως ἡρεσβύτερον τῆς παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαιογονίας Μωϋσεία τε καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος ἀποδειξάντων. Καὶ ἄλλης δὲ πλείστης χρηστομαθείας ἔμπλοιο οἱ δηλούμενοι τυγχάνουσι τοῦ ἀνδρὸς λόγοι, ὧν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ἑαυτοῦ δηλοῖ, ὡς ἐγγιστα τῆς τῶν ἀποστόλων γενομένου διαδοχῆς. Ὑπισχνεῖται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν Γένεσιν ὑπομνηματιεῖσθαι. Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ τῷ 'περὶ τοῦ Πάσχα'

ἐκβιασθῆναι ὁμολογεῖ πρὸς τῶν ἐταίρων, ἃς ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοὼς παραδόσεις, γραφῇ τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι. Μémνηται δὲ ἐν αὐτῷ Μελίτωνος καὶ Εἰρηναίου, καὶ τινων ἐτέρων, ὧν καὶ τὰς διηγήσεις τέθειται.

CAP. XIV.

273

Ἐπόσων ἐμνημόνευσε γραφῶν.

Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου Γραφῆς ἐπιτετημένους πεποίηται διηγήσεις, μηδὲ τὰς Ἀντιλεγόμενας παρελθόντων τὴν Ἰουδα λέγω καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς Ἐπιστολὰς, τὴν τε Βαρνάβα, καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην Ἀποκάλυψιν. Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ Ἐπιστολὴν Παύλου μὲν εἶναί φησι, γεγράφθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ φωνῇ, Λουκᾶν δὲ φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα ἐκδοῦναι τοῖς Ἑλλησιν ὅθεν τὸν αὐτὸν χρῶτα εὐρίσκεσθαι κατὰ τὴν ἔρμηνείαν, ταύτης τε τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τῶν Πράξεων μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ, Ἐπίστολος, εἰκότως. Ἐβραίοις γάρ, φησιν, ἐπιστέλλων, πρόληψιν εἰληφόσι κατ' αὐτοῦ καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτὸν, συνετῶς πάνυ οὐκ ἐν ἀρχῇ ἀπέτρεψεν αὐτοὺς τὸ ὄνομα θεῖς. Εἶτα ὑποβᾶς ἐπιλέγει·

Ἦδη δὲ, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ Κύριος, ἀπόστολος ὢν τοῦ Παντοκράτορος, ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον, διὰ τε τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἐθνῶν κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον.

Ἀὐθις δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ Κλήμης βιβλίῳ περὶ τῆς τάξεως τῶν Εὐαγγελίων παράδοσιν τῶν ἀνεκάθεν πρεσβυτέρων τέθειται, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον, Ἐπιγράφθαι τῶν Εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας. Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον ταύτην 274 ἐσχηκέαι τὴν οἰκονομίαν. Τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξαντος τὸν λόγον, καὶ Πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξειπόντος, τοὺς παρόντας πολλοὺς ὄντας παρακαλέσαι τὸν Μάρκον, ὡς ἂν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρρωθεν καὶ μεμνημένον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα ποιήσαντα δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ. Ὅπερ ἐπιγινόντα τὸν Πέτρον, Cf. ii. 15. προτρεπτικῶς μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι. Τὸν μέντοι

Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, Πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι Εὐαγγέλιον.' Τοσαῦτα ὁ Κλήμης. Πάλιν δ' ὁ δηλωθεὶς Ἀλέξανδρος τοῦ Κλήμεντος, ἅμα δὲ καὶ τοῦ Πανταίνου, ἐν τινι πρὸς Ὁριγένην ἐπιστολῇ μνημονεύει, ὡς δὴ γνωρίμων αὐτῷ γενομένων τῶν ἀνδρῶν. Γράφει δὲ οὕτως·

Routh, Rell.
ii. 166.

Τοῦτο γὰρ καὶ θέλημα Θεοῦ, ὡς οἶδας, γέγονεν, ἵνα ἡ ἀπὸ προγόνων ἡμῖν φιλία μένη ἄσυλος, μᾶλλον δὲ θερμότερα ἢ καὶ βεβαιότερα. Πατέρας γὰρ ἴσμεν τοὺς μακαρίους ἐκείνους τοὺς προοδεύσαντας, πρὸς οὓς μετ' ὀλίγον ἐσόμεθα, Πάνταινον τὸν μακάριον ὡς ἀληθῶς καὶ κύριον, καὶ τὸν ἱερὸν Κλήμεντα κύριόν μου γενόμενον καὶ ὠφελήσαντά με, καὶ εἴ τις ἕτερος τοιοῦτος, δι' ὧν σε ἐγνώρισα τὸν κατὰ πάντα ἄριστον καὶ κύριόν μου καὶ ἀδελφόν.

Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Ὁ γέ τοι 'Αδαμάντιος,' (καὶ τοῦτο γὰρ ἦν τῷ Ὁριγένει ὄνομα,) Ζεφυρίνου κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἡγουμένου, ἐπιδημήσαι τῇ Ῥώμῃ καὶ αὐτὸς που γράφει, λέγων,

Εὐξάμενος τὴν ἀρχαιοτάτην Ῥωμαίων ἐκκλησίαν ἰδεῖν,

ἔνθα οὐ πολὺ διατρίψας, ἐπάνεισιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ δὴ τὰ συνήθη τῆς κατηχήσεως ἐνταῦθα μετὰ πάσης ἐπλήρου
275 σπουδῆς, Δημητρίου τῶν τῆδε ἐπισκόπου ἔτι τότε παρορμῶντος αὐτὸν, καὶ μονουχλὶ ἀντιβολοῦντος, ἀόκνως τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς ὠφέλειαν ποιεῖσθαι.

CAP. XV.

Περὶ Ἡρακλᾶ.

Ὁ δ' ὡς ἑαυτὸν ἑώρα μὴ ἐπαρκοῦντα τῇ τῶν θείων βαθυτέρῃ σχολῇ, τῇ τε ἐξετάσει καὶ ἐρμηνείᾳ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ προσέτι τῇ τῶν προσιόντων κατηχήσει, μηδ' ἀναπνεῦσαι συγχωρούντων αὐτῷ ἐτέρων ἐφ' ἐτέροις ἐξ ἕω καὶ μέχρις ἐσπέρας ἐπὶ τὸ παρ' αὐτῷ διδασκαλεῖον φοιτώντων, διανείμας τὰ πλήθη, τὸν
Infr. 19. 26. Ἡρακλᾶν τῶν γνωρίμων προκρίνας, ἐν τε τοῖς θείοις σπουδαίον, καὶ ἄλλως ὄντα λογιώτατον ἄνδρα καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἄμοιρον, κοινωνὸν καθίστη τῆς κατηχήσεως, τῷ μὲν τὴν πρώτην τῶν

ἄρτι στοιχειομένων εισαγωγὴν ἐπιτρέψας, αὐτῷ δὲ τὴν τῶν ἐν ἕξει φυλάξας ἀκρόασιν.

CAP. XVI.

Ὅπως Ὁριγένης περὶ τὰς θείας ἐσπουδάκει γραφάς.

Τοσαύτη δὲ εἰσήγετο τῷ Ὁριγένει τῶν θείων λόγων ἀπηκριβωμένη ἐξέτασις, ὡς καὶ τὴν Ἑβραϊδα γλώτταν ἐκμαθεῖν, τὰς τε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφερομένας πρωτοτύπους αὐτοῖς Ἑβραίων στοιχείοις γραφὰς κτῆμα ἴδιον ποιήσασθαι, ἀνιχνεύσαι τε τὰς τῶν ἐτέρων παρὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα τὰς ἱερὰς γραφὰς ἡρμηνευκότων ἐκδόσεις· καὶ τινὰς ἐτέρας παρὰ τὰς κατηγορημένας ἐρμηνείας ἐναλλαττούσας, τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ἐφευρεῖν, ἃς οὐκ οἶδ' ὅθεν ἕκ τινων μυθῶν τὸν πάλαι λαθανούσας χρόνον εἰς φῶς ἀνιχνεύσας προήγαγεν. Ἐφ' ὧν διὰ τὴν ἀδηλόγητα, τίνος ἂρ' εἶεν οὐκ εἰδὼς, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπεσημῆματο, ὡς ἄρα τὴν μὲν εὖροι ἐν τῇ πρὸς Ἀκτίῳ Νικοπόλει, τὴν δὲ ἐν ἐτέρῳ τοιῷδε τόπῳ. Ἐν γε μὴν τοῖς ἑξαπλοῖς τῶν Ψαλμῶν, μετὰ τὰς ἐπισήμους τέσσαρας ἐκδόσεις, οὐ μόνον πέμπτην, ἀλλὰ καὶ ἕκτην καὶ ἑβδόμην παρα- 276
θεῖς ἐρμηνείαν, ἐπὶ μιᾷς αὐθις σεσημείωται, ὡς ἐν Ἱερικοῦ εὐρημένης ἐν πίθῳ, κατὰ τοὺς χρόνους Ἀυτωνίνου τοῦ υἱοῦ Σεβήρου. Ταύτας δὲ ἀπάσας ἐπὶ ταῦτον συναγαγὼν, διελὼν τε πρὸς κῶλον, καὶ ἀντιπαραθεῖς ἀλλήλαις μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς 277
Ἑβραίων σημειώσεως, τὰ τῶν λεγομένων Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλέλοιπεν, ἰδίως τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Cf. v. 8.
Θεοδοτίωνος ἑκδοσιν ἅμα τῇ τῶν ἑβδομήκοντα ἐν τοῖς Τετραπλοῖς ἐπικατασκευάσας.

CAP. XVII.

278

Περὶ Συμμάχου τοῦ ἐρμηνεως.

Τῶν γε μὴν ἐρμηνευτῶν αὐτῶν δὴ τούτων ἰστέον, Ἑβριωναίου τὸν Σύμμαχον γεγενῆναι. Αἵρεσις δὲ ἐστὶν ἡ τῶν Ἑβριωναίων Cf. iii. 27.
οὕτω καλουμένη, τῶν τὸν Χριστὸν ἐξ Ἰωσήφ καὶ Μαρίας γεγενῆναι φασκόντων, ψιλόν τε ἄνθρωπον ὑπειληφῶτων αὐτὸν,

Cf. iii. 27.

καὶ τὸν νόμον χρῆναι Ἰουδαϊκώτερον φυλάττειν ἀπισχυριζομένων, ὡς που καὶ ἐκ τῆς πρόσθεν ἱστορίας ἔγνωμεν. Καὶ ὑπομνήματα δὲ τοῦ Συμμάχου εἰσέτι νῦν φέρεται, ἐν οἷς δοκεῖ πρὸς τὸ κατὰ Ματθαίου ἀποτευνόμενος Εὐαγγέλιον τὴν δεδηλωμένην αἵρεσιν κρατύνειν. Ταῦτα δὲ ὁ Ὀριγένης, μετὰ καὶ ἄλλων εἰς τὰς γραφὰς ἐρμηνειῶν τοῦ Συμμάχου σημαίνει παρὰ Ἰουλιανῆς τινὸς εἰληφέναι, ἣν καὶ φησι παρ' αὐτοῦ Συμμάχου τὰς βίβλους διαδέξασθαι.

CAP. XVIII.

Περὶ Ἀμβροσίου.

Cf. iv. 10.

Ἐν τούτῳ καὶ Ἀμβρόσιος τὰ τῆς Οὐαλεντίνου φρονῶν
279 αἵρέσεως, πρὸς τῆς ὑπὸ Ὀριγένους πρεσβενομένης ἀληθείας ἐλεγχθεῖς, καὶ ὡς ἂν ὑπὸ φωτὸς κατανασθῆις τὴν διάνοιαν, τῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀρθοδοξίας προστίθεται λόγῳ· καὶ ἄλλοι δὲ πλείους τῶν ἀπὸ παιδείας, τῆς περὶ τὸν Ὀριγένην φήμης πανταχόσε βοωμένης, ἦεσαν ὡς αὐτὸν, πείραν τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις ἱκανότητος τὰνδρὸς ληψόμενοι· μυρίοι δὲ τῶν αἵρετικῶν, φιλοσόφων τε τῶν μάλιστα ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγοι, διὰ σπουδῆς αὐτῷ προσείχον, πρὸς τοῖς θεοῖς καὶ τὰ τῆς ἕξωθεν φιλοσοφίας πρὸς αὐτοῦ παιδευόμενοι. Εἰσήγέ τε γὰρ ὅσους εὐφυῶς ἔχοντας ἑώρα καὶ ἐπὶ τὰ φιλόσοφα μαθήματα, γεωμετρίαν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ τὰ ἄλλα προπαιδεύματα παραδιδούσας, εἰς τε τὰς αἵρέσεις τὰς παρὰ τοῖς φιλοσόφοις προάγων, καὶ τὰ παρὰ τούτοις συγγράμματα διηγούμενος, ὑπομνηματιζόμενός τε καὶ θεωρῶν εἰς ἕκαστα, ὥστε μέγαν καὶ παρ' αὐτοῖς Ἑλλησι φιλόσοφον τὸν ἄνδρα κηρύττεσθαι. Πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἰδιωτικωτέρων ἐνήγεν ἐπὶ τὰ ἐγκύκλια γράμματα, οὐ μικρὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι φάσκων ἐξ ἐκεῖνων ἐπιτηδειότητα εἰς τὴν τῶν θεῶν γραφῶν θεωρίαν τε καὶ παρασκευήν. Ὅθεν μάλιστα καὶ ἑαυτῷ ἀναγκαίαν ἠγήσατο τὴν περὶ τὰ κοσμικὰ καὶ φιλόσοφα μαθήματα ἄσκησιν.

CAP. XIX.

Ἔσα περὶ Ὀριγένους μνημονεύεται.

Μάρτυρες δὲ καὶ τῆς περὶ ταῦτα αὐτοῦ κατορθώσεως, αὐτῶν Ἑλλήνων οἱ κατ' αὐτὸν ἡκμαότες φιλόσοφοι· ὧν ἐν συγγράμμασι πολλὴν μνήμην εὕρομεν τοῦ ἀνδρὸς, τοτὲ μὲν αὐτῷ προσφωνούντων τοὺς ἑαυτῶν λόγους, τοτὲ δὲ ὡς διδασκάλῳ εἰς ἐπίκρισιν τοὺς ἰδίους ἀναφερόντων πόνους. Τί δεῖ ταῦτα λέγειν, ὅτε καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἐν Σικελίᾳ καταστὰς Πορφύριος, συγγράμματα καθ' ἡμῶν ἐνστησάμενος, καὶ δι' αὐτῶν τὰς θείας γραφὰς διαβάλλειν πεπειραμένος, τῶν τε εἰς αὐτὰς ἐξηγησαμένων μνημονεύσας, μηδὲν μηδαμῶς φαῦλον ἔγκλημα τοῖς δόγμασιν ἐπιβαλεῖν δυνηθεῖς, ἀπορία λόγων, ἐπὶ τὸ λοιδορεῖν τρέπεται καὶ τοὺς ἐξηγητὰς διαβάλλειν, ὧν μάλιστα τὸν Ὀριγένην, ὃν **280** κατὰ τὴν νέαν ἡλικίαν ἐγνωκέναι φήσας, διαβάλλειν μὲν πειράται, συνιστῶν δὲ ἄρα τὸν ἄνδρα ἐλάνθανε, τὰ μὲν ἐπαληθεύων, ἐν οἷς οὐδ' ἑτέρως αὐτῷ λέγειν ἦν δυνατόν, τὰ δὲ καὶ ψευδόμενος, ἐν οἷς λήσεσθαι ἐνόμιζε· καὶ τοτὲ μὲν ὡς Χριστιανοῦ κατηγορῶν, τοτὲ δὲ τὴν περὶ τὰ φιλόσοφα μαθήματα ἐπίδοσιν αὐτοῦ διαγράφων. Ἄκουε δ' οὖν ἃ φησὶ κατὰ λέξιν·

Τῆς δὴ μοχθηρίας τῶν Ἰουδαϊκῶν γραφῶν οὐκ ἀπόστασιν, λύσιν δὲ τινε εὐρεῖν προθυμηθέντες, ἐπ' ἐξηγήσεις ἐτράποντο ἀσυγκλώστους καὶ ἀναρμόστους τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἀπολογία μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ὀθνεῖων, παραδοχὴν δὲ καὶ ἔπαινον τοῖς οἰκείοις φερούσας. Αἰνίγματα γὰρ τὰ φανερώς παρὰ Μωϋσεὶ λεγόμενα εἶναι κομπάσαντες, καὶ ἐπιθειάσαντες ὡς θεσπίσματα πλήρη κρυφίων μυστηρίων, διὰ τε τοῦ τύφου τὸ κριτικὸν τῆς ψυχῆς καταγοητεύσαντες, ἐπάγουσιν ἐξηγήσεις.

Εἶτα μεθ' ἑτερά φησιν·

Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἀτοπίας, ἐξ ἀνδρὸς ᾧ καγὼ κομιδῆ νέος ὢν ἔτι ἐντετύχηκα, σφόδρα εὐδοκίμησαντος, καὶ ἔτι δι' ὧν καταλέλοιπε συγγραμμάτων εὐδοκιμῶντος παρελήφθω, Ὀριγένους, οὗ κλέος παρὰ τοῖς διδασκάλοις τούτων τῶν λόγων μέγα διαδέδοται. Ἀκροατὴς γὰρ οὗτος Ἀμμωνίου τοῦ πλείστην ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπίδοσιν ἐν φιλοσοφίᾳ ἔσχηκός γεγο- **281** νῶς, εἰς μὲν τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν, πολλὴν παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ὠφέλειαν ἐκτήσατο, εἰς δὲ τὴν ὀρθὴν τοῦ βίου προαίρεσιν, τὴν ἐναντίαν ἐκείνῳ πορείαν ἐποίησατο. Ἀμμώνιος μὲν γὰρ, Χριστιανὸς ἐν Χριστιανοῖς ἀνατραφεὶς τοῖς γονεῦσιν, ὅτε τοῦ φρονεῖν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἤφατο, εὐθύς

πρὸς τὴν κατὰ νόμους πολιτείαν μετεβάλετο· Ὀριγένης δέ, Ἕλλην ἐν Ἕλλησι παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τόλμημα. Ὅτι δὴ φέρων αὐτὸν τε καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἕξιν ἐκαπήλευσε, κατὰ μὲν τὸν βίον Χριστιανῶς ζῶν καὶ παρανόμως, κατὰ δὲ τὰς περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ θείου δόξας Ἑλληνίζων τε καὶ τὰ Ἑλλήνων τοῖς ὀθνεῖοις ὑποβαλλόμενος μύθοις. Συνην τε γὰρ αἰεὶ τῷ Πλάτῳ, τοῖς τε Νουμητίου καὶ Κρονίου,

282 Ἀπολλοφάνους τε καὶ Λογγίνου, καὶ Μοδεράτου, Νικομάχου τε καὶ τῶν ἐν τοῖς Πυθαγορείοις ἔλλογίμοις ἀνδρῶν ὠμίλει συγγράμμασιν· ἐχρητο δὲ καὶ Χαϊρήμονος τοῦ Στωϊκοῦ Κουρνούτου τε ταῖς βίβλοις. Παρ' ὧν τὸν μεταληπτικὸν τῶν παρ' Ἑλλήσι μυστηρίων γνοῦς τρόπον, ταῖς Ἰουδαϊκαῖς προσήψε γραφαῖς.

Ταῦτα τῷ Πορφυρίῳ κατὰ τὸ τρίτον σύγγραμμα τῶν γραφέντων αὐτῷ 'κατὰ Χριστιανῶν' εἴρηται, ἐπαληθεύσαντι μὲν περὶ τῆς τάνδρὸς ἀσκήσεως καὶ πολυμαθείας, ψευσαμένῳ δὲ σαφῶς, (τί γὰρ οὐκ ἔμελλεν ὁ κατὰ Χριστιανῶν;) ἐν οἷς αὐτὸν μὲν φησιν ἐξ Ἑλλήνων μετατεθεῖσθαι, τὸν δ' Ἀμμώνιον ἐκ βίου τοῦ κατὰ θεοσέβειαν ἐπὶ τὸν ἐθνικὸν τρόπον ἐκπεσεῖν. Τῷ τε γὰρ Ὀριγένει τὰ τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας ἐκ προγόνων ἐσώζετο, ὡς καὶ τὰ τῆς πρόσθεν ἱστορίας ἐδήλου, τῷ τε Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνθέου φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρι ἐσχάτης τοῦ βίου διέμενε τελευτῆς, ὡς πού καὶ οἱ τάνδρὸς εἰσέτι νῦν μαρτυροῦσι πόνοι, δι' ὧν κατέλιπε συγγραμμάτων παρὰ τοῖς πλείστοις εὐδοκιμούντος· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ ἐπιγεγραμμένος 'περὶ τῆς Μωϋσέως καὶ Ἰησοῦ Συμφωνίας,' καὶ ὅσοι ἄλλοι παρὰ τοῖς φιλοκάλοις εὔρηται. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς παράστασιν ἐγκείσθω τῆς τε τοῦ ψευδηγόρου συκοφαντίας, καὶ τῆς Ὀριγένους καὶ περὶ τὰ Ἑλλήνων μαθήματα πολυπειρίας· περὶ ἧς πρὸς τινὰς μεμψαμένους αὐτῷ διὰ τὴν περὶ ἐκεῖνα σπουδὴν ἀπολογούμενος, ἐν ἐπιστολῇ τινὶ ταῦτα γράφει·

Ἐπεὶ δὲ ἀνακειμένῳ μοι τῷ λόγῳ, τῆς φήμης διατρεχούσης περὶ τῆς ἕξεως ἡμῶν, προσήεσαν ὅτε μὲν αἰρετικοὶ, ὅτε δὲ οἱ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, ἔδοξεν ἐξετάσαι τὰ τε τῶν αἰρετικῶν δόγματα, καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων περὶ ἀληθείας λέγειν ἐπαγγελ-
λόμενα. Τοῦτο δὲ πεποιήκαμεν, μιμησάμενοί τε τὸν πρὸ ἡμῶν πολλοῦς ὠφελήσαντα Πάνταινον, οὐκ ὀλίγην ἐκ ἐκείνοις ἐσχηκότα παρασκευὴν, καὶ

283 τὸν νῦν ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καθεζόμενον Ἀλεξανδρέων Ἡρακλᾶν· ὄντινα εὔρον παρὰ τῷ διδασκάλῳ τῶν φιλοσόφων μαθημάτων, ἤδη πέντε ἔτεσιν αὐτῷ προσκαρτερήσαντα, πρὶν ἐμὲ ἄρξασθαι ἀκοῦειν ἐκείνων τῶν λόγων. Διὸ καὶ πρότερον κοινῇ ἐσθθῆτι χρώμενος, ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοφον

ἀναλαβὼν σχῆμα, μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ, βιβλία τε Ἑλλήνων κατὰ δύναμιν οὐ παύεται φιλολογῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀσκήσεως ἀπολογουμένων εἴρηται. Κατὰ τοῦτου δὲ τὸν χρόνον ἐπ' Ἀλεξανδρείας αὐτῷ τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ, ἐπιστάς τις τῶν στρατιωτικῶν, ἀνεδίδου γράμματα, Δημητρίῳ τε τῷ τῆς παροικίας ἐπισκόπῳ, καὶ τῷ τότε τῆς Αἰγύπτου ἐπάρχῳ, παρὰ τοῦ τῆς Ἀραβίας ἡγουμένου, ὡς ἂν μετὰ σπουδῆς ἀπάσης τὸν Ὠριγένην πέμψοιεν κοινωνήσουτα λόγων αὐτῷ. Τοιγαροῦν προπεμφθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἀφικνεῖται ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν. Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ τὰ τῆς ἀφίξεως εἰς πέρας ἀγαθῶν, αὐθις ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπανήει. Χρόνου δὲ μετὰξὺ διαγενομένου, οὐ σμικροῦ κατὰ τὴν πόλιν ἀναρριπισθέντος πολέμου, ὑπεξελθὼν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ μηδὲ τὰς κατ' Αἴγυπτου διατριβὰς ἀσφαλεῖς ἑαυτῷ ἡγούμενος, ἔλθων ἐπὶ Παλαιστίνης, ἐν Καισαρείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· ἔνθα καὶ διαλέγεσθαι, τὰς τε θείας ἐρμηνεύειν γραφὰς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας οἱ τῆδε ἐπίσκοποι, καίτοι τῆς τοῦ πρεσβυτερίου χειροτονίας οὐδέπω τετυχηκότα, αὐτὸν ἤξιουν. Ὁ καὶ αὐτὸ γένοιτ' ἂν ἕκδηλον, ἀφ' ὧν περὶ τοῦτου Δημητρίῳ γράφοντες, Ἀλέξανδρος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος καὶ Θεόκτιστος ὁ Καισαρείας, ᾧδὲ πως ἀπολογοῦνται·

Προσέθηκε δὲ τοῖς γράμμασιν, ὅτι τοῦτο οὐδέποτε ἠκούσθη, οὐδὲ νῦν γεγνηται, τὸ παρόντων ἐπισκόπων λαϊκοὺς ὁμιλεῖν, οὐκ οἶδ' ὅπως προφανῶς οὐκ ἀληθῆ λέγων. Ὅπου γοῦν εὐρίσκονται οἱ ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ὠφελεῖν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ παρακαλοῦνται τῷ λαῷ προσομιλεῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων· ὥσπερ ἐν Δαράνδοις Εὐέλπις ὑπὸ Νέωνος, καὶ ἐν Ἰκονίῳ Παυλῖνος ὑπὸ Κέλσου, καὶ ἐν Συννάδοις Θεόδωρος ὑπὸ Ἀττικῶν τῶν μακαρίων ἀδελφῶν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τοῦτο γίνεσθαι, ἡμᾶς δὲ μὴ εἶδέναι.

Routh, Rell.

ii. 167.

284

Τοῦτου καὶ ἔτι νέος ὢν ὁ δηλούμενος ἀνὴρ οὐ πρὸς μόνων τῶν συνήθων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ ξένης ἐπισκόπων, ἐτιμᾶτο τὸν τρόπον. Ἀλλὰ γὰρ αὐθις τοῦ Δημητρίου διὰ γραμμάτων αὐτὸν ἀνακαλέσαντος, δι' ἀνδρῶν τε διακόνων τῆς ἐκκλησίας ἐπισπεύσαντος ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀφικόμενος τὰς συνήθεις ἐπετέλει σπουδᾶς.

CAP. XX.

Ἵσοι τῶν τηλικάδε φέρονται λόγοι.

Ἦκμαζον δὲ κατὰ τοῦτο πλείους λόγοι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, ὧν καὶ ἐπιστολάς, ἃς πρὸς ἀλλήλους διεχάραττον, ἔτι νῦν σωζομένας εὐρεῖν εὐπορον· αἱ καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφυλάχθησαν ἐν τῇ κατ' Αἰλίαν βιβλιοθήκῃ, πρὸς τοῦ τηλικάδε τὴν αὐτόθι διέποντος ἐκκλησίαν Ἀλεξάνδρου ἐπισκευασθείση, ἀφ' ἧς καὶ αὐτοὶ τὰς ὕλας τῆς μετὰ χεῖρας ὑποθέσεως ἐπὶ ταῦτὸ συναγαγεῖν δεδυνήμεθα. Τούτων Βήρυλλος σὺν ἐπιστολαῖς καὶ συγγραμμάτων διαφόρους φιλοκαλίας καταλέλοιπεν. Ἐπίσκοπος δ' οὗτος ἦν τῶν κατὰ Βόστραν Ἀράβων· ὡσαύτως δὲ καὶ Ἰππόλυτος, ἑτέρας πού καὶ αὐτὸς προεστὼς ἐκκλησίας. Ἦλθε δὲ εἰς ἡμᾶς καὶ Γαῖου λογιωτάτου ἀνδρὸς διάλογος, ἐπὶ Ῥώμης κατὰ Ζεφυρίνου πρὸς Πρόκλον τῆς κατὰ Φρύγας αἰρέσεως ὑπερμαχοῦντα κεκινημένος· ἐν ᾧ τῶν δι' ἐναντίας τὴν περὶ τὸ συντάττειν καινὰς γραφὰς προπέτειάν τε καὶ τόλμαν ἐπιστομίζων, τῶν τοῦ ἱεροῦ ἀποστόλου δεκατριῶν μόνων ἐπιστολῶν μνημονεύει, τὴν πρὸς Ἑβραίους μὴ συναριθμήσας ταῖς λοιπαῖς· ἐπεὶ καὶ εἰς δεῦρο παρὰ Ῥωμαίων τισὶν οὐ νομίζεται τοῦ ἀποστόλου τυγχάνειν.

Infr. c. 33.

285

Cp. i. 25, iii. 28, 31.

CAP. XXI.

Ἵσοι κατὰ τοῦσδε ἐπίσκοποι ἐγνωρίζοντο.

Ἄλλὰ γὰρ Ἀντωνῖνον ἔτη βασιλεύσαντα ἑπτὰ καὶ μῆνας ἕξ Μακρίνος διαδέχεται. Τούτου δ' ἐπ' ἐνιαυτὸν διαγενομένου, αὐθις ἕτερος Ἀντωνῖνος τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν παραλαμβάνει· οὐ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος, ὃ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος Ζεφυρίνος μεταλλάττει τὸν βίον, ὅλοις ὀκτωκαίδεκα διακατασχὼν ἔτεσι τὴν λειτουργίαν. Μεθ' ὧν Κάλλιστος τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζεται, ὃς ἐπιβιώσας ἔτεσιν πέντε, Οὐρβανῶ τὴν λειτουργίαν καταλείπει. Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐπὶ τούτοις διαδέχεται τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ἐπὶ τέτταρσι μόνοις ἔτεσιν Ἀντωνῖνου διαγενομένου. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας Ἀσκληπιάδην Φιλητὸς διαδέχεται. Τοῦ δὲ αὐτοκράτορος μήτηρ

A. D. 217.

A. D. 218.

286

A. D. 222.

Μαμαία τοῦνομα, γυνὴ θεοσεβεστάτη εἰ καὶ τις ἄλλη γεγонуῖα, καὶ εὐλαβῆς τὸν τρόπον, τῆς Ὁριγένους πανταχόσε βοωμένης φήμης, ὡς καὶ μέχρι τῶν αὐτῆς ἐλθεῖν ἀκοῶν, περὶ πολλοῦ ποιεῖται τῆς τοῦ ἀνδρὸς θέας ἀξιωθῆναι, καὶ τῆς ὑπὸ πάντων θαυμαζομένης περὶ τὰ θεῖα συνέσεως αὐτοῦ πείραν λαβεῖν. Ἐπ' Ἀντιοχείας δῆτα διατρίβουσα, μετὰ στρατιωτικῆς δορυφορίας αὐτὸν ἀνακαλεῖται. Παρ' ἧ χρόνον διατρίψας, πλείστα τε ὅσα εἰς τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλείου ἀρετῆς ἐπιδειξάμενος, ἐπὶ τὰς συνήθεις ἔσπευδε διατριβάς.

CAP. XXII.

Ἔσα τῶν Ἰππολύτου εἰς ἡμᾶς ἦλθεν.

Τότε δῆτα καὶ Ἰππόλυτος συντάττων, μετὰ πλείστων ἄλλων ὑπομνημάτων, καὶ τὸ 'περὶ τοῦ Πάσχα' πεποιεῖται σύγγραμμα ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθέμενος, καὶ τινα κανόνα ἐκκαϊδεκαετηρίδος περὶ τοῦ Πάσχα προθεῖς, ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοὺς χρόνους περιγράφει. Τῶν δὲ λοιπῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ἐστὶ τάδε. 'Εἰς τὴν Ἑξαήμερον,' 'εἰς τὰ μετὰ τὴν Ἑξαήμερον,' 'πρὸς Μαρκίωνα,' 'εἰς τὸ Ἄσμα,' 'εἰς μέρη τοῦ Ἰεζεκιήλ,' 'περὶ τοῦ Πάσχα,' 'πρὸς ἀπάσας τὰς Αἰρέσεις.' Πλείστα τε ἄλλα καὶ παρὰ πολλοῖς εὖροις ἂν σωζόμενα.

CAP. XXIII.

287

Περὶ τῆς Ὁριγένους σπουδῆς καὶ ὡς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πρεσβείου ἠξιώθη.

Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ὁριγένει τῶν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνημάτων ἐγένετο ἀρχὴ, Ἀμβροσίου ἐς τὰ μάλιστα παρορμῶντος αὐτὸν μυρίαὶ ὄσαι οὖν προτροπαῖς, οὐ ταῖς διὰ λόγων καὶ παρακλήσεσιν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφθονωτάταις τῶν ἐπιτηδείων χορηγίαις. Ταχυγράφοι γὰρ αὐτῷ πλείους ἢ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρήσαν ὑπαγορεύουσι, χρόνοις τεταγμένοις ἀλλήλους ἀμείβοντες· βιβλιογράφοι τε οὐχ ἥττους, ἅμα καὶ κόραις ἐπὶ τὸ καλλιγραφεῖν ἠσκημέναις· ὧν ἀπάντων τὴν δέουσαν τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονον περιουσίαν ὁ Ἀμβρόσιος παρεστήσατο· ναὶ

μην καὶ ἐν τῇ περὶ τὰ θεῖα λόγια ἀσκήσει τε καὶ σπουδῇ, προθυμίαν ἄφατον αὐτῷ συνεισέφερον, ἧ καὶ μάλιστα αὐτὸν προὔτρεπεν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπομνημάτων σύνταξιν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, Οὐρβανὸν ἐπισκοπεύσαντα τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἔτεσιν ὀκτὼ διαδέχεται Πουτιανὸς, τῆς δ' Ἀρτιοχέων μετὰ Φιλητὸν Ζεβίνος. Καθ' οὓς δ' Ὀριγένης, ἐπειγούσης χρείας, ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα πραγμάτων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στείλαμενος τὴν διὰ Παλαιστίνης, πρεσβυτερίου χειροθεσίαν ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τῶν τῆδε ἐπισκόπων ἀναλαμβάνει. Τὰ μὲν οὖν ἐπὶ τούτῳ περὶ αὐτοῦ κεινημένα, τά τε ἐπὶ τοῖς κινήσει δεδογμένα τοῖς 288 τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσιν, ὅσα τε ἄλλα ἀκμάζων περὶ τὸν θεῖον εἰσενήεκται λόγον, ἰδίας δεόμενα συντάξεως, μετρίως ἐν τῷ δευτέρῳ ἧς ὑπὲρ αὐτοῦ πεποιήμεθα Ἀπολογίας, ἀνεγράψαμεν.

Supr. c. 8.

CAP. XXIV.

Τίνα ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξηγήσατο.

Ταῦτα δὲ ἐκείνοις δέοι ἂν προσεπιθεῖναι δηλοῦντας, ὡς ἐν μὲν τῷ ἕκτῳ τῶν 'εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην' ἐξηγητικῶν, σημαίνει τὰ πρότερα πέντε ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἔτ' ὄντα αὐτὸν συντάξαι, τῆς δ' εἰς τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τοῦτο πραγματείας, μόνοι δύο καὶ εἴκοσιν εἰς ἡμᾶς περιῆλθον τόμοι. Κατὰ δὲ τὸ ἕνατον τῶν 'εἰς τὴν Γένεσιν,' (δώδεκα δέ ἐστι τὰ πάντα,) οὐ μόνου τοὺς πρὸ τοῦ ἑνάτου δηλοῖ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπεμνηματίσθαι, καὶ 'εἰς τοὺς πρώτους δὲ πέντε καὶ εἴκοσι Ψαλμοὺς,' ἔτι τε τὰ 'εἰς τοὺς Θρήνους,' ὧν εἰς ἡμᾶς ἐληλύθασιν τόμοι πέντε, ἐν οἷς μέμνηται καὶ τῶν περὶ ἀναστάσεως, (δύο δ' ἐστὶ καὶ ταῦτα,) οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ 'περὶ Ἀρχῶν' πρὸ τῆς ἀπ' Ἀλεξανδρείας μεταναστάσεως γράφει, καὶ τοὺς ἐπιγεγραμμένους 'Στρωματεῖς,' ὄντας τὸν ἀριθμὸν δέκα, ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου συντάττει βασιλείαν, ὡς καὶ τοῦτο ὀλόγραφοι δηλοῦσιν αὐτοῦ πρὸ τῶν τόμων ἐπισημειώσεις.

289

CAP. XXV.

Ὅπως τῶν ἐνδιαθῆκων γραφῶν ἐμνημόνευσεν.

Τὸν μὲν γε πρῶτον ἐξηγούμενος Ψαλμὸν, ἔκθεσιν πεποιήται

τοῦ τῶν ἱερῶν γραφῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης καταλόγου, ὧδέ πως γράφων κατὰ λέξιν·

Οὐκ ἀγνοητέον δ' εἶναι τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους, ὡς Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, δύο καὶ εἴκοσι· ὅσος ὁ ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστίν.

Εἶτα μετὰ τινα ἐπιφέρει λέγων·

Εἰσὶ δὲ αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι καθ' Ἑβραίους αἶδε· ἡ παρ' ἡμῖν Γένεσις ἐπιγεγραμμένη, παρ' Ἑβραίοις δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βίβλου, Βρησιθ, ὅπερ ἐστίν, ἐν ἀρχῇ· Ἐξοδος, Οὐλεσεμῶθ, ὅπερ ἐστὶ, ταῦτα τὰ ὀνόματα. Δευτικόν, Οὐϊκρά, καὶ ἐκάλεσεν Ἀριθμοί, Ἀμμεσφεκωδεῖμ· Δευτερονόμιον, Ἐλεαδδεβαρεῖμ, οὗτοι οἱ λόγοι. Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ, Ἰωσοῦε βέν Νοῦν. Κριταί, Ροῦθ, παρ' αὐτοῖς ἐν ἐνί, Σαφατεῖμ. Βασιλειῶν πρώτη, δευτέρα, παρ' αὐτοῖς ἐν, Σαμουήλ, ὁ θεόκλητος· Βασιλειῶν, τρίτη, τετάρτη, ἐν ἐνί, Οὐαμμελχ Δαβίδ, ὅπερ ἐστὶ βασιλεία Δαβίδ. Παραλειπομένων, πρώτη, 290 δευτέρα, ἐν ἐνί, Δαβρηῖαμείν, ὅπερ ἐστὶ, λόγοι ἡμερῶν· Ἐσδρας, πρῶτος, δεῦτερος, ἐν ἐνί, Ἐζρά, ὁ ἐστι, βοηθός. Βίβλος Ψαλμῶν, Σφαρθελλεῖμ. Σολομῶντος Παροιμίαι, Μελώθ. Ἐκκλησιαστής, Κωέλθ. Ἄσμα Ἄσματων, (οὐ γὰρ ὡς ὑπολαμβάνουσί τινες, Ἄσματα Ἄσματων,) Σὶρ Ἄσσιρίμ. Ἡσαΐας, Ἰεσσιά. Ἰερεμίας σὺν Θρήνοις καὶ τῇ ἐπιστολῇ ἐν ἐνί, Ἰερεμία. Δανιήλ, Δανιήλ. Ἰεζεκιήλ, Ἰεζεκιήλ. Ἰώβ, Ἰώβ. Ἐσθήρ, Ἐσθήρ. Ἐξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκά, ἅπερ ἐπιγέγραπται Σαρβήθ Σαβαναίελ.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ προειρημένῳ τίθησι συγγράμματι. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κανόνα, μόνα τέσσαρα εἶναι Εὐαγγέλια μαρτύρεται, ὧδέ πως γράφων·

Ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντίρρητά ἐστιν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὸν ποτὲ τελώνην, ὕστερον δὲ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ Ματθαῖον, ἐκδεδωκότα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πιστεύουσι, γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς συντεταγμένον· δεῦτερον δὲ τὸ κατὰ Μάρκον, ὡς Πέτρος ὑφηγήσατο αὐτῷ, ποιήσαντα ὃν καὶ υἱὸν ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ διὰ τούτων ὁμολόγησε φάσκων, Ἄσπάζεται ὑμᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι 1 Pet. v. 13. συνεκλεκτῇ, καὶ Μάρκον ὁ υἱός μου. Καὶ τρίτον τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ ὑπὸ Παύλου ἐπαινούμενον εὐαγγέλιον τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεποικηκότα ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ Ἰωάννην.

Καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἐξηγη- 291
τικῶν, ὁ αὐτὸς ταῦτα περὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων Orig. in Ev.
φησίν· Jo. v. 3.

Ὁ δὲ ἰκανωθεὶς διάκονος γενέσθαι τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, 2 Cor. iii. 6.
ἀλλὰ πνεύματος, Παῦλος, ὁ ἑπεπληρωκὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ Rom. xv. 19.

καὶ κύκλω μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, οὐδὲ πάσαις ἔγραψεν αἷς ἐδίδαξεν ἐκ-
 κλησιαίς· ἀλλὰ καὶ αἷς ἔγραψεν, ὀλίγους στίχους ἐπέστειλε. Πέτρος δέ,
 Matt. xvi. 18. ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς ἑπίλοιποι οὐ κατισχύουσιν,
 John xiii. 23. μίαν Ἐπιστολὴν ὁμολογουμένην καταλέλοιπεν. Ἔστω δὲ καὶ δευτέρα·
 Ib. xxi. 25. ἀμφιβάλλεται γάρ. Τί δεῖ περὶ τοῦ ἀναπεσόντος ἐπὶ τὸ στήθος λέγειν τοῦ
 Rev. x. 4. Ἰησοῦ, Ἰωάννου, ὃς εὐαγγέλιον ἐν καταλέλοιπεν, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσ-
 αῦτα ποιῆσειν ἃ οὐδὲ ὁ κόσμος χωρήσαι ἐδύνατο; Ἐγράψε δὲ καὶ τὴν
 Ἀποκάλυψιν, κελυσθεῖς σιωπῆσαι καὶ μὴ γράψαι τὰς τῶν ἑπτὰ βροντῶν
 φωνάς. Καταλέλοιπε καὶ ἐπιστολὴν πᾶν ὀλίγων στίχων. Ἔστω δὲ καὶ
 δευτέρα καὶ τρίτη· ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας· πλὴν
 οὐκ εἰσι στίχων ἀμφότερα ἑκατόν.

Ἔτι πρὸς τούτοις περὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἐν
 ταῖς εἰς αὐτὴν ὁμιλίαις ταῦτα διαλαμβάνει·

Ἐπιτολὴν ἡ ἑβραϊκή· ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπι-
 στολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος
 2 Cor. xi. 6. ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει, ἀλλὰ ἐστὶν ἡ ἐπιστολὴ
 συνθέσει τῆς λέξεως Ἑλληνικότερα, πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων
 διαφορὰς ὁμολογήσαι ἂν. Πάλιν τε αὖ ὅτι τὰ νοήματα τῆς ἐπιστολῆς
 θαυμάσιά ἐστι, καὶ οὐ δεύτερα τῶν ἀποστολικῶν ὁμολογουμένων γραμμά-
 των, καὶ τοῦτο ἂν συμφῆσαι εἶναι ἀληθές πᾶς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει
 τῇ ἀποστολικῇ.

Τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·

Ἐγὼ δὲ ἀποφαινόμενος εἶποιμ' ἂν, ὅτι τὰ μὲν νοήματα τοῦ ἀποστόλου
 ἐστὶν, ἡ δὲ φράσις καὶ ἡ σύνθεσις ἀπομνημονεύσαντός τινος τὰ ἀποστολικά,
 καὶ ὡσπερὶ σχολιογραφῆσαντός τινος τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.
 Εἴ τις οὖν ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὕτη εὐδοκι-
 μείτω καὶ ἐπὶ τούτῳ. Οὐ γὰρ εἰκὴ οἱ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλου αὐτὴν
 παραδεδώκασι. Τίς δὲ ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, τὸ μὲν ἀληθές Θεὸς
 οἶδεν. Ἡ δὲ εἰς ἡμᾶς φθάσασα ἱστορία, ὑπὸ τινων μὲν λεγόντων, ὅτι
 292 Κλήμης ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν, ὑπὸ
 Cf. iii. 37. τινων δέ, ὅτι Δουκᾶς ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰς Πράξεις.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὦδε ἐχέτω.

CAP. XXVI.

Ὡς Ἡρακλᾶς τὴν Ἀλεξανδρέων ἐπισκοπὴν διεδέξατο.

Ἔτος δ' ἦν τοῦτο δέκατον τῆς δηλουμένης ἡγεμονίας, καθ' ἃ
 τὴν ἀπ' Ἀλεξανδρείας μετανάστασιν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν ὁ
 Ὠριγένης ποιησάμενος, Ἡρακλᾶ τὸ τῆς κατηχήσεως τῶν αὐ-
 τόθι διδασκαλείου καταλείπει. Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ καὶ Δημή-

τριος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος τελευτᾷ, ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισὶ καὶ τεσσαράκοντα τῇ λειτουργίᾳ διαρκέσας· διαδέχεται δ' αὐτὸν ὁ Ἡρακλᾶς.

CAP. XXVII.

Ὅπως αὐτὸν ἑώρων οἱ ἐπίσκοποι.

Διέπρεπε δὲ ἐν τούτῳ Φιρμιλιανὸς Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, τοσαύτην εἰσάγων περὶ τὸν Ὠριγένην σπουδὴν, ὡς τοτὲ μὲν αὐτὸν ἀμφὶ τὰ κατ' αὐτὸν κλίματα εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ὠφέλειαν ἐκκαλεῖσθαι, τοτὲ δὲ ὡς αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν στέλλεσθαι, καὶ τινὰς αὐτῷ συνδιατρίβειν χρόνους, τῆς εἰς τὰ θεῖα βελτιώσεως ἕνεκα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἱεροσολύμων προεστὼς Ἀλέξανδρος, Θεόκτιστός τε ὁ κατὰ Καισάρειαν, τὸν πάντα χρόνον προσανέχοντες αὐτῷ, οἷα 293 διδασκάλῳ μόνῳ, τὰ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἐρμηνείας καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου πράττειν συνεχῶρον.

CAP. XXVIII.

Περὶ τοῦ κατὰ Μαξιμίνον διωγμοῦ.

Τὸν γε μὴν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, τρισὶν ἐπὶ δέκα ἔτεσι τὴν ἀρχὴν διανύσαντα, Μαξιμίνος Καῖσαρ διαδέ- A. D. 235.
χεται· ὃς δὴ κατὰ κότον, τὸν πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρου οἶκον ἐκ πλείονων πιστῶν συνεστῶτα, διωγμὸν ἐγείρας, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἀρχοντας μόνους, ὡς αἰτίους τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας ἀναιρεῖσθαι προστάττει. Τότε καὶ Ὠριγένης τὸν 'περὶ Μαρτυρίου' συντάττει, Ἀμβροσίῳ καὶ Πρωτοκλήτῳ πρεσ- Orig. Exh. ad Mart. I.
βυτέρῳ τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας ἀναθεὶς τὸ σύγγραμμα· ὅτι δὴ ἄμφω περίστασις οὐχ ἡ τυχούσα ἐν τῷ διωγμῷ κατελήφει. Ἐν ἧ καὶ διαπρέψαι κατέχει λόγος ἐν ὁμολογίᾳ τοὺς ἄνδρας, οὐ πλείονος ἢ τριετοῦς χρόνου τῷ Μαξιμίνῳ διαγενομένου. Σεσημειῶται δὲ τουτουὶ τοῦ διωγμοῦ τὸν καιρὸν, ἐν τε τῷ δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ τῶν 'εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἐξηγητικῶν,' καὶ ἐν διαφόροις ἐπιστολαῖς ὁ Ὠριγένης.

CAP. XXIX.

Περὶ Φαβιανοῦ, ὡς Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἐκ Θεοῦ παραδόξως ἀνεδείχθη.

A. D. 238.

Γορδιανοῦ δὲ μετὰ Μαξιμίνον τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν διαδεξαμένου τῆς κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίας Ποντιανὸν ἔτεσιν ἕξ ἐπισκοπεύσαντα διαδέχεται Ἀντέρως, καὶ τοῦτον Φαβιανὸς ἐπὶ μῆνα τῇ λειτουργίᾳ διακονησάμενον. Ἐξ ἀγροῦ φασὶ τὸν Φα-
294 βιανὸν μετὰ τὴν Ἀντέρωτος τελευταίην αὐτῷ ἑτέροις συνελθόντα ἐπιχωριάζειν τῇ Ῥώμῃ, ἔνθα παραδοξότατα πρὸς τῆς θείας καὶ οὐρανοῦ χάριτος ἐπὶ τὸν κλῆρον παρεληλυθέναι. Τῶν γὰρ ἀδελφῶν ἀπάντων χειροτονίας ἕνεκεν τῆς τοῦ μέλλοντος διαδέξασθαι τὴν ἐπισκοπὴν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συγκεκροτημένων, πλείστων τε ἐπιφανῶν καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῖς πολλοῖς ἐν ὑπονοίᾳ ὑπαρχόντων, ὁ Φαβιανὸς παρὰν οὐδενὸς μὲν ἀνθρώπων εἰς διάνοιαν ἦει ὅμως δ' οὖν ἀθρώως ἐκ μετεώρου περιστερὰν καταπτᾶσαν ἐπικαθεσθῆναι τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ μνημονεύουσι, μίμημα ἐνδεικνυμένην τῆς ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν εἶδει περιστερᾶς καθόδου. Ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὡσπερ ὑφ' ἐνὸς πνεύματος θείου κινήντα, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ, ἄξιον ἐπιβοῆσαι, καὶ ἀμελλήτως ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς λαβόντας αὐτὸν ἐπιθεῖναι. Τότε δὴ καὶ τοῦ κατ' Ἀντιόχειαν ἐπισκόπου Ζεβίνου τὸν βίον μεταλλάξαντος, Βαβύλας τὴν ἀρχὴν διαδέχεται, ἐν τε Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ Δημήτριον Ἡρακλᾶ τὴν λειτουργίαν παρειληφότος, τῆς τῶν αὐτοῦ κατηγήσεως τὴν διατριβὴν διαδέχεται Διούσιος, εἰς καὶ οὗτος τῶν Ὠριγένους γενόμενος φοιτητῶν.

CAP. XXX.

Ἔοσοι γεγόνασιν Ὠριγένους φοιτηταί.

Τῷ δὲ Ὠριγένει ἐπὶ τῆς Καισαρείας τὰ συνήθη πράττοντι, πολλοὶ προσήεσαν οὐ μόνον τῶν ἐπιχωρίων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς μυρίοι φοιτηταί τὰς πατρίδας ἀπολιπόντες ὧν ἐπισήμους μάλιστα ἔγνωμεν, Θεόδωρον, ὃς ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ

καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπων διαβόητος Γρηγόριος, τόν τε τούτου 295
 ἀδελφὸν Ἀθηνόδωρον οὓς ἀμφὶ τὰ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων
 μαθήματα δεινῶς ἐπτοημένους, φιλοσοφίας αὐτοῖς ἐνθεῖς ἔρωτα,
 τῆς προτέρας σπουδῆς τὴν θείαν ἄσκησιν ἀντικαταλλάξασθαι
 προὔτρέψατο. Πέντε δὲ ὄλοις ἔτεσιν αὐτῷ συγγενόμενοι, τοσ-
 αύτην ἀπηνέγκαντο περὶ τὰ θεία βελτίωσι, ὡς ἔτι νέους
 ἀμφω ἐπισκοπῆς τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν ἀξιοθῆναι.

CAP. XXXI.

Περὶ Ἀφρικανοῦ.

Ἐν τούτῳ καὶ Ἀφρικανὸς ὁ τῶν ἐπιγεγραμμένων Ἑκστῶν
 συγγραφεὺς ἐγνωρίζετο. Ἐπιστολὴ τούτου Ὠριγένει γρα- Routh, Rell.
 φείσα φέρεται, ἀποροῦντος ὡς νόθου καὶ πεπλασμένης οὐσης ii. 225.
 τῆς ἐν τῷ Δαυιδῷ ἑκατὰ Σουσάνναν ἱστορίας· πρὸς ἣν Ὠρι-
 γένης ἀντιγράφει πληρέστατα. Τοῦ δ' αὐτοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ
 ἄλλα τὸν ἀριθμὸν πέντε Ἑκτογραφιῶν ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ἐπ'
 ἀκριβῆς πεπονημένα σπουδάσματα· ἐν οἷς φησὶν ἑαυτὸν πορείαν Ib. 307.
 στείλασθαι ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὰ πολλὴν τοῦ Ἡρακλᾶ
 φήμην· ὃν ἐπὶ λόγοις φιλοσόφοις καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήνων
 μαθήμασι εὖ μάλα διαπρέψαντα, τὴν ἐπισκοπὴν τῆς αὐτοῦ
 ἐκκλησίας ἐχειρισθῆναι ἐδηλώσαμεν. Καὶ ἑτέρα δὲ τοῦ αὐτοῦ Ib. 228.
 Ἀφρικανοῦ φέρεται ἐπιστολὴ πρὸς Ἀριστείδην, ἡ περὶ τῆς νο-
 μιζομένης διαφωνίας τῶν παρὰ Ματθαίῳ τε καὶ Λουκᾷ τοῦ
 Χριστοῦ Γενεαλογιῶν· ἐν ἣ σαφέστατα τὴν τῶν Εὐαγγε-
 λιστῶν συμφωνίαν παρίστησιν, ἐξ ἱστορίας εἰς αὐτὸν κατελ-
 θούσης, ἣν κατὰ καιρὸν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς μετὰ χεῖρας ὑποθέ- Supr. i. 7.
 σεως προλαβὼν ἐξέθεμην.

CAP. XXXII.

296

Τίνα Ὠριγένης ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐξηγήσατο.

Καὶ Ὠριγένει δὲ κατὰ τούτου τὸν χρόνον τὰ εἰς τὸν
 Ἡσαΐαν, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιὴλ συνετάττετο·
 ὧν εἰς μὲν τὸ τρίτον μέρος τοῦ Ἡσαΐου, μέχρι τῆς ὀράσεως
 τῶν τετραπύλων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τριάκοντα εἰς ἡμᾶς περιήλθον

τόμοι. 'Εἰς δὲ τὸν Ἰεζεκιήλ' πέντε καὶ εἴκοσι, οὓς καὶ μόνους εἰς τὸν πάντα πεποιήται προφήτην. Γενόμενος δὴ τηνικάδε ἐν Ἀθήναις, περαίνει μὲν τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, τῶν δὲ 'εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων' ἄρχεται, καὶ πρόεισί γε αὐτόθι μέχρι πέμπτου συγγράμματος. Ἐπανελθὼν δὲ ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, καὶ τὰῦτα εἰς πέρασ δέκα ὄντα τὸν ἀριθμὸν ἄγει. Τί δεῖ τῶν λόγων τὰνδρὸς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἀκριβῆ κατάλογον ποιείσθαι, ἰδίας δεόμενον σχολῆς; Ὁν καὶ ἀνεγράψαμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Παμφίλου βίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ μάρτυρος ἀναγραφῆς, ἐν ἣ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν τοῦ Παμφίλου, ὅποση τις γέγονει, παριστῶντες, τῆς συναχθείσης αὐτῷ τῶν τε Ὀριγένους καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων βιβλιοθήκης τοὺς πίνακας παρεθέμην. Ἐξ ὧν ὄτω φίλον, πάρεστιν ἐντελέστατα τῶν Ὀριγένους πόνων τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διαγνῶναι. Νυνὶ δὲ πορευτέον ἐπὶ τὴν τῆς ἱστορίας ἀκολουθίαν.

Mart. Pal.
11.

297

CAP. XXXIII.

Περὶ τῆς Βηρύλλου παρατροπῆς.

Βῆρυλλος, ὁ μικρῷ πρόσθεν δεδηλωμένος Βοστρῶν τῆς Ἀραβίας ἐπίσκοπος, τὸν ἐκκλησιαστικὸν παρεκτρέπων κανόνα, ξένα τινὰ τῆς πίστεως παρεισφέρειν ἐπειρᾶτο, τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν λέγειν τολμῶν μὴ προῦφεστάναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφῆν, πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας, μηδὲ μὴν θεότητα ἰδίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν Πατρικὴν. Ἐπὶ τούτῳ πλείστων ἐπισκόπων ζητήσεις καὶ διαλόγους πρὸς τὸν ἄνδρα πεποιημένων, μεθ' ἐτέρων παρακληθεὶς Ὀριγένους κάτεισι μὲν εἰς ὀμιλίαν ταπρῶτα τῷ ἀνδρὶ, τίνα νοῦν ἔχει, ἀποπειρώμενος· ὡς δ' ἔγνω ὁ, τι καὶ λέγοι, εὐθύνας μὴ ὀρθοδοξοῦντα, λογισμῷ τε πείσας· καὶ ἀποδείξει ἀναλαβὼν αὐτὸν, τῇ περὶ τοῦ δόγματος ἐφίστησι ἀληθεία, ἐπὶ τε τὴν προτέραν ὑγῆ δόξαν ἀποκαθίστησι. Καὶ φέρεται γε εἰσέτι νῦν ἔγγραφα τοῦ τε Βηρύλλου καὶ τῆς δι' αὐτὸν γενομένης συνόδου, ὁμοῦ τὰς Ὀριγένους πρὸς αὐτὸν ζητήσεις, καὶ τὰς λεχθείσας ἐπὶ τῆς αὐτοῦ παροικίας διαλέξεις, ἕκαστά τε τῶν τότε πεπραγμένων περιέχοντα. Καὶ ἄλλα μὲν οὖν μυρία Ὀριγένους πέρι μνήμη

παραδιδόασι τῶν καθ' ἡμᾶς οἱ πρεσβύτεροι· ἃ καὶ παρήσειν μοι δοκῶ, οὐ τῆς ἐνεστῶσης ἐχόμενα πραγματείας. Ὅσα δὲ ἀναγκαῖα τῶν περὶ αὐτὸν διαγινῶναι ἦν, ταῦτα καὶ ἐκ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπονημένης ἡμῖν τε καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ μάρτυρι 298 Παμφίλῳ Ἀπολογίας πάρεστιν ἀναλέξασθαι· ἦν τῶν φιλαίτιων ἕνεκα συμπουήσαντες ἀλλήλοις, διὰ σπουδῆς πεποιήμεθα.

CAP. XXXIV.

Τὰ κατὰ Φίλιππον Καίσαρα.

Ἐτεσι δὲ ὅλοις ἔξ Γορδιανοῦ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν A. D. 238.
 ἀνύσαντος, Φίλιππος ἅμα παιδὶ Φιλίππῳ τὴν ἀρχὴν διαδέχεται. A. D. 244.
 Τοῦτον κατέχει λόγος Χριστιανὸν ὄντα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης
 τοῦ Πάσχα παννυχίδος, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ πλήθει Supr. c. 9.
 μετασχεῖν ἐθελῆσαι, οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε
 προεστῶτος ἐπιτραπήναι εἰσβαλεῖν, ἢ ἐξομολογήσασθαι, καὶ
 τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἐξεταζομένοις, μετανοίας τε χώραν
 ἴσχουσιν, ἑαυτὸν καταλέξαι· ἄλλως γὰρ μὴ ἂν ποτε πρὸς
 αὐτοῦ, μὴ οὐχὶ τοῦτο ποιήσαντα, διὰ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν
 αἰτίας παραδεχθῆναι. Καὶ πειθαρχήσαι γε προθύμως λέγεται,
 τὸ γνήσιον καὶ εὐλαβὲς τῆς περὶ τὸν θεῖον φόβον διαθέσεως
 ἔργοις ἐπιδεδειγμένον.

CAP. XXXV.

Ὡς Διούσιος Ἡρακλᾶ τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο.

Τρίτον δὲ τούτῳ ἔτος ἦν, καθ' ὃ μεταλλάξαντος Ἡρακλᾶ τὸν
 βίον ἐπὶ δεκαεξῆ ἔτεσι τῆς προστασίας, τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν
 ἐκκλησιῶν τὴν ἐπισκοπὴν Διούσιος ὑπολαμβάνει.

CAP. XXXVI.

Ὅσα ἄλλα ἐσπούδασται τῷ Ὀριγένει.

Τότε δῆτα, οἷα καὶ εἰκὸς ἦν, πληθούσης τῆς πίστεως,
 πεπαρρησιασμένου τε τοῦ καθ' ἡμᾶς παρὰ πᾶσι λόγου, ὑπὲρ τὰ
 ἐξήκοντα φασὶν ἔτη τὸν Ὀριγένην γενόμενον, ἅτε δὴ μεγίστην
 ἤδη συλλεξάμενον ἐκ τῆς μακρᾶς παρασκευῆς ἕξιν, τὰς ἐπὶ τοῦ

κοινοῦ λεγομένας αὐτῷ διαλέξεις ταχυγράφοις μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι, οὐ πρότερόν ποτε τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα. Ἐν τούτῳ καὶ τὰ πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένου καθ' ἡμῶν Κέλσου τοῦ Ἐπικουρείου Ἐπιτομὴν Ἰστορίας, ὅκτῳ τὸν ἀριθμὸν συγγράμματα συντάττει, καὶ τοὺς ἑῷς τὸ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγελίου εἴκοσι πέντε τόμους, τοὺς τε ἑῷς τοὺς δώδεκα Προφήτας, ἀφ' ὧν μόνους εὗρομεν πέντε καὶ εἴκοσι. Φέρεται δὲ αὐτοῦ καὶ ἑῷς πρὸς αὐτὸν βασιλέα Φίλιππον ἐπιστολή· καὶ ἄλλη ἑῷς πρὸς τὴν τούτου γαμετὴν Σεβήραν, διάφοροί τε ἄλλαι πρὸς διαφόρους, ὧν ὅπόσας σποράδην παρὰ διαφόροις σωθείσας συναγαγεῖν δεδυνήμεθα, ἐν ἰδίαις τόμων περιγραφαῖς, ὡς ἂν μηκέτι διαρρίπτοιτο, κατελέξαμεν, τὸν ἑκατὸν ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας. Γράφει δὲ καὶ Φαβιανῷ τῷ κατὰ Ῥώμην ἐπισκόπῳ, ἑτέροις τε πλείστοις ἄρχουσιν ἐκκλησιῶν, περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθοδοξίας. Ἐχει καὶ τούτων τὰς ἀποδείξεις, ἐν ἑκτῷ τῆς γραφείσης ἡμῖν περὶ τοῦ ἀνδρὸς Ἀπολογίας.

Supr. c. 23.

CAP. XXXVII.

Περὶ τῆς τῶν Ἀράβων διαστάσεως.

Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἐπὶ τῆς Ἀραβίας κατὰ τὸν δηλουμένον ἐπιφύονται χρόνον, δόγματος ἀλλοτρίου τῆς ἀληθείας εἰσηγηταί, οἳ ἔλεγον τὴν ἀνθρωπείαν ψυχὴν τέως μὲν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἅμα τῇ τελευτῇ συναποθνήσκειν τοῖς σώμασι καὶ συνδιαφθείρεσθαι, αὐτὴς δὲ ποτε κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν σὺν αὐτοῖς ἀναβιώσεσθαι. Καὶ δὴ καὶ τότε συγκροτη-
300 θείσης οὐ σμικρὰς συνόδου, πάλιν Ὀριγένης παρακληθεὶς καὶ ἐνταῦθα, κινήσας τε λόγους ἐπὶ τοῦ κοινοῦ περὶ τοῦ ζητουμένου, οὕτως ἠνέχθη, ὡς μετατεθῆναι τὰς τῶν πρότερον ἐσφαλμένων διανοίας.

CAP. XXXVIII.

Περὶ τῆς Ἐλκεσαϊτῶν αἵρέσεως.

Τότε δὲ καὶ ἄλλη διαστροφὴ κατάρχεται ἢ τῶν Ἐλκεσαϊτῶν λεγομένη αἵρεσις· ἢ καὶ ἅμα τῷ ἄρξασθαι ἀπέσβη. Μνημονεύει

δ' αὐτῆς ὁμιλῶν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ εἰς τὸν ὄγδοηκοστὸν δεῦτερον
Φαλμὸν ὁ Ὀριγένης, ὧδέ πως λέγων·

Ἐλήλυθε τις ἐπὶ τοῦ παρόντος, μέγα φρονῶν ἐπὶ τῷ δύνασθαι πρῆσβεύειν
γνώμης ἀθέου καὶ ἀσεβεστάτης, καλουμένης Ἐλκεσαϊτῶν, νεωστὶ ἐπανι-
σταμένης ταῖς ἐκκλησίαις. Ἐκείνη ἡ γνώμη οἷα λέγει κακὰ, παραθήσομαι
ὑμῖν, ἵνα μὴ συναρπάξησθε. Ἄθετεῖ τινὰ ἀπὸ πάσης γραφῆς. Κέχρηται
ρήτοῖς πάλιν ἀπὸ πάσης παλαιᾶς τε καὶ εὐαγγελικῆς· τὸν ἀπόστολον
τέλεον ἀθετεῖ. Φησὶ δὲ ὅτι τὸ ἀρνήσασθαι ἀδιάφορόν ἐστι· καὶ ὁ μὲν 301
νοήσας, τῷ στόματι ἐν ἀνάγκαις ἀρνήσεται, τῇ δὲ καρδίᾳ οὐχί. Καὶ
βίβλον τινὰ φέρουσιν, ἣν λέγουσιν ἐξ οὐρανοῦ καταπεπτωκένας· καὶ τὸν
ἀκρηκότα ἐκείνης καὶ πιστεύοντα, ἄφεςιν λήψασθαι τῶν ἀμαρτημάτων,
ἄλλην ἄφεςιν παρ' ἣν Χριστὸς Ἰησοῦς ἀφήκε.

Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων τάδε ἐστίν.

CAP. XXXIX.

Περὶ τῶν κατὰ Δέκιον.

Ἄλλὰ γὰρ Φίλιππον ἔτεσιν ἑπτὰ βασιλεύσαντα διαδέχεται A. D. 249.
Δέκιος· ὃς δὴ τοῦ πρὸς Φίλιππον ἔχθους ἕνεκα διωγμὸν κατὰ
τῶν ἐκκλησιῶν ἐγείρει, ἐν ᾧ Φαβιανοῦ ἐπὶ Ῥώμης μαρτυρίῳ
τελειωθέντος, Κορνήλιος τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. Ἐπὶ δὲ
Παλαιστίνης Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας ἐπί-
σκοπος, αὐθις διὰ Χριστὸν ἐν τῇ Καισαρείᾳ ἡγεμονικοῖς παραστάς
δικαστηρίοις, καὶ ἐπὶ δευτέρᾳ διαπρέψας ὁμολογία, δεσμοτηρίου
πειράται, λιπαρῷ γήρει καὶ σεμνῇ πολιᾷ κατεστημένος. Τούτου
δὲ μετὰ τὴν ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δικαστηρίοις λαμπρὰν καὶ
περιφανῆ μαρτυρίαν ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς κοιμηθέντος, Μαζαβάνης
διάδοχος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκοπῆς ἀναδείκνυται. Τῷ δ'
Ἀλεξάνδρῳ παραπλησίως ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ Βαβύλα μετὰ τὴν
ὁμολογίαν ἐν δεσμοτηρίῳ μεταλλάξας, Φάβιος τῆς αὐτόθι
προΐσταται ἐκκλησίας. Τὰ μὲν οὖν Ὀριγένει κατὰ τὸν διωγμὸν
συμβάντα οἷα καὶ ὅσα, καὶ ὁποίας ἔτυχε τελευτῆς, τοῦ πονηροῦ
δαίμονος ἐφαμίλλως τῷ ἀνδρὶ πανστρατιᾷ παραταξαμένου, πάση
τε μηχανῇ καὶ δυνάμει κατ' αὐτοῦ στρατηγήσαντος, παρὰ πάντας
τε τοὺς τῆνικαδὲ πολεμηθέντας διαφερόντως ἐπισκῆψαντος αὐτῷ,
οἷα τε καὶ ὅσα διὰ τὸν Χριστοῦ λόγον ὁ ἀνὴρ ὑπέμεινε δεσμὰ
καὶ βασάνους τὰς κατὰ τοῦ σώματος, τὰς τε ὑπὸ σιδηρῶ κλοιῷ
καὶ μυχοῖς εἰρκτῆς τιμωρίας, καὶ ὡς ἐπὶ πλείεσταις ἡμέραις 302

τοὺς πόδας ὑπὸ τέσσαρα τοῦ κολαστηρίου ξύλου παραταθεῖς διαστήματα κατασπόμενος, πυρός τε ἀπειλὰς, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς τῶν ἐχθρῶν ἐπενεχθέντα καρτερῶς ἤνεγκεν, οἷου τε τὰ κατ' αὐτὸν ἔτυχε τέλους, μηδαμῶς αὐτὸν ἀνελεῖν παντὶ σθένει τοῦ δικαστοῦ φιλονείκως ἐνστάντος, ὁποίας τε μετὰ ταῦτα καταλείπει φωνὰς, καὶ αὐτὰς πλήρεις τοῖς ἀναλήψεως δεομένοις ὠφελείας, πλείσται ὅσαι τάνδρὸς ἐπιστολαὶ τάληθές ὁμοῦ καὶ ἀκριβές περιέχουσι.

CAP. XL.

Περὶ τῶν Διονυσίῳ συμβάντων.

Τὰ γέ τοι κατὰ Διονύσιον, ἐκ τῆς πρὸς Γερμανὸν ἐπιστολῆς αὐτοῦ παραθήσομαι· ἔνθα τοῦτον περὶ ἑαυτοῦ λέγων ἱστορεῖ τὸν τρόπον·

Dionys.
Ep. 10.
(Cf. Galland.
Bibl. Patr.
iii. 525.)

Ἐγὼ δὲ καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλῶ, καὶ αὐτὸς οἶδεν ὅτι οὐ ψεύδομαι· οὐδὲ μίαν ἐπ' ἑαυτοῦ βαλλόμενος, οὐδὲ ἀθεεὶ πεποιθῆμαι τὴν φυγὴν. Ἄλλὰ καὶ πρότερον τοῦ κατὰ Δέκιον προτεθέντος διωγμοῦ, Σαβίνος αὐτῆς ὥρας φρουμεντάριον ἔπεμψεν εἰς ἀναζήτησίν μου· κἀγὼ μὲν τεσσάρων ἡμερῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔμεινα, τὴν ἄφιξιν τοῦ φρουμενταρίου προσδοκῶν. Ὁ δὲ πάντα μὲν περιῆλθεν ἀνερευνῶν, τὰς ὁδοὺς, τοὺς ποταμοὺς, τοὺς ἀγρούς, ἔνθα κρύπτεσθαι με ἢ βαδίζειν ὑπενόησεν. Ἀορασίᾳ δὲ εἶχετο, μὴ εὐρίσκων τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ ἐπίστευεν οἶκοι με διωκόμενον μένειν. Καὶ μόλις μετὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν κελεύσαντός μοι μεταστῆναι τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδόξως ὁδοποιήσαντος, ἐγὼ τε καὶ οἱ παῖδες καὶ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἅμα συνεξήλθομεν. Καὶ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔργον ἐκεῖνο γέγονε, τὰ ἐξῆς ἐδήλωσεν· ἐν οἷς τάχα τισὶ γεγονάμεν χρήσιμοι.

Εἰτά τινα μεταξὺ εἰπὼν, τὰ μετὰ τὴν φυγὴν αὐτῷ συμ-
303 βεβηκότα δηλοῖ, ταῦτα ἐπιφέρων·

Ἐγὼ μὲν γὰρ περὶ ἡλίου δυσμὰς, ἅμα τοῖς σὺν ἐμοὶ γενόμενος, ὑπὸ τοῖς στρατιώταις εἰς Ταπόσιριν ἤχθη· ὁ δὲ Τιμόθεος κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἔτυχε μὴ παρῶν, μηδὲ καταληφθεῖς. Ἐλθὼν δὲ ὕστερον εὗρε τὸν οἶκον ἔρημον, καὶ φρουροῦντας αὐτὸν ὑπηρέτας, ἡμᾶς δὲ ἐξηνδραποδισμένους.

Καὶ μεθ' ἕτερα φησι·

Καὶ τίς ὁ τῆς θαυμασίας οἰκονομίας αὐτοῦ τρόπος; Τὰ γὰρ ἀληθῆ λεχθήσεται. Ἀπηντᾶτό τις τῶν χωριτῶν ὑποφεύγοντι τῷ Τιμοθέῳ καὶ τεταραγμένῳ, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπέξεως ἐπύθετο. Ὁ δὲ τάληθές ἐξέειπε· κἀκεῖνος ἀκούσας (ἀπῆει δὲ εὐωχησόμενος γάμους· διαπανυχίζειν γὰρ αὐτοῖς ἐν ταῖς τοιαύταις συνόδοις ἔθος,) εἰσελθὼν ἀπήγγειλε τοῖς κατακει-

μένοι· οἱ δὲ ὄρημῃ μᾶ καθάπερ ἀπὸ συνθήματος πάντες ἐξανέστησαν, καὶ δρόμῳ φερόμενοι τάχιστα ἤκον, ἐπεισπεσόντες τε ἡμῖν, ἠλάλαξαν· καὶ φυγῆς εὐθέως τῶν φρουρούντων ἡμᾶς στρατιωτῶν γενομένης, ἐπέστησαν ἡμῖν ὡς εἶχομεν ἐπὶ τῶν ἀστρώτων σκιμπόδων κατακέμειοι. Καὶ γὰρ ἐγὼ μὲν, οἶδεν ὁ Θεὸς, ὡς ληστὰς εἶναι πρότερον ἡγούμενος ἐπὶ σύλῃσιν καὶ ἀρπαγῇν ἀφικομένους, μένων ἐπὶ τῆς εὐνῆς, ἧς ἡμῖν γυμνός, ἐν τῷ λιπῷ ἐσθήματι, τὴν δὲ λοιπὴν ἐσθήτη παρακειμένην αὐτοῖς ὄρεγον. Οἱ δὲ ἐξανίστασθαι τε ἐκέλευον καὶ τὴν ταχίστην ἐξίεναι. Καὶ τότε συνεῖς ἕφ' ᾧ παρήσαν, ἀνέκραγον, δέόμενος αὐτῶν καὶ ἱκετεύων ἀπιέναι καὶ ἡμᾶς ἔῃν, εἰ δὲ βούλονται τι χρηστὸν ἐργάσασθαι, τοὺς ἀπάγοντάς με φθάσαι, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοὺς τὴν ἐμὴν ἀποτεμῖν ἤξιουν. Καὶ τοιαῦτα βοῶντος, ὡς ἴσασιν οἱ κοινωνοὶ μου καὶ μέτοχοι πάντων γενόμενοι, ἀνίστασαν πρὸς βίαν. Καὶ γὰρ μὲν παρήκα ἔμαντὸν ὑπτιον εἰς τοῦδαφος· οἱ δὲ διαλαβόντες χειρῶν καὶ ποδῶν, σύροντες ἐξήγαγον. Ἐπηκολούθουν δὲ μοι οἱ τοῦτων πάντων μάρτυρες, Γάϊος, Φαῦστος, Πέτρος, Παῦλος· οἱ καὶ ὑπολαβόντες με, φοράδην ἐξήγαγον τοῦ πολιχνίου, καὶ ὄνῳ γύμνῳ ἐπιβιβάσαντες ἀπήγαγον.

Ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ὁ Διονύσιος.

CAP. XLI.

304

Περὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς Ἀλεξανδρείας μαρτυρησάντων.

Ὁ δ' αὐτὸς, ἐν ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Φάβιον Ἀντιοχέων ἐπίσκοπον, τῶν κατὰ Δέκιον μαρτυρησάντων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοὺς ἀγῶνας τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον·

Οὐκ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ προστάγματος ὁ διωγμὸς παρ' ἡμῖν ἤρξατο, Dion. Ep. 3.
ἀλλὰ γὰρ ὄλον ἐνιαυτὸν προῦλαβε, καὶ φθάσας ὁ κακῶν τῇ πόλει ταύτῃ μάντις καὶ ποιητῆς, ὅστις ἐκείνος ἦν, ἐκίνησε καὶ παρώρμησε καθ' ἡμῶν τὰ πλήθη τῶν ἔθνῶν, εἰς τὴν ἐπιχώριον αὐτοῦς δεισιδαιμονίαν ἀναρρηπίσας. Οἱ δὲ ἐρεθισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πάσης ἐξουσίας εἰς ἀνοσιουργίαν λαβόμενοι, μόνην εὐσέβειαν τὴν θρησκείαν τῶν δαιμόνων ταύτην ὑπέλαβον, τὸ καθ' ἡμῶν φονᾶν. Πρῶτον μὲν οὖν πρεσβύτην Μητρᾶν ὀνόματι συναρπάσαντες, καὶ κελεύσαντες ἄθεα λέγειν ῥήματα, μὴ πειθόμενον, ξύλοις τε παίοντες τὸ σῶμα, καὶ καλάμοις ὀξέσι τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεντοῦντες, ἀγαγόντες εἰς τὸ προάστειον, κατελιθοβόλησαν. Ἐπειτα πιστὴν γυναῖκα Κοῖνταν καλουμένην ἐπὶ τὸ εἰδωλεῖον ἀγαγόντες, ἠνάγκαζον προσκυνεῖν· ἀποστρεφομένην δὲ καὶ βδελυττομένην ἐκδήσαντες τῶν ποδῶν, διὰ πάσης τῆς πόλεως κατὰ τοῦ τραχέος λιθοστρώτου σύροντες, προσαρρασσομένην τοῖς μυλαιοῖς λίθοις ἅμα καὶ μαστιγοῦντες, ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀγαγόντες κατέλευσαν τόπον. Εἰθ' ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ὄρμησαν ἐπὶ τὰς τῶν θεοσεβῶν οἰκίας, καὶ οὓς ἐγνώριζον, ἕκαστοι γειτριώντας, ἐπισπεύδοντες ἤγον, ἐσύλων τε καὶ διήρπαζον, τὰ μὲν τιμιώτερα τῶν κειμηλίων

νοσφιζόμενοι· τὰ δὲ εὐτελέστερα καὶ ὅσα ἐκ ξύλων ἐπεποιήτο, δια-
 ριπτοῦντες καὶ κατακαίοντες ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐάλωκίαις ὑπὸ πολεμίων πόλεως
 παρείχον θέν. Ἐξέκλινον δὲ καὶ ὑπανεχώρου οἱ ἀδελφοί, 'καὶ τὴν ἀρπα-
 γὴν τῶν ὑπαρχόντων, ὁμοίως ἐκείνοις οἷς καὶ Παῦλος ἐμαρτύρησε, 'μετὰ
 Heb. x. 34. χαρᾶς' προσεδέξαντο. Καὶ οὐκ οἶδ' εἴ τις, πλὴν εἰ μὴ πού τις εἰς ἐμπεσὼν,
 305 μέχρι γε τούτου τὸν Κύριον ἠρνήσατο. Ἄλλὰ καὶ τὴν θαυμασιωτάτην
 τότε παρθένον πρεσβύτιν Ἀπολλωνίαν διαλαβόντες, τοὺς μὲν ὀδόντας
 ἅπαντας, κόπτοντες τὰς σιαγόνας, ἐξήλασαν· πυρὰν δὲ νήσαντες πρὸ τῆς
 πόλεως, ζῶσαν ἠπέιλον κατακαῦσαι, εἰ μὴ συνεκφωνήσειεν αὐτοῖς τὰ
 τῆς ἀσεβείας κηρύγματα. Ἡ δὲ ὑποπαραιτησαμένη βραχὺ καὶ ἀνεβείσα,
 συντόνος ἐπεπήδησε εἰς τὸ πῦρ, καὶ καταπέφλεκται. Σαραπίωνά τε
 καταλαβόντες ἐφέστιον, σκληραῖς βασάνοις αἰκισάμενοι, καὶ πάντα τὰ
 ἄρθρα διακλάσαντες, ἀπὸ τοῦ ὑπερφύου πρηγὴ κατέρριψαν. Οὐδεμία δὲ
 ὁδὸς, οὐ λεωφόρος, οὐ στενωπὸς ἡμῖν βάσιμος ἦν, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθη-
 μέραν, ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πάντων κεκραγόντων, εἰ μὴ τὰ δύσφημά τις ἀνυ-
 μνοίη ῥήματα, τοῦτον εὐθέως δεῖν σύρεσθαι τε καὶ πίμπρασθαι. Καὶ
 ταῦτα ἐπιπολὺ μὲν τοῦτον ἤκμασε τὸν τρόπον. Διαδεξαμένη δὲ τοὺς
 ἀθλίους ἢ στάσις, καὶ ὁ πόλεμος ὁ ἐμφύλιος, τὴν καθ' ἡμῶν ὠμότητα
 πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ἔτρεψε. Καὶ σμικρὸν μὲν προσανεπνεύσαμεν,
 ἀσχολίαν τοῦ πρὸς ἡμᾶς θυμοῦ λαβόντων· εὐθέως δὲ ἡ τῆς βασιλείας
 ἐκείνης τῆς εὐμενεστέρας ἡμῖν μεταβολὴ διήγγελται, καὶ πολὺς ὁ τῆς ἐφ'
 ἡμᾶς ἀπειλῆς φόβος ἀνετείνετο. Καὶ δὴ καὶ παρῆν τὸ πρόσταγμα, αὐτὸ
 σχεδὸν ἐκείνο, οἷον τὸ προρρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, παρὰ βραχὺ τὸ
 φοβερώτατον, ὡς, 'εἰ δυνατὸν, σκανδαλίσαι καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.' Πλὴν
 Matt. xxiv. 24. πάντες γε κατεπτήχσαν. Καὶ πολλοὶ μὲν εὐθέως τῶν περιφανεστέρων,
 308 οἱ μὲν ἀπήντων δεδιότες, οἱ δὲ δημοσιεύοντες, ὑπὸ τῶν πράξεων ἤγοντο,
 οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἐφείλκοντο· ὀνομαστί τε καλούμενοι, ταῖς
 ἀνάγκαις καὶ ἀνίεροις θυσίαις προσήσαν, οἱ μὲν, ὠχριῶντες καὶ τρέμοντες,
 ὥσπερ οὐ θύοντες, ἀλλ' αὐτοὶ θύματα καὶ σφάγια τοῖς εἰδώλοις ἐσόμενοι,
 ὡς ὑπὸ πολλοῦ τοῦ περιεστῶτος δήμου χλεύην αὐτοῖς ἐπιφέρεσθαι, καὶ
 δῆλους μὲν εἶναι πρὸς πάντας δειλοὺς ὑπάρχοντας, καὶ πρὸς τὸ τεθνᾶναι
 καὶ πρὸς τὸ θῦσαι· οἱ δὲ τινες ἐτοιμότερον τοῖς βωμοῖς προσέτρεχον, ἰσχυ-
 ριζόμενοι τῇ θρασυτητί τὸ μηδὲ πρότερον Χριστιανοὶ γεγονέναι. Περί ὧν
 Ib. xix. 23. ἡ τοῦ Κυρίου πρῶρρησις ἀληθεστάτη, ὅτι 'δυσκόλως' σωθήσονται. Τῶν
 δὲ λοιπῶν οἱ μὲν εἶποντο τοῦτοις ἐκατέροις, οἱ δὲ ἔφευγον, οἱ δὲ ἠλίσκοντο.
 Καὶ τούτων οἱ μὲν ἄχρι δεσμῶν καὶ φυλακῆς χωρήσαντες, καὶ τινες καὶ πλεί-
 ονας ἡμέρας καθειρχθέντες, εἴτα καὶ πρὶν εἰς δικαστήριον εἰσελθεῖν, ἐξω-
 μόσαντο, οἱ δὲ καὶ βασάνοις ἐπὶ ποσὸν ἐγκατερήσαντες, πρὸς τὸ ἐξῆς
 ἀπέειπον. Οἱ δὲ στερροὶ καὶ μακάριοι στύλοι τοῦ Κυρίου, κραταιωθέντες
 ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ἰσχυρᾶς ἐν ἑαυτοῖς πίστεως ἀξίαν καὶ ἀνάλογον δύναμιν
 καὶ καρτερίαν λαβόντες, θαυμαστοὶ γεγόνασιν αὐτοῦ τῆς βασιλείας μάρ-
 τυρες. Ὡν πρῶτος Ἰουλιανὸς, ἄνθρωπος ποδαγρὸς, μὴ στήναι, μὴ βαδί-
 σαι δυνάμενος, σὺν ἑτέροις δύο τοῖς φέρουσι αὐτὸν, προσήχθη· ὧν ὁ
 μὲν ἕτερος εὐθὺς ἠρνήσατο· ὁ δ' ἕτερος Κρονίων ὀνόματι, ἐπίκλην δὲ
 Ἐθῆνος, καὶ αὐτὸς ὁ πρεσβύτερος Ἰουλιανὸς, ὁμολογήσαντες τὸν Κύριον,

διὰ πάσης τῆς πόλεως μεγίστης οὔσης, ὡς ἴστε, καμίλοις ἐποχούμενοι καὶ μετέωροι μαστιγούμενοι, τέλος ἀσβέστω πυρὶ, περικεχυμένου τοῦ δήμου παντός, κατεκάησαν. Στρατιώτης τε αὐτοῖς ἀπαγομένους παραστὰς, καὶ τοῖς ἐφύβριζουσι ἐναντιωθεὶς, ἐκβοησάντων ἐκείνων, προσαχθεὶς ὁ ἀνδρείοτατος ὄπλομάχος τοῦ Θεοῦ Βησᾶς, κὰν τῷ μεγάλῳ πολέμῳ τῷ περὶ τῆς εὐσεβείας ἀριστεύσας, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν· καὶ τις ἕτερος τὸ μὲν γένος Δίβυς, τὴν δὲ προσηγορίαν ἄμα καὶ τὴν εὐλογίαν ἀληθῆς Μάκαρ, προτροπῆς αὐτῷ πολλῆς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ πρὸς ἄρνησιν γενομένης, οὐχ ὑπαχθεὶς, ζῶν καταπέφλεκται. Ἐπίμαχός τε μετ' αὐτοὺς καὶ Ἀλέξανδρος, μετὰ πολὺν ὃν ἔμειναν δεσμῶται χρόνον, μυρίας διενεγκόντες ἀλγηδόνas, ξυστήρας, μαστίγας, πυρὶ ἀσβέστω καὶ οὗτοι διεχύθησαν· καὶ σὺν αὐτοῖς γυναικες τέσσαρες. Ἀμμωνάριόν τε ἀγία παρθένος, πάνυ φιλονεικῶς αὐτὴν ἐπιπλείστον τοῦ δικαστοῦ βασανίσαντος, ἄτε προαποφρηναμένην ὅτι μηδὲν ὦν ἐκείνους κελεύει, φθέγγεαιτο, ἀληθεύσασα τὴν ἐπαγγελίαν, ἀπήχη· 307 αἱ δὲ λοιπαί, ἡ σεμνοπρεπεστάτη πρεσβύτις Μερκουρία, καὶ ἡ πολυπαις μὲν, οὐχ ὑπὲρ τὸν Κύριον δὲ ἀγαπήσασα ἑαυτῆς τὰ τέκνα Διονυσία, καταιδεσθέντος εἰς ἀνήνυτον ἔτι βασανίζειν καὶ ὑπὸ γυναικῶν ἠττᾶσθαι τοῦ ἡγεμόνος, σιδήρῳ τεθνᾶσι, μηκέτι βασάνων πείραν λαβοῦσαι. Τὰς γὰρ ὑπὲρ πασῶν ἡ πρόμαχος Ἀμμωνάριον ἀνεδέδεκτο. Ἦρων δὲ καὶ Ἀτῆρ καὶ Ἰσιδωρος Αἰγύπτιοι, καὶ σὺν αὐτοῖς παιδάριον ὡς πεντεκαίδεκαέτης ὁ Διόσκορος, παρεδόθησαν· καὶ πρῶτον τὸ μειράκιον λόγοις τε ἀπατᾶν ὡς εὐπαραγωγόν, καὶ βασάνοις καταναγκάζειν ὡς εὐένδοτον πειρωμένον, οὔτε ἐπέισθη οὔτε εἶξεν ὁ Διόσκορος. Τοὺς δὲ λοιποὺς ἀγριώτατα καταξήνας, ἐγκαρτερήσαντας, πυρὶ καὶ τούτους παραδέδωκε· τὸν δὲ Διόσκορον ἔλλαμπρυνάμενον τε δημοσίᾳ καὶ σοφώτατα πρὸς τὰς ἰδίας πύσεις ἀποκρινάμενον θαυμάσας, παρήκεν, ὑπέρθεσιν φήσας εἰς μετάνοιαν αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπιμετρεῖν. Καὶ νῦν ὁ θεοπρεπέστατος σὺν ἡμῖν ἐστὶ Διόσκορος, εἰς μακρότερον τὸν ἀγῶνα καὶ διαρκέστερον μείνας τὸν ἄθλον. Νεμεσίῳν δὲ τις, κάκελιος Αἰγύπτιος, ἐσυκοφαντήθη μὲν, ὡς δὴ σύνοικος ληστῶν ἀποδυσάμενος δὲ ταύτην παρὰ τῷ ἑκατοντάρχῳ τὴν ἀλλοτριωτάτην κατ' αὐτοῦ διαβολὴν, καταμηνυθεὶς ὡς Χριστιανός, ἤκε δεσμώτης ἐπὶ τὸν ἡγούμενον. Ὁ δὲ ἀδικώτατος διπλαῖς αὐτὸν ἢ τοὺς ληστὰς ταῖς τε βασάνοις καὶ ταῖς μαστίξι λυμηνάμενος, μεταξύ τῶν ληστῶν κατέφλεξε, τιμηθέντα τὸν μακάριον τῷ τοῦ Χριστοῦ παραδείγματι. Ἀθρόον δὲ τι σύνταγμα στρατιωτικόν, Ἀμμων καὶ Ζήνων καὶ Πτολεμαῖος καὶ Ἰγγήνης, καὶ σὺν αὐτοῖς πρεσβύτης Θεόφιλος, εἰστήκεισαν πρὸ τοῦ δικαστηρίου· κρινομένου δὴ τῆς ὡς Χριστιανοῦ καὶ πρὸς ἄρνησιν ἤδη ρέποντος, ἐπρίοντο οὗτοι παρεστηκότες, καὶ τοῖς τε προσώποις ἐνένευον, καὶ τὰς χεῖρας ἀνέτεινον, καὶ συνεσχηματίζοντο τοῖς σώμασιν. Ἐπιστροφῆς δὲ πάντων πρὸς αὐτοὺς γενομένης, πρὶν τινὰς αὐτῶν ἄλλους λαβέσθαι, φθάσαντες ἐπὶ τὸ βάθρον ἀνέδραμον, εἶναι Χριστιανοὶ λέγοντες, ὡς τὸν τε ἡγεμόνα καὶ τοὺς συνέδρους ἐμφόβους γενέσθαι, καὶ τοὺς μὲν κρινομένους εὐθαροσεστάτους, ἐφ' οἷς πείσονται, φαίνεσθαι, τοὺς δὲ δικάζοντας ἀποδειλιᾶν. Καὶ οὗτοι μὲν ἐκ δικαστηρίων ἐνεπόμπευσαν καὶ ἡγαλλιάσαντο τῇ μαρτυρίᾳ, θριαμβεύ- 308

οντος αὐτοὺς ἐνδόξως τοῦ Θεοῦ.

Cf. 2 Cor. ii. 14.

CAP. XLII.

Περὶ ὧν ἄλλων ὁ Διονύσιος ἱστορεῖ.

* Ἄλλοι δὲ πλείστοι κατὰ πόλεις καὶ κόμας ὑπὸ τῶν ἐθνῶν διεσπίασθησαν ὧν ἐνὸς παραδείγματος ἕνεκεν, ἐπιμνησθήσομαι. Ἰσχυρίων ἐπετρόπευέ τιμι τῶν ἀρχόντων ἐπὶ μισθῷ. Τοῦτον ὁ μισθοδότης ἐκέλευε θύσαι, μὴ πειθόμενον ὕβριζεν, ἐμμένοντα προσηλακίζεν ὑφισταμένου, βακτηρίαν μεγίστην λαβὼν, διὰ τῶν ἐντέρων καὶ τῶν σπλάγχχνων διώσας, ἀπέκτεινε. Τί δεῖ λέγειν τὸ πλήθος τῶν ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι πλανηθέντων, ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψης καὶ κρύους, καὶ νόσων καὶ ληστῶν καὶ θηρίων διεφθαρμένων; ὧν οἱ περιγενόμενοι, τῆς ἐκείνων εἰσὶν ἐκλογῆς καὶ νίκης μάρτυρες. Ὁ ἐν δὲ καὶ τούτων εἰς δῆλωσιν ἔργον παραθήσομαι. Χαϊρήμων ἦν ὑπεργήρως τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως. Οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν οὐκ ἐπανελήλυθεν. Οὐδὲ ἠδυνήθησαν ἰδεῖν οὐκέτι, καίτοι πολλὰ διερευνησάμενοι, οἱ ἀδελφοί, οὔτε αὐτοὺς, οὔτε τὰ σώματα. Πολλοὶ δὲ οἱ κατ' αὐτὸ τὸ Ἀραβικὸν ὄρος ἔξανδραποδισθέντες ὑπὸ βαρβάρων Σαρακηνῶν, οἱ μὲν μολίς ἐπὶ πολλοῖς χρήμασιν ἐλυτρώθησαν, οἱ δὲ μέχρι νῦν οὐδέπω. Καὶ ταῦτα διεξήλθον οὐ μάτην, ἀδελφέ, ἀλλ' ἵνα εἰδῆς, ὅσα καὶ ἡλίκα δεινὰ παρ' ἡμῖν συνέβη ὧν οἱ μᾶλλον πεπειραμένοι, πλείονα ἂν εἰδείην.

Εἶτα τούτοις ἐπιφέρει μετὰ βραχέα λέγων·

Αὐτοὶ τοίνυν οἱ θεῖοι μάρτυρες παρ' ἡμῖν, οἱ νῦν τοῦ Χριστοῦ πάρεδροι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνοὶ, καὶ μέτοχοι τῆς κρίσεως αὐτοῦ καὶ συν-
309 δικάζοντες αὐτῷ, τῶν παραπεπτακώτων ἀδελφῶν τινὰς ὑπευθύνους τοῖς τῶν
 θυσιῶν ἐγκλήμασι γενομένους, προσελάβοντο. Καὶ τὴν ἐπιστροφήν καὶ
 Cf. 2 Pet. iii. 9. μετάνοιαν αὐτῶν ἰδόντες, δεκτὴν τε γενέσθαι δυναμένην τῷ 'μὴ βουλομένῳ' καθόλου τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν 'μετάνοιαν,' δοκιμάσαντες, εἰσεδέξαντο καὶ συνήγαγον καὶ συνέστησαν, καὶ προσευχῶν αὐτοῖς καὶ ἐστιάσεων ἐκοινωνήσαν. Τί οὖν ἡμῖν, ἀδελφοί, περὶ τούτων συμβουλεύετε; τί ἡμῖν πρακτέον; Σύμφηφοι καὶ ὁμογνώμονες αὐτοῖς καταστῶμεν, καὶ τὴν κρίσιν αὐτῶν καὶ τὴν χάριν φυλάξωμεν, καὶ τοῖς ἐλεηθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν χρηστευσώμεθα, ἢ τὴν κρίσιν αὐτῶν ἄδικον ποιησώμεθα, καὶ δοκιμαστὰς αὐτοὺς τῆς ἐκείνων γνώμης ἐπιστήσωμεν, καὶ τὴν χρηστότητα λυπήσωμεν, καὶ τὴν τάξιν ἀνασκευάσωμεν;

Ταῦτα δὲ εἰκότως ὁ Διονύσιος παρατέθειται, τὸν περὶ τῶν ἐξησθενηκώτων κατὰ τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν ἀνακινῶν λόγον.

CAP. XLIII.

Περὶ Νοουάτου, οἷός τις ἦν τὸν τρόπον, καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἱρέσεως.

Ἐπειδήπερ τῇ κατὰ τούτων ἀρθείς ὑπερηφανία Νοουάτος τῆς [i.e. Novatian.]
 Ῥωμαίων ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ὡς μηκέτ' οὔσης αὐτοῖς σω- 310
 τηρίας ἐλπίδος, μηδ' εἰ πάντα τὰ εἰς ἐπιστροφὴν γνησίαν καὶ
 καθαρὰν ἐξομολόγησιν ἐπιτελοῖεν, ἰδίας αἱρέσεως τῶν κατὰ λο- A.D. 251.
 γισμοῦ φυσίωσιν Ῥωμανοὺς ἑαυτοὺς ἀποφηνάντων, ἀρχηγὸς
 καθίσταται. Ἐφ' ᾧ συνόδου μεγίστης ἐπὶ Ῥώμης συγκροτη-
 θείσης, ἐξήκουτα μὲν τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, πλειόνων δ' ἔτι
 μᾶλλον πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων, ἰδίως τε κατὰ τὰς λοιπὰς
 ἐπαρχίας τῶν κατὰ χώραν ποιμένων περὶ τοῦ πρακτέου διασκε-
 ψαμένων, δόγμα παρίσταται τοῖς πᾶσι, τὸν μὲν Νοουάτου ἅμα
 τοῖς αὐτῷ συνεπαρθεῖσι, τοὺς τε συνευδοκεῖν τῇ μισαδέλφῳ καὶ
 ἀπαυθρωποτάτῃ γνώμῃ τᾶνδρὸς προαιρουμένων, ἐν ἀλλοτρίοις
 τῆς ἐκκλησίας ἡγεῖσθαι, τοὺς δὲ τῇ συμφορᾷ περιπεπωκότας
 τῶν ἀδελφῶν ἰασθαι καὶ θεραπεύειν τοῖς τῆς μετανοίας φαρμά-
 κοῖς. Ἦλθον δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἐπιστολαὶ Κορηλίου Ῥωμαίων
 ἐπισκόπου πρὸς τὸν τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας Φάβιον, δηλοῦσαι
 τὰ περὶ τῆς Ῥωμαίων συνόδου, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς κατὰ τὴν
 Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ τὰς αὐτόθι χώρας· καὶ ἄλλαι πάλιν
 Ῥωμαϊκῆ φωνῆ συντεταγμέναι, Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἄμ' αὐτῷ
 κατὰ τὴν Ἀφρικὴν, δι' ὧν τὸ καὶ αὐτοὺς συνευδοκεῖν τῷ δεῖν
 τυγχάνειν ἐπικουρίας τοὺς πεπειρασμένους ἐνεφαίνετο· καὶ τῷ
 χρῆναι εὐλόγως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκκήρυκτον ποιήσα-
 σθαι τὸν τῆς αἱρέσεως ἀρχηγὸν, πάντας τε ὁμοίως τοὺς συν-
 απαγομένους αὐτῷ. Ταύταις ἄλλη τις ἐπιστολὴ συνήπτο τοῦ
 Κορηλίου, περὶ τῶν κατὰ τὴν σύνοδον ἀρεσάντων, καὶ πάλιν
 ἑτέρα, περὶ τῶν κατὰ Νοουάτου πραχθέντων· ἀφ' ἧς καὶ μέρη
 παραθέσθαι οὐδὲν ἂν κωλύοι, ὅπως εἰδείεν τὰ κατ' αὐτὸν οἱ
 τῆδε ἐντυγχάνοντες τῇ γραφῇ. Τὸν δὲ οὖν Φάβιον ἀναδι-
 δάσκων ὁποῖός τις ὁ Νοουάτος γεγόνει τὸν τρόπον, αὐτὰ δὲ
 ταῦτα γράφει ὁ Κορηλῖος·

Ἴνα δὲ γινῶς ὅτι πρόπαλαι ὀρεγόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ὁ θαυμάσιος οὗτος, Routh, Rell.
 καὶ κρύπτων ἐν ἑαυτῷ τὴν προπετὴ ταύτην αὐτοῦ ἐπιθυμίαν ἐλάνθανεν, iii. 20.

Cf. Cypr.
Epist. 49.

ἐπικαλύμματι τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τῷ καταρχὰς σὺν αὐτῷ τοὺς ὁμολογητὰς
 311 ἐσχηκέναι χρώμενος, εἰπεῖν βούλομαι. Μάξιμος πρεσβύτερος τῶν παρ'
 ἡμῖν, καὶ Οὐρβανὸς, δις τὴν ἐξ ὁμολογίας δόξαν ἀρίστην καρπωσάμενοι,
 Σιδόνιός τε καὶ Κελερίνος, ἀνὴρ ὃς πάσας βασάνους διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ ἔλεον
 καρτερικώτατα διενέγκας, καὶ τῇ βῶμῃ τῆς αὐτοῦ πίστεως, τὸ ἀσθενὲς τῆς
 σαρκὸς ἐπιρρώσας, κατὰ κράτος νενίκηκε τὸν ἀντικείμενον· οὗτοι δὴ οὖν οἱ
 ἄνδρες κατανοήσαντες αὐτὸν, καὶ καταφωράσαντες τὴν ἐν αὐτῷ πανουργίαν
 τε καὶ παλιμβολίαν, τὰς τε ἐπιτορκίας καὶ ψευδολογίας, καὶ τὴν ἀκοινωνη-
 σίαν αὐτοῦ καὶ λυκοφιλίαν, ἐπανήλθον εἰς τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν, καὶ ἅπαντα
 αὐτοῦ τὰ τεχνάσματα καὶ πονηρέματα ἃ ἐκ πολλοῦ ἔχων ἐν ἑαυτῷ
 ὑπεστέλλετο, παρόντων ἰκανῶν, τοῦτο μὲν ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ πρεσβυτέ-
 ρων καὶ λαϊκῶν ἀνδρῶν παμπόλλων, ἐξήγγειλαν ἀποδυρόμενοι καὶ μετα-
 γνωσκόντες, ἐφ' οἷς πεισθέντες τῷ δολερῷ καὶ κακότητι θηρίῳ, πρὸς ὀλί-
 γον χρόνον τῆς ἐκκλησίας ἀπελείφθησαν.

Εἶτα μετὰ βραχεά φησίν·

Routh, Rell.
iii. 21.

Ἀμήχανον ὄσσην, ἀδελφὴ ἀγαπητὴ, τροπὴν καὶ μεταβολὴν ἐν βραχεῖ
 κairῷ ἔθεασάμεθα ἐπ' αὐτοῦ γεγεννημένην. Ὁ γάρ τοι λαμπρότατος, καὶ
 δι' ὄρκων φοβερῶν τινῶν πιστούμενος τὸ μῆδ' ὄλως ἐπισκοπῆς ὀρέγεσθαι,
 αἰφνίδιον ἐπίσκοπος ὥσπερ ἐκ μαγγάνου τινὸς εἰς τὸ μέσον ρίφεις ἀναφαί-
 νεται. Οὗτος γάρ τοι ὁ δογματιστής, ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης
 ὑπερασπιστής, ὅπηνίκα παρασπᾶσθαι τε καὶ ὑφαρπάζειν τὴν μὴ δοθείσαν
 αὐτῷ ἄνωθεν ἐπισκοπὴν ἐπεχείρει, δύο ἑαυτῷ κοινωνοὺς ἀπεγνωκότας τῆς
 ἑαυτῶν σωτηρίας ἐπελέξατο· ὡς ἂν εἰς βραχὺ τι μέρος καὶ ἐλάχιστον τῆς
 Ἰταλίας ἀποστείλῃ, κἀκεῖθεν ἐπισκόπους τρεῖς, ἀνθρώπους ἀγροίκους καὶ
 ἀπλουστάτους, πλαστῇ τινὶ ἐπιχειρήσει ἐξαπατήσῃ, διαβεβαιούμενος καὶ
 διμυχιζόμενος δεῖν αὐτοὺς ἐν τάχει παραγενέσθαι εἰς Ῥώμην, ὡς δῆθεν
 πᾶσα ἢ τις δὴ ποτε οὖν διχοστασία γεγονῦία, σὺν καὶ ἑτέροις ἐπισκόποις
 καὶ αὐτῶν μεσιτευόντων, διαλυθῆ. Οὓς παραγενομένους, ἄτε δὴ, ὡς ἔφθη-
 μεν λέγοντες, ἀνθρώπους ἀπλουστέρους περὶ τὰς τῶν πονηρῶν μηχανάς τε
 καὶ ραδιουργίας, συγκλεισθέντας ὑπὸ τινων ὁμοίων αὐτῷ τεταγμένων
 ἀνθρώπων, ὦρα δεκάτῃ μεθύοντας καὶ κραιπαλῶντας, μετὰ βίας ἠνάγκασεν
 312 εἰκονικῇ τινὶ καὶ ματαία χειρεπιθεσία ἐπισκοπὴν αὐτῷ δοῦναι· ἦν ἐνέδρα
 καὶ πανουργία, μὴ ἐπιβάλλουσαν αὐτῷ, ἐκδικεῖ. Ἐξ ὧν εἰς μετ' οὐ πολὺ
 ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀποδυρόμενος καὶ ἐξομολογούμενος τὸ ἑαυτοῦ
 ἀμάρτημα· ᾧ καὶ ἐκοινωνήσαμεν λαϊκῷ, ὑπὲρ αὐτοῦ δεηθέντος παντὸς τοῦ
 παρόντος λαοῦ. Καὶ τῶν λοιπῶν δὲ ἐπισκόπων διαδόχους εἰς τοὺς τόπους
 ἐν οἷς ἦσαν χειροτονήσαντες, ἀπεστάλκαμεν. Ὁ ἐκδικητὴς οὖν τοῦ εὐαγ-
 γελίου οὐκ ἠπίστατο ἕνα ἐπίσκοπον δεῖν εἶναι ἐν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἐν ᾗ
 οὐκ ἠγνόει, (πῶς γάρ;) πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα, ἕξ, διακόνους
 ἑπτὰ, ὑποδιακόνους ἑπτὰ, ἀκολούθους δύο καὶ τεσσαράκοντα, ἐξορκιστὰς δὲ
 καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα, χήρας σὺν θλιβομένοις
 313 ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας, οὓς πάντας ἢ τοῦ Δεσπότητος χάρις καὶ
 φιλανθρωπία διατρέφει. Ὁν οὐδὲ τοσοῦτο πλῆθος καὶ οὕτως ἀναγκαῖον ἐν

τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας πλούσιός τε καὶ πληθύνων ἀριθμὸς μετὰ μεγίστου καὶ ἀναριθμήτου λαοῦ, ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀπογνώσεώς τε καὶ ἀπαγορεύσεως ἐνέτρεψέ τε καὶ ἀνεκαλέσατο εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ αὖθις μεθ' ἕτερα τούτοις προστίθησι ταῦτα·

Φέρε δὴ ἐξῆς εἴπωμεν, τίσιν ἔργοις ἢ τίσι πολιτείαις τεθαρρηκῶς ἀντε- Routh, Rel. ποιήθη τῆς ἐπισκοπῆς· ἀρά γε διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνεστράφθαι, iii. 24. καὶ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνίσασθαι, καὶ ἐν κινδύνοις πολλοῖς τε καὶ μεγάλοις ἔνεκα τῆς θεοσεβείας γεγονέναι; ἀλλ' οὐκ ἔστιν. Ὡς γε ἀφορμὴ τοῦ πιστεῦσαι γέγονεν ὁ Σατανᾶς, φοιτήσας εἰς αὐτὸν καὶ οἰκήσας ἐν αὐτῷ χρόνον ἰκανόν. Ὅς βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐπορικιστῶν, νόσφ' περιπεσὼν χαλεπῇ, καὶ ἀποθανεῖσθαι ὅσον οὐδέπω νομιζόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ ἢ ἔκειτο, περιχυθεὶς ἔλαβεν· εἴ γε χρὴ λέγειν τὸν τοιοῦτον εἰληφέναι. Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα, τοῦ τε σφραγισθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Τούτου δὲ μὴ τυχῶν, πῶς ἂν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔτυχε;

Καὶ πάλιν μετὰ βραχεῖα φησίν·

314

Ὁ διὰ δειλίαν καὶ φιλοζωίαν ἐν τῷ καιρῷ τῆς διώξεως πρεσβύτερον εἶναι Ib. 25. ἑαυτὸν ἀρησάμενος. Ἄξιούμενος γὰρ καὶ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν διακόνων, ἵν' ἐξέλθῶν τοῦ οἰκίσκου ἐν ᾧ καθεῖρξεν ἑαυτὸν, βοηθήσῃ τοῖς ἀδελφοῖς ὅσα θέμις καὶ ὅσα δυνατὸν πρεσβυτέρῳ κινδυνεύουσιν ἀδελφοῖς καὶ ἐπικουρίας δεομένοις βοηθεῖν, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ πειθαρχῆσαι παρακαλοῦσι τοῖς διακόνοις, ὡς καὶ χαλεπαίνοντα ἀπιέναι καὶ ἀπαλλάττεσθαι· μὴ γὰρ ἔτι βούλεσθαι πρεσβύτερος εἶναι ἔφη, ἐτέρας γὰρ εἶναι φιλοσοφίας ἔραστῆς.

Ἵπερβᾶς δ' ὀλίγα, τούτοις πάλιν ἐπιφέρει λέγων·

Καταλιπὼν γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ πιστεύ- Ib. 26. σας κατηξιώθη τοῦ πρεσβυτερίου κατὰ χάριν τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐπιθέντος αὐτῷ χεῖρα εἰς πρεσβυτερίου κλῆρον· ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν, ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐπὶ κλίνῃ διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλῆρόν τινα γενέσθαι, ἠξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι.

315

Εἶτ' ἄλλο τι τούτοις χεῖριστον προστίθησι τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἀτοπημάτων, λέγων οὕτως·

Ποιήσας γὰρ τὰς προσφορὰς, καὶ διανέμων ἐκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδιδούς τοῦτο, ὀμνύειν, ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν, τοὺς τλαιπῶρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὰς τοῦ λαβόντος, καὶ μὴ ἀφιεῖς ἔστ' ἂν ὀμνύοντες εἴπωσι ταῦτα· (τοῖς γὰρ ἐκείνου χρῆσομαι λόγοις·) Ὅμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μηδέποτε με καταλιπεῖν καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορήλιον· Καὶ ὁ ἄθλιος ἄνθρωπος οὐ πρότερον γεύεται, εἰ μὴ πρότερον αὐτῷ καταράσαιο. Καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν λαμβάνοντα τὸν ἄρτον ἐκείνου, τὸ ἁμῆν; Ὁυκέτι ἀνήξω πρὸς Κορήλιον, λέγει.

Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν ταῦτα φησίν·

Routh, Rell.
iii. 27.

Ἦδη δὲ ἴσθι γεγυμνωσθαι καὶ ἔρημον γεγονέναι, καταλιμπανόντων αὐτὸν καθ' ἡμέραν ἐκάστην τῶν ἀδελφῶν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπανερχομένων. Ὀν καὶ Μωσῆς ὁ μακάριος μάρτυς, ὁ παρ' ἡμῖν ἔναγχος μαρτυρήσας καλὴν τινα καὶ θαυμαστὴν μαρτυρίαν, ἔτι ὧν ἐκ κόσμου, κατιδὼν αὐτοῦ τὴν θρα-
316 σύτητα καὶ τὴν ἀπόνοιαν, ἀκοινώνητον ἐποίησε σὺν τοῖς πέντε πρεσβυτέροις τοῖς ἅμα αὐτῷ ἀποσχίσασιν ἑαυτοῦς τῆς ἐκκλησίας.

Καὶ ἐπὶ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς, τῶν ἐπὶ τῆς Ῥώμης παραγενομένων ἐπισκόπων, τῆς τε τοῦ Νοούατου κατεγυωκότων ἀβελτερίας, κατάλογον πεποιήται, ὁμοῦ τὰ τε ὀνόματα, καὶ ἧς ὁ καθείς αὐτῶν προηγείτο παροικίας, ἐπισημηνήμενος. Τῶν τε μὴ παραγενομένων μὲν ἐπὶ τῆς Ῥώμης, συνευδοκησάντων δὲ διὰ γραμμάτων τῇ τῶν προειρημένων ψήφῳ, τὰς προσηγορίας ὁμοῦ καὶ τὰς πόλεις ὅθεν ἕκαστος ὁρμώμενος ἐπέστειλε, μνημονεύει. Ταῦτα μὲν ὁ Κορνήλιος Φαβίῳ Ἀντιοχείας ἐπισκόπῳ δηλῶν ἔγραφε.

CAP. XLIV.

Περὶ Σαραπίωνος ἱστορία Διονυσίου.

Τῷ δ' αὐτῷ τούτῳ Φαβίῳ ὑποκατακλινομένῳ πως τῷ σχίσματι, καὶ Διονύσιος ὁ κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐπιστείλας, πολλά τε καὶ ἄλλα περὶ μετανοίας ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασι διελθὼν, τῶν τε κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἔναγχος τότε μαρτυρησάντων τοὺς ἀγῶνας διῶν, μετὰ τῆς ἄλλης ἱστορίας, πρᾶγμα τι μεστὸν θαύματος διηγείται. Ὁ καὶ αὐτὸ ἀναγκαῖον τῆδε παραδοῦναι τῇ γραφῇ, οὕτως ἔχον·

Ἐν δέ σοι τοῦτο παράδειγμα παρ' ἡμῖν συμβεβηκὸς ἐκθήσομαι. Σαραπίων τις ἦν παρ' ἡμῖν πιστὸς γέρων, ἀμέμπτως μὲν τὸν πολὺν διαβιώσας χρόνον, ἐν δὲ τῷ πειρασμῷ πεσών. Οὗτος πολλάκις ἐδέϊτο, καὶ οὐδεὶς
317 προσείχεν αὐτῷ, καὶ γὰρ ἐτεθύκει· ἐν νόσῳ δὲ γενόμενος, τριῶν ἐξῆς ἡμερῶν ἄφρωνος καὶ ἀναίσθητος διετέλεσε. Βραχὺ δὲ ἀνασφῆλας τῇ τετάρτῃ, προσεκαλέσατο τὸν θυγατριδοῦν, καὶ, 'Μέχρι τίνος,' φησίν, 'ὦ τέκνον, κατέχετε; δέομαι, σπεύσατε, καὶ με θάττον ἀπολύσατε, τῶν πρεσβυτέρων μοί τινα κάλεσον.' Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πάλιν ἦν ἄφρωνος. Ἐδραμεν ὁ παῖς ἐπὶ τὸν πρεσβύτερον· νύξ δὲ ἦν, κακείνος ἠσθένει· ἀφικέσθαι μὲν οὖν οὐκ ἔδυνήθη. Ἐντολῆς δὲ ὑπ' ἐμοῦ δεδομένης, τοὺς ἀπαλλαττομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιτο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἰκετεύσαντες τύχοιεν, ἀφίεσθαι, ἵν'
318 εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, βραχὺ τῆς εὐχαριστίας ἐπέδωκεν τῷ παιδαρίῳ, ἀποβρέξαι κελεύσας καὶ τῷ πρεσβύτῃ κατὰ τοῦ στόματος ἐπιστάξαι.

Ἐπανήκεν ὁ παῖς φέρων ἑγγύς τε γενομένου, πρὶν εἰσελθεῖν, ἀνεγόγκας πάλιν ὁ Σαραπίων, Ἐγκες, ἔφη, τέκνον; καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος ἔλθειν οὐκ ἠδυνήθη· σὺ δὲ ποίησον ταχέως τὸ προσταχθέν, καὶ ἀπάλλαττέ με.
Ἀπέβρεξεν ὁ παῖς, καὶ ἅμα τε ἐνέχεε τῷ στόματι. Καὶ μικρὸν ἐκείνος καταβροχθίσας, εὐθέως ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. Ἄρ' οὐκ ἔναργῶς διετηρήθη καὶ παρέμεινεν ἕως λυθῆ, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐξαλειφθείσης, ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἔπραξε καλοῖς ὁμολογηθῆναι δυνηθῆ;

Ταῦτα ὁ Διονύσιος.

CAP. XLV.

Ἐπιστολὴ πρὸς Νοουάτον Διονυσίου.

Ἴδωμεν δὲ ὁ αὐτὸς ὅποια καὶ τῷ Νοουάτῳ διεχάραξε, ταράττοντι τηρικὰδε τὴν Ῥωμαίων ἀδελφότητα. Ἐπειδὴ οὖν τῆς ἀποστασίας καὶ τοῦ σχίσματος πρόφασιν ἐποιοεῖτο τῶν ἀδελφῶν τινὰς, ὡς δὴ πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τοῦτ' ἔλθειν ἐκβεβιασμένους, ὅρα τίνα τρόπον αὐτῷ γράφει.

Διονύσιος Νοουάτῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Εἰ ἄκων, ὡς φῆς, ἤχθης, Dion. Ep. 2. δείξεις, ἐὰν ἀναχωρήσης ἐκόν. Ἐδει μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὀτιοῦν παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἦν οὐκ ἀδοξότερα τῆς ἔνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρήσαι γινομένης ἢ ἔνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μείζων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ μιᾶς τις τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ὅλης τῆς ἐκκλησίας μαρτυρεῖ. Καὶ νῦν δὲ εἰ πείσεις ἢ 319 βιάσαι τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν, μείζων ἔσται σοι τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα, καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἔπαινεθήσεται. Εἰ δὲ ἀπειθούντων ἀδυνατοίης, σώζων σώζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν. Ἐρρώσθαι σε ἐχόμενον τῆς εἰρήνης ἐν Κυρίῳ εὔχομαι.

Ταῦτα καὶ πρὸς τὸν Νοουάτον.

CAP. XLVI.

Περὶ τῶν ἄλλων Διονυσίου ἐπιστολῶν.

Γράφει δὲ καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἐπιστολὴν περὶ μετανοίας· ἐν ἣ τὰ δόξαντα αὐτῷ περὶ τῶν ὑποπεπτωκότων παρατίθεται, τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας. Καὶ πρὸς Κόνωνα, (τῆς Ἐρμουπολιτῶν δὲ παροικίας ἐπίσκοπος ἦν οὗτος,) ἰδία τις περὶ μετανοίας αὐτοῦ φέρεται γραφή· καὶ ἄλλη ἐπιστρεπτικὴ πρὸς τὸ κατ' Ἀλεξανδρείαν αὐτοῦ ποιμνιον. Ἐν τούτοις ἐστὶ καὶ ἡ περὶ μαρτυρίου πρὸς τὸν Ὠριγένην γραφείσα, καὶ τοῖς κατὰ Λαοδίκειαν ἀδελφοῖς, ὧν πρόστατο Θηλυμίδρης ἐπίσκοπος.

Καὶ τοῖς κατὰ Ἀρμενίαν ὡσαύτως περὶ μετανοίας ἐπιστέλλει, ὧν ἐπεσκόπευε Μερουζάνης. Πρὸς ἅπασιν τούτοις, καὶ Κορυθαίῳ τῷ κατὰ Ῥώμην γράφει, δεξάμενος αὐτοῦ τὴν κατὰ τοῦ Νοουάτου ἐπιστολήν· ᾧ καὶ σημαίνει δηλῶν ἑαυτὸν παρακεκληθῆσθαι ὑπὸ τε Ἐλένου τοῦ ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐπισκόπου, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν σὺν αὐτῷ, Φιρμιλιανοῦ τε τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ τοῦ κατὰ Παλαιστίνην Θεοκτίστου, ὡς ἂν ἐπὶ τὴν σύνοδον ἀπαντήσοι τὴν κατὰ Ἀντιόχειαν, ἕνθα τοῦ Νοουάτου κρατύνειν τινὲς ἐπεχείρουν τὸ σχίσμα. Πρὸς τούτοις ἐπιστέλλει μνηνθῆναι αὐτῷ, Φάβιον μὲν κεκοιμήσθαι, Δημητριάδην δὲ διάδοχον ἐκείνου τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐπισκοπῆς καθεστάναι. Γράφει δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτοῖς ῥήμασι φάσκων·

Dion. Ep. 4. Ὁ μὲν γὰρ θαυμάσιος Ἀλέξανδρος ἐν φρουρᾷ γενόμενος, μακαρίως ἀνεπαύσατο.

Ἐξῆς ταύτη καὶ ἕτεραί τις ἐπιστολὴ τοῖς ἐν Ῥώμῃ τοῦ Διονυσίου φέρεται διακοικη, διὰ Ἱππολύτου. Τοῖς αὐτοῖς δὲ ἄλλην περὶ εἰρήνης διατυπῶνται· καὶ ὡσαύτως περὶ μετανοίας· καὶ αὖ πάλιν ἄλλην τοῖς ἐκείσε ὁμολογηταῖς, ἔτι τῇ τοῦ Νοουάτου συμφερομένοις γνώμῃ. Τοῖς δὲ αὐτοῖς τούτοις, ἕτερας δύο μεταθεμένοις ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπιστέλλει. Καὶ ἄλλοις δὲ πλείοσιν ὁμοίως διὰ γραμμάτων ὁμιλήσας, ποικίλας τοῖς ἔτι νῦν σπουδῆν περὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ποιουμένοις καταλέλοιπεν ὠφελείας.

Τέλος τοῦ ε' λόγου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

PRAEFATIO.

ΤΟΝ ἑβδομον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας αὐθις ὁ μέγας ἡμῖν Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος Διονύσιος ἰδίαις φωναῖς συνεκπονήσει, τῶν καθ' ἑαυτὸν πεπραγμένων ἕκαστα ἐν μέρει δι' ὧν καταλέλοιπεν ἐπιστολῶν ὑφηγούμενος. Ἐμοὶ δὲ ὁ λόγος ἐντεῦθεν ποιήσεται τὴν ἀρχήν.

CAP. I.

Περὶ τῆς Δεκίου καὶ Γάλλου κακοτροπίας.

Δέκιον οὐδ' ὄλον ἐπικρατήσαντα δυοῖν ἐτοῖν χρόνον, αὐτίκα τε ἅμα τοῖς παισὶ κατασφαγέντα, Γάλλος διαδέχεται. Ὁριγένης A. D. 251. ἐν τούτῳ ἐνὸς δέοντα τῆς ζωῆς ἑβδομήκοντα ἀποπλήσας ἔτη 322 τελευτᾷ. Γράφων γέ τοι ὁ Διονύσιος Ἐρμάμμωνι περὶ τοῦ Γάλλου ταῦτα φάσκει·

Ἄλλ' οὐδὲ Γάλλος ἔγνω τὸ Δεκίου κακὸν, οὐδὲ προεσκόπησε τί ποτ' Dion. Ep. II. ἐκείνον ἔσφηλεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν αὐτὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ γενόμενον ἔπταισε λίθον. Ὅς εὖ φερομένης αὐτῷ τῆς βασιλείας, καὶ κατὰ νοῦν χωρούντων τῶν πραγμάτων, τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας, τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ καὶ τῆς ὑγείας πρεσβεύοντας πρὸς τὸν Θεὸν, ἤλασεν. Οὐκοῦν σὺν ἐκείνοις ἐδίωξε καὶ τὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσευχάς.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦδε.

CAP. II.

Οἱ κατὰ τούσδε Ῥωμαίων ἐπίσκοποι.

Κατὰ δὲ τὴν Ῥωμαίων πόλιν Κορνηλίου ἔτεσιν ἀμφὶ τὰ τρία

τὴν ἐπισκοπὴν διανύσαντος, Λούκιος κατέστη διάδοχος, μὴσὶ δ' οὐδ' ἄλλοις οὗτος ὀκτῶ τῇ λειτουργίᾳ διακονησάμενος, Στεφάνῳ τελευτῶν μεταδίδωσι τὸν κλῆρον. Τούτῳ τὴν πρώτην ὁ Διονύσιος τῶν περὶ βαπτίσματος ἐπιστολῶν διατυπῶνται, ζητήματος οὐ σμικροῦ τηλικαδε ἀνακινήθέντος, εἰ δέοι τοὺς ἐξ οἴασδ' οὖν αἰρέσεως ἐπιστρέφοντας διὰ λουτροῦ καθαίρειν· παλαιοῦ γέ τοι κεκρατηκότος ἔθους ἐπὶ τῶν τοιούτων μόνῃ χρῆσθαι τῇ διὰ χειρῶν ἐπιθέσεως εὐχῇ.

323

CAP. III.

Ὅπως Κυπριανὸς ἅμα τοῖς κατ' αὐτὸν ἐπισκόποις τοὺς ἐξ αἰρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας λουτρῶ δεῖν καθαίρειν πρώτος ἐδογματίσεν.

Πρώτος τῶν τότε Κυπριανὸς τῆς κατὰ Καρχηδόνα παροικίας ποιμῆν, οὐδ' ἄλλως ἢ διὰ λουτροῦ πρότερον τῆς πλάνης ἀποκαθηραμένους προσίεσθαι δεῖν ἠγάγειτο. Ἄλλ' ὅγε Στέφανος μὴ δεῖν τι νεώτερον παρὰ τὴν κρατήσασαν ἀρχῆθεν παράδοσιν ἐπικαινοτομεῖν οἰόμενος, ἐπὶ τούτῳ διηγανάκει.

CAP. IV.

Ὅπόσας περὶ τούτου Διονύσιος συνέταξεν ἐπιστολάς.

Πλείστα δὴ οὖν αὐτῷ περὶ τούτου διὰ γραμμάτων ὁ Διονύσιος ὁμιλήσας, τελευτῶν δηλοῖ ὡς ἄρα τοῦ διωγμοῦ λελωφηκότος, αἱ πανταχόσε ἐκκλησίαι τὴν κατὰ Νοουάτον ἀποστραφεῖσαι νεωτεροποιίαν, εἰρήνην πρὸς ἑαυτὰς ἀνειλήφεσαν. Γράφει δὲ ὧδε.

CAP. V.

Περὶ τῆς μετὰ τὸν διωγμὸν εἰρήνης.

Dion. Ep. 5. Ἰσθι δὲ νῦν, ἀδελφέ, ὅτι ἦνῶνται πᾶσαι αἱ πρότερον διεσχισμέναι κατὰ
324 τε τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησίαι, καὶ ἔτι προσωτέρω. Καὶ πάντες εἰσὶν ὁμόφρονες οἱ πανταχοῦ προεστῶτες, χαίροντες καθ' ὑπερβολὴν ἐπὶ τῇ παρὰ προσδοκίαν εἰρήνῃ γενομένῃ· Δημητριανὸς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Θεόκτιστος ἐν Καισαρείᾳ, Μαζαβάνης ἐν Αἰλῖᾳ, Μαρῖνος ἐν Τύρῳ, κοιμηθέντος Ἀλεξάν-

δρου, Ἡλιόδωρος ἐν Λαοδικείᾳ, ἀναπαυσαμένου Θηλυμίδρου, Ἐλενος ἐν Ταρσῶ καὶ πᾶσαι αἱ τῆς Κιλικίας ἐκκλησίαι, Φιρμιλιανός, καὶ πᾶσα Καππαδοκία. Τοὺς γὰρ περιφανεστέρους μόνους τῶν ἐπισκόπων ὠνόμασα, ἵνα μήτε μήκος τῇ ἐπιστολῇ, μήτε βάρος προσάψω τῷ λόγῳ. Αἱ μὲν τοι Συρία ὅλαι καὶ ἡ Ἀραβία οἷς ἐπαρκεῖτε ἐκάστοτε, καὶ οἷς νῦν ἐπεστείλατε, ἧ τε Μεσοποταμία, Πόντος τε καὶ Βιθυνία, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγαλλιώνται πάντες πανταχοῦ τῇ ὁμοιοῖα καὶ φιλαδελφία, δοξάζοντες τὸν Θεόν.

Ταῦτα μὲν ὁ Διούσιος. Στέφανον δ' ἐπὶ δυσὶν ἀποπλήσαντα τὴν λειτουργίαν ἔτεσι Ξύστος διαδέχεται. Τούτῳ δευτέρῳ ὁ Διούσιος περὶ βαπτίσματος χαράξας ἐπιστολὴν, ὁμοῦ τὴν Στεφάνου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων γνώμην τε καὶ κρίσιν δηλοῖ, περὶ τοῦ Στεφάνου λέγων ταῦτα·

Ἐπεστάλκει μὲν οὖν πρότερον καὶ περὶ Ἐλένου καὶ περὶ Φιρμιλιανοῦ, Dion. Ep. 6.
καὶ πάντων τῶν τε ἀπὸ τῆς Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Γαλατίας, καὶ 325
πάντων τῶν ἐξῆς ὁμορούντων ἐθνῶν, ὡς οὐδὲ ἐκείνοις κοινωρήσων διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, ἐπειδὴ τοὺς αἰρετικούς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσι· καὶ σκόπει τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος. Ὅντως γὰρ δόγματα περὶ τούτου γέγονεν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπισκόπων συνόδοις, ὡς πυνθάνομαι, ὥστε τοὺς προσιόντας ἀπὸ αἱρέσεων, προκατηχηθέντας, εἶτα ἀπολούσασθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης ῥύπον. Καὶ περὶ τούτων αὐτοῦ πάντων δεόμενος, ἐπέστειλα.

Καὶ μεθ' ἑτερά φησι·

Καὶ τοῖς ἀγαπητοῖς δὲ ἡμῶν καὶ συμπρεσβυτέροις Διονυσίῳ καὶ Φιλήμονι, συμψήφοις πρότερον Στεφάνῳ γενομένοις, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν μοι γράφουσι, πρότερον μὲν ὀλίγα, καὶ νῦν δὲ διὰ πλείονων ἐπέστειλα.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ δηλουμένου ζητήματος.

CAP. VI.

326

Περὶ τῆς κατὰ Σαβέλλιον αἱρέσεως.

Σημαίνων δὲ ἐν ταύτῳ καὶ περὶ τῶν κατὰ Σαβέλλιον αἰρετικῶν ὡς κατ' αὐτὸν ἐπιπολαζόντων, ταῦτα φησί·

Περὶ γὰρ τοῦ νῦν κινήθεντος ἐν τῇ Πτολεμαίδι τῆς Πενταπόλεως δόγ- Ib: 4
ματος, ὄντος ἀσεβοῦς καὶ βλασφημίας πολλῆν ἔχοντος περὶ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπιστίαν τε πολλὴν ἔχοντος περὶ τοῦ μονογενοῦς Παιδὸς αὐτοῦ καὶ ἑ πρωτοτόκου πάσης Col. i. 25.
κτίσεως, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, ἀναισθησίαν δὲ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐλθόντων ἐκατέρωθεν πρὸς ἐμὲ καὶ προγραμμάτων καὶ τῶν διαλεξομένων

ἀδελφῶν, ἐπέσειλά τινα ὡς ἐδυνήθην, παρασχόντος τοῦ Θεοῦ, διδασκαλικώτερον ὑφηγούμενος· ὧν τὰ ἀντίγραφα ἔπεμψά σοι.

CAP. VII.

Περὶ τῆς κατὰ τῶν αἰρετικῶν παμμίαρου πλάνης, καὶ τῆς θεοπέμπτου ὁράσεως Διονυσίου, οὗ τε παρείληφεν ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος.

Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ τῶν περὶ βαπτίσματος, ἦν Φιλήμονι τῷ κατὰ Ῥώμην πρεσβυτέρῳ ὁ αὐτὸς γράφει Διούσιος, ταῦτα παρατίθεται·

Dion. Ep. 7.

Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς συντάγμασι καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν αἰρετικῶν ἐνέτυχον, χραίνων μὲν μου πρὸς ὀλίγον τὴν ψυχὴν ταῖς παμμίαις αὐτῶν ἐνθυμήσεσιν, ὄνησιν δ' οὐκ ἀπ' αὐτῶν ταύτην λαμβάνων, τὸ ἐξελέγχει αὐτοὺς παρ' ἑμαυτῷ, καὶ πολὺ πλέον βδελύττεσθαι. Καὶ δὴ τινος ἀδελφοῦ τῶν πρεσβυτέρων με ἀπείργοντος, καὶ δεδιττομένου συμφέρεσθαι τῷ τῆς πονηρίας αὐτῶν βορβόρῳ, (λυμανεῖσθαι γὰρ τὴν ψυχὴν τὴν ἑμαυτοῦ,) καὶ ἀληθῆ γε λέγοντος, ὡς ἡσθόμην, ὄραμα θεοπέμπτου προσελθὼν ἐπέρρωσέ με· καὶ λόγος πρὸς με γενόμενος προσέταξε διαρρήδην λέγων, ' Πᾶσιν ἐντύγχανε οἷς ἂν εἰς χεῖρας λάβοις· διευθύνειν γὰρ ἕκαστα καὶ δοκιμάζειν ἱκανὸς εἶ, καὶ σοὶ γέγονε τοῦτο ἔξαρχῆς καὶ τῆς πίστεως αἴτιον.' Ἄπει-
 327 δεξάμην τὸ ὄραμα, ὡς ἀποστολικῇ φωνῇ συντρέχον τῇ λεγοῦσῃ πρὸς τοὺς δυνατωτέρους, ' Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζίται.'

Εἰτά τινα περὶ πασῶν εἰπῶν τῶν αἰρέσεων, ἐπιφέρει λέγων·

Τοῦτον ἐγὼ τὸν κανόνα καὶ τὸν τύπον παρὰ τοῦ μακαρίου πάπα ἡμῶν Ἑρακλᾶ παρέλαβον. Τοὺς γὰρ προσιόντας ἀπὸ τῶν αἰρέσεων, καίτοι τῆς ἐκκλησίας ἀποστάντας, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀποστάντας, ἀλλὰ συνάγεσθαι μὲν δοκοῦντας, καταμνησθέντας δὲ ὡς προσφοιτῶντάς τιμι τῶν ἑτεροδιδασκαλούντων, ἀπελάσας τῆς ἐκκλησίας, δεομένους οὐ προσήκατο, ἕως δημοσίᾳ πάντα ὅσα ἀηκόασι παρὰ τοῖς ἀντιδιατιθεμένοις ἐξέφρασαν· καὶ τότε συνήγαγεν αὐτούς, οὐ δεηθεὶς ἐπ' αὐτῶν ἐτέρου βαπτίσματος· τοῦ γὰρ Ἁγίου
 328 πρότερον παρ' αὐτοῦ τετυχέκσαν.

Πάλιν δὲ ἐπιπολὺν γυμνάσας τὸ πρόβλημα, ταῦτα ἐπιλέγει·

Μεμάθηκα καὶ τοῦτο, ὅτι μὴ νῦν οἱ ἐν Ἀφρικῇ μόνον τοῦτο παρεισήγαγον, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολλοῦ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους, ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις ἐκκλησίαις καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰκονίῳ καὶ Συναδοῖς καὶ παρὰ πολλοῖς τοῦτο ἔδοξεν· ὧν τὰς βουλὰς ἀνατρέπων, εἰς ἔριν αὐτοὺς καὶ φιλονεικίαν ἐμβαλεῖν οὐχ ὑπομένω. ' Οὐ γὰρ μετακινήσεις,' φησὶν, ' ὄρια τοῦ πλησίον σου, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου.'

Cf. Prov.
 xxii. 28 ;
 Deut. xxvii.
 17.

Ἡ τετάρτη αὐτοῦ τῶν περὶ βαπτίσματος ἐπιστολῶν πρὸς τὸν

κατὰ Ῥώμην ἐγράφη Διονύσιον, τότε μὲν πρεσβείου ἡξιωμένον, οὐκ εἰς μακρὸν δὲ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῶν ἐκεῖσε παρελιηφότα· ἐξ ἧς γινώμει πάρεστιν, ὅπως καὶ αὐτὸς οὗτος λόγιός τε καὶ θαυμάσιος πρὸς τοῦ κατ' Ἀλεξάνδρειαν Διονυσίου μεμαρτύρηται. Γράφει δὲ αὐτῷ μεθ' ἕτερα, τῶν κατὰ τὸν Νοουάτου μνημονεύων ἐν τούτοις.

CAP. VIII.

Περὶ τῆς κατὰ Νοουάτου ἑτεροδοξίας.

Νοουατιανῶ μὲν γὰρ εὐλόγως ἀπεχθανόμεθα, διακόψαντι τὴν ἐκκλησίαν, Dion. Ep. 8. καί τινας τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσεβείας καὶ βλασφημίας ἐλκύσαντι, καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν ἀνοσιωτάτην ἐπεισκυκλήσαντι, καὶ τὸν χρηστότατον Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀνηλεῆ συκοφαντοῦντι, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὸ λουτρὸν ἀθετοῦντι τὸ ἅγιον, καὶ τὴν τε πρὸ αὐτοῦ πίστιν καὶ ὁμο- 329 λογίαν ἀνατρέπουντι, τό τε Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐξ αὐτῶν, εἰ καὶ τις ἦν ἐλπίς τοῦ παραμεῖναι ἢ καὶ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτοὺς, παντελῶς φυγαδεύονται.

CAP. IX.

Περὶ τοῦ τῶν αἰρετικῶν ἀθέου βαπτίσματος.

Καὶ ἡ πέμπτη δὲ αὐτῷ πρὸς τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον Ξύστου ἐγγέγραπτο. Ἐν ἧ πολλὰ κατὰ τῶν αἰρετικῶν εἰπὼν, τοιοῦτον τι γεγονός κατ' αὐτὸν ἐκτίθεται λέγων·

Καὶ γὰρ ὄντως, ἀδελφεῖ, καὶ συμβουλῆς δέομαι, καὶ γνώμην αἰτῶ παρὰ Ib. 9. σοῦ, τοιοῦτου τινός μοι προσελθόντος πράγματος, δεδιὼς μὴ ἄρα σφάλλωμαι. Τῶν γὰρ συναγομένων ἀδελφῶν πιστὸς νομιζόμενος ἀρχαῖος καὶ πρὸ τῆς ἐμῆς χειροτονίας, οἶμαι δὲ καὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἡρακλᾶ καταστάσεως, τῆς συναγωγῆς μετασχὼν, τοῖς ὑπόγειον βαπτιζομένοις παρατυχῶν, καὶ τῶν ἐπερωτήσεων καὶ τῶν ἀποκρίσεων ἐπακούσας, προσῆλθέ μοι κλαίων καὶ καταβρηνῶν ἑαυτὸν, καὶ πίπτων πρὸ τῶν ποδῶν μου, ἐξομολογούμενος 330 μὲν καὶ ἐξομνύμενος τὸ βάπτισμα ὃ παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς βεβάπτιστο, μὴ τοιοῦτον εἶναι, μηδὲ ὅλως ἔχειν τινὰ πρὸς τοῦτο κοινωνίαν· ἀσεβείας γὰρ ἐκεῖνο καὶ βλασφημιῶν πεπληρῶσθαι· λέγων δὲ πάνυ τι τὴν ψυχὴν νῦν κατανεύχθαι, καὶ μηδὲ παρρησίαν ἔχειν ἐπαῖραι τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τῶν ἀνοσιῶν ἐκείνων ῥημάτων καὶ πραγμάτων ὀρμώμενος· καὶ διὰ τοῦτο δεόμενος τῆς εὐλκρινεστάτης ταύτης καθάρσεως καὶ παραδοχῆς καὶ χάριτος τυχεῖν. Ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ ἐτόλμησα ποιῆσαι, φήσας αὐτάρκη τὴν πολυχρόνιον αὐτῷ κοινωνίαν εἰς τοῦτο γεγονέναι. Εὐχαριστίας γὰρ ἐπακούσαντα, καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἄμην, καὶ τραπέξῃ

παραστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα, καὶ ταύτην καταδεξάμενον, καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετασχόντα ἰκανῶ χρόνῳ, οὐκ ἂν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνασκευάζειν ἔτι τολμήσαιμ·

331 θαρσεῖν δὲ ἐκέλευον, καὶ μετὰ βεβαίας πίστεως καὶ ἀγαθῆς ἐλπίδος τῇ μετοχῇ τῶν ἁγίων προσιέναι. Ὁ δὲ οὔτε πενθῶν παύεται, πέφρικέ τε τῇ τραπέζῃ προσιέναι· καὶ μόλις παρακαλούμενος συνεστάναι ταῖς προσευχαῖς ἀνέχεται.

Ἐπὶ ταῖς προειρημέναις, φέρεται τις καὶ ἄλλη τοῦ αὐτοῦ περὶ βαπτίσματος ἐπιστολῆ, ἐξ αὐτοῦ καὶ ἥς ἠγείτο παροικίας, Ἐνίστῳ καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίᾳ προσπεφωνημένη· ἐν ἣ δια μακρᾶς ἀποδείξεως τὸν περὶ τοῦ ὑποκειμένου ζητήματος παρατείνει λόγον. Καὶ ἄλλη δὲ τις αὐτοῦ μετὰ ταύτας φέρεται πρὸς τὸν κατὰ Ῥώμην Διονύσιον, ἣ περὶ Λουκιανοῦ. Καὶ περὶ μὲν τούτων τσαῦτα.

CAP. X.

Περὶ Οὐαλεριανοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν διωγοῦ.

A. D. 253.

Ὅτε γὰρ μὴν ἀμφὶ τὸν Γάλλον, οὐδ' ὄλοις ἔτεσι δύο τὴν ἀρχὴν ἐπικατασχόντες, ἐκποδῶν μεθίστανται· Οὐαλεριανὸς δὲ ἅμα Γαλλιηνῶ παιδὶ διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν. Αὐθις δὴ οὖν ὁ Διονύσιος οἶα καὶ περὶ τούτου διέξεισιν, ἐκ τῆς πρὸς Ἐρμάμμωνα ἐπιστολῆς μαθεῖν ἔστιν, ἐν ἣ τούτου ἱστορεῖ τὸν τρόπον·

Dion. Ep. II.
Rev. xiii.
5·

[Vales. καὶ
αὐτοῦ . . . τὰ
πρὸ τούτων.]

Καὶ τῷ Ἰωάννῃ δὲ ὁμοίως ἀποκαλύπτεται. 'Καὶ ἐδόθη γὰρ αὐτῷ,' φησὶ, 'στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ βλασφημίαν· καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία καὶ μῆνες τεσσαράκοντα δύο.' Ἀμφότερα δὲ ἔστιν ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ θαυμάσαι, καὶ τούτων μάλιστα τὰ πρὸ αὐτοῦ, ὡς οὕτως ἔσχε, συννοεῖν· ὡς μὲν ἦπιος καὶ φιλόφρων ἦν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις οὕτω τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων εὐμένως καὶ δεξιῶς πρὸς αὐτοὺς διετέθη, οὐδ' οἱ λεχθέντες ἀναφανδὸν Χριστιανοὶ γεγονέναι, ὡς ἐκείνος οἰκειότατα ἐν ἀρχῇ καὶ προσφιλέστατα φανερός ἦν αὐτοὺς ἀποδεχόμενος· καὶ πᾶς ὁ οἶκος αὐτοῦ θεοσεβῶν πεπλήρωτο, καὶ ἦν ἐκκλησία Θεοῦ· ἀποσκευάσασθαι δὲ παρέπεισεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου μάγων ἀρχισυνάγωγος, τοὺς μὲν καθαρὸς καὶ ὁσίους ἀνδρας κτίνυσσθαι καὶ διώκεσθαι κελεύων, ὡς ἀντιπάλους καὶ κωλυτὰς τῶν παμμύρων καὶ βδελυκτῶν ἐπαισιδῶν ὑπάρχοντας· καὶ γὰρ εἰσι καὶ ἦσαν ἱκανοὶ παρόντες καὶ ὀρώμενοι, καὶ μόνον ἐμπέοντες καὶ φθεγγόμενοι, διασκευάσαι τὰς τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων ἐπιβουλὰς· τελετὰς δὲ ἀνάγνους καὶ μαγγανείας ἐξαγίστους καὶ ἱερουργίας ἀκαλλιερήτους ἐπιτελεῖν ὑποτιθέμενος, παῖδας ἀθλίους ἀποσφάττει, καὶ τέκνα δυστήνων πατέρων καταθύειν, καὶ σπλάγχνα νεογενῆ διαρεῖν καὶ

τὰ τοῦ Θεοῦ διακόπτειν καὶ καταχορδεύειν πλάσματα, ὡς ἐκ τούτων εὐδαιμονήσοντας.

Καὶ τούτοις ἐπιφέρει λέγων·

Καλὰ γοῦν αὐτοῖς Μακριανὸς τῆς ἐλπίζομένης βασιλείας προσήνεγκε
χαριστήρια· ὃς πρότερον μὲν ἐπὶ τῶν καθόλου λόγων λεγόμενος εἶναι
βασιλέως, οὐδὲν εὐλογον οὐδὲ καθολικὸν ἐφρόνησεν, ἀλλ' ὑποπέπτωκεν ἀρᾷ **333**
προφητικῇ τῇ λεγούσῃ, 'Οὐαὶ τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ Ezek. xiii. 3.
τὸ καθόλου μὴ βλέπουσιν.' Οὐ γὰρ συνῆκε τὴν καθόλου πρόνοιαν, οὐδὲ
τὴν κρίσιν ὑπέιδετο τοῦ πρὸ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐπὶ πᾶσι. Διὸ
καὶ τῆς μὲν καθολικῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας γέγονε πολέμος, ἡλλοτριώσσε δὲ
καὶ ἀπεξένωσεν ἑαυτὸν τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς πορρωτάτω τῆς
ἑαυτοῦ σωτηρίας ἐφυγάδευσεν, ἐν τούτῳ τὸ ἴδιον ἐπαληθεύων ὄνομα.

Καὶ πάλιν μεθ' ἕτερα φησὶν·

'Ὁ μὲν γὰρ Οὐαλεριανὸς εἰς ταῦτα ὑπὸ τούτου προαχθεὶς, εἰς ὕβρεις καὶ
ὄνειδισμοὺς ἐκδοθεὶς κατὰ τὸ ῥηθὲν πρὸς Ἡσαΐαν, 'Καὶ οὗτοι ἐξελέξαντο Isa. lxvi. 3.
τὰς ὁδοὺς αὐτῶν καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν, ἃ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἠθέλησε· ⁴
καὶ ἐγὼ ἐκλέξομαι τὰ ἐμπαίγματα αὐτῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀνταποδώσω
αὐτοῖς.' Οὗτος δὲ τῇ βασιλείᾳ παρὰ τὴν ἀξίαν ἐπιμανεὶς, καὶ τὸν βασί-
λειον ὑποδύναι κόσμον ἀδυνατῶν ἀναπῆρψεν τῷ σώματι, τοὺς δύο παῖδας τὰς
πατρῶας ἀναδεξαμένους ἁμαρτίας προεστήσατο. Ἐναργῆς γὰρ ἐπὶ τούτων
ἢ πρόρρησις, ἦν εἶπεν ὁ Θεός, 'Ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα Exod. xx. 5.
ἔως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μουσῶσι με.' Τὰς γὰρ ἰδίας πονηρὰς
ἐπιθυμίας ὄν ἡτύχει, ταῖς τῶν υἰῶν κεφαλαῖς ἐπιβαλὼν, εἰς ἐκείνους τὴν **324**
ἑαυτοῦ κακίαν καὶ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μῖσος ἐξωμόρηξτο.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Οὐαλεριανοῦ τσαυτὰ ὁ Διούσιος.

CAP. XI.

Περὶ τῶν τότε Διονυσίῳ καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον συμβάντων.

Περὶ δὲ τοῦ κατ' αὐτὸν διωγμοῦ σφοδρότατα πνεύσαντος, οἷα A.D. 257.
σὺν ἑτέροις ὁ αὐτὸς διὰ τὴν εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εὐσέβειαν
ὑπέστη, δηλώσουσιν αἱ αὐτοῦ φωναὶ, ἃς πρὸς Γερμανὸν τῶν κατ' Cf. vi. 40.
αὐτὸν ἐπισκόπων κακῶς ἀγορεύειν αὐτὸν πειρώμενον ἀποτει-
νόμενος, τούτου παρατίθεται τὸν τρόπον·

Εἰς ἀφροσύνην δὲ κινδυνεύω πολλὴν καὶ ἀναισθησίαν ὄντως ἐμπεσεῖν, εἰς Dion. Ep. 10.
ἀνάγκην συμβιβασζόμενος τοῦ διηγείσθαι τὴν θαυμαστὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονο-
μίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ μυστήριον, φησὶ, βασιλέως κρύψαι καλόν, Tob. xii. 7.
τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀνακαλύπτειν ἔνδοξον, ὁμοίε χωρήσω τῇ Γερμανοῦ
βία. Ἦκον πρὸς Αἰμιλιανὸν οὐ μόνον· ἠκολούθησαν δέ μοι συμπτρεσβύτερος

Acts v. 29.

τέ μου Μάξιμος, καὶ διάκονοι, Φαῦστος, Εὐσέβιος, Χαιρήμων. Καὶ τῶν ἀπὸ Ῥώμης παρόντων ἀδελφῶν ἡμῖν συνεισηλθεν. Αἰμιλιανὸς δὲ οὐκ εἶπέ μοι προηγουμένως, 'Μὴ σύναγε.' Περιττὸν γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ, καὶ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀνατρέχοντι. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ μὴ συνάγειν ἑτέρους ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδ' αὐτοὺς ἡμᾶς εἶναι Χριστιανούς· καὶ τούτου προσέτατε πεπαῦσθαι, εἰ μεταβαλοῖμην ἕγωγε, καὶ τοὺς ἄλλους ἔψεσθαί μοι νομίζων. Ἀπεκρινάμην δὲ οὐκ ἀπεικίκτως, οὐδὲ μακρὰν τοῦ, 'Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.' ἄλλ' ἄντικρον διεμαρτυράμην, ὅτι τὸν Θεὸν τὸν ὄντα μόνον, καὶ οὐδένα ἕτερον σέβω, οὐδ' ἂν μετατεθείμην, οὐδὲ παυσαίμην ποτὲ Χριστιανὸς ὢν. Ἐπὶ τούτοις ἐκέλευσεν ἡμᾶς ἀπελθεῖν εἰς κώμην πλησίον τῆς ἐρήμου καλουμένην Κεφρώ. Αὐτῶν δὲ ἑπακούσατε τῶν ὑπ' ἀμφοτέρων λεχθέντων, ὡς ὑπεμνηματίσθη. Εἰσαχθέντων Διονυσίου καὶ Φαύστου καὶ Μαξίμου καὶ Μαρκέλλου καὶ Χαιρήμονος, Αἰμιλιανὸς διέπων τὴν ἡγεμονίαν εἶπε, "Καὶ ἀγράφως ὑμῖν διελέχθη περὶ τῆς φιλανθρωπίας τῶν κυρίων ἡμῶν ἢ περὶ ὑμᾶς κέχρηται· δεδώκασι γὰρ ἔξουσίαν ὑμῖν σωτηρίας εἰ βούλοισθε ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν τρέπεσθαι, καὶ θεοὺς τοὺς σώζοντας αὐτῶν τὴν βασιλείαν προσκυνεῖν, ἐπιλαθέσθαι τε τῶν παρὰ φύσιν. Τί οὖν φατέ πρὸς ταῦτα; Οὐδὲ γὰρ ἀχαρίστους ὑμᾶς ἔσσεσθαι περὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτῶν προσδοκῶ, ἐπειδήπερ ἐπὶ τὰ βελτίω ὑμᾶς προτρέπονται." Διονύσιος ἀπεκρίνατο· "Οὐ πάντες πάντας προσκυνοῦσι θεοὺς, ἀλλ' ἕκαστοι τινὰς, οὓς νομίζουσιν. Ἡμεῖς τοῖνυν τὸν ἓνα Θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, τὸν καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρίσαντα τοῖς θεοφιλεστάτοις Οὐαλεριανῷ καὶ Γαλλιῆνῳ σεβαστοῖς, τούτων καὶ σέβομεν καὶ προσκυνοῦμεν, καὶ τούτῳ διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅπως ἀσάλευτος διαμένη, προσευχόμεθα." Αἰμιλιανὸς διέπων τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῖς εἶπε· "Τίς γὰρ ὑμᾶς κωλύει καὶ τούτων, εἴπερ ἐστὶ θεὸς, μετὰ τῶν κατὰ φύσιν θεῶν προσκυνεῖν; θεοὺς γὰρ σέβειν ἐκελεύσθητε, καὶ θεοὺς οὓς πάντες ἴσασι." Διονύσιος ἀπεκρίνατο· "Ἡμεῖς οὐδένα ἕτερον προσκυνοῦμεν." Αἰμιλιανὸς διέπων τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῖς εἶπεν· "Ὁρῶ ὑμᾶς ὁμοῦ καὶ ἀχαρίστους ὄντας καὶ ἀναισθήτους τῆς πραότητος τῶν σεβαστῶν ἡμῶν. Διόπερ οὐκ ἔσεσθε ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἀλλὰ ἀποσταλήσεσθε εἰς τὰ μέρη τῆς Διβύης, καὶ ἐν τόπῳ λεγόμενῳ Κεφρώ· τούτων γὰρ τὸν τόπον ἐξελεξάμην ἐκ τῆς κελεύσεως τῶν σεβαστῶν ἡμῶν. Οὐδαμῶς δὲ ἐξέσται οὔτε ὑμῖν οὔτε ἄλλοις τισὶν, ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσιέναι. Εἰ δέ τις φανείη μὴ γενόμενος εἰς τὸν τόπον τούτων ὃν ἐκέλευσα, ἢ ἐν συναγωγῇ τινὶ εὐρεθείη, εἰαυτῷ τὸν κίνδυνον ἐπαρτήσει. Οὐ γὰρ ἐπιλείψει ἢ δέουσα ἐπιστρέφεια. Ἀπόστητε οὖν ὅπου ἐκελεύσθητε." Καὶ νοσοῦντα δὲ με κατήπειξεν, οὐδὲ μῖα ὑπέρθεσιν δούς ἡμέρας. Ποίαν οὖν ἔτι τοῦ συνάγειν ἢ μὴ συνάγειν εἶχον σχολήν;

Εἶτα μεθ' ἕτερα φησίν·

'Ἄλλ' οὐδὲ τῆς αἰσθητῆς ἡμεῖς μετὰ τοῦ Κυρίου συναγωγῆς ἀπέστημεν.

Cf. 1 Cor. v. 3· "Ἄλλὰ τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει σπουδαιότερον συνεκρότου, ὡς συνῶν, 'ἀπὸν μὲν τῷ σώματι,' ὡς εἶπον, 'παρὸν δὲ τῷ πνεύματι.' Ἐν δὲ τῇ Κεφρού, καὶ

πολλή συνεπεδήμησεν ἡμῖν ἐκκλησία, τῶν μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀδελφῶν ἐπομένων, τῶν δὲ συνόντων ἀπ' Αἰγύπτου· κἀκεῖ 'θύρα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀνέφξε Cf. Col. iv. 3. τοῦ λόγου.' Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐδιώχθημεν, ἐλιθοβολήθημεν, ὕστερον δέ τινες οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐθνῶν τὰ εἰδῶλα καταλιπόντες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν 336 Θεόν. Οὐ πρότερον γὰρ παραδεξαμένοις αὐτοῖς, τότε πρῶτον δι' ἡμῶν ὁ λόγος ἐπεσπάρη. Καὶ ὡσπερ τούτου ἔνεκεν ἀπαγαγὼν ἡμᾶς πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ἐπεὶ τὴν διακονίαν ταύτην ἐπληρώσαμεν, πάλιν ἀπαγέχον. 'Ὁ γὰρ Αἰμιλιανὸς εἰς τραχυτέρους μὲν, ὡς ἐδόκει, καὶ Λιβυκωτέρους ἡμᾶς μεταστῆσαι τόπους ἐβουλήθη· καὶ τοὺς πανταχόσε εἰς τὸν Μαρεώτην ἐκέλευσε συρρεῖν, κώμας ἐκάστοις τῶν κατὰ χώραν ἀφορίσας, ἡμᾶς δὲ μᾶλλον ἐν ὁδῷ καὶ πρώτους καταληφθησομένους ἔταξεν. 'Ἔκονόμε γὰρ δηλονότι καὶ παρεσκεύαζεν, ἵνα ὁπότεν βουληθεῖη συλλαβεῖν, πάντας εὐαλότους ἔχοι. 'Ἐγὼ δὲ ὅτε μὲν εἰς Κεφρῶν κεκελεύσμην ἀπελθεῖν, καὶ τὸν τόπον ἠγνούουν ὅποι ποτε οὗτός ἐστιν, οὐδὲ τὸ ὄνομα σχεδὸν πρότερον ἀκκοῶς, καὶ ὅμως εὐθύμως καὶ ἀπαράχως ἀπήειν. 'Ἐπεὶ δὲ μετασκηνώσῃ εἰς τὰ Κολλουθίανος ἀπηγγέλη μοι, ἴσασιν οἱ παρόντες ὅπως διετέθη· ἐνταῦθα γὰρ ἔμαντοῦ κατηγορήσω. Τὸ μὲν πρῶτον ἠχθέσθη καὶ λίαν ἐχαλέπηνα· καὶ γὰρ εἰ γνωριμώτεροι καὶ συνηθέστεροι ἐτύγχανον ἡμῖν οἱ τόποι, ἀλλ' ἔρημον μὲν ἀδελφῶν καὶ σπουδαίων ἀνθρώπων ἔφασκον εἶναι τὸ χωρίον, ταῖς δὲ τῶν ὁδοιπορούντων ἐνοχλήσει καὶ ληστῶν καταδρομαῖς ἐγκείμενον. 'Ἐτυχον δὲ παραθυμίας, ὑπομνησάντων με τῶν ἀδελφῶν, ὅτι 'γειννῆ μᾶλλον τῇ πόλει. Καὶ ἡ μὲν Κεφρῶν πολλὴν ἡμῖν ἦγεν ἀδελφῶν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου τὴν ἐπιμιξίαν, ὡς πλατύτερον ἐκκλησιάζειν δύνασθαι· ἐκεῖ δὲ πλησιαίτερον οὐσης τῆς πόλεως, συνεχέστερον τῆς τῶν ὄντως ἀγαπητῶν καὶ οἰκειοτάτων καὶ φιλιτάτων ὄψεως ἀπολαύσομεν. 'Ἀφίξονται γὰρ καὶ ἀναπαύονται, καὶ ὡς ἐν προαστείοις πορρωτέρω κειμένοις, κατὰ μέρος ἔσσονται συναγωγαί.' Καὶ οὕτως ἐγένετο.

Καὶ μεθ' ἕτερα, περὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ αὐθις ταῦτα 337 γράφει·

Πολλάς γε ταῖς ὁμολογίαις Γερμανὸς σεμνύνεται. Πολλά γε εἰπεῖν ἔχει καθ' ἑαυτοῦ γεγόμενα. "Ὅσας ἀριθμῆσαι δύναται περὶ ἡμῶν ἀποφάσεις, δημεύσεις, προγραφὰς, ὑπαρχόντων ἀρπαγὰς, ἀξιωματῶν ἀποθέσεις, δόξης κοσμικῆς ὀλιγωρίας, ἐπαίνων ἡγεμονικῶν καὶ βουλευτικῶν καταφρονησεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἀπειλῶν, καὶ καταβολῆσεων καὶ κινδύνων, καὶ διωγμῶν καὶ πλάνης καὶ στενοχωρίας, καὶ ποικίλης θλίψεως ὑπομονῆς; Οἷα τὰ ἐπὶ Δεκίου καὶ Σαβίνου συμβάντα μοι, οἷα μέχρι νῦν Αἰμιλιανοῦ. Πού δὲ Γερμανὸς ἐφάνη; τίς δὲ περὶ αὐτοῦ λόγος; Ἄλλὰ τῆς πολλῆς ἀφροσύνης εἰς ἣν ἐμίπτω διὰ Γερμανὸν, ὑφίεμαι· διὸ καὶ τὴν καθ' ἕκαστον τῶν γενομένων διήγησιν παρήμι τοῖς εἰδόσιν ἀδελφοῖς λέγειν.

'Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐν τῇ πρὸς Δομέτιον καὶ Δίδυμον ἐπιστολῇ τῶν ἀμφὶ τὸν διωγμὸν αὐθις μνημονεύει ἐν τούτοις·

Dion. Ep. 1. Τοὺς δὲ ἡμετέρους πολλοὺς τε ὄντας καὶ ἀγνώτας ὑμῖν, περισσὸν ὄνομαστί καταλέγειν· πλὴν ἴστε ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ νέοι καὶ γέροντες, καὶ κόραι καὶ πρεσβύτειδες, καὶ στρατιῶται καὶ ἰδιῶται, καὶ πᾶν γένος καὶ πᾶσα ἡλικία, οἱ μὲν διὰ μαστίγων καὶ πυρὸς, οἱ δὲ διὰ σιδήρου τὸν ἀγῶνα ικκήσαντες, τοὺς στεφάνους ἀπειλήφασιν· τοῖς δὲ οὐ πάμπολυς αὐτάρκης ἀπέβη χρόνος, εἰς τὸ φανῆναι δεκτοὺς τῷ Κυρίῳ· ὥσπερ οὖν ἔοικε μηδὲ ἐμοὶ ὁ μέχρι νῦν. Διόπερ εἰς ὃν οἶδεν αὐτὸς ἐπιτήδειον καιρὸν ὑπερέθετό με ὁ λέγων, 'Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι.' Τὰ γὰρ καθ' ἡμᾶς ἐπειδὴ πυνθάνεσθε καὶ βούλευσθε δηλωθῆναι ὑμῖν ὅπως διάγομεν, ἠκούσατε μὲν πάντως, ὅπως ἡμᾶς δεσμώτας

Isa. xlix. 8. **338** ἀπαγομένους ὑπὸ ἑκατοντάρχου καὶ στρατηγῶν, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς στρατιωτῶν καὶ ὑπηρετῶν, ἐμέ τε καὶ Γάϊον καὶ Φαῦστον καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον, ἐπελθόντες τινὲς τῶν Μαρεωτῶν, ἄκοντας καὶ μηδὲ ἐπομένους, βία τε σύροντες ἀφήρπασαν. Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ Γάϊος καὶ Πέτρος, μόνοι τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἀπορφανισθέντες, ἐν ἐρήμῳ καὶ αὐχμηρῷ τῆς Διβύης τόπῳ κατακεκλεισμεθα, τριῶν ἡμερῶν ὄδῳ τοῦ Παραιτονίου διεστηκότες.

Cf. vi. 40.

Καὶ ὑποκαταβὰς φησίν·

Ἐν δὲ τῇ πόλει καταδεδύκασιν ἀφανῶς ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἀδελφούς· πρεσβύτεροι μὲν, Μάξιμος, Διόσκορος, Δημήτριος, Λούκιος· οἱ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ προφανέστεροι Φαυστίνος καὶ Ἀκύλας ἐν Αἰγύπτῳ πλανῶνται· διάκονοι δὲ οἱ μετὰ τοὺς ἐν τῇ νόσῳ τελευτήσαντας ὑπολειφθέντες, Φαῦστος, Εὐσέβιος, Χαιρήμων· Εὐσέβιος ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐνεδυναμόωσε καὶ παρεσκεύασε τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς γενομένων ὁμολογητῶν ἐναγωνίως ἀποπληροῦν, καὶ τὰς τῶν σωμάτων περιστολὰς τῶν τελείων καὶ μακαρίων μαρτύρων οὐκ ἀκινδύνως ἐκτελεῖν. Καὶ γὰρ μέχρι νῦν οὐκ ἀνίσην ὁ ἡγούμενος, τοὺς μὲν ἀναιρῶν, ὡς προείπον, ὡμῶς τῶν προσαγομένων· τοὺς δὲ βασάνοις καταξαιίνων, τοὺς δὲ φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ἐκτήκων, προστάσων τε μηδένα τούτοις προσιέναι, καὶ ἀνερευνῶν μὴ τις φανείη. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς τῇ προθυμίᾳ καὶ λιπαρίᾳ τῶν ἀδελφῶν διαναπαύει τοὺς πεπιεσμένους.

Καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ Διονύσιος. Ἰστέον δὲ ὡς ὁ μὲν Εὐσέβιος,

339 ὃν διάκονον προσείπε, σμικρὸν ὕστερον ἐπίσκοπος τῆς κατὰ Συρίαν Λαοδικείας καθίσταται, ὁ δὲ Μάξιμος ὃν τότε πρεσβύτερον εἶρηκε, μετ' αὐτὸν Διονύσιον τὴν λειτουργίαν τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀδελφῶν διαδέχεται. Φαῦστος δὲ ὁ σὺν αὐτῷ τῆνικαδε διαπρέψας ἐν τῇ ὁμολογίᾳ, μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ φυλαχθεὶς, γηραιὸς κομιδῇ καὶ πλήρης ἡμερῶν, καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς μαρτυρίῳ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς τελειοῦται. Ἄλλὰ τὰ μὲν κατ' ἐκείνο καιροῦ τῷ Διονυσίῳ συμβάντα τοιαῦτα.

Infra, 32.

CAP. XII.

Περὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μαρτυρησάντων.

Κατὰ δὲ τὸν δηλούμενον Οὐαλεριανοῦ διωγμὸν, τρεῖς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης τῇ κατὰ Χριστὸν διαλάμψαντες ὁμολογία θεῖω κατεκοσμήθησαν μαρτυρίῳ, θηρίων γενόμενοι βορά. Τούτων ὁ μὲν Πρίσκος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ Μάλλχος, τῷ δὲ τρίτῳ Ἀλέξανδρος ὄνομα ἦν. Τούτους φασὶ κατ' ἀγρὸν οἰκοῦντας, πρότερον μὲν ἑαυτοὺς ὡς ἀμελεῖς καὶ ῥαθύμοις κακίσαι, ὅτι δὴ βραβείων, τοῦ καιροῦ τοῖς πόθου γλιχομένοις οὐρανοῦ διανέμεντος, ὀλιγωροῖεν αὐτοὶ, μὴ οὐχὶ προαρπάζοντες τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον· ταῦτα δὲ βουλευσαμένους, ὀρμήσαι ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ὁμόσε τε χωρῆσαι ἐπὶ τὸν δικαστὴν, καὶ τυχεῖν τοῦ προδεδηλωμένου τέλους. Ἔτι πρὸς τούτους γυναιὸν τι κατὰ τὸν αὐτὸν διωγμὸν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὸν ὅμοιον ἱστοροῦσιν ἀγῶνα διηθληκέναι. Τῆς δὲ Μαρκίνως αὐτὴν αἰρέσεως γενέσθαι κατέχει λόγος.

CAP. XIII.

Περὶ τῆς κατὰ Γαλληνὸν εἰρήνης.

Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὸν δουλείαν τὴν παρὰ βαρβάροις ὑπομείναντος Οὐαλεριανοῦ μοναρχήσας ὁ παῖς σωφρονέστερον A. D. 261. περὶ τὴν ἀρχὴν διατίθεται, ἀνίησί τε αὐτίκα διὰ προγραμμάτων 340 τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν, ἐπ' ἐλευθερίας τοῖς τοῦ λόγου προεστῶσι τὰ ἐξ ἔθους ἐπιτελεῖν δι' ἀντιγραφῆς προστάξας, ἥτις τοῦτου ἔχει τὸν τρόπον·

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Πούπλιος Δικίνιος Γαλληνός, εὖσεβής, εὐτυχής, σεβαστός, Διονυσίω καὶ Πίνα καὶ Δημητρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις. Τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεᾶς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐκβιβασθῆναι προσέταξα· ὅπως ἀπὸ τόπων τῶν θρησκευσίμων ἀποχωρήσωσι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ τύπῳ χρῆσθαι δύνασθε, ὥστε μηδένα ὑμῖν ἐνοχλεῖν. Καὶ τοῦτο ὅπερ κατὰ τὸ ἐξὸν δύναται ὑφ' ὑμῶν ἀναπληροῦσθαι, ἤδη πρὸ πολλοῦ ὑπ' ἐμοῦ συγκεχώρηται. Καὶ διὰ τοῦτο Αὐρήλιος Κυρήμιος, ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προστατεύων, τὸν τύπον τὸν ὑπ' ἐμοῦ δοθέντα διαφυλάξει.

Ταῦτα ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἐρμηνευθέντα γλώττης ἐγκείσθω. Καὶ ἄλλη δὲ τοῦ αὐτοῦ διάταξις φέρεται, ἣν πρὸς ἑτέρους ἐπισκόπους πεποίηται, τὰ τῶν καλουμένων 'κοιμητηρίων' ἀπολαμβάνειν ἐπιτρέπων χωρία.

CAP. XIV.

Οἱ κατ' ἐκείνο συνηκμακότες ἐπίσκοποι.

Ἐν τούτῳ δὲ τῆς μὲν Ῥωμαίων ἐκκλησίας εἰσέτι τότε καθηγεῖτο Ξύστος, τῆς δὲ ἐπ' Ἀντιοχείας μετὰ Φάβιον Δημητριάδος· Φιρμιλιανὸς δὲ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν. Καὶ ἐπὶ τούτοις τῶν κατὰ Πόντου ἐκκλησιῶν Γρηγόριος καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς Ἀθηνόδωρος, Ὀριγένους γινώριμοι. Τῆς δ' ἐπὶ Παλαιστίνης Καισαρείας Θεοκτίστου μεταλλάξαντος, διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν Δόμνος. Βραχεῖ δὲ χρόνῳ τούτου διαγενομένου, Θεότεκνος ὁ κατ' ἡμᾶς διάδοχος καθίσταται. Τῆς δ' Ὀριγένους διατριβῆς καὶ οὗτος ἦν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀναπαυσαμένου Μαζαβάνου, τὸν θρόνον Ὑμέναιος, ὁ καὶ αὐτὸς ἐπὶ πλείστοις τοῖς κατ' ἡμᾶς διαπρέψας ἔτεσι, διεδέξατο.

341

CAP. XV.

Ὅπως κατὰ Καισάρειαν Μαρίνος ἐμαρτύρησεν.

Κατὰ τούτους εἰρήνης ἀπανταχοῦ τῶν ἐκκλησιῶν οὔσης, ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Μαρίνος τῶν ἐν στρατείαις ἀξιώμασι τετιμημένων, γένει τε καὶ πλούτῳ περιφανῆς ἀνὴρ, διὰ τὴν Χριστοῦ μαρτυρίαν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, τοιαῦδε ἔνεκεν αἰτίας. Τιμὴ τις ἐστὶ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, οὗ τοὺς τυχόντας φασὶν ἑκατοντάρχους γίνεσθαι τόπου σχολάζοντος. Ἐπὶ τοῦτο προκοπῆς τὸν Μαρίνον ἢ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐκάλει. Ἦδη τε μέλλοντα τῆς τιμῆς ἔχεσθαι, παρελθὼν ἄλλος πρὸ τοῦ βήματος, μὴ ἐξείναι μὲν ἐκείνῳ τῆς Ῥωμαίων μετέχειν ἀξίας κατὰ τοὺς παλαιοὺς νόμους, Χριστιανῷ γε ὄντι καὶ τοῖς βασιλευσὶ μὴ θύοντι κατηγορεῖ· αὐτῷ δὲ ἐπιβάλλειν τὸν κλῆρον. Ἐφ' ᾧ κινήθητα τὸν δικαστὴν, Ἀχαιὸς οὗτος ἦν, πρῶτον μὲν ἐρέσθαι ποίας ὁ Μαρίνος εἶη γνώμης. Ὡς δ' ὁμολογοῦντα

Χριστιανὸν ἐπιμόνως ἑώρα, τριῶν ὥρῶν ἐπιδουναὶ αὐτῷ εἰς ἐπίσκεψιν διάστημα. Ἐκτὸς δὴτα γενόμενον αὐτὸν τοῦ δικαστηρίου Θεότεκνος ὁ τῆδε ἐπίσκοπος ἀφέλκει, προσελθὼν δι' ὀμιλίας, καὶ τῆς χειρὸς λαβὼν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προάγει. Εἶσω τε πρὸς αὐτῷ στήσας τῷ ἁγιάσματι, μικρὸν τε παραναστεύσας αὐτοῦ τῆς χλανίδος καὶ τὸ προσηρητημένον αὐτῷ ξίφος ἐπιδείξας, ἅμα τε ἀντιπαρατίθησι προσαγαγὼν αὐτῷ τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων γραφὴν, κελεύσας τῶν δυεῖν ἐλέσθαι τὸ κατὰ γνώμην. Ὡς δ' ἀμελλητὶ τὴν δεξιὰν προτείνας, ἐδέξατο τὴν θείαν γραφὴν, Ἐχου τοίνυν, ἔχου, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεότεκνος, τοῦ Θεοῦ, καὶ τύχοις ὧν εἴλου, πρὸς αὐτοῦ δυναμούμενος· καὶ βιάδιζε μετ' εἰρήνης. Εὐθύς ἐκεῖθεν ἐπαυελθόντα αὐτὸν κῆρυξ ἔβόα καλῶν πρὸ τοῦ δικαστηρίου· καὶ γὰρ ἤδη τὰ τῆς προθεσμίας τοῦ χρόνου πεπλήρωτο. Καὶ δὴ παραστὰς τῷ δικαστηρίῳ, καὶ μείζονα τῆς πίστεως τὴν προθυμίαν ἐπιδείξας, εὐθύς ἐκεῖθεν, ὡς εἶχεν, ἀπαχθεὶς τὴν ἐπὶ θανάτῳ, τελειοῦται.

CAP. XVI.

342

Ἡ κατὰ Ἀστύριον ἱστορία.

Ἐνθα καὶ Ἀστύριος ἐπὶ τῇ θεοφιλεῖ παρρησίᾳ μνημονεύεται, ἀνὴρ τῶν ἐπὶ Ῥώμης συγκλητικῶν γενόμενος, βασιλεῦσὶ τε προσφιλεῖς, καὶ πᾶσι γνώριμος εὐγενείας τε ἕνεκα καὶ περιουσίας· ὃς παρῶν τηρικὰδε τελειουμένῳ τῷ μάρτυρι, τὸν ὧμον ὑποθεὶς, ἐπὶ λαμπρᾶς καὶ πολυτελοῦς ἐσθῆτος ἄρας τὸ σκῆνος ἐπιφέρειται, περιστεύσας τε εὖ μάλα πλουσίως, τῇ προσηκούσῃ ταφῇ παραδίδωσι.

CAP. XVII.

Περὶ τῶν κατὰ Πανεάδα σημείων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεγαλοουργίας.

Τούτου μυρία μὲν καὶ ἄλλα μνημονεύουσιν οἱ τάνδρὸς καὶ εἰς ἡμᾶς διαμειναντες γνώριμοι· ἀτὰρ καὶ παραδόξου τοιούτου. Ἐπὶ τῆς Φιλίππου Καισαρείας, ἣν Πανεάδα Φοίνικες προσαγορεύουσι, φασὶ παρὰ ταῖς αὐτόθι δεικνυμέναις ἐν ταῖς ὑπερείαις

τοῦ καλουμένου Πανίου ὄρους πηγαῖς, ἐξ ὧν καὶ τὸν Ἰορδάνην προχεῖσθαι, κατὰ τινα ἑορτῆς ἡμέραν, σφάγιόν τι καταβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο τῇ τοῦ δαίμονος δυνάμει ἀφανὲς γίνεσθαι παραδόξως, θαυμά τε εἶναι περιβόητον τοῖς παροῦσι τὸ γινόμενον. Παρόντα δ' οὖν ποτὲ τοῖς πραττομένοις τὸν Ἀστύριον, καὶ τὸ πρᾶγμα καταπληττομένους ἰδόντα τοὺς πολλοὺς, οἰκτεῖται τῆς πλάνης, κᾶπειτα ἀνανεύσαντά εἰς οὐρανὸν, ἰκετεῦσαι διὰ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, τὸ λαοπλάνου δαιμόνιον ἐλέγξαι καὶ παῦσαι τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπάτης. Ταῦτα δὲ φασὶν εὐξαμένους, ἀθρώως τὸ ἱερεῖον ἐπιπολάσαι ταῖς πηγαῖς. Οὕτω τε αὐτοῖς τὸ παράδοξον οἴχεσθαι, μηδενὸς μηκέτι θαύματος περὶ τὸν τόπον γενομένου.

CAP. XVIII.

Περὶ τοῦ ἀνδριάντος οὗ ἡ αἰμορροοῦσα ἀνέστησεν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆσδε τῆς πόλεως εἰς μνήμην ἐλήλυθα, οὐκ ἄξιον ἡγοῦμαι παρελθεῖν διήγησιν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς μνημονεύεσθαι ἀξίαν. Τὴν γὰρ αἰμορροοῦσαν, ἣν ἐκ τῶν ἱερῶν
 Matt. ix. 20. Εὐαγγελίων πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴν εὔρασθαι μεμαθήκαμεν, ἐνθένδε ἔλεγον ὀρμᾶσθαι, τὸν τε οἶκον αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως δείκνυσθαι, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς
 343 αὐτὴν εὐεργεσίας θαυμαστὰ τρόπαια παραμένειν. Ἐστάναι γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ λίθου, πρὸς μὲν ταῖς πύλαις τοῦ αὐτῆς οἴκου, γυναικὸς ἐκτύπωμα χάλκεον ἐπὶ γόνυ κεκλιμένον, καὶ τεταμέναις ἐπὶ τὸ πρόσθεν ταῖς χερσίν, ἰκετεuous ἑοικός. Τούτου δὲ ἀντικρυς ἄλλο τῆς αὐτῆς ὕλης ἀνδρὸς ὀρθιον σχῆμα, διπλοῖδα κοσμίως περιβεβλημένον, καὶ τὴν χεῖρα τῇ γυναικὶ προτείνειν, οὐ παρὰ τοῖς ποσίν, ἐπὶ τῆς στήλης αὐτῆς, ξένου τι βοτάνης εἶδος φύειν, ὃ μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοῖδος ἀνιόν, ἀλεξιφάρμακόν τι παντοίων νοσημάτων τυγχάνειν. Τοῦτου τὸν ἀνδριάντα εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ φέρειν ἔλεγον. Ἐμμενε δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς καὶ ὄψει παραλαβεῖν ἐπιδημήσαντας αὐτοὺς τῇ πόλει. Καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν τοὺς πάλαι ἐξ ἔθνων εὐεργετηθέντας πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ταῦτα πεποικέναι, ὅτε καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὰς εἰκόνας Παύλου καὶ Πέτρου, καὶ

αὐτοῦ δὴ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χρωμάτων ἐν γραφαῖς σωζομένας ἱστορήσαμεν, ὡς εἰκὸς τῶν παλαιῶν ἀπαραφυλάκτως οἶα σωτήρας ἐθνικῆ συνηθείᾳ παρ' ἑαυτοῖς τοῦτου τιμᾶν εἰωθότων τὸν τρόπον.

CAP. XIX.

Περὶ τοῦ θρόνου Ἰακώβου τοῦ ἐπισκόπου.

Τὸν γὰρ Ἰακώβου θρόνον τοῦ πρώτου τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν πρὸς αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος καὶ τῶν Cf. ii. 1.
ἀποστολων ὑποδεξαμένου, ὃν καὶ ἀδελφὸν τοῦ Χριστοῦ χρη- **344**
ματίσαι οἱ θεῖοι λόγοι περιέχουσιν, εἰς δεῦρο πεφυλαγμένον οἱ Matt. xiii.
55, etc.
τῆδε κατὰ διαδοχὴν περιέπουτες ἀδελφοί, σαφῶς τοῖς πᾶσιν ἐπιδεικνυνται οἷον περὶ τοὺς ἁγίους ἄνδρας τοῦ θεοφιλοῦς ἔνεκεν οἳ τε πάλαι καὶ οἱ εἰς ἡμᾶς ἔσωζόν τε καὶ ἀποσώζουσι σέβας. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτη.

CAP. XX.

Περὶ τῶν ἑορταστικῶν Διονυσίου ἐπιστολῶν, ἔνθα καὶ περὶ τοῦ Πάσχα κανονίζει.

Ὁ γε μὴν Διονύσιος πρὸς ταῖς δηλωθείσαις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, ἔτι καὶ τὰς φερομένας 'Ἑορταστικὰς' τοτηρικαῦτα συντάττει, πανηγυρικωτέρους ἐν αὐταῖς περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς ἀνακινῶν λόγους. Τούτων τὴν μὲν Φλαουίῳ προσφωνεῖ, τὴν δὲ Δομετίῳ καὶ Διδύμῳ· ἐν ἧ καὶ κανὸνα ἐκτίθεται ὀκταετη- Cf. vi. 22.
ρίδος, ὅτι μὴ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν προσήκοι τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν παριστάμενος. Πρὸς ταύταις καὶ ἄλλην τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν συμπρεσβυτέροις ἐπιστολὴν διαχαράττει, ἐτέροις τε ὁμοῦ διαφόρως, καὶ ταύτας ἔτι τοῦ διωγμοῦ συνεστῶτος.

CAP. XXI.

Περὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμβάντων.

Ἐπιλαβούσης δὲ ὅσον οὕπω τῆς εἰρήνης, ἐπάνεισι μὲν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· πάλιν δ' ἐνταῦθα στάσεως καὶ πολέμου

συστάντος, ὡς οὐχ οἶόν τε ἦν αὐτῷ τοὺς κατὰ τὴν πόλιν ἅπαντας ἀδελφούς εἰς ἑκάτερον τῆς στάσεως μέρος διηρημένους ἐπισκοπεῖν, αὐθις ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ, ὥσπερ τις ὑπερόριος ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ γραμμάτων αὐτοῖς ὠμίλει. Καὶ Ἰέρακι δὲ μετὰ ταῦτα τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπῳ ἑτέραν ἑορταστικὴν ἐπιστολὴν γράφων, τῆς κατ' αὐτὸν τῶν Ἀλεξανδρέων στάσεως μνημονεύει διὰ τούτων

- 345** Ἔμοι δὲ τί θαυμαστὸν εἶ πρὸς τοὺς πορρωτέρω παροικούντας χαλεπὸν τὸ κἂν δι' ἐπιστολῶν ὁμιλεῖν, ὅτε καὶ τὸ πρὸς ἑμαυτὸν αὐτῷ μοι διαλέγεσθαι, καὶ τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ συμβουλευέσθαι, καθέστηκεν ἄπορον; Πρὸς γούν 'τὰ ἑμαντοῦ σπλάγχνα', τοὺς ὁμοσκήνους καὶ συμψύχους ἀδελφούς καὶ τῆς αὐτῆς πολιτίας ἐκκλησίας, ἐπιστολιμαίων δέομαι γραμμάτων, καὶ ταῦθ' ὅπως διαπεμφαίμην, ἀμήχανον φαίνεται. Ῥᾶον γὰρ ἂν τις οὐχ ὅπως εἰς τὴν ὑπερορίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς περαιωθῆι, ἢ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπέλθοι. Τῆς γὰρ ἐρήμου τῆς πολλῆς καὶ ἀτριβοῦς ἐκείνης, ἣν ἐν δυσὶ γενεαῖς διώδευσεν ὁ Ἰσραὴλ, ἄπειρος μᾶλλον καὶ ἄβατός ἐστιν ἢ μεσαιάτη τῆς πόλεως ὁδός* καὶ τῆς θαλάσσης, ἣν ἐκείνοι ῥαγείσαν καὶ διατειχισθείσαν ἔσχον ἐπιήλατον, καὶ ὧν ἐν τῇ λεωφόρῳ κατεποντίσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ γαληνοὶ καὶ ἀκύμαντοι λιμένες γεγόνασιν εἰκῶν, πολλάκις φανέντες ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς φόνων οἶον ἐρυθρὰ θάλασσα. Ὁ δ' ἐπιρρέων ποταμὸς τὴν πόλιν ποτὲ μὲν ἐρήμου τῆς ἀνύδρου ξηρότερος ὤφθη, καὶ μᾶλλον αὐχμῶδης ἐκείνης, ἣν διαπορευόμενος
- Exod. xv. 24. ὁ Ἰσραὴλ οὕτως ἐδίψησεν, ὡς Μωϋσῆ μὲν καταβοᾶν, ῥήνῃαι δ' αὐτοῖς παρὰ τοῦ θαυμάσια ποιούντος μόνου ἐκ πέτρας ἀκροτόμου ποτόν* ποτὲ δὲ τοσοῦτον ἐπλήμμυρεν, ὡς πᾶσαν τὴν περίχωρον, τὰς τε ὁδοὺς καὶ τοὺς ἀγρούς ἐπικλύσαντα, τῆς ἐπὶ Νῶε γενομένης τοῦ ὕδατος φορᾶς ἐπαγαγεῖν ἀπειλήν* αἰεὶ δὲ αἵματι καὶ φόνου καὶ καταποντισμοῖς κάτεισι μεμιασμένους, οἷος ὑπὸ
- Ib. vii. 20. Μωϋσεὶ γέγονε τῷ Φαραῶ, μεταβαλὼν εἰς αἷμα καὶ ἐποζέσας. Καὶ ποῖον γένοιτ' ἂν τοῦ πάντα καθαίροντος ὕδατος ὕδωρ ἄλλο καθάρσιον; πῶς ἂν ὁ πολὺς καὶ ἀπέραντος ἀνθρώποις ὠκεανὸς ἐπιχυθεὶς τὴν πικρὰν ταύτην ἀποσμήξει θάλασσαν; ἢ πῶς ἂν ὁ μέγας ποταμὸς ὁ ἐκπορευόμενος ἐξ Ἐδεμ, τὰς τέσσαρας ἀρχὰς εἰς ἃς ἀφορίζεται μετοχετεύσας εἰς μίαν τοῦ Γηῶν, ἀποπλύναι τὸν λύθρον; ἢ πότε ὁ τεθλωμένος ὑπὸ τῶν πονηρῶν πανταχόθεν ἀναθυμιάσεων ἀῆρ εἰλικρινῆς γένοιτο; Τοιοῦτοι γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς ἄτμοι, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἄνεμοι, ποταμῶν τε αὔραι καὶ λιμένων ἀνιμήσεις ἀποπνέουσιν, ὡς σηπομένων ἐν πᾶσι τοῖς ὑποκειμένοις στοιχείοις νεκρῶν ἰχώρας εἶναι τὰς δρόσους. Εἶτα θαυμάζουσι καὶ διαποροῦσι, πόθεν οἱ συνεχεῖς λοιμοὶ, πόθεν αἱ χαλεπαὶ νόσοι, πόθεν αἱ παντοδαπαὶ φθοραὶ, πόθεν ὁ ποικίλος καὶ πολὺς τῶν ἀνθρώπων ὄλεθρος* διὰ τί μῆκετι τοσοῦτο πλῆθος οἰκητόρων ἢ μεγίστη πόλις ἐν αὐτῇ φέρει, ἀπὸ νηπίων ἀρξαμένη παίδων μέχρι τῶν εἰς ἄκρον γεγηρακότων, ὅσους ὠμογέροντας οὐδ' ἐκάλει πρότερον ὄντας ἔτρεφεν* ἀλλ' οἱ τεσσαρακοντοῦται καὶ μέχρι τῶν ἐβδομή-

κουτα ἐτῶν, τοσοῦτον πλείονες τότε, ὥστε μὴ συμπληροῦσθαι νῦν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, προσεγγραφέντων καὶ συγκαταλεγέντων εἰς τὸ δημόσιον σιτηρέσιον τῶν ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν μέχρι τῶν ὀγδοήκοντα· καὶ γεγόνασιν οἷον ἡλικιωῶται τῶν πάλαι γεραϊτάτων οἱ ὄφρ' ἐνώτατοι. Καὶ οὕτω μειούμενον αἰεὶ καὶ δαπανώμενον ὄρωντες τὸ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων γένος, οὐ τρέμουσιν, ἀξιομένου καὶ προκόπτοντος τοῦ παντελοῦς αὐτῶν ἀφανισμοῦ.

CAP. XXII.

Περὶ τῆς ἐπισκηψάσης νόσου.

Μετὰ ταῦτα λοιμικῆς τὸν πόλεμον διαλαβούσης νόσου, τῆς τε ἑορτῆς πλησιαζούσης, αὐθις διὰ γραφῆς τοῖς ἀδελφοῖς ὁμιλεῖ, τὰ τῆς συμφορᾶς ἐπισημαινόμενος πάθῃ διὰ τούτων·

Τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις οὐκ ἂν δόξειε καιρὸς ἑορτῆς εἶναι τὰ παρ- Dion. Ep. 12.
όντα. Οὐδὲ ἔστιν αὐτοῖς οὔτε οὗτος οὔτε τις ἕτερος, οὐχ ὅπως τῶν ἐπι-
λύπων, ἀλλ' οὐδ' εἴ τις περιχαρῆς ἂν οἰηθεῖεν μάλιστα. Νῦν μὲν γε θρήνοι
πάντα· καὶ πενθοῦσι πάντες, καὶ περιηχοῦσιν οἰμωγαὶ τὴν πόλιν διὰ τὸ 347
πλήθος τῶν τεθνηκότων καὶ τῶν ἀποθνησκόντων ὁσημέραι. Ὡς γὰρ ἐπὶ
τῶν πρωτοτόκων τῶν Αἰγυπτίων γέγραπται, οὕτως καὶ νῦν ἔγενήθη Exod. xii. 30.
κραυγὴ μεγάλη. Οὐ γὰρ ἐστὶν οἰκία, ἐν ᾗ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ τεθνηκώς·
καὶ ὄφελόν γε εἰς· πολλὰ μὲν γὰρ καὶ δεινὰ καὶ τὰ πρὸ τούτου συμβεβη-
κότα. Πρῶτον μὲν ἡμᾶς ἤλασαν· καὶ μόνοι πρὸς ἀπάντων διωκόμενοι
καὶ θανατούμενοι ἑορτάσαμεν καὶ τότε. Καὶ πᾶς ὁ τῆς καθ' ἕκαστον
θλίψεως τόπος πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον, ἀγρός, ἐρημία, ναὺς,
πανδοχεῖον, δεσμοκτήριον, φαιδροτάτην δὲ πασῶν ἤγαγον ἑορτὴν οἱ τέλειοι
μάρτυρες εὐωχηθέντες ἐν οὐρανῷ. Μετὰ δὲ ταῦτα, πόλεμος καὶ λιμὸς
ἐπέλαβεν· ἃ τοῖς ἔθνεσι συνδιηγάμεν, μόνοι μὲν ὑποστάτες ὅσα ἡμῖν
ἐλυμήναντο, παραπολαύσαντες δὲ καὶ ὧν ἀλλήλους εἰργάσαντό τε καὶ
πεπόνθασιν· καὶ τῇ Χριστοῦ πάλιν ἐνηυφράνθημεν εἰρήνῃ, ἣν μόνοις ἡμῖν
ἔδωκε. Βραχυτάτης δὲ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν τυχόντων ἀναπνοῆς, ἐπικατέ-
σκηψεν ἡ νόσος αὕτη, πρᾶγμα φόβου τε παντὸς φοβερώτερον ἐκείνοις,
καὶ συμφορᾶς ἡστυνοσοῦν σχετικώτερον, καὶ ὡς ἴδιός τις αὐτῶν ἀπήγγειλε
συγγραφεὺς, πρᾶγμα μόνον δὴ τῆς πάντων ἐλπίδος κρεῖσσον γενόμενον·
ἡμῖν δὲ οὐ τοιοῦτο μὲν, γυμνάσιον δὲ καὶ δοκίμιον οὐδεὸς τῶν ἄλλων
ἔλαττον. Ἀπέσχετο μὲν γὰρ οὐδὲ ἡμῶν, πολλῇ δὲ ἐξήλθεν εἰς τὰ ἔθνη.

Τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων·

Οἱ γοῦν πλείστοι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δι' υπερβάλλουσαν ἀγάπην καὶ Cf. ix. 8.
φιλαδελφίαν ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐχόμενοι, ἐπισκοποῦντες
ἀφυλάκτως τοὺς νοσοῦντας, λιπαρῶς ὑπηρετούμενοι, θεραπεύοντες ἐν
Χριστῷ, συναπηλλάττοντο ἐκείνοις ἀσμενέστατα, τοῦ παρ' ἐτέρων ἀναπιμ-
πλάμενοι πάθους, καὶ τὴν νόσον ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες ἀπὸ τῶν πλησίων,

καὶ ἐκόντες ἀναμασσόμενοι τὰς ἀληθύνas. Καὶ πολλοὶ νοσοκομήσαντες καὶ ῥώσαντες ἑτέρουs, ἐτελεύτησαν αὐτοὶ, τὸν ἐκείνων θάνατον εἰs ἑαυτοὺs
348 μετασθησάμενοι, καὶ τὸ δημῶδες ῥῆμα μόνηs ἀεὶ δοκοῦν φιλοφροσύνηs
 I Cor. iv. 13. ἔχουσαι, ἔργω δὴ τότε πληροῦντες, ἀπίοντες αὐτῶν 'περίφημα.' Οἱ γοῦν
 ἄριστοι τῶν παρ' ἡμῖν ἀδελφῶν τοῦτον τὸν τρόπον ἐξεχώρησαν τοῦ βίου, πρεσβύτεροὶ τέ τινεs καὶ διάκονοι καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ λίαν ἐπαινούμενοι· ὡs καὶ τοῦ θανάτου τοῦτο τὸ εἶδος, διὰ πολλὴν εὐσέβειαν καὶ πίστιν ἰσχυρὰν γινόμενοι, μηδὲν ἀποδεῖν μαρτυρίου δοκεῖν. Καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν ἁγίων ὑπταίus χερσὶ καὶ κόλποιs ὑπολαμβάνοντες, καθαιροῦντέs τε ὀφθαλμοὺs, καὶ στόματα συγκλείοντες, ὡμοφοροῦντέs τε καὶ διατιθέντεs, προσκολλώμενοι, συμπλεκόμενοι, λουτροῖs τε καὶ περιστολαῖs κατακοσμοῦντεs, μετὰ μικρὸν ἐτύγχανον τῶν ἴσων, ἀεὶ τῶν ὑπολειπομένων ἐφεπομένων τοῖs πρὸ αὐτῶν. Τὰ δὲ γε ἔθνη πᾶν τοῦναντίον· καὶ νοσεῖν ἀρχομένουs ἀπρωθοῦντο, καὶ ἀπέφευγον τοὺs φιλάτουs, κᾶν ταῖs ὁδοῖs ἐρρίπτουν ἡμιθνήταs, καὶ νεκροὺs ἀτάφουs ἀπεσκυβαλίζοντο, τὴν τοῦ θανάτου διάδοσιν καὶ κοινωσίαν ἐκτρέπόμενοι, ἦν οὐκ ἦν καὶ πολλὰ μηχανωμένοι ἐκκλῖναι ῥάδιον.

Μετὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν, εἰρηνευσάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν, τοῖs κατ' Αἴγυπτον ἀδελφοῖs ἑορταστικὴν αὐθιs ἐπιστέλλει γραφὴν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἄλλα διαφόρουs πάλιν διατυποῦται. Φέρεται δὲ τίs αὐτοῦ καὶ 'περὶ Σαββάτου,' καὶ ἄλλη 'περὶ Γυμνασίου.'

CAP. XXIII.

Περὶ τῆs Γαλλικῆs βασιλείas.

'Ερμάμμωνι δὲ πάλιν καὶ τοῖs κατ' Αἴγυπτον ἀδελφοῖs δι' ἐπιστολῆs ὁμιλῶν, πολλὰ τε ἄλλα περὶ τῆs Δεκίου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν διεξελθῶν κακοτροπίas, τῆs κατὰ τὸν Γαλλικὸν εἰρήνηs ὑπομιμνήσκειται. Οὐδὲν δὲ οἶον τὸ καὶ τούτων ὠδὲ πωσ ἐχόντων ἀκοῦσαι·

Dion. Ep. II. Ἐκεῖνοs μὲν οὖν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων τὸν μὲν προέμενοs, τῷ δὲ
 A. D. 262. ἐπιθέμενοs, παγγενῆ ταχέωs καὶ πρόρριζοs ἐξηφανίσθη· ἀνεδείχθη δὲ καὶ
349 συνανωμολογήθη παρὰ πάντων ὁ Γαλλικὸs, παλαιὸs ἅμα βασιλεὺs καὶ νέοs, πρῶτοs ὧν καὶ μετ' ἐκείνουs παρών. Κατὰ γὰρ τὸ ῥῆθὲν πρὸς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, 'Τὰ ἀπ' ἀρχῆs ἰδοῦ ἦκασι, καὶ καινὰ ἃ νῦν ἀνατελεῖ.'
 Isa. xlii. 9. Ὡσπερ γὰρ νέφοs τὰs ἡλιακὰs ἀκτίναs ὑποδραμὸν καὶ πρὸs ὀλίγουσ ἐπηλυγάσαν, ἐσκίασεν αὐτὸν καὶ ἀντ' αὐτοῦ προεφάνη, εἴτα παρελθόντοσ ἢ διατακέντοσ τοῦ νέφοσ, ἐξεφάνη πάλιν ἐπανατεῖλαs ὁ ἥλιοs ὁ προανατεῖλαs. οὕτω προστὰs καὶ προσπελάσασ ἑαυτὸν ὁ Μακρικανὸs τῆs ἐφειστώσηs Γαλ-

λιηνοῦ βασιλείας, ὁ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ μηδὲ ἦν· ὁ δὲ ἔστιν ὁμοίως ὡσπερ ἦν. Καὶ οἷον ἀποθεμένη τὸ γῆρας ἡ βασιλεία, καὶ τὴν προοῦσαν ἀνακαθραμένη κακίαν, ἀκμαιότερον νῦν ἐπανθεί, καὶ πορρώτερον ὁρᾶται καὶ ἀκούεται καὶ διαφοριᾷ πανταχοῦ.

Εἰθ' ἐξῆς καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ταῦτ' ἔγραφε, διὰ τούτων σημαίνει·

Καί μοι πάλιν τὰς ἡμέρας τῶν βασιλικῶν ἐτῶν ἔπεισι σκοπεῖν. Ὅρῳ γὰρ ὡς ὀνομασθέντες μὲν οἱ ἀσεβέστατοι, μετ' οὐ πολὺ γεγόνασιν ἀνόνημοι· ὁ δὲ ὀσιώτερος καὶ φιλοθεώτερος ὑπερβὰς τὴν ἑπταετηρίδα, νῦν ἐνιαυτὸν ἕνατον διανύει, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐορτάσωμεν.

CAP. XXIV.

Περὶ Νέπωτος καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν σχίσματος.

Ἐπὶ τούτοις ἅπασι σπουδάζεται αὐτῷ καὶ τὰ 'περὶ Ἐπαγγελιῶν' δύο συγγράμματα. Ἡ δ' ὑπόθεσις αὐτῷ Νέπωτος ἦν, ἐπίσκοπος τῶν κατ' Αἴγυπτον, Ἰουδαϊκώτερον τὰς ἐπηγγελμένας Cf. iii. 39. τοῖς ἁγίοις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἐπαγγελίας ἀποδοθήσεσθαι διδασκῶν, καὶ τινα χιλιάδα ἐτῶν τρυφῆς σωματικῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ταύτης ἔσεσθαι ὑποτιθέμενος. Δόξας γοῦν οὗτος ἐκ τῆς Ἐποκαλύψεως Ἰωάννου τὴν ἰδίαν κρατύνειν ὑπόληψιν, "Ἐλεγχον 350 Ἄλληγοριστῶν," λόγον τινα περὶ τούτου συντάξας ἐπέγραψε. Πρὸς ὃν ὁ Διονύσιος ἐν τοῖς περὶ Ἐπαγγελιῶν ἐνίσταται, διὰ μὲν τοῦ προτέρου τὴν αὐτοῦ γνώμην ἦν εἶχε περὶ τοῦ δόγματος παρατιθέμενος, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου περὶ τῆς Ἐποκαλύψεως Ἰωάννου διαλαμβάνων· ἔνθα τοῦ Νέπωτος κατὰ τὴν ἀρχὴν μνημονεύσας, ταῦτα περὶ αὐτοῦ γράφει·

Ἐπεὶ δὲ σύνταγμά τι προκομίζουσι Νέπωτος, ᾧ λίαν ἐπερείδονται ὡς ἀναντιρρήτως ἀποδεικνύντι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ἐπὶ γῆς ἔσεσθαι, ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα, τῆς τε πίστεως καὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς ψαλμωδίας ἧ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν εὐθυμοῦνται, καὶ πάνν δι' αἰδοῦς ἄγω τὸν ἄνθρωπον ταύτῃ μᾶλλον, ἧ προανεπαύσατο, ἀλλὰ (φίλη γὰρ καὶ προτιμωτάτη πάντων ἡ ἀλήθεια,) ἐπαινεῖν τε χρῆ καὶ συναινεῖν ἀφθόνως, εἰ τι ὀρθῶς λέγοιτο, ἐξετάζειν τε καὶ διευθύνειν εἰ τι μὴ φαίνοιτο ὑγιῶς ἀναγεγραμμένον. Καὶ πρὸς μὲν παρόντα καὶ ψιλῶ λόγῳ δογματίζοντα αὐτάρκης ἦν ἂν ἡ ἄγραφος ὁμιλία, δι' ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως πείθουσα καὶ συμβιβάζουσα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· γραφῆς δὲ ἐκκεκμηνης, ὡς δοκεῖ τισὶ, πιθανωτάτης, καὶ τιῶν διδασκάλων τὸν μὲν νόμον καὶ τοὺς προφήτας τὸ

μηδὲν ἡγουμένων, καὶ τὸ τοῖς Εὐαγγελίοις ἔπασθαι παρέντων, καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων ἐπιστολὰς ἐκφραυλισάντων, τὴν δὲ τοῦ συγγράμματος τούτου διδασκαλίαν ὡς μέγα δὴ τι καὶ κεκρυμμένον μυστήριον κατεπαγγελόμενων, καὶ τοὺς ἀπλουστέρους ἀδελφούς ἡμῶν οὐδὲν ἐώντων ὑψηλὸν καὶ μεγαλείον φρονεῖν, οὔτε περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀληθῶς ἐνθίου τοῦ Κυρίου

351 ἡμῶν ἐπιφανείας, οὔτε τῆς ἡμετέρας ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς πρὸς

2 Thess. ii. 1. αὐτὸν 'ἐπισυναγωγῆς' καὶ ὁμοιώσεως, ἀλλὰ μικρὰ καὶ θνητὰ καὶ οἷα τὰ νῦν ἐλπίζειν ἀναπειθόντων ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ὡς πρὸς παρόντα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν διαλεχθῆναι Νέπωτα.

Τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·

Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἀρσενοίτῃ γενόμενος, ἔνθα, ὡς οἶδας, πρὸ πολλοῦ τούτου ἐπεπόλαξε τὸ δόγμα, ὡς καὶ σχίσματα καὶ ἀποστασίας ὄλων ἐκκλησιῶν γεγονέαι, συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν, παρόντων καὶ τῶν βουλομένων ἀδελφῶν, δημοσίᾳ τὴν ἐξέτασιν ποιήσασθαι τοῦ λόγου προετρεψάμην. Καὶ τοῦτό μοι προσαγαγόντων τὸ βιβλίον ὡς τι ὄπλον καὶ τεῖχος ἀκαταμάχητον, συγκαθεσθεῖς αὐτοῖς τριῶν ἑξῆς ἡμερῶν ἐξ ἕω μέχρις ἑσπέρας, διευθύνειν ἐπειράθην τὰ γεγραμμένα. Ἐνθα καὶ τὸ εὐσταθὲς καὶ τὸ φιλόληθες, καὶ τὸ εὐπαρακολούθητον καὶ συνετὸν ὑπερηγάσθη τῶν ἀδελφῶν, ὡς ἐν τάξει καὶ μετ' ἐπιεικειᾶς τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἐπαπορήσεις καὶ τὰς συγκαταθέσεις ἐποιούμεθα, τὸ μὲν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ φιλονεικῶς τῶν ἅπαξ δοξάντων περιέχεσθαι, εἰ καὶ μὴ φαίνονται ὀρθῶς ἔχοντα, παρατησάμενοι, μήτε δὲ τὰς ἀντιλογίας ὑποστελλόμενοι, ἀλλ' ἐς ὅσον οἶόν τε τῶν προκειμένων ἐπιβατεύειν καὶ κρατύνειν αὐτὰ πειρώμενοι, μήτε εἰ λόγος αἴριοι, μεταπίεσθαι καὶ συνομολογεῖν αἰδούμενοι, ἀλλ' εὐσυνειδήτως καὶ ἀνυποκρίτως, καὶ ταῖς καρδίαις πρὸς τὸν Θεὸν ἠπλωμέναις, τὰ ταῖς ἀποδείξεις καὶ διδασκαλίαις τῶν ἁγίων γραφῶν συνιστανόμενα καταδεχόμενοι. Καὶ τέλος ὃ τε τῆς διδαχῆς ταύτης ἀρχηγὸς καὶ εἰσηγητὴς, ὁ καλούμενος Κορακίων, ἐν ἐπηκόῳ πάντων τῶν παρόντων ἀδελφῶν, ὡμολόγησε καὶ διεμαρτύρατο ἡμῖν, μηκέτι τούτῳ προσέξειν, μηδὲ διαλέξεσθαι περὶ τούτου, μηδὲ μεμνησθαι, μηδὲ διδάξειν, ὡς ἱκανῶς ὑπὸ τῶν ἀντιλεχθέντων ἡρημένος· τῶν τε ἄλλων ἀδελφῶν οἱ μὲν ἔχαιρον ἐπὶ τῇ κοινολογίᾳ καὶ τῇ πρὸς πάντας συγκαταβάσει καὶ συνδιαθέσει.

352

CAP. XXV.

Περὶ τῆς Ἰωάννου ἀποκαλύψεως.

Εἰθ' ἐξῆς ὑποβάς περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου ταῦτα φησί·

Τινὲς μὲν οὖν τῶν πρὸ ἡμῶν ἠθέτησαν καὶ ἀνεσκεύασαν πάντῃ τὸ βιβλίον, καθ' ἕκαστον κεφάλαιον διευθύνοντες, ἄγνωστον τε καὶ ἀσυλλόγιστον ἀποφαίνοντες, ψεύδεσθαι τε τὴν ἐπιγραφὴν. Ἰωάννου γὰρ οὐκ εἶναι λέγουσιν·

ἀλλ' οὐδ' ἀποκάλυψιν εἶναι, τὴν σφόδρα καὶ παχεῖ κεκαλυμμένην τῷ τῆς ἀγνοίας παραπετάσματι· καὶ οὐχ ὅπως τῶν ἀποστόλων τινὰ, ἀλλ' οὐδ' ὄλως τῶν ἁγίων ἢ τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τούτου γεγονέναι ποιητὴν τοῦ συγγράμματος· Κήριυθον δὲ τὸν καὶ ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν Κηριυθιανὴν συστησάμενον αἵρεσιν, ἀξιώσιςτον ἐπιφημίσαι θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι ὄνομα. Τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ δόγμα, ἐπίγειον ἔσεσθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ ὡν αὐτὸς ὠρέγετο φιλοσώματος ὡν Cf. iii. 28. καὶ πάνν σαρκικός, ἐν τούτοις ὄνειροπολεῖν ἔσεσθαι, γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμοναῖς, τουτέστι σιτίοις καὶ ποτοῖς καὶ γάμοις, καὶ δι' ὧν εὐφημότερον ταῦτα φήθη ποριεῖσθαι, ἐορταῖς καὶ θυσίαις καὶ ἱερέων σφαγαῖς. Ἐγὼ δὲ ἀθετῆσαι μὲν οὐκ ἂν τολμήσαιμι τὸ βιβλίον, πολλῶν αὐτὸ διὰ σπουδῆς ἐχόντων ἀδελφῶν· μείζονα δὲ τῆς ἑμαυτοῦ φρονήσεως τὴν ὑπόληψιν τὴν περὶ αὐτοῦ λαμβάνων, κεκρυμμένην εἶναι τινα καὶ θαυμασιωτέραν τὴν καθ' ἕκαστον ἐκδοχὴν ὑπολαμβάνω. Καὶ γὰρ εἰ μὴ συνιῆμι, ἀλλ' ὑπονοῶ γε νουν τινὰ βαθύτερον ἐγκείσθαι τοῖς ῥήμασιν. Οὐκ ἰδίφ ταῦτα μετρῶν καὶ κρίνων λογισμῷ, πίστει δὲ τὸ πλεόν νέμων, ὑψηλότερα ἢ ὑπ' ἐμοῦ καταληφθῆναι νενόμικα· καὶ οὐκ ἀποδοκιμάζω ταῦτα ἂ μὴ συνεώρακα, θαυμάζω δὲ μᾶλλον ὅτι μὴ καὶ εἶδον.

Ἐπὶ τούτοις τὴν ὄλην τῆς Ἀποκαλύψεως βασανίσας γραφῆν, ἀδύνατον δὲ αὐτὴν κατὰ τὴν πρόχειρον ἀποδείξας νοεῖσθαι διάνοιαν, ἐπιφέρει λέγων·

Συντελέσας δὴ πᾶσαν, ὡς εἶπεῖν, τὴν προφητείαν, μακαρίζει ὁ προφήτης τοὺς τε φυλάσσοντας αὐτὴν, καὶ διὴ καὶ ἑαυτόν. **353** *Μακάριος γάρ, φησιν, Rev. xxii. 7.* "ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· κἀγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα." Καλεῖσθαι μὲν οὖν αὐτὸν Ἰωάννην, καὶ εἶναι τὴν γραφῆν Ἰωάννου ταύτην, οὐκ ἄντερω. Ἁγίου μὲν γὰρ εἶναι τινος καὶ θεοπνεύστου συναινώ. Οὐ μὴν ῥαδίως ἂν συνθεῖμην τοῦτον εἶναι τὸν ἀπόστολον, τὸν υἱὸν Ζεβεδαίου, τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου, οὗ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐπιγεγραμμένον, καὶ ἡ Ἐπιστολὴ ἡ καθολικὴ. Τεκμαίρομαι γὰρ ἕκ τε τοῦ ἡθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἶδους, καὶ τῆς τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς Ἐπιστολῆς.

Εἰθ' ὑποβὰς, ταῦτα λέγει πάλιν·

Ἰωάννης δὲ οὐδαμῶς οὐδὲ ὡς περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲ ὡς περὶ ἑτέρου· ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας, εὐθύς τε ἐν ἀρχῇ ἑαυτὸν προτάσσει· **Ib. i. 1.** Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐν τάχει. Καὶ ἐσήμανεν ἀποστεῖλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ὅσα εἶδεν. **Ib. 4.** Εἶτα καὶ ἐπιστολὴν γράφει· Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἡ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Ὁ δὲ γε Εὐαγγελιστὴς οὐδὲ τῆς καθολικῆς Ἐπι-

- στολῆς προέγραψεν ἑαυτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἀπερίττως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ
 1 John i. 1. μυστηρίου τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἤρξατο. "Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν,
 Matt. xvi. 17. ὁ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν." Ἐπὶ ταύτῃ γὰρ τῇ ἀποκαλύψει καὶ ὁ
 Cf. iii. 25. οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ φερομένῃ Ἰωάννου καὶ τρίτῃ, καίτοι βραχεῖαι οὖσαι
 ἐπιστολαῖς, ὁ Ἰωάννης ὀνομαστὶ πρόκειται, ἀλλὰ ἀνωμόως "ὁ πρῶτος
 Rev. i. 9. γέγραπται. Οὗτος δέ γε οὐδὲ αὐτάρκες ἐνόμισεν, εἰσάπαξ ἑαυτὸν ὀνο-
 μάσας, διηγείσθαι τὰ ἐξῆς, ἀλλὰ πάλιν ἀναλαμβάνει. "Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ
 Ib. xxii. 7, 8. ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ἐν ὑπομονῇ
 Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ
 καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ." Καὶ δὴ καὶ πρὸς τῷ τελει ταῦτα εἶπε· "Μακά-
 ριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. Κἀγὼ
 Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα." Ὅτι μὲν οὖν Ἰωάννης ἐστὶν ὁ ταῦτα
 γράφων, αὐτῷ λέγοντι πιστευτέον· ποῖος δὲ οὗτος, ἀδηλον. Οὐ γὰρ εἶπεν
 ἑαυτὸν εἶναι, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πολλαχοῦ, "τὸν ἠγαπημένον ὑπὸ τοῦ
 Κυρίου μαθητὴν," οὐδὲ "τὸν ἀναπεσόντα ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ," οὐδὲ "τὸν ἀδελ-
 φὸν Ἰακώβου," οὐδὲ τὸν αὐτόπτην καὶ αὐτήκοον τοῦ Κυρίου γενόμενον. Εἶπε
 γὰρ ἄν τι τούτων τῶν προδηλωμένων, σαφῶς ἑαυτὸν ἐμφανίσει βουλό-
 354 "μενος. Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδέν." "Ἀδελφὸν δὲ ἡμῶν καὶ συγκοινωνὸν" εἶπε,
 "καὶ μάρτυρα Ἰησοῦ," καὶ μακάριον ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ ἀκοῇ τῶν ἀποκαλύψεων.
 Πολλοὺς δὲ ὁμωνύμους Ἰωάννη τῷ ἀποστόλῳ νομίζω γεγενῆσθαι, οἱ διὰ τὴν
 πρὸς ἐκείνον ἀγάπην, καὶ τὸ θαυμάζειν καὶ ζηλοῦν, ἀγαπηθῆναι τε ὁμοίως
 αὐτῷ βούλεσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν ἑπωνυμίαν τὴν αὐτὴν ἠπάσαντο·
 ὡσπερ καὶ ὁ Παῦλος πολὺς καὶ δὴ καὶ ὁ Πέτρος ἐν τοῖς τῶν πιστῶν παισὶν
 ὀνομάζεται. "Ἔστι μὲν οὖν καὶ ἕτερος Ἰωάννης ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀπο-
 Acts xiii. 5. στόλων, ὁ ἐπικληθεὶς Μάρκος· ὃν Βαρνάβας καὶ Παῦλος ἑαυτοῖς συμπαρέ-
 λαβον, περὶ οὗ καὶ πάλιν λέγει, "Ἐἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην." Εἰ δὲ
 Ib. 13. οὗτος ὁ γράψας ἐστὶν, οὐκ ἂν φαίην· οὐδὲ γὰρ ἀφίχθαι σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν
 Ἀσίαν γέγραπται· ἀλλὰ, "Ἀναχθέντες μὲν," φησὶν, "ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ
 περὶ Παῦλον ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας." Ἰωάννης δὲ ἀπο-
 χωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. "Ἄλλον δὲ τινα
 Cf. iii. 39. οἶμαι τῶν ἐν Ἀσίᾳ γενομένων· ἐπεὶ καὶ δύο φασὶν ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι
 μνήματα καὶ ἐκάτερον Ἰωάννου λέγεσθαι. Καὶ ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ,
 καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, εἰκότως ἕτερος οὗτος
 παρ' ἐκείνον ὑπονοηθήσεται. Συνάδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγ-
 John i. 1. γέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἀρχονται. Τὸ μὲν φησὶν, "Ἐν ἀρχῇ ἦν
 1 John i. 1. ὁ λόγος·" ἡ δὲ, "Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς." Τὸ μὲν φησὶ, "Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,
 John i. 14. καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονο-
 1 John i. 1. γενοῦς παρὰ Πατρός·" ἡ δὲ τὰ αὐτὰ σμικρῶ παρηλλαγμένα· "Ὁ ἀκηκόαμεν,
 ὁ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψη-
 Ib. iv. 3. λάφησαν, περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς·" καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη." Ταῦτα γὰρ
 Ib. i. 3. προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ἐδήλωσε πρὸς τοὺς "οὐκ ἐν
 σαρκὶ· φάσκοντας· ἐληλυθέναι· τὸν Κύριον· διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς, "Καὶ
 ὁ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣ

τις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν· ὁ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν· "Ἐχεται αὐτοῦ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται, διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται· ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν. Ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὐρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν 'τὴν ζῶην,' πολὺ 'τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκύτους,' συνεχῆ 355 'τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν, ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς· ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ ἐπαγγελία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ υἰοθεσία τοῦ Θεοῦ,' ἡ δὲ ὅλου 'πίστις' ἡμῶν ἀπαιτουμένη, 'ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς' πανταχοῦ· καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾶν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρώτα πρόκειται. Ἀλλοιοτάτη δὲ καὶ ξένη παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειννῶσα τούτων μηδενὶ σχεδόν, ὡς εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα· ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινὰ οὐδὲ ἐννοιοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει· (ἔῶ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον) οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις· Παύλου διὰ τῶν Ἐπιστολῶν ὑποφῆναντός τι καὶ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων αὐτοῦ, ἃς οὐκ ἐνέγραψε καθ' αὐτάς. "Ἐτι δὲ καὶ διὰ τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἐστὶ τεκμηρασθαὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. Τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπαισίτως κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἐρμηνείας γέγραπται. Πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμόν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὐρεθῆναι. Ἐκάτερον γὰρ εἶχεν, ὡς ἔοικε, τὸν λόγον, ἀμφοτέρους αὐτῷ χαρισάμενου τοῦ Κυρίου, τὸν τε τῆς γνώσεως, τὸν τε τῆς φράσεως. Τούτῳ δὲ ἀποκάλυψιν μὲν ἑωρακέαι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητεῖαν, οὐκ ἀντερῶ· διάλεκτον μέντοι καὶ γλώσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἐλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασιν τε βαρβαρικοῖς χρώμενον, καὶ που καὶ σολοικίζοντα. Ἄπερ οὐκ ἀναγκαῖον νῦν ἐκλέγειν· οὐδὲ γὰρ ἐπισκώπτων, μὴ τις νομίση, ταῦτα εἶπον, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀνομοιότητα διευθύνων τῶν γραφῶν.

2 Cor. xii. 7.
Gal. ii. 2.

CAP. XXVI.

356

Περὶ τῶν ἐπιστολῶν Διονυσίου.

'Ἐπὶ ταύταις τοῦ Διονυσίου φέρονται καὶ ἄλλαι πλείους ἐπιστολαί· ὥσπερ αἱ κατὰ Σαβελλίου 'πρὸς Ἀμμωνα' τῆς κατὰ Βερνίκην ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ ἡ 'πρὸς Τελεσφόρον,' καὶ ἡ 'πρὸς Εὐφράνορα' καὶ πάλιν 'Ἀμμωνα καὶ Εὐπορον.' Συντάπτει δὲ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ἄλλα τέσσαρα συγγράμματα, ἃ τῷ κατὰ Ῥώμην ὁμωνύμῳ Διονυσίῳ προσφωνεῖ. Καὶ πλείους δὲ παρὰ ταύτας εἰσὶν αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐπιστολαί,

Cf. S. Athan.
de Sent.
Dion. 13.
de Decr.
Nic. 25.

καὶ δὴ καὶ πολυεπεῖς λόγοι ἐν ἐπιστολῆς χαρακτῆρι γραφέντες· ὡς οἱ ‘περὶ Φύσεως’ Τιμοθέῳ τῷ παιδὶ προσπεφωνημένοι, καὶ ὁ ‘περὶ Πειρασμῶν,’ ὃν καὶ αὐτὸν Εὐφράνορι ἀνατέθεικεν. Ἐπὶ τούτοις καὶ Βασιλεῖδῃ τῶν κατὰ τὴν Πεντάπολιν παροικιῶν ἐπισκόπῳ γράφων, φησὶν ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐξήγησιν πεποιῆσθαι τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ. Διαφόρους δ’ ἡμῖν καὶ τὰς πρὸς τοῦτον καταλέλοιπεν ἐπιστολάς. Τοσαῦτα ὁ Διονύσιος. Ἀλλὰ γὰρ ἤδη μετὰ τὴν τούτων ἱστορίαν, φέρε καὶ τὴν καθ’ ἡμᾶς τοῖς μετέπειτα γνωρίζειν γενεὰν, ὅποια τις ἦν, παραδῶμεν.

357

CAP. XXVII.

Περὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συστάσης
ὑπ’ αὐτοῦ αἰρέσεως.

Cf. v. 28.

Cf. iii. 27.

Ξύστου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἔτεσιν ἔνδεκα προστάντα, διαδέχεται τῷ κατ’ Ἀλεξάνδρειαν ὁμώνυμος Διονύσιος. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Δημητρίου κατ’ Ἀντιόχειαν τὸν βίον μεταλλάξαντος, τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος ὁ ἐκ Σαμοσάτων παραλαμβάνει. Τούτου δὲ ταπεινὰ καὶ χαμαιπετῆ περὶ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν φρονήσαντος, ὡς κοινοῦ τὴν φύσιν ἀνθρώπου γενομένου, ὁ μὲν κατ’ Ἀλεξάνδρειαν Διονύσιος, παρακληθεὶς ὡς ἂν ἐπὶ τὴν σύνοδον ἀφίκοιτο, γῆρας ὁμοῦ καὶ ἀσθένειαν τοῦ σώματος αἰτιασάμενος, ἀνατίθεται τὴν παρουσίαν, δι’ ἐπιστολῆς τὴν αὐτοῦ γνώμην ἣν ἔχει περὶ τοῦ ζητουμένου παραστήσας. Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες, ἄλλος ἄλλοθεν, ὡς ἐπὶ λυμεῶνα τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς συνέσαν, οἱ πάντες ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν σπεύδοντες.

CAP. XXVIII.

Περὶ τῶν τότε γνωριζομένων διαφανῶν ἐπισκόπων.

Cf. vi. 26, 30.

Τούτων οἱ μάλιστα διέπρεπον, Φιρμιλιανὸς μὲν τῆς Καππαδοκῶν Καισαρείας ἐπίσκοπος ἦν· Γρηγόριος δὲ καὶ Ἀθηνόδωρος ἀδελφοί, τῶν κατὰ Πόντον παροικιῶν ποιμένες· καὶ ἐπὶ τούτοις
358 Ἐλενος τῆς ἐν Ταρσῷ παροικίας, καὶ Νικόμας τῆς ἐν Ἰκονίῳ·

οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας Ὑμέναιος, τῆς τε ὁμόρου ταύτης Καισαρείας Θεότεκνος· Μάξιμος ἔτι πρὸς τούτοις, τῶν κατὰ Βόστραν δὲ καὶ οὗτος ἀδελφῶν διαπρεπῶς ἠγεῖτο· μυρίους τε ἄλλους οὐκ ἂν ἀπορήσαι τις, ἅμα πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας ἐν τῇ προειρημένῃ πόλει τηρικᾶδε συγκροτηθέντας ἀπαριθμούμενος. Ἄλλὰ τούτων γε οἱ μάλιστα ἐπιφανεῖς οἶδε ἦσαν. Πάντων οὖν κατὰ καιροὺς διαφόρως καὶ πολλάκις ἐπὶ ταυτὸν συνιόντων, λόγοι καὶ ζητήσεις καθ' ἑκάστην ἀνεκινούντο σύνοδον, τῶν μὲν ἀμφὶ τὸν Σαμοσατέα τὰ τῆς ἑτεροδοξίας ἐπικρύπτειν ἔτι καὶ παρακαλύπτεσθαι πειρωμένων, τῶν δὲ ἀπογυμνοῦν καὶ εἰς φανερόν ἄγειν τὴν αἴρεσιν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν βλασφημίαν αὐτοῦ διὰ σπουδῆς ποιουμένων. Ἐν τούτῳ δὲ Διονύσιος τελευτᾷ, κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Γαλλιηνοῦ βασιλείας, προστὰς τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐπισκοπῆς ἕτεσιν ἑπτακαίδεκα· διαδέχεται δὲ αὐτὸν Μάξιμος. Γαλλιηνοῦ δὲ ἐφ' ὅλοις ἐνιαυτοῖς πεντεκαίδεκα τὴν ἀρχὴν κεκρατηκότος, Κλαύδιος κατέστη διάδοχος. A. D. 268. Δεύτερον δὲ οὗτος διελθὼν ἔτος, Αὐρηλιανῶ μεταδίδωσι τὴν A. D. 270. ἡγεμονίαν.

CAP. XXIX.

Ὅπως ὁ Παῦλος ἐλεγχθεῖς ὑπὸ Μαλχιώνος τιнос ἀπὸ σοφιστῶν πρεσβυτέρου, ἐξεκηρύχθη.

Καθ' ὃν τελευταίας συγκροτηθείσης πλείστων ὄσων ἐπισκό- 359
πων συνόδου, φωραθεῖς καὶ πρὸς ἀπάντων ἤδη σαφῶς καταγνωσθεῖς ἑτεροδοξίαν ὃ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν αἰρέσεως ἀρχηγός, τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποκηρύττεται. Μάλιστα δ' αὐτὸν εὐθύνας ἐπικρυπτόμενον διήλεγε Μαλχιών, ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα λόγιος, καὶ σοφιστοῦ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας Ἑλληνικῶν παιδευτηρίων διατριβῆς προεστὼς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δι' ὑπερβάλλουσαν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως γνησιότητα πρεσβυτερίου τῆς αὐτοῦ παροικίας ἠξιωμένος· οὗτός γε τοι ἐπισημειουμένων ταχυγράφων, ζήτησιν πρὸς αὐτὸν ἐνστησάμενος ἦν καὶ εἰς δεῦρο φερομένην ἴσμεν, μόνος ἴσχυσε τῶν ἄλλων κρυφίνου ὄντα καὶ ἀπατηλὸν φωράσαι τὸν ἄνθρωπον.

CAP. XXX.

Περὶ τῆς κατὰ Παύλου ἐπιστολῆς τῶν ἐπισκόπων.

Μίαν δὴ οὖν ἐκ κοιῆς γνώμης οἱ ἐπὶ ταῦτὸ συγκεκροτημένοι ποιμένες διαχαράζαντες ἐπιστολὴν εἰς πρόσωπον τοῦ τε Ῥωμαίων ἐπισκόπου Διονυσίου, καὶ Μαξίμου τοῦ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, ἐπὶ πάσας διαπέμπονται τὰς ἐπαρχίας, τὴν αὐτῶν τε σπουδὴν τοῖς πᾶσι φανερὰν καθιστάντες, καὶ τοῦ Παύλου τὴν διάστροφον ἑτεροδοξίαν, ἐλέγχους τε καὶ ἐρωτήσεις ἄς πρὸς αὐτὸν ἀνακεκινήκασι, καὶ ἔτι τὸν πάντα βίον τε καὶ τρῶπον τοῦ ἀνδρὸς διηγούμενοι· ἐξ ὧν μνήμης ἔνεκεν καλῶς ἂν ἔχοι ταύτας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος διελθεῖν τὰς φωνάς·

Routh, Rel.
iii. 303.

Διονυσίω καὶ Μαξίμῳ καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσι συλλειτουργοῖς ἡμῶν ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, καὶ πάσῃ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, Ἐλενος καὶ Ὑμέναιος καὶ Θεόφιλος καὶ Θεότεκνος καὶ Μάξιμος, Πρόκλος, Νικόμας καὶ Αἰλιανὸς, καὶ Παῦλος καὶ Βόλωνος καὶ Πρωτογένης καὶ Ἰέραξ καὶ Εὐτύχιος καὶ Θεόδωρος καὶ Μαλχιῶν καὶ Λούκιος, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν παροικοῦντες τὰς ἐγγύς πόλεις καὶ ἔθνη ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τούτοις μετὰ βραχέα ἐπιλέγουσι ταῦτα·

Ἐπεστελλομεν δὲ ἅμα καὶ παρεκαλοῦμεν πολλοὺς καὶ τῶν μακρὰν ἐπισκόπων, ἐπὶ τὴν θεραπείαν τῆς θανατηφόρου διδασκαλίας, ὥσπερ καὶ Διονύσιον τὸν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας, τοὺς μακαρίτας· ὧν ὁ μὲν καὶ ἐπέστειλεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τὸν ἡγεμόνα τῆς πλάνης οὐδὲ προσήρσεως ἀξιώσας, οὐδὲ πρὸς πρόσωπον γράψας αὐτῷ, ἀλλὰ τῇ παροικίᾳ πάσῃ, ἧς καὶ τὸ ἀντίγραφον ὑπετάξαμεν· ὁ δὲ Φιρμιλιανὸς καὶ δις ἀφικόμενος κατέγνω μὲν τῶν ὑπ' ἐκείνου καινοτομουμένων, ὡς ἴσμεν καὶ μαρτυροῦμεν οἱ παραγενόμενοι, καὶ ἄλλοι πολλοὶ συνίσασιν, ἐπαγγειλαμένου δὲ μεταθῆσεσθαι, πιστεύσας καὶ ἐλπίσας ἄνευ τινὸς περὶ τὸν λόγον λαιδορίας τὸ πρᾶγμα εἰς δέον καταστήσεσθαι, ἀνεβάλετο, παρακρουσθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καὶ τὸν Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ καὶ Κύριον ἀρνούμενου, καὶ τὴν πίστιν ἣν καὶ αὐτὸς πρότερον εἶχε μὴ φυλάξαντος. Ἐμελλε δὲ καὶ νῦν ὁ Φιρμιλιανὸς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διαβῆσεσθαι, καὶ μέχρι γε Ταρσῶν ἦκεν, ἅτε τῆς ἀρησιθείου κακίας αὐτοῦ πείραν εἰληφώς· ἀλλὰ γὰρ μεταξὺ συνελλυθῶτων ἡμῶν καὶ καλούντων καὶ ἀναμενόντων ἄχρις ἂν ἔλθῃ, τέλος ἔσχε τοῦ βίου.

Cf. v. 28.

Μεθ' ἕτερα δ' αὐθις τὸν βίον τοῦ αὐτοῦ οἷας ἐτύγγαυεν ἀγωγῆς, διαγράφουσιν ἐν τούτοις·

Ὅπου δὲ ἀποστὰς τοῦ κανόνος ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα μετελή-
 λυθεν, οὐδὲν δέι τοῦ ἕξω ὄντος τὰς πράξεις κρίνειν· οὐδὲ ὅτι πρότερον πένης
 ὦν καὶ πτωχὸς, καὶ μήτε παρὰ πατέρων παραλαβὼν μηδεμίαν εὐπορίαν,
 μήτε ἐκ τέχνης ἢ τινος ἐπιτηδεύματος κτησάμενος, νῦν εἰς ὑπερβάλλοντα
 πλοῦτον ἐήλακεν, ἐξ ἀνομιῶν καὶ ἱεροσυλιῶν, καὶ ὧν αἰτεῖ καὶ σείει τοὺς
 ἀδελφοὺς, καταβραβεύων τοὺς ἀδικουμένους, καὶ ὑπισχνούμενος βοήθησιν **361**
 μισθοῦ, ψευδόμενος δὲ καὶ τούτους, καὶ μάτην καρπούμενος τὴν τῶν ἐν
 παράμασιν ὄντων ἐτοιμότητα πρὸς τὸ δίδοναι ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς τῶν ἐνο-
 χλούντων, ἡ πορισμὸν ἡγούμενος τὴν θεοσέβειαν· οὔτε ὡς ὑψηλὰ φρονεῖ **1 Tim. vi. 5.**
 καὶ ὑπερήρται, κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδύμενος, καὶ ἡ δουκηνάριος· μάλλον
 ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι, καὶ σοβῶν κατὰ τὰς ἀγορὰς, καὶ ἐπιστολὰς
 ἀναγιγνώσκων καὶ ὑπαγορεύων ἅμα βαδίζων δημοσίᾳ καὶ δορυφορούμενος,
 τῶν μὲν προπορευομένων, τῶν δὲ ἐφεπομένων πολλῶν τὸν ἀριθμὸν, ὡς καὶ
 τὴν πίστιν φθονεῖσθαι καὶ μισεῖσθαι διὰ τὸν ὄγκον αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπερηφα-
 νίαν τῆς καρδίας· οὔτε τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συνόδοις τερατείαν, ἣν
 μηχανᾶται δοξοκοπῶν καὶ φαντασιοκοπῶν, καὶ τὰς τῶν ἀκραιωτέρων ψυχὰς
 τοῖς τοιοῦτοις ἐκπλήττων, βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευα-
 σάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητῆς, ἡ σῆκρητον· δὲ, ὡς περ οἱ τοῦ κόσμου
 ἄρχοντες, ἔχων τε καὶ ὀνομάζων, παίων τε τῇ χειρὶ τὸν μηρὸν, καὶ τὸ
 βῆμα ἀράττων τοῖς ποσὶ, καὶ τοῖς μὴ ἐπαινοῦσι, μηδὲ ὡς περ ἐν τοῖς θεά-
 τροις κατασειοῦσι ταῖς ὀθόναις, μηδ' ἐκβοῶσί τε καὶ ἀναπηδῶσι κατὰ τὰ
 αὐτὰ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν στασιώταις ἀνδράσι τε καὶ γυναικίαις, ἀκόσμως οὕτως
 ἀκροωμένοις, τοῖς δ' οὖν ὡς ἐν οἴκῳ Θεοῦ σεμνοπρεπῶς καὶ εὐτάκτως ἀκού-
 ουσιν, ἐπιτιμῶν καὶ ἐνουβρίζων, καὶ εἰς τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ βίου τούτου
 παροινῶν ἐξηγητὰς τοῦ λόγου φορτικῶς ἐν τῷ κοινῷ, καὶ μεγαλορρημονῶν
 περὶ ἑαυτοῦ, καθάπερ οὐκ ἐπίσκοπος ἀλλὰ σοφιστῆς καὶ γόης· ψαλμοὺς **362**
 δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους **Cf. v. 28.**
 καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ
 μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ, ψαλμοφθεῖν γυναικας παρασκευάζων, ὧν καὶ
 ἀκούσας ἂν τις φρίξειεν· οἷα καὶ τοὺς θωπεύοντας αὐτὸν ἐπισκόπους τῶν
 ὁμόρων ἀγρῶν τε καὶ πόλεων, καὶ πρεσβυτέρους ἐν ταῖς πρὸς τὸν λαὸν
 ὁμιλίαις καθήσι διαλέγεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οὐ βούλεται **Cf. S. Athan.**
 συνομολογεῖν ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι, ἵνα τι προλαβόντες τῶν μελλόντων **de Syn. 45.**
 γραφήσσοσθαι θῶμεν· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ ψιλῷ ῥηθήσεται, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐπέμ-
 ψαμεν ὑπομνημάτων δείκνυται πολλαχόθεν, οὐχ ἥκιστα δὲ ὅπου λέγει
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἡ κάθωθεν· Οἱ δὲ εἰς αὐτὸν ψάλλοντες καὶ ἐγκωμιάζοντες
 ἐν τῷ λαῷ, ἡ ἄγγελον τὸν ἀσεβῆ διδάσκαλον ἑαυτῶν ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυ-
 θέναι· λέγουσι. Καὶ ταῦτα οὐ κωλύει, ἀλλὰ καὶ λεγομένους πάρεστιν ὁ
 ὑπερήφανος. Τὰς δὲ ἡ συνεισάκτους· αὐτοῦ γυναικας, ὡς Ἄντιοχείς ὀνο-
 μάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, οἷς καὶ τοῦτο καὶ
 τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀνίατα ὄντα συγκρύπτει, συνειδὼς καὶ ἐλέγξας
 ὅπως αὐτοὺς ὑπόχρεως ἔχη, περὶ ὧν λόγοις καὶ ἔργοις ἀδικεῖ, μὴ τολμῶν-
 τας κατηγορεῖν τῷ καθ' ἑαυτοὺς φόβῳ· ἀλλὰ καὶ πλουσιῶν ἀπέφηνεν, ἐφ'
 ᾧ πρὸς τῶν τὰ τοιαῦτα ζηλούντων φιλεῖται καὶ θαυμάζεται· τί ἂν ταῦτα

γράφοιμεν; Ἐπιστάμεθα δὲ, ἀγαπητοὶ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ ἱερατεῖον ἅπαν παράδειγμα εἶναι δεῖ τῷ πλήθει πάντων καλῶν ἔργων· καὶ οὐδὲ ἐκείνο ἀγνοοῦμεν, ὅσοι ὑπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέπεσον. οἱ δ' ὑπόπτειθήσαν· ὥστε εἰ καὶ δοίη τις αὐτῷ τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, ἀλλὰ **363** τὴν γε ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιοῦτου πράγματος φυομένην ἐχρῆν εὐλαβηθῆναι, μὴ τινα σκανδαλίση, τοὺς δὲ καὶ μμεῖσθαι προτρέψηται. Πῶς γὰρ ἂν ἐπιπλήξειεν ἢ νοθεύσειεν ἕτερον, μὴ συγκαταβαίνειν ἐπιπλέον εἰς ταῦτόν γυναικὶ 'μὴ ὀλισθῆ' φυλαττόμενον, ὡς γέγραπται, ὅς τις μίαν μὲν ἀπέστησεν ἤδη, δύο δὲ ἀκμαζούσας καὶ εὐπρεπεῖς τὴν ὄψιν ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ, κὰν ἀπίη που, συμπεριφέρει, καὶ ταῦτα τρυφῶν καὶ ὑπερεμπιμπλάμενος; Ὡν ἕνεκα στενάζουσι μὲν καὶ ὀδύρονται πάντες καθ' ἑαυτοὺς, οὕτω δὲ τὴν τυραννίδα καὶ δυναστείαν αὐτοῦ πεφόβηται, ὥστε κατηγορεῖν μὴ τολμᾶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς προειρήκαμεν, εὐθυνεν ἂν τις τὸν ἄνδρα, τὸ γοῦν φρόνημα καθολικὸν ἔχοντα, καὶ συγκαταριθμούμενον ἡμῖν, τὸν δὲ ἐξορχησάμενον τὸ μυστήριον καὶ ἔμπομπέοντα τῇ μιαρᾷ αἰρέσει τῇ Ἀρτεμᾷ (τί γὰρ οὐ χρή μολίς τὸν πατέρα αὐτοῦ δηλῶσαι); οὐδὲν δεῖν ἡγοῦμεθα τούτων τοὺς λογισμοὺς ἀπαιτεῖν.

Cf. v. 28.

Εἰτ' ἐπὶ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ταῦτ' ἐπιλέγουσιν·

Routh, Rell.
iii. 313.

Ἦναγκάσθημεν οὖν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ μὴ εἶκοντα ἐκκηρύξαντες, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καταστήσαι ἐπίσκοπον Θεοῦ προνοία, ὡς πεπεῖσμεθα, τὸν τοῦ μακαρίου Δημητρίου καὶ ἐπιφανῶς προστάντος πρὸ τούτου τῆς αὐτῆς παροικίας υἱὸν Δόμνον, ἅπασιν τοῖς πρέπουσιν ἐπισκόπῳ καλοῖς κεκοσμημένον· ἐδηλώσαμεν τε ὑμῖν, ὅπως τούτῳ γράφητε, καὶ τὰ παρὰ τούτου κοινωνικὰ δέχησθε γράμματα. Τῷ δὲ Ἀρτεμᾷ οὗτος ἐπιστελλέτω, καὶ οἱ τὰ Ἀρτεμᾷ φρονούντες τούτῳ κοινωνεῖτωσαν.

364 Τοῦ δὴ οὖν Παύλου σὺν καὶ τῇ τῆς πίστεως ὀρθοδοξία τῆς ἐπισκοπῆς ἀποπεπτωκότος, Δόμνος, ὡς εἴρηται, τὴν λειτουργίαν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας διεδέξατο. Ἄλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκοτῆται τοῦ Παύλου τοῦ τῆς ἐκκλησίας οἴκου θέλοντος, βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλιανὸς αἰσιώτατα περὶ τοῦ πρακτέου διείληφε, τούτοις νεῖμαι προστάτων τὸν οἶκον, οἷς ἂν οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν. Οὕτω δῆτα ὁ προδηλωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας. Τοιοῦτος μὲν γέ τις ἦν τὸ τηνικάδε περὶ ἡμᾶς ὁ Αὐρηλιανός· προϊούσης δ' αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, ἀλλοῖόν τι περὶ ἡμῶν φρονήσας, ἤδη τισὶ βουλαῖς ὡς ἂν διωγμὸν καθ' ἡμῶν ἐγείρειεν ἀνεκινεῖτο· πολὺς τε ἦν ὁ παρὰ πᾶσι περὶ τούτου λόγος. Μέλλοντα δὴ ἤδη καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τοῖς καθ' ἡμῶν

γράμμασιν ὑποσημειούμενον θεία μέτεισιν δίκη, μονουουχὶ ἐξ ἀγκώνων τῆς ἐγχειρήσεως αὐτὸν ἀποδεσμοῦσα, λαμπρῶς τε τοῖς πᾶσι συνορᾶν παριστώσα ὡς οὔποτε γένοιτ' ἂν ῥαστώνῃ τοῖς τοῦ βίου ἄρχουσι κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησιῶν, μὴ οὐχὶ τῆς ὑπερμάχου χειρὸς θεία καὶ οὐρανίῳ κρίσει, παιδείας ἕνεκα καὶ ἐπιστροφῆς, καθ' οὓς ἂν αὐτῇ δοκιμάζοι καιροῦς, τοῦτ' ἐπιτελεῖσθαι συγχωρούσης. Ἔτεσι γοῦν ἐξ κρατήσαντα τὸν Αὐρηλιανὸν διαδέχεται Πρόβος· καὶ τοῦτου δέ που τοῖς ἴσοις A. D. 276. ἐπικατασχόντα, Κάρος ἅμα παισὶ Καρίνῳ καὶ Νουμεριανῷ· **365** A. D. 282. πάλιν τ' αὐτὸ καὶ τούτων οὐδ' ὄλοις τρισὶν ἐνιαυτοῖς διαγενομένων, μέτεισι τὰ τῆς ἡγεμονίας εἰς Διοκλητιανὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν εἰσπονηθέντας· ἐφ' ὧν ὁ καθ' ἡμᾶς συντελεῖται διωγμὸς, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν τῶν ἐκκλησιῶν καθαίρεσις. Ἄλλὰ γὰρ μικρῷ τούτου πρότερον τὸν ἐπὶ Ῥώμης ἐπίσκοπον Διονύσιον, ἔτεσιν ἐννέα διελεύοντα τὴν λειτουργίαν, διαδέχεται Φήλιξ. A. D. 284.

CAP. XXXI.

Περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων ἑτεροδόξου διαστροφῆς ἄρτι τότε ἀρξαμένης.

Ἐν τούτῳ καὶ ὁ Μανεὶς τὰς φρένας, ἐπόνυμός τε τῆς δαιμονώσεως αἰρέσεως, τὴν τοῦ λογισμοῦ παρατροπὴν καθωπλίζετο, τοῦ δαίμονος, αὐτοῦ δήπου τοῦ θεομάχου Σατανᾶ, ἐπὶ λύμῃ πολλῶν τὸν ἄνδρα προβεβλημένου. Βάρβαρος δῆτα τὸν βίου αὐτῷ λόγῳ καὶ τρόπῳ, τὴν τε φύσιν δαίμονικὸς τις ὢν καὶ μανιώδης, ἀκόλουθα τούτοις ἐγχειρῶν, Χριστὸν αὐτὸν μορφάζεσθαι ἐπειράτο, τοτὲ μὲν τὸν Παράκλητον καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνακηρύττων, καὶ τυφούμενός γε ἐπὶ τῇ μανίᾳ, τοτὲ δὲ οἶα Χριστὸς, μαθητᾶς δώδεκα κοινωνοῦς τῆς καινοτομίας αἰρούμενος. Δόγματά γε μὴν ψευδῆ καὶ ἄθεα ἐκ μυρίων τῶν πρόπαλαι ἀπεσβηκότων ἀθέων συμπεφορημένα καττύσας, ἐκ τῆς Περσῶν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὥσπερ τινα θανατηφόρον ἰὸν ἐξωμόρξατο· ἀφ' οὗ δὴ τὸ Μανιχαίων δυσσεβὲς ὄνομα τοῖς πολλοῖς εἰσέτι νῦν ἐπιπολάζει. Τοιαυτὴ μὲν οὖν ἡ καὶ τῆσδε τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἠπόθεσις, κατὰ 1 Tim. vi. 20. cf. supr. i. 1. τοὺς δεδηλωμένους ὑποφυσίσης χρόνους.

Περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς διαπρεψάντων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, τίνας τε αὐτῶν μέχρι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκίας ἔμειναν.

Καθ' οὓς Φήλικα τῆς Ῥωμαίων προστάντα ἐκκλησίας ἔτεσι πέντε Εὐτυχιανὸς διαδέχεται· οὐδ' ὅλοις δὲ μηνὶ οὗτος δέκα διαγενόμενος Γαίῳ τῷ καθ' ἡμᾶς καταλείπει τὸν κλῆρον. Καὶ τούτου δὲ ἀμφὶ τὰ πεντεκαίδεκα ἔτη προστάντος, Μαρκελλίνος κατέστη διάδοχος, ὃν καὶ αὐτὸν ὁ διωγμὸς κατέληφε. Κατὰ τοῦσδε τῆς Ἀντιοχείων ἐπισκοπῆς μετὰ Δόμνον ἠγήσατο Τιμαῖος· ὃν ὁ καθ' ἡμᾶς διεδέξατο Κύριλλος, καθ' ὃν Δωρόθεον πρεσβείου τοῦ κατὰ Ἀντιόχειαν ἠξιωμένον τῶν τριηκᾶδε λόγιον ἀνδρα ἐγνωμεν. Φιλόκαλος δ' οὗτος περὶ τὰ θεία γεγονῶς καὶ τῆς Ἑβραίων ἐπεμελήθη γλώττης, ὡς καὶ αὐταῖς ταῖς Ἑβραϊκαῖς γραφαῖς ἐπιστημόνως ἐντυγχάνειν. Ἦν δ' οὗτος τῶν μάλιστα ἐλευθερίων, προπαιδείας τε τῆς καθ' Ἑλληνικῆς οὐκ ἄμοιρος, τὴν φύσιν δὲ ἄλλως εὐνοῦχος, οὕτω πεφυκῶς ἐξ αὐτῆς γενέσεως· ὡς καὶ βασιλέα διὰ τοῦτο, οἷόν τι παράδοξον, αὐτὸν οἰκειώσασθαι, καὶ τιμῆσαι γε ἐπιτροπῇ τῆς κατὰ Τύρον ἀλουργοῦ βαφῆς. Τούτου μετρίως τὰς γραφὰς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διηγουμένου κατηκούσαμεν. Μετὰ δὲ Κύριλλον 367 Τύραννος τῆς Ἀντιοχείων παροικίας τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο, καθ' ὃν ἤκμασεν ἡ τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκία. Τῆς δ' ἐν Λαοδικείᾳ παροικίας ἠγήσατο μετὰ Σωκράτην Εὐσέβιος, ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων ὀρμηθεὶς πόλεως. Αἰτία δ' αὐτῷ τῆς μεταναστάσεως ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸν Παῦλον ὑπόθεσις· δι' ὃν τῆς Συρίας ἐπιβὰς, πρὸς τῶν τῆδε περὶ τὰ θεία ἐσπουδακῶν τῆς οἴκαδε πορείας εἴργεται, ἐπέραστόν τι θεοσεβείας χρῆμα τῶν καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ὡς ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν παρατεθεισῶν Διουνσίλου φωνῶν διαγινῶναι ράδιον. Ἀνατόλιος αὐτῷ διάδοχος, 'ἀγαθὸς,' φασὶν, 'ἀγαθοῦ,' καθίσταται, γένος μὲν καὶ αὐτὸς Ἀλεξανδρεὺς, λόγων δ' ἕνεκα καὶ παιδείας τῆς Ἑλλήνων φιλοσοφίας, τὰ τε πρῶτα τῶν μάλιστα καθ' ἡμᾶς δοκιμωτάτων ἀπεινηγεμένος, (ἅτε ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας, ἀστρονομίας τε καὶ τῆς ἄλλης διαλεκτικῆς, ἔτι τε φυσικῆς θεωρίας,) ῥητορικῶν

τε αὐτῶν μαθημάτων ἑλλητικῶς εἰς ἄκρον ὧν ἕνεκα, καὶ τῆς ἐπὶ Ἀλεξανδρείας Ἀριστοτέλους διαδοχῆς τὴν διατριβὴν λόγος ἔχει πρὸς τῶν τῆδε πολιτῶν συστήσασθαι αὐτὸν ἀξιώθῆναι. Μυρίας μὲν οὖν τοῦδε καὶ ἄλλας ἀριστείας ἐν τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν τοῦ Πυρουχείου πολιορκία μνημονεύουσιν· ἅτε τῶν ἐν τέλει προνομίας ἐξαιρέτου πρὸς ἀπάντων ἡξιωμένου, δείγματος δὲ ἕνεκα, μόνου τοῦδε ἐπιμνησθήσομαι. Τοῦ πυροῦ, φασί, τοῖς πολιορκουμένοις ἐπιλελοιπότος, ὡς ἤδη τῶν ἕξωθεν πολεμίων μᾶλλον 368 αὐτοῖς τὸν λιμὸν ἀφόρητον καθεστάναι, παρὼν ὁ δηλούμενος οἰκονομεῖται τι τοιοῦτον. Θατέρου μέρους τῆς πόλεως τῷ Ῥωμαϊκῷ συμμαχοῦντος στρατῷ, ταύτῃ τε τυγχάνοντος ἀπολιορκήτου, τὸν Εὐσέβιον (ἔτι γὰρ εἶναι τότε αὐτόθι πρὸ τῆς ἐπὶ Συρίαν μεταναστάσεως) ἐν τοῖς ἀπολιορκήτοις ὄντα, μέγα τε κλέος καὶ διαβόητον ὄνομα μέχρι καὶ τοῦ Ῥωμαίων στρατηλάτου κεκτημένον, περὶ τῶν λιμῶν διαφθειρομένων κατὰ τὴν πολιορκίαν πέμψας ὁ Ἀνατόλιος ἐκδιδάσκει. Ὁ δὲ μαθὼν, σωτηρίαν τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων αὐτομόλοις παρασχεῖν, ὡς ἐν μεγίστῃ χάριτι δωρεᾶς τὸν Ῥωμαίων στρατηγὸν αἰτεῖται. Καὶ τῆς ἀξιώσεώς γε τυχῶν, ἐμφανὲς τῷ Ἀνατολίῳ καθίστησιν. Ὁ δὲ αὐτίκα τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος, βουλήν τῶν Ἀλεξανδρέων συναγαγὼν, τὰ μὲν πρῶτα πάντας ἡξίου φιλικὴν δοῦναι Ῥωμαίοις δεξιάν· ὡς δ' ἀγριαίνοντας ἐπὶ τῷ λόγῳ συνείδεν, Ἄλλ' οὐ τούτῳ γε, φησὶν, ἀντιλέξειν ποθ' ὑμᾶς οἴομαι, εἰ τοὺς περιτοὺς καὶ ἡμῖν αὐτοῖς οὐδαμῇ χρησίμους, γραῖδας καὶ νήπια καὶ πρεσβύτας, ἐκδοῦναι πηλῶν ἕξω βαδίζειν ὅποι καὶ βούλοιτο συμβουλευσαίμι. Τί γὰρ δὴ τούτους εἰς μάτην ὅσον οὐπω τεθυνησομένους παρ' ἑαυτοῖς ἔχοιμεν; τί δὲ τοὺς ἀναπήρους καὶ τὰ σώματα λελωβημένους τῷ λιμῷ κατατρύχομεν, τρέφειν δέον μόνους ἄνδρας καὶ νεανίας, καὶ τὸν ἀναγκαίου πυρὸν τοῖς ἐπὶ φυλακῇ τῆς πόλεως ἐπιτηδεύουσιν ταμιεύεσθαι; Τοιούτοις τισὶ λογισμοῖς πείσας τὸ συνέδριον, ψῆφον πρῶτος ἀναστὰς ἐκφέρει, πᾶν τὸ τῇ στρατείᾳ μὴ ἐπιτήδειον εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν γένος ἀπολύειν τῆς πόλεως, ὅτι μηδὲ καταμένουσιν αὐτοῖς καὶ εἰς τὸ ἄχρηστον ἐν τῇ πόλει διατρίβουσιν ἕλπις ἂν γένοιτο σωτηρίας, πρὸς τοῦ λιμοῦ διαφθαρησομένους. Ταύτῃ δὲ τῶν λοιπῶν ἀπάντων τῶν ἐν τῇ βουλῇ συγκατατεθειμένων, μικροῦ

δεῖν τοὺς πάντας τῶν πολιορκουμένων διεσώσατο, ἐν πρώτοις μὲν τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν πόλιν πᾶσαν ἡλικίαν διαδιδράσκειν προμηθούμενος, οὐ μόνον τῶν κατὰ τὴν ψῆφον δεδογμένων, τῇ δὲ τούτων προφάσει καὶ μυρίους ἄλλους, λεληθότως γυναικείαν στολὴν ἀμπισχομένους, νύκτωρ τε τῇ ἐκείνου φροντίδι τῶν πυλῶν ἐξιώντας, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν ὀρμώντας. Ἐνθα τοὺς πάντας ὑποδεχόμενος ὁ Εὐσέβιος, πατρὸς καὶ λατροῦ δίκην, κεκακωμένους ἐκ τῆς μακρᾶς πολιορκίας, διὰ πάσης προνοίας καὶ θεραπείας ἀνεκτάτο. Τοιούτων ἢ κατὰ Λαοδίκειαν ἐκκλησία δύο ἐφεξῆς κατὰ διαδοχὴν ἤξιώθη ποιμένων, σὺν θείᾳ προμηθείᾳ μετὰ τὸν δηλωθέντα πόλεμον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπὶ τὰ τῆδε μετεληλυθότων. Οὐ μὲν οὖν ἐσπουδάσθη πλείστα τῷ Ἀνα-
369 τολίῳ συγγράμματα, τοσαῦτα δ' εἰς ἡμᾶς ἐλήλυθε, δι' ὧν αὐτοῦ καταμαθεῖν δυνατὸν ὁμοῦ τό τε λόγιον καὶ πολυμαθὲς, ἐν οἷς μάλιστα τὰ περὶ τοῦ Πάσχα δόξαντα παρίστησιν. Ἀφ' ὧν ἀναγκαῖον ἂν εἴη, τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος μνημονεῦσαι.

Ἐκ τῶν περὶ τοῦ Πάσχα Ἀνατολίου Κανόνων.

Cf. vi. 22 ;
vii. 20.

[March 22.]

Ἐχει τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τὴν νομηνίαν τοῦ πρώτου μηνός, ἥτις ἀπάσης ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἐννεακαιδεκατηρίδος, τῇ κατ' Αἰγυπτίους μὲν Φαμενώθ ἔκτη καὶ εἰκάδι, κατὰ δὲ τοὺς Μακεδόνων μῆνας, Δύστρου δευτέρα καὶ εἰκάδι, ὡς δ' ἂν εἴποιεν Ῥωμαῖοι, πρὸ ἔνδεκα Καλανδῶν Ἀπριλλίων. Εὐρίσκεται δὲ ὁ ἥλιος ἐν τῇ προκειμένη Φαμενώθ ἔκτη καὶ εἰκάδι οὐ μόνον ἐπιβὰς τοῦ πρώτου τμήματος, ἀλλ' ἤδη καὶ τετάρτην ἡμέραν ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος. Τοῦτο δὲ τὸ τμήμα, πρῶτον δωδεκατημόριον καὶ ἰσημερινόν, καὶ μηνῶν ἀρχὴν, καὶ κεφαλὴν τοῦ κύκλου, καὶ ἄφεισιν τοῦ τῶν πλανητῶν δρόμου καλεῖν εἰώθασιν· τὸ δὲ πρὸ τούτου, 'μηνῶν ἔσχατον καὶ τμήμα δωδεκατον, καὶ τελευταῖον δωδεκατημόριον, καὶ τέλος τῆς τῶν πλανητῶν περιόδου.' Διὸ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τιθεμένους τὸν πρώτον μῆνα, καὶ τὴν τεσσαρεσκαδεκάτην τοῦ Πάσχα κατ' αὐτὴν λαμβάνοντας, οὐ μικρῶς οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἀμαρτάνειν φαμέν. Ἔστι δ' οὐχ ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος. Ἰουδαῖοι δὲ ἐγινώσκето τοῖς πάλαι καὶ πρὸ Χριστοῦ, ἐφυλάττετό τε πρὸς αὐτῶν μάλιστα. Μαθεῖν δ' ἔστιν ἐκ τῶν ὑπὸ Φίλωνος, Ἰωσήπου, Μουσαίου λεγομένων· καὶ οὐ μόνων τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔτι παλαιότερων, ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλων τῶν ἐπίκλην 'διδασκάλων,' Ἀριστοβούλου τοῦ πάνου, ὃς ἐν τοῖς Ἐβδομήκοντα κατειλεγμένος τοῖς τὰς ἱερᾶς καὶ θείας Ἐβραίων ἐρμηνεύσασιν γραφὰς, Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ καὶ τῷ τούτου πατρὶ, καὶ βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωϋσέως νόμου τοῖς αὐτοῖς προσεφώνησε βασιλεῦσιν. Οὗτοι τὰ ζητούμενα κατὰ τὴν Ἐξοδὸν ἐπιλύοντες, φασὶ δεῖν τὰ 'διαβατήρια' θύειν ἐπ' ἰσῆς ἅπαντας μετὰ ἰσημερίαν ἑαρινῆν, μεσοῦντος

Cf. Soz. vii.
18.

Cf. supr. v. 8.

τοῦ πρώτου μηνός· τοῦτο δὲ εὐρίσκεσθαι, τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ ἡλιακοῦ, ἢ ὡς τινες αὐτῶν ὠνόμασαν, ‘ζωοφόρου’ κύκλου, διεξιόντος ἡλίου. Ὁ δὲ Ἄρι- 370
στόβουλος προστίθισιν, ὡς εἴη ἐξανάγκης τῇ τῶν διαβατηρίων ἑορτῇ μὴ μόνον τὸν ἡλίον τὸ ἰσημερινὸν διαπορεύεσθαι τμήμα, καὶ τὴν σελήην δέ. Τῶν γὰρ ἰσημερινῶν τμημάτων ὄντων δύο, τοῦ μὲν ἑαρινοῦ, τοῦ δὲ μετοπωρινοῦ, καὶ διαμετρούντων ἄλληλα, δοθείσης τε τῆς τῶν διαβατηρίων ἡμέρας τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ μηνός μεθ’ ἑσπέραν, ἐστήξεται μὲν ἢ σελήνη τὴν ἐναντίαν καὶ διάμετρον τῷ ἡλίῳ στάσιν· ὡσπερ οὖν ἕξεσθιν ἐν ταῖς πανσελήνοις ὄραν· ἔσονται δὲ ὁ μὲν, κατὰ τὸ ἑαρινὸν ἰσημερινὸν ὁ ἡλιος τμήμα, ἢ δέ, ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ φθινοπωρινὸν ἰσημερινὸν ἢ σελήνη. Οἶδα πλείστα καὶ ἄλλα πρὸς αὐτῶν λεγόμενα, τοῦτο μὲν πιθανὰ, τοῦτο δὲ κατὰ τὰς κυριακὰς ἀποδείξεις προϊόντα, δι’ ὧν παριστάνειν πειρῶνται τὴν τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων ἑορτὴν δεῖν πάντως μετ’ ἰσημερίαν ἄγεσθαι· παρ-
ίημι δὲ τὰς τοιαύτας τῶν ἀποδείξεων ὕλας ἀπαιτῶν, ὧν περιήρηται μὲν τὸ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως νόμφ κάλυμμα, ‘ἀνακεκαλυμμένῳ δὲ τῷ προσώπῳ’ λοιπὸν ^{2 Cor. iii. 18.}
ἢ ὁ Χριστὸν καὶ τὰ Χριστοῦ αἰεὶ ‘κατοπτρίζεσθαι’ μαθήματά τε καὶ παθήματα. Τοῦ δὲ τὸν πρῶτον παρ’ Ἑβραίοις μήνα περὶ ἰσημερίαν εἶναι, παραστατικὰ καὶ τὰ ἐν τῷ Ἐνώχ μαθήματα.

Καὶ Ἀριθμητικὰς δὲ καταλέλοιπεν ὁ αὐτὸς ἐν ὅλοις δέκα συγγράμμασιν Εἰσαγωγὰς, καὶ ἄλλα δείγματα τῆς περὶ τὰ θεία σχολῆς τε αὐτοῦ καὶ πολυπειρίας. Τούτῳ πρῶτος ὁ τῆς Παλαιστινῶν Καισαρείας ἐπίσκοπος Θεότεκνος χεῖρας εἰς ἐπισκοπὴν ἐπιτέθεικε, διάδοχον ἑαυτοῦ μετὰ τελευτῆν ποριεῖσθαι τῇ ἰδίῃ παροικίᾳ προμνόμενος. Καὶ δὴ ἐπὶ σμικρὸν τινα χρόνον ἄμφω τῆς αὐτῆς προϋστησαν ἐκκλησίας· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς κατὰ Παῦλον συνόδου καλούσης, τὴν Λαοδικέων πόλιν παριῶν, πρὸς τῶν ἀδελφῶν αὐτόθι, κοιμηθέντος Εὐσέβιου, κεκράτηται· καὶ τοῦ Ἀνατολίου δὲ τὸν βίον μεταλλάξαντος, τῆς ἐκεῖσε παροικίας ὕστατος τῶν πρὸ τοῦ διωγμοῦ καθίσταται Στέφανος, λόγων μὲν φιλοσόφων καὶ τῆς ἄλλης παρ’ Ἑλληνσι παιδείας παρὰ τοῖς πολλοῖς θαυμασθεῖς, οὐχ ὁμοίως γε μὴν 371
περὶ τὴν θείαν πίστιν διατεθειμένος, ὡς προῖων ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς ἀπήλεγξεν, εἴρωνα μᾶλλον δειλὸν τε καὶ ἀνανδρον, ἢ περ ἀληθῆ φιλόσοφον ἀποδείξας τὸν ἄνδρα. Οὐ μὴν ἐπὶ τούτῳ γε καταστρέφειν ἤμελλε τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀνορθοῦναι δ’ αὐτὰ, πρὸς αὐτοῦ Θεοῦ τοῦ πάντων Σωτῆρος αὐτίκα τῆς αὐτόθι παροικίας ἐπίσκοπος ἀναδειχθεὶς Θεόδοτος, πράγμασιν αὐτοῖς ἀνὴρ καὶ τὸ κύριον ὄνομα καὶ τὸν ἐπίσκοπον ἐπαληθεύσας. Ἰατρικῆς μὲν γὰρ σωματῶν ἀπεφέρετο τὰ πρῶτα τῆς ἐπιστήμης,

ψυχῶν δὲ θεραπευτικῆς, οἷος οὐδὲ ἄλλος ἀνθρώπων ἐτύγχανε, φιλανθρωπίας, γνησιότητος, συμπαθείας, σπουδῆς τῆς τῶν παρ' αὐτοῦ δεομένων ὠφελείας ἔνεκεν. Πολὺ δὲ ἦν αὐτῷ καὶ τὸ περὶ τὰ θεῖα μαθήματα συνησκημένον. Οὗτος μὲν δὴ τοιοῦτος ἦν. Ἐν Καισαρείᾳ δὲ τῆς Παλαιστίνης Θεότεκνον σπουδαιότατα τὴν ἐπισκοπὴν διελθόντα Ἀγάπιος διαδέχεται· ὃν καὶ πολλὰ καμῆν, γνησιωτάτην τε πρόνοιαν τῆς τοῦ λαοῦ προστασίας ἴσμεν πεποιημένον, πλουσία τε χειρὶ πάντων μάλιστα πενήτων ἐπιμεμελημένον. Κατὰ τοῦτον ἔλλογιμώτατον αὐτῷ τε βίῳ φιλόσοφον ἀληθῆ, πρεσβείου τῆς αὐτόθι παροικίας ἠξιωμένον, Πάμφιλον ἔγνωμεν· ὃν ὁποῖός τις ἦν καὶ ὅθεν ὀρμώμενος, οὐ σμικρὰς ἂν γένοιτο δηλοῦν ὑποθέσεις· ἕκαστα δὲ τοῦ κατ' αὐτὸν βίου καὶ ἧς συνεστήσατο διατριβῆς, τοὺς τε κατὰ τὸν διωγμὸν ἐν διαφόροις ὁμολογίαις ἀγῶνας αὐτοῦ, καὶ ὃν ἐπὶ πᾶσιν ἀνεδήσατο τοῦ μαρτυρίου στέφανον, ἐν ἰδίᾳ τῇ περὶ αὐτοῦ διειλήφμεν ὑποθέσει. Ἄλλ' οὗτος μὲν τῶν τῆδε θαυμασιώτατος. Ἐν δὲ τοῖς μάλιστα καθ' ἡμᾶς, σπανιωτάτους

372 γενομένους ἴσμεν, τῶν μὲν ἐπ' Ἀλεξανδρείας πρεσβυτέρων Πιέριον, Μελέτιον δὲ τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν ἐπίσκοπον. Ἄλλ' ὁ μὲν ἄκρως ἀκτήμονι βίῳ καὶ μαθήμασι φιλοσόφους δεδοκίμαστο, ταῖς περὶ τὰ θεῖα θεωρίαις καὶ ἐξηγήσεσι, καὶ ταῖς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας διαλέξεσιν ὑπερφυῶς ἐξησκημένος· ὁ δὲ Μελέτιος, (τὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς) ἐκάλουσιν αὐτὸν οἱ ἀπὸ παιδείας,) τοιοῦτος ἦν, οἷον ἂν γράψειέ τις τῶν κατὰ πάντα λόγων ἔνεκα τελεώτατον· ρητορικῆς μὲν γε τὴν ἀρετὴν οὐδὲ οἷόν τε θαυμάζειν ἐπαξίως. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶναι αὐτῷ φαλῆ ἂν τις τὸ κατὰ φύσιν. Τῆς δ' ἄλλης πολυπειρίας τε καὶ πολυμαθείας τίς ἂν τὴν ἀρετὴν ὑπερβάλοιτο; Ὅτι δὲ ἐπὶ πάσαις λογικαῖς ἐπιστήμαις τὸν τεχνικώτατον καὶ λογιώτατον, καὶ μόνον πείραν αὐτοῦ λαβῶν ἂν εἶπές. Ἐφάμιλλα δὲ αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς παρῆν τοῦ βίου. Τοῦτον κατὰ τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν τοῖς κατὰ Παλαιστίνην κλίμασι διαδιδράσκοντα ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἐπτὰ κατενοήσαμεν. Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας μετὰ τὸν σμικρῷ πρόσθεν δεδηλωμένον ἐπίσκοπον Ὑμέναιον, Ζάμβδας τὴν λειτουργίαν παραλαμβάνει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τούτου κεκοιμημένον, Ἐρμων ὕστατος τῶν μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς

Cf. vi. 32.
Mart. Pal.
11.

διωγμοῦ τὸν εἰσέτι νῦν ἐκείσε πεφύλαγμένον ἀποστολικὸν Supr. 19.
 διαδέχεται θρόνον. Καὶ ἐπ' Ἀλεξανδρείας δὲ Μάξιμον ὀκτω-
 καίδεκα ἔτεσι μετὰ τὴν Διονυσίου τελευτήν ἐπισκοπεύσαντα **373**

Θεωνᾶς διαδέχεται· καθ' ὃν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ ταῦτόν Cf. Routh,
 Rell. iii. 439.
 τῷ Πιερῷ πρεσβυτερίου ἡξιωμένος Ἀχιλλᾶς ἐγνωρίζετο, τῆς
 ἱερᾶς πίστεως τὸ διδασκαλεῖον ἐγκεχειρισμένος, οὐδενὸς ἦττον
 σπανιώτατον φιλοσοφίας ἔργον καὶ πολιτείας εὐαγγελικῆς
 τρόπον γνήσιον ἐπιδεδειγμένος. Μετὰ δὲ Θεωνᾶν ἐννεα-
 καίδεκα ἔτεσι ἐξυπηρετησάμενον, διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν
 τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας Πέτρος, ἐν τοῖς μάλιστα καὶ αὐτὸς
 διαπρέψας ἐφ' ὅλοις δυοκαίδεκα ἐνιαυτοῖς· ὧν πρὸ τοῦ διωγμοῦ
 τρισὶν οὐδ' ὅλοις ἔτεσι ἡγησάμενος τῆς ἐκκλησίας, τὸν λοιπὸν
 τοῦ βίου χρόνον εὐτουωτέρα τῇ συνασκήσει ἑαυτὸν τε ἦγε, καὶ
 τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν ὠφελείας οὐκ ἀφανῶς ἐπεμέλετο.
 Ταύτη δ' οὖν ἐνάτῳ ἔτει τοῦ διωγμοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, Cf. ix. 6.
 τῷ τοῦ μαρτυρίου κατεκοσμήθη στεφάνῳ.

Ἐν τούτοις τὴν τῶν διαδόχων περιγράψαντες ὑπόθεσιν, ἀπὸ
 τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γενέσεως ἐπὶ τὴν τῶν προσευκτηρίων
 καθαίρεσιν, εἰς ἔτη συντίνουσαν πέντε καὶ τριακόσια, φέρε **374**
 ἑξῆς τοὺς καθ' ἡμᾶς τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνδρισαμένων ἀγῶνας,
 ὅσοι τε καὶ πηλίκοι γεγόνασι, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς εἰδέναί διὰ
 γραφῆς καταλείψωμεν.

PRAEFATIO.

ΤΗΝ τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν ἐν ὅλοις ἐπτὰ περιγράψαντες βιβλίοις, ἐν ὀγδόῳ τούτῳ συγγράμματι τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς οὐ τῆς τυχοῦσης ἄξια ὄντα γραφῆς, ἐν τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡγούμεθα δεῖν εἰς γνῶσιν καὶ τῶν μεθ' ἡμᾶς παραδοῦναι· καὶ ἄρξεται γε ὁ λόγος ἡμῖν ἐντεῦθεν.

CAP. I.

Περὶ τῶν πρὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ.

Ὅσης μὲν καὶ ὁποίας πρὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ δόξης ὁμοῦ καὶ παρρησίας ὁ διὰ Χριστοῦ τῷ βίῳ κατηγγελέμενος τῆς εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εὐσεβείας λόγος παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις Ἑλλησί τε καὶ βαρβάροις ἠξίωτο, μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς ἐπαξίως διηγῆσασθαι. Τεκμήρια δ' ἂν γένοιτο τῶν κρατούντων αἱ περὶ τοὺς ἡμετέρους δεξιώσεις· οἷς καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἐνεχείριζον ἡγεμονίας, τῆς περὶ τὸ θύειν ἀγωνίας κατὰ πολλὴν ἦν ἀπέσωζον περὶ τὸ δόγμα φιλίαν αὐτοὺς ἀπαλλάττοντες. Τί δεῖ περὶ τῶν κατὰ τοὺς βασιλικοὺς λέγειν οἴκους, καὶ τῶν ἐπὶ πᾶσιν
376 ἀρχόντων; οἱ τοῖς οἰκείοις εἰς πρόσωπον ἐπὶ τῷ θείῳ παρρησιαζομένοις λόγῳ τε καὶ βίῳ συνεχώρουν γαμεταῖς καὶ παισὶ καὶ οἰκέταις, μονουοιχὶ καὶ ἐγκανχᾶσθαι ἐπὶ τῇ παρρησίᾳ τῆς πίστεως ἐπιτρέποντες· οὗς ἐξόχως καὶ μᾶλλον τῶν συνθεραπόντων ἀποδεκτοὺς ἡγούνητο. Οἷος ἐκεῖνος ἦν Δωρόθεος, πάντων αὐτοῖς εὐνοούτατος τε καὶ πιστότατος, καὶ τούτων ἕνεκα διαφερόντως παρὰ τοὺς ἐν ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις αὐτοῖς τιμιωτάταις ἐντιμότητος· ὃ τε σὺν αὐτῷ περιβόητος Γοργόνιος,

καὶ ὅσοι τῆς αὐτῆς ὁμοίως τούτοις ἠξίωτο διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον τιμῆς. Οἷας τε καὶ τοὺς καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἄρχοντας παρὰ πᾶσιν ἐπιτρόποις καὶ ἡγεμόσιν ἀποδοχῆς καὶ θεραπείας καὶ δεξιώσεως οὐ τῆς τυχούσης ἢν ὁρᾶν ἀξιουμένους. Πῶς δ' ἂν τις διαγράψειε τὰς μυριάδους ἐκείνας ἐπισυναγωγὰς, καὶ τὰ πλήθη τῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων, τὰς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς προσευκτηρίοις συνδρομάς; ὧν δὲ ἔνεκα μηδαμῶς ἔτι τοῖς παλαιοῖς οἰκοδομήμασιν ἀρκοῦμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων ἀνίστων ἐκκλησίας. Ταῦτα δὲ τοῖς χρόνοις προϊόντα ὁσημέραι τε εἰς αὔξησιν καὶ μέγεθος ἐπιδιδόντα, οὐδεὶς ἀνεῖργε φθόνος, οὐδέ τις δαίμων πονηρὸς οἶός τε ἦν βασκαίνειν, οὐδ' ἀνθρώπων ἐπιβουλαῖς κωλύειν, ἐς ὅσον ἡ θεία καὶ οὐράνιος χεὶρ ἔσκεπέ τε καὶ ἐφρούρει, οἷα δὲ ἄξιον ὄντα, τὸν ἑαυτῆς λαόν· ὡς δὲ ἐκ τῆς ἐπὶ πλέον ἐλευθερίας, ἐπὶ χαννότητα καὶ νωθρίαν τὰ καθ' ἡμᾶς μετηλλάττετο, ἄλλων ἄλλοις διαφθορουμένων καὶ διαλοιδουμένων, καὶ μονουουχὶ ἡμῶν αὐτῶν ἑαυτοῖς προσπολεμούντων ὄπλοις, εἰ οὕτω τύχοι, καὶ δόρασι τοῖς διὰ λόγων, ἀρχόντων τε ἄρχουσι προσρηγνύντων, καὶ λαῶν ἐπὶ λαοὺς καταστασιαζόντων, τῆς τε ὑποκρίσεως ἀφάτου καὶ τῆς εἰρωνείας ἐπὶ πλείστον ὅσον κακίας προϊούσης, ἡ μὲν δὲ θεία κρίσις, **377** οἷα φίλον αὐτῇ πεφεισμένως, τῶν ἀθροισμάτων ἔτι συγκροτουμένων, ἡρέμα καὶ μετρίως τὴν αὐτῆς ἐπισκοπὴν ἀνεκίνει, ἐκ τῶν ἐν στρατείαις ἀδελφῶν καταρχομένου τοῦ διωγμοῦ. Cf. vii. 15. Ὡς δ' ἀνεπαισθήτως ἔχοντες, οὐχ ὅπως εὐμενὲς καὶ ἴλεω καταστήσεσθαι τὸ θεῖον προὔθυμούμεθα, οἷα δὲ τινες ἄθεοι ἀφρόντιστα καὶ ἀνεπίσκοπα τὰ καθ' ἡμᾶς ἠγούμενοι, ἄλλας ἐπ' ἄλλαις προσετίθεμεν κακίας· οἳ τε δοκοῦντες ἡμῶν ποιμένες, τὸν τῆς θεοσεβείας θεσμὸν παρωσάμενοι, ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἀνεφλέγοντο φιλονεικίαις, αὐτὰ δὲ ταῦτα μόνα, τὰς ξριδας καὶ τὰς ἀπειλὰς, τὸν τε ζῆλον καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους ἔχθος τε καὶ μῖσος ἐπαύξοντες, οἷα τε τυραννίδας τὰς φιλαρχίας ἐκθύμως διεκδικοῦντες· τότε δὲ τότε κατὰ τὴν φάσκουσαν τοῦ Ἱερεμίου φωνῆν,

Ἐγνόφωσεν ἐν ὀργῇ αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα Σιών, καὶ κατέρριψεν **La n. ii. 1, 2.**
ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν δόξασμα Ἰσραὴλ, οὐκ ἐμνήσθη τε ὑποποδίου ποδῶν αὐτοῦ

ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ κατεπόντισε Κύριος πάντα τὰ ὄραϊα Ἰσραὴλ, καὶ καθείλε πάντας τοὺς φραγμοὺς αὐτοῦ.

Κατὰ τε τὰ ἐν Ψαλμοῖς προθεσπισθέντα,

Ps. lxxxviii.
(lxxxix.)
39-45.

Κατέστρεψε τὴν διαθήκην τοῦ δούλου αὐτοῦ, καὶ ἐβεβήλωσεν εἰς γῆν [διὰ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρέσεως] τὸ ἅγιοσμα αὐτοῦ, καὶ καθείλε πάντας τοὺς φραγμοὺς αὐτοῦ, ἔθετο τὰ ὄχυράματα αὐτοῦ δειλίαν· διήρπασάν τε τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ πάντες οἱ διοδεύοντες ὁδόν. Καὶ δὴ ἐπὶ τούτοις ὄνειδος ἐγενήθη τοῖς γείτοσιν αὐτοῦ. Ὑψωσε γὰρ τὴν δεξιὰν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπέστρεψε τὴν βοήθειαν τῆς ῥομφαίας αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀντελάβετο αὐτοῦ ἐν τῷ πολέμῳ· ἀλλὰ καὶ κατέλυσεν ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν κατέρραξεν· ἐσμίκρυνέ τε τὰς ἡμέρας τοῦ χρόνου αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ πᾶσι κατέχευεν αὐτοῦ αἰσχύνην.

CAP. II.

Περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρέσεως.

Συντετέλεσται δῆτα καθ' ἡμᾶς ἅπαντα, ὀπηνίκα τῶν μὲν προσευκτηριῶν τοὺς οἴκους ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὐτοῖς θεμελίους καταρριπτομένους, τὰς δὲ ἐνθέους καὶ ἱερὰς γραφὰς κατὰ μέσας ἀγορὰς πυρὶ παραδιδόμενας αὐτοῖς ἐπίδομεν ὀφθαλμοῖς· τοὺς τε τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένας αἰσχροῦς ὧδε κάκεισε κρυπταζομένους, τοὺς δὲ ἀσχημόνους ἀλισκομένους, καὶ πρὸς τῶν ἐχθρῶν καταπαιζομένους· ὅτε καὶ κατ' ἄλλου προφητικὸν λόγον,

Ps. cvii. (cviii.)
40. Ἐξεχύθη ἐξουδένωσις ἐπ' ἄρχοντας, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτῳ καὶ οὐχ ὁδῷ.

Ἄλλὰ τούτων μὲν οὐχ ἡμέτερον διαγράφειν τὰς ἐπὶ τέλει σκυθρωπὰς συμφορὰς, ἐπεὶ καὶ τὰς πρόσθεν τοῦ διωγμοῦ διαστάσεις τε αὐτῶν εἰς ἀλλήλους καὶ ἀτοπίας οὐχ ἡμῖν οἰκείου μνήμη παραδιδόναί. Διὸ καὶ πλεον οὐδὲν ἱστορήσαι περὶ αὐτῶν διέγνωμεν, ἢ δι' ὧν ἂν τὴν θείαν δικαιοσύνην κρίσιν. Οὐκοῦν οὐδὲ τῶν πρὸς τοῦ διωγμοῦ πεπειραμένων, ἢ τῶν εἰς ἅπαν τῆς σωτηρίας 'νενααγηκότων,' αὐτῇ τε γνώμῃ τοῖς τοῦ κλύδωνος ἐναπορριφέντων βυθοῖς, μνήμην ποιήσασθαι προήχθημεν· μόνα δὲ ἐκεῖνα τῇ καθόλου προσθήσομεν ἱστορία, ἃ πρώτοις μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς γένοιτ' ἂν πρὸς ὠφελείας. Ἴωμεν οὖν ἐντεῦθεν ἤδη, τοὺς ἱεροῦς ἀγῶνας τῶν τοῦ θείου λόγου μαρτύρων ἐν ἐπιτομῇ

Cf. Mart.
Pal. 12.

378

1 Tim. i. 20.

διαγράψουτες. Ἔτος τοῦτο ἦν ἐννεακαίδέκατον τῆς Διο- 379
 κλητιανοῦ βασιλείας, Δύστρος μὲν, λέγοιτο δ' ἂν οὗτος ^{A.D. 303.}
 Μάρτιος κατὰ Ῥωμαίους, ἐν ᾧ, τῆς τοῦ σωτηρίου πάθους
 ἑορτῆς εἰσελαννούσης, ἤπλωτο πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα, [1st Edict.]
 τὰς μὲν ἐκκλησίας εἰς ἔδαφος φέρειν, τὰς δὲ γραφὰς ἀφανεῖς
 πυρὶ γενέσθαι προστάττοντα, καὶ τοὺς μὲν τιμῆς ἐπειλημμένους,
 ἀτίμους, τοὺς δὲ ἐν οἰκεταῖς, εἰ ἐπιμένειεν τῇ τοῦ Χριστια-
 νισμοῦ προθέσει, ἐλευθερίας στερεῖσθαι προαγορεύοντα. Καὶ
 ἡ μὲν πρώτη καθ' ἡμῶν γραφὴ τοιαύτη τις ἦν· μετ' οὐ πολὺ
 δὲ ἐτέρων ἐπιφοιτησάντων γραμμάτων, προσετέταττο τοὺς τῶν
 ἐκκλησιῶν προέδρους πάντας τοὺς κατὰ πάντα τόπον πρῶτα
 μὲν δεσμοῖς παραδίδοσθαι, εἰθ' ὕστερον πάση μηχανῇ θύειν
 ἕξαναγκάζεσθαι.

CAP. III.

Περὶ τοῦ τρόπου τῶν κατὰ τὸν διωγμὸν ἡγωνισμένων.

Τότε δὴ οὖν τότε, πλείστοι μὲν ὅσοι τῶν ἐκκλησιῶν
 ἄρχοντες, δειναῖς αἰκίαις προθύμως ἐναθλήσαντες, μεγάλων
 ἀγῶνων ἱστορίας ἐπεδείξαντο· μυρίοι δ' ἄλλοι τὴν ψυχὴν ^{Cf. vi. 41.}
 ὑπὸ δειλίας προναρκήσαντες, προχείρως οὕτως ἀπὸ πρώτης
 ἐξησθῆναι προσβολῆς· τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστος εἶδη διάφορα
 βασάνων ἐνήλλαττεν· ὁ μὲν μᾶστιξιν αἰκίζόμενος τὸ σῶμα,
 ὁ δὲ στρεβλώσει καὶ ξεσμοῖς ἀνυπομονήτοις τιμωρούμενος·
 ἐφ' οἷς ἤδη τινὲς οὐκ αἴσιον ἀπηνέγκαντο τοῦ βίου τέλος.
 Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἄλλως τὸν ἀγῶνα διεξήεσαν· ὁ μὲν γάρ
 τις, ἐτέρων βία συνωθούντων καὶ ταῖς παμμαύροις καὶ ἀνάγκαις
 προσαγόντων θυσίαις, ὡς τεθυκῶς ἀπηλλάττετο, καὶ εἰ μὴ
 τεθυκῶς ἦν· ὁ δὲ μὴθ' ὄλως προσπελάσας, μηδέ τινας ἐναγοῦς 380
 ἐφαψάμενος, εἰρηκότων δ' ἐτέρων ὅτι τεθύκοι, σιωπῇ φέρων ^{Mart. Pal. 1.}
 τὴν συκοφαντίαν ἀπήει· ἄλλος, ἡμιθανὴς αἰρόμενος, ὡς ἂν
 ἤδη νεκρὸς ἐρρίπτετο. Καὶ τις αὖ πάλιν ἐπ' ἐδάφους κείμενος
 μακρὰν ἐσύρετο τοῖν ποδοῖν, ἐν τεθυκόσιν αὐτοῖς λελογισμένος·
 ὁ δὲ τις ἐβόα, καὶ μεγάλη διεμαρτύρετο φωνῇ τῆς θυσίας τὴν
 ἄρνησιν· καὶ ἄλλος "Χριστιανὸς εἶναι" ἐκεκράγει, τῇ τοῦ σω- ^{Cf. v. 1.}
 τηρίου προσρήματος ὁμολογίᾳ λαμπρυνόμενος· ἕτερος τὸ "μὴ

τεθυκέναι μήτε θύσειν ποτέ' διετείνετο. "Ομως δ' οὖν καὶ οἶδε πολυχειρία τῆς ἐπὶ τοῦτο τεταγμένης στρατιωτικῆς παρατάξεως κατὰ στόματος παιόμενοι καὶ κατασιγαζόμενοι, κατὰ τε προσώπου καὶ παρεῖων τυπτόμενοι, μετὰ βίας ἐξωθοῦντο. Οὕτως ἐξ ἅπαντος οἱ τῆς θεοσεβείας ἐχθροὶ τὸ δοκεῖν ἠνυκέναι περὶ πολλοῦ ἐτίθεντο. Ἄλλ' οὐ καὶ κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῖς μαρτύρων ταῦτα προὔχῳρει· ὧν εἰς ἀκριβῆ διήγησιν τίς ἂν ἡμῖν ἐξαρκέσειε λόγος ;

CAP. IV.

Περὶ τῶν αἰοιδίμων τοῦ Θεοῦ μαρτύρων· ὡς πάντα τόπον ἔπλησαν τῆς ἑαυτῶν μνήμης, ποικίλους τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναδησάμενοι στεφάνους.

Μυρίους μὲν γὰρ ἱστορήσαι ἂν τις θαυμαστὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐνδεδειγμένους προθυμίαν, οὐκ ἐξ ὄτουπερ μόνου ὁ κατὰ πάντων ἀνεκινήθη διωγμὸς, πολὺ πρότερον δὲ, καθ' ὃν ἔτι τὰ τῆς εἰρήνης συνεκροτέίτο. Ἄρτι γὰρ ἄρτι πρῶτου ὡσπερ ἀπὸ κάρου βαθέος ὑποκινουμένου τοῦ τῆν ἐξουσίαν εἰληφότος, κρύβδην τε ἔτι καὶ ἀφανῶς μετὰ τὸν ἀπὸ Δεκίου καὶ Οὐαλεριανοῦ μεταξὺ χρόνον ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιχειροῦντος, οὐκ ἀθρόως τε τῷ καθ' ἡμῶν ἐπαποδουόμενον πολέμῳ, ἀλλ' ἔτι τῶν κατὰ τὰ στρατόπεδα μόνων ἀποπειρωμένων· (ταύτη γὰρ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀλῶναι ῥαδίως ᾤετο, εἰ πρότερον ἐκείνων καταγωνισάμενος περιγένοιτο·) πλείστοις παρῆν τῶν ἐν στρατείαις ὄρᾳν ἀσμενέστατα τὸν ἰδιωτικὸν προασπαζομένους βίον, ὡς ἂν μὴ ἕξαρνοι γένοιτο τῆς περὶ τὸν τῶν ὄλων Δημιουργὸν εὐσεβείας. Ὡς γὰρ ὁ στρατοπεδάρχης, ὃς τις ποτὲ ἦν ἐκεῖνος, ἄρτι πρῶτον ἐνεχείρει τῷ κατὰ τῶν στρατευμάτων διωγμῷ, φυλοκρινῶν καὶ διακαθαίρων τοὺς ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἀναφερομένους, αἰρεσίην τε διδοὺς, ἢ πειθαρχοῦσιν ἢς μετῆν αὐτοῖς ἀπολαύειν τιμῆς, ἢ τοῦναντίον στέρεσθαι ταύτης, εἰ ἀντιτάττοιτο τῷ προστάγματι, πλείστοι ὅσοι τῆς Χριστοῦ βασιλείας στρατιῶται τὴν εἰς αὐτὸν

381 ὁμολογίαν, μὴ μελλήσαντες, τῆς δοκούσης δόξης καὶ εὐπραγίας ἢς εἶχον ἀναμφιλόγως προὔτιμησαν. Ἦδη δὲ σπανίως τούτων

εἰς που καὶ δεύτερος, οὐ μόνον τῆς ἀξίας τὴν ἀποβολὴν, ἀλλὰ καὶ θάνατον τῆς εὐσεβοῦς ἐνστάσεως ἀντικατηλλάττουτο, μετρίως πως ἤδη τότε τοῦ τὴν ἐπιβουλήν ἐνεργοῦντος καὶ μέχρις αἵματος ἐπ' ἐνίων φθάνειν ἐπιτολμῶντος, τοῦ πλήθους, ὡς ἔοικε, τῶν πιστῶν δεδιττομένου τε αὐτὸν ἔτι καὶ ἀποκναίοντος ἐπὶ τὸν κατὰ πάντων ἀθρόως ἐφορμῆσαι πόλεμον. Ὡς δὲ καὶ γυμνότερον ἐπαπεδέυετο, οὐδ' ἔστι λόγῳ δυνατὸν ἀφηγήσασθαι ὄσους καὶ ὁποίους τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας ὀφθαλμοῖς παρῆν ὄρῳ, τοῖς ἀνὰ πάσας τὰς τε πόλεις καὶ τὰς χώρας οἰκοῦσιν.

CAP. V.

Περὶ τῶν κατὰ Νικομήδειαν.

Αὐτίκα γοῦν τῶν οὐκ ἀσήμεων τις, ἀλλὰ καὶ ἄγαν κατὰ τὰς ἐν τῷ βίῳ νενομισμένας ὑπεροχὰς ἐνδοξοτάτων, ἅμα τῷ τὴν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Νικομηδεῖᾳ προτεθῆναι γραφήν, ζήλω τῷ κατὰ Θεοῦ ὑποκινηθεὶς, διαπύρῳ τε ἐφορμήσας τῇ πίστει, ἐν προφανεί καὶ δημοσίᾳ κειμένην, ὡς ἀνοσίαν καὶ ἀσεβεστάτην ἀνελὼν σπαράττει, δυεῖν ἐπιπαρόντων κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν βασιλέων, τοῦ τε πρεσβυτάτου τῶν ἄλλων, καὶ τοῦ τὸν τέταρτον ἀπὸ τούτου τῆς ἀρχῆς ἐπικρατοῦντος βαθμόν. Ἄλλ' [Galerius.] οὗτος μὲν τῶν τριηκᾶδε πρώτος τοῦτον διαπρέψας τὸν τρόπον, ἅμα τε τοιαῦτα, οἷα καὶ εἰκὸς ἦν, ὑπομείνας, ὡς ἂν ἐπὶ τοιοῦτῳ τολμήματι, τὸ ἄλυπον καὶ ἀτάραχον εἰς αὐτὴν τελευταίαν διετήρησεν ἀναπνοήν.

CAP. VI.

Περὶ τῶν κατὰ τοὺς βασιλικούς οἴκους.

Πάντων δὲ ὅσοι τῶν πρόποτε ἀνυμνοῦνται θαυμάσιοι καὶ ἐπ' ἀνδρεία βεβοημένοι, εἴτε παρ' Ἑλλησιν εἴτε παρὰ βαρβάρους, θεοῦς ἠνεγκεν ὁ καιρὸς καὶ διαπρεπεῖς μάρτυρας, τοὺς ἀμφὶ τὸν Δωρόθεον βασιλικούς παῖδας· οἳ καὶ τῆς ἀνωτάτω παρὰ Cf. vii. 32. τοῖς δεσπόταις ἠξιωμένοι τιμῆς, γνησίων τε αὐτοῖς διαθέσει τέκνων οὐ λειπόμενοι, 'μείζονα πλοῦτον ὡς ἀληθῶς ἠγῆνται' τῆς 382 τοῦ βίου δόξης καὶ τρυφῆς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας 'ὄνειδισμούς' τε Heb. xi. 26.

καὶ πόρους, καὶ τοὺς κεκαιουρρημένους ἐπ' αὐτοῖς πολυτρόπους θανάτους· ὧν ἑνὸς τινος οἴω κέχρηται μνησθέντες τῷ τοῦ βίου τέλει, σκοπεῖν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις συμβεβηκότα τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείψομεν. Ἦγετό τις εἰς μέσον κατὰ τὴν προειρημένην πόλιν, ἐφ' ὧν δεδηλώκαμεν ἀρχόντων. Θύειν δὴ οὖν προσταχθεὶς, ὡς ἐνίστατο, γυμνὸς μετάρσιος ἀρθήναι κελεύεται, μάλιστα τε τὸ πᾶν σῶμα καταξαίνεσθαι, εἰσότῃ ἡττηθεὶς κἂν ἄκων τὸ προσταττόμενον ποιήσειεν. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα πάσχων ἀδιάτρεπτος ἦν, ὄξος λοιπὸν ἤδη τῶν ὀστέων ὑποφαινομένων αὐτοῦ σὺν καὶ ἅλατι φύραντες, κατὰ τῶν διασαπέντων τοῦ σώματος μερῶν ἐνέχεον· ὡς δὲ καὶ ταύτας ἐπάτει τὰς ἀλγηδόνας, ἐσχάρα τούντεϋθεν καὶ πῦρ εἰς μέσον εἴλκετο. Καὶ κρεῶν ἐδωδίμων δίκην τὰ λείψανα αὐτῷ τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ πυρὸς, οὐκ εἰς ἄθρον, ὡς ἂν μὴ συντόμως ἀπαλλαγείη, καταβραχὺ δὲ ἀνηλίσκετο, οὐ πρότερον ἀνεῖναι τῶν ἐπιτιθέντων αὐτὸν τῇ πυρᾷ συγχωρουμένων, πρὶν ἂν καὶ μετὰ τοσαῦτα τοῖς προσταττομένοις ἐπινεύσειεν. Ὁ δ' ἀπρίξ ἐχόμενος τῆς προθέσεως, νικηφόρος ἐν αὐταῖς ταῖς βασάνοις ἀπέδωκε τὴν ψυχὴν. Τοιοῦτον τῶν βασιλικῶν ἐνὸς τὸ μαρτύριον παίδων, ἄξιον ὡς ὄντος καὶ τῆς προσηγορίας· Πέτρος γὰρ ἐκαλεῖτο. Οὐ χείρονα δὲ καὶ τὰ κατὰ τοὺς λοιποὺς ὄντα, λόγου φειδόμενοι συμμετρίας, παραλείψομεν, τοσοῦτον ἱστορήσαντες, ὡς ὁ γε Δωρόθεος καὶ ὁ Γοργόνιος, ἐτέροις ἅμα πλείοσι τῆς βασιλικῆς οἰκετίας, μετὰ τοὺς πολυτρόπους ἀγῶνας βρόχῳ τὴν ζωὴν μεταλλάξαντες, τῆς ἐνθέου νίκης ἀπηνέγκαντο βραβεῖα. Ἐν τούτῳ τῆς κατὰ

c. 13. Νικομηδείαν ἐκκλησίας ὁ τηνικαῦτα προεστὼς Ἀνθιμος, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν μαρτυρίαν, τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται· τούτῳ δὲ πλήθος ἄθρον μαρτύρων προστίθεται, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν τοῖς κατὰ τὴν Νικομηδείαν βασιλείοις πυρκαϊᾶς ἐν αὐταῖς δὴ ταῖς ἡμέραις ἀφθείσης· ἦν καθ' ὑπόνοιαν ψευδῆ πρὸς τῶν ἡμετέρων ἐπιχειρηθῆναι λόγου διαδοθέντος, παγγενῆ σωρηδὸν βασιλικῶ νεύματι τῶν τῆδε θεοσεβῶν, οἳ μὲν ξίφει κατεσφάττοντο, οἳ δὲ διὰ πυρὸς ἐτελειοῦντο. Ὁ τε λόγος ἔχει, προθυμίᾳ θείᾳ τινὶ καὶ ἀρρήτῳ, ἄνδρας ἅμα γυναιξίν ἐπὶ τὴν πυρὰν καθάλλεσθαι· δῆσαντες δὲ οἱ δῆμιοι ἄλλο τι πλήθος ἐπὶ σκάφαις, τοῖς θαλαττίοις ἐναπέριπτον βυθοῖς. Τοὺς δέ γε βασιλικοὺς μετὰ θάνατον

παίδας, γῆ μετὰ τῆς προσηκούσης κηδείας παραδοθέντας, αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς ἀνορύξαντες, ἐναπορρίψαι θαλάσση καὶ αὐτοὺς ᾤοντο 383
 δεῖν οἱ νενομισμένοι δεσπότες, ὡς ἂν μὴ ἐν μνήμασιν ἀποκειμέ-
 νους προσκυνοῖέν τινας, θεοὺς αὐτοὺς, ὡς γε ᾤοντο, λογιζόμενοι. Cf. iv. 15.
 Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῆς Νικομηδείας κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποτελεσθέντα
 τοῦ διωγμοῦ τοιαῦτα. Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ ἐτέρων κατὰ τὴν
 Μελιτινῆν οὕτω καλουμένην χώραν, καὶ αὖ πάλιν ἄλλων ἀμφὶ
 τὴν Συρίαν ἐπιφυῆναι τῇ βασιλείᾳ πεπειραμένων, τοὺς παντα-
 χόσε τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας εἰρκταῖς καὶ δεσμοῖς ἐνείρα [2nd Edict.]
 πρόσταγμα ἐφοῖτα βασιλικόν. Καὶ ἦν ἡ θέα τῶν ἐπὶ τούτοις
 γινομένων πᾶσαν διήγησιν ὑπεραίρουσα, μυρίου πλήθους ἐν
 παντὶ τόπῳ καθειργνυμένου, καὶ τὰ πανταχῆ δεσμοπήρια, ἀνδρο-
 φόνους καὶ τυμβωρύχοις πάλαι πρότερον ἐπεσκευασμένα, τότε
 πληρούντων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀνα-
 γνωστῶν τε ἔτι καὶ ἐπορκιστῶν, ὡς μηδὲ χώραν ἔτι τοῖς ἐπὶ
 κακουργίαις κατακρίτοις αὐτόθι λείπεσθαι. Αὖθις δ' ἐτέρων
 τὰ πρῶτα γράμματα ἐπικατειληφόντων, ἐν οἷς τοὺς κατακλεί- [3rd Edict.]
 στους, θύσαντας μὲν, ἔᾶν βαδίζειν ἐπ' ἐλευθερίας, ἐνισταμένους
 δὲ μυρίαὶ καταξάινειν προστέτακτο βασάνοις, πῶς ἂν πάλιν
 ἐνταῦθα τῶν καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν μαρτύρων ἀριθμήσειέ τις
 τὸ πλήθος, καὶ μάλιστα τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὸ Μαύρων
 ἔθνος, Θηβαῖδα τε καὶ κατ' Αἴγυπτον; ἐξ ἧς καὶ εἰς ἐτέρας ἤδη
 προελθόντες πόλεις τε καὶ ἐπαρχίας, διέπρεψαν τοῖς μαρτυρίοις.

CAP. VII.

384

Περὶ τῶν κατὰ Φοινίκην Αἰγυπτίων.

*Ἴσμεν γοῦν τοὺς ἐξ αὐτῶν διαλάμψαντας ἐν Παλαιστίνῃ, ἴσμεν
 δὲ καὶ τοὺς ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης· οὓς τίς ἰδὼν, οὐ κατεπλάγη
 τὰς ἀναριθμήτους μάστιγας, καὶ τὰς ἐν τούτοις τῶν ὡς ἀληθῶς
 παραδόξων τῆς θεοσεβείας ἀθλητῶν ἐνστάσεις, τὸν τε παρα-
 χρῆμα μετὰ τὰς μάστιγας ἐν θηρσὶν αἰμοβόροις ἀγῶνα, καὶ τὰς
 ἐν τούτῳ παρδάλειον καὶ διαφόρων ἄρκτων, συῶν τε ἀγρίων καὶ
 πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένων βοῶν προσβολὰς, καὶ τὰς
 πρὸς ἕκαστον τῶν θηρίων θαυμασίους τῶν γενναίων ὑπομονάς;

Cf. c. 9.

Οἷς γιγνομένοις καὶ αὐτοὶ παρήμεν, ὀπηνίκα τοῦ μαρτυρουμένου Σωτήρος ἡμῶν αὐτοῦ δὴ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν θείαν δύναμιν ἐπιπαροῦσαν, ἐναργῶς τε αὐτὴν τοῖς μάρτυσιν ἐπιδεικνύσαν ἱστορήσαμεν, τῶν ἀνθρωποβόρων ἐπὶ πλείονα χρόνου μὴ προσψαύειν μηδὲ πλησιάζειν τοῖς τῶν θεοφιλῶν σώμασιν ἐπιτομῶντων, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοὺς ἄλλους, ὅσοι δῆπουθεν ἕξωθεν ἐρεθισμοῖς παρόρμων αὐτὰ, φερομένων, μόνων δὲ τῶν ἱερῶν ἀθλητῶν γυμνῶν ἐστώτων καὶ ταῖς χερσὶ κατασειόντων, ἐπὶ τε σφᾶς αὐτοὺς ἐπισπωμένων (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἐκελεύετο πράττειν) μηδ' ὄλως ἐφαπτομένου, ἀλλ' ἔσθ' ὅπῃ μὲν καὶ ἐπ' αὐτοὺς ὀρμώντων, οἷα δὲ πρὸς τινος θειοτέρας δυνάμεως ἀνακρουόμενων, καὶ αὖ πάλιν εἰς τοῦπίσω χωρούντων. Ὁ καὶ εἰς μακρὸν γινόμενον, θαῦμα παρέιχεν οὐ σμικρὸν τοῖς θεωμένοις, ὥστε ἤδη διὰ τὸ ἀπρακτον τοῦ πρώτου, δεῦτερον καὶ τρίτον προσαφλεσθαι ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μάρτυρι θηρίον. Καταπλαγῆναι δ' ἦν τὴν ἐπὶ τούτοις ἀπτόητον τῶν ἱερῶν ἐκείνων καρτερίαν, καὶ τὴν ἐν σώμασι νέοις βεβηκυῖαν καὶ ἀδιάτρεπτον ἔνστασιν. Ἐώρας γοῦν ἡλικίαν οὐδ' ὄλων ἐτῶν εἴκοσι, δίχα δεσμῶν ἐστώτος νέου, καὶ τὰς μὲν χεῖρας ἐφαπλοῦντος εἰς σταυροῦ τύπον, ἀκαταπλήκτω δὲ καὶ ἀτρεμεῖ διανοίᾳ ταῖς πρὸς τὸ θείον σχολαίτατα τεταμένου λιταῖς, μηδ' ὄλως τε μεθισταμένου μηδ' ἀποκλινούτος ποι τοῦ ἔνθα εἰστήκει τόπου, ἄρκτων καὶ παρδάλεων, θυμοῦ καὶ

385 θανάτου πνεούτων, σχεδὸν αὐτῆς καθαπτομένου αὐτοῦ τῆς σαρκός, ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως θεία καὶ ἀπορρήτῃ δυνάμει μονουοῦχι φραπτομένων τὸ στόμα, καὶ αὐθις παλιδρομούντων εἰς τοῦπίσω. Καὶ οὗτος μὲν οὖν τοιοῦτός τις ἦν. Πάλιν δ' ἂν ἐτέρους εἶδες, πέντε γὰρ οἱ πάντες ἐτύγχανον, ἡγριωμένῃ ταύρῳ παραβληθέντας, ὃς τοὺς μὲν ἄλλους τῶν ἕξωθεν προσιόντων, τοῖς κέρασιν εἰς τὸν ἀέρα ῥίπτων, διεσπάραπτεν, ἡμιθνήτας αἰρεσθαι καταλιπὼν, ἐπὶ μόνους δὲ θύμῳ καὶ ἀπειλῇ τοὺς ἱεροὺς ὀρμών μάρτυρας, οὐδὲ πλησιάζειν αὐτοῖς οἷός τε ἦν, κυρίττων δὲ τοῖς ποσὶ, καὶ τοῖς κέρασι τῆδε κάκεισε χρώμενος, καὶ διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν καυτήρων ἐρεθισμοὺς θυμοῦ καὶ ἀπειλῆς πνέων, εἰς τοῦπίσω πρὸς τῆς ἱερᾶς ἀνθελκετο προνοίας· ὡς μηδὲ τούτου μηδὲν μηδαμῶς αὐτοὺς ἀδικήσαντος, ἕτερα ἅπτα αὐτοῖς ἐπαφίεσθαι θηρία. Τέλος δὴ οὖν μετὰ τὰς δεινὰς καὶ ποικίλας τού-

των προσβολὰς, ξίφει κατασφαγέυτες οἱ πάντες, ἀντὶ γῆς καὶ τάφων τοῖς θαλαττίοις παραδίδονται κύμασι.

CAP. VIII.

Περὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ἀγὼν τῶν κατὰ Τύρον τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλους ἐνδειξαμένων Αἰγυπτίων. Θανμάσειε δ' ἂν τις αὐτῶν καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς οἰκείας γῆς μαρτυρήσαντας· ἔνθα μυρίοι τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες, ἅμα γυναιξὶ καὶ παισιν, ὑπὲρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίας τοῦ προσκαίρου ζῆν καταφρονήσαντες, διαφόρους ὑπέμειναν θανάτους. Οἱ μὲν αὐτῶν μετὰ ξεσμοὺς καὶ στρεβλώσεις, μαστιγὰς τε χαλεπωτάτας, καὶ μυρίας ἄλλας ποικίλας καὶ φρικτὰς ἀκοῦσαι βασάνους, πυρὶ παραδοθέντες, οἱ δὲ πελάγει καταβροχισθέντες, ἄλλοι δὲ εὐθαρσῶς τοῖς ἀποτέμνουσι τὰς ἑαυτῶν προτείναντες κεφαλὰς, οἱ δὲ καὶ ἐναποθανόντες ταῖς βασάνοις, ἕτεροι δὲ λιμῶ διαφθαρέντες· καὶ ἄλλοι πάλιν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκᾶρα προσηλωθέντες, τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῶ διαφθαρείεν.

CAP. IX.

Περὶ τῶν κατὰ Θηβαῖδα.

Πάντα δ' ὑπεραίρει λόγον καὶ ἄς ὑπέμειναν αἰκίας καὶ ἀλγηδόνas οἱ κατὰ Θηβαῖδα μάρτυρες, ὀστράκοις ἀντὶ δυνύχων ὄλον τὸ σῶμα καὶ μέχρις ἀπαλλαγῆς τοῦ βίου καταξαινόμενοι, γύναϊά τε τοῖν ποδοῖν ἐξ ἑνὸς ἀποδεσμούμενα, μετέωρά τε καὶ διαέρια κάτω κεφαλῆν μαγγάνοις τισὶν εἰς ὕψος ἀνελκόμενα, **131** γυμνοῖς τε παντελῶς καὶ μηδ' ἐπικεκαλυμμένοις τοῖς σώμασι, θέαν ταύτην αἰσχίστην καὶ πάντων ὠμοτάτην καὶ ἀπανθρωποτάτην τοῖς ὀρώσιν ἅπασι παρεσχημένα. Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν δένδρεσι καὶ πρέμνοις ἐναπέθησκον δεσμούμενοι. Τοὺς γὰρ μάλιστα στερροτάτους τῶν κλάδων μηχαναῖς τισὶν ἐπὶ ταῦτον συνέλκοντες, εἰς ἑκάτερά τε τούτων τὰ τῶν μαρτύρων ἀποτείνοντες σκέλη, εἰς τὴν ἑαυτῶν ἠφίεσαν τοὺς κλάδους φέρεσθαι

φύσιν, ἄθρου τῶν μελῶν διασπασμὸν καθ' ὧν ταῦτ' ἐνεχίρουν ἐπινοοῦντες. Καὶ ταῦτά γε πάντα ἐνηργεῖτο οὐκ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας ἢ χρόνον τιτὰ βραχὺν, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν ὄλων ἐτῶν διάστημα· ὅτε μὲν πλείονων ἢ δέκα, ὅτε δὲ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν ἀναιρουμένων, ἄλλοτε δὲ οὐχ ἦττον καὶ τριῶντα, ἦδη δὲ ἐγγύς που καὶ ἐξήκοντα, καὶ πάλιν ἄλλοτε ἑκατὸν ἐν ἡμέρα μιᾷ ἄνδρες ἅμα κομιδῇ νηπίοις καὶ γυναιξίν ἐκτείνοντο, ποικίλαις καὶ ἐναλλαττούσαις τιμωρίαῖς καταδικαζόμενοι. Ἰστορήσαμεν δὲ καὶ αὐτοὶ, ἐπὶ τῶν τόπων γενόμενοι, πλείους ἀθρόως κατὰ μίαν ἡμέραν, τοὺς μὲν τῆς κεφαλῆς ἀποτομῆν ὑπομείναντας, τοὺς δὲ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν· ὡς ἀμβλύνεσθαι φονεύοντα τὸν σίδηρον, ἀπουοῦντά τε διαθλάσθαι, αὐτοὺς τε τοὺς ἀναιροῦντας, ἀποκάμνοντας, ἀμοιβαδὸν ἀλλήλους διαδέχεσθαι. Ὅτε καὶ θαυμασιωτάτην ὄρμην, θείαν τε ὡς ἀληθῶς δύναμιν καὶ προθυμίαν τῶν εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ πεπιστευκότων συνεωρῶμεν. Ἄμα γοῦν τῇ κατὰ τῶν προτέρων ἀποφάσει, ἐπεπήδων ἄλλοθεν ἄλλοι τῷ πρὸ τοῦ δικαστοῦ βήματι, Χριστιανοὺς σφᾶς ὁμολογοῦντες, ἀφροντίστως μὲν πρὸς τὰ δεινὰ καὶ τοὺς τῶν πολυειδῶν βασάνων τρόπους διακείμενοι, ἀκαταπλήκτως δὲ παρρησιαζόμενοι ἐπὶ τῇ εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εὐσεβείᾳ, μετὰ τε χαρᾶς καὶ γέλωτος καὶ εὐφροσύνης τὴν ὑστάτην ἀπόφασιν τοῦ θανάτου καταδεχόμενοι, ὥστε ψάλλειν, καὶ ὕμνους καὶ εὐχαριστίας εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν μέχρις αὐτῆς ἐσχάτης ἀναπέμπειν ἀναπνοῆς. Θαυμάσιοι μὲν οὖν καὶ οὗτοι· ἐξαιρέτως δὲ ἐκείνοι θαυμασιώτεροι, οἱ πλούτῳ μὲν καὶ εὐγενείᾳ καὶ δόξῃ, λόγῳ τε καὶ φιλοσοφίᾳ διαπρέψαντες, πάντα γε μὴν δεύτερα θέμενοι τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας, καὶ τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως· οἷος Φιλόρωμος ἦν, ἀρχὴν τινα οὐ τὴν τυχούσαν τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν βασιλικῆς

387 διοικήσεως ἐγκεχειρισμένος, ὃς μετὰ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τιμῆς ὑπὸ στρατιώταις δορυφορούμενος, ἐκάστης ἀνεκρίνετο ἡμέρας· Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, διαπρέψας ἀνὴρ ταῖς κατὰ τὴν πατρίδα πολιτείας τε καὶ λειτουργίας, ἐν τε τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις· οἱ καὶ μυρίων ὄσων πρὸς αἵματός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολουμένων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικα-

Cf. c. 7.

Cf. vii. 12.
Mart. P. 4, 9.

στοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὐτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδῶ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσονται, οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζῶῃσαι μὲν ἐλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν, Matt. x. 32. ἀνδρείῳ δὲ λογισμῷ καὶ φιλοσόφῳ, μᾶλλον δὲ εὐσεβεῖ καὶ φιλοθέῳ ψυχῇ, πρὸς ἀπάσας τοῦ δικαστοῦ τὰς τε ἀπειλὰς καὶ A. D. 306? τὰς ὕβρεις ἐνστάντες, ἄμφω τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν.

CAP. X.

388

Φιλείου μάρτυρος περὶ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν πεπραγμένων ἔγγραφοι διδασκαλίας.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἐξῴθεν μαθημάτων ἕνεκα πολλοῦ λόγου ἄξιον γενέσθαι τὸν Φιλέαν ἔφραμεν, αὐτὸς ἑαυτοῦ παρίτω μάρτυς, ἅμα μὲν ἑαυτὸν ὅς τις ποτ' ἦν ἐπιδείξων, ἅμα δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συμβεβηκότα μαρτύρια ἀκριβέστερον μᾶλλον ἢ ἡμεῖς ἱστορήσων διὰ τούτων τῶν λέξεων.

Τούτων ἀπάντων ὑποδειγμάτων ἡμῖν καὶ ὑπογραμμῶν καὶ καλῶν γνω- Routh, Rell. iv. 87.
ρισμάτων ἐν ταῖς θείαις καὶ ἱεραῖς γραφαῖς κειμένων, οὐδὲν μελλήσαντες οἱ μακάριοι σὺν ἡμῖν μάρτυρες, τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν καθαρῶς τείναντες, καὶ τὸν ἐπ' εὐσεβείᾳ θάνατον ἐν νῷ λαβόντες, ἀπρίξ τῆς κλήσεως εἶχοντο, τὸν μὲν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐρόντες ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, ἵνα πᾶσαν μὲν ἁμαρτίαν ἐκκόψῃ, ἐφόδια δὲ τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσόδου ἡμῖν καταθήται· 'οὐ' γὰρ 'ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι Phil. ii. 6.
ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν' καὶ σχήματι εὐρεθεῖς ὡς ἄνθρωπος, ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν ἕως θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.' Διὸ καὶ 'ζηλώσαντες τὰ μείζονα χαρίσματα' οἱ Χριστοφόροι μάρτυρες, Cf. 1 Cor. xii. 31.
πάντα μὲν πόνον καὶ παντοίας αἰκισμῶν ἐπινοίας οὐκ εἰσάπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δευτέρον τινας ὑπέμειναν· πάσας δὲ ἀπειλὰς, οὐ λόγους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργους τῶν δορυφόρων κατ' αὐτῶν φιλοτιμουμένων, οὐκ ἐνεδίδουν τὴν γνώμην, διὰ τὸ 'τὴν τελείαν ἀγάπην ἔξω βάλλει τὸν φόβον.' Ὡν καταλέγειν τὴν 1 John iv. 18.
ἀρετὴν καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστη βασάνῳ ἀνδρείαν, τίς ἂν ἀρκέσειε λόγος; Ἀνέσεως γὰρ οὐσης ἅπασιν τοῖς βουλομένοις ἐνυβρίζειν, οἱ μὲν ξύλοις ἔπαιον, Cf. v. 1.
ἔτεροι δὲ ῥάβδοις, ἄλλοι δὲ μάστιξι, ἔτεροι δὲ πάλιν ἰμάσι, ἄλλοι δὲ σχοινοῖς. Καὶ ἦν ἡ θεία τῶν αἰκισμῶν ἐνηλλαγμένη, καὶ πολλὴν τὴν ἐν αὐτῇ κακίαν ἔχουσα. Οἱ μὲν γὰρ ὀπίσω τῷ χεῖρε δεθέντες, περὶ τὸ ξύλον ἐξηρτῶντο, καὶ μαγγάνοις τισὶ διετείνοντο πᾶν μέλος· εἶθ' οὗτος διὰ παντός τοῦ σώματος ἐπήγον ἐκ κελεύσεως οἱ βασανισταί, οὐ καθάπερ τοῖς φονεῦσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστροῦ καὶ κνημῶν καὶ παρεῖδων τοῖς ἀμνητηρίοις ἐκόλαζον· ἔτεροι δὲ ἀπὸ τῆς στοῦς μίᾳς χειρὸς ἐξηρτημένοι **388**

αἰωροῦντο, πάσης ἀλγηδόνος δεινοτέραν τὴν ἀπὸ τῶν ἄρθρων καὶ μελῶν τάσιον ἔχοντες· ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιον ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο, οὐ βεβηκόσι τοῖς ποσὶ, τῷ δὲ βάρει τοῦ σώματος βιαζομένων μετὰ τάσεως ἀνελκομένων τῶν δεσμῶν. Καὶ τοῦθ' ὑπέμενον, οὐκ ἐφ' ὅσον προσδιελέγετο, οὐδ' αὐτοῖς ἐσχόλαζεν ὁ ἡγεμῶν, ἀλλὰ μονονουχὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ὅτε γὰρ καὶ ἐφ' ἑτέρους μετέβαινε, τοῖς προτέροις κατελίμπανεν ἐφεδρεύειν τοὺς τῆ ἕξουσία αὐτοῦ ὑπηρετουμένους, εἴ που τις ἠπτηθεὶς τῶν βασάνων ἐνδιδόναι ἐδόκει, ἀφειδῶς δὲ κελεύων καὶ τοῖς δεσμοῖς προσιέναι, καὶ μετὰ ταῦτα ψυχορραγοῦντας αὐτοὺς κατατιθεμένους εἰς τὴν γῆν ἔλκεσθαι· οὐ γὰρ εἶναι κἂν μέρος αὐτοῖς φροντίδος περὶ ἡμῶν, ἀλλ' οὕτω καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν, ὡς μηκέτ' ὄντων, ταύτην δευτέραν βάσανον ἐπὶ ταῖς πληγαῖς τῶν ὑπεναντιῶν ἐφευρόντων. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ μετὰ τοὺς αἰκισμοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι, διὰ τῶν τεσσάρων ὀπῶν διατεταμένοι ἄμφω τὸ πόδε, ὡς καὶ κατ' ἀνάγκην αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου ὑπτίους εἶναι, μὴ δυναμένους διὰ τὸ ἔναυλα τὰ τραύματα ἀπὸ τῶν πληγῶν καθ' ὄλου τοῦ σώματος ἔχειν· ἕτεροι δὲ εἰς τοῦδαφος ῥιφέντες, ἔκειντο ὑπὸ τῆς τῶν βασάνων ἀθρόας προσβολῆς, δεινοτέραν τὴν ὄψιν τῆς ἐνεργείας τοῖς ὀρώσι παρέχοντες, ποικίλας καὶ διαφόρους ἐν τοῖς σώμασι φέροντες τῶν βασάνων τὰς ἐπινοίας. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ μὲν ἐναπέθνησκον ταῖς βασάνοις, τῆ καρτερίᾳ κατασχύναντες τὸν ἀντίπαλον· οἱ δὲ, ἡμικνητές, ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ συγκλειόμενοι, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ταῖς ἀλγηδύσι συνεχόμενοι ἐτελειοῦντο· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς ἀπὸ τῆς θεραπείας ἀνακτήσεως τυχόντες, τῷ χρόνῳ καὶ τῆ τῆς φυλακῆς διατριβῆ ἠρωαλεώτεροι ἐγιγόντο. Οὕτω γοῦν ἠνίκα προσετέτακτο, αἰρέσεως κειμένης, ἡ ἐφαψάμενον τῆς ἐναγοῦς θυσίας ἀνεὸχλητον εἶναι, τῆς ἐπαράτου ἐλευθερίας παρ' αὐτῶν τυχόντα, ἢ μὴ θύοντα, τὴν ἐπὶ θανάτῳ δίκην ἐκδέχεται, οὐδὲν μελλήσαντες, ἀσμένως ἐπὶ τὸν θάνατον ἐχώρου· ἢδεσαν γὰρ τὰ ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἡμῖν προορισθέντα. ‘Ὁ γὰρ θυσιάζων,’ φησὶ, ‘θεοῖς ἑτέροις, ἐξολοθρευθήσεται’ καὶ· ‘Ὅτι οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.’

390

Exod. xxii.
20.
Ib. xx. 3.

Τοιαῦται τοῦ ὡς ἀληθῶς φιλοσόφου τε ὁμοῦ καὶ φιλοθέου μάρτυρος αἱ φωναί, ἃς πρὸ τελευταίας ἀποφάσεως, ὑπὸ τὴν δεσμοτικὴν ἔθ' ὑπάρχων τάξιν, τοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ παροικίαν ἀδελφοῖς ἐπεστάλκει, ἅμα μὲν τὰ ἐν οἷς ἦν ἀνατιθέμενος, ἅμα δὲ καὶ παρορμῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀπριξῆ ἔχεται, καὶ μετ' αὐτὸν ὅσον οὕτω τελειωθόμενον, τῆς ἐν Χριστῷ θεοσεβείας. Ἀλλὰ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, καὶ καινοτέρας ἐπὶ καινοτέραις τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην θεοπρεπῶν μαρτύρων ἀθλήσεις παρατίθεσθαι, καὶ μάλιστα τῶν οὐκέτι μὲν κοινῷ νόμῳ, πολέμου δὲ τρόπῳ πεπολιορκημένων;

CAP. XI.

Περὶ τῶν κατὰ Φρυγίαν.

Ἦδη γοῦν ὅλην Χριστιανῶν πολίχνην αὐτανδρον ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν ἐν κύκλῳ περιβαλόντες ὀπλίται, πῦρ τε ὑφάψαντες, κατέφλεξαν αὐτοὺς ἅμα νηπίοις καὶ γυναιξί, τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἐπιβοωμένοις· ὅτι δὴ πανδημεὶ πάντες οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες, λογιστῆς τε αὐτὸς, καὶ στρατηγὸς, σὺν τοῖς ἐν τέλει πᾶσι καὶ ὄλῳ δῆμῳ, Χριστιανοὺς σφᾶς ὁμολογοῦντες, οὐδ' ὀπωστιοῦν τοῖς προστάττουσιν εἰδωλολατρεῖν ἐπειθάρχουν. Καί τις ἕτερος Ῥωμαϊκῆς ἀξίας ἐπειλημμένος, Ἄδαυκτος ὄνομα, γένος τῶν παρ' Ἰταλοῖς ἐπισήμων, διὰ πάσης προελθὼν ἀνὴρ τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς, ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστρούτητός τε καὶ καθολικότητος 391 ἀμέμπτως διελθεῖν, ἐπὶ πᾶσι τούτοις διαπρέψας τοῖς ἐν θεοσεβείᾳ κατορθώμασι καὶ ταῖς εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογίαις, τῷ τοῦ μαρτυρίου διαδήματι κατεκοσμήθη, ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ 'καθολικοῦ' πράξεως τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ὑπο- Cf. vii. 10. μείνας ἀγῶνα.

CAP. XII.

Περὶ πλείστον ἐτέρων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν διαφόρως ἡγωνισμένων.

Τί με χρὴ νῦν ἐπ' ὀνόματος τῶν λοιπῶν μνημονεύειν, ἢ τὸ πλήθος τῶν ἀνδρῶν ἀριθμεῖν, ἢ τὰς πολυτρόπους αἰκίας ἀναξωγραφεῖν τῶν θαυμασίων Χριστοῦ μαρτύρων, τοτὲ μὲν πέλυξιν ἀναιρουμένων, οἷα γέγονε τοῖς ἐπ' Ἀραβίας, τοτὲ δὲ τὰ σκέλη καταγνυμένων, οἷα τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ συμβέβηκε, καὶ ποτὲ μὲν κατὰ κεφαλῆς ἐκ τοῖν ποδοῖν εἰς ὕψος ἀναρτωμένων, καὶ μαλθακοῦ πυρὸς ὑποκαιομένου, τῷ παραπεμπομένῳ καπνῷ τῆς φλεγομένης ὕλης ἀποπνιγομένων, οἷα τοῖς ἐν Μέσση τῶν ποταμῶν ἐπηνέχθη, ποτὲ δὲ ῥίνας καὶ ὄτα καὶ χεῖρας ἀκρωτηριαζομένων, τὰ τε λοιπὰ τοῦ σώματος μέλη τε καὶ μέρη κρεουργομένων, οἷα τὰ ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἦν;

Τί δεῖ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας ἀναζωπυρεῖν τὴν μνήμην, ἐσχάrais πυρὸς οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' ἐπὶ μακρᾷ τιμωρίᾳ κατοπτωμένων, ἑτέρων θάπτου τοῖν χεροῖν τὴν δεξιὰν αὐτῶν πυρὶ καθιέντων, ἢ τῆς ἐναγοῦς θυσίας ἐφαπτομένων; ὦν τινὲς τὴν πείραν φεύγοντες, πρὶν ἀλῶναι καὶ εἰς χεῖρας τῶν ἐπιβούλων ἔλθειν, ἄνωθεν ἐξ ὑψηλῶν δωμάτων ἑαυτοὺς κατεκρήμνισαν, τὸν θάνατον ἄρπαγμα θέμενοι τῆς τῶν δυσσεβῶν μοχθηρίας. Καὶ τις ἱερὰ καὶ θαυμασία τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν, τὸ δὲ σῶμα γυνή, καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας πλούτῳ καὶ γένει καὶ εὐδοξίᾳ παρὰ πᾶσι βεβοημένη, παίδων ξυνωρίδα παρθένων, τῇ τοῦ σώματος ὥρα καὶ ἀκμῇ διαπρεπουσῶν, θεσμοῖς εὐσεβείας ἀναθρεψαμένη, ἐπειδὴ πολὺς ὁ περὶ αὐτὰς κινούμενος φθόνος πάντα τρόπον ἀνιχνεύων λανθανούσας περιειργάζετο, εἶτα, ἐπ' ἀλλοδαπῆς αὐτὰς διατρίβειν μαθῶν, πεφροντισμένως ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἐκάλει, δικτύων δὲ ἤδη στρατιωτικῶν εἶσω περιβέβληντο, ἐν ἀμηχάνοις αὐτὴν καὶ τὰς παῖδας θεασαμένη, καὶ τὰ μέλλοντα ἐξ ἀνθρώπων δεινὰ τῷ λόγῳ παραθεῖσα, τό τε πάντων δεινῶν ἀφορητότερον, πορνείας ἀπειλήν, μηδὲ ἄκροισ ὧσιν ὑπομείναι δεῖν ἀκοῦσαι ἑαυτῇ τε καὶ ταῖς κόραις παρακελευσαμένη, ἀλλὰ καὶ τὸ προδοῦναι τὰς ψυχὰς τῇ τῶν δαιμόνων δουλείᾳ πάντων ὑπάρχειν θανάτων καὶ πάσης χείρον ἀπωλείας φήσασα, μίαν τούτων ἀπάντων εἶναι λύσιν ὑπετίθετο, τὴν ἐπὶ τὸν Κύριον καταφυγὴν· κάπειτα ὁμοῦ τῇ γνώμῃ συνθέμεναι, τὰ τε σώματα περιστείλασαι κοσμίως τοῖς περιβλήμασιν, ἐπ' αὐτῆς μέσης γενόμεναι τῆς ὁδοῦ, βραχὺ τι τοὺς φύλακας εἰς ἀναχώρησιν ὑποπαραιτησάμεναι, ἐπὶ παραρρέοντα ποταμὸν ἑαυτὰς ἠκόυτισαν. Αἶδε μὲν οὖν ἑαυτάς· ἄλλην δ' ἐπ' αὐτῆς Ἀντιοχείας ξυνωρίδα παρθένων τὰ πάντα θεοπρεπῶν καὶ ἀληθῶς ἀδελφῶν, ἐπιδόξων μὲν τὸ γένος, λαμπρῶν δὲ τὸν βίον, νέων τοὺς χρόνους, ὡραίων τὸ σῶμα, σεμνῶν τὴν ψυχὴν, εὐσεβῶν τὸν τρόπον, θαυμαστῶν τὴν σπουδὴν, ὡς ἂν μὴ φερούσης τῆς γῆς τὰ τοιαῦτα βαστάζειν, θαλάττῃ ρίπτειν ἐκέλευον οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταί. Ταῦτα μὲν οὖν παρὰ τοῖσδε. Τὰ φρικτὰ δὲ ἀκοαῖς κατὰ τὸν Πόντον ἔπασχον ἕτεροι, καλάμοις ὀξέσι τοῖν χεροῖν ἐξ ἄκρων ὀνύχων τοὺς δακτύλους διαπειρόμενοι, καὶ ἄλλοι πυρὶ μολίβδου διατακέντος, βρασ-

σούση καὶ πεπυρακτωμένη τῇ ὕλῃ τὰ νῶτα καταχεόμενοι, καὶ τὰ μάλιστα ἀναγκαιότατα τοῦ σώματος κατοπτρώμενοι· διὰ τε τῶν ἀπορρήτων ἕτεροι μελῶν τε καὶ σπλάγχνων αἰσχροῦ καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ οὐδὲ λόγῳ ῥητὰς ὑπέμενον πάθας, ἃς οἱ γενναῖοι καὶ νόμιμοι δικασταὶ τὴν, σφῶν ἐπιδεικνύμενοι δεινότητα, ὥσπερ τινὰ σοφίας ἀρετὴν φιλοτιμότερον ἐπενόουν, ἀεὶ ταῖς καινότερον ἐφευρισκομέναις αἰκίαις, ὥσπερ ἐν ἀγῶνος βραβεῖοις, ἀλλήλους ὑπερεξάγειν διαμιλλώμενοι. Τὰ δ' οὖν τῶν συμφορῶν ἔσχατα, ὅτε δὴ λοιπὸν ἀπειρηκότες ἐπὶ τῇ τῶν κακῶν ὑπερβολῇ καὶ πρὸς τὸ κτείνειν ἀποκαμόντες, πλησμονῇ τε καὶ κόρον τῆς τῶν αἱμάτων ἐκχύσεως ἐσχηκότες, ἐπὶ τὸ νομιζόμενον αὐτοῖς χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπον ἐτρέποντο, ὡς μηδὲν μὲν ἔτι δοκεῖν δεινὸν καθ' ἡμῶν περιεργάζεσθαι· 'μὴ γὰρ καθήκειν φασὶν αἵμασιν ἐμφυλίοις μιαίνειν τὰς πόλεις, μηδ' ἐπ' ὤμότητι τὴν ἀνωτάτω διαβάλλειν τῶν κρατούντων ἀρχὴν, εὐμενῇ τοῖς πᾶσιν ὑπάρχουσαν καὶ πραεῖαν, δεῖν δὲ μᾶλλον τῆς φιλανθρώπου καὶ βασιλικῆς ξηουσίας εἰς πάντας ἐκτείνεσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μηκέτι θανάτῳ κολαζομένους· λελύσθαι γὰρ καθ' ἡμῶν ταύτην αὐτῶν τὴν τιμωρίαν, διὰ τὴν τῶν κρατούντων φιλανθρωπίαν.' Τηνικαῦτα ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεσθαι, καὶ τοῖν σκελοῖν πηροῦσθαι θάτερον, προσετάρτετο. Ταῦτα γὰρ ἦν αὐτοῖς τὰ φιλάνθρωπα, **393** καὶ τῶν καθ' ἡμῶν τιμωριῶν τὰ κουφότατα, ὥστε ἤδη ταύτης ἕνεκα τῆς τῶν ἀσεβῶν φιλανθρωπίας, οὐκέτ' εἶναι δυνατὸν ἐξειπεῖν τὸ πλῆθος τῶν ὑπὲρ πάντα λόγου τοὺς μὲν δεξιούς ὀφθαλμοὺς ξίφει πρότερον ἐκκοπτομένων, καὶ μετὰ τὴν ἐκκέντησιν τούτους πυρὶ καυτηριαζομένων, τοὺς δὲ λαιοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν αὐθις καυτήρσιν ἀχραιομένων, μετὰ τε ταῦτα τοῖς κατ' ἐπαρχίαν χαλκοῦ μετάλλοις, οὐχ ὑπηρεσίας τοσοῦτου, ὅσον κακώσεως καὶ ταλαιπωρίας ἕνεκεν, καταδικαζομένων, πρὸς ἅπασί τε τούτοις ἄλλων ἄλλοις ἀγῶσιν, οὓς μηδὲ καταλέγειν δυνατὸν, νικᾷ γὰρ πάντα λόγου τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνδραγαθήματα, περιπεπτωκότων. Ἐν δὲ τούτοις ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διαλάμψαντες οἱ μεγαλοπρεπεῖς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες, τοὺς μὲν ἀπανταχοῦ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν ἐπόπτας εἰκότως κατεπλήξαντο, τῆς δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν

θείας ὡς ἀληθῶς καὶ ἀπορρήτου δυνάμεως ἐμφανῆ δι' ἑαυτῶν
τὰ τεκμήρια παρεστήσαντο.

CAP. XIII.

Περὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας προέδρων, τῶν τὸ γνήσιον ἧς ἐπρέσβευον
εὐσεβείας διὰ τοῦ σφῶν αἵματος ἐπιδεδειγμένων.

Ἐκάστου μὲν οὖν ἐπ' ὀνόματος μνημονεύειν μακρὸν ἂν
εἶη, μή τι γε τῶν ἀδυνάτων. Τῶν δὲ κατὰ τὰς ἐπισήμους
πόλεις μαρτυρησάντων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων πρῶτος ἡμῖν
ἐν εὐσεβῶν στήλαις τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀναγορευέσθω
μάρτυς, ἐπίσκοπος τῆς Νικομηδέων πόλεως, τὴν κεφαλὴν
ἀποτμηθεὶς, Ἄνθιμος. Τῶν δ' ἐπ' Ἀντιοχείας μαρτύρων τὸν
πάντα βίον ἄριστος πρεσβύτερος τῆς αὐτόθι παροικίας Λου-
κיאνοῦ, ἐν τῇ Νικομηδείᾳ καὶ αὐτὸς, βασιλέως ἐπιπαρόντος,
τὴν οὐράνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν λόγῳ πρότερον δι' ἀπο-
λογίας, εἶτα δὲ καὶ ἔργοις ἀνακηρύξας. Τῶν δ' ἐπὶ Φοινίκης
μαρτύρων γένοιτ' ἂν ἐπισημότατοι τὰ πάντα θεοφιλεῖς τῶν
394 λογικῶν Χριστοῦ θρεμμάτων ποιμένες, Τυραννίων ἐπίσκοπος
τῆς κατὰ Τύρον ἐκκλησίας, πρεσβύτερός τε τῆς κατὰ Σιδῶνα
Ζηνόβιος, καὶ ἔτι Σιλβανὸς τῶν ἀμφὶ τὴν Ἐμισαν ἐκκλησιῶν
ἐπίσκοπος. Ἄλλ' οὗτος μὲν θηρίων βορὰ μεθ' ἑτέρων ἐπ'
αὐτῆς Ἐμίσης γενόμενος, χοροῖς ἀνελήφθη μαρτύρων· τῶν δ'
ἐπ' Ἀντιοχείας ἀμφω τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον διὰ τῆς εἰς θάνατον
ὑπομονῆς ἔδοξασάτην, ὁ μὲν θαλαττίοις παραδοθεὶς βυθοῖς ὁ
ἐπίσκοπος, ὁ δὲ ἱατρῶν ἄριστος Ζηνόβιος ταῖς κατὰ τῶν
πλευρῶν ἐπιτεθείσαις αὐτῷ καρτερῶς ἐναποθανὼν βασάνοις.
Τῶν δ' ἐπὶ Παλαιστίνης μαρτύρων Σιλβανὸς, ἐπίσκοπος τῶν
ἀμφὶ τὴν Γάζαν ἐκκλησιῶν, κατὰ τὰ ἐν Φαινοῖ χαλκοῦ
μέταλλα σὺν ἑτέροις ἐνὸς δέουσι τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα
τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, Αἰγύπτιοί τε αὐτόθι Πηλεὺς καὶ
Νεῖλος ἐπίσκοποι μεθ' ἑτέρων τὴν διὰ πυρὸς ὑπέμειναν
τελευτήν. Καὶ τὸ μέγα δὲ κλέος τῆς Καισαρέων παροικίας
ἐν τούτοις ἡμῖν μνημονευέσθω Πάμφιλος πρεσβύτερος, τῶν
καθ' ἡμᾶς θαυμασιώτατος, οὗ τῶν ἀνδραγαθημάτων τὴν ἀρετὴν

A. D. 311-12.

A. D. 310.
Cf. Mart.
Pal. 7.

Mart. P. 11.

κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν ἀνεγράψαμεν. Τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας καθ' ὅλης τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος διαπρεπῶς τελειωθέντων πρῶτος Πέτρος, αὐτῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Nov. A. D. 311. θεῖόν τι χρῆμα διδασκάλων τῆς ἐν Χριστῷ θεοσεβείας ἀναγεγράφθω· καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων Φαῦστος καὶ Δῖος καὶ Ἀμμώνιος, τέλειοι Χριστοῦ μάρτυρες· Φιλέας τε Cf. vii. 11. καὶ Ἡσύχιος καὶ Παχύμιος καὶ Θεόδωρος, τῶν ἀμφὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκκλησιῶν ἐπίσκοποι, μυρίοι τε ἐπὶ τούτοις ἄλλοι διαφανεῖς, οἱ πρὸς τῶν κατὰ χώραν καὶ τόπον παροικιῶν μνημονεύονται· ὧν ἀνὰ τὴν πᾶσαν οἰκουμένην ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας ἠγωνισμένων γραφῇ παραδιδόμηναι τοὺς ἄθλους, ἐπ' ἀκριβές τε ἕκαστα τῶν περὶ αὐτοὺς συμβεβηκότων ἱστορεῖν, οὐχ ἡμέτερον, τῶν δ' ὄψει τὰ πράγματα παρεληφότων ἴδιον ἂν γένοιτο. Οἷς γε μὴν αὐτὸς παρεγενόμεν, τούτους **395** καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς γνωρίμους δι' ἑτέρας ποιήσομαι γραφῆς. [Mart. Pal.] Κατὰ γε μὴν τὸν παρόντα λόγον τὴν παλινοφθίαν τῶν περὶ ἡμᾶς εἰργασμένων τοῖς εἰρημένοις ἐπισυνάψω, τά τε ἐξ ἀρχῆς τοῦ διωγμοῦ συμβεβηκότα, χρησιμώτατα τυγχάνοντα τοῖς ἐντευξομένοις. Τὰ μὲν οὖν πρὸ τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, ἐν ὅσοις δὴ χρόνοις τὰ τῶν ἀρχόντων φίλιά τε ἡμῖν ἦν καὶ εἰρηναῖα, ὁπόσης ἀγαθῶν εὐπορίας καὶ εὐετηρίας ἤξιώτο, τίς ἂν ἐξαρκέσειε λόγος διηγῆσασθαι; ὁπότε καὶ οἱ μάλιστα τῆς καθόλου κρατοῦντες ἀρχῆς, δεκαετηρίδας καὶ εἰκοσαετηρίδας ἐκπλήσαντες, ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι, παιδροτάταις τε θαλαῖς καὶ εὐφροσύναις, μετὰ πάσης εὐσταθοῦς διετέλουσαν εἰρήνης. Οὕτω δ' αὐτοῖς ἀπαραποδίστως αὐξούσης καὶ ἐπὶ μέγα ὁσημέραι προιούσης τῆς ἐξουσίας, ἀθρόως τῆς πρὸς ἡμᾶς εἰρήνης μεταθέμενοι, πόλεμον ἄσποιδον ἐγείρουσιν· οὕτω δ' αὐτοῖς τῆς τοιασδὲ κινήσεως δευτέρου ἔτος πεπλήρωτο, A. D. 305. καὶ τι περὶ τὴν ὅλην ἄρχην νεώτερον γεγονὸς τὰ πάντα πράγματα ἀνατρέπει. Νόσου γὰρ οὐκ αἰσίας τῷ πρωτοστάτῃ **396** τῶν εἰρημένων ἐπισκηψάσης, ὑφ' ἧς δὴ καὶ τὰ τῆς διανοίας εἰς ἕκστασιν αὐτῷ παρήγετο, σὺν τῷ μετ' αὐτὸν δευτερείοις [Maximian.] τετιμημένω, τὸν δημῶδη καὶ ἰδιωτικὸν ἀπολαμβάνει βίον· οὕτω δὲ ταῦτ' αὐτῷ οὕτω πέπρακτο, καὶ διχῆ τὰ πάντα τῆς ἀρχῆς διαιρεῖται, πρᾶγμα μὴδ' ἄλλοτέ πω πάλαι γεγονὸς,

- μνήμη παραδεδόμενον. Χρόνου δ' οὐ πλείστου μεταξὺ γενομένου, βασιλεὺς Κωνσταντίος τὸν πάντα βίον πραδῶτα καὶ τοῖς ὑπηκόοις εὐνοϊκώτατα, τῷ τε θείῳ λόγῳ προσφιλέστατα διαθέμενος, παῖδα γνήσιον Κωνσταντίνου αὐτοκράτορα καὶ σεβαστὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ καταλιπὼν, κοινῶ φύσεως νόμῳ τελευτᾷ
- A. D. 306. τὸν βίον, πρῶτός τε ἐν θεοῖς ἀνηγορεύετο παρ' αὐτοῖς, ἀπάσης μετὰ θάνατον, ὅση βασιλεί τις ἀν' ὠφέλιετο, τιμῆς ἡξιωμένος, χρηστότατος καὶ ἠπιώτατος βασιλέων, ὃς δὴ καὶ μόνος τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπαξίως τῆς ἡγεμονίας τὸν πάντα τῆς ἀρχῆς διατελέσας χρόνον, καὶ τᾶλλα τοῖς πᾶσι δεξιώτατον καὶ εὐεργετικώτατον παρασχὼν ἑαυτὸν, τοῦ τε καθ' ἡμῶν πολέμου μηδαμῶς ἐπικοινωνήσας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν θεοσεβεῖς ἀβλαβεῖς καὶ ἀνεπηρεάστους φυλάξας, καὶ μήτε τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς οἴκους καθελὼν, μήθ' ἕτερόν τι καθ' ἡμῶν καινουργήσας, τέλος εὐδόκιμον καὶ τρισμακάριον ἀπέλιπε τοῦ βίου, μόνος ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας εὐμενῶς καὶ ἐπιδόξως ἐπὶ διαδόχῳ
- 397 γνησίῳ παιδί, πάντα σωφρονεστάτῳ τε καὶ εὐσεβεστάτῳ, τελευτήσας. Τούτου παῖς Κωνσταντίνος εὐθύς ἀρχόμενος, βασιλεὺς τελεώτατος καὶ σεβαστὸς πρὸς τῶν στρατοπέδων, καὶ ἔτι πολὺ τούτων πρότερον πρὸς αὐτοῦ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ ἀναγορευθεὶς, ζηλωτὴν ἑαυτὸν τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον εὐσεβείας κατεστήσατο. Καὶ οὗτος μὲν
- A. D. 307. τοιοῦτος. Δικίνιος δὲ ἐπὶ τούτοις ὑπὸ κοινῆς ψήφου τῶν κρατούντων αὐτοκράτωρ καὶ σεβαστὸς ἀναπέφηνε. Ταῦτα Μαξιμίνου δεινῶς ἐλύπει, μόνον Καίσαρα παρὰ πάντας εἰσέτι τότε χρηματίζοντα· ὃς δὴ οὖν τὰ μάλιστα τυραννικὸς ὢν,
- A. D. 308. παραρπάσας ἑαυτῷ τὴν ἀξίαν, σεβαστὸς ἦν, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ γεγονώς· ἐν τούτῳ δὲ Κωνσταντίνῳ μηχανὴν θανάτου συρράπτων ἀλοῦς, ὃ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν ἐπανηρῆσθαι δεδηλωμένος, αἰσχίστῳ καταστρέφει θανάτῳ. Πρώτου δὲ τούτου τὰς ἐπὶ τιμῇ γραφὰς, ἀνδριάντας τε καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐπ' ἀναθέσει νενομίσται, ὡς ἀνοσίου καὶ δυσσεβεστάτου καθήρουν.
- A. D. 310.

CAP. XIV.

Περὶ τοῦ τροποῦ τῶν τῆς εὐσεβείας ἐχθρῶν.

Τούτου παῖς Μαξέντιος, ὁ τὴν ἐπὶ Ῥώμῃς τυραννίδα συστησάμενος, ἀρχόμενος μὲν τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ἐπ' ἀρεσκείᾳ καὶ κολακείᾳ τοῦ δήμου Ῥωμαίων καθυπεκρίνατο, ταύτῃ τε τοῖς ὑπηκόοις τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἀνεῖναι προστάττει διωγμὸν, 398 εὐσεβείαν ἐπιμορφάζων, καὶ ὡς ἂν δεξιὸς καὶ πολὺ πρῶτος παρὰ τοὺς προτέρους φανείη· οὐ μὴν οἷος ἔσεσθαι ἠλπίσθη, τοιοῦτος ἔργοις ἀναπέφηνεν, εἰς πάσας δ' ἀνοσιουργίας ὀκείλας, οὐδὲν ὅ τι μιαρίας ἔργον καὶ ἀκολασίας παραλέλοιπε, μοιχείας τε καὶ παντοίας ἐπιτελῶν φθοράς· διαξενγνὺς γέ τοι τῶν ἀνδρῶν τὰς κατὰ νόμον γαμετὰς, ταύτας ἐνυβρίζων, ἀτιμώτατα τοῖς ἀνδράσι αὐθις ἀπέπεμπε· καὶ ταῦτ' οὐκ ἀσήμοις οὐδ' ἀφανέσι ἐγχειρῶν ἐπετήδευεν, ἀλλ' αὐτῶν δὴ μάλιστα τῶν τὰ πρῶτα τῆς Ῥωμαίων συγκλήτου βουλῆς ἀπενηνεγμένων ἐμπαροινῶν τοῖς ἐξοχωτάτοις. Οἱ πάντες δ' αὐτὸν ὑποπεπτηχότες δῆμοι καὶ ἄρχοντες, ἔνδοξοί τε καὶ ἄδοξοι, δεινῇ κατετρύχοντο τυραννίδι. Καὶ οὐδ' ἡρεμούντων καὶ τὴν πικρὰν φερόντων δουλείαν, ἀπαλλαγὴ τις ὅμως ἦν τῆς τοῦ τυράννου φονώσης ὀμότητος· ἐπὶ σμικρᾷ γοῦν ἤδη ποτὲ προφάσει, τὸν δῆμον εἰς φόνον τοῖς ἀμφ' αὐτὸν δορυφόροις ἐκδίδωσι, καὶ ἐκτείνετο μυρία τοῦ δήμου Ῥωμαίων πλήθη ἐπὶ μέσης τῆς πόλεως, οὐ Σκυθῶν οὐδὲ βαρβάρων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν οἰκείων δόρασι καὶ πανοπλίαις. Συγκλητικῶν γε μὴν φόνος ὀπόσος δι' ἐπιβουλήν ἐνηργεῖτο τῆς οὐσίας, οὐδ' ἐξαριθμῆσασθαι δυνατὸν, ἄλλοτε ἄλλαις πεπλασμέναις αἰτιαῖς μυρίων ἀναιρουμένων. Ἡ δὲ τῶν κακῶν τῷ τυράννῳ κορωνίς, ἐπὶ γοητείαν ἤλαυνε· μαγικαῖς ἐπινοίαις τοτὲ μὲν γυναικας ἐγκύμονας ἀνασχίζοντος, τοτὲ δὲ νεογνῶν σπλάγχχνα βρεφῶν διερευνωμένου, λέοντάς τε κατασφάττοντος, καὶ τινας ἀρρητοποιίας ἐπὶ δαιμόνων προκλήσεις καὶ ἀποτροπιασμὸν τοῦ πολέμου συνισταμένον· διὰ τούτων γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς νίκης κατορθωθήσεσθαι ἢ πᾶσα ἐτύχχανεν ἐλπίς. Οὗτος μὲν οὖν ἐπὶ Ῥώμῃς τυραννῶν, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν οἷα δρῶν τοὺς ὑπηκόους κατεδουλοῦτο, ὡς ἦδη καὶ τῶν ἀναγκαίων

τροφῶν ἐν ἐσχάτῃ σπάνει καὶ ἀπορία καταστῆναι, ὅσῃν ἐπὶ Ῥώμῃς οὐδ' ἄλλοτε οἱ καθ' ἡμᾶς γενέσθαι μνημονεύουσιν. Ὁ δ' ἐπ' ἀνατολῆς τύραννος Μαξιμίνος, ὡς ἂν πρὸς ἀδελφὸν τὴν κακίαν πρὸς τὸν ἐπὶ Ῥώμῃς φιλίαν κρύβδην σπειδόμενος, ἐπὶ πλείστον χρόνον λαυθάνειν ἐφρόντιζε, φωραθεὶς γέ τοι ὕστερον, δίκην τίνυσι τὴν ἀξίαν. Ἦν δὲ θαυμάσαι, ὅπως

399 καὶ οὗτος τὰ συγγενῆ καὶ ἀδελφὰ, μᾶλλον δὲ κακίας τὰ πρῶτα
 Cf. ix. 1. καὶ τὰ νικητήρια τῆς τοῦ κατὰ Ῥώμην τυράννου κακοτροπίας ἀπενηνεγμένος. Γοήτων τε γὰρ καὶ μάγων οἱ πρῶτοι τῆς ἀνωτάτω παρ' αὐτῷ τιμῆς ἤξιωντο, ψοφοδεοῦς ἐς τὰ μάλιστα καὶ δεισιδαίμουεστάτου καθεστῶτος, τὴν τε περὶ τὰ εἶδωλα καὶ τοὺς δαίμονας περὶ πολλοῦ τιθεμένου πλάνην. Μαντειῶν γοῦν δίχα καὶ χρησμῶν οὐδὲ μέχρῃς ὄνυχος, ὡς εἰπεῖν, τολμᾶν τι κινεῖν οἷός τε ἦν. Οὐ χάριν καὶ τῷ καθ' ἡμῶν σφοδρότερον
 Cf. Mart. ἢ οἱ πρόσθεν καὶ πυκνότερον ἐπετίθετο διωγμῷ, νεῶς κατὰ
 P. 9. πᾶσαν πόλιν ἐγείρειν, καὶ τὰ χρόνου μήκει καθηρημένα τεμένη διὰ σπουδῆς ἀνανεοῦσθαι προστάττων, ἱερέας τε εἰδώλων κατὰ πάντα τόπον καὶ πόλιν, καὶ ἐπὶ τούτων ἐκάστης ἐπαρχίας ἀρχιερέα, τῶν ἐν πολιτείας ἕνα γέ τινα τὸν μάλιστα ἐμφανῶς διὰ πάσης ἐμπρέψαντα λειτουργίας, μετὰ στρατιωτικῷ στίφους καὶ δορυφορίας ἐκτάστων, ἀναίδην τε πᾶσι γόησιν, ὡς ἂν εὐσεβέσι καὶ θεῶν προσφιλέσιν, ἡγεμονίας καὶ τὰς μεγίστας προνομίας δωρούμενος. Ἐκ δὴ τούτων ὀρμώμενος, πόλιν μὲν οὐ μίαν οὐδὲ χῶραν, ὅλας δὲ ἄρδην τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐπαρχίας, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ χρημάτων ἀμυθῆτων εἰσπράξεσιν, ἐπισκήψεσί τε βαρυτάταις, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις καταδίκαις ἡνία καὶ κατεπίεξε. Τῶν γε μὴν εὐπόρων τὰς ἐκ προγόνων περιποιηθείσας οὐσίας ἀφαιρούμενος, πλοῦτους ἀθρώως καὶ σωροὺς χρημάτων τοῖς ἀμφ' αὐτὸν κόλαξιν ἐδωρεῖτο. Παροιρίας γε μὴν καὶ μέθης ἐς τοσαύτην ἠνέχθη φορὰν, ὡς ἐν τοῖς πότοις παρακόπτειν καὶ τῶν φρενῶν παρεξίστασθαι, τοιαυτὰ τε μεθύοντα προστάττειν, οἷα ἀνανήψαντα αὐτὸν τῇ ὕστεραία εἰς μετὰμελον ἄγειν· κραιπάλης δὲ καὶ ἀσωτίας μηδενὶ καταλιπὼν ὑπερβολὴν, κακίας διδάσκαλον τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἄρχουσὶ τε καὶ ἀρχομένοις ἑαυτὸν καθίστη, θρύπτεσθαι μὲν τὸ στρατιωτικὸν διὰ πάσης τρυφῆς τε καὶ ἀκολασίας ἐνάγων, ἡγεμόνας

δὲ καὶ στρατοπεδάρχας δι' ἄρπαγῶν καὶ πλεουεξίας χωρεῖν κατὰ τῶν ὑπηκόων μονουουχί συντυραννοῦντας αὐτῷ προκαλούμενος. Τί δεῖ τὰς ἐμπαθεῖς τάνδρὸς αἰσχρογυρίας μνημονεύειν, ἢ τῶν πρὸς αὐτοῦ μεμοιχευμένων ἀριθμῆσθαι τὴν πληθύν; Οὐκ ἦν γέ τοι πόλις αὐτὸν παρελθεῖν, μὴ οὐχὶ ἐκ παντὸς φθορὰς γυναικῶν, παρθένων τε ἄρπαγὰς εἰργασμένον. Κατὰ πάντων γέ τοι αὐτῷ ταῦτα προὔχῳρει, μὴ ὅτι μόνων Χριστιανῶν, οἳ θανάτου καταφρονήσαντες, παρ' οὐδὲν αὐτοῦ 400 τὴν τοσαύτην ἔθεντο τυραννίδα. Οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες ἀνατλάντες πῦρ καὶ σίδηρον καὶ προσηλώσεις, θήρας τε ἀγρίους καὶ θαλάττης βυθοὺς, ἀποτομάς τε μελῶν καὶ καυτήρας, καὶ ὀφθαλμῶν κεντήσεις τε καὶ ἐξορύξεις, καὶ τοῦ παντὸς σώματος ἀκρωτηριασμοὺς, λιμόν τε ἐπὶ τούτοις καὶ μέταλλα καὶ δεσμὰ, ἐπὶ πάντων μᾶλλον ὑπομονὴν τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐνεδείξαντο, ἢ τὸ σέβας τὸ εἰς Θεὸν εἰδώλοισι ἀντικατηλλάξαντο. Αἱ δ' αὖ γυναῖκες οὐχ ἦττον τῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου διδασκαλίας ἠρρενωμέναι, αἱ μὲν τοὺς αὐτοὺς τοῖς ἀνδράσιν ἀγῶνας ὑποστᾶσαι, ἴσα τῆς ἀρετῆς ἀπηνέγκαντο βραβεῖα· αἱ δὲ ἐπὶ φθορὰν ἐλκόμεναι, θάπτον τὴν ψυχὴν θανάτῳ, ἢ τὸ σῶμα τῇ φθορᾷ παραδεδώκασιν. Μόνη γοῦν τῶν ὑπὸ τοῦ τυράννου μεμοιχευμένων, Χριστιανῆ τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐπισημοτάτη τε καὶ λαμπροτάτη, τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἀκόλαστον Μαξιμίμου ψυχὴν δι' ἀνδρειοτάτου παραστήματος ὑπερεξενίκησεν, ἔνδοξος μὲν τᾶλλα πλοῦτῳ τε καὶ γένει καὶ παιδείᾳ, πάντα γε μὴν δεύτερα σωφροσύνης τεθειμένη· ἦν καὶ πολλὰ λιπαρήσας, κτεῖναι μὲν ἐτοιμῶς θνήσκειν ἔχουσαν οὐχ οἷός τε ἦν, τῆς ἐπιθυμίας μᾶλλον τοῦ θυμοῦ κατακρατούσης αὐτοῦ, φυγῇ δὲ ζημιώσας, πάσης ἀφείλετο τῆς οὐσίας. Μυρία δ' ἄλλαι πρὸς τῶν κατ' ἔθνος ἀρχόντων πορνείας ἀπειλὴν μηδ' ἀκούσαι δεδυνημέναι, πᾶν εἶδος βασάνων καὶ στρεβλώσεων καὶ θανατηφόρου κολάσεως ὑπέστησαν· θαυμασταὶ μὲν οὖν καὶ αὗται· ὑπερφυῶς γε μὴν θαυμασιωτάτη ἢ ἐπὶ Ῥώμης εὐγενεστάτη τῷ ὄντι καὶ σωφρονεστάτη γυνὴ πασῶν, αἷς ἐμπαροινεῖν ὁ ἐκεῖσε τύραννος Μαξέντιος τὰ ὅμοια Μαξιμίνῳ δρῶν ἐπειράτο. Ὡς γὰρ ἐπιστάντας τῷ οἴκῳ τοὺς τὰ τοιαῦτα τῷ τυράννῳ διακονουμένους ἐπέθετο (Χριστιανῆ δὲ καὶ αὕτη

ἦν,) τὸν τε ἄνδρα τὸν αὐτῆς, καὶ ταῦτα Ῥωμαίων ὄντα ἔπαρχον, τοῦ δέους ἕνεκα, λαβόντας αὐτὴν ἄγειν ἐπιτρέψαντα, εἰς βραχὺν ὑποπαραιτησαμένη ὡς ἂν δὴ κατακοσμηθεῖ τὸ σῶμα, εἴσεισιν ἐπὶ τοῦ ταμείου, καὶ μονωθείσα, ξίφος καθ' ἑαυτῆς

401 πῆγνυσι· θανοῦσά τε παραχρήμα, τὸν μὲν νεκρὸν τοῖς προα-
Cf. c. 12. γωγοῖς καταλιμπάνει, ἔργοις δ' αὐτοῖς ἀπάσης φωνῆς γεω-
νοτέροις, ὅτι μόνου χρημάτων ἀήττητόν τε καὶ ἀνώλεθρον ἢ
παρὰ Χριστιανοῖς ἀρετῇ πέφυκεν, εἰς πάντας ἀνθρώπους τοὺς
τε νῦν ὄντας καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα γενησομένους ἐξέφηνε.
Τοσαύτη δῆτα κακίας φορὰ ὑφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνηρέχθη
καιρὸν, πρὸς τῶν δύο τυράννων ἀνατολὴν καὶ δύσιν διειληφῶτων
κατεργασθεῖσα. Τίς δ' ἂν, τὴν τῶν τοσούτων διερευνώμενος
αἰτίαν, διστάξαι, μὴ οὐχὶ τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἀποφήνασθαι;
Ὅτε γε μάλιστα οὐ πρότερον τὰ τῆς τοσῆσδε πέπαυτο
συγχύσεως, ἢ Χριστιανοὺς τὰ τῆς παρρησίας ἀπολαβεῖν.

CAP. XV.

Περὶ τῶν τοῖς ἐκτὸς συμβεβηκότων.

Mart. P. 13. Διὰ παντός γέ τοι τοῦ κατὰ τὸν διωγμὸν δεκαέτους χρόνου,
τῶν εἰς ἐπιβουλήν καὶ πόλεμον τὸν κατ' ἀλλήλων οὐδὲν αὐτοὺς
διαλέλοιπεν. Ἄπλωτα μὲν γὰρ τὰ κατὰ θάλατταν ἦν, οὐδ'
ἐξῆν ποθὲν καταπλεύσαντας, μὴ οὐχὶ πάσαις αἰκίαις ὑπάγεσθαι,
στρεβλουμένους καὶ τὰς πλευρὰς καταξαινομένους, βασάνοις τε
παντοίαις, μὴ ἄρα παρὰ τῶν δι' ἐναντίας ἐχθρῶν ἤκοιεν, ἀνα-
κρινομένους, καὶ τέλος σταυροῖς ἢ τῇ διὰ πυρὸς ὑπαγομένους
κολάσει. Ἀσπίδων ἐπὶ τούτοις καὶ θωράκων παρασκευαί, βε-
λῶν τε καὶ δοράτων καὶ τῆς ἄλλης πολεμικῆς παρατάξεως ἐτοι-
μασίαι· τριήρων τε καὶ τῶν κατὰ ναυμαχίαν ὄπλων κατὰ πάντα
συνεκροτοῦντο τόπον· οὐδ' ἦν ἄλλο τι παντὶ τῷ προσδοκῶν ἢ
πολεμίων κατὰ πᾶσαν ἔφοδον ἡμέραν. Τούτοις καὶ ὁ μετὰ
ταῦτα λιμός τε καὶ λοιμὸς ἐγκατασκίπτει· περὶ ὧν κατὰ καιρὸν
ἱστορήσομεν τὰ δέοντα.

CAP. XVI.

Περὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον τῶν πραγμάτων μεταβολῆς.

Τοιαυτ' ἦν τὰ διὰ παντὸς τοῦ διωγμοῦ παρατετακότα, δεκάτῃ A.D. 312. μὲν ἔτει σὺν Θεοῦ χάριτι παντελῶς πεπαυμένου, λοφᾶν γε μὴν μετ' ὄγδοον ἔτος ἐναρξαμένου. Ὡς γὰρ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν A.D. 310. εὐμενῆ καὶ ἴλεω ἢ θεία καὶ οὐράνιος χάρις ἐνεδείκνυτο, τότε **402** δῆτα καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἄρχοντες, αὐτοὶ δὴ ἐκείνοι δι' ὧν πάλοι τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνηργεῖτο πολέμων, παραδοξότατα μεταθέμενοι τὴν γνώμην, παλινοφθίαν ἦδον, χρηστοῖς περὶ ἡμῶν προγράμμασι καὶ διατάγμασι ἡμερωτάτοις τὴν ἐπὶ μέγα ἀφθείσαν τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊᾶν σβεννύντες. Οὐκ ἀνθρώπινον δέ τι τούτου κατέστη αἴτιον, οὐδ' οἶκτος, ὡς ἂν φαίη τις, ἢ φιλανθρωπία τῶν ἀρχόντων, πολλοῦ δεῖ· πλείω γὰρ ὀσημέραι καὶ χαλεπώτερα ἀρχήθην εἰς ἐκείνο τοῦ καιροῦ τὰ καθ' ἡμῶν αὐτοῖς ἐπενοεῖτο, ποικιλωτέραις μηχαναῖς ἄλλοτε ἄλλως τὰς καθ' ἡμῶν αἰκίας ἐπικαιουργούντων· ἀλλ' αὐτῆς γε τῆς θείας προνοίας ἐμφανῆς ἐπίσκεψις, τῷ μὲν αὐτῆς καταλλαττομένης λαφῶ, τῷ δ' αὐθέντη τῶν κακῶν ἐπεξιούσης καὶ πρωτοστάτη τῆς τοῦ παντὸς διωγμοῦ κακίας ἐπιχολουμένης. Καὶ γὰρ εἴ τι ταῦτ' ἐχρῆν κατὰ θείαν γενέσθαι κρίσιν, ἀλλὰ 'οὐαί,' φησὶν ὁ λόγος, Matt. xviii. 7. 'δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.' Μέτεισι γοῦν αὐτῶν θεήλατος κόλασις, ἐξ αὐτῆς αὐτοῦ καταρξαμένη σαρκὸς, καὶ μέχρι τῆς ψυχῆς προελθοῦσα. Ἀθρόα μὲν γὰρ περὶ τὰ μέσα τῶν ἀπορρήτων τοῦ σώματος ἀπόστασις γίνεται αὐτῶ· εἰθ' ἔλκος ἐν βάθει συριγγώδες, καὶ τούτων ἀνίατος νομὴ κατὰ τῶν ἐνδοτάτω σπλάγχμων· ἀφ' ὧν ἄλεκτόν τι πλήθος σκολήκων βρούειν, θανατώδη τε ὀδμὴν ἀποπνέειν, τοῦ παντὸς ὄγκου τῶν σωματῶν ἐκ πολυτροφίας αὐτῶ καὶ πρὸ τῆς νόσου εἰς ὑπερβολὴν πλήθους πιμελῆς μεταβεβληκότος· ἦν τότε κατασαπέεισαν, ἀφόρητον καὶ φρικτοτάτην τοῖς πλησιάζουσι παρέχειν τὴν θέαν. Ἰατρῶν δ' οὖν οἱ μὲν, οὐδ' ὅλως ὑπομῆναι τὴν τοῦ δυσώδους ὑπερβάλλουσαν ἀτοπίαν οἰοί τε, κατεσφάττοντο· οἱ δὲ, διωδικότος τοῦ παντὸς ὄγκου καὶ εἰς ἀνέλπιστον σωτηρίας ἀποπεπτωκότος, μηδὲν ἐπικουρεῖν δυνάμενοι, ἀνηλεῶς ἐκτείνοντο.

Περὶ τῆς τῶν κρατούντων παλινοφθίας.

Καὶ δὴ τοσοῦτοις παλαίων κακοῖς, συναίσθησιν τῶν κατὰ τῶν θεοσεβῶν αὐτῷ τετολημένων ἴσχει. Συναγαγὼν δ' οὖν εἰς ἑαυτὸν τὴν διάνοιαν, πρῶτα μὲν ἀνθρωμολογεῖτο τῷ τῶν ὄλων Θεῷ, εἶτα τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἀνακαλέσας, μηδὲν ὑπερθεμέλους τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀποπαῦσαι διωγμὸν, νόμῳ τε καὶ δόγματι βασιλικῷ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν οἰκοδομεῖν ἐπισπέρχειν, καὶ τὰ συνήθη διαπράττεσθαι, εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλείου ποιουμένους, προστάττει. Αἰτίκα γοῦν ἔργου τῷ λόγῳ παρηκολουθηκότος, ἤπλωτο κατὰ πόλεις βασιλικά διατάγματα, τὴν παλινοφθίαν τῶν καθ' ἡμᾶς τοῦτου περιέχοντα τὸν τρόπον·

- A.D. 311. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλέριος Οὐαλέριος Μαξιμίνοσ, ἀνίκητος, σεβαστὸς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, Γερμανικὸς μέγιστος, Αἰγυπτιακὸς μέγιστος, Θηβαϊκὸς μέγιστος, Σαρματικὸς μέγιστος πεντάκις, Περσῶν μέγιστος, δις Καρπῶν μέγιστος, ἑξάκις Ἀρμενίων μέγιστος, Μήδων μέγιστος, Ἀδιαβηνῶν μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ εἰκοστὸν, αὐτοκράτωρ τὸ ἑνεακαίδεκατον, ὑπάτος τὸ ὄγδοον, πατὴρ πατρίδος, ἀνθύπατος· καὶ αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλαύιος Οὐαλέριος Κωνσταντίνος, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἀνίκητος, σεβαστὸς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας, αὐτοκράτωρ τὸ πέμπτον, ὑπάτος, πατὴρ πατρίδος, ἀνθύπατος· καὶ αὐτοκράτωρ Καῖσαρ
- 404 Οὐαλέριος Δικίνιος, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἀνίκητος, σεβαστὸς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ τέταρτον, αὐτοκράτωρ τὸ τρίτον, ὑπάτος, πατὴρ πατρίδος, ἀνθύπατος, ἐπαρχιώταις ἰδίοις χαίρειν. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἄπερ ὑπὲρ τοῦ χρησίμου καὶ λυσιτελοῦς τοῖς δημοσίοις διατυπούμεθα, ἡμεῖς μὲν βεβουλήμεθα πρότερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους καὶ τὴν δημοσίαν ἐπιστήμην τὴν τῶν Ῥωμαίων ἅπαντας ἐπανορθώσασθαι, καὶ τούτου πρόνοιαν ποιήσασθαι, ἵνα καὶ οἱ Χριστιανοὶ οἱ τινες τῶν γονέων τῶν ἑαυτῶν καταλελοίπασι τὴν αἴρεσιν, εἰς ἀγαθὴν πρόθεσιν ἐπανέλθοιεν· ἐπεὶ τινὶ λογισμῷ τοσαύτη αὐτοὺς πλεονεξία κατεσχέκει καὶ ἄνοια κατειλίφει, ὡς μὴ ἔπεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν πάλαι καταδειχθείσιν, ἄπερ ἴσως πρότερον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἦσαν καταστήσαντες, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν καὶ ὡς ἕκαστος ἐβούλετο, οὕτως ἑαυτοῖς καὶ νόμους ποιῆσαι, καὶ τούτους παραφυλάττειν, καὶ ἐν διαφόροις διάφορα πλήθη συνάγειν. Τοιγαροῦν τοιοῦτον ἕφ' ἡμῶν προστάγματος παρακολουθήσαντος, ὥστε ἐπὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατασταθέντα ἑαυτοὺς μεταστήσαιεν, πλείστοι μὲν κινδύνῳ ὑποβληθέντες, πλείστοι δὲ ταραχθέντες, παντοίους θανάτους ὑπέφερον· καὶ ἐπειδὴ τῶν πολλῶν τῇ αὐτῇ ἀπονοίᾳ διαμενόντων, ἐωρῶμεν

μήτε τοῖς θεοῖς τοῖς ἐπουρανίοις τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν προσάγειν αὐτοὺς, μήτε τῷ τῶν Χριστιανῶν προσέχειν, ἀφορῶντες εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν διηκεῖ συνήθειαν, δι' ἧς εἰώθαμεν ἅπασιν ἀνθρώποις συγγνώμην ἀπονέμειν, προθυμότατα καὶ ἐν τούτῳ τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ἐπεκτείνειν δεῖν ἐνομίσαμεν, ἵνα αὐθις ὡσι Χριστιανοὶ, καὶ τοὺς οἴκους ἐν οἷς συνήγοντο συνθῶσιν οὕτως, ὥστε μηδὲν ὑπεναντίον τῆς ἐπιστήμης αὐτοὺς πράττειν· δι' ἐτέρας δὲ ἐπιστολῆς τοῖς δικασταῖς δηλώσομεν, τί αὐτοὺς παραφυλάξασθαι δεήσει. "Ὅθεν κατὰ ταύτην τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ὀφείλουσι τὸν ἑαυτῶν Θεὸν ἰκετεύειν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ τῶν δημοσίων, καὶ τῆς ἑαυτῶν, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καὶ τὰ δημόσια παρασχεθῇ ὑγιῆ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐστία δυνηθῶσι.

Ταῦτα κατὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων φωνὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν κατὰ τὸ δυνατὸν μεταβληθέντα, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Τί δὲ οὖν ἐπὶ τούτοις γίνεται, ἐπιθεωρήσαι καιρὸς.

Τὸ ὡς λείπον ἔν τισιν ἀντιγράφοις ἐν τῷ ὀγδόῳ λόγῳ.

405

Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς γραφῆς αἴτιος, μετὰ τὴν τοιάνδε ὁμολογίαν αὐτίκα καὶ οὐκ εἰς μακρὸν τῶν ἀληθοῦν ἀπαλλαγείς, μεταλλάττει τὸν βίον. Τοῦτον δὲ λόγος ἔχει πρῶτον αἴτιον τῆς τοῦ διωγμοῦ καταστήναι συμφορᾶς, ἔτι πάλαι πρὸ τῆς τῶν λοιπῶν βασιλέων κινήσεως, τοὺς ἐν στρατείαις Χριστιανοὺς, καὶ πρώτους γε ἀπάντων τοὺς ἐπὶ τοῦ ἰδίου οἴκου παρατρέπειν ἐκβεβιασμένους, καὶ τοὺς μὲν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀξίας ἀποκινουῦντα, τοὺς δὲ ἀτιμότατα καθυβρίζοντα, ἥδη δὲ καὶ θάνατον ἐτέροις ἐπαρτῶντα, καὶ τοῦσχατόν γε τοὺς τῆς βασιλείας κοινωνοὺς ἐπὶ τὸν κατὰ πάντων ἀνακεκμηκότα διωγμόν· ὧν καὶ αὐτῶν οὐκ ἄξιον τὸ τοῦ βίου τέλος παραδοῦναι σιωπῇ. Τετάρτων οὖν τὴν κατὰ πάντων διειληχότων ἀρχὴν, οἱ μὲν χρόνῳ καὶ τιμῇ προηγούμενοι, οὐδ' ὄλοις δυοῖν ἔτεσις ἐπιγενομένοι τῷ διωγμῷ, μεθίστανται τῆς βασιλείας, ἧ καὶ πρόσθεν ἡμῖν δεδή- c. 13. λωται, καὶ δὴ τὸν ἐπίλοιπον τοῦ βίου χρόνον δημῶδει καὶ ἰδιωτικῷ τρόπῳ διαγενομένοι, τέλος τοιούδε τῆς ζωῆς εἰλήχασιν· ὁ μὲν τιμῇ τε καὶ χρόνῳ τῶν πρωτείων ἠξιωμένος, μακρᾷ καὶ A.D. 313. ἐπιλυποτάτῃ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ διεργασθεὶς, ὁ δὲ τὰ δεύτερα αὐτοῦ φέρων, ἀγχώνη τὴν ζωὴν ἀπορρήξας, κατὰ τινα A.D. 310. δαιμονίαν προσημείωσιν τοῦτο παθὼν, διὰ πλείστας αὐτῷ

τετολμημένας ραδιουργίας. Τῶν δὲ μετὰ τούτους ὁ μὲν ὕστατος, ὃν δὴ καὶ ἀρχηγὸν τοῦ παντὸς ἔφαμεν γεγονέναι διωγμοῦ, τοιαῦτα οἷα καὶ προδεδηλώκαμεν πέποιθεν· ὁ δὲ τούτου προάγων

c. 13. χρηστότατος καὶ ἠπιώτατος βασιλεὺς Κωνσταντίος, ἐπαξίως τῆς ἡγεμονίας τὸν ἅπαντα τῆς ἀρχῆς διατελέσας χρόνον. Ἄλλὰ καὶ τᾶλλα τοῖς πᾶσι δεξιώτατον καὶ εὐεργετικώτατον παρασχὼν ἑαυτὸν, ἀτὰρ καὶ τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου ἔξω γενόμενος, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν θεοσεβεῖς, ἀβλαβεῖς καὶ ἀνεπηρέαστους διαφυλάξας, καὶ μήτε τοὺς οἴκους τῶν ἐκκλησιῶν καθελὼν, μηθ' ἕτερόν τι μηδ' ὄλως καθ' ἡμῶν ἐπικαινουργήσας, τέλος εὐδαιμον

A.D. 306. καὶ τρισμακάριον ὄντως κατέλιπε τοῦ βίου, μόνος ἐπὶ τῆς

406 αὐτοῦ βασιλείας εὐμενῶς καὶ ἐπιδόξως, ἐπὶ διαδόχῳ τῆς βασιλείας γνησίῳ παιδί τὰ πάντα σωφρονεστάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ τελευτήσας· ὃς εὐθὺς ἀρχόμενος βασιλεὺς τελεώτατος καὶ σεβαστὸς πρὸς τῶν στρατοπέδων ἀναγορευθεὶς, ζηλωτὴν ἑαυτὸν τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον εὐσεβείας κατεστήσατο. Τοιαύτη τῶν προαναγεγραμμένων τεσσάρων ἢ τοῦ βίου ἔκβασις, κατὰ παρηλλαγμένους χρόνους γεγενημένη. Τούτων δὴ μόνος ἔτι λοιπὸν ὁ μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν εἰρημένος, σὺν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσποιηθείσι, τὴν προδεδηλωμένην ἐξομολόγησιν διὰ τοῦ προεκτεθέντος ἐγγράφου λόγου τοῖς πᾶσι φανερὰν κατεστήσατο.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΗΣΑΝΤΩΝ.

Καὶ ταῦτα ἔν τινι ἀντιγράφῳ ἐν τῷ ὀγδόῳ τόμῳ εὔρομεν.

ἘΤΟΣ τοῦτο ἦν ἐννεακαιδέκατον τῆς Διοκλητιανοῦ βασι- A.D. 303
λείας, Ξανθικὸς μὴν, ὃς λέγοιτ' ἂν Ἀπρίλλιος κατὰ Ῥωμαίους·
ἐν ᾧ τῆς τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτῆς ἐπιλαμβανούσης, ἠγείτο
μὲν Φλαβιανὸς τοῦ τῶν Παλαιστινῶν ἔθνους, ἥπλωτο δ' ἀθρόως viii. 2.
πανταχοῦ γράμματα, τὰς μὲν ἐκκλησίας εἰς ἔδαφος φέρειν, τὰς
δὲ γραφὰς ἀφανεῖς πυρὶ γενέσθαι προστάττοντα, καὶ τοὺς μὲν
τιμῆς ἐπειλημμένους ἀτίμους, τοὺς δὲ ἐν οἰκεταῖς, εἰ ἐπιμένοιεν
τῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ προθέσει, ἐλευθερίας στερίσκεσθαι προ-
αγορεύοντα. Καὶ ἡ μὲν τῆς πρώτης καθ' ἡμῶν γραφῆς τοιαύτη
τις ἦν δύναμις. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐτέρων ἐπιφοιτησάντων
γραμμάτων, προσετάττετο τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προέδρους πάν- viii. 6.
τας πανταχῇ, πρῶτον μὲν δεσμοῖς παραδίδοσθαι, εἴθ' ὕστερον
πάσῃ μηχανῇ θύειν ἐξαναγκάζεσθαι.

CAP. I.

407 Πρῶτος τοιγαροῦν τῶν ἐπὶ Παλαιστίνης μαρτύρων Προκόπιος, πρὶν ἢ φυλακῆς πείραν λαβεῖν, εὐθὺς ἀπὸ πρώτης εἰσόδου τοῖς ἡγεμονικοῖς παραστὰς δικαστηρίοις, θύειν τε τοῖς λεγομένοις προσταχθεῖς θεοῖς, 'ἓνα μόνου' ἔφησεν 'εἰδέναι, ᾧ καθῆκεν, ὡς αὐτὸς βούλεται, θύειν' ὡς δὲ καὶ τοῖς βασιλευσὶ τέσσαρσι σπένδειν ἐκελεύετο, ῥῆμά τι φθεγξάμενος τῶν οὐ προσηρῶν αὐτοῖς, αὐτίκα τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, τὸ ποιητικὸν εἰπὼν ἐκείνο·

Iliad li. 208.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἕστω,
Εἰς βασιλεύς·

408 Δεσίου μὲν ἐβδόμη, πρὸ ἑπτὰ Εἰδῶν Ἰουνίων λέγοιτ' ἂν παρὰ Ῥωμαίοις, ἡμέρα τετράδι σαββάτου· τοῦτο πρῶτον ἐπὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἀπετελέσθη σημεῖον. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως πλείστοι ὅσοι τῶν ἐπιχωρίων ἐκκλησιῶν ἄρχοντες, δειναῖς αἰκίαις προθύμως διαθλήσαντες, μεγάλων ἀγῶνων ἱστορίαν τοῖς ἐνορῶσιν ἐνεδείξαντο· ἄλλοι δὲ ὑπὸ δειλίᾳ τὴν ψυχὴν προναρκήσαντες, προχείρως οὕτως ἀπὸ πρώτης ἐξησθένησαν προσβολῆς· τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστος εἶδη διάφορα βασάνων διήλλαττον, τοτὲ μὲν μάστιξιν ἀνηρίθμοις, τοτὲ δὲ στρεβλώσεσι καὶ καταξάνσεσι τῶν πλευρῶν, δεσμοῖς τε ἀνυπομονήτοις, ὑφ' ὧν τισὶ καὶ παρεθῆναι συνέβη τὰς χεῖρας. Ὅμως δ' οὖν ἔφερον τὸ ἀποβὰν ἀκολούθως ταῖς ἀπορρήτοις κρίσεσι τοῦ Θεοῦ τέλος. Ὁ μὲν γὰρ, ἐτέρων κατεχόντων αὐτοῦ τὰ χεῖρε, καὶ τῷ βωμῷ προσαγόντων, τὴν τε μιὰν καὶ

Cf. viii. 3. ἑναγὴ θυσίαν κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐπιρριπτόντων, ὡς ἂν τεθυκῶς ἀπηλλάττετο· ὁ δὲ, μὴδ' ὄλως ἐφαψάμενος, εἰρηκότων δ' ἐτέρων ὅτι τεθύκοι, σιωπήσας ἀπῆει. Ἄλλος ἡμιθανὴς αἰρόμενος, ὡς ἂν ἤδη νεκρὸς ἐρρίπτετο, καὶ ἀνιέτό γε τῶν δεσμῶν, ἐν τεθυκό-

409 σιν αὐτοῖς λελογισμένος· ὁ δὲ, βοῶν καὶ μαρτυρόμενος ὅτι μὴ πείθοιτο, κατὰ στόματος παιόμενος, πολυχειρία τε τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων κατασιγαζόμενος, μετὰ βίας ἐξῳθεῖτο, καὶ εἰ μὴ τεθυκῶς ἦν. Οὕτως ἐκ παντὸς τὸ δοκεῖν ἡνυκέναι αὐτοῖς περὶ πολλοῦ ὑπῆρχεν. Ἐκ δὲ οὖν τῶν τοσοῦτων μόνου τοῦ τῶν ἁγίων μαρτύρων κατηξιώθησαν στεφάνου Ἀλφειῶς καὶ Ζακ-

χαῖος· οἱ μετὰ μάστιγας καὶ ξεσμούς, δεσμὰ τε χαλεπὰ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἀλγηδόνους, ἑτέρας τε διαφόρους ἐξετάσεις νυχθήμερον ὑπὸ τέσσαρα τοῦ κολαστηρίου ξύλου κεντήματα τοὺς πόδας παραταθέντες, Δίου μηνὸς ἑπτακαιδέκατη, αὕτη παρὰ Ῥωμαίοις ἢ πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Δεκεμβρίων, ἴσον ἕνα Θεὸν καὶ Nov. 17. Χριστὸν βασιλέα Ἰησοῦν ὁμολογήσαντες, ὡς τι βλάσφημον φθεγξάμενοι, ὁμοίως τῷ προτέρῳ μάρτυρι τὰς κεφαλὰς ἀπεμήθησαν.

CAP. II.

Μνήμης δ' ἄξια τυγχάνει καὶ τὰ περὶ Ῥωμανὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀποτελεσθέντα. Παλαιστινὸς γὰρ οὗτος ὢν, διάκονός τε καὶ ἐπορκιστῆς τῆς ἐν Καισαρεία παροικίας, ὁμοῦ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρέσει γενόμενος ἐκεῖσε, πλείους ἀνδρας ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις σωρηδὸν τοῖς εἰδώλοις προσι- 410 ὄντας τε καὶ θύοντας ἐνιδῶν, ἀνύποιστον ἠγησάμενος τὴν θεῶν, ζήλω θεοσεβείας πρόσεισι, κἀκείνοις μεγάλη φωνῇ κεκραγὼς ἐπιπλήττει. Αὐτὸς δὲ τῆς τόλμης ἕνεκεν συλληφθεὶς, γενναϊότητος εἰ καὶ τις ἄλλος ἀποδέδεικται μάρτυς τῆς ἀληθείας. Ἀποφηνάμενος γὰρ κατ' αὐτοῦ τὸν διὰ πυρὸς θάνατον τοῦ δικαστοῦ, φαιδρῶ πρόσωπῳ καὶ διαθέσει εὖ μάλα προθυμοτάτη τὴν ἀπόφασιν ἀσπαστῶς καταδεξάμενος, ἀπάγεται. Εἶτα τῷ ἱκρίῳ προσδεῖται, τῆς τε ὕλης συμπεφορημένης ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῶν μελλόντων ὑφάπτειν τὴν πυρὰν τὴν βασιλέως ἐπιπαρόντος ἐπὶ κρισίνῳ ἐκδεχομένων, 'Ποῦ μοι τὸ πῦρ;' ἐβόα· καὶ ταῦτα λέγων, ἀνάκλητος πρὸς βασιλέα γίνεται, καινοτέρα ὑποβληθη- [Galerius] σόμενος κολάσει τῆς γλώττης· ἧς ἀποκοπὴν ἀνδρειότατα ὑπομείνας, ἔργοις ἅπασιν ὑπέδειξεν, ὅτι δὴ θεία δύναμις τοῖς ὀτιποιοῦν χαλεπὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ὑπομένουσιν, ἐπελαφρίζουσα τοὺς πόνοους, καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιρρωννύουσα, παρίσταται. Μαθὼν γοῦν τὴν καινουργίαν τῆς κολάσεως, καὶ μὴ καταπλεγείς ὁ γεννάδας, ἀσμένως προὔβάλετο τὴν γλῶτταν, προθυμότη- 411 τата εὐτρεπῆ παρέχων αὐτὴν τοῖς ἀποτέμνουσι. Μεθ' ἧν τιμωρίαν εἰς δεσμὰ βληθεὶς, πλείστον τε αὐτόθι ποιηθεὶς χρό- [A.D. 304.] νον, τέλος τῆς ἀρχικῆς εἰκοσαετηρίδος ἐπιστάσης, κατὰ νομι- ζομένην δωρεὰν τῶν ἐν τοῖς δεσμοῖς πανταχῇ πάντων ἐλευθερίας

ἀνακρηχθείσης, μόνος ὑπὸ πέντε κεντήματα ἄμφω τῷ πόδε διαταθείς, ἐν αὐτῷ κείμενος τῷ ξύλῳ, βρόχῳ περιβληθείς, ὡς καὶ ἐπετόθει, μαρτυρίῳ κατεκοσμήθη. Ἄλλ' οὗτός γε εἶ καὶ ὑπερόριος, ὅμως Παλαιστινὸς ὢν, ἐν Παλαιστινοῖς ἄξιος ἂν εἶη μάρτυσιν ἀριθμῆσθαι. Ταῦτα μὲν ἔτει πρώτῳ τούτου ἀπετελέσθη τὸν τρόπον, κατὰ μόνων τῶν τῆς ἐκκλησίας προ-
ἔδρων ἐπηρητημένου τοῦ διωγμοῦ.

CAP. III.

A. D. 304. Δευτέρου δ' ἔτους διαλαβόντος, καὶ δὴ σφοδρότερον ἐπιτα-
θέντος τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου, τῆς ἐπαρχίας ἡγουμένου τηρικᾶδε
Οὐρβανῦ, γραμμάτων τούτῳ πρώτον βασιλικῶν πεφοιτηκότων,
ἐν οἷς καθολικῶ προστάγματι πάντας πανδημῆ τοὺς κατὰ πόλιν
θύειν τε καὶ σπένδειν τοῖς εἰδώλοις ἐκελεύετο, Τιμόθεος ἐν Γάζῃ
[Fourth
Edict.] πόλει τῆς Παλαιστίνης μυρίας ἀνατλᾶς βασάνους, ἐπὶ πάσαις
λεπτῶ καὶ μαλθακῶ πυρὶ παραδοθεῖς, δοκιμὴν γνησιωτάτην τῆς
περὶ τὸ θεῖον γνησιωτάτης εὐσεβείας διὰ τῆς πρὸς πάντα ὑπο-
μονῆς παρασχῶν, τὸν τῶν ἱερονίκων τῆς θεοσεβείας ἀθλητῶν
στέφανον ἀπηνέγκατο. Τούτῳ δ' ἅμα γενναιοτάτην ἔνστασιν
ἐπιδειξάμενοι Ἀγάπιος καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς Θέκλα, θηρίοις εἰς
βορᾶν κατεδικάσθησαν. Τὰ ἐπὶ τούτοις τίς ἰδὼν οὐκ ἐθαύμα-
σεν, ἢ καὶ ἀκοῇ μαθὼν οὐκ ἐξεπλάγη; Πάνδημον γάρ τοι τῶν
412 ἔθνων ἑορτὴν καὶ συνήθεις θέας ἀγόντων, μετὰ τῶν ἄλλως αὐ-
τοῖς σπουδαζομένων, καὶ τοὺς ἀρτίως θηρίοις κατακριθέντας
πολὺς ἦν ὁ λόγος ἐπιδείξασθαι τὸν ἀγῶνα. Αὐξούσης δὴτα
καὶ πλεουαζούσης παρὰ πᾶσι τῆς φήμης, νεανίαί τὸν ἀριθμὸν
ἕξ, ὧν ὁ μὲν Πουτικὸς τὸ γένος ἦν, ὄνομα Τιμόλαος, ὁ δ' ἐκ
Τριπόλεως τῆς Φοινίκης, Διονύσιος ἐκαλεῖτο, ἕτερος δ' αὐτῶν
τῆς ἐν Διοσπόλει παροικίας ὑποδιάκονος, Ῥωμύλος ἦν καὶ τούτῳ
προσηγορία, δύο τε ἐπὶ τούτοις Αἰγύπτιοι, Παῦσις καὶ Ἀλέξαν-
δρος, καὶ ἄλλος τούτῳ συνώνυμος Ἀλέξανδρος τῶν ἀπὸ Γάζης,
ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον ἀνιέναι μέλλουσι τῷ Οὐρβανῷ, ἐνδήσαντες
πρότερον τὰς αὐτῶν χεῖρας, ὡς ἂν τὴν ἄγαν σημήνειαν περὶ τὸ
μαρτύριον προθυμίαν, δρομαῖοι προσίασι, Χριστιανοὺς σφᾶς
ὁμολογοῦντες, διὰ τε τῆς πρὸς πάντα τὰ δεινὰ παρατάξεως, ὅτι

μηδὲ τὰς τῶν θηρίων ἐπιβολὰς οἱ τὴν εἰς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εὐσέβειαν αὐχοῦντες κατεπτήχασιν, ἐπιδεικνύμενοι. Αὐτίκα μὲν εἰς οὐ τὴν τυχοῦσαν κατὰπληξιν αὐτόν τε τὸν ἄρχοντα καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτὸν καταστήσαντες, δεσμωτηρίῳ καθείργονται, μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας δυεῖν αὐτοῖς ἄλλων καταλεγέντων, τοῦ μὲν καὶ πρὸ αὐτῶν δειναῖς καὶ ποικίλαις ἤδη πρότερον καθ' ἐτέρας ὁμολογίας ἐναθλήσαντος βασάνοις, Ἀγάπιος καὶ αὐτῷ ὄνομα ἦν, τοῦ δὲ τὰς τοῦ σώματος αὐτοῖς χρείας διακονουμένου, ὄνομα δὲ καὶ τούτῳ Διονύσιος, οἱ πάντες ὀκτῶ γενόμενοι τὸν ἀριθμὸν, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὰς κεφαλὰς αὐθις ἐπ' αὐτῆς Καισαρείας ἀποτέμνονται, Δύστρου μηνὸς ἡμέρᾳ τετράδι καὶ εἰκάδι, ἢ πρὸ ἐννεά March 24,
304. Καλανδῶν Ἀπριλλίων καὶ αὐτῆ οὔσα ἐτύγχανεν. Ἐν τούτῳ μεταβολή τις τῶν κρατούντων, αὐτοῦ δὴ τοῦ πάντων ἀνωτάτῳ, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου, ἐπὶ τὸ ἰδιωτικὸν σχῆμα γίνεται, viii. 13. νοσεῖν τε αὐτοῖς ἄρχεται τὰ κοινά. Μικρὸν δ' ὕστερον διαστάσης εἰς ἑαυτὴν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, πόλεμος ἄσποδος εἰς αὐτοὺς ἐπεγείρεται, οὐ πρότερόν τε τὰ τῆς διαστάσεως καὶ τῶν viii. 15. ἐπὶ ταύτῃ θορύβων κατὰστασιν εἴληφεν, ἢ τὴν καθ' ἡμᾶς εἰρήνην καθ' ὅλης πρυτανευθῆναι τῆς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οἰκουμένης. Ἄμα τε γὰρ αὕτη τοῖς πᾶσι δίκην φωτὸς, ὥς ἂν ἐκ ζοφερᾶς καὶ σκοτεινοτάτης νυκτὸς ἀνατέταλκε, καὶ αὐτὸ πάλιν τὰ κοινὰ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας αὐθις εὐσταθῆ καὶ φίλια καὶ εἰρηναῖα ἦν, τὴν ἐκ προγόνων εἰς ἀλλήλους εὐνοίαν ἀπολαμβάνου- 418 νοντα. Ἀλλὰ τούτων μὲν κατὰ τὸν προσήκουσα καιρὸν ἐντελέστερον ἀποδώσομεν τὸν λόγον· νυνὶ δὲ ἐπὶ τὴν τῶν ἐξῆς ἀπίωμεν ἀκολουθίαν.

CAP. IV.

Μαξιμῖνος Καῖσαρ αὐτόθεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, ὥσπερ τῆς ἐμφύτου θεοεχθρίας αὐτοῦ καὶ δυσσεβείας τὰ σύμβολα τοῖς πᾶσιν ἐνδεικνύμενος, γεννικώτερον ἢ οἱ πρόσθεν τῷ καθ' ἡμῶν ἐπαπεδύετο διωγμῷ. Πᾶσι δῆτα συγχύσεως οὐ μικρᾶς ἐπληρωμένης, καὶ ἄλλων ἄλλοσε διασπειρομένων, διαδράναι τε τὸ δεινὸν ἐπιμελὲς ποιουμένων, χαλεπῆς τε τὸ πᾶν ἐπεχούσης κινήσεως, τίς ἂν ἐξαρκέσειεν ἡμῖν λόγος εἰς τὴν ἐπαξίαν διήγησις τοῦ θείου ἔρωτος, καὶ παρρησίας τῆς εἰς Θεὸν ὁμολογίας,

τοῦ μακαρίου καὶ ὡς ἀληθῶς ἀμνοῦ ἀκάκου, μάρτυρος Ἀπφίανου φημί, τοῦ πρὸ πυλῶν, ἐπὶ θεωρίαν ἅπασιν τοῖς κατὰ Καισάρειαν, θαυμαστὸν παράδειγμα τῆς εἰς τὸν μόνον Θεὸν εὐσεβείας προβεβλημένου; Εἰκοστὸν ἔτος οὐδέπω τοῦτο τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας ἦν αὐτῷ. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς Ἑλλήνων παιδείας ἕνεκα κοσμικῆς, (ἐτύγχανε γὰρ καὶ τῶν κατὰ κόσμον εἶ μάλα πλούτῳ περιρρομένων,) τὸν πλείονα κατὰ τὴν Βηρυτὸν διατρίψας χρόνον, παράδοξον καὶ εἰπεῖν, ὡς ἐν τοιαύτῃ πόλει τῶν νεωτερικῶν ἐπιθυμιῶν ὑπεράνω γενόμενος, καὶ μὴθ' ὑπὸ ἀκμῆς τοῦ σώματος, μεθ' ὑπὸ τῆς τῶν νεῶν ἑταιρίας διαφθαρεῖς τὸν τρόπον, σωφροσύνην ἡσπάζετο, κοσμίως καὶ σεμνῶς καὶ εὐσεβῶς κατὰ τὸν αἰροῦντα Χριστιανισμῷ λόγον διεξάγων, καὶ

414 τὸν ἑαυτοῦ παιδαγωγῶν βίον. Εἰ δὲ χρῆ μνήμην ποιησαμένους καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, κοσμήσαι καὶ ταύτην διὰ τοῦ προαχθέντος ἐξ αὐτῆς γενναίου τῆς θεοσεβείας ἀθλητοῦ, εὐλόγως ἂν καὶ τοῦτο ποιήσομεν. Εἴ τις ἄρα Παγὰς ἐπίσταται τῆς Λυκίας οὐκ ἄσημον πόλιν, ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ὁ νεανίας, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς κατὰ τὴν Βηρυτὸν παιδείας, τοῦ πατρὸς αὐτῷ τὰ πρωτεία τῆς πατρίδος ἀποφερομένου, μὴ οἷός τε φέρειν τὴν ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τοῖς τῷ γένει προσήκουσι συνουσίαν, ὅτι μὴδὲ ζῆν αὐτοῖς ἐδόκει κατὰ τοὺς τῆς θεοσεβείας θεσμούς, πνεύματι δ' ὡσπερ θείῳ κατισχημένος, καὶ κατὰ τινα φυσικὴν, μᾶλλον δ' ἔνθεον καὶ ἀληθῆ φιλοσοφίαν, μείζον φρονήσας τῆς νεομισμένης τοῦ βίου δόξης, τῆς τε τῶν σωμάτων καταπτύσας ἡδοναθείας, κρύβδην τοὺς οἰκείους ἀποδρᾶς, καὶ μὴδὲ τῶν ἐφημέρων δαπανῶν ἐπιστραφεῖς ἐλπίδι καὶ πίστει τῇ εἰς Θεόν, ἦγετο πρὸς τοῦ θεοῦ πνεύματος χειραγωγούμενος ἐπὶ τὴν Καισαρέων πόλιν, ἔνθα ἠτοίμαστο αὐτῷ ὁ τοῦ μαρτυρίου τῆς θεοσεβείας στέφανος. Γενόμενος δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ἅμα, καὶ ὡς ἐνὶ μάλιστα τοῖς θείοις λόγοις ἐπ' ὀλίγου συλλεξάμενος, ἀσκήσεσί τε προσηκούσαις ἐκθυμώτατα παρασκευασάμενος, τέλος οἴου ἐπιδείκναι, τίς μὲν πάλιν ἰδὼν οὐ κατεπλάγη; τίς δ' αὖθις ἀκοῇ παραλαβὼν, οὐκ ἂν ἐνδίκως θαυμάσειε τὸ θάρσος, τὴν παρρησίαν, τὴν ἔνστασιν, καὶ πρό γε τούτων, τὴν τόλμαν καὶ αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα, ζήλου θεοσεβείας καὶ πνεύματος ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἄνθρωπον παρέχοντα τεκμήρια; Δευτέρας γάρ τοι καθ' ἡμῶν

γενομένης ἐπαναστάσεως ὑπὸ Μαξιμίνου, τρίτῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς A. D. 305. ἔτει διωγοῦ, γραμμάτων τε τοῦ τυράννου τοῦτο πρῶτον διαπεφοιτηκότων, ὡς ἂν πανδημεὶ πάντες ἀπαξαιπλῶς μετ' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς τῶν κατὰ πόλεις ἀρχόντων θύοιεν, κηρύκων τε καθ' ὅλης τῆς Καισαρέων πόλεως ἄνδρας ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐπὶ τοὺς τῶν εἰδώλων οἴκους ἐξ ἡγεμονικοῦ κελεύσματος ἀναβοωμένων, καὶ πρὸς τούτοις, ὀνομαστὶ χιλιάρχων ἀπὸ γραφῆς ἕκαστον ἀνακαλουμένων, ἀφάτῳ τε κλύδωνι κακῶν τῶν πανταχόσε συγκεχυμένων, ἀφόβως ὁ δεδηλωμένος, μηδενὸς ἐπὶ τῷ πραχθησομένῳ συνειδότος αὐτῷ, ἡμᾶς τε οἱ κατ' οἶκον αὐτῷ συνῆμεν, καὶ ἔτι πᾶν τὸ περὶ τὸν ἡγεμόνα στρατιωτικὸν στίφος **415** ὑποκλέψας, σπένδοντι τῷ Οὐρβανῷ πρόσεισι· καὶ τῆς δεξιᾶς ἀκαταπλήκτως αὐτὸν λαβόμενος, κατέπαυσε μὲν παραχρῆμα τοῦ θύειν, εὖ μάλα δὲ συμβουλευτικῶς μετὰ τινος θείου παραστήματος παρήγει, ¹ παύσασθαι τῆς πλάνης· μὴ γὰρ καλῶς ἔχειν καταλιπόντας τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῆ Θεὸν, εἰδώλοις καὶ δαίμοσι θύειν.² Τοῦτο δ', ὡς ἔοικεν, ἐνεχειρεῖτο τῷ μειρακίῳ, τῆς ἐπὶ τοῦτ' αὐτὸν προαγούσης ἐνθέου δυνάμεως μονουουχὶ διὰ τοῦ γινομένου βοώσης, ὡς ἄρα τοσοῦτον ἀποδόειεν Χριστιανοὶ οἳ γε ὄντως τοιοῦτοι, ἧς ἀπαξ ἠξιώθησαν εἰς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν εὐσεβείας μεταβάλλεσθαι, ὡς μὴ μόνον ὑπεράνω καθίστασθαι τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν ἐπὶ ταύταις κολαστηρίων, παρρησιάζεσθαι δ' εἰσέτι μᾶλλον, εὐγενεὶ τε καὶ ἀτρόμφῳ γλώττῃ ἐλευθεροστομεῖν, καὶ εἰ οἶόν τε, καὶ τοὺς διώκοντας αὐτοὺς, μεταθεμένους τῆς ἀγνωσίας, τὸν μόνον ὄντα Θεὸν ἐπιγυῶναι παρακαλεῖν. Ἐπὶ τούτοις ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος, παραχρῆμα μὲν, ὅσα εἰκὸς αὐτὸν, ὡς ἂν ἐπὶ τοιούτῳ τολμήματι θηρῶν δίκην ἀγρίων πρὸς τῶν ἀμφὶ τὸν ἡγεμόνα διασπαραχθεὶς, καὶ μυρίας καθ' ὅλου τοῦ σώματος πληγὰς ἀνδρειότατα ὑπομείνας, τέως μὲν αὐτίκα δεσμοτηρίῳ παραδίδοται. Ἐνθα νυχθήμερον ἀμφω τὸ πόδε ἐπὶ τοῦ βασανιστικοῦ διαταθεὶς ξύλου, τῇ ἐπιούσῃ προσάγεται τῷ δικαστῇ· εἶτα θύειν ἐκβιαζομένον, πάσαν ἐνδείκνυται πρὸς πόρους καὶ φρικτὰς ἀλγηδόνας καρτερίαν, τὰς πλευρὰς οὐχ ἀπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις ἄχρις ὀστέων καὶ αὐτῶν σπλάγχμων καταξανθεὶς, πληγὰς τε κατὰ προσώπου καὶ αὐχένος τοσαύτας δεξάμενος, ὡς μῆδ' ὑπὸ τῶν εὖ καὶ ἀκριβῶς

αὐτὸν πάλαι εἰδότες, διοιδήσαντα τὸ πρόσωπον, ἔτι γινώσκεσθαι. Ἄλλὰ γὰρ μὴδὲ πρὸς τὰ τοσαῦτα ἐνδιδόντος, λίνους ἐλαίῳ δεδευμένοις τῷ πόδε αὐτοῦ καλύψαντες, πῦρ ὑφήπτον ἐκ προστάξεως οἱ βασανισταί, ἐφ' οἷς ὁποίας ἤνεγκεν ὁ μακάριος ἀλγηδόνας, πάντα λόγον ὑπεραίρειν μοι δοκῶ. Καθίκετο γοῦν αὐτοῦ, διατῆξαν τὰς σάρκας, καὶ τῶν ὀστέων τὸ πῦρ ὡς κηροῦ δίκην λείβεσθαι καὶ ἀποστάξιν ἐκτηκομένην ἰκμάδα τοῦ σώματος. Ἄλλὰ γὰρ οὐδὲ πρὸς ταῦτα ἐνδούς, ἡττημένων ἤδη καὶ μονουοῦκ ἀπειρηκότων πρὸς τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον καρτερίαν αὐτοῦ τῶν ἀντιπάλων, αὐθις δεσμοῖς εἴργυνται, τριταῖος τε αὖ προσ-
416 αχθεὶς τῷ δικαστῇ, καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογήσας πρόθεσιν, καὶ τοι γε λοιπὸν ἡμιθνής ὑπάρχων, ὑποβρύχιος θαλάττῃ παραδίδοται. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις παραχρῆμα γενόμενα, ῥηθέντα μὲν οὐκ ἀπαικὸς παρὰ τοῖς μὴ ὄψει παρειληφόσις ἀπιστηθήσεσθαι ἡμᾶς δ' οὖν καίπερ τοῦτ' ἀκριβῶς εἰδόμενος, οὐχ αἰρεῖ λόγος μὴ οὐχὶ ἐκ παντὸς παραδοῦναι τῷ λόγῳ τὴν ἱστορίαν, τῷ καὶ μάρτυρας εἶναι τοῦ γεγενημένου ἀπλῶς εἰπεῖν ἅπαντας τοὺς τὴν Καισάρειαν οἰκοῦντας. Οὐδεμία γοῦν ἡλικία τῆς παραδόξου ταύτης ἀπελείφθη θέας. Αὐτίκα γοῦν ὡς ἐδόκει μάλιστα κατὰ μέσου πελάγους ἐν ἀπέροις βυθοῖς τὸν ἱερὸν ὄντως ἐκείνον καὶ τρισμακάριον ἐμβαλεῖν, κλόνος ἀθρόως οὐχ ὁ τυχῶν καὶ βρασ-
416 μὸς αὐτὴν τε τὴν θάλατταν καὶ τὸ περιέχον ἅπαν διαχεῖ, ὡς καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν πρὸς τοῦ γενομένου σεισθῆναι. Ἄμα δὲ τῷ παραδόξῳ τούτῳ καὶ ἀθρόῳ σεισμῷ, τοῦ θείου μάρτυρος τὸν νεκρὸν ἢ θάλαττα, ὥσπερ μὴ οἶά τε οἶσα φέρειν αὐτὸν, πρὸ τῶν τῆς πόλεως ἐκβράσσει πυλῶν. Καὶ τοιαῦτα μὲν ἦν τὰ κατὰ τὸν θεοσπέσιον Ἀφφιανὸν, Ξανθικοῦ μηνὸς δευ-
416 τέρα, ἣτις ἂν εἴη πρὸ τεσσάρων Νώνων Ἀπριλλίων, ἡμέρα παρασκευῆς τελειωθέντα.

Friday,
April 2.

CAP. V.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, αὐταῖς τε ἡμέραις, ἐπὶ τῆς Τυρίων πόλεως νεανίας Οὐλπιανὸς ὄνομα, μετὰ δεινὰς καὶ αὐτὸς αἰκίας, μαστιγὰς τε χαλεπωτάτας, ἅμα κυνὶ καὶ ἀσπίδι, τῷ ἰοβόλῳ ἔρπετῷ, ὠμοβοῖνῃ περιβληθεὶς δορᾶ, θαλάττῃ παραδίδοται. Διό μοι δοκεῖ ἐν τοῖς Ἀφφιανοῦ μαρτυρίοις

εὐλόγως ἂν ἡμῖν μνημονεύεσθαι καὶ οὗτος. Ἄδελφά δὲ τῷ Ἀφριανῷ σμικρὸν τῷ χρόνῳ ὕστερον ὑπομείνας, ὁ μὴ μόνου αὐτοῦ κατὰ Θεὸν, καὶ σώματι δὲ ὁμοπάτριος ἀδελφὸς Αἰδέσιος, μετὰ μυρίας ὄσας ὁμολογίας καὶ πολυχρονίους δεσμῶν κακώσεις, ἡγεμονικὰς τε ἀποφάσεις, ἐν αἷς τοῖς κατὰ Παλαιστίνην δέδοται μετάλλοις, καὶ μετὰ τὴν ἐν πᾶσι τούτοις φιλόσοφον ἐν τρίβωνος σχήματι ἀγωγὴν (καὶ γὰρ οὖν αὐτὸς πλέον τῆς τοῦ ἀδελφοῦ παιδείας κεκτημένος, καὶ ἀπὸ μαθημάτων φιλοσόφων ὠρμάτο) τελευτῶν δῆτα ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως τὸν αὐτόθι συνιδῶν δικαστὴν Χριστιανοῖς δικάζοντα, πέρα τε τῶν προσηκόντων ἐμπαροinouντα, καὶ τοτὲ μὲν σεμνοῖς ἀνδράσι ποικίλως ἐνυβρίζοντα, τοτὲ δὲ γυναικας σωφροσύνης τῆς ἀνωτάτω καὶ αὐτοπαρθένους ἀσκητρίας εἰς αἰσχρὰς ὕβρεις πορνοτρόφοις παραδιδόντα, ταῦτόν ἐγχειρήσας τῷ ἀδελφῷ, ὅτι δὴ ἀφόρητα εἶναι αὐτῷ τὰ γινόμενα ἐδόκει, παραστήματι θαρσαλέφῃ πρόσεισι, λόγοις τε καὶ ἔργοις τὸν δικαστὴν αἰσχύνῃ καὶ ἀτιμίᾳ περιβαλὼν, καπὶ τούτοις καρτερῶς 417 εὔ μάλα βασάνων πολυτρόπους ὑπομείνας αἰκίας, τὴν ἀδελφικὴν ἀπηνέγκατο, θαλάττῃ παραδοθεὶς, τελευτήν. Ἄλλὰ τὰ μὲν κατὰ τοῦτον, ὡς δ' οὖν ἔφην σμικρὸν τοῦ χρόνου ὕστερον, τοῦτον ἐγενήθη τὸν τρόπον.

CAP. VI.

Τετάρτῳ γε μὴν τοῦ καθ' ἡμῶν ἔτει διωγμοῦ, πρὸ δώδεκα A. D. 306, Friday, Nov. 20. Καλανῶν Δεκεμβρίων, ἣ γένοιτ' ἂν μηνὸς Δίου εἰκάδι, προσαββάτου ἡμέρα, κατὰ τὴν αὐτὴν Καισάρειαν, γραφῆς ὡς ἀληθῶς ἄξιον, αὐτοῦ δὴ τοῦ τυράννου Μαξιμίμου παρόντος καὶ θεᾶς τοῖς πλήθεσι φιλοτιμουμένου κατὰ τὴν λεγομένην αὐτοῦ γενέθλιον ἡμέραν, ἀπετελέσθη τοιοῦτου. Ἔθους τὸ πρὶν ὄντος, ἐπὶ βασιλέων, εἰ καὶ ἄλλοτε, τὰς φιλοτίμους θεᾶς πλείους τοῖς θεαταῖς ἐμπαρέχειν θυμηδίας, καιῶν καὶ ξένων τὰ τε συνήθη παραλλαττόντων θεαμάτων, ζῶων ἔσθ' ὅπη τῶν ἐξ Ἰνδίας ἢ Αἰθιοπίας, ἣ καὶ ἄλλοθεν εἰσκομιζομένων, ἣ καὶ ἀνδρῶν ἐντέχνους τισὶ σωμασκίαις παραδόξους ψυχαγωγίας τοῖς ὄρωσιμ ἐνδεικνυμένων, πάντως που καὶ τότε οἶα βασιλέως

Supr. 3.

Lukē xxi. 12.
418

τὰς θεὰς παρέχοντος, πλείον τι καὶ παράδοξον χρῆν ὑπάρξαι ταῖς φιλοτιμίαις. Τί τοίνυν τοῦτο ἦν; μάρτυς τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος παρήγετο εἰς μέσον, τῆς μόνης καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ὑπεραγωνιζόμενος. Ἀγάπιος οὗτος ἦν, ὁ δεύτερος ἅμα τῇ Θέκλᾳ θηρσὶν ἐπὶ βορᾷ δεδόσθαι μικρῷ πρότερον δεδηλωμένος· ὃς δὴ καὶ ἄλλοτε δεσμοτηρίου τρίτου καὶ πολλάκις ἅμα κακούργοις ἐμπομπέυσας τῷ σταδίῳ, αἰεὶ γε μὴν κατὰ χρόνους τοῦ δικαστοῦ μετὰ τὰς ἀπειλὰς, ἦτοι κατ' οἶκτον, ἢ κατ' ἐλπίδα τοῦ μεταθήσεσθαι τῆς προθέσεως, εἰς ἐτέρους αὐτὸν ἀγῶνας ὑπερτιθεμένου, τότε δὴ βασιλέως ἐπιπαρόντος ἦγετο, ὥσπερ ἐπίτηδες εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πεφυλαγμένος, ὥστ' ἂν κἀκεῖνο τὸ σωτήριον ῥῆμα, ὃ τοῖς μαθηταῖς θεία γνώσει προηγόρευεν, ὡς ἄρα καὶ 'ἐπὶ βασιλέων' ἀχθήσονται ἕνεκεν τῆς εἰς αὐτὸν μαρτυρίας, καὶ ἐπ' αὐτοῦ πληρωθεῖη. Φέρεται δὴ εἰς μέσον τὸ στάδιον σὺν καὶ τινι κακούργῳ φόνῳ δὲ τοῦ δεσπότου τοῦτον ἐνέχεσθαι ἔλεγον. Εἶθ' ὁ μὲν τοῦ δεσπότου φονεὺς τοῖς θηρσὶ παραβληθεὶς, ἐλέον καὶ φιλανθρωπίας ἠξίωτο, μονονουχὶ κατ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἐπὶ τοῦ Σωτήρος Βαραββᾶν. Βοαῖς δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ εὐφημίαις τὸ πᾶν ἐξηχεῖτο θέατρον, ὡς ἂν τοῦ μαιφόνου φιλανθρώπως πρὸς τοῦ βασιλέως σεσωσμένου, τιμῆς τε καὶ ἐλευθερίας ἠξιωμένου. Ὁ δὲ τῆς θεοσεβείας ἀθλητῆς ἀνακαλεῖται μὲν πρότερον ὑπὸ τοῦ τυράννου· εἶτα ἄρνησιν τῆς προθέσεως αἰτηθεὶς, ἐπ' ἐλευθερίας ἐπαγγελία, μεγάλη φωνῇ διαμαρτύρεται, 'μὴ φαύλης μὲν ἕνεκεν αἰτίας, εὐσεβείας δὲ τοῦ τῶν ὄλων Δημιουργοῦ, προθύμως καὶ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα δ' ἂν ἐπάγοιτο αὐτῷ, γενναίως ὑποστήσεσθαι.' Καὶ τοῦτ' εἰπὼν, ἅμα λόγῳ τοῦργου ἐπάγει, δρομαῖος ἄντικρυς ἀπολυθείσῃ κατ' αὐτοῦ ἄρκτῳ ὑπαντιάσας, ταύτη τε ἑαυτὸν ἀσμενέστατα ἐπιδεδωκὼς εἰς βορᾶν· μεθ' ἦν ἔμπρους εἰς τὸ δεσμοτήριον αἴρεται. Μίαν τε ἐνταῦθα ἐπιβιώσας ἡμέραν, τῇ ἐξῆς λίθων αὐτοῦ προσαρτηθέντων τοῖς ποσὶ, μέσῳ πελάγει καταποντοῦται. Τοιοῦτο καὶ τὸ τοῦ Ἀγαπίου μαρτύριον.

CAP. VII.

Ἦδη δὲ καὶ εἰς πέμπτον ἔτος τοῦ διωγμοῦ παραταθέντος, A. D. 307,
Easter Day,
April 2. μὲν δὲ δευτέρα Ξανθικοῦ, ἣτις ἐστὶ πρὸ τεσσάρων Νώνων Ἀπριλλίων, ἐν αὐτῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεως, αὐθις ἐπὶ τῆς Καισαρείας Θεοδοσία τῶν ἀπὸ Τύρου παρθένος, πιστὸν καὶ σεμνότατον κόριον, οὐδ' ὄλως ἐτῶν ὀκτωκαιδέκα, δεσμίοις τισὶ καὶ αὐτοῖς τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ὁμολογοῦσι, πρὸ τε τοῦ δικαστηρίου καθεζομένοις, πρόσεισιν ὁμοῦ φιλοφρονουμένη, καὶ οἶα εἰκὸς ὑπὲρ τοῦ μνημονεύειν αὐτῆς πρὸς τὸν Κύριον γενομένους, παρακαλοῦσα. Τοῦτο δὲ πράξασαν, ὥσπερ ἀνόσιόν τι καὶ ἀσεβὲς εἰργασμένην ἀφαρπάσαντες στρατιῶται, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα. Αὐτίκα δ' οὗτος ἄτε τις ἐμμανὴς καὶ τὸν θυμὸν θηριωδέστατος, δειναῖς καὶ φρικτοτάταις βασάνοις κατὰ πλευρῶν καὶ μαζῶν μέχρι καὶ αὐτῶν ὀστέων αἰκισάμενος ἔμπνουν ἔτ' αὐτὴν, ὅμως δ' οὖν πρὸς ἅπαντα γεγηθότι καὶ φαιδρῷ ἰσταμένην προσώπῳ, τοῖς θαλαττίοις κύμασιν ἐμβληθῆναι προστάττει. Εἰτ' ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τοὺς λοιποὺς μεταβὰς ὁμολογητὰς, τοῖς κατὰ Φαινῶ τῆς Παλαιστίνης χαλκοῦ μετάλλοις τοὺς πάντας παραδίδωσιν. Ἐπὶ τούτοις, Δίου μὲν δὲ πέμπτη, κατὰ δὲ Ῥωμαίους Νώνωναι **419** Νοεμβρῖαι, ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως τοὺς ἀμφὶ Σιλβανὸν, ἔτι Nov. 5. δὴ τότε ὄντα πρεσβύτερον ὁμολογήσαντα, ὃν οὐκ εἰς μακρὸν ὕστερον ἐπισκοπῇ τιμηθῆναι τε καὶ μαρτυρίῳ συνέβη τελειωθῆναι, γενναιοτάτην ἔνστασιν τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐπιδειξαμένου, τοῖς εἰς τὸ αὐτὸ χαλκοῦ μέταλλον πόνοις ὁ αὐτὸς ἐγκρίνει. Cf. viii. 13. Καντήρσι πρότερον τῶν ποδῶν τὰς ἀγκύλας αὐτοῖς ἀχρειωθῆναι προστάξας, ἐκδίδωσιν. Ἐπειδὴ δὲ τῇ κατὰ τούτων ἀποφάσει, ἄνδρα μυρίαῖς ἄλλαις ὁμολογίαις διαπρέψαντα, Δομνῖνος ἦν οὗτος ὁ διὰ περιττὴν ἐλευθερίαν τοῖς κατὰ Παλαιστίνην ἅπασιν γνωριμώτατος, τῇ διὰ πυρὸς ἐκδίδωσι κολάσει· μεθ' ὃν ὁ αὐτὸς δικαστῆς, δεινὸς ἐπινοητῆς τις ὢν κακίας, καὶ τῶν κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιχειρημάτων καινουργὸς, τὰς μὴδ' ἀκουσθείσας πώποτε κατὰ τῶν θεοσεβῶν ἐπενόει τιμωρίας· καὶ τρεῖς μὲν εἰς τὸ μονομαχεῖν ἐπὶ πυγμαίᾳ καταδικάζει, Αὐξέντιον δὲ σεμνὸν καὶ ἱερὸν πρεσβύτην, θηρίοις βορὰν

παραδίδωσιν ἄλλους δ' αὖ πάλιν τελείων ἀνδρῶν φέροντας
 ἡλικίαν εἰς εὐνούχους ἐκτεμῶν, τοῖς αὐτοῖς κατακρίνει μετάλλοις·
 ἑτέρους δ' αὖ πάλιν μετὰ χαλεπὰς βασάνους δεσμοτηρίῳ
 καθείργουσιν, ἐν οἷς καὶ ὁ πάντων ἐμοὶ γοῶν ποθεινότατος
 c. 11. ἑταίρων Πάμφιλος ἦν, τῶν καθ' ἡμᾶς μαρτύρων ἀνὴρ πάσης
 ἔνεκεν ἀρετῆς ἐπιδοξότατος. Τούτου τὴν ἐν ῥητορικοῖς λόγοις
 φιλοσόφοις τε μάθήμασιν ἀπόπειραν πρότερον ὁ Οὐρβανὸς
 λαβὼν, εἶθ' ὕστερον θύειν καταναγκάσας, ὡς ἀνανεύοντα καὶ
 μῆδ' ὅλως ἐν λόγῳ τὰς ἀπειλὰς ἐώρα τιθέμενον, τὸ πανύστατον
 ἀγρίαντας, σφοδρότεραις αὐτὸν αἰκίζεσθαι προστάττει βασάνοις.
 Καὶ δὴ ταῖς κατὰ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ δι' ἐπιμόνων καὶ
 φιλονείκων ξυστήρων ὁ θηριωδέστατος μονουουχὶ ἐμφορηθεῖς,
 αἰσχύνῃ γε μὴν ἐπὶ πᾶσι καταχεάμενος, τοῖς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ
 καὶ αὐτὸν ὁμολογηταῖς καταλέγει. Ἐπὶ δὲ τῇ κατὰ τῶν ἁγίων
 ὁμότητι ὁποίας ἀμοιβῆς παρὰ τῇ θείᾳ δίκῃ τεύξεται, τοσαῦτα
 κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων ἐμπαροινήσας, διαγινῶναι ῥάδιον
 ἐκ τῶν τῆδε προοιμιῶν δι' ὧν εὐθὺς καὶ οὐκ εἰς μακρὸν τοῖς
 κατὰ τοῦ Παμφίλου τετολημμένοις, αὐτὸν ἔτι τῆς ἡγεμονίας
 420 ἐχόμενον ἢ θεία μετῆλθεν δίκη, ἀθρόως οὕτως τὸν χθὲς ἄνω
 που ἐφ' ὑψηλοῦ βήματος δικάζοντα, καὶ πρὸς τοῦ στρατιω-
 τικοῦ δορυφορούμενον στίφους, ὅλου τε τοῦ Παλαιστινῶν
 ἔθνους ἐπάρχοντα, ὁμοδίαίτον τε οἷα φιλαίτατον καὶ ὁμο-
 τράπεζον αὐτῷ τῷ τυράννῳ καθεστῶτα, διὰ μιᾶς γυμνώσασα
 νυκτὸς, καὶ τῶν τοσοῦτων ἀξιωματῶν ἔρημον καταστήσασα,
 ἀτιμίαν τε καὶ αἰσχύνῃ ἐπὶ τῶν πρότερον ὡς ἂν ἄρχοντα
 αὐτὸν τεθηπότων καταχέασα, δειλὸν τε καὶ ἀνανδρον, γυναι-
 κώδεις τε προϊέμενον φωνὰς καὶ ἰκεσίας ὅλῳ τῷ ἔθνει οὐδὲν δὴ
 καὶ ἦρχεν, ἐπιδείξασα, αὐτὸν τε τὸν Μαξιμῖνον ἐφ' ᾧ τὸ πρὶν
 γαυριῶν ἐφρυσάττετο, ὡς ἂν διαφερόντως αὐτὸν τῶν δρωμένων
 αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἔνεκα στέργοντι, δικαστὴν ἀπηνῆ καὶ ὁμό-
 τατον ἐπ' αὐτῆς τῆς Καισαρείας καταστήσασα· ὡς καὶ τὴν
 ἐπὶ θανάτῳ καθ' αὐτοῦ ψῆφον ἐξευεγκεῖν, μετὰ πολλὴν τὴν
 ἐφ' οἷς ἐξηλέγχετο ἀτοπήμασιν αἰσχύνῃ. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν
 ὁδοῦ πάρεργον ἡμῖν εἰρήσθω· γένοιτο δ' ἂν προσήκων καιρὸς
 ἐν ᾧ τῶν δυσσεβῶν οἱ μάλιστα καθ' ἡμῶν ἐστρατεύσαντο,
 αὐτοῦ τε τοῦ Μαξιμῖνου καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, τὰ τέλη καὶ

τῶν βίων τὰς καταστροφὰς ὁ λόγος ἡμῖν ἐπὶ σχολῆς περιλήψεται.

CAP. VIII.

Καὶ εἰς ἕκτον δὲ ἔτος πνεύσαντος ἐπιμόνως τοῦ καθ' ἡμῶν A.D. 308.
 χειμῶνος, εἶχε μὲν πρὸ τούτου τὸ καλούμενον ἐν Θηβαΐδι
 φερωνύμως οὗ γεννᾶται Πορφυρίτου λίθου μέταλλον πλείστην
 ὄσσην πληθύν τῶν τῆς θεοσεβείας ὁμολογητῶν· ἐξ ὧν, τρισὶ
 δέουσι τὸν ἀριθμὸν, ἑκατὸν ἄνδρες ἅμα γυναιξὶ καὶ κομιδῇ νη-
 πίοις πρὸς τὸν τῆς Παλαιστίνης ἡγούμενον διαπέμπονται· οὗς
 τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν ὁμολογήσαντας, τῶν
 σκαιῶν ποδῶν τὰς ἀγκύλας αὐτοῖς νεύροις καυτήρσιν ἀποτμη-
 θῆναι, καὶ αὐτὸ πάλιν τῶν ὀφθαλμῶν τοὺς δεξιούς πρῶτον μὲν
 ξίφεσιν αὐτοῖς ὑμέσι καὶ κόραις ἐκκοπήναι, εἶτα δὲ πυρὶ διὰ
 καυτήρων πάμπαν εἰς ρίζας αὐτὰς ἀχρειωθῆναι, Φιρμιλιανὸς, ὁ
 τῆδε διάδοχος Οὐρβανῶ πεμφθεὶς ἡγούμενος, ὡς ἂν ἐκ βασιλι-
 κοῦ νεύματος προστάττει· κᾶπειτα αὐτοὺς τοῖς κατὰ τὴν ἐπάρ-
 χιον μετάλλοις, μόχθου καὶ κακοπαθείας ἔνεκεν, ταιλαιπωρεῖσθαι
 παραδίδωσιν. Οὐ τούτους δὲ ἄρα μόνον τὰ τηλικαῦτα παθόντας
 ἤρκει παραλαβεῖν ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ Παλαιστινῶν τοὺς ἐπὶ
 πυγμῇ εἰς μονομαχίας κατακεκρίσθαι μικρῶ πρόσθεν δεδηλωμέ- Supr. 7.
 νους, ἐπεὶ μήτε τὰς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου τροφὰς, μήτε μὴν
 τὰς ἐπιτηδείους τῆ πυγμῇ μελέτας ὑπέμενον· ἤδη δὲ οὐκ ἐπιτρό-
 ποις αὐτὸ μόνον οὐδ' ἡγουμένοις, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ Μαξιμίνῳ 421
 τούτου γε ἔνεκεν παραστάντες, γενναιοτάτην ἔνστασιν ὁμολογίας
 διὰ λιμοῦ καρτερίας καὶ μαστίγων ὑπομονῆς ἐνδειξάμενοι, τὰ
 ὅμοια τοῖς δηλωθεῖσι πεπόνθασιν, μεθ' ἑτέρων προστεθέντων
 αὐτοῖς ὁμολογητῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς Καισαρείας. Ὡν κατὰ πόδας
 ἐπὶ τῆ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων συγκροτήσῃ κατὰ τὴν Γαζαίων
 πόλιν ἀλόντες ἕτεροι, οἱ μὲν τὰς αὐτὰς τούτοις ὑπέμειναν κατὰ
 τε τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν πάθας, οἱ δὲ καὶ ἔτι μείζους,
 φοβερωτάτων κατὰ τῶν πλευρῶν ἐπειράθησαν βασάνων. Ἐξ
 ὧν μία τις, τὸ μὲν σῶμα γυνή, τὸν δὲ λογισμὸν ἄρρην, πορ-
 νείας ἀπειλὴν μὴ ἐνεγκούσα, εἰποῦσά τι ῥῆμα κατὰ τοῦ τυράν-
 νου, ὡς ἂν οὕτως ὁμοίς δικασταῖς τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραφό-
 τος, πρῶτον μὲν μαστίζεται, εἶτα δὲ μετέωρος ἐπὶ τοῦ ξύλου

γενομένη, τὰς πλευρὰς αἰκίζεται. Ὡς δ' ἐπιμόνωσ καὶ σφοδρῶσ ἐκ προστάξεωσ τοῦ δικαστοῦ τὰς βασάνουσ ἐπήγουσ οἱ ταύτη τεταγμένοι, ὑπὲρ τοὺσ παρ' Ἑλλησιω ἐκείνουσ μαχητὰσ ἐπ' ἐλευθερίᾳ τεθρῦλημένουσ, μὴ βαστάσασα τὸ ἀνηλεὲσ καὶ ὠμόν καὶ ἀπάνθρωπον τῶν πραττομένων, ἄλλη τισ ὁμοίωσ τῇ προτέρα τὸν τῆσ παρθενίᾳ ἐπανηρημένη σκοποῦν, τὸ μὲν σῶμα πάνν γε τὸ δοκεῖν εὐτελήσ καὶ τὴν ὄψιν εὐκαταφρόνητοσ, ῥωμαλέα δὲ ἄλλωσ τὴν ψυχὴν, καὶ μείζονα τοῦ σώματοσ τὸν λογισμόν ἐνεστερνισμένη· 'Καὶ μέχρι τίνουσ,' ἐκ μέσου τοῦ ὄχλου, 'τὴν ἐμὴν ὠμῶσ οὕτωσ βασανίζεισ ἀδελφῆν;' ἀνέκραγε πρὸσ τὸν δικαστήν· ὁ δὲ πικρότερον ὑποκινηθεῖσ, αὐτίκα συλληφθῆναι κελεύει τὴν ἀνθρωπον. Εἶτα σύρεται εἰσ μέσουσ, καὶ τὸ σεβάσμιον τοῦ Σωτήροσ ἐπιγραφασμένη ὄνομα, πρῶτον μὲν λόγουσ θύειν ἀνεπίεθο· ὡσ δ' ἠπειθεῖ, βία πρὸσ τὸν βωμόν εἴλκετο. Ἡ δὲ ἀδελφὰ ἐαυτῇ πράττουσα καὶ τῆσ προτέρασ ἐχομένη προθυμίασ, ἀτρεμεῖ καὶ θαρσαλέῳ ποδί, λαξ ἐντείνει τῷ βωμῷ, καὶ τὰ εἰσ αὐτόν ἅμα τῇ ἐπικειμένη ἀνατρέπει πυρᾷ. Ἐφ' ᾧ θηρὸσ ἀγρίου δίκην ὁ δικαστήσ ὄξυνθεῖσ τὸν θυμόν, τοσαύτασ μὲν αὐτῇ πρότερον αἰκίασ κατὰ τῶν πλευρῶν ἐπιτίθησιω, ὅσασ οὐδεὶ τῶν πώποτε, μονουοχὶ καὶ ὠμῶν τῶν σαρκῶν αὐτήσ ἐμφορηθῆναι γλιχόμενοσ· ὡσ δὲ κόρον αὐτῷ ἤδη τὰ τῆσ μανίασ ἐλάμβανεν, ἅμφω ζεύξασ, αὐτὴν τε ταύτην ἅμα τῇ πρὸσ αὐτήσ 'ἀδελφῆ' προσαγορευθείση, τὸν διὰ πυρὸσ αὐτῶν καταψηφίζεται θάνατον.

422 Τούτων ἡ μὲν προτέρα τῆσ Γαζαίων χώρασ ἐλέγετο, τὴν δ' ἐτέραν ἰστέον ἀπὸ τῆσ Καισαρέων ὠρμήσθαι, τὴν πολλοῖσ γνώριμον Οὐαλεντίναν τοῦνομα. Τὸ ἐπὶ τούτῳ μαρτύριον πῶσ ἀν κατ' ἀξίαν διέλθοιμι, οὐ κατηξίωται ὁ τρισμακάριος Παῦλοσ; κατὰ μὲν τὴν αὐτὴν ταύταισ ὥραν ὑπὸ μίαν ἀπόφασιν τὴν ἐπὶ θανάτῳ κριθεῖσ, πρὸσ αὐτῇ δὲ τῇ τελειώσει τὸν ἀποτέμνειω αὐτόν ὅσουσ οὐπω μέλλοντα βραχὺ τι ὥρασ ἐνδοῦναι αὐτῷ ἀντιβολήσασ· οὐ τυχῶν, λαμπρᾷ καὶ γεγωνῷ φωνῇ, πρῶτον μὲν τὰσ ὑπὲρ τῶν ὁμοεθνῶν ἐπρυτάνενε τῷ Θεῷ δι' εὐχῶν καταλλαγάσ, ἢ τάχοσ ἐλευθερίαν αὐτοῖσ ἐνδοθῆναι ποτινώμενοσ· εἶθ' ὑπὲρ τῆσ Ἰουδαίων πρὸσ τὸν Θεὸν διὰ Χριστοῦ προσαγωγῆσ ἡξίου· εἶθ' ἐξῆσ κατέβαινε τῷ λόγῳ, τὰ αὐτὰ καὶ Σαμαρείταισ ἐπευχόμενοσ· καὶ τοὺσ ἐν πλάνῃ δὲ καὶ ἀγνωσίᾳ Θεοῦ τῶν

ἔθνων ὄντας, 'εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθειν' αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀληθῶς εὐσέ- 1 Tim. ii. 4.
 βειαν ἀναλαβεῖν παρεκάλει, μηδὲ τοὺς τότε παμμυγῆ περιεστῶ-
 τας ἀτημελήτους καταλιπών. Μεθ' οὗς πάντας (ὡ τῆς πολλῆς
 καὶ ἀφάτου ἀνεξικακίας) καὶ ὑπὲρ τοῦ τὸν θάνατον αὐτῶ προσ-
 τιμήσαντος δικαστοῦ, τῶν τε ἐπὶ πάσιν ἀρχόντων, ἔτι τε καὶ
 τοῦ ὅσον οὐπω τῆς κεφαλῆς αὐτὸν ἀποτεμοῦντος, εἰς ἐπήκοον
 αὐτοῦ τ' ἐκείνου καὶ τῶν παρόντων ἀπάντων, τοῦ τῶν ὅλων
 ἐδεῖτο Θεοῦ, 'μηδαμῶς αὐτοῖς ἐν ἀριθμῶ γενέσθαι τὴν εἰς αὐτὸν
 ἀμαρτάδα' παρακαλῶν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μεγάλη τῇ φωνῇ
 κατευξάμενος, καὶ μονουουχὶ τοὺς πάντας, ὡς ἂν ἀδίκως ἀναι-
 ρούμενος, εἰς οἶκτον ἐλκύσας καὶ δάκρυα, ἧ νόμος ἑαυτὸν
 σχηματίσας, καὶ τὸν αὐχένα γυμνὸν τῇ τοῦ ξίφους ἀποτομῇ
 παραδοὺς, θείῳ κατεκοσμήθη μαρτυρίῳ, μηνὸς Πανέμου πέμπτη
 καὶ εἰκάδι, ἧ λέγουτ' ἂν πρὸ ὀκτῶ Καλανδῶν Αὐγούστων. Καὶ July 25,
308.
 τὰ μὲν κατὰ τοῦσδε τοιοῦτο τέλος εἶχεν. Οὐ μακροῦ δὲ δια-
 δραμόντος χρόνου, αὐθις ἐκ τῆς Αἰγυπτίων γῆς οἱ θαυμάσιοι
 τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας ἀθληταὶ τριάκοντα πρὸς ἑκατὸν, ἐκ
 προστάξεως Μαξιμίμου τὰς αὐτὰς τοῖς προτέροις ἐπ' αὐτῆς
 Αἰγύπτου εἰς τε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς πόδας συμφορὰς ὑπο-
 στάντες, τοῖς δεδηλωμένοις ἐν Παλαιστίνῃ μετάλλοις, οἱ δὲ
 τοῖς κατὰ Κιλικίαν κατάκριτοι παραπέμπονται.

CAP. IX.

423

Ἐπὶ δὴ τοῖς τοσοῦτοις τῶν μεγαλοπρεπῶν Χριστοῦ μαρτύρων
 ἀνδραγαθήμασι λωφισάσης καὶ ὡσανεὶ τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν αἵμασι
 τῆς τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊᾶς ἀποσβεννυμένης, ἀνέσεώς τε ἤδη καὶ
 ἐλευθερίας τοῖς ἐπὶ Οἰθαῖδος εἰς τὰ αὐτόθι μέταλλα διὰ Χριστὸν
 καταπονουμένοις συγκεχωρημένης, μικρὸν τε ἐκ καθαροῦ μελλόν-
 των ἡμῶν ὑπαναπνεῖν ἀέρος, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκ τινος ἀνακινή-
 σεως πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς ὁ τοῦ διώκειν τὴν ἐξουσίαν εἰληχῶς
 κατὰ Χριστιανῶν ἀνεκάετο. Ἀθρόως δ' οὖν αὐθις Μαξιμίμου
 διάφοιτᾶ καθ' ἡμῶν πανταχοῦ γράμματα κατ' ἐπαρχίαν ἠγε-
 μόνες τε καὶ προσέτι ὁ τῶν στρατοπέδων ἄρχειν ἐπιτεταγμένους, [A. ὁ τοῦ
τῶν]
 προγράμμασι καὶ ἐπιστολαῖς καὶ δημοσίοις διατάγμασι, τοὺς
 ἐν ἀπάσαις πόλεσι λογιστὰς ἅμα στρατηγοῖς καὶ ταβουλαρίοις

ἐπέσπερχον, τὸ βασιλικὸν εἰς πέρας ἄγειν πρόσταγμα, κελεύον
 viii. 14. ὡς ἂν μετὰ σπουδῆς πάσης τῶν μὲν εἰδώλων ἀνοικοδομοῖεν τὰ
 πεπτωκότα, πανδημῆι δὲ πάντας ἄνδρας ἅμα γυναιξὶ καὶ οἰκέ-
 ταις καὶ αὐτοῖς ὑπομαζίοις παισὶ θύειν καὶ σπένδειν, αὐτῶν τε
 ἀκριβῶς τῶν ἐναγῶν ἀπογεύεσθαι θυσιῶν ἐπιμελὲς ποιοῖντο,
 καὶ τὰ μὲν κατ' ἀγορὰν ὄνια ταῖς ἀπὸ τῶν θυσιῶν σπουδαῖς
 καταμολύνουτο, πρόσθεν δὲ τῶν λουτρῶν ἔφεδροι κατατάσσουτο,
 ὡς ἂν τοὺς ἐν τούτοις ἀποκαθαιρομένους ταῖς παμμύαις μολύ-
 νοιεν θυσίαις. Τούτων δῆτα οὕτως ἐπιτελουμένων, ἐξ ὑπαρχῆς
 τε τῶν ἡμετέρων πλειστή, οἷα δὴ εἰκὸς ἦν, φροντίδι συνεχομέ-
 νων, τῶν τε ἀπίστων ἐθνῶν βαρέϊαν τῶν γινομένων καὶ ὡς ἂν
 περιττὴν ἤδη τὴν ἀτοπίαν καταμεμφομένων (προσκορῆ γὰρ καὶ
 φορτικὰ ταῦτα καὶ αὐτοῖς εἶναι κατεφαίνετο) μεγίστου τε χει-
 424 μῶνος τοῖς πανταχῆ πάσις ἐπηρημένον, τοῦμπαλιῦ ἢ θεῖα τοῦ
 Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις τοῖς αὐτῆς ἀθληταῖς θάρσος τοσοῦτον
 ἐνέπνει, ὡς μὴδ' ἐπισπωμένου τινὸς μὴδ' ἔλκοντος, τὴν τῶν
 τοσοῦτων καταπατεῖν ἀπειλήν. Ὅμοσε δὴ οὖν τρεῖς συνταξά-
 μενοι τῶν πιστῶν, ἐπιπηδῶσι εἰδώλοις θύουσι τῷ ἄρχοντι, 'παύ-
 σασθαι τῆς πλάνης' ἐμβοώμενοι· 'μὴ γὰρ δὴ ἄλλον ὑπάρχειν
 πλὴν τοῦ τῶν ὄλων Ποιητοῦ τε καὶ Δημιουργοῦ θεόν.' Ἄνερ-
 ωτώμενοι δῆτα τίνες εἶεν, Χριστιανοὺς σφᾶς θαρσαλέως
 ὠμολόγουν. Ἐφ' οἷς ὀξύτερον παρακινηθεῖς ὁ Φιρμιλιανὸς,
 μὴδὲ βασάνοις αὐτοὺς αἰκισάμενος, κεφαλικῆ παραδίδωσι κολά-
 σει. Τούτων ὁ μὲν πρεσβύτερος ἦν, Ἀντωνίνος ὄνομα, ὁ δὲ
 Ζεβινᾶς ἐκαλεῖτο, τῆς Ἐλευθεροπολιτῶν ὁρμώμενος· Γερμανὸς
 δὲ καὶ τῷ τρίτῳ ἦν ἡ προσηγορία· Δίου μηνὸς τρισκαιδεκάτη,
 Nov. 13. Εἰδοῖς Νοεμβρίαις καὶ τὰ κατὰ τούτους ἐπράχθη. Γίνεται δ'
 αὐτοῖς συναπόδημος ἐπ' αὐτῆς ἡμέρας Ἐνναθὰς τῶν ἀπὸ Σκυ-
 θοπόλεως τις γυνή, παρθενίας στέμματι καὶ αὐτὴ κεκοσμημένη,
 οὐ ταῦτον μὲν αὐτοῖς διαπραξάμενη, ἐλχθεῖσα δὲ βία καὶ προσ-
 αχθεῖσα τῷ δικαστῇ. Μετὰ μάλιστα οὖν καὶ δεινὰς ὕβρεις
 ἅς ἐπήγαγεν αὐτῇ, οὐδὲ μετὰ γνώμης τῆς μείζονος ἐξουσίας,
 τῶν κατὰ γειτυίαν ἐφεστώτων τις χιλιάρχων ἐτόλμα, Μάξυς
 ὄνομα, (χείρων τῆς προσηγορίας ἄνθρωπος, μιὰρὸς μὲν τὰ
 ἄλλα, ἰσχυρὸς δ' ὑπερβαλλόντως τὸ ἦθος, καὶ τὸν πάντα τρό-
 που δεινὸς τις ὄντως καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς γνωρίμοις διαβεβλη-

μένος,) οὗτος μὲν γε ἐσθήτος ἀπάσης τὴν μακαρίαν ἀποδύσας, ὡς τὴν ἐξ ὀσφύος αὐτὸ μόνου καὶ ἐπὶ πόδας καλύπτεσθαι, τὸ δ' ἄλλο σῶμα γυμνὸν ἔχειν, τὴν τε πᾶσαν Καισαρέων πόλιν 425 κύκλῳ περιαγαγὼν, ἱμάσιον ἀνὰ πάσας ἐλκομένην τὰς ἀγορὰς τύπτεσθαι περὶ πολλοῦ ποιεῖται. Καὶ δὴ μετὰ τοσαῦτα θαρσαλεωτάτην ἔνστασιον καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἡγεμονικῶν βημάτων ἐνδειξαμένην, ζῶσαν πυρὶ παραδίδωσιν ὁ δικαστής· ὃς καὶ τὸ ἀπάνθρωπον ἐπιτείνας, τὴν κατὰ τῶν θεοσεβῶν λύτταν πέρα τῶν τῆς φύσεως προῆει θεσμῶν, οὐδὲ ταφῆς αἰδούμενος ἀψύχοις φθουῆσαι τοῖς τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν σώμασι. Νύκτωρ δ' οὖν ἐπιμελῶς καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπαίθρους θηρσίν εἰς βορὰν τοὺς νεκροὺς φυλάττεσθαι προστάττει. Καὶ παρῆν ὄρᾳ ἐπὶ πλείοσιν ἡμέραις οὐκ ὀλίγον ἀνδρῶν ἀριθμὸν, τῇ θηριώδει ταύτῃ καὶ βαρβάρῳ βουλῇ διακονουμένων. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐξ ἀπόπτου, οἷόν τι σπουδῆς ἄξιον, ὡς μὴ οἱ νεκροὶ κλαπέιεν ἐπεσκόπουν· θῆρες δὲ ἄγριοι καὶ κύνες, οἰωνῶν τε τὰ σαρκοβόρα, τὰ βρότεια μέλη ὠδε κάκεισε ἐσπάραττον. Καὶ ἡ πᾶσά γε μὴν ἐν κύκλῳ πόλις σπλάγχχνων καὶ ὀστέων ἀνθρωπέων διεστόρνυτο, ὡς μὴδέ τι πώποτε δεινότερον μὴδ' αὐτοῖς ὅσοι πρότερον ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς ἡμᾶς, φαυλῆναι φρικωδέστερον, οὐχ οὕτω τὴν συμφορὰν εἰς οὓς ἐπράττετο ταῦτα, ὡς ἐπὶ τῇ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων ὕβρει φύσεως ἀπολοφυρομένων. Προὔκειτο γὰρ ἄγχιστα πυλῶν θέαμα παντὸς λόγου καὶ τραγικῆς ἀκοῆς μείζον, οὐκ ἐφ' ἐνὶ χώρῳ κατεσθιομένων τῶν ἀνθρωπέων σαρκῶν, ἀλλὰ κατὰ πάντα τόπον διαρριπτομένων. Μέλη γούνη καὶ σάρκας ὅλας, μέρη τέ τινα σπλάγχχνων, καὶ πυλῶν εἴσω τινὲς κατιδεῖν εἰρήκασιν. Ἐφ' οἷς πλείστοις ἡμέραις ἐπιτελουμένοις, τοιοῦτόν τι παράδοξον συμβαίνει. Αἰθρία ἦν καὶ λαμπρὸς ἀήρ, καὶ τοῦ περιέχοντος κατάστασις εὐδαιμονοτάτη. Εἶτα ἀθρώως τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν κίωνων οἱ τὰς δημοσίας ὑπῆρειδον στοὰς, δακρύων τινα τρόπον οἱ πλείους σταλαγμοὺς ἀπέσταζον· ἀγοραί τε καὶ πλατεῖαι, μηδεμιᾶς ψεκᾶδος ἐξ ἀέρος γεγεννημένης, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν ὕδατι ῥαντισθεῖσαι καθυγραίνοντο, ὡς αὐτῶν διαθρυληθῆναι εἰς πάντας, ἰδακρῦσαι τὴν γῆν ἀρρήτῳ λόγῳ, τὴν τῶν τότε πραχθέντων ἀνοσιουργίαν μὴ φέρουσαν, εἰς ἔλεγχόν τε φύσεως ἀτέγκτου καὶ ἀσυμπαθοῦς

Cf. viii. 6.
Infr. xi.

ἀνθρώπων, λίθους καὶ τὴν ἄψυχον ὕλην ἐπικλαῦσαι τοῖς γεγενημένοις. Λῆρος ἴσως καὶ μῦθος εὖ οἶδ' ὅτι δόξειεν εἶναι τὸ ῥῆμα τοῖς μεθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐχ οἷσπερ ὁ καιρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιστώσατο.

426

CAP. X.

Τοῦ δ' ἐπιόντος μηνὸς Ἀπελλαίου τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, πρὸ
 Dec. 14. δεκαεννέα Καλανδῶν Ἰαννουαρίων λέγοιτ' ἂν, πάλιν αὖ τῶν
 ἀπ' Αἰγύπτου τινὲς πρὸς τῶν ἐπὶ ταῖς πύλαις τοὺς παριόντας
 διερευνηθέντων συλληφθέντες· ἐτύγχανον δ' οὗτοι θεραπείας
 ἕνεκα τῶν κατὰ Κιλικίαν ὁμολογητῶν στειλάμενοι· οἱ μὲν τὴν
 αὐτὴν οἷς ἔτυχον ἐξυπηρησόμενοι κατεδέξαντο ψῆφον, ὀφθαλ-
 μοὺς καὶ πόδας ἀχρειωθέντες· τρεῖς δ' αὐτῶν ἐν Ἀσκάλωνι ἔνθα
 καὶ ἐνέσχητο, θαυμασίαν τε παράστασιν ἀνδρείας παρεσχη-
 μένοι, διάφορον ἀπηνέγκαντο μαρτυρίου τέλος. Ὁ μὲν τις
 αὐτῶν πυρὶ παραδοθεὶς, Ἄρης ὄνομα· οἱ δὲ τὰς κεφαλὰς ἀπο-
 τμηθέντες, Πρόμος καὶ Ἡλίας τούτοις ἦν ἡ προσηγορία. Αὐδύ-
 ναίου δὲ μηνὸς ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ δεκάτῃ, εἴη δ' ἂν ἡ πρὸ τριῶν
 Jan. 11. Εἰδῶν Ἰαννουαρίων, ἐπὶ τῆς αὐτῆς Καισαρείας, Πέτρος ἀσκη-
 309. τῆς, ὁ καὶ Ἀψέλαμος, ἀπὸ Ἀνέας κώμης τῶν ὄρων Ἐλευθερο-
 πόλεως, διὰ πυρὸς οἷα χρυσοὺς ἀκραιφνέστατος, τῆς εἰς τὸν
 Χριστὸν τοῦ Θεοῦ πίστεως εὐγενεῖ λογισμῶ τὴν δοκιμὴν
 ἀποδέδωκε, μυρία μὲν λιπαροῦντας τὸν τε δικαστὴν καὶ τοὺς
 ἀμφ' αὐτὸν, ὡς ἂν ἐλεήσειέ τε αὐτὸν καὶ τῆς ἰδίας φείσαιο
 νεότητός τε καὶ ἀκμῆς, ὑπεριδὼν, προτιμήσας δ' ἀπάντων καὶ
 ζωῆς αὐτῆς τὴν ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐλπίδα. Τούτῳ δὲ
 τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης ἐπίσκοπός τις εἶναι δοκῶν Ἀσκλη-
 Rom. x. 2. πιδος, ζήλω μὲν, ὡς ᾤετο, εὐσεβείας, ἀλλ' οὐτι γε τῆς 'κατ'
 Cf. iv. 15. ἐπίγνωσιν, ὁμῶς δ' οὖν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πυρᾷ τὸν βίον συνεξ-
 ελήλυθεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ταύτη.

427

CAP. XI.

Καιρὸς δῆτα καλεῖ, τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἀνιστορηῆσαι
 θέατρον τῶν ἀμφὶ τὸ τριπόθητον ἔμοιγε ὄνομα Παμφίλου
 428 τελειωθέντων· δώδεκα δ' ἦσαν οἱ πάντες, προφητικοῦ τινὸς ἢ

καὶ ἀποστολικοῦ χαρίσματος καὶ ἀριθμοῦ κατηξιωμένοι. Ὦν ὁ κορυφαῖος, καὶ τῇ τοῦ κατὰ Καισάρειαν πρεσβείου τιμῇ κε- Cf. vii. 32.
 κοσμημένος, μόνος ἐτύγχανεν ὁ Πάμφιλος, ἀνὴρ καὶ παρ' ὄλον Supr. 7.
 αὐτοῦ τὸν βίον πάσῃ διαπρέψας ἀρετῇ, ἀποτάξει καὶ κατα-
 φρονήσει βίου, τῇ τῆς οὐσίας εἰς ἐνδεεῖς κοινωνία, κοσμικῶν
 ἐλπίδων ὀλιγωρία, φιλοσόφῳ πολιτεία καὶ ἀσκήσει· μάλιστα
 δὲ παρὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς πάντας διέπρεπε τῇ περὶ τὰ θεία λόγια
 γνησιωτάτῃ σπουδῇ, ἀτρύτῳ τε περὶ ἃ προὔθετο φιλοποιία,
 καὶ τῇ περὶ τοὺς προσήκοντας καὶ πάντας τοὺς αὐτῷ πλησιάζ-
 οντας ὠφελείᾳ· οὗ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρετῆς κατορθώματα, μακρο-
 τέρας ὄντα διηγήσεως, ἐπ' ἰδίας τῆς τοῦ κατ' αὐτὸν ὑποθέσεως
 βίου γραφῆς, ἐν τρισὶν ἤδη πρότερον ὑπομνήμασι παραδεδώ-
 καμεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐπ' ἐκεῖνα τοὺς φιλοτίμως καὶ ταῦτα εἰδέναι
 ἔχοντας ἀναπέμψαντες, ταῦν ἐχώμεθα τῆς κατὰ τοὺς μάρτυρας
 ἀκολουθίας. Δεύτερος μετὰ Πάμφιλον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα παρήει
 ἱεροπρεπεῖ πολὶα τετιμημένος, Οὐάλης, τῶν ἀπὸ Αἰλίας διά-
 κονος, αὐτῇ προσόψει σεμνότατος πρεσβύτης, τῶν θείων γραφῶν
 εἰ καὶ τις ἄλλος ἐπιστήμων· τοσαύτας γέ τοι μνήμας αὐτῶν
 ἐνεστέριμστο, ὡς μὴ ἐνδεῖν τῆς ἀπὸ γραμμάτων ἐντεύξεως, τῆς
 εἴ ποτε λάβοι γραφῆς οἴασθ' οὖν ἀπομνημονεῦσαι διεξόδους.
 Τρίτος ὁ θερμουργότατος καὶ τῷ πνεύματι ζέων ἀπὸ τῆς Ἰαμνι-
 τῶν πόλεως ἐν αὐτοῖς ἐγνωρίζετο Παῦλος, πρὸ τοῦ μαρτυρίου 429
 διὰ καυτήρων ὑπομονῆς τὸν τῆς ὁμολογίας διαθλήσας ἀγῶνα.
 Τούτοις ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς ἐτῶν δυεῖν ὄλων χρόνου κατατρίψασιν, Supr. 7.
 ὑπόθεσις τοῦ μαρτυρίου γίνεται Αἰγυπτίων αὐθις ἀδελφῶν
 ἔφοδος, τῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τελειωθέντων. Τοὺς κατὰ Κιλικίαν
 οὔτοι μέχρι τῶν αὐτόθι μετᾶλλων ὁμολογητὰς προπέμψαντες,
 ἐπαλιώστουν ἐπὶ τὰ οἰκεία· ὁμοίως δῆτα καὶ αὐτοὶ πρὸς αὐταῖς
 εἰσόδοις τῶν κατὰ Καισάρειαν πυλῶν, τίνες τε εἶεν καὶ ὁπόθεν
 ἀφικνούμενοι, πρὸς τῶν φυλάκων (βάρβαροι δὲ τινες ὑπῆρχον
 οὔτοι τὸν τρόπον) ἀνερωτηθέντες, καὶ μηδὲν τῆς ἀληθείας ἀπο-
 κρυψάμενοι, οἶα κακοῦργοι ἐπαυτοφώρῳ ληφθέντες, συνέιχοντο·
 πέντε δ' ἦσαν οὔτοι τὸν ἀριθμόν. Οἱ καὶ προσαχθέντες τῷ
 τυράνῳ, καπὶ τούτου παρρησιασάμενοι, αὐτίκα μὲν καθείργυν-
 ται δεσμοτηρίῳ· τῇ δ' ἐξῆς Περιτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἑκκαίδεκάτῃ,
 Μαρτίου κατὰ Ῥωμαίους ἢ πρὸ δεκατεσσάρων Καλανδῶν, ἐκ Feb. 16.

προστάγματος τούτους δὴ αὐτοὺς ἅμα τοῖς ἀμφὶ τὸν Πάμφιλον δεδηλωμένοις τῷ δικαστῇ προσάγουσιν. Ὅς καὶ πρῶτον τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἀκαταμαχίτου ἐνστάσεως, παντοίοις βασάνων εἶδεσι, μηχανῶν τε ξένων καὶ ποικίλων ἐπινοίαις, πείραν λαμβάνει· τὸν μὲν προήγορον ἀπάντων τούτοις ἐγγυμνάσας τοῖς ἄθλοις, 'τίς εἴη,' πρῶτον ἠρώτα, εἴτ' ἀντὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος προφητικόν τι ἐπακούσας· τοῦτο δὲ πρὸς αὐτῶν ἐγίγνετο, ἀντὶ τῶν πατρόθεν αὐτοῖς ἐπιπεφημισμένων εἰδωλικῶν ὄντων, εἰ τύχοι, μετατεθεικότων ἑαυτοῖς τὰς προσηγορίας· Ἥλιαν γοῦν καὶ Ἱερεμίαν καὶ Ἡσαΐαν τε καὶ Σαμουὴλ καὶ Δανιὴλ, ἤκουες ἂν αὐτῶν ἐπιγραφομένων, καὶ 'τὸν ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον,' γνήσιόν τε καὶ εἰλικρινῶς 'Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ,' οὐ μόνον ἔργοις, ἀλλὰ φωναῖς κυρίως ἐκφερομέναις ἐπιδεικνυμένων· τοιοῦτόν τι οὖν 430 πρὸς τοῦ μάρτυρος ὄνομα ἐπακούσας ὁ Φιρμιλιανὸς, οὐ μὴν ἐπιστήσας τῇ τοῦ ῥήματος δυνάμει, δεύτερον 'ἦτις αὐτοῦ πατρίς γένοιτο,' ἠρώτα. Ὁ δὲ συνῶδὸν τῇ προτέρᾳ δευτέραν ἀφήσει φωνὴν, 'Ἱερουσαλὴμ εἶναι' λέγων 'τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα,' ἐκείνων δὴτα νοῶν περὶ ἧς εἴρηται τῷ Παύλῳ·

Ib. iv. 26. Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἦτις ἐστίν μήτηρ ἡμῶν καί·

Heb. xii. 22. Προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ.

Καὶ ὁ μὲν ταύτην ἐνόει· ὁ δ' ἐπὶ χθόνα καὶ χαμαὶ ρίζας τὴν διάνοιαν, 'ἦτις εἴη αὕτη καὶ ποῖ γῆς κειμένη,' ἀκριβῶς ἐπολυπραγμόνει· εἶτα καὶ βασάνους ἐπήγευ, ὡς ἂν τάληθες ὁμολογοίη· ὁ δὲ στρεβλούμενος κατόπιν τῷ χεῖρε, καὶ τοῖν ποδοῖν μαγγάνοις τισὶ ξένοις διακλώμενος, 'ἀληθές εἰπεῖν' ἀπισχυρίζετο. Εἶτα πάλιν πολλάκις ἐρομένου 'τίς εἴη καὶ ποῖ κειμένη ἦν δὴ φράζει πόλιν,' 'μόνον εἶναι τῶν θεοσεβῶν' ταύτην ἔλεγε πατρίδα· 'μὴ γὰρ ἑτέροις ἢ τούτοις μόνοις· αὐτῆς μετεῖναι, κείσθαι δὲ πρὸς αὐταῖς ἀνατολαῖς καὶ πρὸς ἀνίσχοντι ἡλίῳ.' Ὁ μὲν πάλιν διὰ τούτων κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν ἐφιλοσόφει, μηδαμῶς τῶν ἐν κύκλῳ βασάνοις αὐτὸν αἰκιζομένων ἐπιστροφήν ποιούμενος, ἄσαρκος δ' ὡσπερ καὶ ἀσώματος, οὐδ' ἐπατεῖν δοκῶν τῶν ἀλγηδόνων· ὁ δ' ἀπορούμενος ἐσφάδαζεν, ἐχθρὰν καὶ Ῥωμαίοις πολεμίαν πάντως που συστήσεσθαι πόλιν Χριστιανούς οἰόμενος· πολὺς

τε ἦν ταύτην ἀνερευνῶν, καὶ τὴν δηλωθεῖσαν χώραν κατ' ἀνατολὰς ἐξετάζων. Ὡς δ' ἐπὶ πλείον μάλιστα τὸν νεανίαν καταξήνας παντοίαις τε τιμωρησάμενος βασάνοις, ἀπαράλλακτον τὴν ἔνστασιν τῶν πρότερον αὐτῷ ῥηθέντων ἐγίνγνωσκε, τὴν ἐπὶ θανάτῳ κατ' αὐτοῦ κεφαλικὴν ἐκφέρει ψήφον. Τοσαύτην μὲν οὖν τὰ κατὰ τοῦτον δραματουργίαν εἰλήχει. Καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ τοῖς παραπλησίοις ἄθλοις ἐγγυμνάσας, τὸν ὅμοιον ἀπαλλάττει τρόπον. Εἴτ' ἀποκαμῶν, διαγνούς τε εἰς μάτην τιμωρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας, ἐπιθυμίας κόρον λαβῶν, ἐπὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Πάμφιλον μέτεισιν, ἀναδιδαχθεῖς τε ὡς ἤδη καὶ πρότερον διὰ βασάνων ἀμετάθετον ἐνεδείξαντο τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως προθυμίαν, ἀνερωτήσας 'εἰ ἄρα εἰσέτι κὰν νῦν πειθαρχοῖεν,' δεξάμενός τε αὐτὸ μόνον παρ' ἐνὸς ἐκάστου τὴν τελευταίαν αὐτῶν τῆς κατὰ τὸ μαρτύριον ὁμολογίας φωνήν, τὴν αὐτὴν τοῖς προτέροις ἐπάγει τιμωρίαν. Τούτων ἐπὶ πέρας ἀχθέντων, μειράκιον τῆς οἰκετικῆς ὑπάρχον τοῦ Παμφίλου θεραπείας, οἷα γνησίᾳ ἀνατροφῇ καὶ παιδείᾳ τοῦ τηλικούτου συνησκημένον ⁴³¹ ἀνδρὸς, ὡς ἔγνω τὴν κατὰ τοῦ δεσπότης ψήφον, ἀπὸ μέσης τῆς πληθῆος ἀναβοᾷ, 'γῆ τὰ σώματα παραδοθῆναι' ἀξιῶν. Ὁ δ' οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ θῆρ καὶ εἴ τι θηρὸς ἀγριώτερον, μήτε τῷ τῆς ἡλικίας ἀπονεύμας νέῳ συγγνώμην, αὐτὸ μόνον ὡς ἐρωτήσας ὁμολογοῦντα Χριστιανὸν ἔμαθεν, ὥσπερ ὑπὸ τινος τρωθεῖς βέλους, οἰδήσας τὸν θυμὸν, ὅλη δυνάμει τοῖς βασανισταῖς χρῆσθαι κατ' αὐτοῦ προστάττει. Ὡς δ' ἐπικελευομένου θύειν ἀνανεύοντα ἑώρα, οὐκέθ' ὡς σάρκας ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ λίθους ἢ ξύλα ἢ τι τῶν ἄλλων ἀψύχων, ἄχρισ αὐτῶν ὀστέων καὶ τῶν ἐν βάθει καὶ ἐν μυχοῖς σπλάγχνων παραμόνως καταξαινεσθαι κελεύει. Εἰς μακρὸν δὲ τούτου γινομένου, μάτην ἐγχειρεῖν διέγνω, ἀφώνου καὶ ἀνεπαισθήτου, μικροῦ δὲ δεῖν καὶ πάντῃ ἀψύχου τοῦ σώματος αὐτῷ ταῖς βασάνοις κατατριβομένου. Παράμονον δὲ τὸ ἀηγιεὲς καὶ ἀπάνθρωπον κεκτημένος, εὐθὺς ὡς εἶχε μακρῷ πυρὶ παραδοθῆναι αὐτὸν ἀποφαίνεται. Καὶ οὗτος μὲν, πρὸ τῆς τοῦ κατὰ σάρκα δεσπότης τελειώσεως, ἕστατος ἐπὶ τὸν ἀγῶνα παρελθὼν, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν προῦλαβεν, ἔτι διαμελλόντων τῶν περὶ τοὺς προτέροις ἐσπουδακότων. Ἦν δὲ ἄρα τὸν Πορφύριον ἰδεῖν ἱερονίκου

διαθέσει πάμμαχον νευικηκότος, κεκοιμισμένον μὲν τὸ σῶμα, φαιδρὸν δὲ τὸ πρόσωπον, θαρσαλέφ φρονήματι καὶ γαύρφ μετὰ τοσαῦτα τὴν ἐπὶ θανάτῳ βαδίζοντα, καὶ θείου πνεύματος ὡς ἀληθῶς ἔμπλεων, αὐτοῦ τε φιλοσόφῳ σχήματι μόνῳ τῷ περὶ αὐτὸν ἀναβολαίῳ ἑξωμίδος τρόπον ἡμφιεσμένον, νηφαλέφ τε λογισμῷ περὶ ὧν ἐβούλετο τοῖς γνωρίμοις ἐντελλόμενον καὶ διανεύοντα, ἐπ' αὐτῷ τε ἰκρίῳ τὸ πρόσωπον ἔτι φαιδρὸν διατηροῦντα, ἀλλὰ καὶ ἀφθείσης ἕξω ἀπὸ μακροῦ ἀποστήματος κύκλῳ περὶ αὐτὸν τῆς πυρᾶς, ἐνθένδε κἀκεῖθεν ἀφαρπάζοντα τῷ στόματι τὴν φλόγα, γενναιότατά τε εἰς ἑσχάτην ἀναπνοὴν ἐγκαρτεροῦντα τῇ σιωπῇ, μετὰ μίαν τε ἦν ἅμα καθαφραμένης αὐτοῦ τῆς φλογὸς ἀπέρρηξε φωνὴν, 'τὸν Ὑιὸν τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦν βοηθὸν' ἐπιβοώμενος. Τοιοῦτος καὶ ὁ Πορφυρίου ἄθλος. Τῆς δὲ κατ' αὐτὸν τελειώσεως ἄγγελος τῷ Παμφιλῷ γενόμενος Σέλευκος, τῶν ἀπὸ στρατείας τις ὁμολογητῆς, οἷα τηλικαύτης ἀγγελίας διάκονος, τοῦ σὺν αὐτοῖς παραχρῆμα κλήρου καταξιούται. Αὐτίκα γάρ τοι αὐτὸν διαγγείλαυτα τὸ τοῦ Πορφυρίου τέλος, τῶν τε μαρτύρων ἕνα δὴ τινα φιλήματι προσειπόντα,

432 ἐπιλαβόμενοι στρατιώται τινες, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα. Ὁ δὲ ὡσπερ ἐπισπέρχων αὐτὸν τῷ προτέρῳ συναπόδημον τῆς εἰς οὐρανοὺς γενέσθαι πορείας, αὐτίκα κεφαλικῇ τιμωρίᾳ κολασθῆναι προστάττει. Οὗτος ἦν μὲν ἀπὸ τῆς Καππαδοκῶν γῆς, τῆς δ' ἐν στρατείαις ἐπιλέκτου νεολαίας, καὶ τῶν ἐν Ῥωμαϊκοῖς ἀξιώμασι οὐ μικρᾶς τιμῆς ἐπειλημμένος· ἡλικία τε γὰρ καὶ ῥώμη σώματος, μεγέθει τε καὶ ἰσχύϊ, παρὰ πλείστον ὅσον τοὺς συστρατιώτας ἐπλεονέκτει, ὡς καὶ τὴν πρόσοψιν αὐτῷ περιβόητον τοῖς πᾶσιν εἶναι, καὶ τὸ πᾶν εἶδος ἀξιάγαστον, μεγέθους ἕνεκα καὶ εὐμορφίας. Καταρχᾶς μὲν οὖν τοῦ διωγμοῦ, διὰ μαστίγων ὑπομονῆς τοῖς κατὰ τὴν ὁμολογίαν διαπρέψας ἀγῶσι, μετὰ δὲ τὴν τῆς στρατείας ἀπαλλαγὴν, ζηλωτὴν ἑαυτὸν καταστήσας τῶν τῆς θεοσεβείας ἀσκητῶν, ὄρφανῶν ἐρήμων καὶ χηρῶν ἀπεριστάτων, τῶν τε ἐν πενίαις καὶ ἀσθενείαις ἀπερριμμένων ἐπίσκοπος ὡσπερ καὶ ἐπίκουρος, πατρὸς καὶ κηδεμόνος

[Al. τοῦ δίκην ἀναπέφαιται· ὅθεν δὴ εἰκότως πρὸς τοῦ τοῖς τοιοῖσδε μᾶλλον τῶν διὰ καπνοῦ καὶ αἵματος θυσιῶν χαίροντος Θεοῦ τῆς κατὰ τὸ μαρτύριον παραδόξου κλήσεως ἡξιώθη. Δέκατος

οὗτος ἀθλητῆς ἐπὶ τοῖς δεδηλωμένοις, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ τετελείωτο ἡμέρα, καθ' ἣν, ὡς ἔοικε, μεγίστης τῷ Παμφίλου μαρτυρίῳ ἐπαξίως τοῦ ἀνδρὸς διανοιχθείσης πύλης, εὐμαρῆς ἅμ' αὐτῷ καὶ ἑτέροις ἢ πάροδος τῆς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσόδου γεγένηται. Κατ' ἴχνη δὴτα τῷ Σελεύκῳ Θεόδουλος σεμνός τις καὶ θεοσεβῆς πρεσβύτης, τῆς ἡγεμονικῆς τυγχάνων οἰκετίας, τιμημένος τε παρὰ τῷ Φιρμιλιανῷ πλείον τῶν κατὰ τὸν οἶκον ἀπάντων, τοῦτο μὲν τῆς ἡλικίας ἔνεκεν, καὶ τῷ τριγενείας πατέρα καθεστάναι, τοῦτο δὲ δι' ἣν ἔσωζε περὶ αὐτὸν εὐνοίαν καὶ πιστοτάτην συνείδησιν, τὸ παραπλήσιον τῷ Σελεύκῳ διαπραξάμενος, προσαχθεὶς τῷ δεσπότηι καὶ μᾶλλον αὐτὸν τῶν πρότερον ὀξύννας, ταῦτο τοῦ σωτηρίου μαρτύριον πάθους σταυρῷ παραδοθεὶς κατεδέξατο. Ἐπὶ τούτοις ἐνὸς ἔτι λείποντος, ὃς τὸν δωδέκατον ἀποπλήσοι τοῖς δηλουμένοις μάρτυσιν ἀριθμὸν, Ἰουλιανὸς παρῆν τοῦτον ἀποπληρώσων· ἐξ ἀποδημίας γέ τοι ἀφικόμενος αὐτίκα, καὶ μηδ' εἰσβαλὼν πω τῇ πόλει, εὐθύς ὡς εἶχεν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ μαθὼν καὶ ὀρμήσας ἐπὶ τὴν μαρτύρων θέαν, ὡς ἐπὶ γῆς χαμαὶ τὰ τῶν ἁγίων εἶδε 433 σκηνώματα, χαρᾶς ἔμπλεως γεγονῶς, ἐκάστῳ περιπλακείς, τοὺς πάντας ἡσπάζετο. Τοῦτο ποιοῦντα συλλαβόντες αὐθις οἱ τῶν φόνων διάκονοι προσάγουσι τῷ Φιρμιλιανῷ. Ἀκόλουθα δ' αὐτῷ ἐπιτελῶν, μακρῷ καὶ τοῦτον πυρὶ παραδίδωσιν. Οὕτω δὴτα καὶ Ἰουλιανὸς σκιρτῶν καὶ ὑπεραλλόμενος, μεγάλη τῇ φωνῇ τῷ τηλικούτων αὐτὸν ἀξιώσαντι Κυρίῳ ὑπερευχαριστῶν, τοῦ τῶν μαρτύρων καθηξιώθη στεφάνου. Ἦν δὲ οὗτος τὸ μὲν κατὰ σάρκα γένος Καππαδοκῶν, τὸν δὲ τρόπον εὐλαβέστατος καὶ πιστότατος καὶ γνησιώτατος, σπουδαῖός τε τὰ ἄλλα πάντα, καὶ πνέων αὐτοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοιοῦτο τῆς συνοδίας τὸ στίφος τῶν ἅμα Παμφίλῳ συνεισελθεῖν ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἀξιωθέντων. Τούτων ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας τοσαύτας τε νύκτας, ἐκ προστάξεως τοῦ δυσσεβοῦς ἡγουμένου, τὰ ἱερὰ καὶ ὄντως ἅγια σώματα εἰς βορὰν τοῖς σαρκοβόροις ἐτηρεῖτο. Ὡς δ' ^{Supr. 9.} οὐδὲν αὐτοῖς παραδόξως, οὐ θηρίον, οὐ πτηνὸν, οὐ κύνων προσεπέλαζεν, αὐθις ἐξ οἰκονομίας τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀβλαβῆ ληφθέντα, τῆς τε προσηκούσης κηδείας λαχόντα, τῇ συνήθει παρεδόθη ταφῇ. Ἐτι δὲ τῆς κατὰ τούτους κινήσεως ἀνὰ στόμα

τοῖς πᾶσι λαλουμένης, Ἀδριανὸς καὶ Εὐβουλος, ἀπὸ Μαγγα-
ναίας οὕτω καλουμένης χώρας ὡς τοὺς λοιποὺς ὁμολογητὰς εἰς
τὴν Καισάρειαν ἀφικόμενοι, πρὸς τῇ πύλῃ καὶ αὐτοὶ δι' ἣν
ἐληλύθασιν ἀνεκρίνοντο αἰτίαν· εἶτα ὁμολογήσαντες τὰληθῆς,
τῷ Φιρμιλιανῷ προσάγονται. Ὁ δ' ὡς εἶχε, πάλιν μηδὲν ὑπερ-
θέμενος, μετὰ πλείστας βασάνους ἅς κατὰ τῶν πλευρῶν αὐτοῖς
ἐπιτέθεικε, θηρίων αὐτοὺς βορᾷ κατακρίνει. Δυεῖν δὴ οὖν
March 5. μῆνός πρὸ τριῶν Νῶνων Μαρτίων, γενεθλίων τῆς κατὰ Καισ-
αρέων νομιζομένης Τύχης ἡμέρα, λέοντι παραβληθεὶς, καὶ μετὰ
τοῦτον ξίφει κατασφαγείς ἐτελειώθη, ὁ δὲ Εὐβουλος μεθ' ἑτέραν
March 7. μέσην, Νῶναις αὐταῖς Μαρτίαις, ἣ γένοιτο' ἂν ἐβδόμη Δύστρου,
πολλὰ λιπαρήσαντος αὐτὸν τοῦ δικαστοῦ, ὡς ἂν θύσας τῆς
νομιζομένης παρ' αὐτῶν ἐλευθερίας τύχοι, τῆς προσκαίρου ζωῆς
τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας εὐκλεῆ προτιμήσας θάνατον, μετὰ τοὺς
θῆρας ὁμοίως τῷ προτέρῳ θῆμα γενόμενος, ὕστατος τῶν ἐπὶ
τῆς Καισαρείας μαρτύρων τοὺς ἄλλους ἐπεσφραγίστατο. Μνη-
434. μονεῦσαι δ' ἔτι ἄξιον ἐνταῦθα τοῦ λόγου, ὡς ἄρα οὐκ εἰς μακρὸν
τῆς οὐρανοῦ προνοίας τοὺς δυσσεβεῖς ἄρχοντας αὐτοῖς τυράν-
νοις μετελθούσης. Ὁ γὰρ τὰ τοσαῦτα κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ
μαρτύρων παροινήσας, αὐτὸς δὴ ὁ Φιρμιλιανὸς, μετὰ τῶν ἄλλων
ἐσχάτην ὑπομείνας τιμωρίαν, ξίφει τὴν ζωὴν καταστρέφει.
Καὶ τὰ μὲν κατὰ Καισάρειαν ἐφ' ὅλοις τοῖς τοῦ διωγμοῦ χρό-
νοις ἐπιτελεσθέντα μαρτυρία τοιαῦτα.

CAP. XII.

Ὅσα δ' ἐπὶ τούτοις κατὰ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον ἐπιτελεσθῆναι
συμβέβηκε, κατὰ τε τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας, ὡς ἀντὶ
ποιμένων τῶν λογικῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων, ὧν οὐκ ἐνθέσμως
προὔστησαν, καμῆλων ἀλόγου καὶ τῇ τοῦ σώματος φύσει σκο-
λιωτάτου ζώου φροντιστὰς αὐτοὺς, ὥσπερ εἰ τούτων ἀξίους ἢ
θεία κατακρίνασα δίκη προεστήσατο, ὅπως τε βασιλικῶν ἵππων
ἐνόχους παραστάσει κατεδίκασεν, ὅσα τε τῶν ἱερῶν σκευῶν, τῶν
ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα κειμηλίων, οἱ αὐτοὶ πρὸς τῶν κατὰ και-
ροὺς βασιλικῶν ἐπιτρόπων τε καὶ ἀρχόντων ἐν ὕβρεσι καὶ

ἀτιμίαις καὶ βασάνοις ἀνηντλήκασι, τὰς τε ἐπὶ τούτοις τῶν πολλῶν φιλαρχίας, ἀκρίτους τε καὶ ἐκθέσμους χειροτοσίας, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ὁμολογηταῖς σχίσματα, ὅσα τε οἱ νέοι στασιώδεις κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας λειψάνων διὰ σπουδῆς ἐμυχανήσαντο, καινότερα καινοῖς ἐπιπεωτερίζουτες, καὶ ἀφειδῶς ταῖς τοῦ διωγμοῦ συμφοραῖς ἐπευτρίβοντες, καὶ κακὰ κακοῖς ἐπιτειχίζουτες, ταῦτα πάντα παρήσειν μοι δοκῶ, ἀνοίκειον ἐμαυτῷ κρίνας, παραιτουμένῳ τε καὶ ἀποφεύγοντι, ὡς δ' οὖν καὶ ἀρχομένῳ 435 viii. 2.
μοι εἴρηται, τὴν περὶ τούτων διήγησιν, ἀλλὰ γὰρ 'ὅσα σεμνὰ Phil. iv. 8.
καὶ εὐφήμα' κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον, καὶ 'εἴ τις ἀρετὴ καὶ ἔπαινος,' ταῦτα λέγειν τε καὶ γράφειν, καὶ πισταῖς ἀκοαῖς παρέχεται, οἰκειότατον ἡγούμενος τῇ τῶν θαυμαστῶν μαρτύρων ἱστορίᾳ· καὶ τῇ μετὰ ταύτην οὐρανόθεν ἡμῖν ἐπιφανείῃ εἰρήνῃ κοσμήσειν μοι δοκῶ τοῦ παντὸς λόγου τὴν περιγραφὴν.

CAP. XIII.

Ἐβδομον ἔτος τοῦ καθ' ἡμῶν ἀγῶνος ἠνύετο, καὶ πῶς ἡρέμα τῶν καθ' ἡμᾶς ἡσυχῇ τὸ ἀπερίεργον εἰληφότων, εἰς ὄγδοόν τε A. D. 310.
διαγενομένων ἔτος, ἀμφὶ τὰ ἐν Παλαιστίνῃ χαλκοῦ μέταλλα οὐκ ὀλίγης ὁμολογητῶν συγκεκροτημένης πληθύος, πολλῇ τε τῇ παρρησίᾳ χρωμένων, ὡς καὶ οἴκους εἰς ἐκκλησίας δεῖμασθαι, ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, δεινός τις ἂν καὶ πονηρὸς, καὶ οἶον αὐτὸν τὰ κατὰ τῶν μαρτύρων δρασθέντα συνέστησεν, ἐπιδημήσας αὐτόθι καὶ τὴν τῶν ἐκεῖσε διαγωγὴν πυθόμενος, βασιλεῖ κοινούται, ὅσα δοκεῖν, εἰς διαβολὴν καταγράφων. Εἴτ' ἐπιστάς ὁ τοῖς μετάλλοις ἐπιτεταγμένος, ὡς ἂν ἐκ βασιλικοῦ νεύματος διελθὼν τὴν τῶν ὁμολογητῶν πληθύν, τοῖς μὲν Κύπρου, τοῖς δὲ τὸν Λίβανον οἰκεῖν ἔνειμεν, ἄλλους τε ἄλλαις κατὰ Παλαιστίνην χώραις κατασπέρας, τοὺς πάντας διαφόροις πονεῖσθαι τισιν ἔργοις ἐπικελεύεται. Εἴτα τέσσαρας τοὺς μάλιστα δοκοῦντας αὐτῶν κορυφαίους ἐπιλεξάμενος, ἐπὶ τὸν ἐφεστῶτα τοῖς αὐτόθι στρατεύμασι παραπέμπεται· Πηλεὺς ἦν καὶ Νεῖλος, ἐπίσκοποι Supr. viii. 13.
Αἰγυπτίων, καὶ πρεσβύτερος ἄλλος, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ τοῖς πᾶσι διὰ τὴν περὶ πάντας σπουδὴν γυωριμότητος Πατερμούθιος· οὗς ὁ στρατοπεδάρχης, ἄρνησιν τῆς θεοσεβείας αἰτήσας καὶ μὴ

τυχῶν, τῇ διὰ πυρὸς τελειώσει παραδίδωσιν. *Ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἐτύγχανον ἐκείσε ἐφ' ἑαυτοῖς ἰδίαν χώραν οἰκεῖν λαχόντες, ὅσοι τῶν ὁμολογητῶν ἦτοι διὰ γῆρας, ἢ διὰ πηρώσεις, ἢ ἄλλας σωμαίων ἀσθενείας, τῆς ἐν τοῖς ἔργοις ἀπολέλυτο

Supr. 7. λειτουργίας· ὧν ἠγεῖτο ἐκ τῆς Γαζαίων ἐπίσκοπος ὀρμώμενος

436 Σιλβανὸς, εὐλαβὲς τι χρῆμα καὶ γνήσιον ὑπόδειγμα Χριστιανισμοῦ φέρων. Οὗτος δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ διωγμοῦ καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου παντοίοις ἀγῶσιν ὁμολογιῶν διαπρέψας, εἰς ἐκείνο τοῦ καιροῦ τετήρητο, ὡς ἂν ὕστατον γένοιτο παντὸς τοῦ κατὰ Παλαιστίνην ἀγῶνος ἐπισφράγισμα. Τούτῳ δὲ καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου συνῆσαν πλείους, ἐν οἷς ἦν καὶ Ἰωάννης, ὃς τῇ περὶ μνήμας ἀρετῇ τοὺς καθ' ἡμᾶς ὑπερεβάλετο πάντας. Τῶν μὲν οὖν ὄψεω καὶ πρότερον οὗτος ἐστέρητο, ὅμως δὲ καὶ ἐφ' αἷς διέπρεψεν ὁμολογίας ὁμοίως τοῖς ἄλλοις καυτήρσιν ἀφανισθεῖς τὸν πόδα, κατὰ τῆς μὴ ἐνεργούσης ὀράσεως τὸν αὐτὸν τοῦ πυρὸς καυτήρα εἰλήφει, τῶν δημίων ἐπὶ τὸ ἀνηλεὲς καὶ ἀσυμπαθὲς τὸ τοῦ τρόπου ὤμων καὶ ἀπάνθρωπον ἐπιτεινόντων. Τοιοῦτον δὲ ὄντα, ἤθους μὲν καὶ βίου φιλοσόφου, τί ἂν τις ἀποθανμάσειεν, οὐχ οὕτως ἀναφανέντος παραδόξου, ὅσον τῆς ἐν μνήμας ἀρετῆς, ὅλας βίβλους τῶν θείων γραφῶν 'οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις,' ἢ φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ζῶων δοραῖς ἢ χάρταις, ὑπὸ σητῶν καὶ χρόνου διαφθειρομένοις, ἀλλ' 'ἐν πλαξίν' ὡς ἀληθῶς 'καρδίας σαρκίνας,' ψυχῇ τε διανγεί καὶ καθαρωτάτῳ διανοίας ὀμματι καταγεγραμμένον, ὡς προφέρειν γε, ὅτε καὶ βούλοιο, διὰ στόματος ὡσπερ ἀπὸ τινος λόγων θησαυροῦ, τοτὲ μὲν νομικὴν καὶ προφητικὴν γραφὴν, τοτὲ δὲ ἱστορικὴν, εὐαγγελικὴν τε ἄλλοτε καὶ ἀποστολικὴν. Καταπλαγήναί ποτε αὐτὸς ὁμολογῶ, πρώτου τὸν ἄνδρα θεασάμενος μέσον ἱκανοῦ πλήθους ἐκκλησίας ἐστῶτα, καὶ τινα μέρη θείας γραφῆς διεξιόντα. *Ἔως μὲν γὰρ φωνῆς αὐτὸ μόνον ἐπακροᾶσθαί μοι παρήν, ἀναγινώσκειν, οἷα δὲ ἔθος ἐν ταῖς συνόδοις, τιὰ ἠγούμην· ὡς δὲ ἄγχιστα γενόμενος τὸ πραττόμενον συνείδον, τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ὑγέσιον ὀφθαλμοῖς ἐν κύκλῳ περιεστῶτας, τοῦτον δὲ μόνοις τοῖς τῆς διανοίας χρώμενον, καὶ ἀτεχνῶς οἰά τινα προφήτην ἀποφθεγγόμενον, παρὰ πολὺ τε πλεονεκτοῦντα τοὺς τὸ σῶμα ἐρρωμένους, οὐδ'

ὅπως οὖν δοξάζειν τὸν Θεὸν καὶ ἀποθαυμάζειν οἷός τε ἦν, σαφές τε πείσμα καὶ βέβαιον αὐτοῖς ἔργοις ἐδόκουν μοι ὄρᾶν, ὅτι δὴ μόνος κατ' ἀλήθειαν οὐχ ὁ ἐν τῷ προφανεῖ σώματι νενομισμένος πέφυκεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ κατὰ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, ὃς καὶ τοῦ σώματος λελωβημένου, μείζονα τὴν ἀρετὴν τῆς καθ' αὐτὸν δυνάμεως ἐπεδείκνυτο. Ἀλλὰ γὰρ τοὺς δεδηλωμένους κατὰ τὸν ἀποκριθέντα τόπον διατρίβοντας, τὰ τε συνήθη ἐν ἀσιτιαῖς καὶ προσευχαῖς καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀποτελοῦντας ἀσκήσεσι, ὁ μὲν Θεὸς αὐτὸς τῆς σωτηρίου τελειώσεως τυχεῖν ἠξίουν, δεξιὰν αὐτοῖς ἐπήκουον παρέχων· ὁ δὲ πολέμιος ἐχθρὸς ἄτε 437 σχολαίτατα κατ' αὐτοῦ διὰ τῶν πρὸς Θεὸν εὐχῶν ὀπλιζομένους μηκέθ' οἷός τε φέρειν, κτείνειν καὶ μεταίρειν ἀπὸ γῆς ὡς ἂν ἐνοχλοῦντας ἐνόμιζεν· Θεὸς δὲ αὐτῷ καὶ τοῦτο πράττειν ἐγχειροῦντι συνεχώρει, ὡς ὁμοῦ γε αὐτὸς τῆς αὐτοῦ κατὰ προαίρεσιν μὴ εἴργοιτο πονηρίας, ἐκείνοί τε τῶν πολυτρόπων ἀγώνων ἤδη ποτε ἀπολάβοιεν τὰ βραβεῖα. Ταύτη οὖν ἐνὸς δέοντες τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα, νεύματι τοῦ παραγεστάτου Μαξιμίνου, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνονται. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κατὰ Παλαιστίνην ἐν ὅλοις ἔτεσιν ὀκτὼ συμπερανθέντα μαρτύρια, καὶ τοιοῦτος ὁ καθ' ἡμᾶς διωγμὸς, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρέσεως, εἰς μέγα δὲ προκόψας ἐν ταῖς κατὰ χρόνους τῶν ἀρχόντων ἐπαναστάσεσιν, ἐν αἷς πολύτροποι καὶ πολυειδεῖς τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἠθληκώτων ἀγῶνες ἀνήριθμόν τι πλήθος μαρτύρων κατὰ πᾶσαν ἐπάρχιον συνεστήσαντο, ἐν τοῖς ἀπὸ Λιβύης καὶ δι' ὅλης Αἰγύπτου, Συρίας τε καὶ τῶν ἀπ' ἀνατολῆς καὶ κύκλῳ μέχρι τῶν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν κλίμα παρατείνουσι. Τὰ γάρ τοι ἐπέκεινα τῶν δεδηλωμένων, Ἰταλία πᾶσα καὶ Σικελία, Γαλλία τε καὶ ὅσα κατὰ δυνόμενον ἥλιον ἐπὶ Σπανίαν Μαυριτανίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, οὐδ' ὅλοις ἔτεσιν δυσὶ τοῖς πρώτοις τοῦ διωγμοῦ τὸν πόλεμον ὑπομείναντα, ταχίστης ἠξιώθησαν ἐπισκοπῆς τε Θεοῦ καὶ εἰρήνης, τῆς οὐρανοῦ προνοίας φειδῶ τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀπλότητος καὶ πίστεως ποιουμένης. Ὁ γοῦν μηδὲ ἰστόρηται ἐν τοῖς ἀνέκαθεν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τοῦτο νῦν πρῶτον καθ' ἡμᾶς παρὰ πᾶσαν γέγονεν ἐλπίδα. Διαιρεῖται μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ καθ' ἡμᾶς διωγμῷ διχῆ τὰ τῆς βασιλείας, εἰρήνης δ' ἀπολαύουσιν οἱ ἐν θατέρῳ μέρει τῷ

προδεδηλωμένῳ κατοικοῦντες ἀδελφοὶ, τῶν ἀνὰ τὴν ἄλλην οἰκου-
 μένην μυρίους ἐπὶ μυρίοις ἀγῶνας ὑπομεινάντων. Ἄλλὰ γὰρ
 ὅτε καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπισκοπὴν εὐμενῆ καὶ ἴλεω ἢ θεία καὶ
 οὐράνιος χάρις ἐνεδείκνυτο, τότε δῆτα καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἄρχοντες,
 αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι δι' ὧν πάλαι τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνηργεῖτο
 πολέμων, παραδοξοτάτῳ γνώμῃ μεταβαλλόμενοι παλιωφδίαν
 ἤϊδον, χρηστοῖς περὶ ἡμῶν προγράμμασιν καὶ ἡμέροις διατάγμασι
 τὴν καθ' ἡμῶν πυρκαϊᾶν ἀποσβεννύντες· ἀναγραφτέα δὲ καὶ

Supr.
 viii. 17. ἢ παλιωφδία.

Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ
 μαρτυρησάντων τέλος.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

439

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Θ΄.

CAP. I.

Περὶ τῆς ἐπιπλάστου ἀνέσεως.

ΤΑ μὲν δὴ τῆς παλινοφθίας τοῦ προτεθέντος βασιλικοῦ νεύ- A. D. 311.
ματος ἠπλωτο τῆς Ἀσίας πάντη καὶ πανταχοῦ, κατὰ τε τὰς
ἀμφὶ ταύτην ἐπαρχίας· ὧν τοῦτον ἐπιτελεσθέντων τὸν τρόπον,
Μαξιμῖνος ὁ ἐπ' ἀνατολῆς τύραννος, δυσσεβέστατος εἰ καὶ τις
ἄλλος, καὶ τῆς εἰς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν εὐσεβείας πολεμιώτατος
γεγονὼς, οὐδαμῶς τοῖς γραφεῖσιν ἀρεσθεῖς, ἀντὶ τοῦ προτε-
θέντος γράμματος, λόγῳ προστάττει τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσι
τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεῖναι πόλεμον. Ἐπεὶ γὰρ αὐτῷ μὴ ἐξῆν
ἄλλως τῇ τῶν κρειπτόνων ἀντιλέγειν κρίσει, τὸν προεκτεθέντα
νόμον ἐν παραβύστω θεῖς, καὶ ὅπως ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν μέρεσι
μὴ εἰς προῦπτον ἀχθείη φροντίσας, ἀγράφῳ προστάγματι τοῖς
ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσι τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἀνεῖναι προστάττει.
Οἱ δὲ τὰ τῆς παρακελεύσεως ἀλλήλοις διὰ γραφῆς ὑποσημαί-
νουσιν. Ὁ γοῦν παρ' αὐτοῖς τῷ τῶν ἐξοχωτάτων ἐπάρχων

ἀξιώματι τετιμημένος Σαβίνος, πρὸς τοὺς κατ' ἔθνος ἡγουμένους τὴν βασιλέως ἐμφαίνει γνώμην διὰ Ῥωμαϊκῆς ἐπιστολῆς, 440 ἧς καὶ αὐτῆς ἡ ἐρμηνεία τοῦτον περιέχει τὸν τρόπον·

Λιπαρωτάτη καὶ καθωσιωμένη σπουδῇ ἡ θεϊότης τῶν δεσποτῶν ἡμῶν θειοτάτων αὐτοκρατόρων πάντων τῶν ἀνθρώπων τὰς διανοίας πρὸς τὴν ὀσίαν καὶ ὀρθὴν τοῦ ζῆν ὁδὸν περιαγαγεῖν ἔτι πάσαι ὤρισεν, ὅπως καὶ οἱ ἀλλοτρία Ῥωμαίων συνηθεία ἀκολουθεῖν δοκοῦντες τὰς ὀφειλομένας θρησκείας τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς ἐπιτελοῖεν. Ἄλλ' ἡ τινῶν ἔνστασις καὶ τραχυτάτη βουλή εἰς τοσοῦτον περιέστη, ὡς μήτε λογισμῶ δικαίῳ τῆς κελύσεως δύνασθαι ἐκ τῆς ἰδίας προθέσεως ἀναχωρεῖν, μήτε τὴν ἐπικειμένην τιμωρίαν αὐτοὺς ἐκφοβεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν συνέβαιεν ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου πολλοὺς εἰς κίνδυνον ἑαυτοὺς περιβάλλειν, κατὰ τὴν προσοῦσαν εὐγένειαν τῆς εὐσεβείας ἡ θεϊότης τῶν δεσποτῶν ἡμῶν, τῶν δυνατωτάτων αὐτοκρατόρων, ἀλλότριον εἶναι τῆς προθέσεως τῆς θειοτάτης τῆς ἰδίας δοκιμάζουσα τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας εἰς τοσοῦτον κίνδυνον τοὺς ἀνθρώπους περιβάλλειν, ἐκέλευσε διὰ τῆς ἐμῆς καθοσιώσεως τῇ σῇ ἀγχινοῖα διαχαράξαι, ἵν' εἴ τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ ἰδίου ἔθνους τὴν θρησκείαν μειῶν εὐρεθείη, τῆς κατ' αὐτοῦ ἐνοχλήσεως καὶ τοῦ κινδύνου αὐτὸν ἀποστήσειας, καὶ μὴ τινα ἐκ ταύτης τῆς προφάσεως τιμωρία κολαστέον νομίσειας, ὅποτε τῇ τοσοῦτου χρόνου συνελύσει συνέστη αὐτοὺς μηδεὶν τρόπῳ πεπεῖσθαι δεδυνῆσθαι, ὅπως ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐνστάσεων ἀναχωρήσειεν. Ἐγγράψαι τοιγαροῦν πρὸς τοὺς λογιστὰς καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς πραιποσίτους τοῦ πάγου ἐκάστης πόλεως ἡ σῇ ἐπιστρέφεια ὀφείλει, ἵνα γνῶνεν περαιτέρω αὐτοῖς τούτου τοῦ γράμματος φροντίδα ποιῆσθαι μὴ προσήκειν.

Ἐπὶ τούτοις οἱ κατ' ἐπαρχίαν, τὴν τῶν γραφέντων αὐτοῖς ἐπαληθεύειν προαίρεσιν νενομικότες, λογισταῖς καὶ στρατηγοῖς καὶ τοῖς κατ' ἀγροὺς ἐπιτεταγμένοις τὴν βασιλικὴν διὰ γραμμάτων ἐμφανῆ καθιστῶσι γνώμην· οὐ μόνον δ' αὐτοῖς διὰ γραφῆς ταῦτα προὔχῳρει, καὶ ἔργοις δὲ πολὺ πρότερον, ὡς ἂν νεῦμα βασιλικὸν εἰς πέρασ ἀγοντες, οὓς εἶχον ἐν δεσμωτηρίοις καθειργμένους διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον ὁμολογίαν, εἰς φανερόν προάγοντες ἠλευθέρουν, ἀνιέντες τούτων δὴ αὐτῶν τοὺς ἐν μετάλλοις ἐπὶ τιμωρία δεδομένους· τούτο γὰρ ἐπ' ἀληθείας βασιλεῖ δοκεῖν ὑπειλήφασιν, ἡπατημένοι. Καὶ δὴ τούτων οὕτως ἐπιτελεσθέντων, ἀθρόως οἶόν τι φῶς ἐκ ζοφερᾶς νυκτὸς ἐκλάμψαν, κατὰ πᾶσαν πόλιν συγκροτουμένας παρῆν ὀρᾶν ἐκκλησίας, συνόδους τε παμπληθεῖς, καὶ τὰς ἐπὶ τούτων ἐξ ἔθους ἐπιτελουμένας ἀγωγὰς· καταπέπληκτο δ' ἐπὶ τούτοις

οὐ σμικρῶς πᾶς τις τῶν ἀπίστων ἔθνῶν, τῆς τοσαύτης μεταβολῆς τὸ παράδοξον ἀποθανυμάζων, μέγαν τε καὶ μόνον **441** ἀληθῆ τὸν Χριστιανῶν Θεὸν ἐπιβοώμενος. Τῶν δ' ἡμετέρων οἱ μὲν τὸν τῶν διωγμῶν ἀγῶνα πιστῶς καὶ ἀνδρείως διηθληκότες, τὴν πρὸς ἅπαντας αὐθις ἀπελάμβανον παρρησίαν· ὅσοι δὲ τὰ τῆς πίστεως νεοσηκότες, τὰς ψυχὰς ἐτύγχανον κεχειμασμένοι, ἀσμένως περὶ τὴν σφῶν θεραπείαν ἔσπευδον, ἀντιβολουῦντες καὶ σωτηρίας δεξιᾶν τοὺς ἐρρωμένους αἰτούμενοι, Cf. vi. 42. τόν τε Θεὸν ἴλεων αὐτοῖς γενέσθαι καθικετεύοντες. Εἶτα δὲ καὶ οἱ γενναῖοι τῆς θεοσεβείας ἀθληταί, τῆς εἰς τὰ μέταλλα κακοπαθείας ἐλευθερούμενοι, ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἐστέλλοντο, γαῦροι καὶ φαιδροὶ διὰ πάσης ἰόντες πόλεως, εὐφροσύνης τε ἀλέκτου, καὶ ἦν οὐδὲ λόγῳ δυνατὸν ἐρμηνεῦσαι παρρησίας ἔμπλει. Στίφη δ' οὖν πολυάνθρωπα, κατὰ μέσας λεωφόρους καὶ ἀγορὰς, ψδαῖς καὶ ψαλμοῖς τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντα τὰ τῆς πορείας ἦννε. Καὶ τοὺς μετὰ τιμωρίας ἀπνηεστάτης μικρῶ πρόσθεν δεσμίου τῶν πατρίδων ἀπεληλαμένους, εἶδες ἂν ἰλαροῖς καὶ γεγηθόσι προσώποις τὰς αὐτῶν ἐστίας ἀπολαμβάνοντες, ὡς καὶ τοὺς πρότερον καθ' ἡμῶν φουδῶντας, τὸ θαῦμα παρὰ πᾶσαν ὀρώντας ἐλπίδα, συγχαίρειν τοῖς γεγενημένοις.

CAP. II.

Περὶ τῆς μετέπειτα διαστροφῆς.

Ταῦτα δ' οὐκέθ' οἷός τε φέρειν ὁ τύραννος, μισόκαλος ἐς τὰ μάλιστα καὶ πάντων ἀγαθῶν ἐπίβουλος ὑπάρχων, ὃν ἔφαμεν τῶν ἐπ' ἀνατολῆς ἀρχεῖν μερῶν, οὐδ' ὅλους ἐπὶ μῆνας ἕξ τούτου ἐπιτελείσθαι τὸν τρόπον ἠνέσχετο· ὅσα δ' οὖν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς εἰρήνης μηχανώμενος, πρῶτον μὲν εἵργειν ἡμᾶς τῆς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις συνόδου διὰ προφάσεως πειρᾶται, Cf. vii. 13. εἶτα διὰ τιῶν πονηρῶν ἀνδρῶν αὐτὸς ἐαυτῷ καθ' ἡμῶν πρεσβεύεται, τοὺς Ἀντιοχέων πολίτας παρορμήσας, ἐπὶ τὸ Nov. μηδαμῶς τινα Χριστιανῶν τὴν αὐτῶν οἰκίῃ ἐπιτρέπεσθαι A.D. 311. πατρίδα, ὡς ἐν μεγίστῃ δωρεᾷ παρ' αὐτοῦ τυχεῖν ἀξιώσαι, καὶ **442** ἐτέρους δὲ ταῦτο ὑποβαλεῖν διαπράξασθαι· ὃν πάντων ἀρχηγὸς ἐπ' αὐτῆς Ἀντιοχείας ἐπιφύεται Θεότεκνος, δεινὸς καὶ γόης

καὶ πονηρὸς ἀνὴρ, καὶ τῆς προσωινμίας ἀλλότριος· ἐδόκει δὲ λογιστεύειν τὰ κατὰ τὴν πόλιν.

CAP. III.

Περὶ τοῦ κατ' Ἀντιόχειαν νεοπαγοῦς ξοάνου.

Πλείστα δ' οὖν οὗτος καθ' ἡμῶν στρατευσάμενος, καὶ πάντα τρόπον τοὺς ἡμετέρους, ὥσπερ τινας φῶρας ἀνοσίους, ἐκ μυχῶν θηρεῦσαι διὰ σπουδῆς πεποιημένος, πάντα τε ἐπὶ διαβολῇ καὶ κατηγορίᾳ τῇ καθ' ἡμῶν μεμηχανημένος, καὶ θανάτου αἴτιος μυρίοις ὅσοις γεγωνῶς, τελευτῶν εἰδωλόν τι Διὸς Φιλίου μαγγανείαις τισὶ καὶ γοητείαις ἰδρύει, τελετάς τε ἀνάγνους αὐτῷ καὶ μύησεις ἀκαλλιερήτους, ἐξαγίστους τε καθαρμοὺς ἐπινοήσας, μέχρι καὶ βασιλέως τὴν τερατείαν δι' ὧν ἐδόκει χρησμῶν ἐκτελεῖν, ἐπεδείκνυτο· καὶ δὴ καὶ οὗτος, κολακείᾳ τῇ καθ' ἡδονῆν τοῦ κρατοῦντος, ἐπεγείρει κατὰ Χριστιανῶν τὸν δαίμονα, καὶ τὸν θεὸν δὴ κελεύσαι φησιν ὑπερορίους τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀμφὶ τὴν πόλιν ἀγρῶν, ὡς ἂν ἐχθροὺς αὐτῷ, Χριστιανοὺς ἀπελάσαι.

CAP. IV.

Περὶ τῶν καθ' ἡμῶν ψηφισμάτων.

Τούτῳ δὲ πρώτῳ κατὰ γνώμην πράξαντι, πάντες οἱ λοιποὶ τῶν ἐν τέλει τὰς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν πόλεις οἰκοῦντες τὴν ὁμοίαν ὥρμῶντο ψῆφον ποιήσασθαι, προσφιλὲς δ' εἶναι τοῦτο βασιλεῖ τῶν κατ' ἐπαρχίαν ἡγεμόνων συνεωρακότων, καὶ τοῦτ' αὐτὸ διαπράξασθαι τοῖς ὑπηκόοις ὑποβεβληκότων. Ὡν δὴ καὶ αὐτῶν τοῖς ψηφίσμασι δι' ἀντιγραφῆς ἀσμενέστατα ἐπινεύσαντος τοῦ τυράννου, αὐθις ἐξ ὑπαρχῆς ὁ καθ' ἡμῶν
443 ἀνεφλέγετο διωγμός. Ἱερεῖς δὴτα κατὰ πόλιν τῶν ξοάνων, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀρχιερεῖς, πρὸς αὐτοῦ Μαξιμίνου, οἱ μάλιστα ταῖς πολιτείαις διαπρέψαντες καὶ διὰ πασῶν ἔνδοξοι γενόμενοι καθίστατο· οἷς καὶ πολλή τις εἰσήγετο σπουδὴ περὶ τὴν τῶν θεραπευομένων πρὸς αὐτῶν θρησκείαν. Ἡ γοῦν ἔκτοπος τοῦ κρατοῦντος δεισιδαιμονία, συνελόντι φάναι, πάντας τοὺς ὑπ'

αὐτὸν ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους εἰς τὴν αὐτοῦ χάριν πάντα πράττειν καθ' ἡμῶν ἐνήγε, ταύτην αὐτῷ χάριν μεγίστην ἀνθ' ὧν ἐνόμιζον πρὸς αὐτοῦ τεύξεσθαι εὐεργεσιῶν ἀντιδωρουμένων, τὸ καθ' ἡμῶν φρονᾶν, καὶ τινὰς εἰς ἡμᾶς καινοτέρας κακοθείας ἐνδείκνυσθαι.

CAP. V.

Περὶ τῶν ἐπιπλάστων ὑπομνημάτων.

Πλασάμενοι δῆτα Πιλάτου καὶ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ὑπο- Supr. i. 9.
μνήματα, πάσης ἔμπλεα κατὰ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας, γνώμη τοῦ μείζονος ἐπὶ πᾶσαν διαπέμπονται τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀρχὴν, διὰ προγραμμάτων παρακελευόμενοι, κατὰ πάντα τόπον ἀγροῦς τε καὶ πόλεις, ἐν ἔκφανεῖ ταῦτα τοῖς πᾶσι ἐκθεῖναι, τοῖς τε παισὶ τοὺς γραμματοδιδασκάλους ἀντὶ μαθημάτων ταῦτα μελετᾶν καὶ διὰ μνήμης κατέχειν παραδιδόναι. Ἐν τούτῳ ἐπιτελουμένων τὸν τρόπον, ἕτερος στρατοπεδάρχης ὄν 'δοῦκα' Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν, ἀνὰ τὴν Δαμασκὸν τῆς Φοινίκης ἐπίρρητὰ τινὰ γυναικάρια ἐξ ἀγορᾶς ἀνάρπαστα ποιήσας, βασάνους αὐταῖς ἐπιθήσειν ἠπειλεῖ, λέγειν ἐγγράφως ἐπαναγκάζων, ὡς δὴ εἶψάν ποτε Χριστιανὰι, συνειδεῖέν τε αὐτοῖς Cf. iv. 7.
ἀθεμιτουργίας, ἐν αὐτοῖς τε τοῖς κυριακοῖς πράττειν αὐτοῖς τὰ ἀκόλαστα, καὶ ὅσα ἄλλα λέγειν αὐτὰς ἐπὶ διαβολῇ τοῦ δόγματος ἤθελεν ὧν καὶ οὗτος ἐν ὑπομνήμασι τὰς φωνὰς ἐντεθείσας βασιλεῖ κοινούται. Καὶ δὴ προστάξαντος, εἰς πάντα τόπον καὶ πόλιν καὶ ταῦτα δημοσιούται τὰ γράμματα.

CAP. VI.

444

Περὶ τῶν ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ μεμαρτυρηκότων.

'Ἄλλ' ὁ μὲν οὐκ εἰς μακρὸν αὐτόχειρ ἑαυτοῦ γεγονὼς ὁ στρατοπεδάρχης, δίκην τίνυσι τῆς κακοτροπίας. Ἡμῶν δ' αὖ φυγαὶ πάλιν ἀνεκινούντο, καὶ διωγμοὶ χαλεποὶ, τῶν τε κατὰ πάσας ἐπαρχίας ἡγουμένων αὐθις δεινὰ καθ' ἡμῶν ἐπαναστάσεις, ὡς καὶ τινὰς ἀλόντας τῶν περὶ τὸν θεῖον λόγον ἐπιφανῶν, ἀπαραίτητον τὴν ἐπὶ θανάτῳ ψήφον καταδέξασθαι.

ὧν τρεῖς ἐν Ἐμίση τῇ πόλει τῆς Φοινίκης, Χριστιανοὺς σφᾶς
 Supr. viii. 13. ὁμολογήσαντες, θηρίων βορᾷ παραδίδονται· ἐπίσκοπος ἦν ἐν
 τούτοις Σιλβανὸς, τὴν ἡλικίαν ὑπέργηρος, ἐν ὅλοις ἔτεσι
 τεσσαράκοντα τὴν λειτουργίαν διηνηκώς. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν
 Supr. vii. 32 | χρόνον καὶ Πέτρος τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν παροικιῶν προστὰς
 viii. 13. Cf. ἐπιφανέστατα, θεῖον ἐπισκόπων χρῆμα, βίου τε ἀρετῆς ἕνεκα
 Routh, Reil. καὶ τῆς τῶν ἱερῶν λόγων συνασκήσεως, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀνάρ-
 Sacr. iv. 21 παστος γεγυνῶς αἰτίας, μηδεμιᾶς προλαβούσης προσδοκίας,
 sq. ἀθρόως οὕτω καὶ ἀλόγως, ὡς ἂν Μαξιμίνου προστάξαντος,
 τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον
 Supr. viii. 13. ἐπισκόπων ἄλλοι πλείους, ταῦτον ὑπομένουσι· Λουκιανὸς τε
 Routh, Reil. ἀνὴρ τὰ πάντα ἄριστος, βίῳ τε ἐγκρατεῖ καὶ τοῖς ἱεροῖς
 Sacr. iv. 3 sq. μαθήμασι συγκεκροτημένος, τῆς κατ' Ἀντιόχειαν παροικίας
 πρεσβύτερος, ἀχθεῖς ἐπὶ τῆς Νικομηδέων πόλεως, ἔνθα τμηκαῦτα
 βασιλεὺς διατρίβων ἐτύγχανε, παρασχών τε ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος
 τὴν ὑπὲρ ἧς προϊστάτο διδασκαλίας ἀπολογίαν, δεσμωτηρίῳ
 παραδοθεὶς κτίννεται. Τοσαῦτα δῆτα ἐν βραχεῖ τῷ μισοκάλῳ
 Μαξιμίνῳ καθ' ἡμῶν συνεσκεύαστο, ὡς τοῦ προτέρου δοκεῖν
 πολλῷ χαλεπώτερον τοῦτου ἡμῖν ἐπεξηγῆθαι διωγμῶν.

Περὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἐν στήλαις ἀνατεθείσης γραφῆς.

Ἄνὰ μέσας γέ τοι τὰς πόλεις, ὃ μὴδὲ ἄλλοτέ ποτε,
 ψηφίσματα πόλεων καθ' ἡμῶν καὶ βασιλικῶν πρὸς ταῦτα
 διατάξεων ἀντιγραφαὶ στήλαις ἐντετυπωμένα χαλκαῖς ἀνορ-
 θοῦντο· οἳ τε παῖδες ἀνὰ τὰ διδασκαλεῖα, Ἰησοῦν καὶ Πιλάτου
 καὶ τὰ ἐφ' ὕβρει πλασθέντα ὑπομνήματα διὰ στόματος κατὰ
 πᾶσαν ἔφερον ἡμέραν. Ἐνταῦθά μοι ἀναγκαῖον εἶναι φαί-
 νεται, αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν ἐν στήλαις ἀνατεθείσαν τοῦ
 Μαξιμίνου γραφὴν ἐντάξαι, ἵν' ὁμοῦ τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς
 θεομισείας ἢ ἀλαζῶν καὶ ὑπερήφανος αὐθάδεια φανερὰ κατα-
 σταίη, καὶ τῆς παρὰ πόδας αὐτὸν μετελθούσης ἱερᾶς δίκης ἢ
 αὐπνος κατὰ τῶν ἀσεβῶν μισοπονηρία, πρὸς ἧς ἐλαθεῖς, οὐκ
 εἰς μακρὸν τᾶναντία περὶ ἡμῶν ἐβουλεύσατό τε καὶ δι' ἐγγράφων
 νόμων ἔδογματίσει·

Ἀντίγραφον ἐρμηνείας τῆς Μαξιμίνου πρὸς τὰ καθ' ἡμῶν ψηφίσματα ἀντιγραφῆς, ἀπὸ τῆς ἐν Τύρῳ στήλης μεταληφθείσης.

Ἦδη ποτὲ ἡ ἀσθενὴς θρασύτης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἴσχυσε, πᾶσαν πλάνης ἀμαυρότητα καὶ ὀμίχλην ἀποσεισαμένη καὶ ἀνασκεδάσασα, ἥτις πρὸ τούτου, οὐ τοσοῦτον τῶν ἀσεβῶν, ὅσον τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων τὰς αἰσθήσεις ὀλεθρίῳ ἀγνοίας σκότῳ ἐνειληθείσης ἐπολιόρκει, ἐπιγνώνας ὡς τῇ τῶν ἀθανάτων θεῶν φιλαγάθῳ προνοίᾳ διοικεῖται καὶ σταθεροποιεῖται· ὅπερ πρᾶγμα ἰπιστόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅπως κεχαρισμένον, ὅπως τε ἡδιστον καὶ προσφιλέσ ἡμῖν γέγονεν, ὡς μέγιστον δείγμα τῆς θεοφιλοῦς ὑμῶν προαιρέσεως δεδωκένα· ὁπότε καὶ πρὸ τούτου οὐδενὶ ἄγνωστον ἦν, ὁποῖας παρατηρήσεως καὶ θεοσεβείας πρὸς τοὺς ἀθανάτους θεοὺς ἐτυγχάνετε ὄντες, οἷς οὐ ψιλῶν καὶ ὑποκένων ῥημάτων πίστις, ἀλλὰ συνεχῇ καὶ παράδοξα ἔργων ἐπισίμων γνωρίζεται. Διόπερ ἐπαξίως ἡ ὑμετέρα πόλις θεῶν ἀθανάτων Ἰδρυμά τε καὶ οἰκητήριον ἐπικαλοῖτο· πολλοῖς γοῦν παραδείγμασι καταφαίνεται τῇ τῶν οὐρανίων θεῶν αὐτῇ ἐπιδημία ἀνθεῖν. Ἴδου τοίνυν ἡ 446 ὑμετέρα πόλις, πάντων τῶν ἰδία διαφερόντων αὐτῆς ἀμελήσασα, καὶ τὰς πρότερον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πραγμάτων δειήσεις παριδοῦσα, ὅτε πάλιν ἤσθητο τοὺς τῆς ἐπαράτου ματαιότητος γεγονότας ἔρπειν ἄρχεσθαι, καὶ ὥσπερ ἀμεληθείσαν καὶ κεκοιμημένην πυρὰν, ἀναζωπυρουμένων τῶν πυρσῶν μεγίστας πυρκαϊὰς ἀναπληροῦσαν, εὐθέως πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν, ὥσπερ πρὸς μητρόπολιν πασῶν θεοσεβειῶν, χωρὶς τινος μελλήσεως κατέφυγεν, ἵασίν τινα καὶ βοήθειαν ἀπαιτοῦσα· ἦν τινα διάνοιαν σωτηριώδη διὰ τὴν πίστιν τῆς ὑμετέρας θεοσεβείας τοὺς θεοὺς ὑμῖν ἐμβεβληκέναι δηλόν ἐστιν· ἐκεῖνος τοιγαροῦν ἐκεῖνος ὁ ὕψιστος καὶ μέγιστος Ζεὺς, ὁ προκαθήμενος τῆς λαμπροτάτης ὑμῶν πόλεως, ὁ τοὺς πατρώους ὑμῶν θεοὺς, καὶ γυναικας καὶ τέκνα, καὶ ἐστίαν καὶ οἶκους ἀπὸ πάσης ὀλεθρίου φθορᾶς ῥύόμενος, ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς τὸ σωτήριον ἐνέπνευσε βούλημα, ἐπιδεικνύς καὶ ἐμφαίνων ὅπως ἐξαιρετόν ἐστι καὶ λαμπρὸν καὶ σωτηριώδες μετὰ τοῦ ὀφειλομένου σεβάσματος τῇ θρησκείᾳ καὶ ταῖς ἱεροθρησκείαις τῶν ἀθανάτων θεῶν προσιέναι. Τίς γὰρ οὕτως ἀνόητος ἢ νοῦ παντὸς ἀλλότριος εὐρεθῆναι δύναται, ὃς οὐκ αἰσθεται, τῇ φιλαγάθῳ τῶν θεῶν σπουδῇ συμβαίνειν, μήτε τὴν γῆν τὰ παραδιδόμενα αὐτῇ σπέρματα ἀρνεῖσθαι, τὴν τῶν γεωργῶν ἐλπίδα κενῇ προσδοκίᾳ σφάλλουσαν, μηδ' αὖ ἀσεβοὺς πολέμου πρόσοψιν ἀνεπικωλύτως ἐπὶ γῆς στηρίζεσθαι, καὶ φθαρείσης τῆς τοῦ οὐρανοῦ εὐκρασίας, αὐχμῶντα τὰ σώματα εἰς θάνατον κατασύρεσθαι, μηδὲ μὴν ἀμέτρων ἀνέμων πνεύμασι τὴν θάλασσαν κυμαίνουσαν κορυφοῦσθαι, μηδὲ γε καταιγίδας ἀπροσδοκίτους καταρρηγνυμένας ὀλέθριον χεიმῶνα ἐπεγεῖρηναι, ἔτι τοίνυν μήτε τὴν τροφὸν ἀπάντων καὶ μητέρα γῆν, ἀπὸ τῶν κατατάτω λαγόνων ἐαντῆς ἐν φοβερῷ τρόμῳ καταδυομένην, μηδὲ γε τὰ ἐπικείμενα ὄρη χασμάτων γυνομένων καταδύεσθαι· ἄπερ πάντα καὶ τούτων ἔτι χαλεπώτερα κακὰ πρὸ τούτου πολλάκις γεγονέναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ· καὶ ταῦτα σύμπαντα διὰ τὴν ὀλέθριον πλάνην τῆς ὑποκένου ματαιότητος τῶν ἀθεμίτων ἐκείνων

ἀνθρώπων ἐγένετο, ἥνικα κατὰ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπεπόλαξε, καὶ, σχεδὸν ἐπιεῖν, τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης αἰσχύνας ἐπίεζε.

Τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει·

Ἐφοράτωσαν ἐν τοῖς πλατέσιν ἤδη πεδίοις ἀνοῦντα τὰ λήϊα, καὶ τοῖς ἀστάχυσιν ἐπικυμῖνοντα, καὶ τοὺς λειμώνας δι' εὐμοβρίαν φυτοῖς καὶ ἄνθεσι λαμπομένους, καὶ τὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν εὐκρατον καὶ πρατῶ-
447 τὴν ἀποδοθείσαν· χαιρέτωσαν λοιπὸν ἅπαντες διὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, ἱερουργίας τε καὶ τιμῆς, τῆς τοῦ δυνατωτάτου καὶ στερροτάτου Ἄρεος δυνάμεως ἐξευμενισθείσης, καὶ διὰ τοῦτο τῆς εὐδινωτάτης εἰρήνης βεβαίως μεθ' ἡσυχίας ἀπολαύοντες, ἠδυνέσθωσαν· καὶ ὅσοι, τῆς τυφλῆς ἐκείνης πλάνης καὶ περιόδου παντάπασιν ἀποστάντες, εἰς ὀρθὴν καὶ καλλίστην διάνοιαν ἐπανήλθον, μειζῶνως μὲν οὖν χαιρέτωσαν, ὡς ἂν ἐκ χειμῶνος ἀπροσδοκῆτου ἢ νόσου βαρείας ἀποσπασθέντες, καὶ ἠδέϊαν εἰς τοῦτιόν ζωῆς ἀπολαυσιν κωμωσάμενοι. Εἰ δὲ τῇ ἐπαράτῳ αὐτῶν ματαιότητι ἐπιμένοιοι, ἐν πολλῷ πόρρωθεν τῆς ἡμετέρας πόλεως καὶ περιχώρου, καθὼς ἠξιώσατε, ἀποχωρισθέντες ἐξελαθήτωσαν· ἵν' οὕτως, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀξιεπαίνου ἡμῶν περὶ τοῦτο σπουδῆς, παντὸς μιάσματος καὶ ἀσεβείας ἀποχωρισθεῖσα ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ τὴν ἔμφυτον αὐτῇ πρόθεσιν, μετὰ τοῦ ὀφειλομένου σεβάσματος, ταῖς τῶν ἀθανάτων θεῶν ἱερουργίαις ὑπακούοι. Ἴνα δὲ εἰδῆτε ὅσῳ προσφιλῆς ἡμῖν γέγονεν ἡ περὶ τούτου ἀξίωσις ἡμῶν, καὶ χωρὶς φιλοφιλίας ψυχῆς, ἐπιτρέπομεν τῇ ἡμετέρᾳ καθοσιώσει, ὅποιαν δ' ἂν βουληθῆτε μεγαλοδορεᾶν, ἀντὶ ταύτης ἡμῶν τῆς φιλοθέου προθέσεως αἰτήσαι. Καὶ ἥδη μὲν τοῦτο ποιεῖν καὶ λαβεῖν ἀξιώσατε· τεύξεσθε γὰρ αὐτῆς χωρὶς τινος ὑπερθέσεως· ἥτις παρασχεθεῖσα τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα τῆς περὶ τοὺς ἀθανάτους θεοὺς φιλοθέου εὐσεβείας παρέξει μαρτυρίαν, τοῦ δὲ ἡμῶν ἀξίων ἐπάθλων τετυχηκέαι παρὰ τῆς ἡμετέρας φιλαγαθίας, ταύτης ἡμῶν ἕνεκεν τῆς τοῦ βίου προαιρέσεως, υἱοῖς τε καὶ ἐκγόνοις ἡμετέροις ἐπιδειχθήσεται.

[κατὰ Val.
Hein.]

Ταῦτα δὴ καθ' ἡμῶν κατὰ πάσαν ἐπαρχίαν ἀνεστηλίτευτο, πάσης ἐλπίδος, τὸ γοῦν ἐπ' ἀνθρώποις, ἀγαθῆς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀποκλείοντα· ὡς, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ θεῖον ἐκεῖνο λόγιον, 'εἰ δυνατὸν,' ἐπὶ τούτοις 'καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς' αὐτοὺς σκανδαλίζεσθαι. Ἦδη γέ τοι σχεδὸν τῆς παρὰ τοῖς πλείστοις ἀποψυχούσης προσδοκίας, ἀθρόως καθ' ὁδὸν ἔτι σχεδὸν τὴν πορείαν ἐν τισὶ χώραις διανούντων τῶν τὴν προκειμένην γραφὴν καθ' ἡμῶν διακουομένων, ὁ τῆς ἰδίας ἐκκλησίας ὑπέρμαχος Θεὸς, μονοουχὶ τὴν τοῦ τυράννου καθ' ἡμῶν ἐπιστομίζων μεγαλαυχίαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οὐράνιον αὐτοῦ συμμαχίαν ἐπεδείκνυτο.

Matt. xxiv.
24.

CAP. VIII.

448

Περὶ τῶν κατὰ ταῦτα συμβεβηκότων ἐν λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ πολέμοις.

Οἱ μὲν οὖν ἐξ ἔθους ὄμβροι τε καὶ ὑετοί, χειμαδίου τῆς ὥρας ὑπαρχούσης, τὴν ἐπὶ γῆς ἀνείχον συνήθη φοράν· λιμὸς δ' ἀδόκητος ἐπισκῆπτει, καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ τινος ἑτέρου νοσήματος, ἔλκος δὲ ἦν φερωνύμως τοῦ πυρῶδους ἔνεκεν, 'ἄνθραξ' προσαγορευόμενον, ἐπιφορά· ὃ καὶ καθ' ὅλων μὲν ἔρπον τῶν σωμάτων, σφαλεροὺς ἐνεποίει τοῖς πεποιθόσι κινδύνους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν διαφερόντως ἐπὶ πλείστον γινόμενον, μυρίους ὄσους ἄνδρας ἅμα γυναιξὶ καὶ παισὶ πηροὺς ἀπειργάζετο. Τούτοις προσεπαρίσταται τῷ τυράννῳ ὁ πρὸς Ἀρμενίους πόλεμος, ἄνδρας ἐξ ἀρχαίου φίλους τε καὶ συμμάχους Ῥωμαίων· οὓς καὶ αὐτοὺς Χριστιανούς ὄντας, καὶ τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν διὰ σπουδῆς ποιουμένους, ὁ θεομισθὴς εἰδώλοις θύειν καὶ δαίμοσι ἐπαναγκάσαι πεπειραμένος, ἐχθροὺς ἀπὲρ φίλων, καὶ πολεμίους ἀπὲρ συμμάχων κατεστήσατο. Ἀθρόως δὴ ταῦτα πάντα ὑφ' ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν συρρεῦσαντα καιρὸν, τῆς τοῦ τυράννου θρασύτητος τὴν κατὰ τοῦ θείου μεγαλαυχίαν διήλεγξεν, ὅτι δὴ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα αὐτοῦ σπουδῆς καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἕνεκα πολιορκίας, "μὴ λιμὸν μηδὲ λοιμὸν, μηδὲ μὴν πόλεμον ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συμβῆναι καιρῶν" ἐθρασύνετο. Ταῦτα δ' οὖν ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπελθόντα, καὶ τῆς αὐτοῦ καταστροφῆς περιειλήφει τὰ προοίμια. Αὐτὸς μὲν οὖν περὶ τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον ἅμα τοῖς αὐτοῦ στρατοπέδοις κατεπονείτο· τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν τὰς ὑπ' αὐτὸν πόλεις οἰκούντων δεινῶς ὁ λιμὸς τε ἅμα καὶ λοιμὸς κατεστρεφέντην, ὡς ἐνὸς μέτρου πυρῶν δισχιλίας καὶ πεντακοσίας Ἀπτικὰς ἀντικαταλλάττεσθαι. Μυρίοι μὲν οὖν ἐτύγχανον οἱ κατὰ πόλεις θνήσκοντες, πλείους δὲ τούτων οἱ κατ' ἀγρούς τε καὶ κώμας· ὡς ἤδη καὶ τὰς πάλαι τῶν ἀγροίκων πολυάνδρους ἀπογραφὰς μικροῦ δεῖν παντελῆ παθεῖν ἐξάλειψιν, ἀθρόως σχεδὸν ἀπάντων ἐνδεία τροφῆς καὶ λοιμῶδαι νόσφ' διεφθαρμένων. Τινὲς μὲν οὖν τὰ ἑαυτῶν φίλτατα βραχυτάτης τροφῆς τοῖς

εὐπορωτέροις ἀπεμπολᾶν ἠξίουν· ἄλλοι δὲ τὰς κτήσεις κατὰ
 βραχὺ διαπιπράσκοντες, εἰς ἐσχάτην ἐνδείας ἀπορίαν ἤλαυνον·
 ἤδη δὲ τινες σμικρὰ χόρτου διαμασώμενοι σπαράγματα, καί
 τινες ἀναίδην φθοροποιούς ἐσθίοντες πόας, τὴν τῶν σωμάτων
 ἕξιν λυμαινόμενοι διώλλυντο. Καὶ γυναιῶν δὲ τῶν κατὰ πόλεις
 εὐγενίδων τινὲς, εἰς ἀναλσχυντον ἀνάγκην πρὸς τῆς ἀπορίας
 ἐλασθεῖσαι, μεταίτειν ἐπὶ τῶν ἀγορῶν προελήλυθεσαν, τῆς
 πάλαι ἐλευθερίου τροφῆς ὑπόδειγμα διὰ τῆς περὶ τὸ πρόσωπον
 αἰδοῦς, καὶ τῆς ἀμφὶ τὴν περιβολὴν κοσμιότητος, ὑποφαίνουσαι·
 καὶ οἱ μὲν ἀπεσκληρότες ὥσπερ εἶδωλα νεκρὰ, ὧδε κἀκεῖσε
 449 ψυχορραγοῦντες, ἐνσειόμεοί τε καὶ περιολισθαίνοντες ὑπὲρ
 ἀδυναμίας τοῦ στήναι, κατέπιπτον ἐν μέσαις ταῖς πλατείαις,
 πρηγεῖς δ' ἠπλωμένοι, ὀρέξαι σφίσι μικρὸν τρύφος ἄρτου
 κατηντιβόλουν, καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ἐσχάταις ἔχοντες ἀναπνοαῖς,
 'πεινῆν' ἐπεβόων, πρὸς μόνην ταύτην τὴν ὀδυνηροτάτην φωνὴν
 εὐσθενεῖς καθιστάμενοι· οἱ δὲ, τὴν πληθὺν τῶν αἰτούντων κατα-
 πληττόμενοι, ὅσοι τῶν εὐπορωτέρων ἐδόκουν εἶναι, μετὰ τὸ
 μυρία παρασχεῖν, εἰς ἀπηνή λοιπὸν καὶ ἄτεγκτον ἐχώρουν
 διάθεσιν, τὰ αὐτὰ τοῖς αἰτούσιν ὅσον οὐπω καὶ αὐτοὶ πείσεσθαι
 προσδοκῶντες, ὥστ' ἤδη κατὰ μέσας ἀγορὰς καὶ στενωποὺς
 νεκρὰ καὶ γυμνὰ σώματα, ἐφ' ἡμέραις πλείοσιν ἄταφα διερ-
 ριμμένα, θέαν τοῖς ὀρώσιν οἰκτροτάτην παρέχεσθαι. Ἦδη γέ
 τοι καὶ κυνῶν τινὲς ἐγίνοντο βορὰ, δι' ἣν μάλιστα αἰτίαν οἱ
 ζῶντες ἐπὶ τὴν κυνοκτονίαν ἐτράποντο, δέει τοῦ μὴ λυσσήσαντας
 ἀνθρωποφαγίαν ἐργάσασθαι. Οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ὁ λοιμὸς
 πάντας οἴκους καὶ γενεὰς ἐπεβόσκετο, μάλιστα δ' οὖς ὁ λιμὸς
 διὰ τὸ εὐπορεῖν τροφῶν οὐχ οἷός τε ἦν ἐκτρίψαι. Οἱ γ' οὖν
 ἐν περιουσίαις, ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες καὶ μυριοὶ τῶν ἐν τέλει,
 ὥσπερ ἐπίτηδες τῇ λοιμῶδει νόσῳ πρὸς τοῦ λιμοῦ καταλε-
 λειμμένοι, ὄξεϊαν καὶ ὠκυτάτην ὑπέμενον τελευτήν· πάντα δ'
 οὖν οἰμωγῶν ἦν ἀνάπλευα, κατὰ πάντας τε στενωποὺς, ἀγορὰς
 τε καὶ πλατείας, οὐδ' ἦν ἄλλο τι θεωρεῖν, ἢ θρήνους μετὰ
 τῶν συνήθων αὐτοῖς αὐλῶν τε καὶ κτύπων. Τοῦτον δὴ τὸν
 τρόπον δυσὶν ὅπλοις τοῖς προδηλωμένοις λοιμοῦ τε ὁμοῦ καὶ
 λιμοῦ στρατεύσας ὁ θάνατος, ὅλας ἐν ὀλίγῳ γενεὰς ἐνεμήθη·
 ὡς ὀρᾶν ἤδη δυεῖν καὶ τριῶν σώματα νεκρῶν ὑπὸ μίαν ἐκφορὰν

προκομιζόμενα. Τοιαῦτα τῆς Μαξιμίνου μεγαλαυχίας, καὶ τῶν κατὰ πόλεις καθ' ἡμῶν ψηφισμάτων τὰπίχειρα ἦν· ὅτε καὶ τῆς Χριστιανῶν περὶ πάντα σπουδῆς τε καὶ εὐσεβείας πᾶσιν ἔθνεσιν διάδηλα κατέστη τὰ τεκμήρια. Μόνοι γοῦν ἐν τηλι- Cf. vii. 22. καύτῃ κακῶν περιστάσει τὸ συμπαθὲς καὶ φιλόανθρωπον ἔργους αὐτοῖς ἐπιδεικνύμενοι, διὰ πάσης ἡμέρας, οἳ μὲν τῇ τῶν θνησκόντων (μυριάδες δ' ἦσαν, οἷς οὔτις ἦν ὁ ἐπιμελησόμενος) κηδείᾳ τε καὶ ταφῇ προσεκαρτέρου· οἳ δὲ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν πρὸς τοῦ λιμοῦ κατατρυχομένων τὴν πληθύν ὑπὸ μίαν σύνοψιν ἀθροίζοντες, ἄρτους διένεμον τοῖς πᾶσιν· ὡς περιβόητον εἰς πάντας ἀνθρώπους καταστήναι τὸ πρᾶγμα, Θεόν τε τῶν Χριστιανῶν δοξάζειν, 'εὐσεβεῖς τε καὶ μόνους θεοσεβεῖς τούτους ἀληθῶς,' πρὸς αὐτῶν ἐλεγχθέντας τῶν πραγμάτων, ὁμολογεῖν. 'Εφ' οἷς τούτου ἐπιτελουμένοις τὸν τρόπον, ὁ μέγας καὶ οὐράνιος Χριστιανῶν ὑπέρμαχος Θεὸς, τὴν κατὰ πάντων 450 ἀνθρώπων διὰ τῶν δεδηλωμένων ἐπιδειξάμενος ἀπειλὴν καὶ ἀγανάκτησιν, ἀνθ' ὧν εἰς ἡμᾶς ὑπερβαλλόντως ἐνεδείξαντο, τὴν εὐμενὴ καὶ φαιδρὰν τῆς αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς προνοίας αἴθις ἡμῖν αὐγὴν ἀπεδίδου· ὡς ἐν βαθεῖ σκότῳ παραδοξότατα φῶς ἡμῖν ἐξ αὐτοῦ καταλάμπων εἰρήνης, ἐκφανές τε τοῖς πᾶσι καθιστὰς, Θεὸν αὐτὸν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπίσκοπον διὰ παντὸς γεγόνεαι πραγμάτων, μαστίζοντα μὲν καὶ διὰ τῶν περιστάσεων κατὰ καιρὸν ἐπιστρέφοντα τὸν αὐτοῦ λαὸν, πάλιν τ' αὖ μετὰ τὴν ἀντάρκη παιδεῖαν, ἴλεων καὶ εὐμενῇ τοῖς εἰς αὐτὸν τὰς ἐλπίδας ἔχουσιν ἀναφαινώμενον.

CAP. IX.

Περὶ τῆς τῶν θεοφιλῶν βασιλέων νίκης.

Οὕτω δὴ Κωνσταντῖνον, ὃν βασιλέα ἐκ βασιλέως, εὐσεβῆ τε ἐξ εὐσεβεστάτου καὶ πάντα σωφρονεστάτου γεγόνεαι Supr. viii. 13. προειρήκαμεν, Δικιννίου τε τοῦ μετ' αὐτὸν συνέσει καὶ εὐσεβείᾳ τετιμημένων, πρὸς τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ τε τῶν ἄλλων καὶ Σωτῆρος, δύο θεοφιλῶν κατὰ τῶν δύο δυσσεβεστάτων τυράννων ἀνεγηγερμένων, πολέμου τε νόμφ παραταξαμένων, Θεοῦ συμ- μαχοῦντος αὐτοῖς, παραδοξότατα πίπτει μὲν ἐπὶ Ῥώμης ὑπὸ

[οὕτω . . .
τότε added
in revision,
cf. infr.
x. 8.]

Κωνσταντίνου Μαξέντιος· ὁ δ' ἐπ' ἀνατολῆς οὐ πολὺν ἐπιζήσας ἐκείνῳ χρόνον, αἰσχίστῳ καὶ αὐτὸς ὑπὸ Λικιννίου, οὕτω μανέντος τότε, καταστρέφει θανάτῳ. Πρότερός γε μὴν ὁ καὶ τιμῇ καὶ τάξει τῆς βασιλείας πρῶτος Κωνσταντίνος, τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς κατατυραννουμένων φειδῶ λαβῶν, Θεὸν τὸν οὐράνιον, τόν τε τούτου Λόγον, αὐτὸν δὴ τὸν πάντων Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν σύμμαχον δι' εὐχῶν ἐπικαλεσάμενος, πρόεισι πανστρατιᾷ, Ῥωμαίοις τὰ τῆς ἐκ προγόνων ἐλευθερίας προμνώμενος. Μαξεντίου δῆτα μᾶλλον ταῖς κατὰ γοητεῖαν μηχαναῖς, ἢ τῇ τῶν ὑπηκόων ἐπιθαρσούντος εὐνοίᾳ, προελθεῖν γε μὴν οὐδ' ὅσον πυλῶν τοῦ ἄστεος ἐπιτολμῶντος, ὀπλιτῶν δ' ἀνηρίθμῳ πλήθει καὶ στρατοπέδων λόχοις μυρίοις πάντα τόπον καὶ χώραν καὶ πόλιν, ὅση τις ἐν κύκλῳ τῆς Ῥωμαίων καὶ Ἰταλίας ἀπάσης ὑπ' αὐτῷ δεδουλωτο, φραξαμένου, ὁ τῆς ἐκ Θεοῦ συμμαχίας
451 ἀνημμένος βασιλεὺς ἐπιὼν πρώτη καὶ δευτέρα καὶ τρίτη τοῦ τυράννου παρατάξει, εἷ μάλα τε πάσας ἐλῶν, πρόεισιν ἐπὶ πλείστου ὅσον τῆς Ἰταλίας, ἥδη τε αὐτῆς Ῥώμῃς ἄγχιστα ἦν· εἶθ' ὡς μὴ τοῦ τυράννου χάρις Ῥωμαίοις πολεμεῖν ἀναγκάζοιτο, Θεὸς αὐτὸς δεσμοῖς τισὶν ὥσπερ τὸν τύραννον πορρωτάτω πυλῶν ἐξέλκει, καὶ τὰ πάλαι δὴ κατὰ ἀσεβῶν ὡς ἐν μύθου λόγῳ παρὰ τοῖς πλείστοις ἀπιστούμενα, πιστά γε μὴν πιστοῖς ἐν ἱεραῖς βίβλοις ἐστηλιτευμένα, αὐτῇ ἐνεργείᾳ πᾶσιν, ἀπλῶς εἰπεῖν, πιστοῖς καὶ ἀπίστοις, ὀφθαλμοῖς τὰ παράδοξα παρειληφόσιν ἐπιστώσατο. Ὡσπερ οὖν ἐπ' αὐτοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ πάλαι θεοσεβοῦς Ἑβραίων γένους,

Exod. xv. 4,
5·

Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριστάτας κατεπόντισεν ἐν θαλάσῃ ἐρυθρᾷ· πότῳ ἐκάλυψεν αὐτούς,

Oct. 27,
A.D. 312.

κατὰ τὰ αὐτὰ δὴ καὶ Μαξέντιος, οἳ τε ἀμφ' αὐτὸν ὀπλίται καὶ δορυφόροι 'ἔδυσαν εἰς βυθὸν ὡσεὶ λίθος,' ὀπηνίκα νῶτα δούς τῇ ἐκ Θεοῦ μετὰ Κωνσταντίνου δυνάμει, τὸν πρὸ τῆς πορείας διήει ποταμόν· ὃν αὐτὸς σκάφεσι ζεύξας καὶ εἷ μάλα γεφυρώσας, μηχανὴν ὀλέθρου καθ' ἑαυτοῦ συνεστήσατο. Ἐφ' ᾧ ἦν ἂν εἰπεῖν·

Ps. vii. 15, 16.

Δάκκον ὄρυξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο. Ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφῇ αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται.

Ταῦτη δῆτα τοῦ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ζεύγματος διαλυθέντος, ὑφιστάται μὲν ἢ διάβασις, χωρεῖ δ' ἀθρόως αὐτανδρα κατὰ τοῦ βυθοῦ τὰ σκάφη, καὶ αὐτός γε πρῶτος ὁ δυσσεβέστατος, εἶτα δὲ καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν ὑπασπισται, ἧ τὰ θεία προαναφωνεῖ λόγια,

Ἔδυσαν ὥσει μολυβδος ἐν ὕδατι σφοδρῶ*

Exod. xv. 10.

ὥστε εἰκότως εἰ μὴ λόγοις, ἔργοις δ' οὖν ὁμοίως τοῖς ἀμφὶ τὸν μέγαν θεράποντα Μωϋσέα, τοὺς παρὰ Θεοῦ τὴν νίκην ἀραμένους αὐτὰ δὴ τὰ κατὰ τοῦ πάλαι δυσσεβοῦς τυράννου ὧδέ πως ἀνυμνεῖν καὶ λέγειν*

* Αἰσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. Ἴππον καὶ ἀναβάτην Ἰβ. 1, 2. ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς μου Κύριος ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν*

καί,

τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, τίς ὁμοίός σοι; δεδοξασμένος ἐν ἁγίοις, Ἰβ. 11. θαυμαστός ἐν δόξαις, ποιῶν τέρατα.

Ταῦτα καὶ ὅσα τούτοις ἀδελφά τε καὶ ἐμφερῆ Κωνσταντίνος τῷ πανηγερόνι καὶ τῆς νίκης αἰτίῳ Θεῷ αὐτοῖς ἔργοις ἀνυμνήσας, ἐπὶ Ῥώμης μετ' ἐπιδικίων εἰσήλαυνε, πάντων ἀθρόως αὐτὸν ἅμα κομιδῇ νηπίοις καὶ γυναιξί, τῶν τε ἀπὸ τῆς συγκλήτου 452 βουλῆς καὶ τῶν ἄλλων διασημοτάτων, σὺν παντὶ δῆμῳ Ῥωμαίων, παιδροῖς ὄμμασιν, αὐταῖς ψυχαῖς, οἷα λυτρωτῆν, σωτήρά τε καὶ εὐεργέτην, μετ' εὐφημιῶν καὶ ἀπλήστου χαρᾶς ὑποδεχομένων. Ὁ δ' ὥσπερ ἔμφυτον τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν κεκτημένος, μηδ' ὄλως ἐπὶ ταῖς βοαῖς ὑποσαλευόμενος, μηδ' ἐπαιρόμενος τοῖς ἐπαίνοις, εὖ μάλα τῆς ἐκ Θεοῦ συναισθόμενος βοηθείας, αὐτίκα τοῦ σωτηρίου τρόπαιον πάθους ὑπὸ χεῖρα ἰδίας εἰκόνας ἀνατεθῆναι προστάττει· καὶ δὴ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐπὶ τῇ δεξιᾷ κατέχοντα αὐτὸν ἐν τῷ μάλιστα τῶν ἐπὶ Ῥώμης δεδημοσιευμένων τόπῳ στήσαντες, αὐτὴν δὴ ταύτην ὑπογραφὴν ἐντάξει ῥήμασιν αὐτοῖς τῇ Ῥωμαίων ἐγκελεύεται φωνῇ· Τούτῳ τῷ σωτηριῶδει σημεῖῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρίας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν ἤλευθέρωσα· ἔτι μὲν καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων, τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανεῖα καὶ τῇ λαμπρότητι ἔλευθερώσας ἀποκατέστησα. Καὶ δὴ ἐπὶ τούτοις αὐτός τε

Cf. Vit. Const. i. 40.

[οὐπω . .
ἐκτραπείς
added on
revision.]

Κωνσταντίνος, καὶ σὺν αὐτῷ βασιλεὺς Λικίνιος, (οὐπω τότε ἐφ' ἣν ὕστερον ἐκπέπτωκε μανίαν, τὴν διάνοιαν ἐκτραπείς,) Θεὸν τὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτοῖς αἴτιον εὐμενίσαντες ἄμφω, μῆ βουλή καὶ γνώμη νόμον ὑπὲρ Χριστιανῶν τελεώτατον πληρέστατα διατυπῶνται, καὶ τῶν πεπραγμένων εἰς αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ τὰ παράδοξα, τὰ τε τῆς κατὰ τοῦ τυράννου νίκης, καὶ τὸν νόμον αὐτὸν Μαξιμίνῳ τῶν ἐπ' ἀνατολῆς ἐθνῶν ἔτι δυναστεύοντι, φιλίαν τε πρὸς αὐτοὺς ὑποκοριζομένῳ, διαπέμπονται. Ὁ δ' οἷα τύραννος, περιαλγῆς ἐφ' οἷς ἔγνω γεγεννημένος, εἶτα μὴ δοκεῖν ἑτέροις εἶξαι βουλόμενος, μὴδ' αὖ παρεκθέσθαι τὸ κελευσθὲν δέει τῶν προστεταχότων, ὡς ἂν ἐξ ἰδίας αὐθεντείας τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόσι τοῦτο πρῶτον ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐπάναγκες διαχαράττει τὸ γράμμα, τὰ μὴδέπω ποτὲ πρὸς αὐτοῦ πεπραγμένα ἐπιπλάστως αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ ψευδόμενος.

Ἀντίγραφον ἐρμηνείας ἐπιστολῆς τοῦ τυράννου Μαξιμίνου.

453

A.D. 312.
[At the end
of 312.]

Ἰόβιος Μαξιμίνος σεβαστὸς, Σαβίνῳ. Καὶ παρὰ τῇ σῇ στιβαρότητι καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις φανερόν εἶναι πέποιθα, τοὺς δεσπότας ἡμῶν Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τοὺς ἡμετέρους πατέρας, ἠνίκα συνεῖδον σχεδὸν ἅπαντας ἀνθρώπους, καταλειφθείσης τῆς τῶν θεῶν θρησκείας, τῷ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν ἑαυτοὺς συμμεμχότας, ὀρθῶς διατεταχέαι, πάντας ἀνθρώπους τοὺς ἀπὸ τῆς τῶν αὐτῶν θεῶν τῶν ἀθανάτων θρησκείας ἀναχωρήσαντας προδήλῳ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν ἀνακληθῆναι. Ἄλλ' ὅτε ἐγὼ εὐτυχῶς τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἀνατολὴν παρεγεβόμην, καὶ ἔγνων εἰς τινὰς τόπους πλείστους τῶν ἀνθρώπων τὰ δημόσια ὠφελεῖν δυναμένους ὑπὸ τῶν δικαστῶν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν ἐξορίζεσθαι, ἐκάστῳ τῶν δικαστῶν ἐντολὰς δέδωκα, ὥστε μὴδένα τούτων τοῦ λοιποῦ προσφέρεσθαι τοῖς ἐπαρχιώταις ἀπηνῶς, ἀλλὰ μᾶλλον κολακεία καὶ προτροπαῖς πρὸς τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν αὐτοὺς ἀνακαλεῖν. Τηνικαῦτα οὖν ὅτε ἀκολούθως τῇ κελεύσει τῇ ἐμῇ ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἐφυλάττετο τὰ προστεταγμένα, συνέβαινε μὴδένα ἐκ τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν μῆτε ἐξόριστον μῆτε ἐνύβριστον γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ μὴ βαρέως κατ' αὐτῶν γίνεσθαι εἰς τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν ἀνακεκληθῆναι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ εὐτυχῶς ἐπέβην εἰς τὴν Νικομήδειαν

Supr. i. κάκει διετέλουν, παρεγένοντο πολῖται τῆς αὐτῆς πόλεως πρὸς με ἅμα μετὰ
2, 4. τῶν ξοάνων τῶν θεῶν, μειζόνως δεόμενοι, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὸ τοιοῦτον ἔθνος μηδαμῶς ἐπιτρέποιτο ἐν τῇ αὐτῶν πατρίδι οἰκεῖν. Ἄλλ' ὅτε ἔγνων πλείστους τῆς αὐτῆς θρησκείας ἄνδρας ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσιν οἰκεῖν, οὕτως αὐτοῖς τὰς ἀποκρίσεις ἀπένευμον, ὅτι τῇ μὲν αἰτήσῃ αὐτῶν ἀσμένως χάριν

ἔσχηκα, ἀλλ' οὐ παρὰ πάντων τοῦτο αἰτηθὲν κατεΐδον· εἰ μὲν οὖν τινὲς εἶεν τῇ αὐτῇ δεισιδαιμονία διαμένοντες, οὕτως ἕνα ἕκαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ προαιρέσει τὴν βούλησιν ἔχειν, καὶ εἰ βούλοιντο τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν ἐπιγνώσκειν. Ὅμως καὶ τοῖς τῆς αὐτῆς πόλεως Νικομηθεῦσι, καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν αἱ καὶ αὐταὶ εἰς τοσοῦτον τὴν ὁμοίαν αἰτησιν περισπούδαστως πρὸς με πεποιήκασιν, δηλονότι ἵνα μηδὲ εἰς τῶν Χριστιανῶν ταῖς πόλεσιν ἐνοικίῃ, ἀνάγκην ἔσχον προσφιλῶς ἀποκρίνασθαι, ὅτι δὴ αὐτὸ τοῦτο καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτοκράτορες πάντες διεφύλαξαν, καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς, δι' οὓς πάντες ἄνθρωποι καὶ αὐτὴ ἡ τῶν δημοσίων διοικήσεις συνί- 454
σταται, ἤρσεν οὖν, ὥστε τὴν τοσαύτην αἰτησιν, ἣν ὑπὲρ τῆς θρησκείας τοῦ θείου αὐτῶν ἀναφέρουσι, βεβαιώσαμι. Τοιγαρὸν εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τῇ σῇ καθοσιώσει πρὸς τοῦτον τοῦ χρόνου διὰ γραμμάτων ἐπέσταλται, καὶ δι' ἐντολῶν ὁμοίως κεκέλευσται, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν τὸ τοιοῦτον ἔθνος διαφυλάξαι ἐπιμεληθέντων, μηδὲν τραχέως, ἀλλὰ ἀνεξικάκως [Al. ἔθος.] καὶ συμμέτρως συμπεριφέροντο αὐτοῖς, ὅμως ἵνα μήτε ὑπὸ τῶν βενεφικαλίων, μήτε ὑπ' ἄλλων τῶν τυχόντων, ὕβρεις μήτε σεισμούς ὑπομένοιεν, ἀκόλουθον ἐνόμισα καὶ τούτοις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν στιβαρότητα ὑπομῆσαι, ὅπως ταῖς κολακείαις καὶ ταῖς προτροπαῖς μᾶλλον τὴν τῶν θεῶν ἐπιμέλειαν τοῖς ἡμετέροις ἐπαρχιώτας ποιήσεις ἐπιγνώσκειν. Ὅθεν εἴ τις τῇ αὐτοῦ προαιρέσει τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν ἐπιγνωστότερον προσλάβοι, τούτους ὑποδέξασθαι προσήκει· εἰ δέ τις τῇ ἰδίᾳ θρησκείᾳ ἀκολουθεῖν βούλοιντο, ἐν τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ καταλίποις. Διόπερ ἡ σὴ καθοσιώσις τὸ ἐπιτραπέν σοι διαφυλάττειν ὀφείλει, καὶ μηδενὶ ἐξουσία δοθῆ ὥστε τοὺς ἡμετέρους ἐπαρχιώτας ὕβρεσι καὶ σεισμοῖς ἐπιτρίψαι, ὅποτε, ὡς περ προγέγραπται, ταῖς προτροπαῖς μᾶλλον καὶ ταῖς κολακείαις πρὸς τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν τοὺς ἡμετέρους ἐπαρχιώτας προσήκει ἀνακαλεῖν. Ἴνα δὲ αὐτῇ ἡμῶν ἡ κέλευσις εἰς γνώσιν πάντων τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἡμετέρων ἔλθῃ, διατάγματι ὑπὸ σοῦ προτεθέντι τὸ κεκελευσμένον ὀφείλεις δηλῶσαι.

Ταῦθ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐκβεβιασμένος, ἀλλ' οὐ κατὰ γνώμην 455
τὴν αὐτοῦ διακελευσάμενος, οὐκέτ' ἀληθῆς, οὐδ' ἀξιόπιστος παρὰ τοῖς πᾶσιν ἦν, τῆς πρόσθεν ἤδη μετὰ τὴν ὁμοίαν συγχώρησιν παλιμβόλου καὶ διεψευσμένης αὐτοῦ γνώμης ἕνεκα. Οὐκ οὖν ἐτόλμα τις τῶν ἡμετέρων σύνοδον συγκροτεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἐν φανερωῖ καταστήσασθαι, ὅτι μηδὲ τοῦτ' ἠθέλεν αὐτῷ τὸ γράμμα, αὐτὸ μόνον τὸ ἀνεπηρέαστον ἡμῖν ἐπιτρέπον φυλάττεσθαι, οὐ μὴν συνόδους ἐπικελεύον ποιεῖσθαι, οὐδ' οἴκους ἐκκλησιῶν οἰκοδομεῖν, οὐδ' ἄλλο τι τῶν συνήθων ἡμῖν διαπράττεσθαι. Καί τοι γε ταῦθ' οἱ τῆς εἰρήνης καὶ εὐσεβείας προήγοροι, Κωνσταντῖνος καὶ Δικίννιος, αὐτῷ τε ἐπιτρέπειν ἐπεστάλκεσαν, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοὺς ἅπασι διὰ προγραμμάτων

καὶ νόμων συγκεχωρήκεσαν. Οὐ μὴν ὁ δυσσεβέστατος ταύτη ἐνδοῦναι προήρητο, εἰ μὴ ὅτε, πρὸς τῆς θείας συναλαθείς δίκης, ὕστατόν γε ἄκων ἐπὶ τοῦτ' ἤχθη.

CAP. X.

Περὶ τῆς τῶν τυράνων καταστροφῆς τοῦ βίου, καὶ οἷαις ἐχρήσαντο πρὸ τῆς τελευτῆς φωναίς.

Ἐκπεριῆλθε δ' αὐτὸν τοιαύτη τις αἰτία· τὸ μέγεθος τῆς οὐ κατ' ἀξίαν ἐπιτραπείσης ἡγεμονίας αὐτῷ μηκέθ' οἶός τε φέρειν, ἀλλὰ δι' ἀπείριαν σώφρονος καὶ βασιλικοῦ λογισμοῦ ἀπειροκάλως τοῖς πράγμασιν ἐγχειρῶν, ἐπὶ πάσῃ τε ὑπερηφανίας μεγαλαυχία τὴν ψυχὴν ἀλόγως ἀρθεῖς, ἤδη καὶ κατὰ τῶν τῆς βασιλείας κοινωνῶν, τὰ πάντα αὐτοῦ διαφερόντων γένει καὶ τροφῇ καὶ παιδείᾳ, ἀξιωματί τε καὶ συνέσει, καὶ τῷ γε πάντων κορυφαιοτάτῳ, σωφροσύνῃ, καὶ τῇ περὶ τὸν ἀληθῆ Θεὸν εὐσεβείᾳ, τολμᾶν ὄρμητο θρασύνεσθαι, καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ταῖς τιμαῖς ἀναγορεύειν. Ἐπιτείνας δὲ εἰς ἀπόνοιαν τὰ τῆς μανίας, συνθήκας ἅς πρὸς Λικίννιου πεποιήτο παρασπονδήσας, πόλεμον ἄσπονδον αἵρεται· εἶτ' ἐν βραχεὶ τὰ πάντα κυκῆσας, πᾶσάν τε πόλιν ἐκταράξας, καὶ πᾶν στρατόπεδον μυριάδων τὸ πλῆθος
456 ἀνηρίθμων συναγαγὼν, ἕξισις εἰς μάχην αὐτῷ παραταξάμενος δαιμόνων ἐλπίσιν ὧν δὴ ᾗετο θεῶν, καὶ ταῖς τῶν ὀπλιτῶν μυριάσιν, τὴν ψυχὴν ἐπηρμένος. Καὶ δὴ συμβαλὼν εἰς χεῖρας, ἔρημος τῆς ἐκ Θεοῦ καθίσταται ἐπισκοπῆς, Λικιννίῳ τῆς νίκης ἐξ αὐτοῦ τοῦ πάντων ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ τῷ τότε κρατοῦντι πρυτανευθείσης. Ἀπόλλυσι δὴ πρῶτον τὸ ἐφ' ᾧ ἐπεποιθεὶ ὀπλιτικόν, τῶν τε ἀμφ' αὐτὸν δορυφόρων γυμνὸν καὶ πάντων ἔρημον αὐτὸν καταλελοιπότην, καὶ τῷ τότε κρατοῦντι προσπεφηνότῳ, ὑπεκδὸς ὁ δειλῶς ὡς τάχιστα τὸν οὐ πρόποντα αὐτῷ βασιλικὸν κόσμον, δειλῶς καὶ δυσγενῶς καὶ ἀνάνδρως ὑποδύνει τὸ πλῆθος· κάπειτα διαδιδράσκει κρυπταζόμενός τε ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κόμας, μόλις τῶν πολεμίων τὰς χεῖρας, τὰ τῆς σωτηρίας αὐτῷ προνοούμενος, διέξις, ἔργοις αὐτοῖς εὖ μάλα πιστοὺς καὶ ἀληθεῖς τοὺς θεῖους ἀποφήνας χρῆσμούς, ἐν οἷς εἴρηται·

[April 30,
313.]

Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν
 πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ· ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως
 αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. Ἴδου οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους
 αὐτὸν, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ῥύσασθαι ἐκ θανάτου τὰς
 ψυχὰς αὐτῶν.

Ps. xxxii.
 (xxxiii.)
 16-19.

Οὕτω δῆτα αἰσχύνῃς ἔμπλεως ὁ τύραννος ἐπὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν
 ἐλθὼν μέρη, πρῶτον μὲν ἔμμανεῖ θυμῷ, πολλοὺς ἱερεῖς καὶ
 προφήτας τῶν πάλαι θαυματούμενων αὐτῷ θεῶν, ὧν δὴ τοῖς
 χρησιμοῖς ἀναρριπισθεῖς τὸν πόλεμον ἤρατο, ὡς ἂν γόητας καὶ
 ἀπατεῶνας καὶ ἐπὶ πᾶσι προδότας τῆς αὐτοῦ γενομένου σωτη-
 ρίας, ἀναιρεῖ· εἶτα δὴ δὸς δόξαν τῷ τῶν Χριστιανῶν Θεῷ, νό-
 μον τε τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας αὐτῶν τελεώτατα καὶ πληρέστατα
 διαταξάμενος, δυσθανατήσας αὐτίκα, μηδεμιᾶς αὐτῷ χρόνου δο-
 θείσης προθεσμίας, τελευτᾷ τὸν βίον. Ὁ δὲ καταπεμφθεῖς ὑπ'
 αὐτοῦ νόμος, τοιοῦτος ἦν·

Ἄντίγραφον ἐρμηνείας τῆς τοῦ τυράννου ὑπὲρ Χριστιανῶν διατάξεως,
 ἐκ Ῥωμαϊκῆς γλώττης μεταληφθείσης.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γάϊος Οὐαλέριος Μαξιμίνος, Γερμανικὸς, Σαρμα-
 τικὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἀνίκητος, σεβαστός. Κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς [June ?]
 διηλεκῶς τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἡμετέρων τοῦ χρησίμου προνοεῖσθαι, καὶ
 ταῦτα αὐτοῖς βούλεσθαι παρέχειν οἷς τὰ λυσιτελῆ πάντων μάλιστα κατορ-
 θοῦται, καὶ ὅσα τῆς λυσιτελείας καὶ τῆς χρησιμότητός ἐστι τῆς κοινῆς
 αὐτῶν, καὶ ὅποια πρὸς τὴν δημοσίαν λυσιτέλειαν ἀρμόζει, καὶ ταῖς ἐκάστων
 διανοίαις προσφιλεῖ τυγχάνει, οὐδένα ἀγνοεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ἀνατρέχειν ἐπ'
 αὐτὸ τὸ γινόμενον, γινώσκειν τε ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ,
 δῆλον εἶναι πιστεύομεν. Ὅποτε τοίνυν πρὸ τούτου δῆλον γέγονε τῇ γνώσει
 τῇ ἡμετέρα, ἐκ ταύτης τῆς προφάσεως ἐξ ἧς κεκελευσμένοι ἦν ὑπὸ τῶν
 θειοτάτων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων, τὰς
 συνόδους τῶν Χριστιανῶν ἐξηρῆσθαι, πολλοὺς σεισμούς καὶ ἀποστερήσεις
 ὑπὸ τῶν ὀφφικιαλίων γεγενησθαι, καὶ εἰς τοῦπιόν δὲ τούτο προχωρεῖν κατὰ
 τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἡμετέρων, ὧν μάλιστα πρόνοιαν τὴν προσήκουσαν
 γίνεσθαι σπουδάζομεν, τῶν οὐσιῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν κατατριβομένων, δο-
 θέντων γραμμάτων πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐκάστης ἐπαρχίας τῷ παρελθόντι
 ἐνιαυτῷ, ἐνομοθετήσαμεν, ἵν' ἐάν τις βούλοιο τῷ τοιοῦτῷ ἔθει ἢ τῇ αὐτῇ
 φυλακῇ τῆς αὐτῆς θρησκείας ἔπεσθαι, τούτον ἀνεμποδίστως ἔχασθαι τῆς
 προθέσεως τῆς ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἐμποδίζεσθαι μηδὲ κωλύεσθαι, καὶ
 εἶναι αὐτοῖς εὐχέρειαν, ἀνευ τινὸς φόβου καὶ ὑποψίας, τοῦθ' ὅπερ ἐκάστω
 ἀρεσκεί ποιεῖν. Πλὴν οὐδὲ νῦν λαβεῖν ἡμᾶς ἐδυνήθη, ὅτι τινὲς τῶν δικα-
 στῶν παρενεθυμῶντο τὰς ἡμετέρας κελεύσεις, καὶ διατάζειν τοὺς ἡμετέρους

A.D. 313.

[June ?]

457

Supr. 9.

ἀνθρώπους περὶ τὰ προστάγματα τὰ ἡμέτερα παρεσκεύασαν, καὶ ὀκνηρότερον προσιέναι ταύταις ταῖς θρησκειαῖς αἷς ἦν ἀρεστὸν αὐτοῖς, ἐποίησαν. Ἴνα τοίνυν εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσα ὑποψία ἀμφιβολίας τοῦ φόβου περιαιρεθῆ, τοῦτο τὸ διάταγμα προτεθῆναι ἐνομοθετήσαμεν ἵνα πᾶσι δῆλον γένηται, ἐξείναι τούτοις οἱ τινες ταύτην τὴν αἴρεσιν καὶ τὴν θρησκείαν μετιέναι βούλονται, ἐκ ταύτης τῆς δωρεᾶς τῆς ἡμετέρας καθὼς ἕκαστος βούλεται ἢ ἡδέα αὐτῷ ἐστίν, οὕτως προσιέναι τῇ θρησκείᾳ ταύτῃ ἢ ἐξ ἔθους θρησκεύειν εἴλετο· καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκεία ὅπως κατασκευάζοιεν, συγκεχώρηται. Ἴνα μὲν τοι καὶ μείζων γένηται ἡ ἡμέτερα δωρεά, καὶ τοῦτο νομοθετησάμεν κατηξιώσαμεν, ἵν' εἴ τινες οἰκία καὶ χωρία τοῦ δικαίου τῶν Χριστιανῶν πρὸ τούτου ἐτύγχανον ὄντα, ἐκ τῆς κελεύσεως τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ δίκαιον μετέπεσε τοῦ φύσκου, ἢ ὑπὸ τινος κατελήφθη πόλεως, εἴτε διάπρασις τούτων γεγένηται, εἴτε εἰς χάρισμα δέδοται τινι, 458 ταῦτα πάντα εἰς τὸ ἀρχαῖον δίκαιον τῶν Χριστιανῶν ἀνακληθῆναι ἐκελεύσαμεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς προνοίας αἰσθῆσιν πάντες λάβωσιν.

Αὗται τοῦ τυράννου φωναί, οὐδ' ὅλον ἐνιαυτὸν τῶν κατὰ
 Supr. 7. Χριστιανῶν ἐν στήλαις ἀναθεθειμένων αὐτῷ διαταγμάτων ὑστερίσασαι. Καὶ παρ' ᾧ γε μικρῷ πρόσθεν δυσσεβεῖς ἐδοκοῦμεν καὶ ἄθεοι καὶ παντὸς ὄλεθροὶ τοῦ βίου, ὡς μὴ ὅτι γε πόλιν, ἀλλ' οὐδὲ χώραν οὐδ' ἐρημίαν οἰκίῃ ἐπιτρέπεσθαι, παρὰ τούτῳ διατάξεις ὑπὲρ Χριστιανῶν καὶ νομοθεσίαι συνετάττοτο· καὶ οἱ πρὸ βραχέος πυρὶ καὶ σιδήρῳ, θηρίων τε καὶ οἰωνῶν βορᾷ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοῦ τυράννου διαφθειρόμενοι, καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἀπαλλαγῆς τε βίου οἰκτρότατα, ὡς ἂν ἄθεοι καὶ δυσσεβεῖς, ὑπομένοντες, οὗτοι νῦν πρὸς αὐτοῦ καὶ θρησκεύειν ὁμολογοῦνται 'θρησκείαν,' καὶ ἐπισκευάζειν 'κυριακὰ' ἐπιτρέπονται, καὶ 'δικαίων' τιῶν αὐτοῖς μετεῖναι, αὐτὸς ὁ τύραννος μαρτυρεῖ καὶ ὁμολογεῖ. Καὶ δὴ τοιαῦτα ἐξομολογησάμενος, ὥσπερ τινος τυχῶν εὐεργεσίας, τούτων δὴ αὐτῶν ἕνεκα, ἤττου ἢ παθεῖν αὐτὸν ἐχρῆν δὴ που παθῶν, ἀθρόα Θεοῦ πληγῆς μάστιγι, ἐν δευτέρᾳ τοῦ πολέμου συμβολῇ καταστρέφει. Γίνεται δ' αὐτῷ τὰ τῆς καταστροφῆς οὐχ οἷα στρατηγοῖς πολεμάρχαις, ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ γνωρίμων πολλάκις ἀνδριζομένοις ἐν πολέμῳ, τὴν εὐκλεῆ τελευτὴν εὐθαρσῶς ὑπομῆναι συνέβη· ἀλλὰ γὰρ ἅτε τις δυσσεβῆς καὶ θεομάχος, τῆς παρατάξεως ἔτ' αὐτῷ πρὸ τοῦ πεδίου συνεστῶσης, οἶκοι μένων αὐτὸς καὶ κρυπταζόμενος, τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν ὑπέχει, ἀθρόα Θεοῦ

πληγείς καθ' ὅλου τοῦ σώματος μάστιγι, ὡς ἀλγηδόσι δειναῖς καὶ περιωδυνίαις ἐλαυνόμενον, πρηνῆ καταπεσεῖν λιμῶ φθειρόμενον, τὰς τε σάρκας ὅλας ἀοράτῳ καὶ θεηλάτῳ πυρὶ τηκόμενον, ὡς διαρρεύσαντα τὸ μὲν πᾶν εἶδος τῆς παλαιᾶς μορφῆς ἀφανισθῆναι, ξηρῶν δ' αὐτὸ μόνον ὀστέων οἶόν τι μακρῶ χρόνῳ κατεσκελετευμένον εἶδωλον ὑπολειφθῆναι· ὡς μηδ' ἄλλο τι νομίζειν τοὺς παρόντας, ἢ τάφον αὐτῷ τῆς ψυχῆς γεγονέναι τὸ σῶμα, ἐν ἧδῃ νεκρῷ καὶ παντελῶς ἀπορρεύσαντι κατορωρυγμένης. Σφοδρότερον δ' ἔτι μᾶλλον τῆς θέρμης αὐτὸν ἐκ βάθους μυελῶν καταφλεγούσης, προπηδῶσι μὲν αὐτῷ τὰ ὄμματα, καὶ 459 τῆς ἰδίας λήξεως ἀποπεσόντα, πηρὸν αὐτὸν ἀφήσιον. Ὁ δ' ἐπὶ τούτοις ἔτι ἐμπνέων, ἀνθομολογούμενος τῷ Κυρίῳ, θάνατον ἐπεκαλείτο· καὶ τὸ πανύστατον, ἐνδίκως ταῦτα τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ παρωϊίας χάριν ὁμολογήσας παθεῖν, τὴν ψυχὴν ἀφήσιον.

CAP. XI.

Περὶ τῆς ὑστάτης ἀπωλείας τῶν τῆς θεοσεβείας ἐχθρῶν.

Οὕτω δῆτα Μαξιμίμου ἐκποδῶν γενομένου, ὃς μόνος ἔτι λείπων τῶν τῆς θεοσεβείας ἐχθρῶν, ἀπάντων χείριστος ἀναπέφηνε, τὰ μὲν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀνανεώσεως ἐκ θεμελίων χάριτι Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος ἠγείρετο· ὃ τε Χριστοῦ λόγος εἰς δόξαν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ διαλάμπων, μείζονα τῆς πρόσθεν ἀπελάμβανε παρρησίαν, τὰ δὲ τῆς δυσσεβείας τῶν τῆς θεοσεβείας ἐχθρῶν αἰσχύνης ἐσχάτης καὶ ἀτιμίας ἐνεπίμπλατο. Πρῶτός τε γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος Μαξιμῖνος, ἀπάντων 'πολεμιώτατος' ὑπὸ τῶν κρατούντων ἀναγορευθεὶς, 'δυσσεβέστατος καὶ δυσωνυμώτατος καὶ θεομισέστατος τύραννος' διὰ προγραμμάτων δημοσιῶν ἀνεστηλίτετο· γραφαὶ τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχραιοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμενοι· ἀνδριάντων τε ὁμοίως ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανεστήκεσαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο, γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκκείμενοι. Εἶτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῆς θεοσεβείας ἐχθρῶν πᾶσαι αἱ τιμαὶ περιηροῦντο,

ἐκτείνοντο δὲ καὶ πάντες οἱ τὰ Μαξιμίνου φρουρῶντες, ὅσοι μάλιστα τῶν ἐν ἀρχικοῖς ἀξιώμασιν ὑπ' αὐτοῦ τετιμημένοι, τῇ πρὸς αὐτὸν κολακείᾳ σοβαρῶς ἐνεπαρόφησαν τῷ καθ' ἡμᾶς λόγῳ· οἷος ἦν ὁ παρὰ πάντας αὐτῷ τιμιώτατος καὶ αἰδεσιμώτατος, ἐταίρων τε γνησιώτατος, Πευκέτιος, δισύπατος καὶ 460 τρισύπατος, καὶ τῶν καθόλου λόγων ἔπαρχος πρὸς αὐτοῦ καθεσταμένος, Κουλκιανός τε ὡσαύτως διὰ πάσης ἀρχικῆς προελθὼν ἐξουσίας, ὁ καὶ αὐτὸς μυρίοις τοῖς κατ' Αἴγυπτου Χριστιανῶν ἐλλαμπρυνόμενος αἵμασιν, ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις οὐκ ὀλίγοι, δι' ὧν μάλιστα τὰ τῆς Μαξιμίμου τυραννίδος ἐκρα-
 Supr. 2. ταιουτό τε καὶ ἠΰξετο. Ἐκάλει δὲ ἄρα καὶ Θεότεκνον ἡ δίκη, οὐδαμῶς τὰ κατὰ Χριστιανῶν αὐτῷ πεπραγμένα λήθη παραδιδούσα. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ κατ' Ἀντιόχειαν ἰδρυθέντι πρὸς αὐτοῦ ξοάνῳ δόξας εὐημερεῖν, ἤδη καὶ ἡγεμονίας ἠξίωτο παρὰ Μαξιμίμου. Λικίννιος δ' ἐπιβὰς τῆς Ἀντιοχείων πόλεως, φωρὰν τε γοήτων ποιησάμενος, τοὺς τοῦ νεοπαγοῦς ξοάνου προφήτας καὶ ἱερεῖς βασάνοις ἠκίξετο, 'τίνι λόγῳ τὴν ἀπάτην καθυπεκρίνοντο' πυνθανόμενος. Ὡς δ' ἐπικρύπτεσθαι αὐτοῖς πρὸς τῶν βασάνων συνελαννομένοις ἀδύνατον ἦν, ἐδήλουν δὲ τὸ πᾶν μυστήριον ἀπάτην τυγχάνειν τέχνη τῇ Θεοτέκνον μεμηχανημένην, τοῖς πᾶσι τὴν ἀξίαν ἐπιθεῖς δίκην, πρῶτον αὐτὸν Θεότεκνον, εἶτα δὲ καὶ τοὺς τῆς γοητείας κοινωνοὺς, μετὰ πλείστας ὄσας αἰκίας θανάτῳ παραδίδωσι. Τούτοις ἅπασι προσετίθεντο καὶ οἱ Μαξιμίμου παῖδες, οὓς ἤδη καὶ τῆς βασιλικῆς τιμῆς, τῆς τε ἐν πίναξι καὶ γραφαῖς ἀναθέσεως πεποιήτο κοινωνοὺς· καὶ οἱ συγγενεῖς δὲ τοῦ τυράννου τὸ πρὶν αὐχοῦντες, καὶ πάντας ἀνθρώπους καταδυναστεύειν ἐπηρμένοι, τὰ αὐτὰ τοῖς προδοηλωμένοις μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας ἔπασχον, ἐπεὶ μὴ ἐδέξαντο παιδείαν, μηδὲ ἔγνωσαν μηδὲ συνήκαν τὴν φάσκουσαν ἐν ἱεροῖς λόγοις παρακέλευσιν,

Ps. cxlv.
(cxlvi.) 3, 4.

Μὴ πεποιθετε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱὸς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία· ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἀποστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν.

Οὕτω δῆτα τῶν δυσσεβῶν ἐκκαθαρθέντων, μόνοις ἐφυλάττετο τὰ τῆς προσηκούσης βασιλείας βέβαιά τε καὶ ἀνεπίφθονα, Κωνσταντίνῳ καὶ Λικιννίῳ· οἱ τὸ πρόσθεν ἀπάντων ἐκκαθάραντες

τοῦ βίου τὴν θεοεχθρίαν, τῶν ἐκ Θεοῦ πρωτανευθέντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἤσθημένοι, τὸ φιλάρετον καὶ θεοφιλές, τό τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβές καὶ εὐχάριστον διὰ τῆς ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐνεδείξαντο νομοθεσίας.

Τέλος τοῦ θ' λόγου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

CAP. I.

Περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ πρυτανευθείσης ἡμῖν εἰρήνης.

ΘΕΩΙ δὴ χάρις ἐπὶ πᾶσι τῷ παντοκράτορι καὶ βασιλεῖ τῶν ὄλων, πλείστη δὲ καὶ τῷ Σωτῆρι καὶ λυτρωτῇ τῶν ψυχῶν ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, δι' οὗ τὰ τῆς εἰρήνης ἕκ τε τῶν ἕξωθεν ὀχληρῶν, καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν, βέβαια καὶ ἀσάλευτα φυλάττεσθαι ἡμῖν διαπαντὸς εὐχόμεθα. Ἐμα δὲ σαῖς εὐχαῖς καὶ τὸν δέκατον ἐν τούτῳ τοῖς προδιεξοδευθείσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπιθέντες τόμον, σοὶ τοῦτον ἐπιγράψομεν, ἱερώτατέ μοι

462 Παυλῖνε, ὥσπερ ἐπισφράγισμά σε τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἀναβώμενοι. Εἰκότως δ' ἐν ἀριθμῷ τελείῳ τὸν τέλειον ἐνταῦθα καὶ πανηγυρικὸν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀνανεώσεως λόγον κατατάξομεν, θείῳ πνεύματι πειθαρχοῦντες, ὧδὲ πως ἐγκελενομένῳ·

Ps. xcvi.
(xcviii.) 1, 2.

Αἴσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν. Ἔσωσεν αὐτῷ ἢ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίον ὁ ἅγιος αὐτοῦ· ἐγνώρισεν Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἔθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

Καὶ δὴ τῷ λογίῳ προστάττουσι τὸ καινὸν ἄσμα, διὰ τοῦδε νῦν ἀκολουθῶς ἐπιφωνῶμεν, ὅτι δὴ μετὰ τὰς δεινὰς καὶ σκοτεινὰς ἐκείνας ὄψεις τε καὶ διηγῆσεις, τοιαῦτα νῦν ὄρα καὶ τοιαῦτα πανηγυρίζειν ἠξιώθημεν, οἷα τῶν πρὸ ἡμῶν πολλοὶ

Matt. xiii. 17. τῷ ὄντι δίκαιοι καὶ Θεοῦ μάρτυρες 'ἐπεθύμησαν ἐπὶ γῆς ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι, καὶ οὐκ ἤκουσαν.' Ἄλλ' οἱ μὲν

Phil. i. 23. ἦ τάχος σπεύσαντες, τῶν 'πολὺ κρειπτόνων' ἔτυχον, ἐν τ' αὐτοῖς οὐρανοῖς καὶ παραδείσῳ τῆς ἐνθέου τρυφῆς ἀναρπασθέντες· ἡμεῖς δὲ καὶ τάδε μείζονα ἢ καθ' ἡμᾶς ὑπάρχειν ὁμολογοῦντες, ὑπερεκπεπλήγμεθα μὲν τῆς τοῦ αἰτίου μεγαλοδωρεᾶς τὴν χάριν,

θαυμάζομεν δὲ εἰκότως ὅλης ψυχῆς δυνάμει σέβουτες, καὶ ταῖς ἀναγράφτοις προρρήσεσιν ἀλήθειαν ἐπιμαρτυροῦντες, δι' ὧν εἴρηται·

Δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνταν- Ps. xlv.
(xlvi.) 8, 9.
αιρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς· τόξον συντριψίει καὶ συνθλάσει ὄπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ·

ἐφ' οἷς εἰς ἡμᾶς ἐναργῶς πεπληρωμένοι χαίροντες, τὸν ἐφεξῆς συνείρωμεν λόγον. Ἐφάνιστο μὲν δὴ καθ' ὃν δεδήλωται τρόπον πᾶν τὸ τῶν θεομισῶν γένος, καὶ τῆς ἀνθρώπων ἀθρόως ὄψεως οὕτως ἐξαλλήλειπτο, ὡς πάλιν ῥῆμα θείου τέλος ἔχειν τὸ λέγον·

Εἶδον ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ ἐζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὐρέθη· 463
Ps. xxxvi.
(xxxvii.) 35,
36.

ἡμέρα δὲ λοιπὸν ἤδη φαιδρὰ καὶ διαυγῆς, μηδεὶς νέφους αὐτὴν ἐπισκιάζοντος, φωτὸς οὐρανοῦ βολαῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ κατηύγαξεν· οὐδέ τις ἦν καὶ τοῖς ἐξωθεν τοῦ καθ' ἡμᾶς θιάσου φθόνος συναπολαύειν, εἰ μὴ τῶν ἴσων, ἀπορροῆς δ' οὖν ὅμως καὶ μετουσίας τῶν θεόθεν ἡμῖν πρυτανευθέντων.

CAP. II.

Περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀνανεώσεως.

Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις τὰ ἐκ τῆς τῶν τυράννων καταδυναστείας ἐλεύθερα ἦν· καὶ τῶν προτέρων ἀπηλλαγμένοι κακῶν, ἄλλος ἄλλως μόνον ἀληθῆ Θεὸν τὸν τῶν εὐσεβῶν ὑπέρμαχον ὠμολόγει· μάλιστα δ' ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ τὰς ἐλπίδας ἀνηρημένοις ἄλεκτος παρῆν εὐφροσύνη, καὶ τις ἔνθεος ἅπασιν ἐπήνθει χαρὰ, πάντα τόπον τὸν πρὸ μικροῦ ταῖς τῶν τυράννων δυσσεβείαις ἠρειπωμένον ὥσπερ ἐκ μακρᾶς καὶ θανατηφόρου λύμης ἀναβιώσκοντα θεωμένοις, νεῶς τε αὐθις ἐκ βάρθρων εἰς ὕψος ἀπειρον ἐγειρομένους, καὶ πολὺ κρείττονα τὴν ἀγλαίαν τῶν πάλαι πεπολιορκημένων ἀπολαμβάνοντας. Ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς οἱ ἀνωτάτω, συνεχέσι ταῖς ὑπὲρ Χριστιανῶν νομοθεσίαις, τὰ τῆς ἐκ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἡμῖν εἰς μακρὸν

ἔτι καὶ μείζον ἐκράτυνον· ἐφοίτα δὲ καὶ εἰς πρόσωπον ἐπισκόποις βασιλέως γράμματα, καὶ τιμαὶ καὶ χρημάτων δόσεις· ὧν οὐκ ἀπὸ τρόπου γένοιτ' ἂν κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν τοῦ λόγου, ὡς περ ἐν ἱερᾷ στήλῃ, τῆδε τῇ βίβλῳ, τὰς φωνὰς ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν μεταληφθείσας ἐγχαράξαι, ὡς ἂν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἅπασι φέροντο διὰ μνήμης.

CAP. III.

Περὶ τῶν κατὰ πάντα τόπον ἐγκαίνιων.

Ἐπὶ δὲ τοῦτοις, τὸ πᾶσιν εὐκταῖον ἡμῖν καὶ ποθούμενον
 464 συνεκροτέιτο θέαμα, ἐγκαίνιων ἑορταὶ κατὰ πόλεις, καὶ τῶν ἄρτι νεοπαγῶν προσευκτηρίων ἀφιερώσεις, ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτὸ συνηλύσεις, τῶν πόρρωθεν ἐξ ἀλλοδαπῆς συνδρομαί, λαῶν εἰς λαοὺς φιλοφρονήσεις, τῶν Χριστοῦ σώματος μελῶν εἰς μίαν συνιόντων ἁρμονίαν ἔνωσις. Συνήγето δ' οὖν ἀκολουθῶς προρρήσει προφητικῇ μυστικῶς τὸ μέλλον προσημαινούση·

Ezek. xxxvii.
7.

Ὅστέον πρὸς ὀστέον, καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν· καὶ ὅσα θεσπίζων ὁ λόγος δι' αἰνιγμάτων ἀψευδῶς προανετείετο. Μία τε ἦν θεοῦ Πνεύματος διὰ πάντων τῶν μελῶν χωροῦσα δύναμις, καὶ ψυχὴ τῶν πάντων μία, καὶ προθυμία πίστεως ἢ αὐτῇ, καὶ εἰς ἐξ ἁπάντων θεολογίας ὕμνος· ναὶ μὴν καὶ τῶν προηγουμένων ἐντελεῖς θρησκείαι, ἱεουργαὶ τε τῶν ἱερωμένων, καὶ θεοπρεπεῖς ἐκκλησίας θεσμοὶ, ὧδε μὲν ψαλμῳδαίαις καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν θεόθεν ἡμῖν παραδοθεισῶν φωνῶν ἀκροάσειν, ὧδε δὲ θείαις καὶ μυστικαῖς ἐπιτελουμέναις διακονίαις· σωτηρίου τε ἦν πάθους ἀπόρρητα σύμβολα. Ὅμοῦ δὲ πᾶν γένος ἡλικίας ἄρρενός τε καὶ θήλεος φύσεως, ὅλη διανοίας ἰσχύϊ, δι' εὐχῶν καὶ εὐχαριστίας γεγηθότι νῦν καὶ ψυχῇ, τὸν τῶν ἀγαθῶν παραίτιον Θεὸν ἐγέραιρον. Ἐκίνει δὲ καὶ λόγους ἅπας τῶν παρόντων ἀρχόντων πανηγυρικοὺς, ὡς ἐκάστῳ παρῆν δυνάμεως, θειάζων τὴν πανήγυριν.

CAP. IV.

Πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ τῶν πραγμάτων φαιδρότητι.

Καὶ τις ἐν μέσῳ παρελθὼν τῶν μετρίως ἐπιεικῶν, λόγου σύνταξιν πεπονημένος, ὡς ἐν ἐκκλησίας ἀθροίσματι πλείστων 465 ἐπιπαρόντων ποιμένων, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ κόσμῳ τὴν ἀκρόασιν παρεχομένων, ἐνὸς εἰς πρόσωπον τὰ πάντα ἀρίστου καὶ θεοφιλοῦς ἐπισκόπου, οὗ διὰ σπουδῆς ὁ μάλιστα τῶν ἀμφὶ τὸ Φοινίκων ἔθνος διαπρέπων ἐν Τύρῳ νεὸς φιλοτίμως ἐπεσκεύαστο, τοιόνδε παρέσχε λόγον.

Πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῇ, Παυλίῳ Τυρίῳ ἐπισκόπῳ προσπεφωνημένος.

ὦ φίλοι Θεοῦ καὶ ἱερεῖς, οἱ τὸν ἅγιον ποδῆρη, καὶ τὸν οὐράνιον τῆς δόξης στέφανον, τό τε χρίσμα τὸ ἔνθεον, καὶ τὴν ἱερατικὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στολὴν περιβεβλημένοι, σύ τε, ὦ νέον ἁγίου νεὸς Θεοῦ σεμνολόγημα, γεραρᾶ μὲν φρονήσει παρὰ Θεοῦ τετιμημένε, νέας δὲ καὶ ἀκμαζούσης ἀρετῆς ἔργα πολυτελῆ καὶ πράξεις ἐπιδεδειγμένε, ὧ τὸν ἐπὶ γῆς οἶκον αὐτὸς ὁ τὸν σύμπαντα κόσμον περιέχων Θεὸς δείμασθαι καὶ ἀνανεοῦν Χριστῷ τῷ μονογενεῖ καὶ πρωτογενεῖ αὐτοῦ Λόγῳ, τῇ τε ἁγίᾳ καὶ θεοπρεπεῖ τούτου νύμφῃ, γέρας ἐξαιρετον δεδώρηται· εἴτε τις νέον σε Βεσελεὴλ, θείας ἀρχιτέκτονα σκηνῆς ἐθέλοι καλεῖν, εἴτε Σολόμωνα, καινῆς καὶ πολὺ κρείττονος Ἱερουσαλὴμ βασιλείας, εἴτε καὶ νέον Ζοροβάβελ, τὴν πολὺ κρείττονα δόξαν τῆς προτέρας τῷ νεῷ τοῦ Θεοῦ περιτιθέντα· ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς, ὦ τῆς ἱεράς ἀγέλης Χριστοῦ θρέμματα, λόγων ἀγαθῶν ἐστία, σωφροσύνης παιδευτήριον, καὶ θεοσεβείας σεμνὸν καὶ θεοφιλὲς ἀκροατήριον· πάλαι μὲν ἡμῖν τὰς παραδόξους θεοσημείας, καὶ τῶν τοῦ Κυρίου θαυμάτων τὰς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίας, διὰ θείων ἀναγνωσμάτων ἀκοῆ

Cf. Exod. xxviii. 27.

Rev. xxi. 2.
Exod. xxxv. 30.

Hag. ii. 10.

παραδεχομένοις, ὕμνους εἰς Θεὸν καὶ ᾠδὰς ἀναπέμπειν ἐξῆν,
λέγειν παιδευομένοις·

Ps. xliii.
(xliv.) 1.

‘Ὁ Θεὸς, ἐν τοῖς ὧσιν ἡμῶν ἠκούσαμεν, οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν
ἡμῖν, ἔργον ὃ εἰργάσω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἐν ἡμέραις ἀρχαίαις·

Acts xiii. 17.

‘Ἀλλὰ νῦν γε οὐκέτ’ ἀκοαῖς οὐδὲ λόγων φήμαις τὸν ‘βρα-
χίονα τὸν ὑψηλὸν,’ τὴν τε οὐράνιον δεξιὰν τοῦ παναγάθου
καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Θεοῦ παραλαμβάνουσιν, ἔργοις δ’ ὡς
ἔπος εἰπεῖν, καὶ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ πάσαι μνήμη παρα-
δεδομένα πιστὰ καὶ ἀληθῆ καθορωμένοις, δεύτερον ὕμνου
ἐπινίκιον πάρεστιν ἀναμέλπειν, ἐναργῶς τε ἀναφωνεῖν καὶ
λέγειν·

Ps. xlvii.
(xlviii.) 8.

Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἶδομεν, ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων,
ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

1 Tim. iii. 15.

Ποία δὲ πόλει, ἢ τῆδε τῆ νεοπαγεί καὶ θεοτεύκτῳ; ἥτις ἐστὶν
‘ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας·’
περὶ ἧς καὶ ἄλλο τι θείου λόγιον ᾧδὲ πως εὐαγγελίζεται·

466

Ps. lxxxvi.
(lxxxvii.) 2.

Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ·

ἐφ’ ἣν τοῦ παναγάθου συγκροτήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ διὰ τῆς τοῦ
Μουγενοῦς αὐτοῦ χάριτος, τῶν ἀνακεκλημένων ἕκαστος ὑμνεῖται,
μουνοῦχι βοῶν καὶ λέγων·

Ps. exxi.
(cxii.) 1.

Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα.

Καί,

Ps. xxv.
(xxvi.) 8.

Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης
σοῦ·

Καὶ μὴ μόνον γε ὁ καθεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες ἀθρώως ἐν
πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ γεραίροντες ἀνευφημῶμεν,

Ps. xlvii.
(xlviii.) 1.

Μέγας Κύριος,

ἐπιλέγοντες,

καὶ αἰνετὸς σφόδρα, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἀγίῳ αὐτοῦ.

Ps. xlv.
(xlv.) 2.

Καὶ γὰρ οὖν μέγας ὡς ἀληθῶς, καὶ μέγας ὁ οἶκος αὐτοῦ,
ὑψηλὸς καὶ ἐπιμήκης, καὶ ‘ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν
ἀνθρώπων·’

Ps. cxxxv.
(cxxxvi.) 4.
Job ix. 10.
Dan. ii. 21.
1 Reg. (1
Sam.) ii. 8.
Lukē i. 52, 53.

μέγας Κύριος ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος· μέγας ὁ ποιῶν μεγάλα καὶ
ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς· μέγας ὁ
ἄλλοιῶν καιροὺς καὶ χρόνους, μεθιστῶν βασιλείς καὶ καθιστῶν, ἐγείρων

ἀπὸ γῆς πτωχὸν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνψῶν πένητα. Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἕψωσε ταπεινοὺς ἀπὸ γῆς· πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ βραχίονας ὑπερηφάνων συνέτριψεν·

οὐ πιστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστοις, τῶν παλαιῶν διηγημάτων τὴν μνήμην πιστωσάμενος, ὁ θαυματοργὸς, ὁ μεγαλοργὸς, ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὁ τοῦ σύμπαντος κόσμου Δημιουργὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πανάγαθος, ὁ εἷς καὶ μόνος Θεὸς, ᾧ τὸ 'καινὸν ἄσμα' μέλομεν, προσυπακούοντες 'τῷ ποιῶντι θαυμάσια μόνῳ, ὅτι εἷς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους καὶ ἀποκτείναντι βασιλεῖς κραταιοὺς, ὅτι εἷς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν.' Καὶ τὸν μὲν τῶν ὄλων Πατέρα τούτοις ἀνευφημοῦντες, μὴ ποτε διαλίπομεν· τὸν δὲ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν δεύτερον αἴτιον, τὸν τῆς θεογνωσίας εἰσηγητὴν, τὸν τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας διδάσκαλον, τὸν τῶν ἀσεβῶν ὀλετήρα, τὸν τυραννοκτόνον, τὸν τοῦ βίου διορθωτὴν, τὸν ἡμῶν τῶν ἀπεγνωσμένων Σωτήρα Ἰησοῦν, ἀνὰ στόμα φέροντες γεραίρωμεν· ὅτι δὴ μόνος, οἷα παναγάθου Πατρὸς μονώτατος ὑπάρχων πανάγαθος Παῖς, γνώμη τῆς πατρικῆς φιλανθρωπίας, τῶν ἐν φθορᾷ κάτω που κειμένων ἡμῶν εὖ μάλα προθύμως ὑποδὺς τὴν φύσιν, οἷά τις ἱατρῶν ἄριστος, 'τῆς τῶν καμνόντων ἕνεκεν σωτηρίας, ὁρᾷ μὲν δεινὰ, 467

θυγγάνει δ' ἀηδέων, ἐπ' ἄλλοτρίησί τε ξυμφορήσιν ἰδίας καρπούται λύπας,' οὐ νοσοῦντας αὐτὸ μόνον, οὐδ' ἔλκεσι δεινοῖς καὶ σεσηπόσιν ἤδη τραύμασι πιεζομένους, ἀλλὰ καὶ ἐν νεκροῖς κειμένους ἡμᾶς ἐξ αὐτῶν μυχῶν τοῦ θανάτου αὐτὸς ἐαυτῷ διεσώσατο, ὅτι μηδὲ ἄλλῃ τῷ τῶν κατ' οὐρανὸν τοσοῦτον παρῆν ἰσχύος, ὡς τῇ τῶν τοσοῦτων ἀβλαβῶς διακονησασθαι σωτηρία. Μόνος δ' οὖν καὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν βαρυνπαθοῦς φθορᾶς ἐφ-αψάμενος, μόνος τοὺς ἡμετέρους ἀνατλᾶς πόνους, μόνος τὰ πρόστιμα τῶν ἡμετέρων ἀσεβημάτων περιθέμενος, οὐχ ἡμιθυγᾶς, ἀλλὰ καὶ πάμπαν ἐν μνήμασι καὶ τάφοις, μυσσαροῦς ἤδη καὶ ὀδωδότας ἀναλαβὼν, πάλαι τε καὶ νῦν σπουδῇ τῇ φιλανθρώπῳ, παρὰ πᾶσαν τὴν οὐτινοσοῦν ἡμῶν τε αὐτῶν ἐλπίδα, σώζει τε, καὶ τῶν τοῦ Πατρὸς ἀγαθῶν ἀφθονίαν μεταδίδωσιν, ὁ ζωοποιὸς, ὁ φωταγωγὸς, ὁ μέγας ἡμῶν ἱατρὸς, καὶ βασιλεὺς καὶ Κύριος,

Ps. xcv.
(xcvi.) 1;
cxxxv.
(cxxxvi.) 4,
17, 23, 24.

[Adapted
from some
tragic poet.]

ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ τότε μὲν ἅπαξ ἐν νυκτὶ ζοφερᾷ καὶ σκότῳ βαθεῖ, δαιμόνων ἀλιτηρίων πλάναις, καὶ θεομισῶν πνευμάτων ἐνεργείαις πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατορωρυγμένον, αὐτὸ μόνον ἐπιφανείς, ὡς ἂν κηροῦ διατακέντος ταῖς αὐτοῦ βολαῖς τοῦ φωτός, τὰς πολυδέτους τῶν ἀσεβημάτων ἡμῶν σειρὰς διελύσατο. Νῦν δ' ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ χάριτι καὶ εὐεργεσίᾳ, τοῦ μισοκάλου φθόνου καὶ φιλοπονήρου δαίμονος μονουουχὶ διαρρηγνυμένου, καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς θανατοποιοὺς καθ' ἡμῶν ἐπιστρατεύοντος δυνάμεις, καὶ τὰ μὲν πρῶτα, κυνὸς δίκην λυτῶντος, τοὺς ὀδόντας ἐπὶ τοὺς ἀφιεμένους κατ' αὐτοῦ λίθους προσαρᾶντος, καὶ τὸν κατὰ τῶν ἀμυνομένων θυμὸν ἐπὶ τὰ ἄψυχα βλήματα καθιέντος, τοῖς τῶν προσευκτηρίων λίθοις καὶ ταῖς τῶν οἴκων ἀψύχοις ὕλαις τὴν θηριώδη μανίαν ἐπερείσαντος, ἐρημίαν τε, ὡς γε δὴ αὐτὸς ἑαυτῷ ᾤετο, τῶν ἐκκλησιῶν ἀπεργασαμένου, εἶτα δὲ δεινὰ συρίγματα καὶ τὰς ὀφιδώδεις αὐτοῦ φωνὰς, τοτὲ μὲν ἀσεβῶν τυράννων ἀπειλαῖς, τοτὲ δὲ βλασφήμοις δυσσεβῶν ἀρχόντων διατάξεσιν ἀφιέντος, καὶ προσέτι τὸν αὐτοῦ θάνατον ἐξερευγομένου, καὶ τοῖς ἰώδεσι καὶ ψυχοφθόροις δηλητηρίοις τὰς ἀλισκομένας πρὸς αὐτοῦ ψυχὰς φαρμάττουτος, καὶ μονουουχὶ νεκροῦντος ταῖς τῶν νεκρῶν εἰδώλων νεκροποιοῖς θυσίαις, πάντα τε ἀνθρωπόμορφον θῆρα, καὶ πάντα τρόπον ἄγριον καθ' ἡμῶν ὑποσαλεύοντος, αὐθις ἐξ ὑπαρχῆς ὁ 'τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος,' ὁ μέγας 'ἀρχιστράτηγος' τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν αὐτάρκη διαγυμνασίαν, ἣν οἱ μέγιστοι τῆς αὐτοῦ βασιλείας στρατιῶται διὰ τῆς πρὸς ἅπαντα

468 ὑπομονῆς καὶ καρτερίας ἐνεδείξαντο, ἀθρόως οὗτος φανεῖς, τὰ μὲν ἐχθρὰ καὶ πολέμια εἰς ἀφανὲς καὶ τὸ μηδὲν κατεστήσατο, ὡς μηδὲ πώποτε ὀνομάσθαι δοκεῖν· τὰ δ' αὐτῷ φίλα καὶ οἰκεία, δόξης ἐπέκεινα παρὰ πᾶσιν οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ δυνάμεσιν οὐρανόις, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις καὶ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ τε καὶ κοσμῷ προήγαγεν· ὥστε ἤδη ὁ μηδὲ ἄλλοτὲ πω, τοὺς πάντων ἀνωτάτω βασιλέας, ἧς λελόγχασι παρ' αὐτοῦ τιμῆς συνησθημένους, νεκρῶν μὲν εἰδώλων καταπτύειν προσώποις, πατεῖν δ' ἄθεςμα δαιμόνων θέσμια, καὶ παλαιᾶς ἀπάτης 'πατροπαράδοτου' κατεγγελάῃν, ἕνα δὲ αὐτὸ μόνον Θεὸν τὸν κοινὸν ἀπάντων καὶ ἑαυτῶν εὐεργέτην γνω-

Isa. ix. 6.
Jos. v. 13.
Supr. i. ■

x Pet. i. 18.

ρίζειν, Χριστόν τε τοῦ Θεοῦ Παῖδα παμβασιλέα τῶν ὅλων ὁμολογεῖν, Σωτήρᾳ τε αὐτὸν ἐν στήλαις ἀναγορεύειν, ἀνεξαλείπτῳ μνήμῃ τὰ κατορθώματα καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτοῦ νίκας, μέσῃ τῇ βασιλευούσῃ τῶν ἐπὶ γῆς πόλει βασιλικοῖς χαρακτήρησι προσεγγράφοντας· ὥστε μόνον τῶν ἐξ αἰῶνος Ἰησοῦν Χριστόν τὸν ἡμῶν Σωτήρα, καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνωτάτω, οὐχ οἷα κοινὸν ἐξ ἀνθρώπων βασιλέα γενόμενον ὁμολογεῖσθαι, ἀλλ' οἷα τοῦ καθόλου Θεοῦ Παῖδα γνήσιον καὶ αὐτοθεὸν προσκυνεῖσθαι· καὶ εἰκότως· τίς γὰρ τῶν πρόποτε βασιλέων τοσοῦτον ἀρετῆς ἠνέγκατο, ὡς πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἀκοὴν καὶ γλῶτταν ἐμπλήσαι τῆς αὐτοῦ προσηγορίας; τίς βασιλεὺς νόμους εὐσεβεῖς οὕτω καὶ σόφρονας διαταξάμενος, ἀπὸ περάτων γῆς καὶ εἰς ἄκρα τῆς ὅλης οἰκουμένης, εἰς ἐπήκουον ἅπασιν ἀνθρώποις ἀναγνώσκεσθαι διαρκῶς ἐκράτουνεν; τίς ἀνημέρων ἔθνῶν ἔθη βάρβαρα καὶ ἀνήμερα τοῖς ἡμέροις αὐτοῦ καὶ φιλανθρωποτάτοις παρέλυσε νόμοις; τίς αἰῶσιν ὅλοις ὑπὸ πάντων πολεμούμενος, τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀρετὴν ἐπεδείξατο, ὡς ἀνθεῖν ὀσημέραι καὶ νεάζειν διὰ παντὸς τοῦ βίου; τίς ἔθνος τὸ μὴδ' ἀκουσθὲν ἐξ αἰῶνος, οὐκ ἐν γωνίᾳ ποι γῆς λεληθὸς, ἀλλὰ καθ' ὅλης τῆς ὑφ' ἡλίφ' ἰδρύσατο; τίς εὐσεβείας ὄπλοις οὕτως ἐφράξατο τοὺς στρατιώτας, ὡς ἀδάμαντος τὰς ψυχὰς κραταιότερους ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀγῶσι διαφαίνεσθαι; τίς βασιλέων εἰς τοσοῦτον κρατεῖ, καὶ στρατηγεῖ γε μετὰ θάνατον, καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν ἴστησι, καὶ πάντα τόπον καὶ χώραν καὶ πόλιν, Ἑλλάδα τε καὶ βάρβαρον, βασιλικῶν οἰκῶν αὐτοῦ πληροῖ, καὶ θείων ναῶν ἀφιερώμασιν; οἷα τὰδε τὰ τοῦδε τοῦ νεῶ περικαλλῆ κοσμήματά τε καὶ ἀναθήματα· ἃ καὶ αὐτὰ σεμνὰ μὲν ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλα, ἐκπλήξεώς τε καὶ θαύματος ἄξια, καὶ οἷα τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν βασιλείας ἐναργῆ δεύματα, ὅτι καὶ νῦν 'αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν.' Τί γὰρ καὶ ἔμελλε τοῦ παμβασιλέως καὶ πανηγεμόνος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνστήσεσθαι τῷ νεύματι; Σχολῆς τε λόγων οἰκείας εἰς ἀκριβῆ θεωρίαν τε καὶ ἐρμηνείαν τυγχάνει δεόμενα· οὐ μὴν ὅσα καὶ οἷα τὰ τῆς τῶν πεπονηκότων προθυμίας κέκριται παρ' αὐτῷ τῷ θεολογουμένῳ, τὸν ἔμφυχον πάντων ἡμῶν καθορῶντι ναόν, καὶ τὸν ἐκ ζώντων λίθων

Ps. xxxii.
(xxxiii.) 9.

Eph. ii. 20.
Ps. cxvii.
(cxviii.) 22.

καὶ βεβηκότων οἶκον ἐποπτεύοντι, εὖ καὶ ἀσφαλῶς ἰδρυμένον
 ‘ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογων-
 ναίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,’ ὃν ‘ἀπεδοκίμασαν’ μὲν οὐχ
 οἱ τῆς παλαιᾶς καὶ μηκέτ’ οὔσης ἐκείνης μόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς
 εἰσέτι νῦν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων οἰκοδομῆς, κακοὶ κακῶν ὄντες
 ἀρχιτέκτονες, δοκιμάσας δὲ ὁ Πατὴρ καὶ τότε καὶ νῦν, ‘εἰς κεφα-
 λὴν γωνίας’ τῆσδε τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐκκλησίας ἰδρύσατο. Τοῦτου
 δὴ οὖν τὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἐπεσκευασμένον ζῶντος Θεοῦ ζῶντα
 ναὸν (τὸ μέγιστον καὶ ἀληθεὶ λόγῳ θεοπρεπὲς ἱερείον φημι, οὗ
 τὰ ἐνδοτάτω ἄδυστα τοῖς πολλοῖς ἀθεώρητα καὶ ὄντως ἅγια καὶ
 ‘τῶν ἁγίων ἅγια’) τίς ἂν ἐποπτεύσας ἐξειπεῖν τολμήσειε; τίς δὲ
 κἂν εἰσκύψαι περιβόλων ἱερῶν εἶσω δυνατὸς, ὅτι μὴ μόνος ὁ
 μέγας τῶν ὄλων ἀρχιερεὺς, ᾧ μόνῳ θέμις πάσης λογικῆς ψυχῆς
 τὰ ἀπόρρητα διερευνᾶσθαι; Τάχα δὲ καὶ ἄλλῳ δευτερεύειν
 470 μετὰ τοῦτου ἐνὶ μόνῳ τῶν ἴσων ἐφικτὸν, τῷδε τῷ προκαθημένῳ
 τῆσδε τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνι, ὃν αὐτὸς ὁ πρῶτος καὶ μέγας
 ἀρχιερεὺς δευτερείοις τῶν τῆδε ἱερείων τιμήσας, ποιμένα τῆς
 ὑμετέρας ἐνθέου ποιμνης, κλήρω καὶ κρίσει τοῦ Πατρὸς τὸν
 ὑμέτερον λαχόντα λαὸν, ὡς ἂν θεραπευτὴν καὶ ὑποφήτην αὐτὸς
 ἑαυτοῦ κατετάξατο, τὸν νέον Ἀαρῶν, ἢ Μελχισεδέκ, ἀφωμοιω-
 μένον τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένουτά τε καὶ πρὸς αὐτοῦ τηρούμενον
 εἰς τὸ διηνεκὲς ταῖς κοιναῖς ἀπάντων ὑμῶν εὐχαῖς. Τούτῳ δὴ
 οὖν ἐξέστω μόνῳ μετὰ τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον ἀρχιερέα, εἰ
 μὴ τὰ πρῶτα, τὰ δεύτερα γοῦν ὅμως ὀρᾶν τε καὶ ἐπισκοπεῖν
 τῆς ἐνδοτάτω τῶν ὑμετέρων ψυχῶν θεωρίας, πείρα μὲν καὶ
 χρόνου μήκει ἕκαστον ἀκριβῶς ἐξητακότι, σπουδῇ τε τῇ αὐτοῦ
 καὶ ἐπιμελείᾳ τοὺς πάντας ὑμᾶς ἐν κόσμῳ καὶ λόγῳ τῷ κατ’
 εὐσέβειαν διατεθειμένῳ, δυνατῷ τε ὄντι μᾶλλον ἀπάντων, ὧν
 αὐτὸς σὺν θείᾳ δυνάμει κατηρτίσατο, τούτων τοῖς ἔργοις ἐφα-
 μίλλως ἀποδοῦναι τοὺς λόγους. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ μέγας
 ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ὅσα βλέπει ‘τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα,’
 φησὶν, ‘ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ.’ ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ὡς ἂν ἐπὶ
 διδάσκαλον τὸν πρῶτον καθαροῖς νοῶς ὄμμασιν ἀφορῶν, ὅσα
 βλέπει ποιοῦντα, ὡς ἂν ἀρχετύποις χρώμενος παραδείγμασι,
 τούτων τὰς εἰκόνας ὡς ἔνι μάλιστα δυνατὸν, εἰς τὸ ὁμοίωτατον
 δημιουργῶν ἀπειργάσατο, οὐδὲν ἐκείνῳ καταλιπὼν τῷ Βεσε-

John v. 19.

λεηλ, ὃν αὐτὸς ὁ Θεὸς Ἐνεύματος ἐμπλήσας σοφίας καὶ συνέ- Exod. xxxv
 σεως καὶ τῆς ἄλλης ἐντέχνου καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως, τῆς ^{31.}
 τῶν οὐρανίων τύπων, διὰ συμβόλων, ναοῦ κατασκευῆς δημι-
 ουργῶν ἀνακέκληται. Ταύτη δ' οὖν καὶ ὅδε Χριστὸν ὅλον, τὸν
 Λόγον, τὴν σοφίαν, τὸ φῶς, ἐν τῇ αὐτὸς αὐτοῦ ἀγαματοφορῶν
 ψυχῇ, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν οἷα σὺν μεγαλοφροσύνη, πλουσία τε
 καὶ ἀπλήστῃ διανοίᾳ χειρὶ, καὶ σὺν οἷα πάντων ὑμῶν φιλο-
 τιμίᾳ, τῇ τῶν εἰσφορῶν μεγαλοψυχίᾳ, τῆς αὐτῆς αὐτῷ προθέσεως
 κατὰ μηδένα τρόπον ἀπολειφθῆναι φιλονεικότερον μεγαλοφρο-
 νουμένων, τὸν μεγαλοπρεπῆ τόνδε Θεοῦ τοῦ ὑψίστου νεῶν, τῷ
 τοῦ κρείττονος παραδείγματι, ὡς ἂν ὀρώμενον μὴ ὀρωμένου, τὴν
 φύσιν ἐμφερῆ συνεστήσατο· χῶρον μὲν τόνδε, ὅτι καὶ ἄξιον
 εἰπεῖν, πρῶτον ἀπάντων, πάσης οὐ καθαρᾶς ὕλης ἐχθρῶν ἐπι-
 βουλαῖς κατακεχωσμένου οὐ παριδῶν, οὐδὲ τῇ τῶν αἰτίων
 παραχωρήσας κακίᾳ, ἐξὸν ἐφ' ἕτερον ἐλθόντα, μυρίων ἄλλων
 εὐπορουμένων τῇ πόλει, ῥαστώνην εὐραοθι τοῦ πόνου, καὶ
 πραγμάτων ἀπηλλάχθαι. Ὁ δὲ πρῶτον αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔργον
 ἐγείρας, εἶτα δὲ τὸν σύμπαντα λαὸν προθυμίᾳ ῥώσας, καὶ μίαν
 ἐξ ἀπάντων μεγάλην χεῖρα συναγαγὼν, πρῶτον ἄθλον ἠγων-
 ῖζετο, αὐτὴν δὴ μάλιστα τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πεπολιορρημένην, **471**
 αὐτὴν τὴν προπονήσασαν, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἡμῖν καὶ πρὸ ἡμῶν
 διωγμοὺς ὑπομείναςαν, τὴν μητρὸς δίκην τῶν τέκνων ἐρημω-
 θείσαν ἐκκλησίαν, συναπολαῦσαι δεῖν οἰόμενος τῆς τοῦ παν-
 αγάθου μεγαλοδωρεᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς παῖδας αὐθις ὁ μέγας
 Ποιμὴν, τοὺς θήρας καὶ τοὺς λύκους καὶ πᾶν ἀπηνὲς καὶ ἄγριον
 γένος ἀποσοβήσας, καὶ 'τὰς μύλας τῶν λεόντων,' ἢ φησὶ τὰ θεία Ps. lvii.
 λόγια, 'συντρίψας,' ἐπὶ ταῦτόν αὐθις συνελθεῖν ἠξίωσε, δικαιο- (lviii.) 6.
 τата καὶ τῆς ποιμένης τὴν μάνδραν ἀνίστη, 'τοῦ καταισχύναι Ps. viii. a.
 ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητῆν,' καὶ ὡς ἂν ἔλεγχον ταῖς θεομάχοις τῶν
 ἀσεβῶν προαγάγοι τόλμαις. Καὶ νῦν οἱ μὲν οὐκ εἰσὶν οἱ θεο-
 μισεῖς, ὅτι μὴδὲ ἦσαν· εἰς βραχὺ δὲ ταράξαντες καὶ ταραχ-
 θέντες, εἶθ' ὑποσχόντες τιμωρίαν οὐ μεμπτὴν τῇ δικῇ, ἑαυτοὺς
 καὶ φίλους καὶ οἴκους, ἄρδην ἀναστέτους κατέστησαν· ὡς τὰς
 πάλαι στήλαις ἱεραῖς καταγραφείσας πορρήσεις, ἔργοις πιστὰς
 ὁμολογεῖσθαι, δι' ὃν τά τε ἄλλα ὁ θεὸς ἐπαληθεύει λόγος,
 ἀτὰρ καὶ τάδε περὶ αὐτῶν ἀποφαινόμενος·

Ps. xxxvi.
(xxxvii.) 14,
15.

Ῥομφαίαν ἐσπάσαντο οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν, τοῦ καταβαλεῖν πτωχὸν καὶ πένητα, τοῦ σφάζει τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· ἡ Ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς καρδίαν αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη.

Καὶ πάλιν·

Ib. ix. 6, 5 ;
xvii. (xviii.)
41 ;
xix. (xx.) 8.

Ἀπόλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μετ' ἡχοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ὅτι δὴ καὶ ἐν κακοῖς γενόμενοι, ἐκέκραξαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ σῶζων· πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. Ἄλλ' οἱ μὲν συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν.

Καὶ τό γε ἐν τούτοις προαναφωνοῦν·

Ib. lxxii.
(lxxiii.) 20.

Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις, ἀληθές ὑπ' ὀφθαλμοῖς πάντων ἀναπέφανται. Ἄλλ' οἱ μὲν γιγάντων τρόπον θεομαχίαν ἐνστησάμενοι, τοιαύτην εἰλήχασι τὴν τοῦ βίου καταστροφὴν· τῆς δ' ἐρήμου καὶ παρ' ἀνθρώποις ἀπεγνωσμένης τοιαῦτα οἶα τὰ ὀρώμενα τῆς κατὰ Θεὸν ὑπομοιῆς τὰ τέλη, ὡς ἀναφωνεῖν αὐτῇ τὴν προφητείαν Ἡσαΐου ταῦτα·

Isa. xxxv. 1,
3, 4, 6, 7.

Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθειῶ ὡς κρίνον· καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα. Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα· παρακαλέσατε, ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβείσθε. Ἴδου, ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι καὶ ἀνταποδώσει, αὐτὸς ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς· ὅτι, φησὶν, ἐρράγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ· καὶ ἡ ἄνυδρος ἔσται εἰς ἔλη, καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται.

Καὶ τὰδε μὲν λόγοις πάλαι προθεσπισθέντα, βίβλοις ἱεραῖς
472 καταβέβλητο· τά γε μὴν ἔργα οὐκέτ' ἀκοαῖς, ἀλλ' ἔργοις ἡμῖν παραδέδοται. Ἡ ἔρημος ἦδε, ἡ ἄνυδρος, ἡ χήρα καὶ ἀπερίστατος, ἧς 'ὡς ἐν δρυμῷ ξύλων ἀξίναις ἐξέκοψαν τὰς πύλας ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐν πέλυκι καὶ λαξευτηρίῳ συντρίψαντες αὐτήν,' ἧς καὶ τὰς βίβλους διαφθείραντες, 'ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τὸ ἁγιαστήριον' τοῦ Θεοῦ, 'εἰς τὴν γῆν ἐβεβήλωσαν τὸ σκῆνωμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ,' ἦν 'ἐτρύγησαν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν, προκαθελόντες αὐτῆς τοὺς φραγμοὺς, ἦν ἐλυμῆματο ὕς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο,' Χριστοῦ δυνάμει παραδόξῳ νῦν, ὅτε θέλει αὐτὸς, γέγονεν ὡς κρίνον· ἐπεὶ καὶ τότε αὐτοῦ νεύματι, ὡς ἂν προκηδομένου πατρὸς ἐπαιδεύετο· 'ὄν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παρα-

Ps. lxxiii.
(lxxiv.) 5-7.

Supr. viii. 2.

Ps. lxxix.
(lxxx.) 12, 13.

Heb. xii. 6.

δέχεται.' Μέτρῳ δῆτα κατὰ τὸ δέον ἐπιστραφεῖσα, αἰθις ἄνω-
 θεν ἐξ ὑπαρχῆς ἀγαλλιᾶν προστάττεται, ἐξανθεῖ τε ὡς κρίνον,
 καὶ τῆς ἐνθέου εὐωδίας εἰς πάντας ἀποπνεῖ ἀνθρώπους· ὅτι,
 φησὶν, 'ἐρράγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ,' τὸ νᾶμα τῆς θείας τοῦ σω-
 τηρίου 'λουτροῦ παλιγγενεσίας·' καὶ νῦν γέγονεν ἡ πρὸ μικροῦ Tit. iii. 5.
 ἔρημος " εἰς ἔλη, καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν ἔβρυσε πηγὴ ὕδατος·
 ζῶντος· ἰσχυσάν τε ὡς ἀληθῶς χεῖρες αἱ τὸ πρὶν ἀνειμέναι,
 καὶ τῆς τῶν χειρῶν ἰσχύος ἔργα, τάδε τὰ μεγάλα καὶ ἐναργῆ
 δείγματα· ἀλλὰ καὶ τὰ πάλαι σεσαθρωμένα καὶ παρειμένα
 γόνατα, τὰς οἰκείας ἀπολαβόντα βάσεις, τὴν ὁδὸν τῆς θεογνω-
 σίας εὐθυποροῦντα βαδίζει, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ποίμνην τοῦ παν-
 αγάθου Ποιμένος σπεύδοντα. Εἰ δὲ καὶ ταῖς τῶν τυράννων
 ἀπειλαῖς τὰς ψυχὰς τινες ἀπενάρκησαν, οὐδὲ τούτους ὁ σωτήριος Supr. viii. 2.
 ἀθεραπεύτους παρορᾷ λόγος· εὖ μάλα δὲ καὶ αὐτοὺς ἰώμενος,
 ἐπὶ τὴν τοῦ θείου παράκλησιν παρορμᾷ λέγων·

Παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε.

Τούτων δεῖν ἀπολαῦσαι τὴν διὰ Θεὸν γενομένην ἔρημον, τοῦ
 λόγου προαγορευόντος ἐπακούσας ὀξεῖα διανοίας ἀκοῇ οὗτος ὁ
 νέος ἡμῶν καὶ καλὸς Ζοροβάβελ, μετὰ τὴν πικρὰν ἐκείνην Cf. Ezra iii. 8.
 αἰχμαλωσίαν, καὶ 'τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως,' οὐ παριδὼν τὸ Mark xiii. 14.
 πτώμα νεκρὸν, πρῶτιστα πάντων παρακλήσεσι καὶ λιταῖς, ἔλεον
 τὸν Πατέρα μετὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν ἀπάντων ὁμοφροσύνης κατα-
 στησάμενος, καὶ τὸν μόνον νεκρῶν ζωοποιὸν σύμμαχον παρα-
 λαβὼν καὶ συνεργὸν, τὴν πεσοῦσαν ἐξήγειρε, προαποκαθάρας
 καὶ προθεραπεύσας τῶν κακῶν· καὶ στολὴν οὐ τὴν ἐξ ἀρχαίου
 παλαιᾶν αὐτῇ περιτέθεικεν, ἀλλ' ὅποιαν αὐθις παρὰ τῶν θείων
 χρησμῶν ἐξεπαιδεύετο, σαφῶς ὧδε λεγόντων·

καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη, ὑπὲρ τὴν προτέραν.

Hag. ii. 10.

Ταύτῃ δ' οὖν πολὺ μείζονα τὸν χῶρον ἅπαντα περιλαβὼν,
 τὸν μὲν ἔξωθεν ὠχυροῦτο περίβολον τῷ τοῦ παντὸς περιτει-
 χίσματι, ὡς ἂν ἀσφαλέστατον εἶη τοῦ παντὸς ἔρκος. Πρόπυ-
 λον δὲ μέγα καὶ εἰς ὕψος ἐπηρμένον πρὸς αὐτὰς ἀνίσχοντος
 ἡλίου ἀκτίνας ἀναπετάσας, ἥδη καὶ τοῖς μακρὰν περιβόλου ἔξω **473**
 ἱερῶν ἐστῶσι τῆς τῶν ἔνδον παρέσχευ ἀφθονίαν θέας, μονου-
 ουχὶ καὶ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως ἐπὶ τὰς πρώτας εἰσόδους

ἐπιστρέφων τὰς ὄψεις; ὡς ἂν μὴ παρατρέχοι τις, ὅτι μὴ τὴν ψυχὴν κατανυγείς πρότερον μνήμη τῆς τε πρὶν ἐρημίας, καὶ τῆς νῦν παραδόξου θαυματουργίας, ὑφ' ἧς τάχα καὶ ἔλκυσθήσεται κατανυγέστα, καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς ὄψεως ἐπὶ τὴν εἴσοδον προτραπήσεται ἤλπισεν. Εἶσω δὲ παρελθόντι πυλῶν, οὐκ εὐθὺς ἐφῆκεν ἀνάγνοις καὶ ἀνίπτοις ποσὶ τῶν ἔνδον ἐπιβαίνειν ἀγίων· διαλαβὼν δὲ πλείστον ὅσον τὸ μεταξὺ τοῦ τε νεῶ καὶ τῶν πρώτων εἰσόδων, τέτταρσι μὲν περίξ ἐγκαρσίοις κατεκόσμησε στοαῖς, εἰς τετράγωνόν τι σχῆμα περιφράξας τὸν τόπον κίοισιν πανταχόθεν ἐπαιρομέναις· ὧν τὰ μέσα διαφράγμασι τοῖς ἀπὸ ξύλου δικτυωτοῖς ἐς τὸ σύμμετρον ἤκουσι μήκους περικλείσας, μέσον αἶθριον ἠφίει εἰς τὴν τοῦ οὐρανοῦ κάτοψιν, λαμπρὸν καὶ ταῖς τοῦ φωτὸς ἀκτίσιν ἀνειμένον ἀέρα παρέχον. Ἱερῶν δ' ἐνταῦθα καθαρσίων ἐτίθει σύμβολα, κρήνας ἀντικρυς εἰς πρόσωπον ἐπισκευάζων τοῦ νεῶ, πολλῶ τῷ χεύματι τοῦ νάματος τοῖς περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τὰ ἔσω προΐουσι τὴν ἀπόρρυσιν παρεχομένας. Καὶ πρώτη μὲν εἰσιόντων αὕτη διατριβή, κόσμον ὁμοῦ καὶ ἀγλαίαν τῷ παντὶ, τοῖς τε τῶν πρώτων εἰσαγωγῶν ἔτι δεομένοις κατάλληλον τὴν μονὴν παρεχομένη. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τὴν τούτων θέαν παραμειψάμενος, πλείοσιν ἔτι μᾶλλον τοῖς ἐνδοτάτῳ προτύλοις τὰς ἐπὶ τὸν νεῶν παρόδους ἀναπεπταμένας ἐποίει, ὑπὸ μὲν ταῖς ἡλίου βολαῖς αἰθῆς τρεῖς πύλας ὑφ' ἐν καταθείς πλευρόν· ὧν τὸ πολὺ τὰς παρ' ἐκάτερα μεγέθει τε καὶ πλάτει πλεονεκτεῖν τῇ μέσῃ χαρισάμενος, παραπήγμασί τε χαλκοῦ σιδηροδέτοις καὶ ποικίλμασιν ἀναγλύφοις διαφερόντως αὐτὴν φαιδρύνας, ὡς ἂν βασιλίδι, ταύτη τοὺς δορυφόρους ὑπέζυξε. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ταῖς παρ' ἐκάτερα τοῦ παντὸς νεῶ στοαῖς τὸν τῶν προτύλων ἀριθμὸν διατάξας, ἄνωθεν ἐπὶ ταύταις ἄλλῳ πλείονι φωτὶ διαφόρους τὰς ἐπὶ τὸν οἶκον εἰσβολὰς ἐπενόει, ταῖς ἀπὸ ξύλου λεπτουργίαις καὶ τὸν περὶ αὐτὰς κόσμον καταποικίλλων. Τὸν δὲ βασιλείου οἶκον πλουσιωτέραις ἤδη καὶ δαψιλέσι ταῖς ὕλαις ὠχύρου, ἀφθόνῳ φιλοτιμίᾳ τῶν ἀναλωμάτων χρώμενος. Ἐνθα μοι δοκῶ περιττὸν εἶναι τοῦ δομήματος μήκη τε καὶ πλάτη καταγράφειν, τὰ φαιδρὰ ταῦτα

474 κάλλη, καὶ τὰ λόγου κρείττονα μεγέθη, τὴν τε τῶν ἔργων ἀποστίλβουσαν ὄψιν τῷ λόγῳ διεξιόντι, ὕψη τε τὰ οὐρανομήκη,

καὶ τὰς τούτων ὑπερκειμένας πολυτελείς τοῦ Λιβάνου κέδρους,
ὧν οὐδὲ τὸ θεῖον λόγιον τὴν μνήμην ἀπεσιώπησεν,

Εὐφρανθήσεται,

φάσκον,

τὰ ξύλα τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἃς ἐφύτευσε.

Ps. ciii. (civ)
16.

Τί με δεῖ νῦν τῆς πανσόφου καὶ ἀρχιτεκτονικῆς διατάξεως, καὶ τοῦ κάλλους τῆς ἐφ' ἐκάστου μέρους ὑπερβολῆς ἀκριβολογεῖσθαι τὴν ὑφήγησιν, ὅτε τῆς ὄψεως τὴν διὰ τῶν ὧτων ἀποκλείει μάθησιν ἢ μαρτυρία; Ἄλλὰ γὰρ ὧδε καὶ τὸν νεῶν ἐπιτελέσας, θρόνους τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν, καὶ προσέτι βάρους ἐν τάξει τοῖς καθ' ὅλου κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ' ἅσπασί τε τὸ τῶν ἁγίων ἁγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεῖς, αὐθις καὶ τάδε ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτοουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὀρώσι παρέχειν τὴν θέαν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦδαφος ἄρα εἰς ἀμελὲς ἔκειτο αὐτῷ· καὶ τότε γοῦν λίθῳ μαρμάρῳ εὖ μάλα κόσμῳ παντὶ λαμπρύνας, ἥδη λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ νεῶ μετῆι, ἐξέδρας καὶ οἴκους τοὺς παρ' ἐκάτερα μεγίστους ἐπισκευάζων εὐτέχνως, ἐπὶ ταυτὸν εἰς πλευρὰ τῷ βασιλείῳ συνεξευγμένους καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν μέσον οἶκον εἰσβολαῖς ἠνωμένους· ἃ καὶ αὐτὰ τοῖς ἔτι καθάρσεως καὶ περιρραντηρίων τῶν διὰ ὕδατος καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐγχρήσουσιν, ὁ εἰρηνικώτατος ἡμῶν Σόλομων ὁ τὸν νεῶν τοῦ Θεοῦ δειμάμενος ἀπειργάζετο, ὡς μηκέτι λόγον, ἀλλ' ἔργον γεγονέναι τὴν ἄνω λεχθεῖσαν προφητείαν. Γέγονε γὰρ καὶ νῦν ὡς ἀληθῶς ἐστὶν ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἢ ἐσχάτη 475 ὑπὲρ τὴν προτέραν.' Ἔδει γὰρ καὶ ἀκόλουθον ἦν, τοῦ Ποιμένου αὐτῆς καὶ Δεσπότου ἅπαξ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς θάνατον καταδεξαμένου, καὶ μετὰ τὸ πάθος, ὃ χάρις αὐτῆς ῥυποῦν ἐνεδύσατο σῶμα, ἐπὶ τὸ λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον μεταβεβληκότος, αὐτὴν τε σάρκα τὴν λυθεῖσαν, ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἀγαπόντος, καὶ τήνδε ὁμοίως τῶν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομιῶν ἐπαύρασθαι· ὅτι δὴ καὶ τούτων πολὺ κρείττονα λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπαγγελίαν, τὴν πολὺ μείζονα δόξαν τῆς παλιγγενεσίας, ἐν ἀφθάρτου σώματος ἀναστάσει, μετὰ φωτὸς ἀγγέλων χορείας, ἐν τοῖς

Cf. Matt.
xix. 28.

οὐρανῶν ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ βασιλείοις, σὺν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ πανευεργέτῃ καὶ Σωτῆρι διαρκῶς ἐπὶ τοὺς ἐξῆς αἰῶνας ἀπολαβεῖν ποθεῖ. Ἄλλὰ γὰρ τέως ἐπὶ τοῦ παρόντος, τούτοις ἢ πάλαι χήρα καὶ ἔρημος Θεοῦ χάριτι περιβληθεῖσα τοῖς ἄνθεσι, γέγονεν ἀληθῶς ὡς κρίνου, ἧ φησὶν ἡ προφητεία. Καὶ τὴν νυμφικὴν ἀναλαβοῦσα στολὴν, τὸν τε τῆς εὐπρεπείας περιθεμένη στέφανον, οἷα χορεύειν διὰ Ἡσαίου παιδεύεται, τὰ χαριστήρια τῷ βασιλεῖ Θεῷ φωναῖς εὐφήμοις γεραίρουσα, αὐτῆς λεγούσης ἐπακούσωμεν·

Isa. lxi. 10, 22. Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· περιέθηκέ μοι ὡς νυμφίῳ μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ· καὶ ὡς γῆν αὔξουσαν τὸ ἄνθος αὐτῆς, καὶ ὡς κήπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἀνατελεῖ, οὕτως Κύριος Κύριος ἀνέτελε δικαιοσύνην καὶ ἀγαλλίαμα ἐνώπιον πάντων τῶν ἔθνων.

Τούτοις μὲν οὖν αὕτη χορεύει· οἷοις δὲ καὶ ὁ νυμφίος Λόγος ὁ οὐράνιος αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτὴν ἀμείβεται, ἄκουε λέγοντος Κυρίου·

Ib. liv. 4,
6-8; li. 17,
18, 22;
lii. 1, 2;
xliv. 18-21.

Μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνῃς, μηδὲ ἐντραπήσῃς ὅτι ἄνειδίσθῃς· ὅτι αἰσχύνῃν αἰῶνον ἐπιλήσῃ, καὶ ὄνειδος τῆς χηρείας σου οὐ μὴ μνησθήσῃ. Οὐχ ὡς γυναῖκα ἐγκαταλελειμμένην καὶ ὀλιγόψυχον κέκληκέ σε Κύριος, οὐδ' ὡς γυναῖκα ἐκ νεότητος μεμισμημένην. Εἶπεν ὁ Θεός σου· Χρόνον μικρὸν ἐγκατέλιπόν σε, καὶ ἐν ἑλέῳ μεγάλῳ ἐλέησω σε· ἐν θυμῷ μικρῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐν ἑλέῳ αἰωνίῳ ἐλέησω σε, εἶπεν ὁ ῥυσάμενός σε Κύριος. Ἐξεγείρου, ἐξεγείρου ἡ πιούσα ἐκ χειρὸς Κυρίου τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ· ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως, τὸ κόνδιν τοῦ θυμοῦ μου, ἐξέπιες καὶ ἐξεκένωσας. Καὶ οὐκ ἦν ὁ παρακαλῶν σε ἀπὸ πάντων τῶν τέκνων σου, ὧν ἔτεκες, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλαμβανόμενος τῆς χειρὸς σου. Ἴδου εἴληφα ἐκ τῆς χειρὸς σου τὸ ποτήριον τῆς πτώσεως, τὸ κόνδιν τοῦ θυμοῦ μου, καὶ οὐ προσθήσεις ἔτι πιεῖν αὐτό· καὶ δώσω αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀδικησάντων σε καὶ τῶν ταπεινωσάντων σε. Ἐξεγείρου, ἐξεγείρου, ἔνδυσαι τὴν ἰσχὺν, ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου. Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι. Κάθισον, ἔκλυσαι τὸν δεσμόν τοῦ τραχήλου σου· ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου· ἴδου συνήχθησαν καὶ ἦλθον πρὸς σε· ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος· ὅτι πάντας αὐτοὺς ὡς κόσμον ἐνδύσῃ, καὶ περιθήσῃ αὐτοὺς ὡς κόσμον νύμφης· ὅτι τὰ ἔρμιά σου καὶ τὰ διεφθαρμένα καὶ τὰ καταπεπτωκότα νῦν στενοχωρήσει ἀπὸ τῶν κατοικούντων σε· καὶ μακρυνθήσονται ἀπὸ σοῦ οἱ καταπίνουτές σε. Ἐροῦσι γὰρ εἰς τὰ ᾧτά σου οἱ υἱοὶ σου οὐς ἀπολώλεκας· Στενός μου ὁ τόπος· ποιήσόν μοι τόπον ἵνα κατοικήσω· καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἐγέννησέ μοι τούτους; ἐγὼ δὲ ἄτεκνος καὶ χήρα· τού-

τους δὲ τίς ἐξέθρεψέ μοι ; ἐγὼ δὲ κατελείφθην μόνη· οὗτοι δέ μοι ποῦ ἦσαν ;

Ταῦτα Ἡσαίας προεθέσπισε, ταῦτα πρόπαλαι περὶ ἡμῶν ἐν ἱεραῖς βίβλοις καταβέβλητο. Ἐχρῆν δέ που τούτων τὴν ἀψεύδειαν ἤδη ποτὲ ἔργοις παραλαβεῖν. Ἀλλὰ γὰρ τοιαῦτα τοῦ νυμφίου Λόγου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ νύμφην τὴν ἱεράν καὶ ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐπιφωνοῦντος, εἰκότως ὁ νυμφοστόλος ὄδε αὐτὴν τὴν ἔρημον, τὴν πτώμα κειμένην, τὴν παρὰ ἀνθρώποις ἀνέλπιδα, ταῖς κοιναῖς ἀπάντων ὑμῶν εὐχαῖς, χεῖρας τὰς ὑμῶν αὐτῶν ὀρέξας, ἐξήγειρε καὶ ἐξανέστησε, Θεοῦ τοῦ παμβασιλέως νεύματι, καὶ τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἐπιφανείᾳ, τοιαύτην τε ἀναστήσας κατεστήσατο, οἷαν ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν χρησμῶν καταγραφῆς ἐδιδάσκετο. Θαῦμα μὲν οὖν μέγιστον τοῦτο καὶ πέρα πάσης ἐκπλήξεως, μάλιστα τοῖς ἐπὶ μόνη τῇ τῶν ἕξωθεν φαντασίᾳ τὸν νοῦν προσανέχουσι. Θαυμάτων δὲ θαυμασιώτερα τά τε ἀρχέτυπα, καὶ τούτων τὰ πρωτότυπα νοητὰ καὶ θεοπρεπῆ παραδείγματα, τῆς ἐνθέου φημί καὶ λογικῆς ἐν ψυχαῖς οἰκοδομῆς ἀνανεώματα· ἦν αὐτὸς ὁ Θεόπαις κατ' εἰκόνα τὴν αὐτὸς αὐτοῦ δημιουργήσας, πάντα τε καὶ κατὰ πάντα τὸ θεοεἰκελον δεδωρημένος, ἄφθαρτον φύσιν, ἀσώματον, λογικὴν, πάσης γεώδους ὕλης ἀλλοτρίαν, αὐτονοερὰν οὐσίαν, ἅπαξ τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι συστησάμενος, νύμφην ἁγίαν, καὶ νεὼν πανιέρον, ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ κατειργάσατο. Ὁ καὶ σαφῶς αὐτὸς ὁμολογῶν ἐκφαίνει, λέγων·

Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ 2 Cor. vi. 16. αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ τελεία καὶ κεκαθαρμένη ψυχὴ, ἀρχῆθεν οὕτω γεγεννημένη, οἷα τὸν οὐράνιον Λόγον ἀγαλματοφορεῖν. Ἀλλὰ γὰρ φθόνῳ καὶ ζήλῳ τοῦ φιλοπονήρου δαίμονος, φιλοπαθῆς καὶ φιλοπόνηρος ἐξ αὐτεξουσίου αἰρέσεως γενομένη, ὑπαναχωρήσαντος αὐτῆς τοῦ θείου, ὡς ἂν ἔρημος προστάτου, εὐάλωτος καὶ εἰς ἐπιβουλήν εὐχερῆς τοῖς ἐκ μακροῦ διαφθουμένοις ἀπελήλεγκται, ταῖς τε τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ 477 νοητῶν πολεμίων ἐλεπόλεσι καὶ μηχαναῖς καταβληθεῖσα, πτώμα ἐξαισίον καταπέπτωκεν, εἰς ὅσον 'οὐδ' ἐπὶ λίθῳ λίθον' τῆς ἀρετῆς ἐστῶτα ἐν αὐτῇ διαμεῖναι, ὅλην δὲ δι' ὅλου χαμαὶ κεῖσθαι

νεκρὰν, τῶν περὶ Θεοῦ φυσικῶν ἐννοιῶν πάμπαν ἀπεστερημέ-
νην. Πεπτωκυῖαν δὴ ταύτην ἐκείνην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ
κατασκευασθεῖσαν, ἐλυμήνατο οὐχ ὕς οὗτος 'ὁ ἐκ ὄρουμῳ' τοῦ
παρ' ἡμῖν ὄρατοῦ, ἀλλὰ τις φθοροποιὸς δαίμων, καὶ θῆρες
ἄγριοι νοητοί· οἱ καὶ τοῖς πάθεσιν οἷα πεπυρακτωμένοις τῆς
σφῶν κακίας βέλεσιν αὐτὴν ἐξυφάψαντες, 'ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ
τὸ θεῖον ὄντως ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν γῆν τε ἐβε-
βήλωσαν τὸ σκῆνωμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ·' εἶτα πολλῶ τῷ
προσχώματι τὴν ἀθλίαν κατορύξαντες, εἰς ἀνέλπιστον πάσης
περιέτρεψαν σωτηρίας. Ἄλλ' ὄγε κηδεμῶν αὐτῆς Λόγος, ὁ
θεοφεγγῆς καὶ σωτήριος, τὴν κατ' ἀξίαν δίκην τῶν ἁμαρτημά-
των ὑποσχοῦσαν αὐθις ἐξυπαρχῆς ἀνελάμβανε, Πατὴρ παν-
αγάθου φιλανθρωπία πειθόμενος. Αὐτὰς δὴ οὖν πρώτας τὰς τῶν
ἀνωτάτω βασιλευόντων ψυχὰς προελόμενος, τῶν μὲν δυσσεβῶν
καὶ ὀλεθρίων πάντων, αὐτῶν τε τῶν δεινῶν καὶ θεομισῶν τυράν-
νων, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δι' αὐτῶν τῶν θεοφιλεστάτων
ἐκαθήρατο· εἶτα δὲ τοὺς αὐτῷ γνωρίμους ἄνδρας, τοὺς πάλαι
διὰ βίου ἱερωμένους αὐτῷ, κρύβδην γε μὴν ὡς ἐν κακῶν χειμῶνι
πρὸς τῆς αὐτοῦ σκέπης καλυπτομένους, εἰς φανερόν ἀγαγῶν, καὶ
ταῖς τοῦ Πνεύματος μεγαλοδωραεῖς ἐπαξίως τιμήσας, αὐθις καὶ
διὰ τούτων τὰς μικρῶ πρόσθεν ἐρρυπωμένας ψυχὰς, ὕλης τε
παντοίας καὶ χώματος τῶν ἀσεβῶν ἐπιταγμάτων συμπεφορη-
μένας, ὄρυξι καὶ δικέλλαις, ταῖς πληκτικαῖς τῶν μαθημάτων
διδασκαλαῖς, ἐξεκάθηρέ τε καὶ ἀπέσμηξε· λαμπρόν τε καὶ
διαυγῆ τῆς πάντων ὑμῶν διανοίας τὸν χώρον ἀπειργασμένος,
ἐνταῦθα λοιπὸν τῷ πανσόφῳ καὶ θεοφιλεῖ τῷδε παραδέδωκεν
ἡγεμόνι· ὃς τὰ τε ἄλλα 'κριτικὸς' καὶ ἐπιλογιστικὸς τυγχάνων,
τὴν τῶν αὐτῷ κεκληρωμένων ψυχῶν εὖ διαγιώσκων καὶ φιλο-

Cf. Heb. iv.
12.

478 κρινῶν διάνοιαν, ἐκ πρώτης, ὡς εἰπεῖν, ἡμέρας οἰκοδομῶν, οὐπω
καὶ εἰς δεῦρο πέπανται, τοτὲ μὲν διαυγῆ τὸν χρυσόν, τοτὲ δὲ
δόκιμον καὶ καθαρὸν τὸ ἀργύριον, καὶ τοὺς τιμίους καὶ πολυτε-
λεῖς λίθους ἐν πᾶσι ὑμῖν ἀρμόττων, ὡς ἱερὰν αὐθις καὶ μυσ-
τικὴν ἔργοις τοῖς εἰς ὑμᾶς ἀποπληροῦν προφητεῖαν, δι' ἧς
εἴρηται·

Isa. liv. 11-
14.

Ἴδου, ἐγὼ ἐτοιμάζω σοι ἄνθρακα τὸν λίθον σου, καὶ τὰ θεμελίά σου
σάπφειρον, καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν, καὶ τὰς πύλας σου λίθους κρυ-

στάλλου, καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτοὺς, καὶ πάντας τοὺς υἱούς σου διδακτοὺς Θεοῦ, καὶ ἐν πολλῇ εἰρήνῃ τὰ τέκνα σου· καὶ ἐν δικαιοσύνῃ οἰκοδομηθήσῃ.

Δικαιοσύνη δὴτα οἰκοδομῶν, κατ' ἀξίαν τοῦ παντὸς λαοῦ διήρει τὰς δυνάμεις, οἷς μὲν τὸν ἕξωθεν αὐτὸ μόνον περιφράττων περίβολον, τὴν ἀπλαυῆ πίστιν περιτειχίσας· πολλὺς δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ μέγας λεὼς, οὐδὲν κρείττον φέρειν οἰκοδόμημα διαρκῶν· οἷς δὲ τὰς ἐπὶ τὸν οἶκον ἐπιτρέπων εἰσόδους, θυραυλεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας κατατάττων, οὐκ ἀπεικότως τοῦ νεῶ πρόπυλα νενομισμένους· ἄλλους δὲ πρώτοις τοῖς ἕξωθεν ἀμφὶ τὴν αὐλήν ἐκ τετραγώνου κίοσιν ὑπεστήριξε, ταῖς πρώταις τῶν τειτάρων Εὐαγγελίων τοῦ γράμματος προβολαῖς ἐμβιβάζων. Τοὺς δ' ἤδη ἀμφὶ τὸν βασιλείου οἶκον ἐκατέρωθεν παραζεύγνυσιν, ἔτι μὲν κατηχουμένους, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ προκοπῇ καθεστῶτας, οὐ μὴν πόρρω πον καὶ μακρὰν τῆς τῶν ἐνδοτάτω θεοπτίας τῶν πιστῶν διεξευγμένους. Ἐκ δὲ τούτων τὰς ἀκηράτους ψυχὰς θείῳ λουτρῷ χρυσοῦ δίκην ἀποσμηχθείσας παραλαβὼν, κἀναυῆτα τοὺς μὲν κίοσι τῶν ἕξωτάτω πολὺ κρείττοσιν, ἐκ τῶν ἐνδοτάτω μυστικῶν τῆς Γραφῆς δογμάτων ὑποστηρίζει, τοῖς δὲ πρὸς τὸ φῶς ἀνοίγμασι καταυγάζει, προπύλῳ μὲν ἐνὶ μεγίστῳ τῆς τοῦ παμβασιλείως ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ δοξολογίας τὸν πάντα νεῶν κατακοσμῶν. Χριστοῦ δὲ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρ' ἑκάτερα τῆς τοῦ Πατρὸς αὐθεντείας, τὰς δευτέρας αὐγὰς τοῦ φωτὸς παρασχόμενος, τῶν τε λοιπῶν διὰ τοῦ 479 παντὸς οἴκου ἄφθονον καὶ πολὺ διάφορον τῆς καθ' ἕκαστον ἀληθείας τὸ σαφὲς καὶ φωτεινὸν ἐνδεικνύμενος, πάντῃ δὲ καὶ πανταχόθεν τοὺς ζῶντας καὶ βεβηκότας καὶ εὐπαγεῖς τῶν ψυχῶν λίθους ἐγκρίνας, τὸν μέγαν καὶ βασιλικὸν ἐξ ἀπάντων οἴκον ἐπισκευάζεται, λαμπρὸν καὶ φωτὸς ἐμπλεω τὰ τε ἐνδοθεν καὶ τὰ ἐκτὸς, ὅτι μὴ ψυχὴ μόνον καὶ διάνοια, καὶ τὸ σῶμα δὲ αὐτοῖς ἀγγείας καὶ σωφροσύνης πολυανθεὶ κόσμῳ κατηγλαῖστο. Ἐνεῖσι δ' ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ καὶ θρόνοι, βάθρα τε μυρία καὶ καθιστήρια· ἐν ὅσαις ψυχαῖς τὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐφίζανει δωρήματα, οἷα καὶ πάλαι ὤφθη τοῖς ἀμφὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, οἷς ἐφάνησαν ἡ διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. Ἄλλ' ἐν μὲν τῷ πάντων ἄρχοντι,

ἴσως αὐτὸς ὅλος ἐγκάθηται Χριστὸς· ἐν δὲ τοῖς μετ' αὐτὸν δευτερεύουσιν, ἀναλόγως καθ' ὅσον ἕκαστος χωρεῖ Χριστοῦ δυνάμει καὶ Πνεύματος Ἁγίου μερισμούς. Βάθρα δ' ἂν εἶεν καὶ ἀγγέλων καὶ αἰ τιῶν ψυχῶν, τῶν εἰς παιδαγωγίαν καὶ φρουρὰν ἐκάστῳ παραδεδομένων. Σεμνὸν δὲ καὶ μέγα καὶ μονογενὲς θυσιαστήριον, ποῖον ἂν εἴη ἢ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων ἱερέως τῆς ψυχῆς τὸ εἰλικρινὲς καὶ ἁγίον ἅγιον; ᾧ παρεστῶς ἐπὶ δεξιᾷ ὁ μέγας τῶν ὄλων ἀρχιερεὺς, αὐτὸς Ἰησοῦς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, τὸ παρὰ πάντων εὐώδες θυμίαμα, καὶ τὰς δι' εὐχῶν ἀναίμους καὶ ἀύλους θυσίας, φαιδρῶ τῷ βλέμματι καὶ ὑπταίαις ὑποδεχόμενος χερσὶ, τῷ κατ' οὐρανὸν Πατρὶ καὶ Θεῷ τῶν ὄλων παραπέμπεται, πρῶτος αὐτὸς προσκυνῶν, καὶ μόνος τῷ Πατρὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων σέβας, εἶτα δὲ καὶ πᾶσιν ἡμῖν εὐμενῆ διαμένειν καὶ δεξιὸν εἰς αἰεὶ παραιτούμενος. Τοιοῦτος ὁ μέγας νεὼς, ὃν καθ' ὅλης τῆς ὑφ' ἡλίου οἰκουμένης ὁ μέγας τῶν ὄλων δημιουργὸς Λόγος συνεστήσατο, τῶν ἐπέκεινα οὐρανῶν ἀψίδων πάλιν καὶ αὐτὸς νοερὰν ταύτην ἐπὶ γῆς εἰκόνα κατεργασάμενος, ὡς ἂν διὰ πάσης τῆς κτίσεως, τῶν τε ἐπὶ γῆς λογικῶν ζώων ὁ Πατὴρ αὐτῷ τιμῶτό τε καὶ σέβοιτο. Τὸν τε ὑπερουράνιον

480 χῶρον καὶ τὰ ἐκείσε τῶν τῆδε παραδείγματα, τήν τε 'ἄνω' λεγομένην Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ Σιών ὄρος τὸ ἐπουράνιον, καὶ τὴν ὑπερκόσμιον 'πόλιν τοῦ ζῶντος Θεοῦ,' ἐν ἣ 'μυριάδες ἀγγέλων πανηγύρεις, καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς,' ταῖς ἀρρήτοις καὶ ἀνεπιλογίστοις ἡμῖν θεολογίαις, τὸν σφῶν ποιητὴν καὶ πανηγεμόνα τῶν ὄλων γεραίρουσιν, οὗ τίς θνητὸς οἶός τε κατ' ἀξίαν ὑμῆσαι; Ὅτι δὴ ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, αὐτὰ δὴ ταῦτα ἀἰητοῖμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ὧν ἤδη ἐν μέρει καταξιωθέντες ἄνδρες ἅμα παισὶ καὶ γυναῖξι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, πάντες ἄθρόως ἐν ἐνὶ πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ, μὴ διαλίπωμεν ἐξομολογούμενοι, καὶ τὸν τῶν τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν παραίτιον ἀνευφημοῦντες,

Gal. iv. 26.

Heb. xii. 22,
23.[Vales.
οὐτίς.
Qu. om. οὐ.]
= Cor. ii. 9.Ps. cii. (ciii.)
3-5, 10, 12, 13.

Τὸν εὐλατεύοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους ἡμῶν, τὸν λυτρούμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν, τὸν στεφανοῦντα ἡμᾶς ἐν ἐλεεί καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ὅτι οὐ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς

ἀνομίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν· ὅτι καθ' ὅσον ἀπέχουσι ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν· καθὼς οἰκτεῖρει πατὴρ υἱοὺς αὐτοῦ, ᾗκτεῖρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν.

Ταῦτα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας χρόνους ταῖς μηνύμασι ἀναζωπυροῦντες, ἀτὰρ καὶ τῆς παρούσης πανηγύρεως καὶ τῆς φαιδρᾶς ταύτης καὶ λαμπροτάτης ἡμέρας τὸν αἵτιον καὶ πανηγυριάρχην, νύκτωρ καὶ μεθήμεραν, διὰ πάσης ὥρας καὶ δι' ὅλης, ὡς εἶπεῖν, ἀναπνοῆς ἐν νῶ προορώμενοι, στέργοντες καὶ σέβοντες ψυχῆς ὅλη δυνάμει, καὶ νῦν ἀναστάντες, μεγάλη διαθέσεως φωνῇ καθικετεύσωμεν, ὡς ἂν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μάνδραν εἰς τέλος ἡμᾶς σκεπάζων διασώζοιτο, τὴν παρ' αὐτοῦ βραβεύων ἀρραγῆ καὶ ἄσειστον αἰωνίαν εἰρήνην, ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ τῶ Σωτήρι ἡμῶν, δι' οὗ αὐτῶ ἡ δόξα εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

CAP. V.

Ἀντίγραφα βασιλικῶν νόμων.

Φέρε δὴ λοιπὸν καὶ τῶν βασιλικῶν διατάξεων Κωνσταντίνου καὶ Λικιννίου τὰς ἐκ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς μεταληφθείσας ἔρμηνείας παραθώμεθα.

Ἀντίγραφον βασιλικῶν διατάξεων ἐκ Ῥωμαϊκῆς γλώσσης μεταληφθεισῶν.

Ἦδη μὲν πολλὰ σκοποῦντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας οὐκ ἀρνητέαν A.D. 312, 313. εἶναι, ἀλλ' ἐνὸς ἐκάστου τῆ διανοίᾳ καὶ τῆ βουλήσει ἐξουσίαν δοτέου τοῦ **481** τὰ θεῖα πράγματα τημελεῖν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, ἕκαστον κεκελεύειμεν, τοῖς τε Χριστιανοῖς, τῆς αἰρέσεως καὶ τῆς θρησκείας τῆς ἑαυτῶν τὴν πίστιν φυλάττειν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ διάφοροι αἰρέσεις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀντιγραφῇ ἐν ἧ τοῖς αὐτοῖς συνεχωρήθη ἡ τοιαύτη ἐξουσία, ἐδόκουν προστεθεῖσθαι σαφῶς, τυχὸν ἴσως τινὲς αὐτῶν μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς τοιαύτης παραφυλάξεως ἀνεκρούοντο· ὁπότε εὐτυχῶς ἐγὼ Κωνσταντῖνος ὁ αὔγουστος, καὶ γὰρ Λικίννιος ὁ αὔγουστος, ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐληλύθειμεν, καὶ πάντα ὅσα πρὸς τὸ λυσιτελὲς καὶ τὸ χρήσιμον τῶ κοινῶ διέφερεν, ἐν ζητήσει ἔσχομεν, ταῦτα μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἄτινα ἐδόκει ἐν πολλοῖς ἅπασιν ἐπωφελῆ εἶναι, μᾶλλον δὲ ἐν πρώτοις διατάξαι ἐδογματίσαμεν, οἷς ἢ πρὸς τὸ θεῖον αἰδῶς τε καὶ τὸ σέβας ἐνείχετο· τοῦτ' ἔστιν, ὅπως δῶμεν καὶ τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πᾶσιν ἐλευθέρων αἵρεσιν τοῦ ἀκολουθεῖν τῇ θρησκείᾳ ἧ δ' ἂν βουληθῶσιν· ὅπως ὁ, τί ποτέ ἐστι θειότητος καὶ οὐρανίου πράγματος,

[Edict of Milan.]

[conditioni-
bus. Lact.]

ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν διάγουσιν εὐμενὲς εἶναι
 δυνηθῆ. Τοῖνυν ταύτην τὴν βούλησιν τὴν ἡμετέραν ὑγεινῶ καὶ ὀρθοτάτῳ
 λογισμῶ ἐδογματίσαμεν, ὅπως μηδεὶ παντελῶς ἐξουσία ἀρνητέα ἢ, τοῦ
 ἀκολουθεῖν καὶ αἰρεῖσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν παραφύλαξιν ἢ θρησκείαν,
 ἐκάστῳ τε ἐξουσία δοθείη τοῦ διδοῦναι ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν ἐν ἐκείνῃ τῇ
 θρησκείᾳ ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀρμόζει νομίζῃ· ὅπως ἡμῖν δυνηθῆ τὸ θεῖον ἐν
 πᾶσι τὴν ἔθιμον σπουδὴν καὶ καλοκάγαθίαν παρέχειν. Ἄτινα οὕτως ἀρέ-
 σεων, αἵτινες τοῖς προτέροις ἡμῶν γράμμασι τοῖς πρὸς τὴν σὴν καθοσίωσιν
 ἀποσταλεῖσι περὶ τῶν Χριστιανῶν ἐνείχοντο, καὶ ἄτινα πάνυ σκαιὰ καὶ
 τῆς ἡμετέρας πραότητος ἀλλότρια εἶναι ἐδόκει, ταῦτα ὑφαιρεθῆ, καὶ νῦν
 ἐλευθέρως τε καὶ ἀπλανῶς ἕκαστος αὐτῶν τῶν τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἐσχη-
 κότων τοῦ φυλάττειν τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν, ἄνευ τινὸς ὀχλήσεως,
 τοῦτο αὐτὸ παραφυλάττοι. Ἄτινα τῇ σῇ ἐπιμελείᾳ πληρέστατα δηλώσαι
482 ἐδογματίσαμεν, ὅπως εἰδείης ἡμᾶς ἐλευθέραν καὶ ἀπολελυμένην ἐξουσίαν
 τοῦ τημελεῖν τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς δεδωκέαι·
 ὅπερ ἐπειδὴ ἀπολελυμένως αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν δεδωρησθαι, θεωρεῖ ἢ σὴ
 καθοσίωσις, καὶ ἑτέροις δεδόσθαι ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις τοῦ μετέρχε-
 σθαι τὴν παρατήρησιν καὶ θρησκείαν ἑαυτῶν· ὅπερ ἀκολουθῶς τῇ ἡσυχίᾳ
 τῶν ἡμετέρων καιρῶν γίνεσθαι φανερόν ἐστιν, ὅπως ἐξουσίαν ἕκαστος ἔχη
 τοῦ αἰρεῖσθαι καὶ τημελεῖν, ὅποια δ' ἂν βούληται τὸ θεῖον. Τοῦτο δὲ ὑφ'
 ἡμῶν γέγονεν, ὅπως μηδεμιᾶ τιμῇ μηδὲ θρησκείᾳ τινὶ μεμειώσθαι τι ὑφ'
 ἡμῶν δοκοίη. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς λοιποῖς εἰς τὸ πρόσφορον τῶν
 Χριστιανῶν δογματίζομεν, ἵνα τοὺς τόπους αὐτῶν εἰς οὓς τὸ πρότερον
 συνέρχεσθαι ἔθος ἦν αὐτοῖς, περὶ ὧν καὶ τοῖς πρότερον δοθείσι πρὸς τὴν
 σὴν καθοσίωσιν γράμμασι τύπος ἕτερος ἦν ὠρισμένος τῷ προτέρῳ χρόνῳ,
 ἵν', εἴ τινες ἢ παρὰ τοῦ ταμείου τοῦ ἡμετέρου, ἢ παρὰ τινος ἑτέρου φαίνο-
 ντο ἡγορακότες τούτους, τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς ἄνευ ἀργυρίου καὶ ἄνευ
 τινὸς ἀπαιτήσεως τῆς τιμῆς ὑπερτεθείσης, δίχα πάσης ἀμελείας καὶ ἀμφι-
 βολίας ἀποκαταστήσωσι, καὶ εἴ τινες κατὰ δῶρον τυγχάνουσιν εἰληφότες
 τοὺς αὐτοὺς τόπους, ὅπως τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς τὴν ταχίστην ἀποκατα-
 στήσωσιν· οὕτως ὡς εἰ ἢ οἱ ἡγορακότες τοὺς αὐτοὺς τόπους, ἢ οἱ κατὰ
 δωρεὰν εἰληφότες αἰτῶσι τι παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκάγαθίας, προσέλθωσι
 τῷ ἐπὶ τόπων ἐπάρχῳ δικάζοντι, ὅπως καὶ αὐτῶν διὰ τῆς ἡμετέρας χρη-
 στότητος πρόνοια γένηται. Ἄτινα πάντα τῷ σωματίῳ τῶν Χριστιανῶν
 παρ' αὐτὰ διὰ τῆς σῆς σπουδῆς ἄνευ τινὸς παρολκῆς παραδίδοσθαι δεήσει.
 Καὶ ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ Χριστιανοὶ οὐ μόνον ἐκείνους εἰς οὓς συνέρχεσθαι ἔθος
 εἶχον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τόπους ἐσχηκέαι γινώσκονται, διαφέροντας οὐ
 πρὸς ἕκαστον αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ αὐτῶν σώματος, τοῦτ' ἔστι
483 τῶν Χριστιανῶν, ταῦτα πάντα ἐπὶ τῷ νόμῳ ὃν προειρήκαμεν, δίχα παντε-
 λούς τινος ἀμφισβητήσεως τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς, τοῦτ' ἔστι τῷ σώματι
 αὐτῶν καὶ τῇ συνόδῳ, ἐκάστῳ αὐτῶν ἀποκαταστήναι κελεύσεις· τοῦ προ-
 ειρημένου λογισμοῦ δηλαδὴ φυλαχθέντος, ὅπως αὐτοὶ οὔτινες τοὺς αὐτοὺς
 ἄνευ τιμῆς, καθὼς προειρήκαμεν, ἀποκατιστῶσι, τὸ ἀζήμιον τὸ ἑαυτῶν

παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκάγαθίας ἐλπίζοιεν. Ἐν οἷς πᾶσι τῷ προειρημένῳ σώματι τῶν Χριστιανῶν τὴν σπουδὴν δυνατώτατα παρασχέιν ὀφείλεις, ὅπως τὸ ἡμέτερον κέλευσμα τὴν ταχίστην παραπληρωθῇ, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γένηται τῆς κοινῆς καὶ δημοσίας ἡσυχίας. Τούτῳ γὰρ τῷ λογισμῷ, καθὼς καὶ προεῖρηται, ἡ θεία σπουδὴ περὶ ἡμᾶς, ἧς ἐν πολλοῖς ἤδη πράγμασιν ἀπεπειράθημεν, διὰ παντὸς τοῦ χρόνου βεβαίως διαμεῖναι. Ἴνα δὲ ταύτης τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας καὶ τῆς καλοκάγαθίας ὁ ὅρος πρὸς γνῶσιν πάντων ἐνεχθῆναι δυνηθῇ, προταχθέντος τοῦ σου προστάγματος, ταῦτα ὑφ' ἡμῶν γραφέντα πανταχοῦ προθεῖναι καὶ εἰς γνῶσιν πάντων ἀγαγεῖν ἀπόλουθόν ἐστιν, ὅπως ταύτης τῆς ἡμετέρας καλοκάγαθίας ἡ νομοθεσία μηδένα λαθεῖν δυνηθῇ.

Ἀντίγραφον ἐτέρας βασιλικῆς διατάξεως, ἣν αὐθις πεποιήνται μόνῃ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τὴν δωρεὰν δεδούσθαι ὑποσημνήμενοι.

Χαίρε Ἀνυλίνε, τιμώτατε ἡμῖν. Ἔστιν ὁ τρόπος οὗτος τῆς φιλαγαθίας ^{Early in} τῆς ἡμετέρας, ὥστε ἐκεῖνα ἵπερ δικαίῳ ἀλλοτρίᾳ προσήκει, μὴ μόνον μὴ ³¹³ ἐνοχλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀποκαθιστᾶν βούλεσθαι ἡμᾶς, Ἀνυλίνε τιμώτατε. Ὅθεν βουλόμεθα ἵν' ὁπότεν ταῦτα τὰ γράμματα κομίσῃ, εἴ τινα ἐκ τούτων τῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καθολικῇ τῶν Χριστιανῶν ἐν ἐκάσταις πόλεσιν ἢ καὶ ἄλλοις τόποις διέφερον, καὶ κατέχοντο νῦν ἢ ὑπὸ πολιτῶν, ἢ ὑπὸ τινῶν ἄλλων, ταῦτα ἀποκατασταθῆναι παραχρῆμα ταῖς αὐταῖς ἐκκλησιαίς ποιήσης· ἐπειδήπερ προηγήμεθα ταῦτα, ἅπερ αἱ αὐταὶ ἐκκλησίαι πρότερον ἐσχίκεσαν, τῷ δικαίῳ αὐτῶν ἀποκατασταθῆναι. Ὅποτε τοίνυν σύνορα ἢ καθοσιώσις ἢ σὴ ταύτης ἡμῶν τῆς κελεύσεως σαφέστατον εἶναι τὸ πρόσταγμα, σπούδασον, εἴτε κῆποι, εἴτε οἰκίαι, εἴθ' ὅτιονδήποτε τῷ δικαίῳ τῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν διέφερον, σὴμπαντα αὐταῖς ἀποκατασταθῆναι ὡς τάχιστα· ὅπως τούτῳ ἡμῶν τῷ προστάγματι ἐπιμελεστάτην σε πειθάρχῃσιν παρεσχθέναι καταμάθοιμεν. Ἐρρωσο, Ἀνυλίνε, τιμώτατε καὶ ποθεινότετε ἡμῖν.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς σύνοδον ἐπισκόπων 484
ἐπὶ Ῥώμῃς κελεύει γενέσθαι ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως
τε καὶ ὁμοιοίας.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Μιλτιάδῃ ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων, καὶ Μάρκῳ. ^{A.D. 313.}
Ἐπειδὴ τοιοῦτοι χάρται παρὰ Ἀνυλίνου τοῦ λαμπροτάτου ἀνθυπάτου τῆς ^[Melchisedes.]
Ἀφρικῆς πρὸς με πλείους ἀπεστάλησαν, ἐν οἷς ἐμφέρεται Κεκιλιανὸν τὸν
ἐπίσκοπον τῆς Καρταγεννησιῶν πόλεως, παρὰ τινῶν κολλήγων αὐτοῦ τῶν
κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καθεστῶτων, ἐν πολλοῖς πράγμασιν εὐθύνεσθαι. ■

τοῦτό μοι βαρὺ σφόδρα δοκεῖ, τὸ ἐν ταύταις ἐπαρχίαις ἅς τῇ ἐμῇ καθοσιώσει αὐθαίρετος ἡ θεία πρόνοια ἐνεχείρισε, κάκεισε πολὺ πλῆθος λαοῦ, ὄχλον ἐπὶ τὸ φαυλότερον ἐπιμένοντα εὐρίσκεσθαι ὡσανεὶ διχοστατοῦντα, καὶ μεταξύ ἐπισκόπων διαφορὰς ἔχειν, ἔδοξέ μοι, ἵν' αὐτὸς ὁ Καικιλιανὸς μετὰ δέκα ἐπισκόπων, τῶν αὐτὸν εὐθύνειν δοκούντων, καὶ δέκα ἐτέρων οὓς αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δίκῃ ἀναγκαίους ὑπολάβοι, εἰς τὴν Ῥώμην πλῶ ἀπιέναι μὴ ἀναβάλοιτο, ἵν' ἐκείσε ὑμῶν παρόντων, ἀλλὰ μὴν καὶ Ῥετεκίου καὶ Ματέρνου καὶ Μαρίνου, τῶν κολλήγων ὑμῶν, οὓς τούτου ἔνεκεν εἰς τὴν Ῥώμην προσέταξα ἐπισπεῦσαι, δυνηθῆ ἰκούσθηναι, ὡς ἂν καταμάθοιτε τῷ σεβασμιωτάτῳ νόμῳ ἀρμόττειν. Ἵνα μένοι καὶ περὶ πάντων αὐτῶν τούτων πληρεστάτην δυνηθῆτε ἔχειν γνῶσιν, τὰ ἀντίτυπα τῶν ἐγγράφων τῶν πρὸς με παρὰ Ἀνυλίνου ἀποσταλέντων, γράμμασιν ἐμοῖς ὑποτάξας, πρὸς τοὺς προειρημένους κόλληγας ὑμῶν ἐξέπεμψα· οἷς ἐντυχούσα ἡ ὑμετέρα στερρότης δοκιμάσει, ὅντινα χρῆ τρόπον τὴν προειρημένην δίκην ἐπιμελέστατα διευκρινῆσαι, καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τερματίσαι. Ὅποτε 485 μὴδὲ τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν λαυθάνει, τοσαύτην με αἰδῶ τῇ ἐνθέσμῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπομένειν, ὡς μὴδὲν καθόλου σχίσμα ἢ διχοστασίαν ἔν τινι τόπῳ βούλεσθαι με ὑμᾶς καταλιπεῖν. Ἡ θεοῦ ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ διαφυλάξοι πολλοῖς ἔτεσι, τιμώτατε.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς προστάττει δευτέραν γενέσθαι σύνοδον ὑπὲρ τοῦ πάσαν τῶν ἐπισκόπων περιελείν διχοστασίαν.

A.D. 314. Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Χρῆστῳ ἐπισκόπῳ Συρακουσίῳ. Ἦδη μὲν πρότερον, ὅτε φαύλως καὶ ἐνδιαστρόφως τινὲς περὶ θρησκείας τῆς ἀγίας καὶ ἐπουρανίου δυνάμεως καὶ τῆς αἰρέσεως τῆς καθολικῆς ἀποδιῦστασθαι ἤρξαντο, ἐπιτέμευσθαι βουλευθεὶς τὰς τοιαύτας αὐτῶν φιλονεικίας, οὕτω διετετυπώκειν, ὥστε ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλλίας τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μὴν καὶ τούτων κληθέντων ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τῶν ἐξ ἐναντίας μοίρας καταλλήλως ἐνστατικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων, παρόντος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅπερ ἐδόκει κεκινήσθαι, δυνηθῆ ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν, μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως, κατορθώσεως τυχεῖν. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοί τινὲς καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας, καὶ τοῦ σεβάσματος τοῦ ὀφειλομένου τῇ ἀγιωτάτῃ αἰρέσει, ἔτι καὶ νῦν τὰς ἰδίας ἔχθρας παρατείνειν οὐ παύονται, μὴ βουλόμενοι τῇ ἡδῆ ἐξενεχθείσῃ κρίσει συντίθεσθαι, καὶ διοριζόμενοι, ὅτι δὴ ἄρα ὀλίγοι τινὲς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀποφάσεις ἑαυτῶν ἐξήνεγκαν, ἢ καὶ μὴ πρότερον ἀπάντων τῶν ὀφειλόντων ζητηθῆναι ἀκριβῶς ἐξετασθέντων, πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξενέγκαι πᾶν ταχέως καὶ ὀξέως ἔσπευσαν, ἔκ τε τούτων ἀπάντων ἐκεῖνα συμβαίνει γενέσθαι, τὸ καὶ τούτους αὐτοὺς ἀδελφικῆν καὶ ὁμόφρονα ὀφείλοντας ἔχειν ὁμοψυχίαν, αἰσχυρῶς, μᾶλλον δὲ μυσερῶς ἀλλήλων ἀποδιστάναι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀλλοτρίαις ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς

ἀγιωτάτης θρησκείας ταύτης, πρόφασιν χλεύης δίδοναι· ὅθεν προνοητέον μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο ὅπερ ἐχρῆν μετὰ τὴν ἐξενεχθεῖσάν ἤδη κρίσιν αὐθαιρέτῳ συγκαταθέσει πεπαῦσθαι, κἂν νῦν ποτὲ δυνηθῆ πολλῶν παρόντων τέλους τυχεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν πλείστους ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθῆτων τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀρελατησίῳ πόλιν εἴσω Καλανδῶν Αὐγούστου συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ κοινῆτορος Σικελίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου οὖν ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνης, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους 486 ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβὼν, εἴσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον, ὡς ἂν διὰ τε τῆς σῆς στερρότητος, καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συνιόντων ὁμοψύχου καὶ ὁμόφρονος συνέσεως, καὶ τοῦτο ὅπερ ἄχρι τοῦ δεῦρο φάυλως δι' αἰσχρὰς τινας ζυγομαχίας παραμείνηκεν, ἀκουσθέντων πάντων τῶν μελλόντων λεχθήσεσθαι παρὰ τῶν νῦν ἀπ' ἀλλήλων διεστώτων, οὐσπερ ὁμοίως παρῆναι ἐκελεύσαμεν, δυνηθῆ εἰς τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν καὶ πίστιν, ἀδελφικὴν τε ὁμόνοιαν, κἂν βραδέως ἀνακληθῆναι. Ὑγαίνοντά σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξοι ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.

CAP. VI.

[Περὶ τῶν Χριστιανοῖς προσηκόντων.]

[Out of place here. Val.]

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς χρήματα ταῖς ἐκκλησίαις δωρεῖται.

Κωνσταντῖνος αὐγουστος Κεκιλιανῷ ἐπισκόπῳ Καρταγένης. Ἐπειδὴ περ ἤρесе, κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τὰς τε Ἀφρικὰς καὶ τὰς Νουμιδίας καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμου καὶ ἀγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας, εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναι τι, ἔδοκα γράμματα πρὸς Οὐρσον τὸν διασημότατον καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ, ὅπως τρισχιλίουσ φόλλεις τῇ σῇ στερρότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. Σὺ τοίνυν, ἡνίκα τὴν προδηλουμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσῃ, ἅπασιν τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρεοῦιον, τὸ πρὸς σέ παρὰ Ὁσίου ἀποσταλέν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον. Εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναι μου τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἅπαντας αὐτοὺς προαίρεσιν ἐνδεῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλεῖδα τοῦ ἐπιτρόπου τῶν ἡμετέρων 487 κτημάτων ἀναμφιλέκτως, ὅπερ ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. Καὶ γὰρ παρόντι αὐτῷ προσέταξα, ἵ' εἴ τι ἂν χρημάτων παρ' αὐτοῦ ἢ σῇ στερρότης αἰτήσῃ, ἄνευ δισταγμοῦ τινὸς ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. Καὶ ἐπειδὴ ἐπυθόμην, τινὰς μὴ καθεστώσης διανοίας τυγχάνοντας ἀνθρώπους, τὸν λαὸν τῆς ἀγιωτάτης καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας φαύλῃ τινὶ

ἱπποθεύσει βούλεσθαι διαστρέφειν, γίνωσκέ με Ἄνυλινφ ἀνθυπάτω, ἀλλὰ μὴν καὶ Πατρικίω τῷ οὐκαρίω τῶν ἐπάρχων παροῦσι τοιαύτας ἐντολὰς δεδωκέναι, ἵν' ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασι καὶ τούτου μάλιστα τὴν προσήκουσαν φροντίδα ποιήσωνται, καὶ μὴ ἀνάσχωμαι περιορᾶν τοιοῦτο γινόμενον. Διόπερ εἴ τις τω τοιούτους ἀνθρώπους ἐν αὐτῇ τῇ μαρίᾳ ἐπιμένειν κατίδοις, ἄνευ τινὸς ἀμφιβολίας τοῖς προειρημένοις δικασταῖς πρόσελθε, καὶ αὐτὸ τοῦτο προσανέγκε, ὅπως αὐτοὺς ἐκείνοι, καθάπερ αὐτοῖς παροῦσιν ἐκέλευσα, ἐπιστρέψωσιν. Ἡ θεϊότης τοῦ μεγάλου Θεοῦ σε διαφυλάξει ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.

CAP. VII.

Περὶ τῆς τῶν κληρικῶν ἀλειτουρησίας.

Ἀντίγραφον βασιλικῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν πάσης ἀπολελύσθαι τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ λειτουργίας προστάττει.

[Cf. S. Aug.
Ep. 88. 1.]

Χαίρε, Ἄνυλινε, τιμώτατε ἡμῖν. Ἐπειδὴ ἐκ πλειόνων πραγμάτων φαίνεται παρεξουθενθεῖσαν τὴν θρησκείαν ἐν ἣ ἡ κορυφαία τῆς ἀγιωτάτης ἐπουρανίου αἰδῶς φυλάττεται, μεγάλους κινδύνους ἐνηνοχέει τοῖς δημοσίοις πράγμασι, αὐτὴν τε ταύτην ἐνθέσμως ἀναληφθεῖσαν καὶ φυλαττομένην, μεγίστην εὐτυχίαν τῷ Ῥωμαϊκῷ ὀνόματι, καὶ σύμπασι τοῖς τῶν ἀνθρώπων πράγμασι ἐξάαιρετον εὐδαιμονίαν παρεσχηκέναι, τῶν θείων εὐεργεσιῶν τοῦτο παρεχουσῶν, ἔδοξεν ἐκείνους τοὺς ἄνδρας τοὺς τῇ ὀφειλομένη ἀγιότητι καὶ τῇ τοῦ νόμου τούτου παρεδρία τὰς ὑπηρεσίας τὰς ἐξ ἑαυτῶν, τῇ τῆς θείας θρησκείας θεραπείᾳ παρέχοντας, τῶν καμάτων τῶν ἰδίων τὰ ἔπαθλα κομίσασθαι, Ἄνυλινε τιμώτατε. Διόπερ ἐκείνους 488 τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοὶ πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ Κεκιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὐσπερ 'κληρικοὺς' ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἀπαξ-απλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουρηγῆτους διαφυλαχθῆναι· ὅπως μὴ διὰ τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θεϊότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τινὸς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται, ὧνπερ μεγίστην περὶ τὸ θεῖον λατρείαν ποιουμένων, πλείστον ὅσον τοῖς κοινοῖς πράγμασι συνοίσειν δοκεῖ. Ἐρρωσο, Ἄνυλινε, τιμώτατε καὶ ποθεινότατε ἡμῖν.

CAP. VIII.

Περὶ τῆς Δικιννίου εἰς ὕστερον κακοτροπίας, καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ἡ θεία καὶ οὐράνιος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας ἔδωρεῖτο χάρις, τοσαύτη τε ἅπασιν ἀνθρώποις ἀφθονία ἀγαθῶν διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπρυτανεύετο εἰρήνης. Καὶ ὧδε μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν εὐφροσύναις καὶ πανηγύρεσιν ἐτελείτο. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα τῷ μισοκάλῳ φθόνῳ, τῷ τε φιλοπονήρῳ δαίμονι φορητὸς ἢ τῶν ὀρωμένων θεά· ὥσπερ οὖν οὐδὲ Λικιννίῳ πρὸς σῶφρονα λογισμὸν ἐτύγχανεν αὐτάρκη τὰ τοῖς πρόσθεν δεδηλωμένοις τυράννοις συμβεβηκότα· ὃς εὖ φερομένης τῆς ἄρχης αὐτῷ, βασιλέως τε μεγάλου Κωνσταντίνου δευτερείων τιμῆς, ἐπιγαμβρίας τε καὶ συγγενείας τῆς ἀνωτάτω ἡξιωμένος, μιμήσεως μὲν τῆς τῶν καλῶν ἀπελιμπάνετο, τῆς δὲ τῶν ἀσεβῶν τυράννων μοχθηρίας ἐξήλου τὴν κακοτροπίαν, καὶ ὧν τοῦ βίου τὴν καταστροφὴν ἐπίειδεν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς, τούτων ἔπεσθαι τῇ γνώμῃ μᾶλλον, ἢ τῇ τοῦ κρείττονος ἐμμένειν φιλία τε καὶ διαθέσει, ἤρεῖτο. Διαφθουηθεὶς γε τοι τῷ πανευεργέτῃ, πόλεμον δυσαγῆ καὶ δειωτάτον πρὸς αὐτὸν ἐκφέρει, οὐ φύσει νόμων φεισάμενος, οὐχ ὀρκωμοσιῶν, οὐχ αἵματος, οὐ συνθηκῶν μνήμην ἐν διανοίᾳ λαβών. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῷ οἶα πανάγαθος βασιλεὺς, εὐνοίας παρέχων ἀληθοῦς σύμβολα, συγγενείας τῆς πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐφθόνησε, γάμων τε λαμπρῶν ἀδελφῆς μετουσίαν οὐκ ἀπηνήσατο, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκ πατέρων εὐγενείας, βασιλικῆς τε ἀνέκαθεν αἵματος κοινωνὸν γενέσθαι ἡξίωσε, τῆς τε κατὰ πάντων ἀπολαύειν ἀρχῆς, οἶα κηδεστῆ καὶ συμβασιλεῖ παρέιχε τὴν ἐξουσίαν, οὐκ ἔλαττον μέρος τῶν ὑπὸ Ῥωμαίους ἐθνῶν διέπειν αὐτῷ καὶ διοικεῖν κεχαρισμένος. Ὁ δ' ἔμπαλιν, τούτοις τὰναντία διεπράττετο, παιτοῖας ὁσημέραι κατὰ τοῦ κρείττονος μηχανὰς ἐπιτεχνώμενος, πάντας τε ἐπινοῶν ἐπιβουλής τρόπους, ὡς ἂν κακοῖς τὸν εὐεργέτην ἀμείψοιτο. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα 489 πειρώμενος τὴν συσκευὴν ἐπικρύπτειν, φίλος εἶναι προσποιεῖτο, δόλῳ τε καὶ ἀπάτῃ πλειστάκις ἐπιθέμενος, ῥᾶστα ἂν τυχεῖν τοῦ προσδοκωμένου ἤλπισε. Τῷ δὲ ἄρα ὁ Θεὸς ἦν φίλος, κηδεμών

τε καὶ φύλαξ, ὃς αὐτῷ τὰς ἐν ἀπορρήτῳ καὶ σκότει μηχανω-
 μένας ἐπιβουλὰς εἰς φῶς ἄγων διήλεγχε. Τοσοῦτον ἀρετῆς τὸ
 μέγα τῆς θεοσεβείας ὄπλον, πρὸς ἄμυναν μὲν ἐχθρῶν, οἰκείας
 δὲ φυλακὴν σωτηρίας ἰσχύει· ᾧ δὴ πεφραγμένος ὁ θεοφιλέ-
 στατος ἡμῶν βασιλεὺς τὰς τοῦ δυσωνύμου πολυπλόκου ἐπι-
 βουλὰς διεδίδρασκεν. Ὁ δὲ τὴν λαθραίαν συσκευὴν ὡς οὐδαμῶς
 ἑώρα κατὰ γνώμην αὐτῷ χωροῦσαν, τοῦ Θεοῦ πάντα δόλον τε
 καὶ ῥαδιουργίαν τῷ θεοφιλεῖ βασιλεῖ κατάφωρα ποιούντος,
 οὐκέθ' οἷός τε ὦν ἐπικρύπτεσθαι, προφανῆ πόλεμον αἴρειται.
 Ὁμόσε δῆτα Κωνσταντίνῳ πολεμῆν διαγνοὺς, ἤδη καὶ κατὰ τοῦ
 Θεοῦ τῶν ὄλων ὦν ἠπίστατο σέβειν αὐτὸν, παρατάττεσθαι
 ὠρμάτο. Κάπειτα τοὺς ὑπ' αὐτῷ θεοσεβεῖς, μηδὲν μηδ' ὄλως
 πώποτε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ λυπηρὸν διαθεμένους, ἡρέμα τέως καὶ
 ἡσυχῇ πολιορκεῖν ἐπεβάλλετο· καὶ τοῦτ' ἔπραττε, δεινῶς ἀβλεπ-
 τεῖν ὑπὸ τῆς ἐμφύτου κακίας ἠναγκασμένος. Οὐτ' οὖν τὴν
 μνήμην τῶν πρὸ αὐτοῦ Χριστιανῶν ἐκδιωξάντων πρὸ ὀφθαλμῶν
 ἔθετο, οὐδ' ὦν αὐτὸς ὀλετῆρ καὶ τιμωρὸς δι' ἃς μετήλθον ἀσε-
 βείας κατέστη. Ἀλλὰ γὰρ τοῦ σώφρονος ἐκτραπεῖς λογισμοῦ,
 διαρρήδην δὲ μανεῖς τὰς φρένας, τὸν Θεὸν αὐτὸν οἶα δὴ Κων-
 σταντίνου βοηθὸν, ἀντὶ τοῦ βοηθουμένου πολεμῆν ἐγνώκει.
 Καὶ πρῶτα μὲν τῆς οἰκίας τῆς αὐτοῦ πάντα Χριστιανὸν ἀπελαύ-
 νει, ἔρημον αὐτὸς αὐτὸν ὁ δαίλαιος τῆς τούτων καθιστὰς ὑπὲρ
 αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς, ἣν 'ὑπὲρ ἀπάντων' αὐτοῖς ποιεῖσθαι
 πατριον μάθημα τυγχάνει· εἶτα δὲ τοὺς κατὰ πόλιν στρατιώτας
 490 ἐκκρίνεσθαι καὶ ἀποβάλλεσθαι τοῦ τῆς τιμῆς ἀξιώματος, εἰ μὴ
 τοῖς δαίμοσι θύειν αἰροῦντο, παρακελεύεται. Καὶ ἔτι γε ταῦτα
 ἦν μικρὰ, τῇ τῶν μεζόνων συγκρινόμενα παραθέσει. Τί δει
 τούτων καθέκαστα καὶ κατὰ μέρος τῷ θεομισεῖ πεπραγμένων
 μνημονεύειν, ὅπως τε νόμους ἀνόμους ὁ παρανομώτατος ἐξ-
 εὔρε; Τούς γε τοι ἐν ταῖς εἰρκταῖς ταλαιπωρουμένους, ἐνο-
 μοθέτει μηδένα μεταδόσει τροφῆς φιλανθρωπεύεσθαι, μηδ'
 ἔλεειν τοὺς ἐν δεσμοῖς λιμῷ διαφθειρομένους, μηδ' ἀπλῶς
 ἀγαθὸν εἶναι μηδένα, μηδ' ἀγαθόν τι πράττειν τοὺς καὶ
 πρὸς αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπὶ τὸ συμπαθὲς τῶν πέλας ἔλκο-
 μένους. Καὶ ἦν γε νόμων οὗτος ἀντικρυς ἀναιδῆς καὶ ἀπηνέ-
 στατος, πᾶσαν ἡμέρου ὑπερεξάγων φύσιν, ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρία

A. D. 320.

■ Tim. ii. i.
 Cf. supr.
 vii. i.

Vit. Const
 i. 54.

προσέκειτο, τοὺς ἑλεοῦντας τὰ ἴσα πάσχειν τοῖς ἑλεοιμένοις, δεσμοῖς τε καὶ φυλακαῖς καθείργυσθαι, τὴν ἴσιν τοῖς καταπονομένοις ὑπομένοντας τιμωρίαν, τοὺς τὰ φιλόνητρα διακοινομένους. Τοιαῦται αἱ Δικινίου διατάξεις. Τί χρὴ τὰς περὶ γάμων καινοτομίας ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ τοὺς ἐπὶ τοῖς τὸν βίον μεταλλάττουσι νεωτερισμοῦς αὐτοῦ, δι' ὧν τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων εὖ καὶ σοφῶς κειμένους νόμους περιγράψαι τολμήσας, βαρβάρους τινὰς καὶ ἀνημέρους ἀντεισηγε νόμους, ἀνόμους ὡς ἀληθῶς καὶ παρανόμους; Ἐπισκήψεις τε μυρίας κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἔθνῶν ἐπενόει, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου παντοίας εἰσπράξεις, ἀναμετρήσεις τε γῆς, καὶ τῶν κατ' ἀγροὺς μηκέτ' ὄντων ἀνθρώπων, πρόπαλαι δὲ κατοικομένων, ἐπιζήμιον κέρδος. ^{Vit. Const. i. 55.} Οἴους δ' ἐφεύρει ἐπὶ τούτοις ὁ μισάνθρωπος κατὰ μηδὲν ἡδικοκώτων ἐξορισμὸς, οἷας εὐπατριδῶν καὶ ἀξιολόγων ἀνδρῶν **491** ἀπαγωγὰς, ὧν δὴ τὰς κουριδίας ἀποξενγνὺς γαμετὰς, μιαιοῖς τισὶν οἰκέταις ἐφ' ὕβρει πράξεως αἰσχρᾶς παρεδίδου· ὅσαις δὲ αὐτὸς ὁ ἐσχάτογῆρος γυναιξὶν ὑπάνδρως, παρθένους τε κόραις ἐμπαροινῶν, τὴν ἀκόλαστον τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐπιθυμίαν ἐπλήρου· τί χρὴ ταῦτα μηκύνειν, τῆς τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ πράξεων ὑπερβολῆς μικρὰ τὰ πρῶτα καὶ τὸ μηδὲν εἶναι διελεγχούσης; Τὸ γοῦν τέλος αὐτῷ τῆς μανίας, ἐπὶ τοὺς ἐπισκόπους ἐχώρει. ^{Vit. Const. ii. 2.} Ἦδη τε τούτους, ὡς ἂν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ θεράποντας, ἐναντίους ὑπάρχειν οἷς ἔδρα ἡγούμενος, οὐπω μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ κρείττονος φόβον, λάθρα δὲ αὐθις καὶ δολίως συνεσκευάζετο, ἀνῆρει τε τούτων δι' ἐπιβουλῆς τῶν ἡγεμόνων τοὺς δοκιμωτάτους. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ κατ' αὐτῶν φόνου ξένος τις ἦν, καὶ οἷος οὐδὲ πώποτε ἠκούσθη. Τὰ γοῦν ἀμφὶ τὴν Ἀμάσειαν καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Πόντου πόλεις κατεργασθέντα πᾶσαν ὑπερβολὴν ὠμότητος ὑπερηκόντισεν· ἔνθα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὐθις κατερρίπτοντο, τὰς δὲ ἀπέκλειον, ὡς ἂν μὴ συνάγοιτό τις τῶν εἰωθότων, μηδὲ τῷ Θεῷ τὰς ἐποφειλομένας ἀποδιδῶ λατρείας. Συντελεῖσθαι γὰρ οὐχ ἡγείτο ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς εὐχὰς, συνειδότε φαύλῳ τούτῳ λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως πάντα πράττειν ἡμᾶς καὶ τὸν Θεὸν ἰλεοῦσθαι πέπειστο· ἔνθεν ὤρματο καθ' ἡμῶν τὸν θυμὸν ἐπισκήπτειν. Καὶ δῆτα τῶν

ἡγεμόνων οἱ κόλακες, τὰ φίλα πράττειν τῷ δυσσαγεῖ πεπεισμένοι, τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν συνήθως ταῖς τῶν κακούργων ἀνδρῶν περιέβαλλον τιμωρίας, ἀπήγοντό τε καὶ ἐκολάζοντο ἀπροφασίστως τοῖς μαιφόνους ὁμοίως οἱ μηδὲν ἡδικηκότες· ἤδη δέ τινες καινοτέραν ὑπέμενον τελευτήν, ξίφει τὸ σῶμα εἰς πολλὰ τμήματα κατακρεουργούμενοι, καὶ μετὰ τὴν ἀπηνή ταύτην καὶ φρικτοτάτην θέαν, τοῖς τῆς θαλάσσης βυθοῖς, ἰχθύσιν εἰς βορὰν ῥιπτούμενοι. Φυγαὶ δὴ αὖθις ἐπὶ τούτοις τῶν θεοσεβῶν ἐγίνοντο ἀνδρῶν· καὶ πάλιν ἀγροὶ, καὶ πάλιν ἐρημίαι, νάπαι τε καὶ ὄρη τοὺς Χριστοῦ θεράποντας ὑπεδέχοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα τούτου προῦχώρει τῷ δυσσεβεῖ τὸν τρόπον, λοιπὸν καὶ τὸν κατὰ πάντων ἀνακινεῖν διωγμὸν ἐπὶ διάνοιαν ἐβάλλετο. Ἐκράτει τε γνώμης καὶ οὐδὲν ἐμποδῶν ἦν αὐτῷ μὴ οὐχὶ ἐν ἔργῳ χωρεῖν, εἰ μὴ τάχιστα τὸ μέλλον ἔσεσθαι προλαβὼν ὁ τῶν οἰκείων ψυχῶν ὑπέρμαχος Θεὸς, ὡς ἐν βαθεῖ σκότῳ καὶ νυκτὶ ζοφωδεστάτῃ φωστῆρα μέγαν ἀθρώως καὶ σωτῆρα τοῖς πᾶσιν ἐξέλαμψε, τὸν αὐτοῦ θεράποντα Κωνσταντῖνον ὑψηλῷ βραχίονι ἐπὶ τὰ τῆδε χειραγωγήσας.

492

CAP. IX.

Περὶ τῆς νίκης Κωνσταντίνου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ὑπαρξάντων.

Τούτῳ μὲν οὖν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καρπὸν εὐσεβείας ἐπάξιον, τὰ τρόπαια τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρεῖχε νίκης· τὸν δ' ἀλιτήριον, αὐτοῖς συμβούλοις ἅπασι καὶ φίλοις, ὑπὸ τοῖς Κωνσταντίνου ποσὶ πρηνῇ κατέβαλεν. Ὡς γὰρ εἰς ἔσχατα μανίας τὰ κατ' αὐτὸν ἤλαυνεν, οὐκέτ' ἀνεκτὸν εἶναι λογισάμενος βασιλεὺς ὁ τῷ Θεῷ φίλος, τὸν σῶφρονα συναγαγὼν λογισμὸν, καὶ τὸν στεργόν τῷ δικαίῳ τρόπῳ φιλανθρωπία κερασάμενος, ἄσμενος ἐπαμῦναι κρίνει τοῖς ὑπὸ τῷ τυράννῳ ταλαιπωρουμένοις, καὶ τό γε πλείστον ἀνθρώπων γένος, βραχεῖς λυμεῶνας ἐκποδῶν ποιησάμενος, ἀνασώσασθαι ὀρμάται. Μόνη γὰρ αὐτῷ χρω-
 [A. D. 314.] μένῳ φιλανθρωπία τὸν πρὸ τούτου χρόνον καὶ τὸν οὐ συμπαθείας ἄξιον ἐλεοῦντι, τῷ μὲν οὐδὲν ἐγίνετο πλέον, τῆς κακίας οὐκ ἀπαλλαττομένῳ, αὔξοντι δὲ μᾶλλον τὴν κατὰ τῶν ὑποχει-

ρίων ἔθνῶν λύτταν· τοῖς δὲ κακουμένοις οὔτις ἐλείπετο σωτηρίας ἐλπίς, ὑπὸ δεινῷ θηρίῳ καταπονουμένοις. Διὸ δὴ τῷ φιλαγάθῳ μίξας τὸ μισοπόνηρον, ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀρωγὸς πρόεισιν ἅμα παιδὶ Κρίσπῳ βασιλεῖ φιλανθρωποτάτῳ, σωτήριον δεξιὰν ἅπασι τοῖς ἀπολλυμένοις ἐκτείνας· εἶθ' οἷα παμβασιλεῖ Θεῷ, Θεοῦ Παιδὶ Σωτῆρι ἀπάντων ποδηγῶ καὶ συμμάχῳ χρώμενοι, πατὴρ ἅμα καὶ υἱὸς, ἄμφω κύκλῳ διελόντες τὴν κατὰ τῶν θεομισῶν παράταξιν, ῥάδιαν τὴν νίκην ἀποφέρουσι, τῶν κατὰ τὴν συμβολὴν πάντων ἐξευμαρισθέντων αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ γνώμην. Ἀθρόως δῆτα καὶ λόγου θάπτου, οἱ μὲν χθὲς καὶ πρὸ ἡμέρας θανάτου πνέοντες καὶ ἀπειλήs, οὐκέτ' ἦσαν, οὐδὲ μέχρις ὀνόματος μνημονευόμενοι· γραφαὶ τε αὐτῶν καὶ τιμαὶ τὴν ἀξίαν αἰσχύνῃν ἀπελάμβανον. Καὶ ἃ τοῖς πάλαι δυσσεβέσι τυράννοις ἐνείδεν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς Δικίννιος, ταῦτα ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἔπασχεν, ὅτι μηδ' αὐτὸς ἐδέξατο παιδείαν, μηδὲ ταῖς τῶν πέλας ἐσωφρονίσθη μαστιξί· τὴν ὁμοίαν δ' ἐκείνοις τῆς ἀσεβείας μετελθὼν ὁδὸν, ἐπὶ τὸν ἴσον αὐτοῖς ἐνδίκως περιηρέχθη κρημνόν. Ἄλλ' οὗτος μὲν ταύτῃ πῃ βεβλημένος ἔκειτο. Ὁ δ' ἀρετῇ πάσῃ θεοσεβείας ἐκπρέπων μέγιστος νικητῆς Κωνσταντῖνος, σὺν παιδὶ Κρίσπῳ βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ καὶ κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς ὁμοίῳ, τὴν οἰκείαν ἐφάν ἀπελάμβανον· καὶ μίαν ἡνω- 493 μένην τὴν Ῥωμαίων κατὰ τὸ παλαιὸν παρέίχον ἀρχὴν, τὴν ἀπ' ἀνίσχουτος ἡλίου πᾶσαν ἐν κύκλῳ κατὰ θάτερα τῆς οἰκουμένηs, ἄρκτον τε ὁμοῦ καὶ μεσημβρίαν, εἰς ἔσχατα δυομένηs ἡμέρας ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἄγοντες εἰρήνην. Ἀφήρητο δ' οὖν ἐξ ἀνθρώπων πᾶν δέος τῶν πρὶν αὐτοὺς πιεζόντων, λαμπρὰς δ' ἐτέλουν καὶ πανηγυρικὰς ἐορτῶν ἡμέρας· ἦν δὲ φωτὸς ἔμπλεα πάντα, καὶ μειδιῶσι προσώποις, ὄμμασί τε φαιδροῖς οἱ πρὶν κατηφεῖς ἀλλήλους ἔβλεπον, χορεῖαι δ' αὐτοῖς καὶ ὕμνοι κατὰ πόλεις ὁμοῦ καὶ ἀγροῦς, τὸν παμβασιλέα Θεὸν πρότιστα πάντων, ὅτι δὴ τοῦτ' ἐδιδάχθησαν, κάπειτα τὸν εὐσεβῆ βασιλέα παισὶν ἅμα θεοφιλέσιν ἐγέραιρον. Κακῶν δ' ἀμνηστία παλαιῶν ἦν, καὶ λήθη πάσης δυσσεβείας, παρόντων δ' ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, καὶ προσέτι μελλόντων προσδοκίαι. Ἡπλωντο δ' οὖν κατὰ πάντα τόπον τοῦ νικητοῦ βασιλέως φιλανθρωπίας ἔμπλεοι διατάξεις, νόμοι τε μεγαλοδωρεᾶς καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας γυωρίσματα

Cf. supr.
ix. 11.

A. D. 324.
Vit. Const.
ii. 18.

περιέχοντες. Οὕτω δὴτα πάσης τυραννίδος ἐκκαθαρθείσης, μόνοις ἐφυλάττετο τὰ τῆς προσηκούσης βασιλείας βέβαιά τε καὶ ἀνεπίφθονα Κωνσταντίνῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ παισίν· οἱ τῶν προσθεν πάντων ἀποσμήξαντες τὴν θεοστυγίαν τοῦ βίου, τῶν ἐκ Θεοῦ πρυτανευθέντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἡσθημένως, τὸ φιλάρετον καὶ θεοφιλὲς, τό τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβὲς καὶ εὐχάριστον, δι' ὧν εἰς προὔπτου ἅπασιν ἀνθρώποις παρέσχον ὄραν, ἐπεδείξαντο.

Τέλος σὺν Θεῷ τοῦ δεκάτου λόγου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας
 Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

INDEX.

A.

ABDUS, of Edessa, 31.
 Abgar, prince of Edessa, story of, 29-32.
 Abilius, bishop of Alexandria, 77, 80.
 Abraham, 5, 14, 15.
 Achæus, 230.
 Achilles, 253.
 Achior, 21.
 'Acknowledged Books,' the, 49, 64, 83.
 Acolyths, 214.
 Acts of Pilate, forged, 25, 313.
 Adam, salvation of, 134.
 Adauctus, martyr, 267.
 Additions, made to the 'History,' 320, 322.
 Advent, the second, 80, 91, 164, 168.
 Ædesius, martyr, 289.
 Ælia, 45, 106, 196, 220, 299.
 Ælianus, bishop, 244.
 Ælius Publius, bishop, 164.
 Æmilianus, 226.
 Æmilius Frontinus, 162.
 Æons, 134.
 Africa, Western, 222, 261, 307, 353.
 Africanus, 17, 203; quoted, 20, 21.
 Agabus, 42, 160.
 Agapius, bishop of Cæsarea, 252.
 Agapius, martyr, 284, 290.
 Agapius, martyr, 285.
 Agathobuli, the two, 250.
 Agathonica, martyr, 121.
 Agrippa I., 38, 42-44.
 Agrippa II., 54, 76.
 Agrippa Castor, 108.
 Agrippinus, bishop of Alexandria, 126, 153.

Alabarch, the, 39.
 Albinus, 60.
 Alce, 120.
 Alcibiades, martyr, 146.
 Alcibiades, Montanist, 146, 157.
 Alexander, bishop of Jerusalem, 185, 188, 196, 207, 218; quoted, 186, 190, 195.
 Alexander, bishop of Rome, 103, 105.
 Alexander, brother-in-law of Herod, 24.
 Alexander Severus, 196, 197, 201.
 Alexander, martyr, 143.
 Alexander, martyr, 160.
 Alexander, martyr, 211.
 Alexander, martyr, 229.
 Alexander, martyr, 284.
 Alexander, Montanist, 162.
 Alexandria, Jews at, 39, 40, 103; persecution in, 175, 209-211; conflicts and calamities in, 195, 234, 235, 249; schools in, 153, 178, 200, 249.
 Allegorical interpretation, 50, 53, 193.
 Alphæus, martyr, 282.
 Altar, the, 343.
 Amastris, the church of, 128.
 Ambrosius, 192, 197, 201.
 'Amen,' use of, 119, 223
 Ammia, 160.
 Ammon, bishop, 241.
 Ammon, martyr, 211.
 Ammonarion, martyr, 211.
 Ammonius, martyr, 271.
 Ammonius (Saccas), 193, 194.
 Ananus, 26.
 Ananus, 60.

- Anatolius, bishop, 248-251.
 Anchialus, 164.
 Ancyra, 157.
 Andrew, St., 63; acts falsely ascribed to, 87.
 Anencletus, bishop of Rome, 77, 81.
 Anicetus, bishop of Rome, 111, 112, 114, 115, 126, 169, 170.
 Annas, 25.
 Annianus, bishop of Alexandria, 61, 77.
 Anonymous writings, numerous, 171.
 Anteros, bishop of Rome, 202.
 Anthimus, bishop and martyr, 260, 270.
 Antichrist, name of the, 151; expectation of, 182.
 Antinoe, 186.
 Antinous, 109.
 Antioch, church of, 81, 96, 166; martyrs at, 268; paganism at, 311; school of, 243.
 Antipater, 18, 21.
 Antoninus (Caracalla), 183, 191.
 Antoninus (Elagabalus), 196.
 Antoninus Pius, 111, 113.
 Antoninus, martyr, 296.
 Anulinus, 351, 352, 354.
 Apamea, 160.
 Apelles, 155.
 Apion, a Jewish writer, 39.
 Apion, a church writer, 171.
 Apocalypse, the, authorship of, 78, 86, 129, 130, 131, 151, 163, 224, 238-241.
 'Apocryphal' books, 127.
 Apollinarius, bishop of Hierapolis, 131, 133, 148, 157, 163.
 Apollonia, martyr, 210.
 Apollonides, heretic, 173.
 Apollonius, martyr, 166.
 Apollonius, writer, 161.
 Apollophanes, 194.
 Apologists, 104, 113, 121, 131, 161.
 Apostasy, 138, 142, 187, 210, 251, 256; 'the God denying,' 172.
 Apostles, the, fields of labour of, 63; some married, 91; first successors of, 65; reverence for their writings, 187; pictures of, 232.
 Apphianus, martyr, 286-288.
 Aquila, confessor, 228,
 Aquila, husband of Priscilla, 54, 59.
 Aquila, prefect, 178, 181.
 Aquila, translator of Old Testament, 152, 191.
 Arabia, church affairs of, 195, 198, 206, 221; martyrs in, 267.
 Arabianus, 171.
 Archelaus, 19, 24.
 Ardabau, 158.
 Ares, martyr, 298.
 Aretas, 27.
 Aristarchus, companion of St. Paul, 56.
 Aristides, friend of Africanus, 19, 203.
 Aristides, apologist, 104.
 Aristion, 100, 101.
 Aristobulus, a Jewish king, 18.
 Aristobulus, a Jewish writer, 188, 250.
 Aristo of Pella, 106.
 Aristotle, philosophy of, 173, 249.
 Arles, council of, 353.
 Armenians, a Christian nation, 218, 317.
 Army, Christians in the, 147, 211, 230, 302, 356.
 Arsinoe, 238.
 Artaxerxes I., 75, 152.
 Artemon, heresiarch, 171, 246.
 Ascalon, 298.
 Asceticism, 48-52, 58, 178, 179.
 Asclepiades, heretic, 173.
 Asclepiades, bishop of Antioch, 186, 196.
 Asclepiodotus, heretic, 172.
 Asclepius, 298.
 Asia, 'community of,' 113; saints in the province of, 91, 168.
 Asiarchs, 119.
 Asterius Urbanus, 159.
 Astyrius, martyr, 231.
 Ater, martyr, 211.
 Atheism, imputed to Christians, 116, 118.
 Athens, 66, 128, 204.
 Athenodorus, bishop, 203, 230, 242.
 Attalus, martyr at Lyons, 142, 146.
 Atticus, bishop, 195.
 Atticus, 'consular,' 93.
 Augustus, 16-18, 132.
 Aurelian, emperor, 243, 246.
 Aurelius Cyrenius, bishop, 164.
 Aurelius Cyrenius, prime minister, 229.

Auxentius, martyr, 291.
Avircius Marcellus, 157.

B.

BABYLAS, bishop of Antioch, 202, 207.
'Babylon,' used for Rome, 48.
Bacchylides, 128.
Bacchyllus, bishop of Corinth, 166, 167.
Baptism, 83, 223; Gnostic, 112; question as to the baptism of heretics, 220; of martyrdom, 180; of the sick, 215.
Barabbas, 290.
Barchabbas and Barcoph, mentioned by Basilides, 108.
Barchochebas, 106, 110.
Bardesanes, 135.
Barnabas, St., 28, 38; Epistle of, 86, 188, 189.
Barsabas, 100.
Bartholomew, St., 153.
Basilicus, heretic, 155.
Basilides, bishop, 242.
Basilides, heresy of, 107, 127.
Basilides, martyr, 181.
Bathezor, 70.
'Beast, number of the,' 151.
Benjamin, bishop of Jerusalem, 105.
Berenice, church of, 241.
Beryllus, bishop of Bostra, 196, 209.
Berytus, 286.
Besas, martyr, 211.
Bethlehem, 22.
Biblias, martyr at Lyons, 140.
Bishops, authority of, 52; election of, 202; consecration of, 214; in time of St. John, 81.
Bitthera, 106.
Blandina, martyr at Lyons, 139.
Blastus, heretic, 156, 164.
Blood, abstained from, 140.
Bolanus, bishop, 244.

C.

CÆCILIAN, bishop of Carthage, 351-354.

Cæsarea, 43, 167, 207, 229, 270, 289, 291-294, 298, 299, 304.
Cæsarea Philippi, 231.
Caiaphas, 25, 26.
Caius I., bishop of Jerusalem, 154.
Caius II., bishop of Jerusalem, 154.
Caius, bishop of Rome, 248.
Caius (Caligula), 38-41, 54.
Caius, companion of Dionysius, 209, 228.
Caius, martyr, 160.
Caius, writer, 61, 89, 92, 196.
Callirrhoe, 23.
Callistion, 156.
Callistus, bishop of Rome, 196.
Calumnies against Christians, 108, 138.
Candidus, writer, 171.
Canon of Scripture, the, 76, 86, 133, 151, 199.
Capito, bishop of Jerusalem, 155.
Cappadocia, 221, 267, 303.
Caracalla, 183.
Caricus, 187.
Carinus, 247.
Carpocrates, heresy of, 108, 127.
Carpus, martyr, 121.
Carus, 247.
Cassianus, bishop, 154.
Cassianus, chronologer, 188.
Cassius, bishop of Tyre, 170.
Catechetical school, the, at Alexandria, 153, 178, 190, 200, 202.
Catechumens, 180, 347.
'Cathari,' Novatians so called, 213.
'Catholic,' the Church called, 116, 118, 214.
'Catholic Epistles,' 189, 239.
Celadion, bishop of Alexandria, 112, 126.
Celerinus, confessor, 214.
Celsus, bishop, 195.
Celsus, Origen against, 206.
'Cemeteries,' 61, 226, 230, 311.
Census, the, in Judæa, 16.
Centurions, 123, 230.
Cephas, 28.
Cephro, 226.
Cerdon, bishop of Alexandria, 80.
Cerdon, heresiarch, 111, 112.
Cerinthus, heresiarch, 89, 90, 115, 239.
Charismata, instances of, 97, 150, 161, 299.

- Charity, Christian, in public calamities, 129, 236, 249, 319.
- Chæremon, bishop, 212.
- Chæremon, deacon, 228.
- Chæremon, philosopher, 194.
- Chiliasm, 89, 101, 237-239.
- Chrestus, bishop of Syracuse, 352.
- CHRIST, Divinity of, 3-6, 88, 152, 172, 204, 244, 245; Name of, 10; nativity of, 16; ministry of, 25; worshipped, 13, 120, 337; efficacy of His Passion, 335.
- Christian, name of, 11, 12, 38, 49, 123, 139, 141, 257, 294.
- Christianity, ancient in its basis, 13; profession of, treated as a crime, 123, 141; made a lawful religion, 229, 279; success of, 337.
- Chronologers, 182, 188, 203.
- 'Chronological canons' of Eusebius, referred to, 2.
- Chrysophora, 130.
- Churches built, 255; destroyed, 256, 281, 336, 357; rebuilt, 331, 341; description of one, 341; property of, 326, 351.
- Cilicia, 221, 299.
- Clarus, bishop, 170.
- Claudius I., 42, 54.
- Claudius II., 243.
- Clement of Alexandria, 28, 48, 58, 81, 182, 186, 188, 190; quoted, 34, 42, 82, 154, 189.
- Clement, bishop of Rome, 66, 77, 80, 149, 154, 188, 200; Epistle of, 98, 127, 129, 172, 188; writings ascribed to, 99.
- Cleobians, 127.
- Clergy, immunity granted to, 354.
- Clopas, 77, 92.
- Cnossus, 129.
- Coadjutor bishops, 186, 251.
- Cœlesyria, 154.
- Colluthion, 227.
- Commodus, 153.
- 'Communicatory' letters, 246.
- Confirmation, 215, 220.
- Conon, bishop, 217.
- Constantine, 272, 319, 321; letters of, 351-354.
- Constantius Chlorus, 272.
- Continnence, 129.
- Copyists, 164, 173, 197.
- Coracion, 238.
- 'Corbanas,' the, 41.
- Corinth, the church of, 62, 127, 126.
- Cornelius, bishop of Antioch, 126.
- Cornelius, bishop of Rome, 207, 213; quoted, 213-216.
- Cornelius the centurion, 38.
- Cornutus, 194.
- Councils, on Arabian controversy, 206; on Beryllus' case, 204; on the Donatist schism, 352; on heretics' baptism, 221, 222; on Montanism, 158; on Novatianism, 213, 218; on Paschal controversy, 167; on the case of Paul of Samosata, 242-246.
- Crescens, disciple of St. Paul, 66.
- Crescens, Cynic, 121, 122.
- Crispus, 359.
- Cronion, martyr, 210.
- Cronius, 194.
- Cross, sign of the, 321.
- Culcianus, 328.
- Cynics, 121.
- Cyprian, bishop of Carthage, 213, 220.
- Cyprus, 35, 305.
- Cyrene, 103.
- Cyrenius, 16, 17.
- Cyril, bishop of Antioch, 248.

D.

- DAMASCUS, 313.
- Damas, bishop of Magnesia, 96.
- Daniel, Book of, 8, 9, 19, 182.
- David, 10; descendants of, 77.
- Deacons, 33, 35, 90, 127, 195, 214, 215, 228, 235.
- Dead raised, 150, 163.
- Decius, emperor, 207-209, 219, 227.
- Dedication festivals, 332.
- Demetrianus, bishop of Antioch, 218, 220, 230, 242, 246.
- Demetrius, bishop of Alexandria, 166, 175, 179, 183.
- Demetrius, Jewish writer, 188.
- Demetrius, presbyter, 228.
- 'Desposyni,' the, 21.
- 'Diatessaron,' the, 134.
- Didymus, 227, 233.
- Diocletian, 247, 259, 279.
- Dionysia, martyr, 211.
- Dionysius, Areopagite, 66, 128.

Dionysius, bishop of Alexandria, 89, 202, 205, 229, 241-243; quoted, 208-212, 216-228.
 Dionysius, bishop of Corinth, 128; quoted, 62, 129.
 Dionysius, bishop of Rome, 223, 224, 241, 242, 244, 247.
 Dionysius, martyr, 284.
 Dionysius, martyr, 285.
 Dioscorus, confessor, 211.
 Dioscorus, presbyter, 228.
 Diospolis, 284.
 Discipline, moral, 162.
 'Disputed books,' the, 64, 86, 87, 188.
 Divorce, Roman law of, 123.
 Dius, bishop of Jerusalem, 185.
 Dius, martyr, 271.
 Docetism, 150, 187.
 'Doctrine of Apostles,' book so called, 86.
 Dolichianus, bishop of Jerusalem, 155.
 Dometius, 227, 233.
 Domitian, 77, 78, 80, 81, 132, 151.
 Domitilla, 79.
 Dominus, apostate, 187.
 Dominus, martyr, 291.
 Domnus, bishop of Antioch, 246.
 Domnus, bishop of Cæsarea, 230.
 Donatists, the, 351.
 Dorotheus, martyr, 260.
 Dorotheus, presbyter, 248.
 Dositheus, 127.
 Doxology, a form of, 119.
 Dreams, stories of, 182, 185, 186.

E.

EASTER, solemnity of, 52, 184, 233, 235, 245.
 Ebionites, 88, 152, 191.
 Ecclesiasticus, 188.
 Edessa, 29, 34.
 Egypt, martyrs of, 263-266; confessors from, 293, 298.
 Eleazar, high priest, 26.
 Eleutheropolis, 296, 298.
 Eleutherus, bishop of Rome, 136, 147, 149.
 Elias, martyr, 298.
 Elpistus, bishop, 128.
 Emisa, 270, 314.

Emperor, prayers for the, 219, 226, 356.
 Encratites, 33, 134.
 Ennathas, martyr, 296.
 Enoch, Book of, 251.
 Ephesus, 63, 65, 81, 92, 96, 103, 125, 168.
 Ephres, bishop of Jerusalem, 105.
 Epimachus, martyr, 211.
 Epistles, the Apostolic, 64, 86.
 Equinox, the, 233, 296.
 Essæans, 127.
 Estha, 20.
 Ethiopia, 36, 39.
 Eubulus, martyr, 304.
 Eucharist, the Holy, 170, 215, 216, 223, 224, 332.
 Euclid, study of, 173.
 Euelpis, lay preacher, 195.
 Eumenes, bishop of Alexandria, 106.
 Eumenia, 168.
 Euodius, bishop of Antioch, 81.
 Euphranor, 241.
 Eupolemus, 188.
 Euporus, 241.
 Eusebius, bishop of Laodicea, 228, 248-251.
 Eutychianus, bishop of Rome, 248.
 Eutychius, bishop, 244.
 'Evangelists,' 98, 153.
 Evarestus, bishop of Rome, 95.
 Evil, question as to origin of, 164, 171.
 Excommunication, 158, 169, 172, 246.
 Exorcism, 150, 164, 215, 261, 283.
 Ezra, 152.

F.

FABIAN, bishop of Rome, 202, 206, 207.
 Fabius, bishop of Antioch, 209, 213, 216.
 Fadius, 44.
 Fall of man, the, 7.
 'False ecstasy,' 158, 160.
 Famine described, 318.
 Fast, ante-paschal, various usages as to, 169.
 Fasting, 83.
 Fasts, Montanists', 161.
 Faustinus, confessor, 228.

Faustus, companion of Dionysius, 209, 228.
 Faustus, martyr, 22, 271.
 Felix, bishop of Rome, 247.
 Felix, procurator, 54-56.
 Festus, 56, 57.
 Firmilian, bishop, 201, 218, 221, 244.
 Firmilian, governor of Palestine, 293, 303, 304.
 Flavianus, governor of Palestine, 281.
 Flavius, 233.
 Flavius Clemens, 79.
 Florinus, 156, 164.
 Florus, 62.

G.

GALATIA, church of, 157, 221.
 Galba, 66.
 Galen, 173.
 Galerius, last illness of, 277; edict of, 278.
 Galilæans, sect of, 16, 127.
 Gallienus, emperor, 224, 226, 229, 236, 243.
 Gallus, emperor, 219, 224.
 Gamaliel, 44.
 Gaul, 66, 137, 167, 169, 307, 352.
 Gaza, 270, 284, 293, 306.
 'Geioræ,' the, 21.
 Genealogies, question of the, 19-22, 203.
 Germanicus, martyr, 116.
 Germanion, bishop of Jerusalem, 185.
 Germanus, 225, 227.
 Germanus, martyr, 296.
 Gnostics, the, 94, 108.
 Gorathenians, the, 127.
 Gordian, emperor, 202, 205.
 Gordius, bishop of Jerusalem, 185.
 Gorgonius, martyr, 254, 260.
 Gortyna, church of, 128.
 Gospels, the Holy, 19, 83-86, 151, 153, 189, 199; book of the, 231; the apocryphal, 64, 87, 187.
 Grace, Divine, power of, 116, 178.
 Gratus, proconsul, 158.
 Gregory (Thaumaturgus), 203, 230.

H.

HADRIAN, emperor, 104, 106, 109-111, 148.
 Hadrian, martyr, 304.
 Hebrew, study of, 191, 248.
 Hebrews, Epistle to the, 64, 171, 188, 189, 196, 200.
 Hebrews, 'Gospel' of the, 87, 89, 102, 127.
 Hegesippus, quoted, 58, 79, 93, 109, 127.
 Helcesaites, the, 206.
 Helena, companion of Simon Magus, 46.
 Helena, queen of Adiabene, 45.
 Helenus, bishop of Tarsus, 218, 221, 242, 244.
 Heli, 20, 21.
 Heliodorus, bishop, 221.
 Hell, belief in, 119, 140.
 Hemerobaptists, the, 127.
 Heraclas, bishop of Alexandria, 178, 190, 202, 203, 205, 222, 223.
 Heraclides, martyr, 180.
 Heraclides, imperial steward, 353.
 Heraclitus, 171.
 Herais, martyr, 180.
 Heresy, first appearance of, 93; horror felt at, 165, 177.
 Heretics, 107-109, 128, 130, 188, 222; question as to their baptism, 220, 223; writings of, 194, 222; conversion of, 129, 222.
 Hermammon, 219, 224.
 Hermas, the 'Shepherd' of, 64, 151.
 Hermogenes, heretic, 130.
 Hermon, bishop of Jerusalem, 252.
 Hermophilus, 173.
 Herod Antipas, 25.
 Herod the Great, 17, 22-24, 79.
 Herod of Smyrna, 118.
 Herodias, 26, 27.
 Heron, martyr, 180.
 Heron, martyr, 211.
 Heros, bishop of Antioch, 97.
 Hesychius, bishop and martyr, 27.
 Hexameron, the, 156, 171.
 Hexapla, the, 191.
 Hierapolis, 100, 131, 157, 163.
 Hierax, bishop, 234, 244.
 Hippolytus, bishop, 196, 197.
 Hippolytus, deacon, 218.

Hosius, bishop, 353.
 Humanitarianism, 88, 172, 191, 242, 245.
 Hyginus, bishop of Rome, 111, 112, 169.
 Hymenæus, bishop of Jerusalem, 230, 252.
 Hymns, 94, 192, 245, 332.
 Hyrcanus, 18, 21.

I.

ICONIUM, 222.
 Idolmeats, 108, 296.
 Ignatius, bishop of Antioch, his epistles and martyrdom, 95, 97, 151.
 Illyricum, 63, 307.
 'Images,' 46, 252.
 Immunity from civil offices, 354.
 Imperial household, Christians in, 224, 259.
 Incarnation, the, 9, 16, 152, 221, 265.
 'Indians,' 153.
 Ingenes, martyr, 211.
 'Innocents,' the, 22.
 Irenæus, bishop of Lyons, 81, 147, 148, 170, 189; quoted, 46, 79, 81, 97, 111, 112, 114, 125, 149-152, 164, 165, 169.
 Isaiah, 12, 59.
 Ischyriion, martyr, 212.
 Isidore, martyr, 211.
 Ismael, high priest, 26.
 Italy, northern, bishops of, 246.

J.

JACOB, the patriarch, 5.
 Jacob, said to be brother of Heli, 20, 21.
 James, St., 'the Lord's brother,' 33, 34, 58-60, 66, 72, 76, 127, 154, 233; Epistle of, 86; throne of, 233.
 James, St., the son of Zebedee, 34, 42, 66.
 Jamnia, 299.
 Jeremiah, 10.
 Jericho, 191.
 Jerusalem, siege of, by Titus, 41, 59, 67-73; desolation of, 106; list of bishops of, 105, 154.

Jesus, the Name of, 10.
 Jesus, the high priest, 60.
 Jesus, the son of Ananias, 73.
 Jews, wars of, with Rome, 62, 104, 106; hostility of, towards Christians, 110, 119, 125, 159; prayed for, 294.
 John, St., Baptist, 25-28.
 John, St., the Evangelist, 34, 63, 78, 81-83, 90-92, 115, 154, 165, 170; Gospel of, 84, 138, 190, 199, 200, 239; Epistles of, 86, 102, 151, 200, 240; Apocalypse of, 78, 86, 151, 163, 238.
 John, bishop of Jerusalem, 105.
 John, 'the presbyter,' 100, 240.
 John Mark, 240.
 John, martyr, 306.
 Joseph, St., 20, 34, 152.
 Joseph, bishop of Jerusalem, 105.
 Josephus, account of, 74; referred to, 16, 19, 23, 26, 27, 38-41, 54, 55, 60, 62, 68-71, 73-76, 188, 250.
 Joshua, 5, 6, 10.
 Judaizing Christians, 88, 188, 192.
 Judas, bishop of Jerusalem, 105.
 Judas, the Galilæan, 17.
 Judas, the prophet, 160.
 Judas, the traitor, 159.
 Judas, writer, 182.
 Jude, St., 'brother of the Lord,' 93; Epistle of, 86, 188; grandsons of, 79.
 Julian, bishop of Alexandria, 153, 175.
 Julian, bishop of Apamea, 159.
 Julian I., bishop of Jerusalem, 154.
 Julian II., bishop of Jerusalem, 155.
 Julian, martyr, 210.
 Julian, martyr, 303.
 Juliana, 192.
 Justin Martyr, 121-125, 134, 151, 172; quoted, 45, 46, 110, 113, 122-125.
 Justus Barsabas, 100.
 Justus, bishop of Alexandria, 105.
 Justus I., bishop of Jerusalem, 95, 105.
 Justus II., bishop of Jerusalem, 105.
 Justus of Tiberias, 76.

L.

LACEDÆMON, church of, 128.
 Lætus, prefect of Egypt, 175.
 Laodicea, in Asia Minor, 131, 168.
 Laodicea, in Syria, 217, 248-250.
 Lapsed, the, 129, 145, 212, 216, 311, 341.
 Laranda, 195.
 Latronianus, 353.
 Laymen, sometimes invited to preach, 195; rights of, 173, 215.
 Law, the ceremonial, 8, 14, 88, 192.
 Leonides, martyr, 175, 176.
 Levi, bishop of Jerusalem, 105.
 Libraries, 152, 196, 204.
 Licinius, 272, 319, 320, 322, 328, 355-359.
 Linus, first bishop of Rome, 63, 66, 77, 81, 149.
 Logos, the Divine, 4-6, 8, 9, 11, 15.
 Longinus, philosopher, 194.
 Lucian of Antioch, martyr, 270, 314.
 Lucius, 244.
 Lucius, bishop of Rome, 220.
 Lucius, martyr, 124.
 Lucius, presbyter, 228.
 Lucius Quietus, 104.
 Lucius Verus, 113, 115.
 Lucuas, Jewish leader, 104.
 Luke, St., writings of, 16, 57, 65, 85, 92, 151, 199, 200.
 Lupus, prefect of Egypt, 103.
 Luxury, habits of, 163.
 Lyons, 137, 147, 148.
 Lysanias, 25.

M.

MACAR, martyr, 211.
 Maccabees, the, 75.
 Macrianus, 225, 236.
 Magic, 35, 45, 87, 224, 273.
 Magistrates, Christian, 264, 267.
 Magna Græcia, 154.
 Magnesia, 96.
 Malchion, 243.
 Malchus, martyr, 229.
 Mammæa, 197.
 Manganæa, 304.
 Manicheism, 247.

Marcella, martyr, 181.
 Marcellinus, bishop of Rome, 248.
 Marcellus, 226.
 Marcianus, 170.
 Marcianus, heretic, 187.
 Marcion, heresiarch, 111-113, 115, 125, 128, 130, 134, 152, 155; followers of, 121, 127, 135, 160, 229, 298.
 Marcus Turbo, 104.
 Marcus Aurelius, emperor, 115, 142, 147.
 Marcus Æmilius, 37.
 Marcus, bishop of Alexandria, 112.
 Marcus, bishop of Jerusalem, 107, 154.
 Marcus, heretic, 112.
 Marcus, 351.
 Mareotis, 227.
 Marinus, bishop, 352.
 Marinus, bishop of Tyre, 220.
 Marinus, martyr, 230.
 Mark, St., Gospel of, 48, 84, 101, 189, 199.
 ——— Alexandrian church founded by, 48, 61.
 Marriage, customs of, 208; heretical doctrines on, 134, 161.
 Martyrdom, various forms of, 96.
 Martyrs, how honoured, 120; character of, 145, 265; dignity of, 212; among heretical sects, 121, 159; Eusebius' lost 'collection' of, 121, 136, 147; character of the Gallican, 145.
 Mary of Bathezor, 70.
 Mary 'of Clopas,' 93.
 Mary, the Blessed Virgin, 22.
 Masbothæans, 127.
 Maternus, 352.
 Matter, question as to the origin of 171.
 Matthan, 20, 21.
 Matthew, St., Gospel of, 84, 102, 151, 153, 192, 199.
 Matthias, St., 28, 33, 87, 90.
 Matthias, bishop of Jerusalem, 105.
 Maturus, martyr, 139, 141.
 Mauritania, 261, 307, 353.
 Maxentius, 273, 275, 320.
 Maximian (Herculeus), referred to 271.
 Maximilla, 156, 159, 161.
 Maximin I., emperor, 201.

Maximin II., emperor, 272, 274, 285, 289, 292, 295, 307, 308, 312, 315, 320-327.
 Maximinus, bishop of Antioch, 163.
 Maximus, bishop of Alexandria, 228, 243, 244.
 Maximus, bishop of Bostra, 243, 244.
 Maximus, bishop of Jerusalem, 154.
 Maximus, writer, 171.
 Maxys, 296.
 Mazabanés, bishop of Jerusalem, 207, 220, 230.
 Medical art, the, 143, 251.
 Melchi, 20, 21.
 Melchisedec, 12.
 Meletius, bishop in Pontus, 252.
 Melitine, 261.
 Melito, bishop of Sardis, 114, 126, 168, 172, 189.
 Menander, heresy of, 87, 107, 127.
 Mercuria, martyr, 211.
 Meruzanes, Armenian bishop, 218.
 Mesopotamia, 135, 221, 267.
 Metras, martyr, 209.
 Metrodorus, 121.
 Micah, prophecy of, 22.
 Milan, edict of, 349.
 Miltiades, bishop of Rome, 351.
 Miltiades, writer, 160, 161, 172.
 Mines, Christians set to work in, 129, 269, 275, 291, 299, 305.
 Minucius Fundanus, 110, 132.
 Miraculous powers, 149, 150, 163, 184.
 Mobs, fury of heathen, 132, 137, 140, 178, 209.
 Moderatus, 194.
 Modestus, 131.
 'Monarchy,' the Divine, 124, 164.
 Montanism, 133, 157-164, 196.
 Moses, 4-6, 8, 10, 17, 75, 135, 321.
 Moses, confessor, 216.
 Musæus, 250.
 Musanus, writer, 133.

N.

NARCISsus, bishop of Jerusalem, 154, 166, 184-186.
 Natalius, 173.
 Nathan, 20.
 Neapolis, 113.
 Nemesion, martyr, 211.

Neon, bishop, 195.
 Neophytes, 139, 188.
 Nepos, 237.
 Nero, 54-57, 61, 132.
 Nerva, 88.
 Nicetes, 120.
 Nicolaitans, 90.
 Nicomachus, 194.
 Nicomas, bishop of Iconium, 242, 244.
 Nicomedia, 129, 259, 260, 270, 314, 322.
 Nilus, bishop and martyr, 270, 365.
 Novatus (Novatian), and his followers, 213-218, 223.
 Numerius, 194.
 Numerianus, 247.

O.

OATHS, 156, 181, 184.
 Oblation, the Eucharistic, 215.
 'Ogdoad,' the, 164.
 Old Testament, canon of the, 75, 133, 199; heretical hostility to the, 156; translations of the, 152, 191.
 Olympiads, 41.
 Onesimus, bishop of Ephesus, 96.
 Onesimus, friend of Melito, 133.
 Ordination, 195, 215.
 Origen, personal history of, 176-180, 183, 191-195, 197, 198, 201, 203, 204, 206; quoted, 63, 190, 199, 200; writings of, 198, 203, 206; 'Defence' of, 198, 205; sufferings of, 207; death of, 219.
 Osrhoene, 167.
 Ostiaries, 214.
 Otho, 66.

P.

PACHYMIUS, bishop and martyr, 271.
 Pagan writers referred to, 41, 42, 79, 104, 148, 193.
 Palestine, church of, 167; martyrs of, 281-307.
 Palmas, bishop of Amastris, 128, 167.
 Pamphilus, martyr, 204, 205, 252, 270, 292, 299; 'Life' of, 204, 299.
 Paneas, 232.

- Pantænus, 153, 154, 188, 190, 194.
 Papias, bishop of Hierapolis, 48, 99-102.
 Papius, 168.
 Papyrus, martyr, 121.
 Parætonium, 228.
 Paschal 'canons,' 197, 250.
 Paschal question, the, 114, 131, 167-170, 233, 250.
 Passion, commemoration of the, 257.
 Paternuthius, martyr, 305.
 Patricius, 354.
 Paul, St., 28, 36, 54, 56, 57, 61-66, 81, 97, 154, 199; Epistles of, 56, 63, 64, 241; his writings rejected by some heretics, 88, 134, 207.
 Paul, bishop, 244.
 Paul, companion of Dionysius, 228.
 Paul, heretic at Alexandria, 177.
 Paul, martyr, charity of, 294, 299.
 Paul of Samosata, bishop of Antioch, heresiarch, 171, 242-246, 248.
 Paulinus, bishop of Tyre, 330, 333.
 Paulinus, lay preacher, 195.
 Pausis, martyr, 284.
 Peleus, bishop and martyr, 270, 305.
 Pella, 67.
 Penance, 173, 205.
 Pepuza, 161, 163.
 Peræa, 54.
 Perennius, 166.
 Pergamum, 121.
 Persecution, 61, 78, 92, 136, 175, 201, 207, 219, 224, 256, 312, 356; relief from, described, 311, 331, 339, 359.
 Persecutors, deaths of, 277, 327.
 Pertinax, emperor, 171.
 Pestilence, 235, 317, 318.
 Peter, St., 28, 34, 42, 47, 48, 61-63, 91, 154, 172, 200; Epistles of, 64, 65, 86, 102, 115, 151, 200; writings falsely ascribed to, 64, 86, 187, 189; story of his wife, 91; his connection with the Roman church, 47, 48, 62, 63, 103, 149, 172, 189.
 Peter Apselamus, martyr, 298.
 Peter, bishop of Alexandria, martyr, 253, 271, 314.
 Peter, chamberlain and martyr, 260.
 Peter, companion of Dionysius, 228.
 Peucetius, 328.
 Phæno, mine of, 270, 291.
 Pharisees, the, 17, 59, 127.
 Philadelphia, church of, 96, 160.
 Phileas, bishop and martyr, 264-266, 271.
 Philemon, presbyter, 222.
 Philetus, bishop of Antioch, 196, 198.
 Philip, St., and his daughters, 91, 92, 97, 160, 168.
 Philip, bishop of Gortyna, 130.
 Philip, bishop of Jerusalem, 105.
 Philip, emperor, 205, 207.
 Philip, tetrarch, 25, 44.
 Philip, the Asiarch, 119.
 Philo, 38-40, 53, 188, 250; quoted, 40, 49-52.
 Philomelium, 116.
 Philoromus, martyr, 264.
 Philosophers, dress of, 112, 195, 302.
 Philosophy, Gentile, 110, 124, 192, 248, 251.
 Philumena, 155.
 Phrygia, martyrs in, 267.
 'Phrygian' heresy, 156, 161.
 Pierius, 252.
 Pilate, 25, 27, 36, 40, 41, 150; forged 'Acts' of, 25, 313.
 Pilgrimage, 186.
 Pinnas, bishop, 229.
 Pinytus, bishop of Cnossus, 126, 129.
 Pionius, martyr, 121.
 Pius, bishop of Rome, 111, 112, 169.
 Platonism, 38, 110, 194.
 Pliny the younger, 94.
 Plutarchus, martyr, 178, 180.
 Polybius, bishop of Tralles, 96.
 Polycarp, bishop of Smyrna, martyr, 89, 96, 99, 114-121, 165, 168, 169, 170; quoted, 97.
 Polycrates, bishop of Ephesus, 166; quoted, 91, 168.
 Pompeius, 18.
 Pontianus, bishop of Rome, 198, 202.
 Ponticus, martyr, 143, 284.

Pontius, 187.
 Pontus, churches of, 115, 167, 203,
 252; martyrs in, 268, 357.
 'Pope,' title of, 222.
 Porphyry, writings of, against
 Christianity, 193.
 Porphyry, martyr, 301.
 Potamiæna, martyr, 181.
 Pothinus, bishop of Lyons, and
 martyr, 142, 148.
 Potitus, 155.
 Preaching, 195.
 Predictions of Christ fulfilled, 71.
 Preparations for Christ's coming, 7.
 Presbyters, office of, 198, 215, 216,
 353.
 Priesthood, the, 338.
 Primus, bishop of Alexandria, 103,
 105.
 Primus, bishop of Corinth, 127.
 Priscilla, Montanist, 156, 161, 164.
 Priscilla, wife of Aquila, 54, 59.
 Priscus, father of Justin, 113.
 Priscus, martyr, 229.
 Probus, emperor, 247.
 Proclus, bishop, 244.
 Proclus, Montanist, 61, 92, 196.
 Procopius, martyr, 282.
 Promus, martyr, 298.
 Property of the Church, 351.
 Prophecy, gift of, 97, 125, 150, 161,
 298.
 Prophets, false, 127, 156-163.
 Proseuchæ, 40.
 Protoctetus, 201.
 Protogenes, bishop, 244.
 Proverbs, Book of, 6, 127.
 Psalmody, 52, 172, 237, 245, 332.
 Ptolemæus, martyr, 123.
 Ptolemæus, martyr, 211.
 Ptolemais, 170, 221.
 Ptolemies, the, 16, 152, 250.
 Publius, bishop of Athens, martyr,
 128.
 Publius, bishop of Jerusalem, 154.
 Publius Julius, bishop of Develtum,
 164.
 Pyrucheum (Bruchium), 249.

Q.

QUADRATUS, apologist, bishop of
 Athens, 97, 128, 160; quoted, 104.

Quartodecimans, the, 167-170.
 Quinta, martyr, 209.
 Quintus, 116.

R.

READERS, 214, 261.
 Rechabites, the, 59.
 Resurrection, belief in, 144.
 Rheticus, bishop of Autun, 352.
 Rhodon, 155.
 Rhossus, church of, 187.
 Ritual of the Church, 94, 332.
 Roman Church, generosity of the,
 129, 214, 221; high-born mem-
 bers of, 165; statistics of, 214;
 succession of bishops in the, 81,
 149, 177.
 Romanus, martyr, 283.
 Romulus, martyr, 284.
 Rufus, governor of Judæa, 106.
 Rufus, martyr, 97.
 Ruth, 21.

S.

SABBATH, the, 14, 89, 118, 236.
 Sabellius, heresy of, 221, 241.
 Sabinus, prefect of Egypt, 225,
 227.
 Sabinus, prætorian prefect, 310, 322.
 Saddochus, 17.
 Sadducees, the, 60.
 Sagaris, bishop and martyr, 131,
 168.
 Saints' days, 120.
 'Salaries,' 161, 172.
 Samaria, 35.
 Samaritans, 127, 294.
 Sanctus, martyr, 139.
 Saracens, 212.
 Sardis, 131, 168.
 Satan, 125, 131, 140; agency of,
 45, 107, 158, 165, 258.
 Saturninus, heresy of, 107, 127,
 134.
 Scandals to religion, 256, 305.
 Schism, evil of, 217.
 Schools, pagan insults to Christ in,
 314.
 Scriptures, copies of the Holy,

- 256; inspiration of, 173; learnt by heart, 176, 299, 306; text of, 130, 173.
- Scythopolis, 296.
- Sects, the Jewish, 127.
- Secular learning, value of, 192, 194.
- Sejanus, 40.
- Seleucus, martyr, 302.
- Senate, the Roman, 113, 166, 231, 273.
- Seneca, bishop of Jerusalem, 105.
- Senior bishop sometimes primate, 167.
- Septuagint, the, 152, 191, 250.
- Serapion, bishop of Antioch, 163, 187.
- Serapion, martyr, 210.
- Serapion, penitent, 216.
- Serenius Granianus, 110.
- Serenus, disciple of Origen, martyr, 180.
- Servilius Paulus, 131.
- Seventy weeks, prophecy of the, 19, 182.
- Severa, 206.
- Severus, emperor, 175.
- Severus, heretic, 134.
- Sextus, writer, 171.
- 'Shepherd,' book of the, 64, 151.
- Sicarii, the, 55, 56.
- Sicily, 193, 307, 353.
- Sidonius, confessor, 214.
- Silas, 160.
- Silvanus, bishop of Emisa, martyr, 270, 314.
- Silvanus, bishop of Gaza, martyr, 270, 291.
- Simon, high priest, 27.
- Simon Magus, 35, 45-47, 107, 112, 127.
- Slanders against Christians, 108, 109.
- Smyrna, 95, 114, 120, 168.
- Socrates, bishop of Laodicea, 248.
- Sosthenes, 28.
- Sotas, bishop of Anchialus, 164.
- Soter, bishop of Rome, 126, 127, 129, 135, 136, 169.
- Soul, error as to the, 200; theories as to the, 124.
- Spain, 307.
- 'Spurious' writings, the, 86, 92.
- Statue at Paneas, the, 232.
- Stephen, St., 33, 35, 66, 145.
- Stephen, bishop of Laodicea, 251.
- Stephen, bishop of Rome, 220, 221.
- Stoics, the, 153.
- 'Stromata,' the, of Clement, 188.
- Subdeacons, 214, 284.
- Suicide, 276.
- Sunday, observance of, 89, 129, 131, 167.
- Symeon, bishop of Jerusalem, martyr, 77, 81, 92, 93, 127.
- Symmachus, 191, 192.
- Synagogues, 159.
- 'Syneisacti,' the, 245.
- Syneros, heretic, 155.
- Synnada, 222.
- Syracuse, 352.
- 'Syriac Gospel,' the, 127.
- Syriac, writings in, 32, 135.

T.

- TABLE, the holy, 223, 224.
- Taposiris, 208.
- Tarsus, 218, 244.
- Tatian, 122, 155, 156, 172, 188; quoted, 122, 134.
- Telesphorus, bishop of Rome, martyr, 106, 111, 149, 169.
- Telesphorus, 241.
- Tertullian, 36, 61; quoted, 37, 61, 80, 94, 148.
- Tetrapla, the, 191.
- Thaddæus sent to Edessa, 29-32.
- Thebaid, martyrs in the, 175, 263, 271.
- Thebuthis, 127.
- Thecla, martyr, 284.
- Thelymidres, bishop of Laodicea, 217, 221.
- Themison, Montanist, 162.
- Theoctistus, bishop of Cæsarea, 195, 201, 218, 220, 230.
- Theodorus, bishop, 244.
- Theodorus, bishop and martyr, 271.
- Theodorus, lay preacher, 195.
- Theodosia, martyr, 291.
- Theodotion, 152, 191.
- Theodotus, bishop of Laodicea, 251.

Theodotus, Montanist, 159.
 Theodotus, 'the banker,' heretic, 172.
 Theodotus, 'the tanner,' heresiarch, 172.
 Theodulus, martyr, 303.
 Theonas, bishop of Alexandria, 253.
 Theophilus, bishop of Antioch, 126, 130.
 Theophilus, bishop of Cæsarea, 166, 167, 170.
 Theophilus, bishop, 244.
 Theophilus, martyr, 211.
 Theophrastus, 173.
 Theotecnus, bishop of Cæsarea, 231, 232, 243, 251.
 Theotecnus, instigator of persecution, 311, 328.
 Therapeutæ, account of the, 49-52.
 Theudas, 44.
 Thomas, St., 29, 87; Gospel falsely ascribed to, 87.
 Thræseas, bishop of Eumenia, martyr, 163, 168.
 'Thundering Legion,' the, 148.
 Tiberius, emperor, 25, 36.
 Timæus, bishop of Antioch, 248.
 Timolaus, martyr, 284.
 Timotheus, a boy, 242.
 Timotheus, martyr, 284.
 Timothy, bishop of Ephesus, 65; epistles to, 56.
 Titus, bishop of Crete, 65.
 Titus, emperor, 66, 76, 77.
 Tobias, of Edessa, 30, 31.
 Tobias, bishop of Jerusalem, 105.
 Toleration granted by emperors, 229, 278, 310, 322, 349.
 Torture, varieties of, 96, 116, 139, 257, 265, 269.
 Tradition, apostolic, 109, 115, 154, 158, 165, 167; ancient, 163, 168, 189; Jewish, 127; local, 181.
 Trajan, emperor, 80, 81, 93, 94, 103, 148.
 Tralles, 96.
 Tripolis, 284.
 Troas, 90.
 Tryphon, the Jew, 125.
 Tymion, 161.
 Tyrannion, bishop of Tyre, martyr, 270.

Tyrannus, bishop of Antioch, 248.
 Tyre, 170, 261-263, 288, 333.

U.

ULPIANUS, martyr, 288.
 Urbanus, bishop of Rome, 196, 198.
 Urbanus, confessor, 214.
 Urbanus, governor of Palestine, 284, 287, 292, 293.
 Urbicius, 123.
 Ursus, 353.

V.

VALENS, bishop of Jerusalem, 155.
 Valens, deacon and martyr, 299.
 Valentina, martyr, 294.
 Valentinus, heresy of, 111, 112, 115, 127, 135, 164, 192.
 Valerian, emperor, 224-226, 229.
 Valerian Gratus, 26.
 Vespasian, emperor, 41, 66, 72, 74, 77, 78, 148.
 Vettius Epagathus, martyr, 138.
 Victor, bishop of Rome, 91, 166-170, 172.
 Vienne, 27, 137.
 Vigils, 52, 184, 205.
 Virgins, 51, 294, 296.

W.

WIDOWS, 214.
 Wisdom, Book of, 151, 171.
 'Wisdom,' the Divine, 6.
 Worship, early Christian, 94; meetings for, 120, 226, 227, 255, 332.

X.

XYSTUS I., bishop of Rome, 105, 106, 169.
 Xystus II., bishop of Rome, 221, 223, 224, 230, 242.

Z.

ZACCHEUS, bishop of Jerusalem, 105.

- Zacchæus, martyr, 282.
Zambdas, bishop of Jerusalem,
252.
Zebinas, martyr, 296.
Zebinus, bishop of Antioch, 198.
Zeno, martyr, 211.
Zenobius, martyr, 270.
- Zephyrinus, bishop of Rome, 61,
Zeus Philius, statue of, 312.
172, 190, 196.
Zosimus, martyr, 97.
Zoticus, bishop of Comana, 159.
Zoticus Otrenus, 157.

**THEOLOGY LIBRARY
CLAREMONT, CALIF.**

334194

SELECT LIST

OF

Standard Theological Works

PRINTED AT
THE CLARENDON PRESS, OXFORD.

THE HOLY SCRIPTURES, ETC.	page 1
FATHERS OF THE CHURCH, ETC.	" 4
ECCLESIASTICAL HISTORY, ETC.	" 5
ENGLISH THEOLOGY	" 6
LITURGIOLOGY	" 8

1. THE HOLY SCRIPTURES, ETC.

HEBREW, etc. *Notes on the Text of the Book of Genesis.* By G. J. Spurrell, M.A. *Second Edition.* Crown 8vo. 12s. 6d.

— *Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel.* By S. R. Driver, D.D. 8vo. 14s.

— *Treatise on the use of the Tenses in Hebrew.* By S. R. Driver, D.D. *Third Edition.* Crown 8vo. 7s. 6d.

— *The Psalms in Hebrew without points.* Stiff covers, 2s.

— *A Commentary on the Book of Proverbs.* Attributed to Abraham Ibn Ezra. Edited from a MS. in the Bodleian Library by S. R. Driver, D.D. Crown 8vo, paper covers, 3s. 6d.

— *The Book of Tobit.* A Chaldee Text, from a unique MS. in the Bodleian Library; with other Rabbinical Texts, English Translations, and the Itala. Edited by Ad. Neubauer, M.A. Crown 8vo. 6s.

— *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament,* with an Appendix containing the Biblical

Aramaic, based on the Thesaurus and Lexicon of Gesenius, by Francis Brown, D.D., S. R. Driver, D.D., and C. A. Briggs, D.D.

Parts I—V. Small 4to. 2s. 6d. each. Part VI, *In the Press.*

HEBREW, etc.—*Hebrew Accentuation of Psalms, Proverbs, and Job.* By William Wickes, D.D. 8vo. 5s.

— *Hebrew Prose Accentuation.* By the same Author. 8vo. 10s. 6d.

— *The Book of Hebrew Roots,* by Abu 'l-Walid Marwān ibn Janāh, otherwise called Rabbi Yōnāh. Now first edited, with an appendix, by Ad. Neubauer. 4to. 2l. 7s. 6d.

ETHIOPIC. *The Book of Enoch.* Translated from Dillmann's Ethiopic Text (emended and revised), and edited by R. H. Charles, M.A. 8vo. 16s.

GREEK. OLD TESTAMENT. *Vetus Testamentum ex Versione Septuaginta Interpretum secundum exemplar Vaticanum Romae editum.* Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 18mo. 18s.

GREEK. *A Concordance to the Septuagint and the other Greek Versions of the Old Testament, including the Apocryphal Books.* By the late Edwin Hatch, M.A., and H. A. Redpath, M.A. Parts I—V, Α-ΠΡΟΠΤΑΟΝ, 4to, 21s. each. Part VI, *In the Press.*

— *Essays in Biblical Greek.* By Edwin Hatch, M.A., D.D. 8vo. 10s. 6d.

— *Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta.* Edidit Fridericus Field, A.M. 2 vols. 4to. 5l. 5s.

— **NEW TESTAMENT.** *Novum Testamentum Graece.* Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hansell, S.T.B. Tomi III. 8vo. 24s.

— *Novum Testamentum Graece.* Accedunt parallela S. Scripturae loca, etc. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R. 18mo. 3s.

On writing paper, with wide margin, 7s. 6d.

— *Appendices ad Novum Testamentum Stephanicum, jam inde a Millii temporibus Oxoniensium manibus tritum; curante Gulmo Sanday, A.M., S.T.P., LL.D.* I. Collatio textus Westcottio-Hortiani (jure permissio) cum textu Stephanico anni MDL. II. Delectus lectionum notatu dignissimarum. III. Lectiones quaedam ex codicibus versionum Memphiticae Armenicae Aethiopicae fusius illustratae. Extra feap. 8vo, cloth. 3s. 6d.

— *Novum Testamentum Graece juxta Exemplar Millianum.* 18mo. 2s. 6d. On writing paper, with wide margin, 7s. 6d.

GREEK. *The Greek Testament, with the Readings adopted by the Revisers of the Authorised Version :—*

- (1) Pica type, with Marginal References. Demy 8vo. 10s. 6d.
- (2) Long Primer type. Feap. 8vo. 4s. 6d.
- (3) The same, on writing paper, with wide margin, 15s.

— *The Parallel New Testament, Greek and English; being the Authorised Version, 1611; the Revised Version, 1881; and the Greek Text followed in the Revised Version.* 8vo. 12s. 6d.

— *Outlines of Textual Criticism applied to the New Testament.* By C. E. Hammond, M.A. *Fifth Edition.* Crown 8vo. 4s. 6d.

— *A Greek Testament Primer.* An Easy Grammar and Reading Book for the use of Students beginning Greek. By E. Miller, M.A. Extra feap. 8vo. 3s. 6d.

LATIN. *Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica.* Edidit B. Thorpe, F.A.S. 8vo. 10s. 6d.

— *Old-Latin Biblical Texts: No. I.* The Gospel according to St. Matthew, from the St. German MS. (g). Edited with Introduction and Appendices by John Wordsworth, D.D. Small 4to, stiff covers, 6s.

— *Old-Latin Biblical Texts: No. II.* Portions of the Gospels according to St. Mark and St. Matthew, from the Bobbio MS. (k), etc. Edited by John Wordsworth, D.D., W. Sanday, M.A., D.D., and H. J. White, M.A. Small 4to, stiff covers, 21s.

LATIN. *Old-Latin Biblical*

Texts: No. III. The Four Gospels, from the Munich MS. (q), now numbered Lat. 6224 in the Royal Library at Munich. With a Fragment from St. John in the Hof-Bibliothek at Vienna (Cod. Lat. 502). Edited, with the aid of Tischendorf's transcript (under the direction of the Bishop of Salisbury), by H. J. White, M.A. Small 4to, stiff covers, 12s. 6d.

Nouum Testamentum Domini

Nostri Iesu Christi Latine, secundum Editionem S. Hieronymi. Ad Codicum Manuscriptorum fidem recensuit Iohannes Wordsworth, S.T.P., Episcopus Sarisburiensis. In operis societatem adsumto Henrico Iuliano White, A.M. 4to.

Fasc. I. *Euangelium secundum Mattheum.* 12s. 6d.

Fasc. II. *Euangelium secundum Marcum.* 7s. 6d.

Fasc. III. *Euangelium secundum Lucam.* 12s. 6d.

Fasc. IV. *Euangelium secundum Johannem.* 10s. 6d.

OLD-FRENCH. *Libri Psalmorum*

Versio antiqua Gallica e Cod. ms. in Bibl. Bodleiana adseruato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis peruetustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doc. 8vo. 10s. 6d.

ENGLISH. *The Holy Bible*

in the Earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by Forshall and Madden. 4 vols. Royal 4to. 3l. 3s.

Also reprinted from the above, with Introduction and Glossary by W. W. Skeat, Litt. D.

The Books of Job, Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, and the Song of Solomon. 3s. 6d.

The New Testament. 6s.

ENGLISH. *The Holy Bible,*

Revised Version.*

Cheap Editions for School Use.

Revised Bible. Pearl 16mo, cloth boards, 1s. 6d.

Revised New Testament. Nonpareil 32mo, 6d.; Brevier 16mo, 1s.; Long Primer 8vo, 1s. 6d.

* The Revised Version is the joint property of the Universities of Oxford and Cambridge.

— *The Oxford Bible for*

Teachers, containing the Holy Scriptures, together with a new, enlarged, and illustrated edition of the *Oxford Helps to the Study of the Bible*, comprising Introductions to the several Books, the History and Antiquities of the Jews, the results of Modern Discoveries, and the Natural History of Palestine, with copious Tables, Concordance and Indices, and a series of Maps. Prices in various sizes and bindings from 7s. 6d. to 2l. 2s.

— *Helps to the Study of the*

Bible, taken from the *Oxford Bible for Teachers*. Crown 8vo. 4s. 6d.

— *The Psalter, or Psalms*

of David, and certain Canticles, with a Translation and Exposition in English, by Richard Rolle of Hampole. Edited by H. R. Bramley, M.A. With an Introduction and Glossary. Demy 8vo. 1l. 1s.

— *Studia Biblica et Ecclesiastica.*

Essays in Biblical and Patristic Criticism, and kindred subjects. By Members of the University of Oxford.

Vol. I. 8vo. 10s. 6d.

Vol. II. 8vo. 12s. 6d.

Vol. III. 8vo. 16s.

Vol. IV. 8vo. 12s. 6d.

ENGLISH. *The Book of Wisdom*: the Greek Text, the Latin Vulgate, and the Authorised English Version; with an Introduction, Critical Apparatus, and a Commentary. By W. J. Deane, M.A. 4to. 12s. 6d.

GOTHIC. *The Gospel of St. Mark in Gothic*, according to the translation made by Wulfila in the Fourth Century. Edited, with a Grammatical Introduction and Glossarial Index, by W. W. Skeat, Litt. D. Extra fcap. 8vo. 4s.

2. FATHERS OF THE CHURCH, ETC.

St. Athanasius: *Orations against the Arians*. With an account of his Life by William Bright, D.D. Crown 8vo. 9s.

— *Historical Writings, according to the Benedictine Text*. With an Introduction by W. Bright, D.D. Crown 8vo. 10s. 6d.

St. Augustine: *Select Anti-Pelagian Treatises, and the Acts of the Second Council of Orange*. With an Introduction by William Bright, D.D. Crown 8vo. 9s.

St. Basil: *The Book of St. Basil on the Holy Spirit*. A Revised Text, with Notes and Introduction by C. F. H. Johnston, M.A. Crown 8vo. 7s. 6d.

Canons of the First Four General Councils of Nicaea, Constantinople, Ephesus, and Chalcedon. With Notes by W. Bright, D.D. *Second Edition*. Crown 8vo. 7s. 6d.

Catenaë Graecorum Patrum in Novum Testamentum. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 8vo. 2l. 4s.

Clementis Alexandrini Opera, ex recensione Guil. Dindorfi. Tomi IV. 8vo. 3l.

Cyrelli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 8vo. 2l. 2s.

— *in D. Joannis Evangelium*. Accedunt Fragmenta Variarum Tractatus ad Tiberium Diaconum Duo. Edidit post Aubertum P. E. Pusey, A.M. Tomi III. 8vo. 2l. 5s.

— *Commentarii in Lucae Evangelium quae supersunt Syriace*. E mss. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 4to. 1l. 2s.

— The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 8vo. 14s.

Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei, aliorumque Opera Selecta. E Codd. Syriacis mss. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 8vo. 1l. 1s.

Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV. Ad Codd. mss. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 8vo. 1l. 10s.

— *Evangelicae Demonstrationis Libri X*. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 8vo. 15s.

— *contra Hieroclem et Marcellum Libri*. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 8vo. 7s.

- Eusebius' Ecclesiastical History**, according to the text of Burton, with an Introduction by W. Bright, D.D. Crown 8vo. 8s. 6d.
- Evagrii Historia Ecclesiastica**, ex recensione H. Valesii. 8vo. 4s.
- Irenaeus: The Third Book of St. Irenaeus, Bishop of Lyons, against Heresies**. With short Notes and a Glossary by H. Deane, B.D. Crown 8vo. 5s. 6d.
- Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quae supersunt**. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. 8vo. 1l. 1s.
- Philo. About the Contemporary Life; or, the Fourth Book of the Treatise concerning Virtues**. Critically edited, with a defence of its genuineness. By Fred. C. Conybeare, M.A. 8vo. 14s.
- Reliquiae Sacrae secundi saeculi**. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. 8vo. 1l. 5s.
- Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula**. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. 8vo. 10s.
- Socrates' Ecclesiastical History**, according to the Text of Hussey, with an Introduction by William Bright, D.D. Crown 8vo. 7s. 6d.
- Sozomeni Historia Ecclesiastica**. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 8vo. 15s.
- Tertulliani Apologeticus adversus Gentes pro Christianis**. Edited, with Introduction and Notes, by T. Herbert Bindley, B.D. Crown 8vo. 6s.
- *de Praescriptione Haereticorum: ad Martyras: ad Scapulam*. Edited, with Introduction and Notes, by T. Herbert Bindley, B.D. Crown 8vo. 6s.
- Theodoretii Ecclesiasticae Historiae Libri V.** Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 8vo. 7s. 6d.

3. ECCLESIASTICAL HISTORY, ETC.

- Adamnani Vita S. Columbae**. Edited, with Introduction, Notes, and Glossary, by J. T. Fowler, M.A., D.C.L. Crown 8vo, half-bound, 8s. 6d. net.
- Baedae Historia Ecclesiastica**. A New Edition. Edited, with Introduction, English Notes, &c., by C. Plummer, M.A. 2 vols. Crown 8vo. 21s. net.
- Bigg. The Christian Platonists of Alexandria**. By Charles Bigg, D.D. 8vo. 10s. 6d.
- Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works**. 10 vols. 8vo. 3l. 3s.
- Bright. Chapters of Early English Church History**. By W. Bright, D.D. Second Edition. 8vo. 12s.
- Burnet's History of the Reformation of the Church of England**. A new Edition, by N. Pocock, M.A. 7 vols. 8vo. 1l. 10s.
- Cardwell's Documentary Annals of the Reformed Church of England**; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, &c. from 1546 to 1716. 2 vols. 8vo. 18s.
- Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland**. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and W. Stubbs, D.D. Vols. I and III. Medium 8vo, each 1l. 1s.
- Vol. II, Part I. Medium 8vo, 10s. 6d.
- Vol. II, Part II. *Church of Ireland; Memorials of St. Patrick*. Stiff covers, 3s. 6d.

Fuller's Church History of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 8vo. 1l. 19s.

Gibson's Synodus Anglicana. Edited by E. Cardwell, D.D. 8vo. 6s.

Hamilton's (Archbishop John) Catechism, 1552. Edited, with Introduction and Glossary, by Thomas Graves Law, Librarian of the Signet Library, Edinburgh. With a Preface by the Right Hon. W. E. Gladstone. Demy 8vo. 12s. 6d.

Hussey. Rise of the Papal Power, traced in three Lectures. By Robert Hussey, B.D. *Second Edition.* Fcap. 8vo. 4s. 6d.

John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 4to. 1l. 12s.

— *The same*, translated by R. Payne Smith, M.A. 8vo. 10s.

Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae. Corrected and continued from 1715 to 1853 by T. Duffus Hardy. 3 vols. 8vo. 1l. 1s.

Noelli (A.) Catechismus sive prima institutio disciplinaque Pietatis

Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 8vo. 5s. 6d.

Records of the Reformation.

The Divorce, 1527-1533. Mostly now for the first time printed from MSS. in the British Museum and other Libraries. Collected and arranged by N. Pocock, M.A. 2 vols. 8vo. 1l. 16s.

Reformatio Legum Ecclesiasticarum. The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 8vo. 6s. 6d.

Shirley. Some Account of the Church in the Apostolic Age. By W.W. Shirley, D.D. *Second Edition.* Fcap. 8vo. 3s. 6d.

Stillingfleet's Origines Britannicae, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 8vo. 10s.

Stubbs. Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. By W. Stubbs, D.D. Small 4to. 8s. 6d.

4. ENGLISH THEOLOGY.

Bradley. Lectures on the Book of Job. By George Granville Bradley, D.D., Dean of Westminster. Crown 8vo. 7s. 6d.

— *Lectures on Ecclesiastes.* By the same. Crown 8vo. 4s. 6d.

Bull's Works, with Nelson's Life. Edited by E. Burton, D.D. 8 vols. 8vo. 2l. 9s.

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 8vo. 7s.

Butler's Works. Divided into Sections; with Sectional Headings; an Index to each volume; and some occasional Notes; also Prefatory Matter. Edited by the Right Hon. W. E. Gladstone. 2 vols. Medium 8vo. 1l. 8s.

— 2 vols. 8vo. 11s.

Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer. 7 vols. 8vo. 1l. 11s. 6d.

Cranmer's Works. Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriol College. 4 vols. 8vo. 1l. 10s.

Enchiridion Theologicum
Anti-Romanum.

Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 8vo. 8s.

Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 8vo. 7s. 6d.

Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 8vo. 11s.

Greswell's Harmonia Evangelica. Fifth Edition. 8vo. 9s. 6d.

Hall's Works. Edited by P. Wynter, D.D. 10 vols. 8vo. 3l. 3s.

Heurtley. *Harmonia Symbolica: Creeds of the Western Church.* By C. Heurtley, D.D. 8vo. 6s. 6d.

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 8vo. 7s. 6d.

Hooker's Works, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. Seventh Edition. Revised by R. W. Church, M.A., Dean of St. Paul's, and F. Paget, D.D. 3 vols. medium 8vo. 1l. 16s.

— *the Text* as arranged by J. Keble, M.A. 2 vols. 8vo. 11s.

Jackson's (Dr. Thomas) Works. 12 vols. 8vo. 3l. 6s.

Jewel's Works. Edited by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 8vo. 1l. 10s.

Martineau. *A Study of Religion: its Sources and Contents.* By James Martineau, D.D. Second Edition. 2 vols. Crown 8vo. 15s.

Patrick's Theological Works. 9 vols. 8vo. 1l. 1s.

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. Sixth Edition. 8vo. 10s. 6d.

— *Minor Theological Works.* Edited with a Memoir, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 8vo. 10s.

Sanderson's Works. Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 8vo. 1l. 10s.

Stillingfleet's Origines Sacrae. 2 vols. 8vo. 9s.

— *Rational Account of the Grounds of Protestant Religion;* being a vindication of Archbishop Laud's Relation of a Conference, &c. 2 vols. 8vo. 10s.

Wall's History of Infant Baptism. Edited by H. Cotton, D.C.L. 2 vols. 8vo. 1l. 1s.

Waterland's Works, with Life, by Bp. Van Mildert. *A new Edition,* with copious Indexes. 6 vols. 8vo. 2l. 11s.

— *Review of the Doctrine of the Eucharist,* with a Preface by the late Bishop of London. Crown 8vo. 6s. 6d.

Wheatly's *Illustration of the Book of Common Prayer.* 8vo. 5s.

Wyclif. *A Catalogue of the Original Works of John Wyclif.* By W. W. Shirley, D.D. 8vo. 3s. 6d.

Wyclif. *Select English Works.* By T. Arnold, M.A. 3 vols. 8vo. 1l. 1s.

— *Triologus.* With the Supplement now first edited. By Gotthard Lechler. 8vo. 7s.

5. LITURGIOLOGY.

Cardwell's *Two Books of Common Prayer,* set forth by authority in the Reign of King Edward VI, compared with each other. *Third Edition.* 8vo. 7s.

— *History of Conferences on the Book of Common Prayer from 1551 to 1690.* 8vo. 7s. 6d.

The Gelasian Sacramentary. *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae.* Edited, with Introduction, Critical Notes, and Appendix, by H. A. Wilson, M.A. Medium 8vo. 18s.

Liturgies, Eastern and Western. Edited, with Introductions and Appendices, by F. E. Brightman, M.A., on the Basis of the former Work by C. E. Hammond, M.A.

Vol. I. **Eastern Liturgies.** Demy 8vo. 1l. 1s.

Helps to the Study of the Book of Common Prayer. By the Very Rev. W. R. Stephens, B.D. Being a Companion to Church Worship. Crown 8vo. 3s. 6d.

Leofric Missal, The, as used in the Cathedral of Exeter during the Episcopate of its first Bishop, A.D. 1050-1072; together with some Account of the Red Book of Derby, the Missal of Robert of Jumièges, &c. Edited, with Introduction and Notes, by F. E. Warren, B.D., F.S.A. 4to, half-morocco, 1l. 15s.

Maskell. *Ancient Liturgy of the Church of England,* according to the uses of Sarum, York, Hereford, and Bangor, and the Roman Liturgy arranged in parallel columns, with preface and notes. By W. Maskell, M.A. *Third Edition.* 8vo. 15s.

— *Monumenta Ritualia Ecclesiae Anglicanae.* The occasional Offices of the Church of England according to the old use of Salisbury, the Prymer in English, and other prayers and forms, with dissertations and notes. *Second Edition.* 3 vols. 8vo. 2l. 10s.

Warren. *The Liturgy and Ritual of the Celtic Church.* By F. E. Warren, B.D. 8vo. 14s.

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

LONDON: HENRY FROWDE

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER,

BR

160

Z4

B8

1881

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

334194

